T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BABA HÜSNÎ VE DÎVÂNI
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aydan UĞURLU

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BABA HÜSNÎ VE DÎVÂNI
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aydan UĞURLU

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN
Tez Danışmanı

Ankara, 2020

ONAY SAYFASI

Aydan UĞURLU tarafından hazırlanan "Baba Hüsnî ve Dîvânı (İnceleme-Metin)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Prof.Dr. Mustafa ERDOĞAN	AYBÜ	
Prof Dr. Mustafa ARSLAN	AYBÜ	
Doç Dr. Bilal ÇAKICI	AÜ	

Tez Savunma Tarihi: 24.06.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 24.06.2020

Aydan UĞURLU

İmza:

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren ve değerli vakitlerini benden esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN'a, yüksek lisans eğitimim süresince beni yönlendiren hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Bilge KAYA YİĞİT'e ve Arş. Gör. Dr. Mustafa Yasin BAŞÇETİN'e, üzerinde çalıştığım şair hakkında okulunda araştırma yapan Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürü Uzm. Öğrt. Hasan DEMİRBAĞ'a, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğünde görevli Ahmet ÇELİK'e, Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesinde çalışan Ali EKİCİ'ye ve eğitim hayatım boyunca benimle beraber azim ve kararlılık gösteren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Baba Hüsnî ve Dîvânı
(İnceleme-Metin)

Uğurlu, Aydan
Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

Haziran, 2020, 550 sayfa

Çalışmanın amacı; bilim dünyasında tanınmayan Baba Hüsnî mahlaslı divan şairini ve *Divan*'ını tanıtmak, bunların Türk divan şiirindeki yerlerini tespit etmek ve eserin tam metnini ortaya koymaktır. Eserin kapsamı; Baba Hüsnî'nin hayatı, edebî kişiliği, *Baba Hüsnî Divanı*'nın şekil ve muhteva yönünden incelenmesi ve eserin tenkitli metninin ortaya konulmasıdır. Bunun için araştırma, inceleme ve tenkit yöntemlerine başvurulmuştur.

Dağıstanlı bir öğretmen ve hattat olan Baba Hüsnî, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Asıl adı Hüseyin Hüsnü Ozanbay olan şair, Ömer isminde şair ve muallim olan bir babanın evladıdır. 1882'de Dağıstan'da doğan Baba Hüsnî, iyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsçayı müderris Seyyid Sâlih Efendi'den öğrenmiştir. Başarılı bir eğitim hayatı olan Hüsnî, İstanbul Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görmüş, burada Tevfîk Fikret ve Mehmet Âkif gibi devrin önde gelen isimlerinden dersler alarak yetişmiştir. İstanbul, Samsun ve Konya'da Türkçe, tarih ve coğrafya gibi çeşitli dersler veren şair, 22 yıl Samsun'da, 8 yıl da Konya'da yaşamıştır. Mezar taşına ölüm tarihi 1942 olarak yazılmıştır.

Azeri kökenli Sünni bir şair olan Baba Hüsnî ve eseri hakkında bugüne kadar herhangi bir ilmî çalışma yapılmamıştır. Şairin bilinen tek eseri olan *Divan*'ının iki yazma nüshası tespit edilmiştir. Bunlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı ve Marmara Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Hem halk şiiri hem de divan şiiri tarzında yazılmış manzumelerin bulunduğu *Baba Hüsnî Divanı*'nda; 95 kısa mesnevi, 55 gazel, 67 kıta, 13 kaside, 11 rubai, 17 murabba, 4 terci-bent, 1 terkib-bent, 1

muhammes, 24 beyit, 5 mani ve şekli tespit edilemeyen 1 şiirle toplam 294 manzume bulunmaktadır.

Baba Hüsnî Divanı; XX. asırda yazılmış gelenekten moderne ve halk şiirine uzanan Türk şiirinin bilinmeyen ilginç bir halkası olması, kimi zaman mahallî unsurlara yer vermesi, dilinin yerel özellikler göstermesi ve müstehcen ifadelerin sıkça kullanılması yönüyle dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Baba Hüsnî Divanı, Samsun, Konya, Divan Edebiyatı, Divan Şiiri.

ABSTRACT

Baba Hüsni and His Divan
(Review-Text)

Uğurlu, Aydan
M. A., Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

June, 2020, 550 pages

The aim of the study; to introduce Baba Hüsnî pseudonym poet and Divan, which are not known in the scientific world, to determine their place in Turkish divan poetry and to reveal the full text of the work. The scope of the work; The life and literary personality of Baba Hüsnî, the examination of Baba Hüsnî Dîvan in terms of shape and content and revealing the criticized text of the work. For this, research, examination and criticism methods were used.

Baba Hüsnî, a Dagestan teacher and calligrapher, He lived in the late 19th and early 20th centuries. The poet, whose real name was Hüseyin Hüsnü Ozanbay, is the son of a father, poet and teacher, named Ömer. Baba Hüsnî who was born in Dagestan in 1882, received a good education and learned Arabic and Persian from the mister Seyyid Sâlih Efendi. Hüsnî, who has a successful education life, studied at the Istanbul Dârülfünûn Faculty of Literature, where he grew up by taking lessons from the leading names of the period such as Tevfîk Fikret and Mehmet Âkif. The poet who taught Turkish, history and geography in Istanbul, Samsun and Konya lived 22 years in Samsun and 8 years in Konya. The date of death was written on the tombstone as 1942.

Up to now, no scientific study has been carried out about Baba Hüsnî, a Sunni poet of Azeri origin, and his work. Two manuscripts of Divan, the only known work of the poet, were identified. These are in Istanbul Metropolitan Municipality Taksim Atatürk Library and Marmara University Library. In Divan of Baba Hüsnî, where there are manuscripts written both in folk poetry and divan poetry style; There are 95 short mesnevis, 55 ghazals, 67 verses, 13 eulogies, 11 rubais, 17 murabbas, 4 terci bents, 1 terkib bents, 1 muhammes,

24 couplets, 5 chansonettes and 1 poem, the shape of which is uncertain. There are a total of 294 verses.

Divan of Baba Hüsnî; attracts attention in terms of the fact that Turkish poetry, extending from the tradition to modern and folk poetry, which was written in the 20th century, is an unfamiliar ring, sometimes it contains local elements, its language has local features and frequently uses obscene expressions.

Keywords: Divan of Baba Hüsnî, Samsun, Konya, Divan Literature, Divan Poetry.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER v
KISALTMALAR viii
GİRİŞ 1
1.XX. Yüzyılda Divan Şiiri 1
2.Türk Edebiyatında Hüsnî Mahlaslı Şairler 3
1. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ 15
1.1.Hayatı ve Edebî Kişiliği 15
1.1.1.Adı ve Mahlası 15
1.1.2.Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi 15
1.1.3.Ailesi 17
1.1.4.Tahsil Hayatı ve Hocası 19
1.1.5.Mesleği ve Bulunduğu Yerlerle İlgili Bazı İfadeleri 19
1.1.6.Son Yılları ve Vefatı 25
1.1.7.Bazı Özellikleri, İnsani Kişiliği 27
1.1.8.Dinî ve Tasavvufi Kimliği 34
1.2.Edebî Kişiliği 40
1.2.1.Eseri 40
1.2.2.Eserinden Yola Çıkarak Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Yapılan Değerlendirmeler.. 41
1.2.3.Şiir Söyleme Sebepleri 44
1.2.4.Kendi Şiiri ve Şairliğine Bakışı 47
1.2.5.Diğer Şairlere Bakışı, Etkilediği ve Etkilendiği Şairler, Nazireleri 48
2. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ DİVANI'NDA ŞEKİL VE MUHTEVA 59
2.1.Nazım Şekilleri 59
2.1.1.Kasideler 63
2.1.2.Musammatlar 66
2.1.3.Gazeller 75
2.1.4.Mesneviler 81
2.1.5.Kıtalar 90
2.1.6.Rubailer 94
2.1.7.Mani 95
2.1.8.Beyitler 96
2.2.Nazım Şekli Tartışmalı Olan Şekiller 97
2.3.Nazım Şekli Tespit Edilemeyenler 99

2.4.Ahenk Unsurları 99
2.4.1.Vezin 99
2.4.2.Kafiye 111
2.4.3.Redif 115
2.4.4.Tekrarlar 117
2.5.Baba Hüsnî Divanı'nda Muhteva 128
2.5.1.Aşk ve Aşkla İlgili Kişiler 129
2.5.2.Din ve Tasavvuf 134
2.5.3.Fahriye-Ferdî Ahval 138
2.5.4.Şikâyet-Hiciv-Tenkit 140
2.5.5.Hikmet 147
2.5.6.Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği 148
2.5.7.Nasihat 152
2.5.8.Rintlik 154
2.5.9.Sosyal Hayat 156
2.5.10.Tarih 158
2.5.11.Savaş Konulu Şiirler 160
2.5.12.Diğer Konular 162
2.5.13.Divan'da Geçen Özel İsimler 165
2.6.Dil ve Üslup 210
2.6.1.Dili 210
2.6.2.Arkaik Şekiller 218
2.6.3.Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler 219
2.6.4.Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar 230
2.6.5.Arapça ve Farsça Unsurlar 235
2.6.6.Edebî Sanatlar 235
3. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ DİVANI'NIN ÇEVİRİ YAZILI METNİ 249
3.1.Nüshaların Tavsifi ve Değerlendirilmesi 249
3.1.1.Nüshalar ve Tavsifleri 249
3.1.2.Nüshaların Değerlendirilmesi 251
3.2.Metnin Kuruluşunda ve Yazımında Dikkat Edilen Hususlar 254
3.3.DİVAN METNİ 256
SONUÇ 521
KAYNAKLAR 524
EKLER (DİVAN NÜSHALARINA VE BABA HÜSNÎ'NİN AİLESİNE AİT ÖRNEK FOTOĞRAFLAR) 536

KISALTMALAR

age: adı geçen eser

bk.: bakınız

BK: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

d.: doğum

DİA: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi

E.T.: erişim tarihi (genel ağ kaynakları için)

H.: Hicri

haz.: Hazırlayan/lar

Hz.: Hazreti

İSAM: İslâm Araştırmaları Merkezi

M.: Miladi

MÜ: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu

öl.: ölüm

s.: sayfa

S.: Sayı

s. a. v.: Sallallâhu aleyhi ve sellem

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

T: Tarih

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

vd.: ve diğerleri/ve devamı

vr.: Varak

Yz.: Yazma

GİRİŞ

1. XX. Yüzyılda Divan Şiiri

Osman Horata'nın "Klasik Sonrası Dönem" olarak adlandırdığı XIX. yüzyılda Klasik şiiri devam ettiren şairler, muhteva değişse de şekil bakımından divan şiirine bağlı kalmak suretiyle şiir yazmışlardır.

"XIX. yüzyılda eski şiir geleneğini sürdüren şairlerin sayısı, daha önceki yüzyıllardaki şair sayısından hiç de az değildir. *İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu*'nda bu döneme ait 114 şairin divanları bulunmaktadır. Aynı dönemde, yazma olarak kitaplıklara girmediği halde basılmış birçok divan bilinmektedir. Divanı elde bulunmayan şair sayısı da az değildir" (Ünver, 1988: 132).

"XIX. yüzyıldan beri Batı'ya yöneliş hamleleri hem fikir hayatında hem de şiir ve nesirde bir ikilik ortaya çıkarmıştır. Tanzimat devri şairleri, divan tekniğine, divan estetiğine tamamıyla sadık kalmışlardır. Serveti Fünûn Edebiyatı'nda şiir, Tevfîk Fikret'le tam Batı kültürüne girmiş, teknik ve estetik bakımından, divan edebiyatından, kesin olarak ayrılmıştır. Fecri Âti Edebiyatı'ndan sonra hececiler, eski edebiyatın veznini de kullanmamışlar; yeni şiir, gerçek şiir ve dünya şiiri olarak yücelmiş, şekil ve fikir bakımından hürriyete kavuşmuşlardır. Fakat bütün bu olaylar arasında divan edebiyatı geleneğini sürdürenler de vardır. XIX. yüzyılda, Tanzimat Dönemi şair ve yazarlarını divan şairlerinden ayırmaya, onları divan şairi saymaya imkân yoktur. Divan şiiri geleneğini sürdürenleri, ayrı bir zümre olarak ancak XX. yüzyılda görürüz. Tanzimat'la Serveti Fünûn arasında birer merhale olan Recaizâde Ekrem'le Hamit'ten sonra Fikret'le başlayan ve onunla biten Serveti Fünûn şiirinden sonra divan edebiyatı yolunu tutanlar, bu yolda ısrar edenler, hatta yeni tarzda veya heceyle, fakat çok defa da divan tekniğiyle ve aruzla şiir yazanlar, tamamıyla ayrı bir zümredir. Gün geçtikçe, bir yandan, divan edebiyatının klişe mazmunculuğu, dar sınırı, bir yandan da vezni ve dili yüzünden bu zümreyle beraber okuyucuları, hayranları, hatta anlayanları azalıp gitmiştir" (Gölpınarlı 1955: 8-9).

"XX. yüzyılda divan şiirinde, Nedîm kadar şuh, Osmanlı Türkçesini tasarrufta, gerçekten de kudretli, buluşları orijinal, divan mazmunlarını maharetle kullanan Burhân-ı Belhî, İhsân, Suûd ve bilhassa Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Bâkî en başta gelir. Hürriyet

şiirlerinde Adanalı Ziyâ, Nâmık Kemâl'den üstündür. Seyyid Abdülkadir Belhî, Hüseyin Fahreddîn Dede, Abdülaziz Mecdî ve Adanalı Talat bu yüzyılda, divan edebiyatının tasavvufi kolunu temsil ederler. Ayaşlı Şâkir, Tokadizâde Şekîp, Ferît Kâm ve Neyzen Tevfîk ise, divan şiirinde felsefi cereyanın ve tenkidin mümessilleridir. Neyzen Tevfîk, çağdaşı Eşref'le, hicvin en kudretli simasıdır. Divan tarzının en son kudretli şiirlerini ise, Yahya Kemâl vermiştir" (Gölpınarlı, 1955: 9).

XX. yüzyılda divan şiiri yazma geleneğini sürdüren şairlere Yozgatlı Hüznî (1879-1936), Abdülbâkî Baykara Dede (1883-1935), Burhân-ı Belhî (1849-?), Siverekli İbrahim Refet (1875-1938), Muhammed Esad Erbilî (1847-1931), Hâmî-i Maraşî, İbrahim Halîl Soğukoğlu (1901-1952) gibi isimler de örnek verilebilir (Büyükarslan, 2015: V).

Divan şiirinin entelektüel çevrede etkisinin azaldığı bir dönem olan XX. yüzyılda geleneği devam ettiren şairlerden biri de Hüseyin Hüsnü Ozanbay'dır. Hüseyin Hüsnü Ozanbay, kendinden önce oluşturulmuş bir kültürün son temsilcilerinden sayılır.

Edebiyatta zevkin Batılı bir renk aldığı ve bu anlayışın hızla yaygınlık kazandığı XIX. yüzyılın son yarısı ile XX. yüzyılın başlarında yaşamıştır.

Şairliğin yanı sıra muallim ve hattat olan Baba Hüsnî, Kafkasya'nın Nûhû/Nuha Kasabası'nda doğmuştur. Aslen Dağıstanlıdır. Konya ve Samsun'da uzun yıllar yaşamıştır. Rüşdiyeyi bitirdikten sonra amcası müderris Seyyid Sâlih Efendi'den Arapça ve Farsça öğrenmiş, 1319/1901'de İstanbul'a gelerek Dârülmuallimîni bitirmiştir. Sonra Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'ne başlayan Baba Hüsnî, buradan iyi bir dereceyle mezun olduktan sonra 1327/1909'da İşkodra İdadisi Türkçe ve edebiyat öğretmenliğine tayin olmuştur. Mektebin idadilikten sultaniyeye çevrilmesi üzerine tarih ve coğrafya öğretmenliğine getirilmiştir. Bu görevi Balkan Savaşı'ndan dolayı kısa sürmüş ve İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. 1912 yılına kadar Kabataş ve İstanbul Sultanilerinde başmuallim olarak çalışmıştır. 1912 yılının ortalarına doğru Samsun Lisesi edebiyat ve Türkçe muallimliğine tayin olmuştur. Daha sonra küfürlü bir dille yazdığı *Asri Baba'nın Asri Mevlidi* başlıklı şiirinden dolayı 1934'de Konya Sanatlar Okulu'na Türkçe muallimi olarak gönderilmiştir. Bu tarihten ölümüne kadar yani 8 yıl Konya'da öğretmenlik yapmıştır.

Divan'ın Mukaddime bölümünde, babası Ömer Efendi'nin de kendisi gibi öğretmen olduğu belirtilmiştir. Mezar taşında şairin doğum tarihi 1300/1882, ölüm tarihi de 1942 olarak kaydedilmiştir. Kabri, Konya'daki Üçler Mezarlığı'ndadır.

Kaynaklarda Baba Hüsnî'nin *Divan'*ından başka bir eseri daha olup olmadığından bahsedilmemiştir. Bilinen tek eseri *Divan*'ı, el yazmasıdır. Eserin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda (Kısaltması BK) diğeri Marmara Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu'nda (Kısaltması MÜ) olmak üzere iki yazma nüshası vardır. BK şeklinde isimlendirdiğimiz Atatürk Kitaplığı nüshası 160, MÜ şeklinde isimlendirdiğimiz Marmara Üniversitesi nüshası ise 106 varaktır.

Divan'da toplam 294 manzume bulunmaktadır. Nazım şekilleri açısından belli bir düzeni olmayan *Divan* münacat ile başlayıp, naat, mersiye, şikâyet şeklinde devam etmektedir.

Az da olsa dinî-tasavvufi söyleyişleri olan şairin, yaşadığı dönemde devlet kurumlarında görev yapanlara, özellikle eğitim kurumlarında çalışanlara yönelik yazdığı şikâyet ve hiciv konulu şiirleriyle dikkati çekmektedir. Daha pek çok türde yazılmış manzumeleri ihtiva eden *Divan*'ın çeviri yazısı yanında içerik açısından da incelemesi yoluna gidilmiştir. Böylece bu konu çerçevesinde araştırma yapacaklara da yararlı olabilecek birtakım bilgiler, veriler elde edilmiştir. Verilerin yorumlanması yoluyla da divan kültürünün son dönemlerinin sanat anlayışı hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde önce XIX ve XX. yüzyıl hakkında genel bilgiler verilmiş ardından Türk edebiyatında "Hüsnî" mahlasıyla şiir yazan şairlere değinilmiştir. Ardından 1. bölüm gelmektedir. Bu bölüm "Baba Hüsnî'nin Hayatı ve Kişiliği" başlığı altında incelenmiştir. Bu konu, "Hayatı ve Kişiliği" ile "Edebî Kişiliği" diye iki alt başlık, bunlar da daha alt başlıklar halinde ve ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Çalışmamızın 2. Bölümü "*Baba Hüsnî Divanı*'nda Şekil ve Muhteva" başlığını taşımaktadır. Burada "Nazım Şekilleri", "Ahenk Unsurları", "Muhteva", "Dil ve Üslup" konuları yine alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır. Ardından 3. Bölüm gelmektedir. Burada da tarafımızdan hazırlanan "*Baba Hüsnî Divanı*'nın Çeviri Yazılı Metni" sunulmuştur. Son olarak "Sonuç" ve "Kaynakça" bölümleri en sonda ise "Divan Nüshalarından ve Baba Hüsnî'nin Ailesinden Örnek Fotoğraflar" bulunmaktadır.

2. Türk Edebiyatında Hüsnî Mahlaslı Şairler

Divan şairleri edebiyat dünyasına kendi adları ile çıkmamaktadırlar. Bu edebiyatta her şair, şiirlerinde kullanmak üzere "mahlas" denilen takma bir edebiyat adı alır. Şair daha şiirde ilk adımlarını atmaya başlarken esas adı yerine kendisini edebiyat dünyasına tanıtacak bir başka isim seçer. Bazen bu şairlik ismi kendisine üstatları veya yakın çevresindeki başka bir şair tarafından verilir. Çok defa bu, mahlası veren şairin kaleminden çıkmış "mahlas-name" adını taşıyan bir şiirle ayrıca tespit ve ilan edilir (Akün, 2015: 45).

Hüsnî mahlası da Türk edebiyatında birçok kişi tarafından kullanılmıştır. Araştırmalarımıza göre Türk edebiyatında Hüsnî mahlasını kullanan şairler şunlardır:

Haseni/Hüsnî, Hasan Efendi, Asıl adı Hasan'dır. Şerif Paşazâde Sa'îd Bey'in damadıdır. Divan-ı Hümâyûn Kalemi'nde memurdu. Bu görevi sırasında Halep'e doğru giderken 1243 yılı başlarında (1827 sonları) Kütahya yakınlarında henüz gençken vefat etti. Kütahya'da medfundur. Mahlası *Tuhfe-i Nâ'ilî*'de Hasenî şeklinde harekelenmesine karşılık *Bâğçe-i Safâ-Endûz*'da Hüsnî biçiminde kayıtlıdır. Es'ad Efendi, ömrü vefa etmiş olsaydı onun büyük bir şair olacağını belirtir (Gürbüz, 2014).

Hüseyin Hüsnî Efendi, XIX. yüzyıl divan şairlerinden olup Edirnelidir. Edirne Rüşdiyesi'nde ikinci muallim olarak müderrislik yaptı. 1298/1881 yılında vefat etti. Hüseyin Hüsnî Efendi'nin şiirleri hakkında da fazla bilgi yoktur. Şairin mesleği göz önüne alındığında *Saika-i Zafer* 22 Sel 2040, *Orduda Taarruz Fikrinin Takviyesi* 22 Sel 2342, *Dağda Harp Hareketleri Hakkında Bir Tetkik* 22 Sel 2345 adlı eserlerin Hüseyin Hüsnü Bey'e ait olduğu söylenebilir (Aksoyak, 2014).

Hüsnî, III. Mustafâ devri şairlerindendir (Tuman, 2001: 197).

Hüsnî, doğum yeri, doğum tarihi, asıl adı, mesleği ve ölüm tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Hüsnî'nin, tek eseri olan *Divançe*'sindeki tarih manzumelerinden yola çıkarak onun 1312/1894 tarihinde hayatta olduğunu söyleyebiliriz. Bu tarihten sonraki bilmediğimiz bir yılda vefat etmiş olmalıdır. Hüsnî'nin bilinen tek eseri olan *Divançe*'sinin tespit edebildiğimiz tek nüshası da Ankara Milli Kütüphane No: A 2565'tedir. 23 varaklık bu *Divançe*'de 13 gazel, 2 terkib-bend, 2 kaside, 1 murabba, 4 muhammes, ikisi manzum mektup şeklinde 3 mesnevi, 6 tarih, 1 tahmis, 1 şarkı, 1 kıta, 1 müsebba, 1 müfred yer almaktadır. *Divançe*'nin içerisinde Fâ'ik Bey'e ait bir gazel de bulunmaktadır. Hüsnî'nin *Divançe*'sinde münacat, na't, ilahi, istimdad gibi dinî muhtevalı şiirlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Hüsnî'nin *Divançesi*'nde bulunan Bingazi valisi Hacı Reşîd Paşa'ya yazdığı manzum mektuplar ve onun verdiği cevap tarihi açıdan önem taşımaktadır. *Divançe*'de yer alan devrin modaya düşkün insanlarının eleştirildiği bir şiiri de toplumsal eleştiri anlamında dikkat çekecek bir manzume olarak değerlendirilmelidir (Arslan, 2014):

Nerede eski zamânlardaki servet şimdi
Fakr ile kimsede ârâmiş ü râhat göremem

Kaldı Hüsnî işimiz mahkeme-i kübrâya

Başka bir mahkemede çünki adâlet göremem (Arslan, 2014).

Hüsnî, Abdullâh, Adı Abdullah Hüsnî'dir. Kayseri'de doğdu. Hacı Ali Efendi'nin oğludur. Şair hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşan Ahmed Emin Güven'e göre "zamanın icaplarına göre mükemmel tahsilinden sonra" Kayseri Mahkeme-i Şer'iyesi'nde göreve başladı. Mahkeme başkâtipliği, Askerî Kassâmî kâtipliği görevlerinin akabinde Develi kazası kadılığı ve İbrahim Arabî'ye niyabeten Kayseri kadı vekilliği görevlerinde bulundu. Ömrünün son on yılında Necîbzâde Ahmed Lebîb Efendi ile aralarında meydana gelen bir rekabet dolayısıyla başkâtiplikte birkaç kez halef-selef oldular. Bu duruma üzülen Hüsnî Efendi'nin, zamanın padişahı Abdulhamid ile şeyhülislam Dürrîzâde Mustafa Efendi'ye birer manzum arıza yazarak durumunu arz etmesi üzerine padişah fermanıyla görevine iade edildi ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı.

Şair hakkında Nâcî Kum'un neşretmiş olduğu şiirden başka yegâne kaynak olan Ahmet Emin Güven muhtemelen diğer bilgi ve metinleri aktardığı mahallî mecmualardan Ahmed Fatih Mecmuası ile Ragıp Bey Mecmuası'na istinaden, şairin 1100/1688'de doğduğunu, 1190/1776'da da öldüğünü söyler. Güven, çocukları ve torunlarının kendi ilmine izafeten iki nesil "Hüsnî Efendizâdeler" adıyla anıldıklarını da bildirir. Nâcî Kum, Hüsnî'nin I. Abdülhamid'in tahta çıkışı için yazdığı "Cülusiyye"den hareketle o devrin ileri gelen şair ricalinden olduğu yorumunu yaparak diğer bazı hatıralarından da sözü geçer, mevki sahibi bir kimse olduğu anlaşıldığını ifade eder (Köksal, 2014):

Aceb terk mi olınmış Hüsni-i âşüfte zamâne
Alan Mikdâd'dan dâdın anun hakkâ ki âdildür

Hakem nasb itmeğe mâ-beynünüz fasla efendünle
Senün bî-çâre Hüsnî bir sadîkun varsa Âdil'dür (Köksal, 2014).

Hüsnî Baba, Hüsnî Baba'nın hayatı hakkında kapsamlı bir bilgi yoktur. Tespit edilen tek şiirinde Hüsnî mahlasını kullanan şair, 19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi'dir. Perişan Baba'dan el alarak tarikata girmiştir. Bir süre Hacı Bektaş tekkesinde bulunmuş ve oradan icazet alarak, Baba olmuştur. Trablusgarb'a yani Libya'da sürgünde bulunduğu sırada ölmüştür. Berber Haşim Baba'dan alınan bir nefesi burada verilmiştir. Ergun ise Hüsnî Baba'nın ölümü hakkında, menfi olarak bulunduğu Trablusgarp'ta tahminen H. 1310/ M. 1894 tarihinde vefat ettiğini ve orada medfun olduğunu belirtir. Cönk ve

mecmualar üzerine yapılacak yeni çalışmalar ile şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha açıklayıcı bilgiler gün ışığına çıkabilir (Çakır, 2014):

> Hüsnî perişanlık libâsın bürün
> Dergâhı Mevlâ'da yüz üzre sürün
> Bir zata nice bin sıfattan görün
> Hatem Tâi gibi âdil olmazsa (Çakır, 2014).

Hüsnî, Çizmeci-zâde Hoca Hüseyin Hüsnî Efendi, 20 Ramazan 1256/15 Kasım 1840'ta Trabzon'un Debbâğhâne Mahallesi'nde doğdu. Asıl adı Hüseyin Hüsnî'dir. Babası Trabzon tüccarından Çizmecizâde İsmâil Efendi'dir. Bu yüzden Çizmecizâde Hoca Hüseyin Hüsnî Efendi olarak tanındı. Önce sıbyan mektebinde okudu. Daha sonra Dârülmaârif'e devam etti. Galatasaray Sultani Mektebi, Dârülmuallimîn, Mülkiye Mektebi ve Mercan İdadisi'nde Farsça dersleri verdi. Ayrıca çoğu kez kendi arzusuyla Bayezid, Şehzâde ve Fatih camilerinde dersler verdi. 23 Cemâziyelâhır 1327/12 Temmuz 1909'da vefat etti. Eyüp'te vasiyeti üzerine Hatuniye Dergâhı haziresinde Mesnevihan Hoca Hüsameddîn Efendi'nin türbesinin yanına defnedildi. Halîl Edîb vefatına tarih kıtası düşürdü. Tarih mısraı şöyledir: "Gitdi yâ Hû Hak deyüp Hüsnî Efendi cennete" kıtası ile tarih düşürdü. Hayâtî, Necâtî ve Sebâtî adlı üç oğlu oldu. Sebâtî genç iken vefat etti. Necâtî ise Almanya'da bir üniversitede profesör oldu (Kesik, 2014). Cami ve mekteplerde tedrisat ile iştigalinden ve mutaleadan hali kalmamasından, daha doğrusu kitab telif etmekten ise telif olunan kitapları anlamaya çalışmak, ekseri ulema indinde mühim bir düstur hükmünde olmasından dolayı fazilet-i ilmiyesiyle mütenasib surette mühim eserler vücuda getiremedi (İnal, 1988: 671).

Yazdığı risaleler şunlardır:

Hüsni eser, Ahlak-ı hasene ve seyyieden bahis, mesnevi tarzında 205 beyitten mürekkeptir, matbudur.

Kaside-i tevhid şerhi, Feyzî Hindî'nin mülemma kasidesinin Türkçe şerhidir. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

Bağban, Son zamanında *Gülüstân*'a yazmak istediği Türkçe şerhin mukaddimesidir.

Galatat, Türkçede kullanılan muharref kelimelere dairdir. Hurufı heca üzere müretteptir. Matbu değildir.

Mukaddema Sülemaniye civarındaki evi yandığı sırada bazı kitapları zayi olduğu gibi vefatından sonra ailesinin Vefa'da oturdukları evde de kitaplarının geri kalanı yanmıştır (İnal, 1988: 671):

Çeşm-i mestâne-i canân ile serhoş olana
Câm-ı endûh revâ olsa da hoş olmasa da

Hüsnî yoksullara ihsân olur ahsen yoksa
Malik-i mâle ata olsa da hoş olmasa da (İnal, 1988: 677).

Hüsnî, el-Hâc Hasan Efendi, asıl adı El-Hâc Hasan Efendi, mahlası Hüsnî'dir. Hasbî Ebubekir Efendi'nin oğludur. Hüsnî, Edîbî Ahmed Paşa'nın zamanında kapıcılar kethüdası rütbesini elde etti. İstanbul ve Kahire'de bulundu, daha sonra Bağdat'a döndü. 1242/1826 senesinde Bağdat'a Hurmatu Köyü'ne sürgüne gönderildi. Bir ay sonra Vezir Dâvud Paşa'ya Arapça bir kaside sundu. Bunun üzerine bağışlandı. Eserlerinden örneklerde yer alan gazeli gurbette iken söyledi. Arapça ve Türkçe nazım ve nesirde kabiliyeti vardır (Aksoyak, 2014):

Ne hâsıl sahn-ı gülşenden gönülde derd ü gam olsa
Safâ-yı hâtır olsa Âdem'e dûzah da cennetdir

Kime kim derdimi arz eyledim âlemde ey Hûsnî
Didiler ittifâk ile ki çâren azm-i gurbetdir (Aksoyak, 2014).

Hüsnî, Enderunlu, Kilârî, doğum yeri, doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. II. Mahmûd devri şairlerindendir. Enderun'da yetişti. Enderunlu Kilârî Müezzin Hüsnî Ağa sanıyla tanındı. Şiirlerine örnek *Atâ Tarihi*'ndedir (Arslan, 2014):

Dil-firîbim geldi eyyâm-ı safâ
Gel kerem kıl eyle Hüsnî'ye vefâ
Kalmadı gayri karârım dil-rübâ
Nev-nihâlim geldi eyyâm-ı bahâr (Arslan, 2014).

Hüsnî, Hüseyin Hüsnî, Abdülkerim Efendi'nin oğludur (Tuman, 2001: 197). Siroz'un Cuma Kasabası ahalisinden ve Nakşibendi tarikatı saliklerindendir. *Divan*'ının tertibine bakılırsa Sultan Abdülmecîd devrinde yaşamıştır. Fakat memleketinde mi yoksa başka bir yerde mi yaşadığı bilinmemektedir. *Divan*'ını 1263/1846-47'de tertip etti. Üç kaside, besmeleye dair elli dört ve alfabe harflerini tarif eden seksen yedi beyitlik iki manzume ile diğer birkaç manzume ve 335 gazelden oluşur. Şiirleri genellikle tasavvufidir. Manzumeleri başarılı değildir Aşağıda gazelinden birkaç beyit bulunmaktadır (Aksoyak, 2015):

Âşık-ı vuslat olan şöhret ü şânı aramaz
Vuslata tâlib olan hûr-ı cinânı aramaz

Geçmişi kor gelecek kaydına düşmez ârif
Ân-ı daimde döner devr-i zamânı aramaz (Aksoyak, 2015).

Hüsnî, Hasan Hüsnî Efendi, Adı Hasan Hüsnî Efendi'dir. İstanbul'da doğdu. Bir süre sarayda hizmet ettikten sonra divan-ı hümayun kaleminde görevlendirildi. Yakın dostu Dâniş Bey'in vefat etmesi üzerine büyük üzüntü duydu ve Sivas'ta memur iken bu üzüntüden 1245/1829 yılında vefat etti. Sivas'ta medfundur. Fatîn, şairliğini başarılı bulur. Suyolcuzâde Sâlih Efendi hakkında söylediği "Ne zamân eylese taksîm Suyolcuzâde/Sû-be-sû su akıdır lûle-misâli çeşmim" beyti meşhurdur. Şiirlerine örnek *Fatîn Tezkiresi*'ndedir (Erdoğan, 2014):

Aldığı çün âh o şûhu göz göre göz habsine
Oldı dil gözden düşüp şimdi dûçâr-ı intizâr

Teşnedâr olmazdan evvel bâde-i vuslat ile
Keyf ider Hüsnî-i gamhârı humâr-ı intizâr (Erdoğan, 2014).

Hüsnî, Hüseyin Hüsnî, adı Hüseyin Hüsnî Efendi'dir. İstanbul'da doğdu. Melami meşrep, genç bir şairdir. Hava değişikliği için Mısır'a gitmiş ve orada 1308/1890'da vefat etmiştir. Kahire Mevlevihanesi kabristanına defnolunmuştur. Şiirlerinin bir kısmı *Mecmû'a-i Edebiyye* adıyla İstanbul'da 1892'de basılmıştır. Şiirleri emsaline nisbetle güzeldir. Gazelinin iki beyti aşağıda bulunmaktadır (Erdoğan, 2014):

Zann-ı mevhûma vücûd isnâd idüp zâhid yine
Zanneder bir bahr-i bî-pâyân serâbı dûrdan

Bir hakâyık-hânedir âlem ki Hüsnî ser-be-ser
Bin hakîkat keşfeder Hak-bîn olan bir mûrdan (Erdoğan, 2014).

Hüsnî, Hüseyin Paşa, Asıl adı Hüseyin'dir. Babası zamanın ricalinden Hüseyin Beg'dir. Hüseyin Paşa, Sultan Mahmud zamanında yeniçeri ağası ve vezir olan Ağa Abdullah Paşa'nın üvey oğludur. Abdullah Paşa'nın terbiyesinde büyümüş, ilim tahsilini tamamladıktan sonra da Abdullah Paşa sayesinde 1169/1755-56'da turnacıbaşı ve yükselerek saksoncıbaşı ve zağarcıbaşı ve kul kethudası Rebiülevvel 1177/1763'de de yeniçeri ağası oldu. Şaban 1178/1764'te kaptanıderya görevi ile Akdeniz'de görev yaptı. Bir süre sonra da vezirliğe getirildi ve aynı senenin sonunda azledildi. 1180/1766-67'de Girit, 1182/1768'de Mora ve 1183/1769-70'de Kandiye valisi oldu. Cemaziyelevvel 1186/1772'de Kandiye'de vefat etti. Akıllı ve zeki bir devlet adamı, tedbirli bir vezir, ilm ü kemal sahibi bir kişidir. Özellikle şiir ve inşada zamanının seçkin şair ve yazarları arasına girdi. Sultan Mustafa'nın kızı Şâh Sultân'ın vefatı üzerine söylediği tarih mısraı, Sultan Mustafa tarafından çok beğenilmiştir: *Şâh Sultân müjdeci bir meh-cebîn şeh-zâdeye***.** Bu tarih mısraının yazılmasından hemen sonra III. Selim dünyaya gelmiş olup garip bir tesadüf olmuştur. Kaynaklar şiirlerinden örnek vermemiştir. Tek eseri, mektuplarını topladığı *Münşe'ât-ı Hüsnî*'dir. Eserin tek nüshası Vatikan Kitaplığı, Borg. Turco Nr. 12'de kayıtlıdır. 99 yapraklık eser 13 satırlı ve divani yazıyla yazılmıştır. Eserde değişik kişilere hitaben yazılmış mektup suretleri vardır (Gültekin, 2014).

Hüsnî, Hüsnî Efendi, Adı Ahmed Hüsnî'dir. Şiirlerinde Hüsnî mahlasını kullanmıştır. Hoca Mehmed Münîb Efendi'nin torunu, Mustafa Rif'at'ın oğludur. Bayramzâdelerdendir. Hüsnî Efendi Trablusşam defterdarlığında bulunmuş burada zehirlenerek ölmüştür. Şer'i mahkeme sicillerde kayıtlı 15 Zilhicce 1299/1883 tarihli veraset belgesi ölüm yerinin Trablusgarb olduğunu doğrulamaktadır. 1291/1874'te İstanbul'da basılmış olan *Hâb-ı Hayâl* isimli 29 bölümden oluşan 924 beyitlik bir risalesi vardır. Antepli şairlerin şiirlerinin bulunduğu cönk ve mecmularda şiirleri mevcuttur. Aynı dönemde yaşayan Hasırcızâde Hafız Mehmed Ağa'dan etkilendiği şiirlerinden anlaşılmaktadır (Yakar, 2014):

Hüsni'yâ tahsîn için dîger bedâyî istemez
Cem-i ezdâd-ı anâsırdır bu tarhın san'atı

İhtilâs-ı nakş-ı feyz etdim Hasırcızâde'den
Yok iken endîşemin bir sâde nazma kudreti (Yakar, 2014).

Hüsnî Paşa, Hüseyin Hüsnî Paşa, İstanbul'da doğdu. Asıl Adı Hüseyin Hüsnî'dir. Şiirlerinde Hüsnî mahlasını kullandı. Feshane ketebesinden olup Erzurum Defter-i Hâkânî Müdürlüğü'nden mazulen vefat eden Mora muhacirlerinden Abdülkerîm Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra gençliğinde Zabtiye Müşiri Pepe Mehmed Paşa'ya intisap ederek onun kitabet hizmetinde bulundu. Daha sonra Zabtiye Meclisi kitabetine tayin olundu. Pepe Mehmed Paşa'nın Yanya ve Tırhala valiliği sırasında önce Tırhala kaymakamı ve mirimiran, bir müddet sonra da Rumeli beylerbeyiliği payesiyle Tırhala mutasarrıfı oldu. 1275/1858 senesinde vezaretle Yanya valiliği görevine getirildi. Daha sonra aynı yılın sonunda Girit, 1276/1859 yılının Receb ayında Selanik ve 1279/1862 senesinde tekrar Yanya valiliğine atandı. Sâmi Paşazâde Subhi Bey'in (sonradan paşa) Yanya bölgesi müfettişliği sırasında onu şikâyet etmesi üzerine azline karar verildi ve bir sene memuriyetsiz kaldı. 1281/1864 senesinde Cezâyir-i Bahr-i Sefîd valisi, daha sonra da 1284/1868 yılında Bursa valisi oldu. 1285/1869 yılında Zabtiye Müşirliği görevine getirildi. Hamisi olan Ali Paşa'nın vefatıyla sadarete geçen Mahmûd Nedîm Paşa'nın döneminde görevinden azledildi, muhakeme edildi ve vezaret rütbesi de kaldırılarak Kıbrıs'a sürgüne gönderildi. 1289/1872 yılında Midhat Paşa'nın sadaretinde affedildi. 1290/1873 yılında vezareti tekrar iade edildi. Önce Konya, sonra Bursa ve Prizren Valiliği'ne tayin edildi. 1291/1874 senesinde ikinci defa Zabtiye Nazırı oldu. 1293/1876 yılında üçüncü defa Yanya Valiliği'ne getirildi. Bu görevindeyken bir yıl kadar sonra 1294/1877 senesinde Yanya'da vefat etti (Arslan, 2014).

Son defa Yanya Valisi iken Mebusan Meclisi'nin açılmasından dolayı yazdığı manzumeden birkaç parça:

Ehli sıdkın paymal olmuştu kadri kıymeti
Hubbı cah mahveylemişti fikri şanı devleti
Bir hâkim isterdi çünki devletin bu illeti
Verdi Hak işte hâkimi hazıkı pür-hikmeti (İnal, 1988: 666).

Bilinen tek eseri *Manzûme-i Hüsn-i Eser*'dir. İstanbul'da tarihsiz olarak 12 sayfa halinde basılmıştır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan 100 beyitlik bu eserin sonunda elli üç beyitlik kaside şeklinde bir de naat bulunmaktadır. Hüsnî Paşa'nın *Divan-ı Eş'âr*'ı olduğunu ve bu *Divan*'ın kızı Fatma Seniye Hanım'da bulunduğunu İbnü'l Emin söyler. İbnü'l Emin'e göre ayrıca "nefs-i emmâre" redifli talik yazı ile levha şeklinde basılmış uzun bir kasidesi de vardı (Arslan, 2014).

Hüsnî, Sarıhatipzâde Hüseyin, Sivas'ta doğdu. Sarıhatipzâde (Sarısözen) Hüseyin Hüsnî Efendi diye tanındı. Din bilginliği ve şairlik aileden gelmektedir. Devrinin tanınmış, sevilen ve sayılan bir müderrisi olduğu söylenir. Nakşibendi tarikatına mensup olduğu bilinmektedir. Vefat tarihi bilinmemektedir. Tarih düşürmeye meraklı ve mahir bir şairdi. Hüsnî'nin birkaç parça şiiri ele geçmiştir (Toptaş, 2014):

Top top olmuş şol güzeller havz-ı gülşen bağına
Nagme-i âvaz-ı bülbül şâh-ı bihter güzellerle

Şive-i nâzik edadır işvesine can feda
Kâm alır elbette Hüsnü olsa rehber güzellerle (Toptaş, 2014).

Hüsnî, Süleyman Hüsnî Paşa, 1254/1838 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Süleymân Hüsnî Paşa'dır. Şiirlerinde Hüsnî mahlasını kullandı. Harbiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra atandığı bütün görevlerde başarılı hizmetler verdi. Askerî Mektebler Nezaretinde iken askerî rüşdiye mekteblerini ve bunların öğretmenlerini yetiştiren okullar açtı. Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye'de kitabet hocalığı yaptı. Önce Karadağ'da sonra Osmanlı-Rus Harbi'nde Şıpka'da başkumandan olarak kahramanca savaştı. Şıpka Kahramanı olarak tanındı. Müşirlik rütbesine kadar yükseldi. Sultan Abdülazîz'in tahttan indirilmesi olayına karıştığı iddiasıyla mahkeme edilip rütbesi sökülerek Bağdat'ta ikamete memur edildi. Oğlu Sâmi Bey, *Süleymân Paşa Muhâkemesi* adlı eserinde mahkeme safahatını ve babasının özel ve siyasi hayatını teferruatıyla yazdı. Süleymân Paşa on dört yıl Bağdat'ta kaldı. 1308/1890 senesinde Bağdat'ta vefat edip Mûsâ Kâzım Câmii içindeki Ebû Yûsuf Hazretleri'nin mescidinin girişine defnedildi (Arslan, 2014).

Eserleri şunlardır:

1. *Hiss-i İnkılâb*: Sultan Abdülazîz'in tahttan indirilişi ile V. Murâd'ın tahta çıkışını anlatır. 1326 senesinde 64 sayfa olarak İstanbul'da basılmıştır.

2. *İlm-i Hâl-i Kebîr*: Dinî bir eserdir. Bu eser muhtelif tarihlerde 1300 senesine kadar üç defa basılmıştır. Bütün baskılar 120 sayfa civarındadır.

3. *İlm-i Hâl-i Sagîr*: Dinî bir eserdir. Bu eser muhtelif tarihlerde 1317 senesine kadar İstanbul'da 13 defa basılmıştır. Bütün baskılar 48-54 sayfa hacmindedir.

4. *Mebâni'l-İnşâ*: Bu eser 1288-1289 yıllarında iki cilt olarak İstanbul'da basılmıştır. Birinci cilt 280 sayfa, ikinci cilt 295 sayfadır. Süleymân Paşa'nın Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye'deki kitabet hocalığı sırasında ihtiyaç duyarak kaleme aldığı bir eserdir. Dibace'de başvurduğu eserleri açıklar. Giriş kısmında ilm-i inşa ve ilm-i edeb tarif edilir. Birinci cildin ilk üç bölümü kelime ve kelam konularına ayrılmıştır. Daha sonra beyan, mecaz, teşbih, kinaye, isti'are, fesahat, belagat gibi bahisler ele alınır. Bu cildin sonunda lafza bağlı sanatlar anlatılır. İkinci cilt mana ile ilgili sanatlara, şiir ve nevilerine; vezin, kafiye ve edebî örneklere yer verir. Bu eser hazırlanırken Lefranc'ın *Traite Theorique et Pratique de Litterature* adlı eserinden geniş ölçüde yararlanılmıştır. Süleymân Paşa edebiyat nazariyatı sahasında garba açılan ilk müellifimizdir. Bu bakımdan eserde kullandığı birtakım ıstılahlar yerine oturmamıştır. Doğu ve Batı kaynaklarından istifade ile hazırlanmış olmasına rağmen eserde bir terkip yoktur. Yine de ilk olarak bu eserle Avrupai edebiyat anlayışına pencere açılmıştır denilebilir. Örneklerinin bolluğu ile bu kitap sahasında bir merhale sayılmaktadır.

5. *Sarf-ı Türkî*: Mekteplerde okutulmak için hazırlanmıştır. İstanbul'da basılmıştır.

6. *Târîh-i Âlem*: Âdem Peygamber'in yaratılışından İslamiyet'in doğuşuna kadar geçen olayları kapsayan büyük bir cilttir. 1293 yılında 1024 sayfa halinde İstanbul'da basılmıştır.

7. *Tercüme-i Risâle-i İrâde-i Cüz'iyye*: Kelama dair bir eserdir. Akkirmânî risalesinin tercümesidir. İstanbul'da basılmıştır.

8. *Umdetü'l-Hakâyık*: Bu eser 1293/1877 Osmanlı-Rus Harbi'ne dair mufassal bir tarih olup daha önce Cerîde-i Askeriyye'de yayımlanan ve 1293 Osmanlı-Rus Harbi'ni tenkit maksadıyla yazılmış *Harb-i Âhir ve İstihkâmât* adlı eseri tenkit için yazılmış 3000 sayfaya yakın bir kitaptır. Altı cilt halinde 1928 senesinde İstanbul'da basılmıştır. Eserde mükemmel haritalar da bulunmaktadır.

Süleymân Paşa'nın Türk edebiyatına en büyük hizmeti edebiyat kurallarını bildiren *Mebâni'l-İnşâ* adlı eseri yazmasıdır. Aynı zamanda iyi bir şairdi. *Târîh-i Âlem* adlı eserinden dolayı 1875 yılında Paris'te toplanan Coğrafya Kongresi'nde kendisine ikinci rütbeden bir madalya verilmiştir (Arslan, 2014).

Hüsniye Bacı, Hüsniye Bacı'nın ismini, Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Kızılbaş Alevî Şâirleri ve Nefesleri* adlı eserinde "Hangi Yüzyılda Yaşadığı Henüz Bilinmeyen

Bektaşi-Alevi-Kızılbaş Şâirleri" arasında zikreder (1956: 364-365). Hüsniye Bacı, burada yer alan her iki nefesinde de Hüsnî mahlasını kullanmış ve tapşırma dörtlüğünde "Abdal Musa derler Pirimin ismi" ile başlamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Hüsniye Bacı, Abdal Musa'ya intisap etmiştir. Turgut Koca ise bu konuyla ilgili şu bilgiyi nakleder: Abdal Musa dergâhı yatırı çevrelerindeki söylentiye göre; Hüsniye Bacı, Abdal Musa'nın kız kardeşidir. Bununla birlikte Abdal Musa *Velayetnâmesi*'nde bu bacıdan hiç söz edilmez. Yalnız Abdal Musa yatırının sol tarafında duvara yakın bir mezar vardır. Üzerinde hiçbir tarih ve yazı yoktur. Bu kabrin Abdal Musa'nın kız kardeşi, Zeynep Hüsniye'ye ait olduğunun tespit edildiğini; fakat belgeleyemediğini dile getirir. Koca'ya göre, Hüsniye Bacı'nın şiirdeki dili de o devrin diline uygunluk göstermez. Yalnız Abdal Musa Dergâhı'na bağlı bir muhibbe olduğu gerçektir. Hüsniye Bacı 16. yüzyıl kadın bektaşilerindendir. Nefesleri coşkulu ve içtendir. Cönk ve mecmualar üzerine yapılacak yeni çalışmalar ile şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha açıklayıcı bilgiler gün ışığına çıkabilir (Çakır, 2014):

Abdal Musa derler Pîrimin ismi
Ateşe girince yanmadı cismi
Sana niyaz eder derment Hüsnî
Eşigin bekliyen câna aşk olsun (Çakır, 2014).

Mehmed Hüsnî Efendi, Konya mülhakatından İsmil Karyeli Mülâzım Halîl Ağa'nın oğludur. 1851/1267 H. de doğdu. Küçükken babası vefat ettiğinden akrabasının, himmetiyle Konya Rüşdi Mektebi'nde okuduktan sonra medresede Arabi ve hususi surette Farisi tahsil eyledi. Konya Adliyesi Zabıt Kitabetinde ve Nevşehir Mahkemesi Başkitabetinde bulundu. Konya Vilayeti İdare Meclisi Başkâtibi iken 1888/1306 H. de vefat etti. Konya'da ikamete memur olduğu esnada merhum ile daima birlikte bulunan Abdülhalim Memduh, mezar taşı yaptırarak kıtayı hak ettirdi (İnal, 1988: 667):

Ah ey kenzi hamiyyet ma'dînî sıdk u vefa
Kıl bu ülviyat ile nezdî Huda'da iftihar

İtimadı tam ile tarihi tamın söyledim
Eyledi Hüsnî Efendi cenneti cayı karar

Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı unvanlı eserdeki tercüme-i halinde/biyografisinde namuskâr, pak nihad, müstakim, musalli, mütedeyyin, mütevazi olduğu söyleniyor. Manzumelerinden bir kısmı Konya gazetesinde ve *Konya Mahsuli* nam ile toplanılan mecmuada münderiçtir. Aşağıda gazelinin iki beyti bulunmaktadır:

Gitsin ahım yâre derdi bî-şümârım söylesin
Istırabı kalbi ye'sim iğbirârım söylesin

Hande-i ruhsarı gülgûni firâkile hemân
Ağlamakta eşk-i didem ıstırârım söylesin (İnal, 1988: 667).

Nâzım/Hüsnî, Hüseyin Nâzım Efendi, İstanbullu, 1244/1828 yılının ortalarında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Hüseyin Nâzım Efendi'dir. Şiirlerinde Hüsnî ve Nâzım mahlaslarını kullandı. Mekteb-i Ma'ârif-i Adliye'de tahsil gördü. 1263/1847 senesinde gerekli sınavları vererek Mektûbî-i Mâliye Odasında göreve başladı. Burada otuz yıl kadar hizmet etti. 1268/1852 yılının ortalarında Halveti şeyhi Kuşadalı Halîl İbrâhim Efendi'nin halifelerinden ve Encümen-i Dâniş üyelerinden olan ve 1274/1857 yılında vefat eden Ali Fethî Efendi'den inabe aldı. Ölüm tarihi hakkında kaynaklarda bilgi olmamasına rağmen *Sicill-i Osmânî*'deki "Mektûbî-i Mâliyye'ye girip otuz seneden ziyade devam ile vefat eyledi" bilgisinden hareketle 1298/1881 yılı civarında vefat ettiği söylenebilir. Fatîn'e göre bir mikdar eş'ârı vardır. Şiirine örnek *Fatîn Tezkiresi*'ndedir (Erdoğan, 2014):

Yek engüşt-i işâretle dü-şakk itdin meh-i bedri
Bu i'câzın müşârün-bi'l-benândır yâ Resûlallâh

Nemed-pûş Nâzım-ı dervîş-i dil-rîş iltifâtınla
Sühan mülkünde şâh-ı Cem-nişândır yâ Resûlallâh (Erdoğan, 2014).

1. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği

1.1.1. Adı ve Mahlası

Şairin adı Selçuk Es'in yazdığı *Büyük Konya Ansiklopedisi*'nde Hüsnü Ozanbay olarak geçmektedir. Öğretmen olan şairin Konya'daki öğretmen özlük defterinde ise ismi Hüseyin Hüsnü Ozanbay olarak belirtilmiştir. Şair *Divan*'ında, "Baba", "Hüsnî", "Baba Hüsnî", "Hüsnî Hoca" ve "Asrî Baba" mahlaslarını kullanmıştır. Buradan ismini mahlas olarak kullandığı anlaşılan şairin birden fazla mahlas kullandığı da bilinmektedir.

Ömer Faruk Akün, mahlasın kullanıldığı yerler hakkında şunları söylemektedir: İmza hükmünde olan mahlasın manzumede belli bir yeri vardır; bu çoğunlukla makta beytinde yani son beyitte olur; kasidelerde de sonlara doğru taç beyitte yer alır. Gazelden küçük nazım şekillerinde ise (rubai, kıta) mahlas kullanılmamaktadır (Akün, 2015: 50). *Baba Hüsnî Divanı*'nda Ömer Faruk Akün'ün söylediklerine uymayan manzumeler bulunmaktadır. 142, 168, 199, 282, 285 numaralı manzumelerde mahlas şiirlerin sonunda değil de başlarında kullanılmıştır.

Baba Hüsnî, ilk kez bir şiirinde mesleğini mahlasıyla birlikte kullanmıştır:

> Gelecek besli olursa ḳoşḳoca
> Çoḳ du'ā eyler saña *Ḥüsnî Ḫ̆oca* (286/9)

"Ubur" diye bir takma adı olduğundan da bahseder:

> Her ki dirler bu du'āda var ḳuṣūr
> Ben gibi ḳalsun anıñ nāmı *'Ubūr* (286/10)

10 beyitlik 243 numaralı gazelde ve 9 bentlik 248 numaralı muhammesde iki defa mahlas kullanlmıştır. Yine 35 beyitlik 171 numaralı mesnevide ve 21 beyitlik 228 numaralı gazelde üç defa mahlas kullanılmıştır.

1.1.2. Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Memleketi

Divan'ın BK nüshasının Mukaddime bölümünde şairin 1300/1882 yılının temmuz ayı içerisinde, Dağıstan'da dünyaya geldiği belirtilmiştir. Doğduğu ayı ve memleketini şiirlerinde şöyle belirtmektedir:

Yüzüm gülmez güler dirsem inanma çünki dünyāya
Muḥarrem'de ḳadem ḳoydum baña ġam ḳaldı sermāye (166/13)

Teżāhür itme meskenle baña ey Yūsuf-ı evvel
Seniñ var Mışr u Ken'ān'ıñ benim de var Ṭaġıstān'ım (207/2)

Evet vardı benim de iḫtirāmım
Ṭaġıstānlı Baba Ḥüsnî'ydi nāmım (262/3)

Şair, Kafkasya'yı ikiye bölen Elburz silsilesinin Şah Dağı kolunun eteğinde Nûhû/Nuha Kasabası'nda doğmuştur (Uyar, 1949: 10). Şairin tercüme-i halini yazan/biyografisinden bahseden inhisar müfettişi Muammer Bey'in söylediğine göre şair, buradaki yaşamını oldukça beğenmektedir:

Gezerdik mehveşānla Şāh Ṭaġı'nda
İçerdik bādeler gül yapraġında (Mukaddime, 4a)

Dağıstan'da doğan Baba Hüsnî, hayatının büyük bir bölümünü Samsun ve Konya'da geçirmiştir. Aşağıdaki manzumesinde Konya'yı metheden şair, Konya'da doğmanın bir şeref olduğundan, adaletli valisinden, merhametli eşrafından ve ilim ve fenne aşina gençleri olduğundan bahsetmiştir:

Ḳonya bir şāh-ı cihāndır 'ālem-ārā şānı var
Ḥātemāsā cūd ile şöhret alan a'yānı var

Bir şerefdir Ḳonya'da ṭoġdum dimek bir Türk içün
Çünki Türk tārīḫiniñ Ḳonya gibi 'unvānı var

Eylemez kimse tecāvüz ḥaḳḳına bir kimseniñ
Bir 'adāletle mücessem vāli-i ẕī-şānı var

Ḳonya'yı medḥ eylemek Ḳonya dimek kāfī gelir
Kendine maḫṣūṣ çünki ayrıca devrānı var

Yoḳ yeri cāhilleriñ Ḳonya gibi bir beldede
Āşinā 'ilm ü fünūna lā-yu'ad şübbānı var (153/1-3, 5, 7)

Aşağıdaki manzumede ise Samsun methedilmiş, aynı zamanda da Samsun'daki Gazi Parkı'na tarih düşürülmüştür. Eskiden Samsun'un bir köye benzediği, halkının burada suya bile muhtaç olduğu, mesire yerlerinin terkedilmiş olduğu anlatılmış ve Kazım Paşa'nın Samsun valisi olmasıyla buranın cennete dönüştüğü belirtilmiştir:

Ṣamsun evelce beñzer idi eski bir köye
Yerli yabancı cümlesi muḥtāc idi ṣuya

Meşhūr idi baṭaḳlıġı eski zuḳāḳları
Mefḳūd idi mesīresi ḥattā mesāḳları

Kāẓım Paşa'yla biñ yaşasun şānlı encümen
El-ḥaḳḳ sāyeñizde vaṭan şimdidir vaṭan

Tārīḫini şerefle Baba yazdı ibtidā
Kāẓım Paşa hediyyesidir parḳ bu binā (198/3-4, 21-22)
Sene 1927

1.1.3. Ailesi

Şairin ailesiyle ilgili bilgiler, şairin tercüme-i halini yazan/biyografisinden bahseden inhisar müfettişi Muammer Bey'in söylediklerinden, Selçuk Es'ten ve şiirlerinden öğrenilmektedir. Babası şair (Sural, 1978) ve müderris Ömer Efendi'dir (Mukaddime, 4b). Annesinin adı, annesi ve babasının doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kardeşi İstanbul vaizlerinden (Sural, 1978) Marputçular imam ve hatibi Cemal Ozanbay'dır. Cemal Ozanbay 1899'da doğmuş, 1962'de vefat etmiştir. Kızı Tuba Soylu ise 1929'da doğmuş, 2010'da vefat etmiştir. Şairin torunu Hazer Soylu ile 7 Haziran 2020'de yapılan görüşmede Baba Hüsnî'nin eşinin adının Dursun Ozanbay olduğu,

23.01.1975 yılında vefat ettiği, mezarının ise Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda olduğu öğrenilmiştir.

Şairin, Erzurum Milletvekili Sâlih Efendi'nin meclise sunduğu Mecburi Evlenme hakkındaki kanun sonucunda evlendiği ve bundan pişman olduğu aşağıdaki şiirlerinden anlaşılmaktadır:

Baña evlen didiñ aldım bir avrad
Bitince ṭoḳuz ay geldi bir evlād
Buña lāzım didi herkes bir üstād
Ṣarıḳlı bir Ḫ˘oca Ṣāliḥ Efendi (24/II)

Beni bu ḥāle ḳoyan 'ā'ile düşüncesidir
Te'ehhül itdigime biñ def'a peşīmānım (86/2)

Aşağıdaki manzumelerde Tûbâ ve Acar isminde iki çocuğunun olduğundan bahsetmektedir. Büyük kızı Tûbâ, Sağlık Bakanlığı'nda çalıştığı sıralarda tanıştığı Hamit Dündar Soylu isminde bir doktorla evlenmiştir. Sekiz yıl Diyarbakır'da yaşamışlardır. Oğlu Acar ise, Tarım Bakanlığı'ndan memur emeklisidir, Ankara'da oturduğu bilinmektedir (Sural, 1978):

İki körpe ḳuzum ġurbet ilinde
Gezerler aç sefīl iller elinde

Ṣorar annesine Ṭūbā mezārım
Babam nerde diye aġlar Acar'ım

İki yavru buraḳdım bu cihāna
Gözüm arḳamda gitdim ḫākdāna (41/35, 37, 39)

Küçük bir çocuğunun daha olduğunu aşağıdaki beytinde açıklamıştır. Bu çocuğunun ismi Süha'dır. Küçük kızı Süha, genç yaşta bir bademcik ameliyatında vefat etmiştir (Sural, 1978). Hazer Soylu, teyzesi Süha Ozanbay'ın 29.10.1960 yılında vefat ettiğini ve mezarının Cebeci Mezarlığı'nda olduğunu belirtmiştir:

Küçük evlādımız var ki baba ekmek diye aġlar
Taḥammül eylemez insān bu feryāda erir ṭaġlar (166/12)

7 Haziran 2020'de Baba Hüsnî'nin torunu Hazer Soylu ile yapılan bir görüşmede annesi Tuba Soylu ve dayısı Acar Ozanbay'ın hayatta olmadıklarını bildirmiştir.

Bütün bunlarla birlikte şair birçok şiirinde kimsesiz olduğunu dile getirmiştir:

Beni ḳaldırma vaṭan nāmına lüṭfen zīrā
Kimsesiz bir ġaribim Ṣamsun ilinde tenhā (134/2)

Nüh felekde yıldızım yoḳ kimsesiz bir Ḥüsni'yim
Ṣanmayıñ dünyāda yalñız bir Baba'dır eksigim (193/9)

Añlamaz ki kimsesizdir Ḥüsni lāzım sofrada
Gülmemek ḳābil degildir bir ṭaḳım noḳṣānına (228/20)

1.1.4. Tahsil Hayatı ve Hocası

İlk ve ortaokulu memleketi Dağıstan'da bitirmiş, müderris olan amcası (Sural, 1978) Seyyid Sâlih Efendi'den Arapça ve Farsça dersleri almıştır. 1319-1903'te İstanbul'a gelmiş, Dârülmuallimîn'i bitirmiştir. Daha sonra Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'ne başlayan Hüsnî, Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'ni de başarı ile bitirmiştir (Mukaddime, 4a). Şairin Konya'daki öğretmen özlük defterinde menşei bölümünde "İstanbul Dârülfünûn 1327" notu bulunmaktadır. Buna göre şair Dârülfünûn'u 1327/1909 yılında bitirmiştir. Hüsnî burada Tevfîk Fikret ve Mehmet Âkif gibi hocalardan dersler almıştır. Hatta inhisar müfettişi Muammer Bey, Tevfîk Fikret'in Hüsnî'nin şiir yazmaya ve okumaya olan hevesinden çok memnun olduğunu, ona sık sık okuma yaptırdığını ve bundan büyük keyif aldığını belirtir (Mukaddime, 5a-5b).

1.1.5. Mesleği ve Bulunduğu Yerlerle İlgili Bazı İfadeleri

Şair, Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra 1327/1909'da yani 27 yaşında İşkodra İdadisi Türkçe ve edebiyat öğretmenliğine başlamıştır. Ardından da aynı okulda tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Bu ikinci öğretmenliği, Balkan Savaşı'nın

çıkmasından dolayı kısa sürmüş ve Balkan Savaşı'nın başladığını duyunca İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır. İstanbul'da 1330/1911 tarihine kadar yani 29 yaşına kadar Kabataş ve İstanbul Sultanilerinde başöğretmen olarak çalışmıştır. 1330/1911'in ortalarına doğru 30 yaşlarında Samsun Lisesi edebiyat ve Türkçe öğretmenliğine tayini çıkmıştır. Burada ticaret ve kız orta mekteplerinde çalışmıştır. Şairin Konya öğretmen özlük defterinde, eski memuriyeti bölümünde "Samsun Ticaret Mektebi Coğrafya Muallimi", vazifesi bölümünde ise "tarih, coğrafya, yurt bilgisi, iktisat ve Türkçe muallimliği" yazmaktadır (Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ndeki Memur ve Muallimlere Mahsus Sicil Defteri, Dosya No: 611). Böylece şairin Samsun macerası 30 yaşlarında başlamıştır. Aynı zamanda burada şairliğe de başlayan Baba Hüsnî (Mukaddime, 5b) daha sonra Konya'ya şimdiki adıyla Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne geçmiştir. Öğretmen özlük defterine göre burada göreve başlama tarihi 1934'tür. Yani 52 yaşında Konya'da göreve başlamıştır. 8 yıl Konya'da çalışıp burada vefat etmiştir.

Şair yirmi bir yıl öğretmenlik yaptığını ve mesleğinin hocalık olduğunu aşağıdaki beyitlerinde anlatmaktadır:

Mekātibde süründüm yirmi bir [yıl] görmedim taḳdīr
Bütün emṣāl terfī‘ gördiler ben bi'l-‘akis tekdīr (166/3)

Gelecek besli olursa ḳoṣḳoca
Çoḳ du‘ā eyler saña Ḥüsnī Ḫˇoca (286/9)

Yine mesleği ile ilgili kabir taşında da şu bilgiler bulunmaktadır: "Türk Maarifine elli sene hizmetten sonra Konya Erkek Sanat Enstitüsü ve Konya Lisesi Edebiyat Öğretmeni iken vefat eden Dağıstanlı şair merhum Baba Hüsnü Bey".

Anlaşılan bedbin bir halinde söylediği aşağıdaki beytinde şair ömrünü ilme adadığını, kırk yıl ilimle uğraştığını, fakat bunun hiçbir faydasını görmediğini söylemektedir:

Eyledim ḥaṣr-ı vücūd ‘ilme çalışdım ḳırḳ yıl
Görmedim fā'idesin belki olur ‘uḳbāda (117/1)

Hüsnî, şairliğin para getiren bir iş olmadığını düşünür. En azından bulunduğu yerlerde bunun böyle olduğunu söyler. "Eğer insan açlıktan ölmek istiyorsa şair olsun" der:

Eñ fenā bed-du‘ā bu yerlerde
Şā‘ir olsun babañ acından öl (113/2)

Baba Hüsnî, aşağıdaki manzumelerinde eğitimci kimliğiyle okuyucularına seslenmektedir. Eğitime gereken önemin verilmemesinden yakınmakla birlikte çalışmanın öneminden ve sanatın da faydalarından bahsetmektedir:

Arḳadaşlar bugün ḥayāt-ı beşer
Sa‘y u iḳdām-ı ġayrete müncer

Sa‘ysız kimse maḳṣada nā’il
Olamaz ‘aksi hiç degil ḳābil

Yalıñız sa‘y-ı fā’ide
İtmez aṣlā sühūleti ta‘yīn

Bu daḫı ṣan‘at ile ḳā’imdir
Sa‘y-ı ṣan‘at hemīşe lāzımdır (170/1-4)

Böyle mi kültüre baḳım ey oġul
Götürenler elinde ḳaldı oḳul (288)

Eğitim sistemindeki sıkıntılar da şiirlere konu olmuştur:

Vekāletde evelce şeddeli nādir idi yalñız
‘İlim fen sāyesinde şimdi bunlar da çoḳalmış pek

Toḳat’dan Merzifon’dan Ḳırşehir’den Ḳonya’dan Van’dan
Ma‘ārifde ḥükūmet ṭoplamışdır bir süri eşşek (135)

Beni taḳdīre kāfīdir cihānda bir tane fāżıl
Vekālet ḳoy sicillimle beni bilsün ḳara cāhil

Ma‘ārifde daim olsaydı ben de böyle ḳalmazdım

İderdim il gibi terfī‘ ḥaḳsız tekdīr almazdım (166/17-18)

Şair, dönemin Milli Eğitim Müdürü Besim Atalay Bey'i kendisini maaşsız çalıştırmasından dolayı eleştirmektedir:

‘Adālet ehline ḳarşu muḥabbetim vardır
Ri‘āyet olsa müsāvāta rāżıyım hay hay

Bizi ikinci mu‘āvin naṣılsa yazdı müdīr
Bilā-ma‘āş gice gündüz çalışdıḳ hep sekiz ay

Ma‘āş emiri muḳarrer olunca ṭoġrı bizi
Çıḳardılar açıġa buldılar birini ḳolay (150/4-6)

Divan'ın Mukaddime bölümünde, şairin Samsun'da bir Rum mahallesinde mütevazi bir evde oturduğu belirtilmiştir (Mukaddime, 6b). *Hulüvv ü Hamiz* başlıklı şiirinde yaşadığı iki şehri karşılaştıran şair, şiirin "hulüvv" kısmında Elburz'daki hayatını, "hamiz" kısmında ise Konya'daki hayatını konu etmiştir. Hulüvv tatlı, hamiz ise ekşi demektir. Bu niteleme bize şairin Elburz'u ve oradaki yaşamını Konya'daki yaşamına göre daha çok beğendiğini göstermektedir. Şairin memleketine karşı hissettiği duyguları, öğrencisi Murat Sükûtî'nin hocasına ithafen yazdığı *Muhterem Üstadım Baba Hüsni'ye* başlıklı şiirinden de anlaşılmaktadır:

Bir yanıḳ ḳalb āhı duydum Ḳonya'dan
Ṣordum baġrı dāġlı ozan didiler
Didim āh idiyor bu böyle neden
Ḳalbinde yurd ‘aşḳı nihān didiler

Söylerler taḳdīre lāyıḳ bu ozan
Bütün Hind ü Çin'e lāyıḳ bu ozan
Didim hangi ḳıza ‘āşıḳ bu ozan
Onuñ ma‘şūḳası vaṭan didiler (Mukaddime, 3a)

Aynı zamanda bir hattat olan Baba Hüsnî, bedii yazıyı da ihmal etmeyerek bilhassa sülüs, nesih ve talik yazıları üzerinde çalışmıştır. Arapçaya vakıf olduğu gibi Farsçayı da fesahat ve belagatiyle bir Şîrâzlı bilgin gibi konuşabildiği söylenen Hüsnî'nin mesnevihan olduğu da bilinmektedir. Mesnevihan Sıtkı Dede'nin vefat tarihine dair talik el yazısıyla bir şiir yazılmıştır (Uyar, 1949: 10):

Söyledi tārīḫini bir şā'ir-i ġurbet-zede
İtdi teslīm cānını yā hū diye Ṣıdḳı Dede (256/6)
Sene 1352 [1933]

Aşağıya alınan manzumede şairin Bafra'da da yaşadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda MÜ nüshasının dış kapağına "Bafra'da yaşayan Hüsnü" notu düşülmüştür:

Bize çoḳ gördi felek vaṣlıñı
Ṣafḥa-i rūyuñı ḫaṭṭ u ḫāliñi
Gelenden gidenden ṣordum ḥāliñi
Didiler Bafra'da yaşıyor Ḫ˘ocam (26/II)

BK nüshasının Mukaddime bölümüne düşülen "münderecâtının kısm-ı küllîsi Samsun'a âittir" (Mukaddime, 2a) notundan şairin ömrünün büyük kısmını Samsun'da geçirdiği anlaşılmaktadır. O dönemlerde Samsun'da muallimlik oldukça canlı bir iş olarak görülürmüş ve her perşembe konferanslar verilirmiş. Baba Hüsnî, kendisine sıra geldiğinde Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inden etkilenerek bu eserle aynı vezin ve şekilde argo kelimelerin kullanıldığı hiciv muhtevalı *Asri Baba'nın Asri Mevlidi* başlıklı bir manzume yazmıştır (Mukaddime, 9b):

Ey Ḫudā'dan 'aḳl u iẕ'ān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Var idi bu ülkede bir g…veren
Yoḳ idi anı diyorlar s…yen (278/1, 7)

Bu eser, hiciv muhtevalı yazıldığı için tepkiyle karşılanmış aynı zamanda şairin az maaşla Konya'ya tayin edilmesine sebep olmuştur (Mukaddime, 9b). Samsun'dan

Konya'ya tayininin çıkması, şairde derin bir üzüntü yaratmıştır. Aşağıdaki beyitte yaşanılan bu üzüntü dile getirilmiştir:

İltimās oldı mı ḳuvvetli begim bi'l-mecbūr
Bī-sebeb Ḳonya'ya taḥvīl idilir bir meʾmūr (132)

Aşağıdaki bentte şair Samsun'da beş yıl yaşadığını söylemektedir:

O yerlerde yaşadıġım günlerimi unutmam
Ṣamsun ile Ḳonya degil cenneti de bir ṭutmam
Geçirdigim beş yıl baña on beş sene oldı tam
Siz Baba'yı unutduñuz Baba sizi unutmaz (16/V)

Şair aşağıdaki beytinde Samsun'da yalnız olduğunu, ailesinin yanında olmadığını anlatmaktadır:

Beni ḳaldırma vaṭan nāmına lüṭfen zīrā
Kimsesiz bir ġaribim Ṣamsun ilinde tenhā (134/2)

Bir başka şiirinde de yirmi yıl Samsun'da kaldığını söyler:

Tam yirmi yıldı ḳahrımı çekdi bu yer benim
Gitsem de Ḳonya'ya yine göñlüm bu yerdedir (101/2)

Aşağıdaki şiirinde de eşinin dostunun Samsun'da kaldığını Konya'da kendine dost bulamadığını söylemektedir:

Bozuldı tārumār oldı yuvamız
Bizim Ṣamsun'da ḳaldı āşināmız (41/42)

Hüsnî, her ne kadar Samsun'u ve Samsun'daki yaşamını değerli bulsa da hem kültür noktasında hem de yaşam şartlarında Konya'yı Samsun'dan daha üstün görmektedir:

'İrfānca Ḳonya Ṣamsun'a fā'iḳdi ṭoġrısı

Biñ Kāẕım'a bedeldi ma'ārif emīnimiz (105/2)

Ḳonya'yı medḥ eylemek Ḳonya dimek kāfī gelir
Ḥātem'iñ fevḳine çünki lā-yu'ad a'yānı var (118/1)

Samsun ve Konya'dan başka, şairin *Divan*'ında geçen yerler hakkında bilgi verebilecek, *Divan*'da geçen diğer yer isimleri şunlardır: Yemen, Şam, Dımaşk (11/III), Sürmene (23), Amerika (25/II), Bafra (26/II, 216/2), Kars ve Adana (31/7), Kars (173/8), Eskişehir (37/1), İzmir (37/5, 38/2, 176/2), Şah Dağı (41/11), Merve ve Safa, (51/6), Tur ve Sina, (51/7, 57/9, 197/5, 208/7), Ceyhun ve Seyhun (60/5), Kenan (64/1), İsviçre (74/7, 216/2), Ankara (108/1), Hanya (Girit adasında bir şehir), (Akalın vd. 2011: 1043), (108/2), Tokat, Merzifon, Kırşehir, Van (135/2), İran (151/8, 222/8), İstanbul (153/10), Kafkas (170/20), Seylülarim (Kur'ân-ı Kerim'de Sebe halkının cezalandırıldığı bildirilen büyük sel baskını sırasında yıkılan set, baraj), (Harman, 1991: 373-374), (174/11), Bursa (177), Veyl (Cehennemde bir vadinin ismi), (Muallim Nâci, 2012: 935), (185/4), Zümrüd Dağı, Londra, Nev York, Paris, Berlin, Nis (216/6), Kızılırmak (216/9), Versay (216/14), Uzgur Köyü (217/4), Merd Irmağı (219/6), Saathane Meydanı (221/7, 227/19), Erzurum Meydanı (222/6), Kefe Limanı (222/19), Hopa (227/13, 240/17, 250/9), Of (240/17, 250/9), Kastamonı (243/2), Ladik (285/4).

1.1.6. Son Yılları ve Vefatı

Kalp hastalığından ölen (Sural, 1978) Baba Hüsnî'nin mezar taşında ölüm tarihi 1942 olarak kaydedilmiştir. 1882 yılında doğmuş olan Baba Hüsnî'nin buna göre altmış yıl ömür sürdüğü ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet ilan edildiğinde 41 yaşında olan Baba Hüsnî, aşağıdaki şiirinde Cumhuriyet'in ilanını gördüğünü söylemektedir:

Yaşadım ġurbetde çoḳ 'ömür sürdüm
Ṣafḥa-i ḥayātı ṭomara dürdüm
Şerefli bir ḳulum ölmeden gördüm
Cumhūriyyet i'lān olan günleri (13/I)

Aşağıdaki manzumesinde elli yıl yaşadığını, fakat bir gün görmediğini, herkesin ilerlediğini kendisinin ise her şeyden geri kaldığını söylemektedir:

Elli yıl yaşadım bir gün görmedim
‘Ālem ilerledi ben ḳaldım geri (95/1)

Bazı şairlerimiz vukuundan evvel hadiselere işaret etmişlerdir ki buna kehanet-i şairane denilmektedir (Onay, 2013: 251-252). *Baba Hüsnî Divanı*’nın 262 numaralı şiiri de kısmen bu tarzda yazılmış bir şiirdir. Bir vasiyet-name de sayılabilecek bu şiiri şair, yaşlandığı zaman yazmış olacak ki ölümünde sevenlerinden onu Konya’da bulunan “Üçler Mezarlığı”na gömmelerini istemiştir, aynı zamanda şair tahmin üzerine vefat tarihini de belirtmiştir:

Günāhımla bugün geldim ḥużūra
Beni ‘afv it Ḫudā baḳma ḳuṣūra

Begenmezken hele birçoḳ diyārı
Naṣīb oldı baña Üçler Mezārı

Evet vardı benim de iḥtirāmım
Ṭaġıstānlı Baba Ḫüsni’ydi nāmım

Günāhım varsa da bence eḫafdır
Celāle’d-dīn’e cār olmaḳ şerefdir

Getürdi bir melek tārīḫ-i büşrā
‘*Aleyki raḥmetu’llāhı te‘ālā* (262)
Sene 1355 [1936]

Bu şiirin yazıldığı 1936 yılında şairin 54 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şair bu tarihten sonra altı yıl daha yaşamış ve 1942 yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla Hüsnî’nin kendi vefatına dair tahmininin tutmadığı ortaya çıkmaktadır.

Büyük Konya Ansiklopedisi’nde de Samsun’dan Konya’ya tayini çıktıktan sonra, ölene kadar Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde Türkçe öğretmenliği yaptığı belirtilmiştir (Es, 1975: 1027).

Hüsnî aşağıdaki şiirde ise yaşının altmışı geçtiğini, bu yaşa gelmesine rağmen kimsenin derdine çare bulamadığını söylemektedir. Şairin doğum ve ölüm tarihleri hesaplandığında da tam altmış yıl yaşadığı anlaşılmaktadır:

Yaşımız geçdi altmışı neyse
Bulmadı çāre derdime kimse (141/1)

Yine şair bir şiirinde de seksen yaşına kadar yaşadığını söylemektedir. Altmış yaşında öldüğü bilinen şairin bu ifadeyi mübalağa maksadıyla kullandığı tahmin edilebilir:

Ġurbetde irişdi seksene yaşım
Ḳarlı ṭaġlar gibi aġardı başım
Ne bir işim ḳaldı ne de sırdaşım
Ben aġlamayım da kimler aġlasun (12/I)

Şair aşağıdaki şiirlerinde gam ve kederden saçının ağardığını, gözünün görmediğini söyleyerek artık yaşlanmaya başladığını belirtmiştir:

Köroġlı ḫastalandı öldi ġamdan
Çocuḳ da az şoñra gitdi veremden
Aġardı mūy-ı ser cevr ü sitemden
Bunaldım ‘ādetā Ṣāliḥ Efendi (24/IV)

Aġardı mūy-ı ser ḫayfā vaḳitsiz oldı göz görmez
Naẓardan düşdük artıḳ ses çıḳarma kem-‘ayār olduḳ (66/2)

Son yıllarında da rahat yüzü görmediğini, gördüğü tek şeyin eziyet olduğunu belirtmiştir:

Ḫulāṣa görmedik ṣoñ demde rāḥat
Ḥayātım da memātım da eziyyet (41/28)

1.1.7. Bazı Özellikleri, İnsani Kişiliği

Yeni Meram Gazetesi'nin 18 Nisan 1954 yılı baskısının ikinci sayfasında Afif Evren, Baba Hüsnî'yi "son devrin heccavları gibi açık sözlü ve cesurdur" sözleriyle övmüştür. Aynı zamanda vatana âşık bir şair olan Baba Hüsnî, yazdıklarıyla halkın ilgisini ve beğenisini kazanmıştır. Samsun halkı, şiirlerini rahatça yazabilmesi için ona dükkân açmışlardır (Mukaddime, 8b). Şairin askerlerin hamasi duygularını coşturan şiirleri ve bu yönde yaptığı konuşmaları, onun ne kadar vatanperver bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Sural'ın ifadesine göre şair, bu tarzdaki şiirlerinden dolayı o zamanın İstanbul hükümeti tarafından azledilmiştir (Sural, 1978).

Öğrencisi Murad Sükûtî'nin gözünde Hindistan ve Çin memleketlerindeki şairlere denk görülen şair, öğrencisi tarafından sevgilisi vatan olan bir ozan olarak nitelenmektedir:

Söylerler taḳdīre lāyıḳ bu ozan
Bütün Hind ü Çin'e lāyıḳ bu ozan
Didim hangi ḳıza 'āşıḳ bu ozan
Onuñ ma'şūḳası vaṭan didiler (Mukaddime, 3a)

Aynı zamanda en büyük ibadetin vatana hizmet olduğunu söylemektedir:

Ey Baba yetişir çekdigiñ zaḥmet
Merḥametiñ ṣoñı olur mażarrat
Eñ büyük 'ibādet vaṭana ḫıdmet
Geçirme boşuna gelen günleri (13/III)

Baba Hüsnî, vefakâr bir kişidir. Hayatından gelip geçen hiç kimseyi unutmadığını, ancak onların kendisini unuttuğunu söylemektedir:

Aġalarım bilmem niçün eski 'ahdi unutur
Baḳmazlardı hiçbir zamān babalara böyle ḫor
Güzellerde vefā olmaz didikleri ṭoġrudur
Siz Baba'yı unutduñuz Baba sizi unutmaz (16/II)

18 Nisan 1954 tarihli Yeni Meram Gazetesi'nde Afif Evren, Baba Hüsnî'nin kalender meşrep bir zat olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda kendisi de kalender bir

kişiliğe sahip olduğunu söyleyen şair "her ne kadar malımız mülkümüz yoksa da ismimiz kalıcıdır" diyerek şiirlerinin asırlara ulaşacağını ifade etmiştir:

Biz de eski ḳalenderiz sāḳī
Sen gibi āşinālarım çoḳdur
Müflisiz līk nāmımız bāḳī
Sīm ü zerden naṣībimiz yoḳdur (75/V)

Şair *Divan*'ın birçok yerinde dert, gam, kederden şikâyet etmektedir. *Divan*'daki pek çok şiir bu konularda yazılmıştır:

Beni ḳurtar İlāhī derd ü ġamdan
Cefā vü cevrden āh u elemden (29/5)

Yaḳdı āfāḳı ser-ā-ser eṣer-i dūd-ı ġamım
Artıyor kākül-i cānān gibi her gün elemim (70/1)

Vücūdum maḥva yüz ṭutmuş elemden
Ḫalāṣ eyle beni yā Rabb ġamdan (218/6)

Dirīġā pek çabuḳ düşdüm naẓardan
Büküldi ḳāmetim farṭ-ı kederden (229/1)

57 numaralı manzumede de şair, kendisini gurbete atanlara, Samsun'da öğretmenlik yaparken tayinini Konya'ya çıkaranlara beddua etmektedir:

Kim atdı bilmedim beni bu dār-ı ġurbete
Virsüñ görüm müsebbibiñ Allāh belāsını (57/5)

Baba Hüsnî, fakirlikten birçok şiirinde şikâyet etmektedir. Bu konuda "Zügürtlük" başlığıyla müstakil bir şiir yazmıştır:

Ṭaḳ didi cāna zügürtlük cigere açdı yara
Yetiş imdāda İlāhī ne ma'āş var ne para

Geldi ḳış evde bugünler ne şarāb var ne raḳı
Def‘ içün derd ü ġamı bāri bulunsa siġara

Üç vaẓīfem var idi gitdi elimden bir bir
Meteliksiz gezerim yolda bugünler avare

Ḫāne-ber-dūşum İlāhī ne pulum var ne param
Bir sarāydır elime geçse benim bir maġara (72/1, 3, 7-8)

Aşağıdaki şiirler, vatanperver bir şairin kalemiyle yazılmış şiirlerdir. Şair, Türk milletinden yabancı mallarına (özellikle Yunanlıların kullandığı Bond ve Burton sigaralarına) meyletmemelerini istemektedir:

Almayıñ Bon Buton kāġıdlarını
Şād idiñ bāri münkesir vaṭanı (39/1)

Ḫīlesiz Türk mālın almayansa bir Türk Türk degil
Türkse de ẓāhirde lākin Türklüge bühtānı var

Mālı varken bir Fıransız māl alır mı başḳadan
Hep bu yüzden kendiniñ de ṣervet ü sāmānı var

Türk olan virmez para aṣlā yabancı mālına
‘Ālem-i Tūrān’a böyle Ḳonya’nıñ i‘lānı var (153/18-19, 22)

Aşağıdaki şiirlerinde de parası bitince itibardan düştüğünü söylemektedir:

Bitince para vazgeçdim cihāndan
Baḳāl ‘aṭṭar beni ḳoġdı dükāndan
Yataḳ yoḳ yatmaġa otdan ṣamandan
Belā-ender-belā Ṣāliḥ Efendi (24/III)

Açıldıḳ gül gibi bir anda ṣolduḳ
Bitince para ṣanki cāhil olduḳ (41/17)

Para tükendi pulum bitdi i‘tibār söndi
Elimde ḳaldı mücerred din ile īmānım (86/1)

Şair kendisi için dış görünüşünün çirkin olduğunu söylemektedir:

Feraḫ-baḫşım meyāsā āşināya bezm-i ülfetde
Kerīhü’l-manẓarım bī-ḥad velī göñlüm mu‘ammerdir (116/2)

Yaşadığı zorluklara dayanamayacak kadar hayattan bıktığını söylemektedir:

Ḳarār virdim nihāyet intiḥāra
İdem bu cism-i zārı pāre pāre (206/5)

Şairin aşağıdaki bendinden patlıcanı sevmediği anlaşılmaktadır:

Ḥaşr eyledim vücūdumı bir vaḳt ḥelvāya
Aşlā tenezzül itmedim ‘ālemde baḳlaya
Ṣarmazdı ṭab‘-ı ṣādıḳı gördükçe ṣarmaya
‘Ādī yemek yanımda benim baṭlıcan idi
Demler o demler idi zamān ol zamān idi (248/V)

Baba Hüsnî hayatında çok eziyet gördüğünü söylese de sefaya düşkünlüğü de bilinmektedir:

Gezerken mehveşānla Şāh Ṭaġı’nda
İçerdik bādeler gül yapraġında (41/11)

Geldi ḳış evde bugünler ne şarāb var ne raḳı
Def‘ içün derd ü ġamı bāri bulunsa siġara (72/3)

Kime şekvā ideyim ben daḫı şaşdım ḳaldım
Ramażān gelmiş evimde ne şarāb var ne raḳı (98/2)

Şarāb-ı ‘aşḳla mestim degil dünyā umūrumda
Süleymān’ım yanımda ins ü cin mūr-ı muḥaḳḳardır (116/1)

Aşağıda rint bir üslupla yazılan “boşdur boş” redifli şiirde şair, dünyadaki her şeyin boş olduğunu söylemektedir:

Cihānıñ ‘işret ü ‘ayşı ṣafāsı boşdur boş
Ṣarāb u sāġar u ‘ūd u nevāsı boşdur boş

İmāmı müftisi ẓāhir-perestdir yek-ser
Mürīd [ü] şeyḫi riyā būriyāsı boşdur boş (51/1-2)

Hayatında birçok sıkıntıyla karşılaşan Baba Hüsnî, yine de kimseye muhtaç olmadığını, dünyada alnı açık gezdiğini söylemektedir:

Eyleme tekdīr beni mollā diye
İḫtiyācım yoḳ ‘azīzim kimseye

Ṣorsalar kimsiñ cevābında dirim
Dünyada alın açıḳ bir ṣā‘irim (91)

Şair aynı zamanda insanın hayatına çok güvenmemesi gerektiğine, bir gün gelip bu hayatın da biteceğine işaret etmektedir:

Yeryüzünde dolaşdıġım yetişir
Yatayım ben biraz da ṭopraḳda

Olacaḳsıñ benim gibi sen de
Olma maġrūr ḫayātıña çoḳ da (261)

Kanaatin dünyada tükenmez bir hazine olduğunu söylemektedir:

Param vardır diye ġāfil ṣaḳın aldanma dünyāya
Tükenmez bir defīne dehrde ancaḳ ḳanā‘atdir (45/2)

Şairin başına gelenlere razı olması ve bunları kadere bağlaması, onun ehl-i iman bir kişi olduğunu göstermektedir:

Ṣabr ḳıl Ḥüsni yiter kimseden itme şekvā
Beni bu ḥāle ḳoyan hep ḳaderimdir ḳaderim (62/6)

Ejderāsā ḳaşına gözleri eyler efsūn
Ḳaysveş kilk-i ḳader alnına yazmış Mecnūn (185/3)

Baba Hüsnî aynı zamanda nüktedan bir kişiliğe de sahiptir:

Āferīn ey sāl-ḫorde boş degilmiş ṭurdıġıñ
Tam gözünden vurduñ işte yüz yaşında durnayı

Eyledi bi'l-fi'l ibṭāl kīriñiz bu düstūrı
Sekseninde ögrenen maḥşerde çalar zurnayı (93)

Düşdi ṣuya cihānda onuñ istedikleri
Bir ḳaldı āḫiret o da ondan uzaḳdadır (146)

Olsañız vāḳıf benim aḥvālime aġlarsıñız
Baḳdıñız mı hiç gülerken Ṭayyar'ıñ dendānına

Olmamaḳ ḳābil degil dīvāneler dīvānesi
Uyḳuda ḥāşā görünse ādemiñ çeşmānına (228/6-7)

Kendisi bir öğretmen olan Baba Hüsnî'nin, ilim ve irfana da önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda birkaç şiirini maarifte çalışanlara yönelik yazmıştır (134, 166, 293).

Yukarıda söylenenlerin dışında, şair hakkında bilgi veren Mahmut Sural, Baba Hüsnî ile amcası Sâlih Efendi'nin bilimsel bir tartışmalarına şahit olduğunu söyler. Bu tartışmada Baba Hüsnî kendi görüşünde ısrar edince amcası Sâlih Efendi'nin Baba Hüsnî'ye tokat attığını, ancak Hüsnî'nin amcasına hiçbir şey söylemediğini belirtir. Mahmut Sural, bu

olay sonucunda şairin ne kadar tevazu sahibi bir kişi olduğunu da belirtmiştir (Sural, 1978).

Sonuç olarak Baba Hüsnî'nin vatanperver, kalender meşrep ve rint meşrep biri olduğu, aynı zamanda açık sözlü, cesur, nüktedan ve pervasız bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.8. Dinî ve Tasavvufi Kimliği

Baba Hüsnî, Azeri kökenli, Sünni mezhebine bağlı Müslüman bir kişidir:

Ḥüseynî meşrebim yoḳdur günāhı
Bulunmaz senden özge ḫayr-ḫ̆āhım

Muḥibb-i Murtażā'yım līk Sünnī
Ġam itmem çünki *E's-Selmān minnā* (212/16, 20)

Ḥüseynī meşrebim yoḳdur günāhım
Feżā-yı Kerbelā'da yoḳ penāhım (292/12)

Şair, ilk manzumesinde Allah'ın doksan dokuz isimlerinden bazılarıyla tevhid konulu bir şiir yazmıştır:

'Alīm'siñ ḥadd-i z̲ātında *'Alīm*'siñ
Ḳadīm'siñ ibtidādan da *Ḳadīm*'siñ

Nihāyetden müberrāsıñ İlāhī
Ḳabūl itmez vücūduñ iştibāhı

Yegāne ezberimdir gāh u bī-gāh
Benim *lā-taḳnaṭū min raḥmeti'llāh* (1/3-4, 10)

Aşağıdaki dörtlüklerde şair, divan şiirinin klasik aşk kahramanları üzerinden "vahdet-i vücud" görüşünü gözler önüne sermiştir:

Gel zāhid benimle uġraşma vazgeç

Ben sen bildigiñ ādem degilim
Yoġrulmuş ‘aşḳla ezelden tenim
Aşlı’yı seven Kerem degilim

Diñlemezsiñ neden kemān u ‘ūdı
İdersiñ inkār vaḥdet-i vücūdı
Sen ne añlarsıñ cenāb-ı Ma‘būd’ı
Mü’minim sen gibi İslām degilim

Dergāhda buldum ḥaḳīḳī ‘aşḳı
Çileyle buraḳdım fücūr u fısḳı
Görürüm her şeyde vücūd-ı Ḥaḳḳ’ı
‘Ārif-i bi’llāhım ‘avām degilim (10/I, III-IV)

Şair aşağıdaki tasavvuf muhtevalı şiirinde tecrit sanatını kullanarak kendi kendisine nasihat etmektedir:

Geçirme ‘ömriñi bī-hūde ey göñül artıḳ
Ara ḥaḳīḳati dergehde post serenlerden (6/6)

Şair aşağıdaki şiirlerinde nasihat muhtevalı şiirlerine devam etmektedir:

Param vardır diye ġāfil ṣaḳın aldanma dünyāya
Tükenmez bir defīne dehrde ancaḳ ḳanā‘atdir

Cihān bir ders-i ‘ibretdir ulü’l-ebṣār içün ḥattā
Pazarda gördigiñ mīzān ṣırāṭa bir işāretdir (45/2, 4)

‘Umūma ders-i ‘ibretdir meḳābir
Oḳu bir Fātiḥa boş geçme zā’ir (277/3)

Aşağıdaki şiirinde de tasavvuf ehli bir kişi olduğunu belirtmiştir:

Menfa‘at beklenmez sen gibi ḫardan
Ādem ol ādem büyütme gerden

İnanmaḳ sırrını gel benden ögren
Mürşidim mürşid ḫaḫam degilim (10/II)

Şair *Divan*'ında Al-i Aba sevgisine de yer vermiştir:

Muḥibb-i āl-i 'abāyım Ḫudā ayırma beni
Elestü ḳavline cidden *belā* diyenlerden (6/7)

Rūz u şeb āl-i 'abā 'aşḳına pervāne gibi
Yanıyor āteş-i ḥasretle ser-ā-pā bedenim (54/2)

Baba Hüsnî iki manzumesinde Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi olayını işlemiştir (3, 4):

Ḳaldı yollarda gözi gelmedi kimse dāda
Gitdi mel'ūn Yezīd'e başı cüdā düşdi teni

Ben gibi sen de bugün hāk ile yeksān olasıñ
Neylediñ çarḫ-ı denī söyle Ḫüseyn ü Ḫasan'ı (3/3-4)

Şair, mahşerde Hz. Ali'den şefaat dilemektedir:

Yā 'Alī eyle meded ḥaşrda Ḫüsnī ḳuluña
Yanmasun bir daha dūzaḫda da ḥasret bedenim (54/5)

"Hünkar" kelimesi hem Hacı Bektaş-ı Velî hem de Mevlânâ için kulanılmaktadır. Şiirde iki büyük zatı ayırt edici başka bir ifade kullanılmadığından tahminen Hacı Bektaş-ı Velî kastedilmiştir ve şair kendisini Bektaşi olarak nitelendirmektedir:

Esīr-i ġurbetiz çāh-ı belāya ṭıfl iken düşdük
Cefā azmış gibi bir de bizi ḫünkāra yazmışlar (68/6)

Aşağıdaki beytinde de Mevlânâ'dan bahsetmekte ve ahirette ona komşu olmak istediğini söylemektedir:

Bir zamānlar Ḥażret-i Pīr şā‘iriydi Ḳonya’nıñ
Şimdi ḳalmışdır bu belde bir cuburla bir kele (112/2)

Günāhım varsa da bence eḫafdır
Celāle’d-dīn’e cār olmaḳ şerefdir (262/4)

Şair, “pîr” kelimesini de fazlaca kullanmış, fakat bunu bir tarikatın kurucusu olan “pîr” manasında değil de yaşlı manasında kullanmıştır:

Dizilmiş ḳurşuna pīr ü civānlar
Çekilmiş dāra meşhūr pehlivānlar (29/13)

Ṣusuzluḳdan bunaldı pīr ü bernā
Virildi ḫātime ẕevḳ ü ṣafāya (154/2)

Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde işlediği, Mevleviyye tarikatında farklı bir yer kazanmış (Uygun, 2007: 68-69), Farsçada “kamış” anlamına gelen “ney”, aşağıdaki manzumelerde de işlenmiştir:

Vücūdum āteş-i ‘aşḳıyla ney gibi sūrāḫ
Bize bu irş-i ezeldir çile çekenlerden (6/8)

Öyle bir zamānda geldik Ḳonya’ya
Erenler gitmiş peyler ḳalmamış
Dergāhlar ḳapanmış ḳubbeler çökmüş
Dedeler gizlenmiş neyler ḳalmamış (7/I)

Ney gibi te’ṯīri vardı ġulġulüñ mey-ḫānede
Hū çeken mestinde pek muḥriḳ ṣadālar var idi (52/8)

Baba Hüsnî, aşağıdaki beytinde insanların dünyada hamal olduğunu ve Allah’tan başka şeyin yok olmaya mahkûm olduğunu söylemektedir:

Cümlemiz bir niçe günlük ḫammāl

Allah'ıñ ġayrısı maḫkūm-ı zevāl (172/5)

"Dünyada nasıl ki her şeyin bir hikmeti, her hikmetin de bir illeti (sebebi) varsa, Allah'ın var olduğuna dair de birçok kanıt vardır" diyen şair, Allah'ın varlığına işaret etmektedir:

Her şeyiñ bir ḥikmeti her ḥikmetiñ bir 'illeti
Var anıñ da Ṣāni'e bāriz nice bürhānı var (217/2)

Muharrem orucunda Hz. Hüseyin'in Kerbela'da çektiği acılar, uğradığı haksızlıklar hatırlanarak, aynı acılar hissedilip Yezit'e lanet okunurken Kerbela şehitleri için gözyaşı dökülür. Aynı zamanda on iki imam anılır. Anadolu Alevileri muharremde Kerbela'da yaşananları hatırlamanın yanında kendisi de orada çekilen acıları hissetmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle gelenekte, oruç süresince su içmemek (ayran, hoşaf vb. sıvılar tüketilebilir), herhangi bir canlıya zarar vermemek, eğlenceden uzak durmak, cem düzenlememek gibi bazı yasak ve kaçınmalar getirilmiştir. Böylelikle İmam Hüseyin'in Kerbela'da çekmiş olduğu sıkıntıların benzeri yaşanmaya çalışılarak yas tutulmaktadır. Bu ayda birinci günden onuncu günün sonuna kadar oruç tutulmaktadır. Onuncu gün öğle vakti oruç biterse de yas on ikinci günün sabahına kadar devam etmektedir. Bununla birlikte Aleviler arasında orucu on iki gün boyunca tutanlar, hatta tam oruç yerine su orucu tutanlar, yani sulu şeyler yiyip içmekle birlikte sadece su içmeyenler de vardır. Yas, orucun on ikinci gününün sabahına kadar devam etmekte ve o gün sabah içilen aşureyle sona ermektedir (Coşkun, 2014: 21). Şair, bütün Alevilerin üzerinde ittifak ederek tuttukları tek oruç olan 12 günlük Muharrem orucundan (Üçer, 2005: 179) bahsedip, kendisinin de Muharrem ayında on bir gün oruç tuttuğunu söylemektedir:

Bu yıl on bir güni ḥaḳḳıyla ṭutdum
'Aṭ(ı)şdan çeşm-i fūlādı ḳurutdum (233/4)

Hz. Ali'ye büyük sevgi besleyen şairin bu sevgisi, aşağıdaki beyitlerde gözler önüne serilmiştir:

'Āşıḳım Ḥaydar-ı Kerrār'a 'Alī'dir suḫanım
Kerbelā ṭopraġıdır ṭoġrısı mülk-i vaṭanım (54/1)

Muḥibb-i Murtażā'yım līk Sünnī
Ġam itmem çünki *E's-Selmān minnā* (212/20)

Ḫudāvendā bi-ḥaḳḳın Āl-i Ḥaydar
Be-kon der-bāġ-ı Mīnū hem-demeş ḫūr (273/4)

Sonuç olarak, Baba Hüsnî'nin dinî-tasavvufi kimliği konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Yukarıda bu konuyla ilgili söylenenler, şairin manzumelerinden hareketle söylenmiştir. Bu bilgilerden hareketle şaire "mutasavvıf bir şairdir" diyemeyiz, ancak şiirlerinde tasavvufa dair unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca şairin vahdet-i vücut anlayışını gösteren ve aynı zamanda Sünni mezhebine bağlı olduğunu belirten şiirleri bulunmaktadır.

1.2 Edebî Kişiliği

1.2.1 Eseri

Baba Hüsnî'nin şimdilik bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. Şairin hayatı hakkında bilgiler veren Veli Sabri Uyar, Baba Hüsnî'nin, adına "Keşkül" dediği içinde hiciv muhtevalı şiirlerinin yer aldığı ciltli, kalın bir defteri olduğunu ve bu defterin kardeşi Cemal Ozanbay'da olduğunu söylemektedir (Sural, 1978). Sözü edilen bu defter, muhtemelen *Divan*'daki hiciv muhtevalı şiirlerin bir kısmını ihtiva etmektedir.

Divan'ın şekil ve muhteva yönünden incelemesi ileride ayrıntılı şekilde ele alınacağından burada bu konu üzerinde durulmayacaktır. Burada *Divan*'ın genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda *Baba Hüsnî Divanı*'nın iki yazma nüshası tespit edilmiştir. Bunların tam künyeleri şu şekildedir:

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.001414 (Kısaltması BK).
2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12923/Y044 (Kısaltması MÜ).

Bunlardan BK nüshası MÜ nüshasına göre daha tam bir nüshadır. Bir divanın nazım şekilleri itibariyle ideal kadrosu, grupların adlarıyla birlikte muhteva bakımından sıralanmalarını da içine alacak surette şöyle teşekkül etmektedir: Tevhid, münacat, na't, mi'raciyye dört halife, İslam ve tarikat büyükleri üzerine methiyeler, hükümdar ve devlet büyükleri için methiyeler, terci'-bent ve terkib-bentler, küçük mesneviler, tarih manzumeleri, musammatlar, şarkılar, gazeller, mukataat: Rubai, kıta, metali', müfredat, mesari' (Akün, 2015: 57). *Baba Hüsnî Divanı* da münacat türüyle yazılmış mesnevi ile başlamaktadır, ardından kaside ve gazelle yazılmış manzumeler gelmektedir. Buradan yola çıkarak her iki nüshanın da mürettep olduğu söylenebilir. BK nüshası, MÜ nüshasına göre daha hacimlidir. BK nüshası *Divan*'ın kısmen tenkitli metninin omurgasını oluşturmuştur. *Baba Hüsnî Divanı*'nın başında manzum-mensur karışık bir Mukaddime bölümü bulunmaktadır. Burada Baba Hüsnî'nin tercüme-i halini/biyografisini yazan inhisar müfettişi Muammer Bey'in, şairin hayatı hakkında verdiği bilgiler yer almaktadır. Şairin nerede ve kaç yılında doğduğu, babasının adı, eğitimi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ilgili kısımlarda değerlendirilmiştir/değerlendirilecektir. *Divan*'ın Mukaddime bölümündeki manzum kısımlar şunlardır: aruzla yazılmış 1 müfred, heceyle yazılmış 1 murabba, 1 tane hem Mukaddime bölümünde hem manzumelerin içinde yer alan aruzla yazılmış dört beyitlik mesnevi (manzumelerin içinde bu şiir kırk iki beyittir 41), yine 1

tane aruzla yazılmış beyit (bu şiir 41 numaralı mesnevinin 11. beytidir), dört beyitlik aruzla yazılmış 1 mesnevi (manzumelerin içinde bu şiir on bir beyitlik mesnevidir 40), aruzla yazılmış bir beyit (manzumelerin içinde bu şiir on bir beyitlik mesnevidir 40), yine aruzla yazılmış sekiz beyitlik 1 mesnevi (manzumelerin içinde dokuz beyittir 28.), 1 tane dört beyitlik aruzla yazılmış, manzumelerin içinde de bulunan gazel vardır (70), 1 tane sekiz beyitlik aruzla yazılmış gazel bulunmaktadır (manzumelerin içinde bu şiir dokuz beyittir 30), son olarak 1 tane de altı beyitlik gazel yer almaktadır (manzumelerin içinde bu şiir dokuz beyittir 51).

Tarafımızdan tenkitli metni hazırlanan *Baba Hüsnî Divanı*'nda; 95 kısa mesnevi, 67 kıta, 55 gazel, 13 kaside, 17 murabba, 14 matla, 11 rubai, 10 müfred, 5 mani, 4 terci-bent, 1 terkib-bent, 1 muhammes bulunmaktadır, yalnız 1 manzumenin şekli belirlenememiştir (81), kıtalardaki bir şiir de iki defa yazılmış olup ilk yazımla ikinci yazım arasında fark bulunmadığından ikinci yazım incelemede dikkate alınmamıştır. Bir manzume de iki defa yazılmış, ancak ilk yazımda sadece şiirin başlığı, ikinci yazımda şiirin tam metni yer almaktadır. İncelemede tam metni bulunan şiir dikkate alınmıştır. Böylece *Divan*'da toplam 294 manzume bulunmaktadır. *Divan*'daki manzumelerin 19 tanesi tarih manzumesidir. Mısra sayısı olarak değerlendirildiğinde *Divan*'da 6618 mısra, 3309 da beyit olduğu belirlenmiştir.

1.2.2 Eserinden Yola Çıkarak Şiiri ve Edebî Kişiliğiyle İlgili Yapılan Değerlendirmeler

Şair hakkında bilgi veren kaynaklar az olduğundan önceki bölümlerde de söylediğimiz gibi şiiri ve edebî kişiliğiyle ilgili değerlendirmeler manzumelerinden yola çıkılarak yapılacaktır.

1330/1911 tarihinin ortalarına doğru Samsun Lisesi'ne edebiyat ve Türkçe öğretmeni olarak tayini çıkan Baba Hüsnî, bu tarihten ve bu görevden sonra asıl ününe kavuşmuştur. Hüsnî'nin edebî hayatında Samsun bir merhale olmuştur. 1900'lü yıllarda vatanı düşman istilasından temizlemek için savaşan askerlerin gücüne güç katmak maksadıyla sade bir dil ve üslupla şiirler yazmış ve bu şiirler Samsun matbaasında basılmıştır. O, yazdığı vatan şiirleriyle Samsun'da var gücüyle savaşan askerlerin hamasi duygularını galeyana getirmiştir (Mukaddime, 5b). Dönemin inhisar müfettişi Muammer Bey şairin şiirlerini, coşkun sellere, parlak menbalara, engin ve içli deryalara benzetmektedir. Şairi ise, askerlerin hamasi duygularına hitap etmesi yönüyle İtalyan şairi Gabriyel Danonçiyo'ya benzetmiştir (https://www.biyografya.com/biyografi/9373. E.T. : 22.08.2019). Muammer

Bey aynı zamanda Karadeniz'de İngiliz ve Fransız donanmalarını yakıp yıkan Türk gemicilerinin cesaret ve azmini, Baba Hüsnî'nin şiirlerinden aldığını söylemektedir (Mukaddime, 6a). Nitekim şair, daha çok methiye muhtevalı olan aşağıdaki şiirini, Türk askerlerinin hamasi duygularını harekete geçirebilmek için yazmıştır:

Çaparcı Heyʾetʾi ey millī ʻasker
Tevārīḫde size Türk oġlı dirler

Size maḫṣūṣdur ʻazm ü metanet
Siziñle iştihār eyler şecāʻat

Siziñle müfteḫirdir mülk ü millet
Size medyūn-ı şükrāndır bu devlet

Açıḳdır gögsüñüz ṭop u tüfenge
Napolyon da yanaşmaz sizle cenge (40/1-3, 9)

Yukarıdaki şiir, Haber Gazatesi'nde yayımlanmış, aynı zamanda da bütün gençlerin ilgisini çekmiştir (Mukaddime, 6b).

Destan, bir vakayı bir hadiseyi, kâinatın yaratılışını anlatan bir tarzdır. Eskiden destanları saz şairleri hususi bir makamla, İstanbul semai kahvelerinden başka bir ahenkle okurlardı. Bir vakayı hikâye eden destanların tarihin muzlim noktalarını tenvir hususunda hizmeti büyüktür (Onay, 2012: 150).

Saz şairleri, garip ve güldürücü mevzuları tevsi ederek pek çok destan vücuda getirmişlerdir. Bunlar arasında güzel olanları vardır. Öksüz Âşık'ın Pire Destanı, Niyazî'nin Baskın'ı, Hengâmî'nin Hayvanlarla Harp, Lezizî ve Tokatlı Nurî'nin her milletin lisaniyle bir dilberi medheden destanları meşhurdur (Onay, 2012: 152).

Baba Hüsnî'nin öğrencisi Murat Sükûti'nin aşağıya alınan şiirinden hareketle, şairin kopuz çalan ve destan yazan bir ozan olduğu anlaşılmaktadır:

Bir yanıḳ ḳalb āhı duydum Ḳonya'dan
Ṣordum baġrı dāġlı ozan didiler
Didim āh idiyor bu böyle neden
Ḳalbinde yurd ʻaşḳı nihān didiler

Didim ḳobuz mıdır onun elinde
Ḳoşup yorulmuş mı ‘aşḳıñ yolunda
Ma‘rūf bir nāmı var ḫalḳıñ dilinde
Millī dille destān yazan didiler (Mukaddime, 3a)

Yine Mukaddime bölümde inhisar müfettişi Muammer Bey’in söylediklerinden hareketle şair, Fuzûlî’nin şiirlerine benzer şiirler yazmıştır. Bunu söyleyen yalnız Muammer Bey değildir. Hüsnî’nin hocalarından Tevfîk Fikret ve Mehmet Âkif de Hüsnî için “yarının Fuzûlî’si karşımızdadır” diye ondaki kuvvetli istidada işaret etmişlerdir (Uyar, 1949: 10).

Şiirlerini yazarken ki ilhamını Şah Dağı’nın güzelliğinden alan Baba Hüsnî’nin Fuzûlî’ye benzer söyleyişlerinin yanında Nef’î’ye benzer söyleyişleri de olduğu belirtilmiştir (Mukaddime, 7b). Nef’î’yle boy ölçüşerek kaleminin Nef’î’den daha güçlü olduğunu aşağıdaki şiirinde de belirtmektedir:

Yed-i beyżā dinilen kilk-i füsunkārımdır
Ṣırasında oḳuyor Nef‘ī’ye meydān ḳalemim (70/3)

Nef’î’yâne söyleyişleri olan şair, hicivde o kadar ileriye gider ki kendisini bile taşlamaktan çekinmez:

Ḳoyayım çıḳdıġı yeriñ yanına
Orta mektep müdīri Ḥüsni Beg’iñ (111/2)

Samsun tüccarları şaire destek olmuş, şiirlerini rahatça yazsın diye ona dükkân açmışlardır (Mukaddime, 8b). Bu da bizlere Baba Hüsnî’nin kaleminin Samsun halkı tarafından ne kadar çok beğenildiğini göstermektedir. Yine Mukaddime bölümünde, şairin dili kullanma konusundaki becerisini, şiirini yönelttiği muhitin onu kolaylıkla anlamasından çıkarabilmekteyiz.

İnhisar müfettişi Muammer Bey, aşağıdaki şiirin altına “Şimdiye kadar vaziyyet-i ictima‘iyye ve tabi’iyyeyi bu kada[r] selâset ü mehâretle gösteren bir şi‘r okumadım” notunu düşmüştür. Bu ifadeden anlaşılıyor ki Baba Hüsnî şiirlerinde içtimai hayatı, akıcı

bir üslup ve maharetli bir kalemle gözler önüne sermiştir. Öyle ki Muammer Bey, Baba'nın yolunun refah yolu olduğunu bile söylemektedir (Mukaddime, 9a-9b):

Cihānıñ ‘işret ü ‘ayş-ı ṣafāsı boşdur boş
Şarāb u sāġar u ‘ūd u nevāsı boşdur boş

İmāmı müftisi ẓāhir-perestdir yek-ser
Mürīd [ü] şeyḫi riyā būriyāsı boşdur boş (51/1-2)

Sonuç olarak, pek çok tür ve şekilde şiirler yazan şairin, vezin, redif ve kafiye konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. Ancak şahsi ve toplumsal hayatı şiirlerine başarılı şekilde yansıtmıştır. Müstehcen ifadeleri sıkça kullanan şair, üslup olarak da daha çok sade bir dille, hem halk hem de divan şiiri tarzına yakın şiirler yazmıştır.

1.2.3 Şiir Söyleme Sebepleri

Divan'ın Mukaddime bölümünde inhisar müfettişi Muammer Bey, Baba Hüsnî'nin ilhamını Şah Dağı'ndan aldığını söylemektedir (Mukaddime, 4b).

Şair aşağıdaki şiirini, Bahriye Nazırı Rauf Bey'in başkanlığındaki Türk heyeti Mondros Mütarekesi'ni imzalaması üzerine saltanatının daha dördüncü ayını bile doldurmadan zor duruma düşen Vahdeddin'in (VI. Mehmed) bu durumdan zaman kazanmaya çalışması ve devletin içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesinin ancak İngiltere ve Fransa'nın kazanılmasıyla mümkün olabileceğine inanmasından İngiliz dostluğu ve Fransız yakınlığı politikasını benimsemesi üzerine yazmıştır (Küçük, 2003: 422-430). Şair, Vahdeddin ve Damat Ferid Paşa'nın İngiliz hayranlığını ve İngiliz gibi davranmalarını eleştirmektedir:

Girmez ḳına ḳılıncımız ey çarḫ-ı kec-medār
Ṣuṣdurmadıḳça pey-rev-i Yūnān olanları

Fir‘avnveş sefā'in ile itme iftiḫār
Mūsā'ya ṣor o ṣāḥib-i ‘ummān olanları

Ufḳ-ı siyāset içre metānet ẓaferleri

İtdi füsürde tābi‘-i evṣān olanları

Meydāna çıḳdı āḫiri Ḥüsnī didikleriñ
Millet bi-ḥaḳḳın añladı Mervān olanları(30/5-7,9)

Şair aşağıdaki şiirini, vatanı düşman işgalinden temizlemeye yemin etmiş askerlerin cihad duygularına tesir etmek için yazmıştır:

Çaparcı Hey’eti ey milli ‘asker
Tevārīḫde size Türk oġlı dirler

Size maḫṣūṣdur ‘azm ü metānet
Siziñle iştihār eyler şecā‘at

Siziñle müfteḫirdir mülk ü millet
Size medyūn-ı şükrāndır bu devlet (40/1-3)

Şair bir başka şiirinde de daima şiir yazdığını, şarap içtiğini ve güzel sevdiğini, başka şeylerle uğraşmadığını söylemektedir:

“Hemīşe şi‘r yazar mey içer güzel severiz
Ziyāde fi‘le bizim irtikābımız yoḳdur” (69/8)

Şair “Tuğyân” başlıklı aşağıdaki şiirinde kaleminin sevgilinin saçına dokunduğunu söyleyerek “zülfüyâre dokunmak” deyimiyle bazı kişileri hicvetmiştir:

Ba‘żen eyler ṭabī‘atım ṭuġyān
Ṭoḳunur zülf-i dil-bere ḳalemim
Beni teşnī‘ ider bütün iḫvān
Bilmeden mācerā-yı derd ü ġamım (75/II)

Şair aşağıdaki şiirinde “Millete çok hizmet ettim, fakat yaptığım hiçbir şey beğenilmedi, ben de şimdi bir şiir yazdım kimi rahmet okur kimi lanet” diyerek kimsenin beğenisini kazanma maksadını taşımadan bir şiir yazdığını söylemektedir:

Ne ḳadar ḫıdmet eyledimse yine
Beni aṣlā begenmedi millet

Ben de yazdım kitābıma bir şey
Kimi raḥmet oḳur kimi la‘net (94)

Şair yine bir manzumesinde yaşadığı coğrafyada şiirin kadri ve kıymeti kalmadığını, eski eserleri anlayanların sayısının azaldığını söylemektedir:

Ḳalmamış şi‘riñ bugün ‘ālemde ḳadr u ḳıymeti
Eski āṣārı bi-ḥaḳḳın añlayanlar az bile (112/1)

Şair kime ne söylemek istiyorsa bunu şiirleriyle açık açık söylediğini, söyleyeceklerini herhangi bir şeyin arkasına gizlenmeden, söz oyunlarına başvurmadan doğrudan söylediğini belirtmektedir:

Benim yalñız ḳuṣūrum yazdıġım bir hicvdir üstād
Bunı herkes bilir bürhān ‘abeṣdir eylemek īrād

Beni āṣārım ile añlayanlar añlamış z̲āten
İdersem biñ delīl īrād olur sizlerce müstehcen (166/23, 25)

Baba Hüsnî şiir yazmakta zorlanan, dönemin şairi Şükrü Emin Bey’e şarap içerek şiir yazmasını tavsiye etmektedir:

Şā‘irim ziyāndır size piyasa
Baloyı aldırma alışma dansa
Aḳşamları ṭoldur şarābı ṭasa
Yaz ḳadeḥ başına boyına eş‘ār

Ṭab‘ıñız emīn ol şu gibi aḳar
Şā‘irler edībler şi‘riñe baḳar
Nef‘ī’yi Bāḳī’yi elinden atar
Ḳancayı yalıñız sizlere ṭaḳar (27/VI-VII)

Gazel yazmak içinse rakı ve rakının yanında hıyarın işe yaradığını söylemektedir:

Köyleriñ havāsı olduḳça güzel
Yazın oraya git ḳışın bura gel
İsterseñ yazmaḳ güzel bir ġazel
Raḳınıñ yanında bulundur ḫıyār (27/X)

1.2.4 Kendi Şiiri ve Şairliğine Bakışı

Aşağıdaki şiirde Baba Hüsnî, mecazi bir üslupla çevresinde nefret edilen biri olduğunu, söylediklerinin insanları incittiğini ifade etmiştir:

‘Ālemiñ menfūrı Baba’yım Baba
Ṣūretim çirkin sözlerim ḳaba
Dünyāya gelmemiş ben gibi rüsvā
Bize ṣıḥḥat de bir cinnet de bir (11/V)

Baba Hüsnî Divanı’nın Mukaddime bölümünde inhisar müfettişi Muammer Bey, şairin şiir yazarken ilhamını Şah Dağı’ndan aldığını söylemektedir (Mukaddime, 4b):

Gezerken mehveşānla Şāh Ṭaġı’nda
İçerdik bādeler gül yapraġında (41/11)

Aşağıdaki beyitte manzumelerini, bazılarının beğenip bazılarının beğenmediğini söylemektedir:

Ben de yazdım kitābıma bir şey
Kimi raḥmet oḳur kimi la‘net (94/2)

Aşağıda da “beni küçük görmek, aşağılamak, ilmi aşağılamak gibidir, ilmi aşağılamaksa cahillerin yapacağı bir şeydir” diyen şair, kendi ilmini yüceltmiştir:

Beni taḥḳīr ‘ilmidir taḥḳīr
‘İlmi taḥḳīr cehlidir taḳdīr (152/3)

Baba Hüsnî, aşağıdaki beyitlerinde de şairliğini ve şiirlerini övmektedir. Şair, gelenekte olduğu gibi Nef'î ve Fuzulî ile boy ölçüşecek kadar şairlik gücüne sahip olduğunu söylemiştir. Aşağıdaki manzumelerin genelinde fahriye havası sezilmektedir:

Edîbim şā'irim şirîn-zebānım
Yerimde eñ birinci pehlevānım (168/4)

Bir erîbim yetse āhengim şımāḫ-ı ḥāmide
Gönderir Nef'î ile Sūḳ-ı 'Ukāẓ meydānına (208/13)

Ḫāme-i āteş-feşānım Nef'i'ye meydān oḳur
Ser-fürū eyler Fużūlî şi'rimiñ ozanına (227/21)

Aşağıdaki şiirinde şair, kendini sarraf, kalemini de mihek taşı olarak nitelendirmektedir:

Ḫāmemiz seng-i mihekdir biz adem-i ṣarrafız
Baḳmayız bir ṣuç ile aḥbāblarıñ cevlānına (226/3)

1.2.5 Diğer Şairlere Bakışı, Etkilediği ve Etkilendiği Şairler, Nazireleri

"Cevab" kelimesinin nazire ile eşdeğer olup olmadığı tartışmaya açık bir meseledir. Tahir Olgun, "cevab"ın İran şairlerinin nazire karşılığı kullandığı bir terim olduğunu ifade eder. Yine "cevab" kelimesinin daha çok mesnevilere yazılan nazireler, bunlar arasında da özellikle Nizâmî'nin *Hamse*'sine yazılan nazireler için kullanıldığını görüyoruz. Ne var ki "cevab"ın kullanılışında Gibb'in belirttiği gibi net bir ayrılığın olmadığını, yani başka nazım şekilleriyle yazılmış nazireler için de "cevab" kelimesinin kullanıldığı da vakıadır. Öyle anlaşılıyor ki, gazel, kaside ve diğer nazım şekillerine yazılan, hatta bir eserin tümüne yazılan nazireler için de kullanılmış olmakla beraber, "cevab" kelimesi, bir "terim" olarak daha ziyade mesnevilere yazılan nazireleri kapsamaktadır (Köksal, 2006: 16, 18).

Aşağıdaki manzume Süleymân Nazîf'in Dâüssıla adlı şiirine (Nazîf, 1924: 18-19) *Süleymân Nazîf Beg Merhûmun Dâüssıla Neşîde-i Hasretine Dâülvatan Manzûmesiyle*

Cevâp başlığıyla, aynı vezin, şekil ve muhtevada yazılmış bir naziredir (28). Şairin yazdığı bu manzume, pek çok kişinin tepkisine sebep olmuştur. Süleymân Nazîf ise, şiiri okuduğunda çok etkilenmiş ve hapisteyken Hüsnî'ye teşekkür mektubu yazmıştır:

Semā-yı maġribi añdıḳça ṣızlıyor cigerim
Bugünde sen gibi ben de ġarīb ü derbederim

Seḥāb-ı muẓlime ṣor baḫtımıñ şevā'ibini
Ṣabā-yı şarḳiden añla vaṭan metā'ibini

Fiġān u āhıñ ile yansa da bütün āfāḳ
Unutmayız unutulmaz yine *Firāḳ-ı 'Irāḳ* (Hüsnî, 28/1-2, 5)
…
Bu şeb de cūşiş-i yādıñla aġladım ṭurdum
Gel ey kerīme-i tārīḫ olan güzel yurdum

Ufuḳlarıñ naẓarımdan nihān olup gideli
Bu ḫākdān-ı fenānıñ ḳarardı her şekli

Olunca yādıma ḥasret-fiken feżā-yı vaṭan
Semā-yı şarḳı su'āl eylerim buluṭlardan (Nazif, 1924: 18-19, Beysanoğlu, 1970: 206)

XIX. yüzyıl halk ozanlarından Erzurumlu Emrah'ın üç bentle yazdığı aşağıdaki şiirine Baba Hüsnî, aynı şekil, vezin, kafiye ve redifte on bir bentle nazire yazmıştır:

'Aşḳ ehli dā'imā gerek cefāda
Kimisi zindānda kimi menfāda
Erbāb-ı hünerden ḳoca dünyāda
Varsa söyleyin kim şād olmuşdur

Çoḳ görüp geçirdim ġurbet çilesin
Farḳ eyledim benī ādem ḫīlesin
Çocuḳluḳdan beri felek sillesin
Yiye yiye Emrāh üstād olmuşdur (Hüsnî, 8/IX-X)

…
Göñül şādmandır hubb-i Mevlā'dan
Anınçün ḳorḳarım vaṣl-ı Leylā'dan
Feyz-i himmet alıp pīr-i sevdādan
Tarīk-i 'aşḳ içre irşād olmuştur

Çoḳ görüp geçirdim ġurbet çilesin
Farḳ eyledim benī ādem ḫīlesin
Çocuḳluḳdan beri felek sillesin
Yiye yiye Emrāh üstād olmuşdur (Ural, 1984: 140-141)

Baba Hüsnî 52 numaralı manzumesini aynı vezin, redif ve muhtevada Nedîm'in "var idi" redifli gazeline nazire olarak yazmıştır:

Dil-rübālarda evel 'ahde vefālar var idi
Keşf iden rāz-ı derūnı meh-liḳālar var idi

Ḳalmamış mihr ü muḥabbet şimdi Ḥüsnī eskiden
Dil-beriñ cevrinde de başḳa şafālar var idi (Hüsnî, 52/1, 11)
…
Sīnede evvel ne muḥriḳ ārzūlar var idi
Lebde ser-keş āhlar āteşli hūlar var idi

Ey Nedīm ey bülbül-i şeydā niçün ḫāmūşsun
Sende evvel çoḳ nevālar güft ü gūlar var idi (Nedîm, Macit, 2017: 269)

Şair, aşağıdaki manzumesinde de Fuzûlî'nin 7 beyitlik "var" redifli gazeline aynı vezin, kafiye ve redifte 5 beyitlik nazire yazmıştır:

Kim dimiş Mecnūn'uñ 'aşḳa ben gibi isnādı var
Ders-i 'aşḳı benden almış lākin isti'dādı var

Nüktedāndır dil-berim añlar ġazel telmīḥini
Eylemiş şi're heves Ḥüsnī gibi üstādı var (Hüsnî, 61/1, 5)
…

Mende Mecnūn'dan füzūn 'āşıḳlıġ isti'dādı var
'Āşıḳ-ı şādıḳ menem Mecnūn'uñ ancaḳ adı var

N'ola ḳan tökmekde māhir olsa çeşmüm merdümi
Nuṭfe-i ḳābildürür ġamzeñ kimi üstādı var (Fuzûlî, Tarlan, 2017: 252)

Şair, Fuzûlî'nin 7 beyitlik gazeline aynı vezin, kafiye ve redifte 8 beyitlik nazire yazmıştır:

"Göñül tā var elinde cām u mey tesbīḥe el vurma"
Güzel gördüñ mi ḳaç la'net ṣaḳın yanında oṭurma

Ṣaḳınma kimseden yavrum ṭolaş serbestçe dünyāyı
Niḳāb altında aşlā gül gibi ruḫsārı ṣoldurma (Hüsnî, 74/1, 5)
…
Göñül tā var elüñde cām-ı mey tesbīḥe el urma
Namāz ehline uyma onlaruñla durma oturma

Saḫın pā-māl olursan būriyā tek mescide girme
Ve ger nā-çār girseñ anda minber kimi çoḫ ṭurma (Fuzûlî, Tarlan, 2017: 562)

Divan'da 174 numaralı manzume, Fuzûlî'nin bir murabbasına aynı vezin ve kafiyede yazılmış bir naziredir:

Vücūdum ney gibi sūrāḫ sūrāḫ oldı hicriñle
Bozuldı revnaḳ-ı baḫtım ḫazān oldı gülistānım

Seni Seylü'l-'Arim'den bir güni Ḫüsnī ider āzād
"Begim ḫanım efendim sevgili devletlü sulṭānım" (Hüsnî, 174/7, 11)
…
Perīşān ḥālüñ oldum ṣormaduñ ḥāl-i perīşānum
Ġamuñdan derde düştüm ḳılmaduñ tedbīr-i dermānum
Ne dirsen rūzgārum beyle mi geçsün güzel ḫanum

Gözüm cānum efendim sevdügüm devletlü sulṭānum (Fuzûlî, Akyüz vd. 1958: 472)

187 numaralı manzume, Fuzûlî'nin 9 beyitlik gazeline aynı vezin, redif ve kafiyede yazılmış naziredir:

Buraḳ sāḳī şarābı gel otur bir parça yanımda
Ḳazandım sāyeñizde yār-ı ṣādıḳ ṣoñ zamānımda

Vefāsız günlere ḳaldıḳ uṣandıḳ bī-vefālardan
"Elinden geldigi ḫayrı dirīġ itme gedālardan" (Hüsnî, 187/1, 10)
…
Kerem ḳıl kesme sāḳī iltifātuñ bī-nevālardan
Elüñden geldügi ḫayrı dirīġ etme gedālardan

Esīr-i ġurbetüz biz senden özge āşināmuz yoḫ
Ayaġuñ kesme başuñçün bizüm miḥnet-serālardan (Fuzûlî, Tarlan, 2017: 467)

Baba Hüsnî XVI. yüzyıl şairi Nev'î'den de etkilenmiş, onun "yokdur" redifli gazeline aynı şekil, redif ve muhtevada nazire yazmıştır:

Ṭarīḳ-i 'aşḳda 'ālī-cenābımız yoḳdur
Ġulām-ı ḫalḳa be-gūşuz meābımız yoḳdur

Raḳīb saḳī bize bādemiz yürek ḳanı
Cigerden özgemizçün kebābımız yoḳdur (Hüsnî, 69/1-2)
…
Belā dildendür ol cānān elinden dādumuz yoḳdur
Göñüldendür şikāyet kimseden feryādumuz yoḳdur

Niçün 'ışḳ ehlini yād itmez ol la'l-i Mesīḥāsā
Bilür ḫod 'ālem-i ervāḥa nisbet yādumuz yoḳdur (Nev'î, Tulum, Tanyeri 1977: 305)

Divan'daki manzumelerin geneline baktığımızda şair şiirlerinde en çok Cahiliye Dönemi'nin cömertliğiyle ünlü şairi Hâtem-i Tâî'yi zikrettiği görülmektedir (Tülücü, 1997: 472-473):

Cūd ile şöhret ḳazanmış dehrde Ḥātem gibi
Merḥamet de bir şerefdir ayrıca ‘unvānına (223/3)

Söylenir nāmıñ ‘Alī Ekber seniñ Ḥātem gibi
Fıṭraten fā'iḳdi Es‘ad ‘aṣrınıñ şübbānına (242/11)

Āfāḳa irmiş nāmı ‘aṭāda
Dünyāda birdir Yelkenci-zāde
Hangi füzündur bilmem ‘aṭāda
Ḥātem mi yoḳsa rif‘at mı yā Rab (245/II)

Hüsnî her ne kadar şairliğini Fuzûlî ve Nef'î'nin şairliğinden üstün görse de tahsil çağında iken bazı mecmualarda şiir ve nesirleri çıkan, 1920 yılında *Babalık Gazetesi*'nin yazı ailesine dâhil olup ilerleyen yıllarda başyazarlığına kadar yükselen Muzaffer Hamit (Işık, 2014: 38-39) isimli Konyalı bir şaire karşı mütevazi görünüşlüdür:

Siz gibi şā‘irlere ḳarşu te'eddüb eylerim
Şā‘irim ben de diye itmem cihānda iddi‘ā

İ‘tirāf-ı ‘acz ider yazsaḳ da ḫāmem vaṣfiñı
Bir Muẓaffer kelmesiyle eyler artıḳ iktifā (255/6, 12)

Baba Hüsnî, Ziyâ Gökalp'in vefat tarihine biri Farsça (273) biri Türkçe (274) iki kıta yazmıştır:

Żiyā ān pīşvā-yı ehl-i dāniş
Ki ‘ālem bā-vücūdeş būd pür-nūr

Be-porsīdem zi-tārīḫ-i vefāteş
Be-gūşem goft hātif *būd maġfūr* (273/1, 5)

Sene 1338 [1919]

…

Āh ol serv-i būstān-ı edeb

Bāġ-ı Firdevs buldı cāy-ı emīn

Yazdı tārīḫini gelüp bir pīr

Ola yā Rab maḳāmı ḫuld-ı berīn (274/1, 7)

Sene 1342 [1923]

Baba Hüsnî, Ziyâ Gökalp'in sanatını kaleminin cevher saçtığını söyleyecek kadar çok beğenmektedir:

Ḫulḳı aḥsendi fi'li müstaḥsen

Kilki gevher-niṣār ḳavli metin (274/4)

Şair *Nef'î Divanı'*nda "Sâkînâme" başlıklı terkib-bende bu bendle aynı vezin ve muhtevada nazire yazmıştır. Zemin şiir olan terkib-bend 5 bentten her bent de 16 mısradan oluştuğundan şiirin sadece birkaç beyti aşağıya verilmiştir:

Kāmilim noḳṣānımı kim bulsa teşrīḥ eylesün

Nāmımı virmem cihānıñ biñ tane Loḳmān'ına

"*Ḫürmetin inkār iden 'ālemde ḫürmet bulmasun*"

İltifātıñ bir sebebdir şi'rimiñ ozanına

Bulmadım sīmsārını bir ḳoç ḳaçırdım dün ṣabāḥ

Ṭoġrısı ḳaldı gözüm meftūn idim cevlānına (Hüsnî, 226/1, 5, 13)

…

Cān u dilden kimse yoḳ ki sana meftūn olmaya

Şāh u dervīş ü gedā hep feyżine dil-dādedir

Netsin ol esbābı 'āşıḳ ki sana rehn olmaya

Āteşe yansın gerek ḫırḳa gerek seccādedir

Meclis-i erbāb-ı dil bir laḥẓa sensiz olmasın

Ḫürmetin inkār eden ‘ālemde ḥürmet bulmasın (Nef’î, 3/III) (Akkuş, 2018).

Baba Hüsnî, Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-Necât*’ından etkilenerek bu eserle aynı vezin ve şekilde bir manzume yazmıştır (278). Ancak bu manzumeye, anlam paralelliği olmadığından tam olarak nazire demek zor görünmektedir. Bilindiği üzere *Vesîletü’n-Necat*, baştan sona tevhid, münacat, kitabın yazılış sebebi, evrenin yaratılış sebebi, Hz. Muhammed nurunun yaratılması, miraç gibi konulardan bahsederken Hüsnî’nin *Asrî Baba’nın Asrî Mevlidi* başlıklı şiirinin başında Alevilerin Muharrem Cem’inden bahsedilmiş, asıl bölümde ise ismi zikredilmeyen bir kişiye ağır sözlerle eleştiri söz konusudur.

Muharrem cemi, orucun on ikinci gününün akşamında dede ve taliplerin katılması, erkân yürütülüp kurbanlar tığlanmasıyla gerçekleştirilen cemdir. Buna “cem birleme” adı da verilir (Coşkun, 2014: 21). Cem için gelenekte kutsal kabul edilen ve “cuma akşamı” adı verilen perşembeyi cumaya bağlayan gece tercih edilmiştir (Coşkun, 2014: 15).
Burada başta İmam Hüseyin olmak üzere, on iki imam, on dört masum u pak ve diğer Alevi ululları adına nefesler okunup dualar edilir (Coşkun, 2014: 21):

Ey Ḫudā’dan ‘aḳl u iẕ‘ān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

Var idi bu ülkede bir g…veren
Yoḳ idi anı diyorlar s…yen

Anıñ adıñ ẕikr idelim evvelā
La‘net itmek vācib olsun her ḳula (Hüsnî, 278/1, 7-8)
…
Allāh adın ẕikr idelim evvelā
Vācib oldur cümle işte her ḳula

Allāh adın her kim ol evvel ana
Her işi āsān ider Allāh ana

Her nefesde Allah adın di müdâm
Allah adıyla olur her iş tamam (Süleyman Çelebi, Şirin, 2016: 13)

Aynı şekilde Hüsnî'nin, 42 numaralı manzumesi, Ziyâ Paşa'nın "olacaksın" redifli gazeliyle aynı vezin, kafiye ve rediftedir. Ancak şiirlerin muhtevaları farklıdır. Ziyâ Paşa'nın şiiri âşıkane, Baba Hüsnî'nin şiiri ise daha çok ismi zikredilmeyen bir kişiye beddua niteliğinde yazılmıştır:

"Bir gün gelecek ben gibi nālān olacaḳsıñ
İtdikleriñe sen de peşīmān olacaḳsıñ"

Bu çarḫ bizim bildigimiz çarḫ ise ḳorḳma
Benden daha bedter ġama cesbān olacaḳsıñ (Hüsnî, 42/1-2)
…
Bir gün olacaḳ ben gibi nālān olacaḳsın
Etdiklerine sen de peşīmān olacaḳsın

Tevsī'-i ma'īşetde bütün ẕikr ile fikrin
Şeyḫim ne zamān söyle Müselmān olacaḳsın (Ziyâ Paşa, Göçgün, 1987:102)

Şairin kime yönelik yazdığı bilinmeyen aşağıdaki beyitlerinde hitap ettiği kişinin şiirini beğendiğini, sözlerinin şarkı baştan aşağı süslediğini söylemektedir:

Buraḳdı gölgede naẓmıñ zavallı İmru'ül-Ḳays'ı
Çekildi Nef'i 'ālemden bugün ḳaldı saña ezmān

Muḳaffā sözleriñ şarḳı ser-ā-pā eyledi tezyīn
Saña medyūn-ı şükrāndır bütün Īrān ile Tūrān (151/2, 8)

Baba Hüsnî, yaşadığı dönemin ilim erbaplarından "Nesîm" isminde birini de beğendiğini söylemektedir. Onu fazilet ve hünerin kaynağı olarak görmektedir:

Menba'-ı faż̈l u hünersiñ ey Nesīm-i ḫoş-güvār
Baḳma ḫaṭṭ-ı nef' içün evḳātlarıñ 'unvānına (208/14)

Baba Hüsnî, gelenekte olduğu gibi Fars edebiyatının en büyük şairlerinden Sadî-i Şîrâzî'yi de şiirinde zikretmiştir. Kendini onun yerine koymuş, "ben zamanın Sadî'siyim" demiştir:

Sa'di-i āḫir zamānım dīn ile buldum şeref
Nām içün aşlā yanaşmam kimseniñ dāmānına (208/16)

Baba Hüsnî, XVIII. yüzyıl mevlit şairlerinden Eşrefzâde Abdülkadir Necîb'in Mevlûdü'n-Nebi'sine nazire yazmıştır (Eroğlu, 2010: 130). Baba Hüsnî'nin şiiri ile zemin şiir aynı vezin ve aynı şekilde yazılmıştır:

Ger dilersiz bulasız 'ālī-maḳām
Eyleyin Şükrī Emīn'e iḥtirām

Bardaki İḥsān Ḫanım düşdi dile
Çünki 'Abdu'llāh'dan oldı ḥāmile

Anneme dirmiş bütün ehl-i ḳurā
Yūsuf-ı ṣānī saña virmiş Ḫudā

Ġıbṭa eyler cüstüme ins ü melek
'Arş u ferş ü ay u gün hem meh felek (Hüsnî, 282/18, 21, 23, 25)
…
Ger dilersiz bulasız 'ālī-maḳām
'Aşḳ-ıla virin ṣalāt-ile selām

İbtidā cum'a gicesinde hemān
Recebinde olup nuṭfe revān

Ḫażret-i Āmīne raḥminde ḳarār
İtdi bā-emr-i cenāb-ı Kirdigār

Oldı çün ol demde ebvāb-ı felek
Hep güşād itdi nice yüz biñ melek (Necîb, 3b-4a)

Sonuç olarak, Baba Hüsnî'nin edebî kişiliği üzerinde öncelikle Fuzûlî'nin etkili olduğu, *Baba Hüsnî Divanı*'nda Fuzûlî'ye dört nazire yazılmasından anlaşılmaktadır. Her ne kadar doğrudan bir etkilenme ve nazire ilişkisinden söz edilmese de Süleyman Çelebi ve Ziya Paşa'nın şiirleri ile Baba Hüsnî'nin şiirleri arasında da söyleyiş benzerliği görülmektedir. Ayrıca Baba Hüsnî, Süleyman Nazîf, Erzurumlu Emrah, Nedîm, Nev'î, Nef'î ve Eşrefzâde Abdülkadir Necîb'in şiirlerine de nazire yazmıştır. Yukarıdaki örnekler göz önünde tutulursa, genel olarak Baba Hüsnî'nin şiirleri en fazla Fuzûlî'nin şiirlerine benzemektedir. Bu yönüyle Baba Hüsnî için, Fuzûlî'nin takipçisi olduğunu söylemek doğru bir tespit olarak görülmektedir. Baba Hüsnî, Fuzûlî'nin gazellerine farklı nazım şeklinde, ancak aynı redif ve kafiye ile nazire yazmıştır. İçerik açısından değerlendirildiğinde ise, nazire şiirleri, özellikle matla beyitleriyle zemin şiirle benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda zemin şiirle nazireler arasında redif ve kafiye ortaklığı da dikkati çekmektedir. Baba Hüsnî, nazirelerde muhteva paralelliğini yakalamış, muhteva paralelliği olmayan şiirler ise nazire olarak değil de söyleyiş benzerliği olan manzumeler olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda, kendine has bir üslubu olan Baba Hüsnî'nin birçok şaire nazire yazdığı özellikle Fuzûlî'ye dört nazire yazdığı ve Fuzûlî'yi taklit etmekten ziyade onun gibi yazmaya çalıştığı ve nazirelerinde başarılı olduğu tespit edilmiştir.

2. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ DİVANI'NDA ŞEKİL VE MUHTEVA

2.1. Nazım Şekilleri

Bir divanın nazım şekilleri itibariyle ideal kadrosu, grupların adlarıyla birlikte muhteva bakımından sıralanmalarını da içine alacak surette şöyle teşekkül etmektedir: Tevhid, münacat, na't, mi'raciyye dört halife, İslam ve tarikat büyükleri üzerine methiyeler, hükümdar ve devlet büyükleri için methiyeler, terci'-bent ve terkib-bentler, küçük mesneviler, tarih manzumeleri, musammatlar, şarkılar, gazeller, mukataat: Rubai, kıta, metali', müfredat, mesari' (Akün, 2015: 57). *Baba Hüsnî Divanı* da münacat türüyle yazılmış mesnevi ile başlamaktadır, ardından kaside ve gazelle yazılmış manzumeler gelmektedir. Buradan yola çıkarak her iki nüshanın da mürettep olduğu söylenebilir. *Divan*'da en fazla mesnevi nazım şekli ile yazılmış şiirler bulunmaktadır. En az manzume ise terkib-bent ve muhammes nazım şekli ile yazılmıştır. *Divan*'da toplam 294 manzume bulunmaktadır. İki şiir iki defa yazılmış, 1'inin de şekli belirsizdir. Bunun dışında *Divan*'da 95 kısa mesnevi, 67 kıta, 55 gazel, 17 murabba, 13 kaside, 11 rubai, 14 matla, 10 müfret, 5 mani, 4 terci-bent, 1 terkib-bent 1 de muhammes bulunmaktadır.

Çapraz kafiyeli murabba dediğimiz ve 17. yy. da ortaya çıktığı ileri sürülen adına da şarkı denilen çeşidi, divanlarda musammat gazellerle karıştırılmıştır. Bu nedenle de divan şiirinin ilk dönemlerinden beri var olagelen çapraz kafiyeli murabbalar, 17. yy. sonrasının ürünü olarak kabul edilip şarkı adıyla anılmaya başlanmıştır (Kurnaz, Çeltik, 2013: 242). *Divan*'da 7, 8, 10, 11, 14 numaralı manzumeler çapraz kafiyeli murabbalardır.

9 numaralı manzumenin ilk bendinin 3. mısraı serbest olarak kafiyelenmiştir. İlk bendi *aaxa* şeklinde kafiyelenen şiirlere Halûk İpekten her ne kadar şarkı adını vermişse de Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik böyle bir nazım şeklinin olmadığını, bu ismin bir edebiyat terimi değil, musiki terimi olduğunu söylemişlerdir (Kurnaz, Çeltik, 2013: 265). *Divan*'daki 9 numaralı manzume, vasıta ile ilk bent arasında kafiye birliği olmasından dolayı murabba olarak değerlendirilmiştir.

bbba ccca şeklinde kafiyelenen 12, 13, 15 numaralı manzumelere, ilk bentte, vasıta ile diğer mısralar arasında kafiye birliği olmadığından terci-bent denmiştir.

Murabbanın benzer şekli olan koşmalar dikkate alındığında çapraz kafiyeli murabba/koşma örneklerinin 17. yy.dan ve Nesîmî'den de önce kullanıldığı görülmektedir. Bunun örneği 14. yy şairi Yunus Emre'nin divanında çapraz kafiyeli murabba/koşma biçiminde şiirlerin yer almasıdır (Kurnaz, Çeltik, 2013: 229). *Hüsnî Divanı'*ndaki 16

numaralı şiirde vasıta beyti ilk bentte; ikinci ve dördüncü mısrada tekrarlanmıştır. Böyle şiirlere de çapraz kafiyeli murabba ismi verilmiştir.

48 numaralı şiire başlıkta kıta denmiştir, fakat şekil olarak bakıldığında 2 beyitlik mesnevi olduğu belirlenmiştir.

Gazellere baktığımızda mahlasın genellikle sonda bulunması, o şiirin tamamlandığını gösteren bir işaret sayılmasına neden olmuş; mahlassız üç, dört beyitlik gazeller na-tamam (eksik, noksan, bitmemiş) gazel olarak isimlendirilmiştir (Kurnaz, Çeltik, 2013: 91). Geleneğe bakacak olduğumuzda her ne kadar beyit sayısı beşin altında bulunan gazellere na-tamam denmişse de nazım şeklinin oluşumu bakımından iki beytin varlığı gazel için yeterli görülmüştür (Kurnaz, Çeltik, 2013: 84). Buradan hareketle *Divan*'daki gazellerin 3'ünün (127, 154, 176) 2 beyitlik, 1'inin ise (194) 3 beyitlik olduğu görülmüştür.

Aşağıda genel olarak *Divan*'da bulunan nazım şekilleri ve bunların sayıları verilmiştir:

Tablo-1 *Baba Hüsnî Divanı'*nın Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Nazım Şekli	Manzume Sayısı	*Divan*'daki Oranı (%)
Mesnevi	95	32,3
Kıta	67	22,7
Gazel	55	18,7
Beyit	24	8,1
Murabba	17	5,7
Kaside	13	4,4
Rubai	11	3,7
Mani	5	1,7
Terci-bent	4	1,3
Terkib-bent	1	0,3
Muhammes	1	0,3
Şekli Belirsiz	1	0,3
Toplam	294	

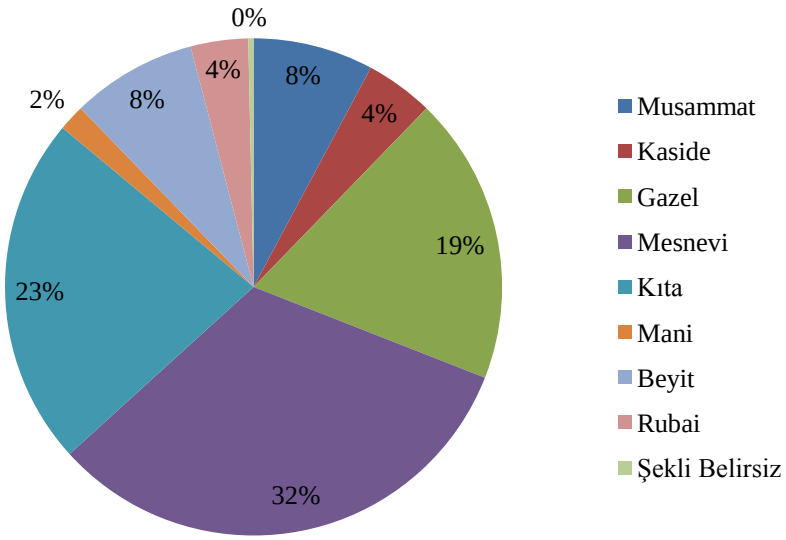

Grafik-1 *Divan*'daki Manzumelerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Yukarıdaki tablo ve grafiği birlikte yorumladığımızda şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Öncelikle tabloya baktığımızda, nazım şekillerinde bir çeşitlilik görülmektedir. Bu anlamda *Baba Hüsnî Divanı*'ndaki manzumelerin, tabloda da görüldüğü üzere, 11 farklı nazım şekliyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu farklı nazım şekilleri içinde beyitlerle yazılanlar çoğunluğu kaplamaktadır. Bununla birlikte bentlerden oluşanlar ve tek bent olanlar da bulunmaktadır. Nazım şekilleri içinde en fazla mesnevinin, en az ise terkib-bent ile muhammesin kullanıldığı görülmektedir. Şair, muhtemelen mesnevinin beyitleri arasında konu bütünlüğünü sağlamak ve kafiye darlığı yaşamamak için en fazla mesnevi nazım şeklini tercih etmiştir.

Sadece tabloyu şekil açısından düşünürsek *Divan*'daki şiirlerin çoğunun mesnevi nazım şekliyle yazıldığını söyleyebiliriz. Bunu söylediğimizde manzumeleri sadece sayı bakımından kısıtlandırmış oluruz. Oysaki manzumelerin hangisinin *Divan*'da daha fazla yer tuttuğunu mısra sayıları da belirlemektedir. Aşağıda bu konu, tablo ve grafikten yararlanarak açıklanacaktır.

Tablo-2 *Baba Hüsnî Divanı*'nda Yer Alan Manzumelerin Mısra Sayılarına Göre Dağılımı

Nazım Şekli	Mısra Sayısı	*Divan*'daki Oranı (%)
Kaside	2420	36,5
Mesnevi	2270	34,3
Gazel	946	14,2
Murabba	432	6,5

Kıta	318	4,8
Terci-bent	83	1,2
Beyit	48	0,7
Rubai	44	0,6
Terkib-bent	20	0,3
Muhammes	18	0,2
Mani	15	0,2
Şekli belirsiz	4	0,0
Toplam	6618	

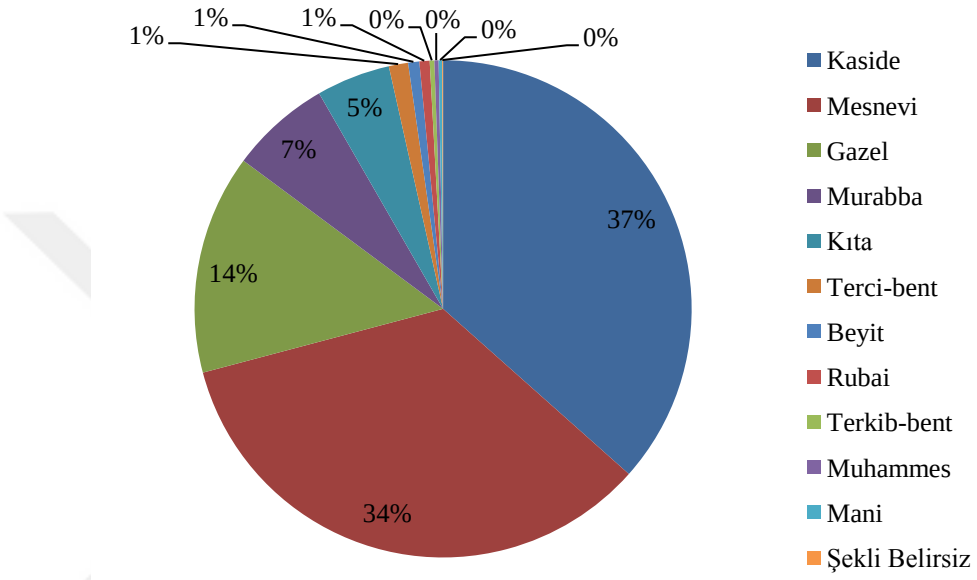

Grafik-2 Mısra Sayılarına Göre Nazım Şekillerinin *Divan*'daki Dağılımı

Yukarıdaki veriler ışığında nazım şekillerini yorumlayacak olursak; en fazla mısra sayısının kasidede, en az mısra sayısının ise muhammes ile manide olduğunu görüyoruz. Nazım şekillerinin sayılarını esas alarak yaptığımız yorumda demiştik ki en fazla manzume mesnevi ile yazılmıştır. Şimdi ise nazım şekillerinin mısraları esas alındığında mısra sayısı en fazla olan manzume kasidedir. Oysaki nazım şekillerini saydığımızda kaside, altıncı sırada gelmekteydi. Yani buradan şöyle bir sonuç çıkarılır; bir divanda nazım şekillerinin ağırlık noktası hesaplandığında tek başına nazım şekillerinin sayısı yeterli değildir. Aynı zamanda bu nazım şekillerinin mısra sayıları da oldukça önemlidir. Çünkü *Divan*'da muhammes, terci-bent gibi beyit esasına dayanmayan manzumeler bulunmaktadır.

Yukarıdaki her iki tablo ve grafik de bizlere *Baba Hüsnî Divanı*'nın kaside ağırlıklı bir divan olduğunu göstermektedir.

Ayrıca *Baba Hüsnî Divanı*'ndaki manzumelerin büyük bir kısmı Türkçe olarak yazılmıştır. Bununla birlikte eserde Farsça yazılmış müstakil 1 manzume bulunmaktadır (273). *Divan*'da müstakil yazılmış Arapça manzume bulunmamaktadır, ancak bazı mısraların Arapça yazıldığı görülmektedir (262/5, 277/6). Bunların mısra sayıları baz alınarak *Divan*'daki dağılımı şu şekilde gösterilebilir:

Tablo-3 *Divan'*daki Manzumelerin Dillere Göre Dağılımı

Dil	Mısra Sayısı	Kullanım Oranı (%)
Türkçe	6590	99,5
Farsça	10	0,1
Arapça	18	0,2
Toplam	6618	

Yukarıdaki tablodan *Divan*'daki manzumelerin tamamına yakınında Türkçe mısra kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buradan şairin *Divan*'ını sade bir dille yazdığı anlaşılmaktadır. 1 Farsça şiir ve Arapça mısralar yazan şairin Türkçeden başka bir dilde de şiirler yazabildiği anlaşılmaktadır.

Nazım şekilleri aşağıda ayrıntılı şekilde incelenecektir.

2.1.1. Kasideler

2.1.1.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda 13 kaside bulunmaktadır. Bu kasideler genelde *Divan*'ın sonlarında yer almaktadır. Kasideler *Divan*'da mısra sayıları dikkate alındığında 2420 mısra ile %36,5'e tekabül etmektedir. Kasidelerde kullanılan dil Türkçedir. Kasidelerin beyit sayıları şöyledir: 2, 8; 174, 11; 203, 13; 205, 8; 208, 19; 221, 19; 222, 26; 224, 9; 225, 21; 226, 13; 227, 31; 240, 18; 255, 24.

Yukarıda görüldüğü gibi kasidelerin beyit sayıları 8 ile 31 arasında değişmektedir. Kasidelerin bölümleri vardır. Hüsnî, kasidelerinde genelde methiye ve dua bölümlerini kullanmıştır. Kasidelerde dua bölümleri genel olarak sonda yer alırken, *Baba Hüsnî Divanı*'nda dua bölümleri son beyitten birkaç beyit üstte yer almaktadır.

2 numaralı manzumenin ilk 7 beyti methiyedir. Kaside methiye bölümüyle başlamaktadır. Son beyti hem dua hem de mahlas beytidir.

174 numaralı manzumenin ilk 7 beytinde şair yaşadıklarından şikâyet etmektedir. 8. beyit girizgâh, 9-11. beyitler ise methiyedir. Mahlas son beyittedir. Kasidelerde genelde dua bölümleri olur, ancak bu kasidede dua beyti bulunmamaktadır.

203 numaralı kaside oldukça farklı bir kasidedir. İlk 4 beyit hem şikâyet hem de öğüt muhtevalıdır. 5. beyit fahriye, 5. beyitten sonra ilk 4 beyitteki muhteva devam etmiş 11. ve 12. beyitler methiye, 13. beyit de hiciv muhtevalıdır. Dua bölümü yoktur. Mahlas da sondan bir önceki beyitte bulunmaktadır.

205 numaralı manzumede ilk 5 beyit methiyedir. 6. beyit kasidenin dua bölümüdür. 7 ile 8. beyitler de yine methiyedir. Mahlas kullanılmamıştır.

208 numaralı manzumenin 1-18 arasındaki beyitleri methiyedir. Bu beyitler arasındaki 13. beyte fahriye de denebilir. Mahlas kullanılmamıştır.

221 numaralı manzumenin ilk 6 beyti nesip bölümü, 7. beyit girizgâh, 8-19 beyitler arası methiyedir. Mahlas kullanılmamıştır.

222 numaralı manzumenin ilk 4 beyti fahriye, 5-15 arası methiye, 16-25 arası tegazzül, 26 dua bölümüdür. Mahlas kullanılmamıştır.

224 numaralı manzumenin ilk 3 beyti girizgâh, 4-9 arası methiye bölümüdür. Mahlas bulunmamaktadır.

225 numaralı manzumenin ilk beyti girizgâh, 2-21 arası methiyedir. Methiye muhtevalı beyitler arasında hicve de yer verilmiştir. Mahlas bulunmamaktadır.

226 numaralı manzumenin 1. ve 3. beyitleri fahriye bölümüdür. 2. beyit kasidenin matla beytidir. Kasidede sanki 1. ve 2. beyitlerin yerleri değişmiştir. Çünkü matla beyti kasidenin ilk beyti olmalıdır. 4-13 arası methiyedir. Mahlas kullanılmamıştır.

227 numaralı manzumenin ilk 20 beyti şikâyet muhtevalıdır. 21. beyit fahriye, 24-31 arası methiye bölümüdür. Mahlas kullanılmamıştır.

240 numaralı manzumenin bütün beyitlerinde bir mizah havası sezilmektedir. Bazı beyitleri methiye muhtevalı yazılmıştır. Aralardaki birkaç beyit, bir sıra ve düzen içerisinde değildir. İlk 4 beyit nesip, 5. beyit girizgâh, 6-9 arası methiye bölümleridir. Mahlas da 9. beyitte kullanılmıştır.

255 numaralı kasidenin ilk 12 beyti methiyedir. Kaside methiye bölümüyle başlamıştır. Sonra 13. beyitle birlikte şair yaşadıklarından şikâyetini dile getirmiş, şikâyet 23. beyte kadar devam etmiştir. 24. beyit dua bölümüdür. Mahlas kullanılmamıştır.

Kasideler hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, *Baba Hüsnî Divanı*'nda kasidelerin yarısında mahlas kullanılmamıştır.

Divan'da bulunan 13 kasideden sadece 4'ünde dua bölümü bulunmaktadır. Kasidede dua bölümü en sonda yer alır; diğer bölümlerin yeri, sırası ve sayısıyla uzunlukları değişebilir, fakat kasidenin yazılış amacını gösteren maksud bölümü mutlaka olmak zorundadır (Kurnaz, Çeltik, 2013: 178). 8 beyitlik 205 numaralı kasidede dua bölümünün

6. beyitte olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Baba Hüsnî, kasidelerdeki bölümlerin yerlerini değiştirerek klasik kaside kompozisyonunun dışına çıkmış ve kasidelerinde kendine has bir yol izlemiştir.

Kasidelere vezin açısından bakıldığında; 10'u *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 2'si *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, 1'i *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*'le yazılmıştır. Bahirlerine baktığımızda; 10'u remel, 3'ü hezec bahrindedir.

Başlıklar açısından değerlendirildiğinde; hiçbir kasidenin başlığında "kaside" ifadesi bulunmamaktadır. Başlıklar şöyledir: Na't-ı Nebevî (2), Samsun Meb'ûsı Süleymân Beg Hazretlerine (174), Dinle (1) (203), Der-Vasf-ı Erbâb-ı Kânûn ve Sitâyiş-i Güzîde-i Hümâyûn (208), Ramazân Hisleri (221), Dinle (2) (222), Dinle (4) (224), Dinle (5) (225), Dinle (6) (226), Dinle (7) (227), Program (240), Der-Vasf-ı Kalender ve Sitâyiş-i Muzaffer (255). Bir kaside de başlıksız yazılmıştır (205).

Kasidelere kafiye açısından baktığımızda; 9'unda ân ve âr (kâfiye-i mürdef); 3'ünde -t, -n, -â (kafiye-i mücerred) kullanılmıştır. Redif olarak ise; 8'i ek+ek; -lerden, -ına, 1'i ek+ek+kelime;-sın yâ Muhammed, 2'si sadece ek; -dir, -ım, 1'i kel+kel; eksik degil şeklinde olup birinde de redif kullanılmamıştır.

2.1.1.2. İçerik

Divan'daki 13 kasidenin muhtevaları incelendiğinde kasidelerde farklı konuların işlendiği tespit edilmiştir, ancak manzumelerde en fazla işlenen muhtevaya dikkat edilmiş ve muhteva tespiti ona göre yapılmıştır. Bu tespitlere göre *Divan*'daki kasidelerin 11'i methiye, 1'i ramazaniyye, 1'i naat türünde yazılmıştır.

Şair 174 numaralı kasidesinde, Samsun'da 1931 yılından önce III. dönem milletvekilliği yapmış olan (Yıldırım, Zeynel, 2010: 167) Süleyman Âdil Okuldaş Bey'i methetmektedir:

Seni tavṣīf içün kāfī degildir gerçi eş'ārım
Ḳuṣūrum 'afv ḳıl şāhım ḳalem çek varsa noḳṣānım (174/10)

Şair methiyelerinde methettiği kişiyi daha da yüceltmek için telmih sanatından faydalanmıştır. Bu sanatta da en çok Hâtem-i Tâî ve Selmân-ı Pâk isimlerini kullanmıştır:

Bütün āfāḳı ṭutmuş Ḥātemāsā şöhret ü şānıñ

Seḫāñı eyleyen inkār dir mi ben de insānım (174/9)

İştihārım ṣıdḳ ile ṭutdı cihānı ser-be-ser
Ḫıżr yazdı nāmımı Ḥātemleriñ eyvānına (222/3)

Lā-ubālī söylerim ḳorḳmam çekinmem kimseden
Zühdi-i ‘ālī-himem berberleriñ Selmān’ıdır (203/11)

Ey ‘Üzeyr’im sende de berberler itdi iḫtilāf
Ba‘żısı beñzetdi nāsa ba‘żısı Selmān’ına (227/12)

Kasidelerinden 1’i ramazaniyye türündedir. Ramazaniyye türünde yazılan bu manzumede, ramazanlarda sarayda, zengin konaklarında iftardan sonra konuklara verilen armağan veya para (Akalın vd. 2011: 681) anlamına gelen diş kirası âdetinden bahsedilmiştir:

Da‘vet itdi ilk gice Ḥācı Ḥüseyin Aġa’yı
Diş kirāsı on liradan beş para eksik degil (240/5)

Kasidelerden bir diğeri Hz. Peygamber’e övgü niteliğinde yazılmıştır. 8 beyitlik şiirde üç tane iktibas yapılmıştır. Son beyitte Baba Hüsnî, Hz. Peygamber’den şefaat dilemektedir.

2.1.2. Musammatlar

2.1.2.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı’nda toplam 23 musammat bulunmaktadır. Bunların mısra sayıları esas alındığında 553 mısra ile *Divan*’ın %8,3’üne tekabül etmektedir. Tamamı Türkçe olan bu musammatların 17’si murabba, 4’ü terci-bent, 1’i terkib-bent, 1’i de muhammes şeklinde yazılmıştır.

Divan’daki murabbalara bakacak olursak; ilk murabba yani 7 numaralı manzume, kafiyesi göz önüne alındığında murabba değilmiş gibi görünüyor, fakat çapraz kafiyeli murabba ile musammat gazeller divanlarda birbirine karıştırılmıştır. Musammat gazel/kasideyi, murabba şekline dönüşmeyecek vezin veya cümle yapısıyla kurulmuş iç kafiyeli şekil diye tanımladığımızda, bu karışıklık ortadan kalkacaktır. Bu durumda bir

gazel/kaside, *xaxa/baba ccca ddda*… veya *xAxA/bAbA cccA dddA*… gibi kafiye düzenlerinde müzdeviç veya mütekerrir murabba gibi yazmak mümkünse, o şiir murabba kabul edilip dörtlüklerle yazılabilir (Kurnaz, Çeltik, 2013: 250). Bu bilgiden yola çıktığımızda, manzumeye rahatlıkla müzdeviç murabba diyebiliriz. 5 bentten oluşan müzdeviç murabba "Der-Hakk-ı Konya" başlığını taşımaktadır. 11'li hece vezniyle yazılan manzumenin kafiye şeması *xaxa bbba ccca*…şeklindedir. Vasıta beyitlerinde "–y" mücerred kafiye kulanılmış, vasıta beytinin redifi ise ek+fiil+ek'ten oluşan "–ler kalmamış"tır.

İkinci murabba yani 8 numaralı manzume de 11 bentten oluşmuş müzdeviç murabbadır. Başlığı "Şikâyet"tir. Bu da 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıta beyitlerinin kafiyesi "âd" (kafiye-i mürdef), redifi ise fiil+ekten oluşan "olmuşdur"dur.

9 numaralı manzume, 6 bentten oluşmuş ve 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlıksız yazılmış müzdeviç murabbadır. Kafiye şeması, örnekleri çok az görülmekle birlikte ilk bendin üçüncü mısraı *aaxa* şeklinde serbest kafiyeli (Kurnaz, Çeltik, 2013: 226) olarak, diğer bentleri ise xbba ccca…şeklinde bozuk bir kafiyeyle yazılmış müzdeviç murabba örneğidir. Vasıtalarındaki kafiye "–t" mücerred kafiyedir. Redif ise ek+ek'ten oluşan "–imdir"dir.

10 numaralı murabba 5 bentle, 11'li hece vezniyle yazılmış müzdeviç murabbadır. Başlığı "Nefes"dir. Kafiye şeması *xaxa bbba ccca*…şeklindedir. Vasıta beyitlerinin kafiyesi "–âm" (kafiye-i mürdef) dır. Redif kelime+ekten oluşan "degilim"dir.

11 numaralı murabba 5 bentten oluşmuş müzdeviç murabbadır. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Bir önceki murabba gibi başlığı "Nefes"dir. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıta beyitlerinin kafiyesi "–t" mücerred kafiyedir. Redif ise "da bir" kelime+kelime şeklindedir.

Mısra sayısına göre isim verilen musammatların genel özelliği olarak, vasıta ile ilk bent arasında kafiye birliği zorunludur. Bu birlik yoksa ve vasıtanın kafiyesi her bent sonunda değişiyorsa, manzume terkib-bent, değişmiyorsa terci-bent adını alır (Kurnaz, Çeltik, 2013:244). Buna göre 12 numaralı manzumede vasıta ile ilk bent arasında kafiye birliği olmadığından ve vasıta mısraı her bentte aynen tekrarlandığından bu şiir mütekerrir terci-benttir. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. 5 bentten oluşmuştur. Her bir bent 2 beyitten/4 mısradan oluşmuştur. Başlığı "Gurbet Bayramı"dır. Kafiye şeması *bbbA cccA dddA*…şeklindedir.

13 numaralı manzume de ilk bentte kafiye birliği olmadığından müzdeviç terci-benttir. 3 bentten, her bent 2 beyit/4 mısradan oluşmuştur. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Vatan İçün"dir. Kafiye şeması *bbba ccca ddda* şeklindedir. Vasıtaların kafiyesi "–l" mücerred kafiyedir. Redifi ise "–an günleri" ek+kelime+ek şeklindedir.

14 numaralı manzume 4 bentten oluşmuş, 11'li hece vezniyle yazılmış, müzdeviç murabbadır. Başlığı "Silâh Başına"dır. Kafiye şeması *xaxa bbba ccca*…şeklindedir. Vasıtaların kafiyesi "–ş" mücerred kafiye, "–ına" ise ek+ekten oluşmuş redifdir.

15 numaralı manzume mütekerrir terci-benttir. 4 bentten oluşmuş, her bent 2 beyit/4 mısradan meydana gelmiştir. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Vatan Hasreti"dir. Kafiye şeması *bbbA cccA dddA*…şeklindedir.

16 numaralı manzume üçüncü mısraı müzdeviç, dördüncü mısraı mütekerrir kafiyeli bir murabbadır. 7 bentten oluşmuştur. 15'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Samsun Agalarına"dır. Kafiye şeması *bAbA cccA dddA*…şeklindedir.

24 numaralı manzume müzdeviç murabbadır. 7 bentten oluşmuştur. Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Sâbık Erzurum Meb'usı Sâlih Efendi'nin Büyük Millet Meclisi'ne Mecbûrî Evlenmek Kânûn'un Teklifi Münâsebetiyle"dir. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıta mısralarının kafiyesi "-â" mücerred kafiyedir. "Sâlih Efendi" ise kelime+kelimeden oluşan rediftir.

25 numaralı manzume, 4 bentten oluşmuş müzdeviç murabbadır. Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı, "Evvelâ Bin Lira Harc-ı Râh ile Hoca-i Mûmâ-ileyhin Amerika'ya Da'vâ Münâsebetiyle"dir. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıtaların kafiyesi "–a" mücerred kafiyedir. Redif ise kelime+kelimeden oluşmuş "Sâlih Efendi"dir.

26 numaralı manzume müzdeviç murabbadır. 5 bentten oluşmuş, 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı, "Berây-ı Tenezzüh Bafra'ya Giden Müdâfaa-i Hukûk Arkadaşlarımızdan Oflı Hoca Hasan Efendi'ye İthâf"dır. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıta beyitlerinin kafiyesi "–ş" mücerred kafiyedir. "–yor hocam" ek+kelimeden oluşan rediftir.

27 numaralı manzume müzdeviç murabbadır. 10 bentten oluşmuştur. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Tabî'at-ı Şi'riyyesine Halel-Ârız Olan Muhterem Şâ'irimiz Şükrî Emîn Beg'e İlâç Tavsiyyesi". Kafiye şeması *xaxa bbba ccca*…şeklindedir. "–r" mücerred kafiye kullanılmış, redif kullanılmamıştır.

32 numaralı manzume müzdeviç murabbadır. 4 bentten oluşmuş, aruzun hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "İ'tirâf-ı Cürm"dür. Kafiye

şeması *baba cccc dede fgfg* gibi oldukça bozuk bir şemadır. Kafiye şeması bozuk olduğundan vasıtaların kafiyesi bulunamamıştır.

36 numaralı manzume mütekerrir terci-benttir. 7 bentten oluşmuş, her bent 5 mısradan meydana gelmiştir. Aruzun müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Şühedâ Evlâdına Mu'âvenet"tir. Kafiye şeması *AabbA ccccA ddddA*…şeklindedir.

43 numaralı manzume müzdeviç murabbadır. 5 bentten oluşmuştur. Aruzun müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Nedâmet"tir. Kafiye şeması *aaaa bbba ccca*…şeklindedir. Kafiyesi "–ân" (kafiye-i mürdef), redifi ise ek+fiil+ek "–ı anlamadım"dır.

75 numaralı manzume terkib-benttir. 5 bentten oluşmuştur. Her bent 2 beyit/4 mısradan meydana gelmiştir. Aruzun hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Tugyân"dır. Kafiye şeması *abab cdcd efef*…şeklindedir.

245 numaralı manzume 7 bentten oluşmuş müzdeviç murabbadır. Recez bahrinin *müstef'ilâtün müstef'ilâtün* vezniyle yazılmıştır. Başlığı "Program"dır. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıta mısralarının kafiyesi "–t" mücerred kafiye, redifi ise ek+kelime+kelimeden oluşmuş "mi yâ Rab"dır.

248 numaralı manzume muhammes şeklindedir, fakat klasik muhammeslerden ayrılmaktadır. Daha çok 19. yy.dan itibaren görülen klasik şeklin dışındaki muhammes şeklinde kullanılan kafiyeler şunlardır:

1. aaaAa bbbAa

2. aaaaA bbbaA (Kurnaz, Çeltik, 2013: 268).

248 numaralı manzumenin kafiye şeması ikinci şemaya girmektedir. Hem müzdeviç hem mütekerrir şekilde yazılmıştır. Her bendin sonunda tekrar eden vasıta beytinin son mısraı olduğu için bu manzumenin adına müzdeviç-mütekerrir muhammes denmiştir.
Manzume 9 bentten oluşmuştur. Başlığı "Vedâ'nâme"dir. Muzari bahrinin *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Kafiye şeması *aaaaA bbbaA ccccaA*…şeklindedir. Vasıtaların kafiyesi "–ân" (kafiye-i mürdef), redif ise "idi" fiil+ekten oluşmuştur.

257 numaralı murabbaya, kafiyesi bozuk olduğundan redifi dikkate alınarak *baba ccca ddda*…şeklinde kafiyelenmiş çapraz kafiyeli murabba denilmiştir. 7 bentten oluşmuştur. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. Başlığı, "Samsun Eşrâfından Gâzîzâde İsmâ'îl Beg'in Veremden Vefât İden Kerîmesi Âyişe Hanım'ın Rûhuna İthâf"dır. Kafiyesi "–m" mücerred kafiyedir. "Âyişe" ise sadece kelimeden oluşmuş rediftir.

258 numaralı manzume *xaxa bbba ccca*…şeklinde kafiyelenen çapraz kafiyeli murabbadır. 6 bentten oluşmuştur. 11'li hece vezniyle yazılmıştır. 257 numaralı manzumenin devamı gibi görünmekle birlikte, kafiye belli bir bentten sonra değiştiği için 257 numaralı manzumeyle aynı muhtevada, fakat iki ayrı şiir olarak düşünülmüştür. Başlıksızdır. Vasıtalardaki kafiye "–r" mücerred kafiyedir. "Âyişe" kelimesi rediftir.

279 numaralı manzume çapraz kafiyeli murabbadır. 8'li hece vezniyle yazılmıştır. 5 bentten oluşmuştur. Başlığı "Şol Samsun'un"dur. Kafiye şeması *baba ccca ddda*…şeklindedir. Vasıtaların kafiyesi "–r" mücerred kafiyedir. "Baba diyü diyü" ise kelime+fiil+ek+fiil+ekten oluşmuş rediftir.

Musammatların genel bir değerlendirmesini yapacak olursak, şair musammatlarda en fazla murabba şeklini tercih etmiştir. 23 musammattan 8'i aruz vezniyle, 15'i hece vezniyle yazılmıştır. Şiirlerinin bir kısmında hece veznini kullanması, onun son dönem şairi olduğunu göstermektedir.

2.1.2.2. İçerik

Divan'daki 23 musammattan 7'si şikâyet, 3'ü öğüt, 3'ü mersiye, 2'si tasavvuf, 2'si hezel, 1'i aşk, 1'i arzıhâl, 1'i methiye, 1'i münacat, 1'i hiciv, 1'i ramazaniyye türünde yazılmıştır.

Musammatlardan (7, 8, 12, 16, 24, 43, 248) 7'si şikâyet muhtevalıdır. Şimdi bu manzumelere ayrıntılı olarak baktığımızda,

7 numaralı musammatta, Konya'nın eski zamanlarından eser kalmadığı, dergâhların kapanıp, kubbelerin çöktüğü anlatılmaktadır. Aslında Konya'da eskiden var olan o ilahi havanın artık bozulduğunu söyleyen şair, bu durumdan rahatsız olduğunu da ifade etmektedir.

8 numaralı musammat şikâyet muhtevalıdır. Şair, yaşadığı hayatın kendisine eziyet verdiğini söylemektedir. Hem şikâyet hem de hiciv muhtevalı olan bu manzumede şair, "zamanında Allah'tan korkanlar şimdi eziyetten hoşlananlar olmuştur" diyerek hem yaşadığı dönemin ileri gelenlerini hem de yaşadığı hayatı eleştirmiştir.

9 numaralı musammat aşk konusunda yazılmıştır. Sevgilinin uzuvları tasvir edilmiş, sevgilinin kaşı mihraba benzetilmiştir. Böylece âşık sevgilisine yönelmiş olacaktır. Aynı zamanda sevgilinin hareketleri de eğridir. Sözünde durmaz, âşığını canından bezdirir. Aşağıya alınan bentte "eğri" ifadesi tevriyeli kullanılmıştır. "Eğri baktım kaşlarına eğildim" derken aynı zamanda sevgilinin hareketlerinin tutarsızlığından da bahsedilmiştir:

Egri baḳdım ḳaşlarıña egildim
Gürbüz idim böyle ża‘îf degildim
Derd ü ġamdan ġurbet ile çekildim
Cānıma ḳaṣd iden neẕāretimdir (9/IV)

10 ve 11 numaralı şiirlerin başlığı "Nefes"tir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, manzumeler tasavvuf muhtevalıdır. Manzumede tasavvufi muhtevayla birlikte eleştiri de söz konusudur. Şair, dönemin din adamlarını ve halk kesimini davranışında yanlışlık gördüğü her kim varsa eleştirmiştir.

13, 14 ve 36 numaralı şiirler pendname türünde yazılmıştır. Şair 13 numaralı musammatta, Cumhuriyet'in ilan olduğu günleri görmesiyle övünmektedir. Bundan duyduğu mutluluğu dile getirirken, Türk halkına "her ne yaparsanız vatan için yapın, en büyük ibadet vatana hizmettir" diyerek vatana duyduğu aşkı bu şiiriyle gözler önüne sermiştir:

Vaṭan içün aġla vaṭan içün gül
Vaṭan içün çalış vaṭan içün öl
İnsāna yurd lāzım yaşamaḳ degil
Unutma vaṭansız ḳalan günleri

Ey Baba yetişir çekdigiñ zaḥmet
Merḥametiñ ṣoñı olur mażarrat
Eñ büyük ‘ibādet vaṭana ḫıdmet
Geçirme boşuna gelen günleri (13/II-III)

14 numaralı musammatta şair, vatanı muhafaza etmeleri için Türk gençlerini cesaretlendirmektedir. Onlara şiirleriyle azim ve metanet duygusu veren şairin ne kadar vatanperver bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir:

Ḳavuşduñ çoḳ şükür Baba vaṭana
Besleyüp yıllarca seni büyütene
Ne muṭlu dünyāda Türk'üm diyene
Cānını ḳurbān it vaṭandaşına (14/IV)

36 numaralı musammatta şair Türk halkından, şehit yavrularına yardım etmelerini istemektedir. Şehitlerin yurt için neler yaptıklarını anlatan şair, şehit yakınlarının vatanda mutlu yaşamaları gerektiğini söylemektedir.

12 numaralı musammatta da vatanından ayrı yaşamanın şairde bıraktığı izler mübalağa sanatıyla anlatılmıştır.

15, 257 ve 258 numaralı musammatlar mersiye türünde yazılmıştır. 15 numaralı musammatta şair, vatanından ayrı yaşamanın hüznünü dile getirmiştir. 257 ve 258 numaralı musammatlar da Samsun'un ileri gelenlerinden İsmail Bey'in, genç yaşta veremden ölen kızı Ayşe Hanım için yazılmıştır. Bunlar birer mersiye şiirleridir:

Ġonçe iken gitdi Aḥmed'in şoldı
Veremden cigeri ḳan ile ṭoldı
Gelinlik oṭası mezārı oldı
Görmeyeydi bunı gözüm 'Āyişe (257/V)

16 numaralı musammatta ise, şairin Samsun'da öğretmenlik yaptığı sıralarda, Samsun'un ileri gelenlerini ağır sözlerle hicvettiği *Asri Baba'nın Asri Mevlidi* başlıklı şiiri yazması üzerine Konya'ya tayininin çıkarılmasından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve bu olaya vesile olanlara da beddua etmiştir.

24 numaralı musammatta, 1900'lü yıllarda devletin gerçekleştirdiği projeye telmih yapılmıştır. Türkiye'de 1923-1950 döneminde nüfusu arttırmak için yapılan doğrudan ya da dolaylı düzenlemeler ve gösterilen çabalar ele alınmıştır. Bu çalışmada I. Meclise Canik (Samsun) Milletvekili olarak katılan Hamdi Bey, ilk bekârlık kanunu teklifini 19 Ekim 1920'de TBMM'ye sunmuştur. Onu Erzurum Milletvekili Sâlih Efendi'nin 22 Şubat 1921'deki teklifi izlemiş, her iki teklifin I. maddesine göre "TBMM Hükûmeti'nin kontrolü dâhilinde bulunan yerlerde evliliğin başlangıç yaşı 18 sonu 25'tir. 25 yaşını doldurup da mazeretsiz olarak evlenmeyenler bekârlık vergisi ile mükellef olacaklardı". O dönemde her iki teklif de yasalaşmamış, ancak konu 1950'ye kadar hiç gündemden düşmemiştir (Semiz, 2010: 423). Şair bu manzumede, meclise sunduğu, evlendirme kanun teklifinden kendisinin de etkilenmiş olmasından dolayı Erzurum Milletvekili Sâlih Efendi'yi eleştirmektedir:

Baña evlen didiñ aldım bir avrad

Bitince ṭoḳuz ay geldi bir evlād
Buña lāzım didi herkes bir üstād
Ṣarıḳlı bir Ḫ˘oca Ṣāliḥ Efendi (24/II)

25 numaralı musammat arzıhâl türünde yazılmıştır. Baba Hüsnî'nin Amerika'ya giden Erzurum Milletvekili Sâlih Efendi'den istekleri yer almaktadır.

26 numaralı musammat, Samsun ilköğretim müfettişi, belediye reisi, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi, araştırmacı, yazar Hoca Hasan Umur Efendi'ye (Kayıkçı, 2013: 292) yazılmış methiyedir:

Bize çoḳ gördi felek vaṣlıñı
Ṣafḥa-i rūyuñı ḥaṭṭ u ḫāliñi
Gelenden gidenden ṣordum ḥāliñi
Didiler Bafra'da yaşıyor Ḫ˘ocam (26/II)

27 ve 279 numaralı musammatlar hezel türünde yazılmıştır. Şair 27 numaralı musammatta Samsun, Tokat ve Sivas gibi pek çok ilde şube açan, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çıkardığı 1926-35 yılları arasında yayınlanan *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*'nin yazar kadrosunda yer alan Emin Şükrü Bey'e (Çılgın, 2004: 97, 100) birçok konu hakkında bilgi vermektedir, manzumede faydalı bilgiler veriyor gibi gözükmekle birlikte şairin asıl amacının, Emin Şükrü Bey'le dalga geçmek olduğu anlaşılmaktadır:

Ṣā'irim ziyāndır size piyasa
Baloyı aldırma alışma dansa
Aḳşamları ṭoldur şarābı ṭasa
Yaz ḳadeḥ başına boyına eş'ār (27/VI)

279 numaralı musammatta da kendisi ve başkalarıyla ilgili söylemek istediklerini, mizahın arkasına gizlenerek anlatmaktadır:

Medḥ iderler 'Ādil Beg'i
Meclisi pek geçer iyi
Raḳı içmez hep mezeyi
Yutar Baba diyü diyü (279/II)

32 numarlı musammatın "İ'tirâf-ı Cürm" başlığından da anlaşılacağı üzere şair, günahlarından dolayı Allah'tan af dilemektedir. Aynı zamanda da "seni inkâr eden halka kendini göster" diyerek düşmanlarının gazabından Allah'a sığınmaktadır:

Seni inkār iden gürūh-ı beşer
Dā'imā ḳarşumızda ḫande ider
Ḫāliḳ'im durma kendini göster
Bize bu ẓulm ü i'tisāf yeter (32/II)

43 numaralı musammatın neyi anlattığı, şiirin "anlamadım" redifi ve "Nedâmet" başlığı açıklamaktadır. Bu manzume, çektiği sıkıntılara bir anlam veremeyen şairin sitem dolu sözlerini ihtiva etmektedir.

75 numaralı musammat hiciv muhtevalıdır. İnsanların, hakkında bilgisi olmadığı konularda konuşmalarını ve haksız eleştirilerde bulunmalarını eleştirmektedir.

245 numaralı musammatta Samsun'daki ramazan programlarından bahsedilmektedir. Önce Samsun'un, sonra Samsun halkından birkaç kişinin övgüsüne yer verilmiştir. Bu şiir, hem şehir hem şahıs methiyesi özelliği göstermekle birlikte, ramazaniye türünü de ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Baba Hüsnî'nin yaşadığı dönemde Samsun'un ileri gelenlerinin verdiği iftar daveti anlatılmakta, davet verenlerin kimi övülürken kimi de yerilmektedir:

Şān u şerefde mānend-i 'Oṯmān
Kim Pīr-zade-i 'Oṯmān-ı 'Affān
Teklīf idildiñ aḥbāb u yārān
İfṭār mı yoḳsa da'vet mi yā Rab (245/III)

248 numaralı musammatta, geçen zaman düşüncesinden bir türlü kurtulamayan şairin sürekli geçmişle bulunduğu zamanı kıyaslaması, eski zamanlardaki iftar davetleri, eski bir Türk âdeti olan diş kirasının eski günlerdeki gibi verilmediği, her bendin sonunda tekrar eden "demler o demler idi zamân ol zamân idi" mısraıyla anlatılmıştır.

Musammat nazım şekliyle pek çok türde şiir yazan Baba Hüsnî'nin daha çok şikâyet konusunu işlediği görülmektedir.

2.1.3. Gazeller

2.1.3.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda tamamı Türkçe olan 55 gazel bulunmaktadır. Gazellerin tamamı 473 beyit, 946 mısradan oluşmaktadır. Gazeller *Divan*'da mısra sayılarına göre %14,2'ye tekabül etmektedir.

Tablo-4 Gazellerin Harflere Göre Dağılımı

ا	16	ل	2
ب	1	م	2
ت	1	ن	16
د	5	ه	3
ر	8	ی	1

Tabloya baktığımızda en fazla gazel ا ve ن harfleriyle yazılmıştır.

Aşağıdaki tabloda hangi gazelin kaç beyitle yazıldığı, o beyit sayısıyla yazılmış gazellerin bütün gazeller içindeki kullanım oranı gösterilmiştir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı	Gazel Sayısına Göre Kullanım Oranı (%)	Gazellerin Toplam Beyit Sayıları	Gazellerin Toplam Beyit Sayılarına Göre Kullanım Oranı (%)
2	4	7,2	8	1,6
3	1	1,8	3	0,6
4	2	3,6	8	1,6
5	9	16,3	45	9,5
6	3	5,4	18	3,8
7	10	18,1	70	14,7
8	3	5,4	24	5
9	9	16,3	81	17,1
10	1	1,8	10	2,1
11	3	5,4	33	6,9
12	1	1,8	12	2,5
15	2	3,6	30	6,3
16	2	3,6	32	6,7
17	1	1,8	17	3,5
19	2	3,6	38	8
21	1	1,8	21	4,4
23	1	1,8	23	4,8
Toplam	55		473	

Tabloda görüldüğü gibi gazellerin çoğu 5, 7 ve 9 beyitle yazılmıştır. *Divan*'da en uzun gazel 23 beyittir. En fazla 7 beyitle gazel yazılmış, bu da *Divan*'ın %18,1'ine tekabül etmektedir. Divan şiirimizin ilk dönemlerinde, 15.yyda mutavvel gazeller çoğunlukta iken 17.yy.dan itibaren beyit sayıları giderek azalmış, genellikle 5-7 beyitli gazeller yazılmış; gelenek olarak 5, 7, 9 gibi tek sayılara rağbet edilmiş, çift sayılar nadiren kullanılmıştır. Bununla birlikte 18 ve 19.yylarda da beyit sayısının 15'in üzerine çıktığı gazeller görülür (Kurnaz, Çeltik, 2013: 85). Baba Hüsnî'nin 2 gazeli 15, 2 gazeli 16, 1 gazeli 17, 2 gazeli 19, 1 gazeli 21, 1 gazeli de 23 beyittir. Toplam beyit sayıları üzerinden kullanım oranları hesaplandığında, *Divan*'daki gazeller içinde en fazla yeri %17,1 ile 9 beyitli gazeller ve %14,7 ile 7 beyitli gazeller işgal etmektedir. Böylece Baba Hüsnî'nin gazellerde geleneği devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Gazellerde mahlas kullanmak âdettir. *Divan*'da toplam 55 gazelden 32'sinde mahlas kullanılmıştır. Bunların 5'inde "Baba" mahlası 1'inde hem "Baba" hem de "Hüsnî" mahlası kullanılmıştır. Bu gazellerin biri 7 beyitten oluşmaktadır. Mahlas 6. beyittedir ve "Baba" mahlası kullanılmıştır. Diğeri 12 beyittir. Mahlas ise 4. beyittedir. Bu gazelde de "Baba" mahlası kullanılmıştır. Yani "Baba" mahlasını kullandığı 2 gazelde de mahlas sonda değildir.

Divan şiirinde gazellere bir başlık ve ad koyma geleneği yoktur. Gazeller divanın gazeliyat bölümünde, Arap alfabesi esas alınarak kafiyelerinin veya rediflerinin son harflerine göre dizilirler. Buna rağmen gazeller, ihtiva ettikleri konu, üslup, edebî anlayış, edebî sanat, beyit sayısı, redif ve kafiye gibi değişik özellikleri göz önünde bulundurularak adlandırılmışlardır (Mermer vd. 2009: 91). *Baba Hüsnî Divanı*'nda ise gazellere başlık konulmuştur. Sadece 6 gazel başlıksız yazılmıştır. Diğer gazellerin başlıkları şunlardır; Mâh-ı Muharrem (3, 4), Hazret-i Hüseyin Radiyallahu Te'âlâ 'Anh (5), Dervîşlere Hediyye (6), İstiklâl Harbi'nde Tazarru ve Niyâz (30), Müstehakkına (42), Enver Paşa'nın Sarıkamış'daki Hatâsı Münâsebetiyle Yazılmışdır (44), Bir Bakkâl Levhâsı (45), Gazeliyyât (50), Gazel (51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 73, 74), Bâde Ziyâfetinden Nükûl İden Bir Arkadaşı Tahdîd (70), Zügürtlük (72), Bir Kudûmiyye-i Hücûmiyye (151), Konya ve Millî Sergi (153), Hazîrânda Sıcak Bir Gün (154), İstiklâl Harbinde İstirdâd Olunan Mukaddes Vatanımızın Hilâl Gazetesi'nde Neşr Olunan Tarihleri İzmir'in İstirdâdı (176), Samsun'da Necm-i Terakkî Orta Mekteb Müdîri Ziyâ Beg'in Evsâfı Beyânındadır (186), Eksigim (193), Bir Ahbâbın İftirâkı (194), Merhûm Hâcı-zâde Mahdûmı Muhammed Beg'in Seng-i Mezârı (200), Tahassür ve Kânûnî Râgıb Beg'den Ziyâfet (202), Der-Vasf-ı Bafra ve Sitâyiş-i A'yân-ı Belde (216),

Der-Vasf-ı Karye-i Uzgur ve Re'is-i Fârûk Beg (217), Dâhiliyye Vekîli Esbakı Fethî Beg Hazretlerine Kudûmiyye (220), Dinle (3) (223), Dinle (8) (228), Dinle (9) (231), Program (241), Program (242), Kastamonı'da Münteşir Açık Söz Gazetesi Muharrirlerinden Şâ'ir-i Muhterem Hezâr Dînâr Beg'e (243), Sîmsâr Edhem Aga'nın Vefâtı Münâsebetiyle Yazılmışdır (249), Samsunlı Lord Mustafâ Beg'in Rûhuna İthâf (252).

Gelenekte gazellere başlık koyulmadığı yukarıda belirtilmiştir. Baba Hüsnî'nin gazellerine baktığımızda ise gazellerinin çoğuna başlık koyduğu dikkati çekmektedir. Bu yönüyle Baba Hüsnî'nin geleneğin dışına çıktığı anlaşılmaktadır.

Baba Hüsnî'nin gazellerine vezinleri açısından bakıldığında, aruz vezninin 8 farklı kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Bu kalıplar kullanım sıklıklarına göre aşağıda sıralanmıştır:

Bahir	Kalıp	Gazel Sayısı	Kullanım Oranı(%)
Remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	18	32,7
Remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	10	18,1
Hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	9	16,3
Muzari	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	5	9
Müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	5	9
Hezec	mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	3	5,4
Hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3	5,4
Hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	2	3,6
	Toplam Gazel Sayısı	55	

Bu tabloya göre en fazla kullanılanlar sırasıyla *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*'dür.

Gazellerin aruz kalıplarına dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir.

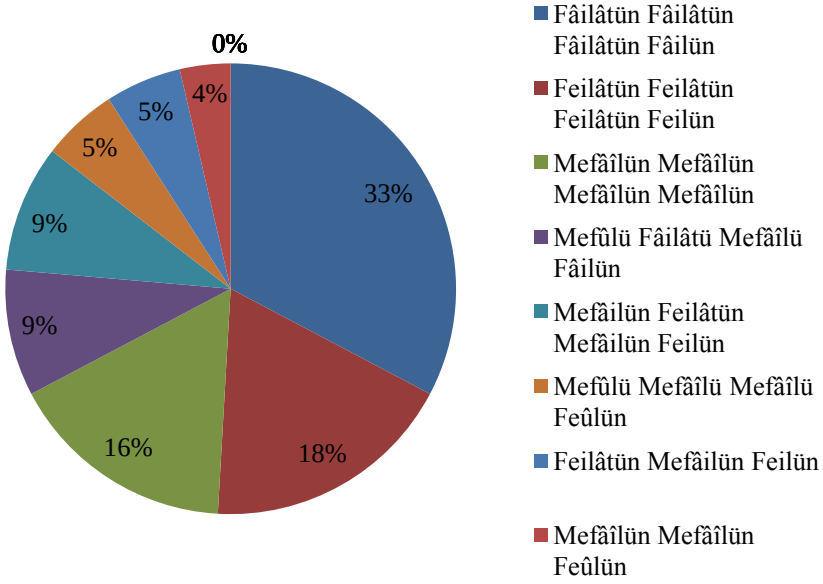

Grafik-3 Gazellerin Aruz Kalıplarına Dağılımı

Baba Hüsnî Divanı'nda aruz bahirleri içinde en fazla remel bahri kullanılmıştır. Gazellerin bahirlere dağılımı; remel 28, hezec 14, muzari 5, müctes 5, hafif 3.

Gazellerin aruz bahirlerine dağılımı grafikte daha net görülmektedir:

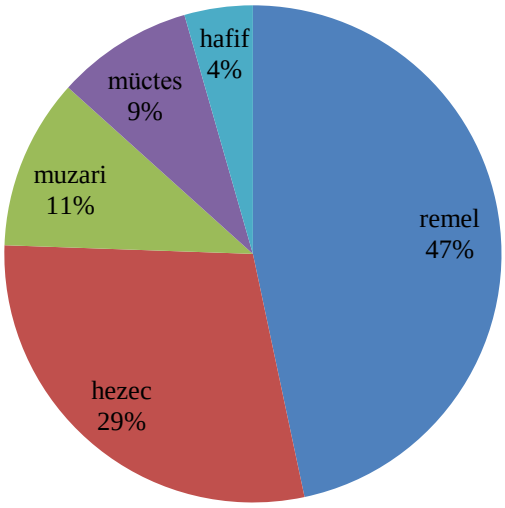

Grafik-4 Gazellerin Aruz Bahirlerine Dağılımı

Baba Hüsnî'nin 55 gazelinden 42'sinde (%76,3) redif kullanılmıştır. Bu redifler genelde ek+kelime, ek, ek+kelime+kelime şeklindedir. Vezin, kafiye ve rediflerle ilgili ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

2.1.3.2. İçerik

Baba Hüsnî Divanı'ndaki gazeller konularına göre tasnif edilirse şu konuların işlendiği görülmektedir: Aşk-sevgili (17 gazel, %30,9), şikâyet-hiciv (9 gazel, %16,3), methiye (8 gazel, %14,5), ölüm (7 gazel, %12,7), rintlik (3 gazel, %5,4), dinî-tasavvufi (2 gazel, %3,6), ramazaniyye (2 gazel, %3,6),savaş (2 gazel, %3,6), hikemî (1 gazel, %1,8), hezel (1 gazel, %1,8), bayram (1 gazel, %1,8), hasbihâl (1 gazel %1,8), kudumiye (1 gazel, %1,8).

Yukarıdan çıkarılabilecek en uygun sonuç, en fazla işlenen konunun aşk-sevgili olmasıdır. Aşk muhtevasını şikâyet-hiciv takip etmektedir. Bu konuda yazılan gazellerde şair, çalıştığı kurumlardaki problemleri anlatmıştır. Mersiye 3 manzumede işlenmiştir. 3, 4 ve 5 numaralı manzumelerde Kerbela olayına telmih yapılıp, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi anlatılmıştır.

45 numaralı gazel hikemî, 55, 65 ve 74 numaralı gazeller ise rindane tarzda yazılmıştır. 151, 207, 217, 223, 231, 242 numaralı gazeller şahıs methiyesi, 153 numaralı manzume Konya'nın, 216 numaralı manzume ise Bafra'nın övgüsünün işlendiği şehir methiyeleridir. Bafra'nın ormanlarındaki ağaçlar cennetteki Tûbâ Ağacı'na benzetilmiştir. Köyleri İsviçre'yle kıyaslanıp Londra ve Paris'in, Bafra'nın yanında bir hiç olduğunu mübalağa sanatını da kullanılarak anlatılmıştır. Bafra övüldükten sonra Bafra'nın ileri gelenlerinin övgüsüne yer verilmiştir:

Londra Nev Yorḳ Paris hiçdir yanında Bafra'nıñ
Köy ḳalır yanında Berlin Nis gibi ormanı var

İ'tirāf-ı 'acz ider ḫāmem anı tavṣīfde
Bu şeref kāfī Çaḳır-zāde gibi a'yānı var (216/6, 8)

217 numaralı gazelde, Giresun'un merkez ilçesine bağlı bir köy olan "Uzgur Köyü" nün övgüsü işlenmiştir. Aynı zamanda manzumede, Samsun tüccarları ve şehrin ileri gelenleri ile Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran İslam Beyzâde Fârûk Bey'in de övgüsü işlenmiştir (Kayıkçı, 2013: 636):

Şöhreti İslām-zāde nāmı Fārūḳ-ı bülend
Bilmeyen yoḳdur anı Nācī gibi ‘unvānı var (217/9)

30 ve 176 numaralı manzumeler savaş muhtevalı yazılmıştır.

175 numaralı manzumede, Hz. Peygamber’in ayı ikiye bölme mucizesine telmih yapılarak anlatılanlar daha etkili hale getirilmiştir.

193’te şair, içinde bulunduğu hali ve kendinde eksik gördüğü şeyleri anlatmıştır. 220 numaralı manzume İçişleri Bakanı Ali Fethi Okyar’ın Samsun’a teşrifi üzerine yazılan kudumiye şiiridir.

Yukarıda sıralanan konuların hepsi ileride ayrı ayrı ele alınıp değerlendirileceğinden burada üstünde fazla durulmamıştır.

Divan’da 52 numaralı manzume Nedîm’in “var idi” redifli gazeline, 61 numaralı manzume Fuzûlî’nin “var” redifli gazeline, 69 numaralı manzume XVI. yüzyıl şairi Nev’î’nin “yoktur” redifli gazeline, 74 numaralı manzume ise Fuzûlî’’nin bir gazeline zemin şiirle aynı redif ve kafiyede yazılmış nazirelerdir. (Konuyla ilgili “Diğer Şairlere Bakışı, Etkilediği ve Etkilendiği Şairler, Nazireleri” bölümüne bakılabilir.)

Divan’da bazı gazellerin özellikle de redifi olan gazellerin (3, 4, 5, 6, 51, 52, 53, 58, 59, 60, 64…) *yek-ahenk* oldukları görülmektedir. Bu gazellerin ilk 3’ü aynı muhtevada yazılmıştır.

Baba Hüsnî Divanı’nda gazeller içinde, arada birkaç kelimeyi saymazsak, baştan sona sade Türkçe ile yazılmış şiirler vardır. Bu da şairin hem divan hem de halk kültürüyle beslendiğini göstermektedir. Sade Türkçe ile yazılmış şiirlere aşağıdaki beyitler örnek olarak gösterilebilir:

Eylerdi ġarḳ ‘ālemi seylāb-ı eşkine
Evlādınıñ bu ḥālini görseydi Murtażā

Al ḳanlara boyandı vücūd-ı mübāreki
Dīni yolunda itdi bugün cānını fedā

Aġzında āh baba diyerek virdi cānını
Ḳumlar içinde şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā

Ey çarḫ yapdıġıñ bu ẓulümden utanmadıñ
Gördüñ bu cevri Āl-i ‘Abāya naṣıl revā (4/4-7)

Yukarıdaki şiir dışında 5, 42, 44, 54, 72, 202, 241, 249, 252 numaralı gazeller de sade Türkçe ile yazılmıştır.

Sade Türkçe ile yazılan gazellerden başka, deyim, cinas ve arkaik kelimelere de yer verilmiştir. Bunlar ilerleyen bölümlerde ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Gazeller genellikle beş beyitten başlatılır. Baba Hüsnî'nin iki beyitlik gazelleri bulunmaktadır. Gelenekte beyit sayısı beşin altında bulunan gazellere na-tamam denir. Ancak bir nazım şeklinin oluşumu bakımından iki beytin varlığı gazel için yeterlidir (Kurnaz, Çeltik, 2013: 84). Bu ifadeden yola çıkarak *Divan*'daki iki beyitlik şiirlere doğrudan gazel denmiştir.

Gazel nazım şeklinde en çok kullanılan aruz kalıpları içerisinde ilk üç sırayı, remel bahrinden *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* ve hezec bahrinden *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün'*dür (Turan, 2007: 168). Baba Hüsnî de gazellerinde en çok bu üç aruz kalıplarını kullanmıştır. Gazellerde görülen vezin hataları vezin başlığında ayrıntılı olarak işleneceğinden dolayı burada ayrıca ele alınmamıştır.

2.1.4. Mesneviler

2.1.4.1. Biçim

İlk İslami eserimiz olan Kutadgu Bilig'den başlayarak Tanzimat'a kadar sayısız eserin verildiği mesnevinin, XV. yüzyılda hem konu hem sayı bakımından gösterdiği gelişme XVI. yüzyılda doruğa ulaşmış, XVII. yüzyılda da aynı çizgi üzerinde gelişimini sürdürmüştür. XVIII. yüzyıldan itibaren Divan edebiyatındaki genel duruma paralel olarak şairlerin değişik konularda eserler verme gayreti içerisinde oldukları ve klasik mesnevi konularında yazılmış örneklere pek rastlanmadığı şörülür. XIX. yüzyılda mesnevi, eski önemini yitirmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, Divan şiiri nazım şekillerini yeniden yorumlanması anlayışıyla birlikte, beyitlerle kurulan nazım şekilleri içerisinde mesnevi kafiye düzenine uygun örneklerin de verildiği görülmektedir (Kutlar, 2000: 105).

Baba Hüsnî Divanı'nda mesnevi nazım şekliyle yazılmış toplam 95 manzume bulunmaktadır. Bu mesneviler toplam 2270 mısra ile *Divan*'ın %34,3'üne tekabül etmektedir. 95 kısa mesnevinin 95'i de Türkçe yazılmıştır. *aa-bb-cc*…şeklinde kafiyelenen

mesnevilerin beyit sayıları 2 ile 42 beyit arasında değişmektedir. Eski Türk edebiyatının binlerce beyitlik nazım biçimi olan mesnevi, XIX. yüzyıldan sonra oldukça kısalmıştır (Dilçin, 2003: 4). Bu ifadeyi destekler nitelikte Baba Hüsnî'nin mesnevilerinin de kısa olduğu dikkati çekmektedir.

Divan'daki mesnevilerin beyit sayıları şu şekildedir: 1,11; 28, 9; 29,17; 31, 19; 33, 7; 34, 15; 35, 12; 37, 9; 38, 16; 39, 16; 40, 11; 41, 42; 46, 9; 48, 2; 71, 9; 91, 2; 134, 2; 137, 2; 141, 2; 143, 2; 152, 13; 163, 14; 164, 24; 165, 10; 166, 30; 167, 21; 168, 12; 169, 5; 170, 21; 171, 35; 172, 10; 173, 16; 178, 3; 180, 7; 185, 16; 187, 10; 188, 10; 189, 5; 190, 15; 191, 10; 192, 3; 196, 5; 197, 6; 198, 22; 199, 3; 201, 9; 204, 17; 206, 14; 209, 12; 210, 8; 211, 16; 212, 20; 213, 15; 214, 9; 215, 10; 218, 20; 219, 11; 229, 16; 230, 13; 232, 11; 233, 7; 234, 8; 235, 7; 236, 10; 237, 8; 238, 9; 239, 24; 244, 23; 246, 11; 250, 25; 251, 7; 253, 10; 254, 15; 256, 6; 259, 2; 262, 5; 265, 4; 272, 6; 275, 9; 276, 14; 277, 6; 278, 10; 280, 10; 281, 6; 282, 36; 283, 23; 284, 6; 285, 7; 286, 15; 289, 2; 290, 13; 291, 3; 292, 17; 293, 18; 294, 15.

Mesnevilerin 33'ünde "Baba", "Hüsnî", "Baba Hüsnî", "Hüsnî Hoca" veya "Asrî Baba" mahlasları kullanılmıştır. 1, 163, 168, 172, 178, 189, 198, 214, 215, 229, 235, 289, 292 numaralı mesnevilerde mahlas sonda kullanılmıştır. 37, 41, 169, 171, 190, 199, 201, 204, 206, 232, 234, 239, 250, 262, 280, 282, 283, 285, 286, 290 numaralı mesnevilerde ise mahlas son beyitte değildir. Bazı şiirlerde de (190, 198, 283, 286, 290) mahlas iki defa kullanılmıştır. Bazısında (282) mahlas üç defa kullanılmıştır. 8 mesnevide "Baba", 24'ünde "Hüsnî", 3'ünde "Hüsnî Baba", 1'inde "Hüsnî Hoca" mahlasları kullanılmıştır.

Baba Hüsnî'nin mesnevilerine vezinleri açısından bakıldığında, en fazla hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbı kullanılmıştır. *Divan*'da 35 mesnevi bu kalıpla yazılmıştır. Diğer mesnevilerin 10'u remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 9'u hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 8'i yine remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 8'i hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, 8'i remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 7'si muzari bahrinin *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*, 4'ü hezec bahrinin *mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*, 2'si müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 2'si hezec bahrinin mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün, 1'i mütekarib bahrinin *fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl*, 1'i remel bahrinin *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Divan'daki başlıklara bakarsak, Münâcât (1), Süleymân Nazîf Beg Merhûmun (Dâ'ü's-Sılâ) Neşîde-i Hasretine (Dâ'ü'l-Vatan) Manzûmesiyle Cevâp (28), Yeşil Burusa'nın Kara Günlerinde Yazılmışdır (29), Evlâd-ı Şühedâya Mu'âvenet (31), İstiklâl

Harbi'nde Türk Ordusunı Tebrîk (33), Türk'ün İstiklâli Münâsebetiyle (34), İstiklâl-i Osmânî Münâsebetiyle Yazılmışdır (35), İstiklâl Harbi'nin Terâne-i Zaferi (37), Burusa'nın İstirdâdı Güni Osmân Gâzî Türbesi'ne Bir Türk Neferinin İ'tizârı (38), Harb-i Umûmî Zamânlarında Samsun ve Havâlîsinde Satılmakda Olan Yûnânîlerin Bon ve Buton Sigara Kâgıdlarına Karşu Yazılmışdır (39), İstiklâl Harbi'nde Rusya'dan Kayıklarla Silâh ve Cebhâne Taşıyan Samsun Çaparcılar Heyeti'ne İthâf-ı 'Âcizânemdir (40), Hulüvv ü Hâmiz (41), Zafer ve Tayyâre Bayramı Münâsebetiyle (46), Gâzî Paşa'nın Resmi Üzerine Yazılan Bir Kıt'a (48), Feryâd (71), Esbak Ma'ârif Vekîli Safâ Beg'e Manzûm Telgraf (134), Birine Nasihat (152), Harb-i Umûmîde Bir Kış Tasvîri (163), Üç Gün Zarfında Yetişmiş İki Evlâdını Kara Toprağa Gömen 'Umûmî Meclis A'zâsından Çehâr-şenbeli Selîm Beg Tarafından (164), Hâl-i İhtizârda Bulunan Bir Zevceye Zevcinin Son Hitâbı (165), Yüksek Tedrîsât 'Umûm Müdîri Nâdir Beg'e (166), Sâbık Samsun Defterdârı 'Avnî Beg'le Samsun Gazetesi Başmuharriri Edhem Veysî Beg'in Muhâkemeleri Münâsebetiyle Yazılmışdır (167), İsnâd Olunan Bir Tekzîbi Tashîh (168), Muhibb-i Sâdıkım Kılınççı-zâde Ahmed Ziyâ'ed-dîn Beg'in Hâne-i Sa'âdetine İthâf-ı 'Âcizânemdir (169), Der-Hakk-ı San'at (170), Bir Şüphe Üzerine Tevkîf Olunan Samsun Belediye Re'isi Hâcı Hayrullâh-zâde 'Ömer Niyâzî Beg'e İthâf-ı 'Âcizânemdir (171), Trabzon'a Giden 'Azîz Bir Arkadaşa Mektûb (172), Sâbık Samsun Meb'ûsı Şükrî Beg Hazretlerine İthâf-ı 'Âcizânemdir (173), Muhâsebe Mümeyyizi Cemâl Beg'in Mahdûmı Mustafâ Zühdî Beg'in Târîh-i Tevellüdi (178), Samsun Defterdârı Zühdî Beg Hazretlerine Kudûmiyye (180), Konya'nın Güli Boyacı Çavuş (185), Ankara'da Mâliyye Muhâsebecisi Edîb-i A'zâm Mümtâz Beg Hazretlerine (187), Bir Zâtı Tavsîf (188), Müte'ahhid 'Âdil Beg Hazretlerine İhdâ (189), Samsun'da Hamsi Bayramı (190), Bir Ugursuz Defterdâr (191), Hecâ Vezninde Yazmak İsteyen Bir Zâta Nasîhat (192), Hâcı-zâde Mes'ûd Mahdûmı Muhammed Beg'e Kudûmiyye (196), 'Alemdâr-zâde Hâfız 'Azîz Beg'e Kudûmiyye (197), Samsun'da Gâzî Parkı (198), İstanbul'da Bulunan Kılınççı-zâde Mahdûmı Kâsım Beg'e Takdîm (199), Hâcı-zâde Mes'ûd Mahdûmı Muhammed Efendi'nin Rûhına İthâf-ı 'Âcizânemdir (201), Der-Vasf-ı Nemli-zâde Celâl Beg (204), Der-Vasf-ı Kır-zâde Yûsuf Beg'e (206), Der-Vasf-ı Pîr Muhammed-zâde Yûnus Beg (209), İstiklâl Harbi'nde Türk Ordusuna Sigara Hediye İden Kefeli-zâde Yûsuf 'İzze'd-dîn Beg Hazretlerine (211), Der-Vasf-ı Çölce-zâde Zeyne'l 'Âbidîn Efendi (212), Der-Vasf-ı Arnabud-zâde Sîmsâr İbrâhim Edhem Aga (213), Tüccârdan Hoca Sa'de'd-dîn Efendi Hazretlerine (214), Der-Hakk-ı Şâhin-zâde Remzî Beg (215), Şikâyet (218), Hamsi Belâsı (219), Ramazân Hisleri ve Yemek Programı (229), Ramazânda İhzâr İdilmesi Lâzım Gelen Yemekler (230), İftâr Programı ve Sıra

(232), İftâr Programı ve Sıra (233), İftâr Programı ve Sıra (234), Ramazân Programı ve Sıra (235), Didiklerim Çıkdı (236), Ramazân Programı ve Sıra (237), İkmâller (238), Ramazânda İhzâr İdilmesi Lâzım Gelen Yemekler (239), Ramazân Mukaddimesi ve Program (244), Program (246), Ramazân Letâ'ifi (250), Tüccârdan Şâhîn-zâde Ahmed Efendi'nin Kerîmesi Hûriyye Hanım'ın Seng-i Mezârı (251), Atana Banka Müdîri Muhterem Şevkî Beg Kardaşımıza (253), Samsun Vâlîsi Kâzım Paşa Hazretlerine Takdîm (254), 'Ulemâ-yı Be-Nâmdan Meşhûr Mesnevî-hân Konevî Sıdkî Dede'nin Seng-i Mezârı (256), Baba Hüsnî'nin Seng-i Mezârı (262), 'Azîziye İmâmı Mustafâ Efendi'nin Seng-i Mezârı (265), Sekte-i Kalbden Vefât İden Konyalı 'Umûm-ı İnhisârlar Müdîri İhsân Beg'in Seng-i Mezârı (272), Leylî ve Mecnûn'dan Bir Parça (275), Leylî Mecnûn'dan (276), Konyalı Ferîde Hanım'ın Seng-i Mezârı (277), 'Asrî Baba'nın 'Asrî Mevlidi (278), Niyâz (281), Hikâyet-i Râ'if (285), Kesik Baş (290), Gümüşhâne Meb'ûsı Zekî Beg'e Mektûb (291), Der-Vasf-ı Çubukcı-zâde Subhî Beg (292), Der-Vasf-ı Ma'ârif Müdîr-i Sâbıkı Mustafâ 'Âdil Beg (293), Felek-zede Arkadaşımız İcrâcı Fuâd Beg Hazretlerine (294).

Bazı mesnevilerde (91, 137, 141, 143, 210, 259, 280, 282, 283, 284, 286, 289) başlık bulunmamaktadır.

48 numaralı mesnevinin başlığında "Gâzî Paşa'nın Resmi Üzerine Yazılan Bir Kıt'a" yazmasına rağmen şiirin şekli mesnevidir.

Baba Hüsnî Divanı'nda 19 tarih manzumesi bulunmaktadır. Bu tarih manzumelerinin 10'u mesnevi, 4'ü gazel, 3'ü kıta, 1'i matla, 1'i de müfret şeklindedir.

2.1.4.2. İçerik

Baba Hüsnî'nin 95 kısa mesnevisinden 26'sı methiye, 11'i mersiye, 10'u şikâyet, 10'u ramazaniye, 7'si hezel, 5'i hicviye, 4'ü pendname, 3'ü arzıhâl, 3'ü zafername, 3'ü hikemî, 3'ü kudumiye, 2'si münacat, 2'si hasbihâl, 2'si fetihname, 2'si cenkname, 1'i fahriye, 1'i de âşıkane türünde yazılmıştır. *Divan*'daki kısa mesnevilerin çoğu genellikle kaside tarzında işlenen konularda yazılmış şiirlerdir. Bu kadar çok türde özellikle hikâye niteliği taşıyan türlerde mesnevi yazılmasının sebebi ise kafiye bulmada sağladığı kolaylıktır.

40 numaralı mesnevi, İstiklal Harbi'nde Rusya'dan kayıklarla silah ve cephane taşıyan Samsun Çaparcılar Heyeti'ne, 48 numaralı mesnevi, Mustafa Kemal Atatürk'e, 169 numaralı mesnevi, Kılınççızâde Ahmed Ziyâeddîn Bey'in evine, 171 numaralı mesnevi,

Samsun Belediye Başkanı, VIII. Dönem Samsun Milletvekili (Yıldırım, Zeynel, 2010: 497), Hacı Hayrullâhzâde Ömer Niyâzî Bey'e, 173 numaralı mesnevi, Başyazar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi (Kayıkçı, 2013: 636) ve Samsun'un eski milletvekili Şükrî Bey'e, 178 numaralı mesnevi, Muhasebeci Cemâl Bey'in oğlu Mustafâ Zühdî Bey'e, 187 numaralı mesnevi, Ankara maliyye muhasebecisi Mümtâz Bey'e, 188 numaralı mesnevi, Maliyede çalışan ismi zikredilmeyen bir zata, 189 numaralı mesnevi, Müteahhid Âdil Bey'e, 199 numaralı mesnevi, Kılınççızâde'nin oğlu Kâsım Bey'e, 204 numaralı mesnevi, Samsun'da bankerlik yapan (Dığıroğlu, 2014:216) Nemlizâde Celâl Bey'e, 206 numaralı mesnevi, Kırzâde Yûsuf Bey'e, 209 ve 210 numaralı mesneviler, Pir Muhammedzâde Yûnus Bey'e, 211 numaralı mesnevi, Kefelizâde Yûsuf İzze'd-dîn Bey'e, 212 numaralı mesnevi, 20. yüzyıl başlarında yetişmiş, Konya milletvekilliği yapmış (Es, 1975: 2787) Çölcezâde Zeynel Âbidîn Bey'e, 213 numaralı mesnevi, Kadızâde Ömer Sadık Efendi´nin oğlu, Konya'da maliye memuru olan (Es, 1975: 1168) Arnabudzâde Simsar İbrâhîm Edhem Ağa'ya, 214 numaralı mesnevi, Tüccardan Hoca Sadeddîn Efendi'ye, 215 numaralı mesnevi, Şâhînzâde Remzî Bey'e, 246 numaralı mesnevi, Samsun'da Vatan Konyağı Fabrikası bulunan (Dığıroğlu, 2014: 214-215) Çehrelizâdeler, Samsun'da vapur acentası sahibi (Dığıroğlu, 2014: 218) Sâdıkzade Fâzıl ve Sarı Ahmedzâde'ye, 253 numaralı mesnevi, Adana Banka Müdürü Şevkî Bey'e, 254 ve 281 numaralı mesneviler, 22 Ağustos 1926 tarihinde dört yıl süreyle görev yapan (Taş, 2008: 21) Samsun valisi Kâzım Paşa'ya, 293 numaralı mesnevi, Eski maarif müdiri Mustafâ Âdil Bey'e, 294 numaralı mesnevi, İcra memurları Fuâd Bey ile Fethî Bey'e yazılmış methiye şiirleridir.

1 ve 262 numaralı mesneviler, münacat türünde yazılmış şiirlerdir. Şair her iki manzumede de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dilemektedir.

28 numaralı manzumede Baba Hüsnî, Süleymân Nazîf'in *Dâüssılâ* isimli şiirine karşılık, *Dâülvatan* isminde nazire yazmıştır. Şehir mersiyesi türünde yazılan bu manzumede, Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Irak topraklarının kaybedilişi, Osmanlı'nın bölünüp parçalanması ve bundan duyulan üzüntü dile getirilmiştir:

> Fiġān u āhıñ ile yansa da bütün āfāḳ
> Unutmayız unutulmaz yine *Firāḳ-ı 'Irāḳ* (28/5)

29 numaralı mesnevi, bir önceki mesnevi gibi şehir mersiyesi türünde yazılmıştır. Mondros Mütarekesi sonrasında işgal güçleri, hızla Osmanlı bakiyesinin paylaşılmasına girişmişlerdir. Yunan kuvvetleri, 8 Temmuz 1920 tarihinde, Bursa ve civarını işgal etmiştir

(Öztürk, 2019: 401). Baba Hüsnî de bu hadiseyi ele almış, Bursa'nın ele geçirilmesinden duyduğu üzüntüyü bu mesnevisi ile dile getirmiştir.

31 ve 39 numaralı mesnevilerde şair, Türk halkından, şehit yakınları için yardım istemekte aynı zamanda Türk halkından Yunanlılar tarafından üretilen "Bond" ve "Burton" sigalarını almamalarını, yabancı malına meyletmemelerini istemektedir.

152 numaralı mesnevinin 7. beytinden itibaren şair, feleğin oyunlarına dikkat etmek gerektiğini, bugün güldürürse yarın ağlatacağını söylemektedir. Pek çok şiirinde felekten şikâyet eden şair, bu manzumesinde de feleğe güvenmemek gerektiğini söylemektedir.

192 numaralı mesnevide ise şair, kim olduğu bilinmeyen birisine hece vezniyle şiir yazmasını, hece veznini ve kafiyeyi öğrenmesini tavsiye etmektedir.

33, 34 ve 46 numaralı mesnevilerin türü zafernamedir. İlk iki manzumede 1919'dan 1922'ye kadar süren ve Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusunun imhasıyla sonuçlanan İstiklal Harbi sonucunda (Küçük, 2005: 76-83), halkın yaşadığı bayram sevinci anlatılmaktadır. 46 numaralı mesnevide ise 26 Ağustos 1922'de başlayan 30 Ağustos 1922 gününe kadar beş gün beş gece devam eden ve Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanan (Sayılır, 2014: 89) Büyük Taarruz Savaşı sonucunda halkın yaşadığı coşku anlatılmıştır:

Seni tebrīk içün ey Türk bugün ṭayyāreler gelmiş
Ẓafer bayramını tes'īd içün eflāke yükselmiş (46/3)

35 ve 185 numaralı mesnevilerde, savaşlarda gösterilen yiğitlik ve kahramanlıktan bahsedilmiştir. Bu yönüyle şiirler cenkname özelliği göstermektedir.

37 numaralı mesnevi, 20 Temmuz 1921'den 2 Eylül 1922'ye kadar Yunanlılar tarafından işgal edilen Eskişehir'in geri alınmasını (Koylu, 2008: 391), 38 numaralı mesnevide de 29 Ağustos 1920'de Yunan kuvvetlerinin Uşak'ı işgal etmesi, 1 Eylül 1922'de de işgalden kurtulması anlatılmaktadır (Özdeğer, 2012: 222-226). İki manzumenin de türü bu yönüyle bir fetihname özelliği göstermektedir.

41 numaralı mesnevide şair, evsiz, barksız, eşsiz, dostsuz ve iki çocuğundan uzakta yaşamak zorunda kaldığından, kimsenin ona yardım elini uzatmadığından aynı zamanda da talihinden şikâyet etmektedir.

"Feryâd" başlığıyla yazılan 71 numaralı mesnevi, başlığından da anlaşılacağı gibi şikâyet konulu bir şiirdir. Şair bu manzumede de talihinden şikâyet etmektedir.

91 numaralı mesnevide şair, kendisini "alnı açık bir şair" olarak tanıtmaktadır. Aynı zamanda manzumenin geneline hâkim olan bir fahriye havası sezilmektedir. 280 numaralı

manzumede ise şairin, Konya, İzmir ve Van'a öğretmenlik yapması için çağrıldığı, ancak kendisinin buralara gitmek istemediği, Samsun'da kalmak istediği anlatılmaktadır.

134 numaralı mesnevide şair, Kurtuluş Şavaşı döneminin son ve Cumhuriyet döneminin ilk Milli Eğitim Bakanı olan İsmail Safâ Özler Bey'e (İslam, 2012: 264) Samsun'dan başka bir yere gitmek istemediğini söylemekte ve tayinini başka bir beldeye çıkarmamasını rica etmektedir.

137, 170 ve 259 numaralı mesneviler hikemî tarzda yazılmıştır. Manzumelerde dünyanın geçiciliği, çalışmanın önemi gibi konulardan bahsedilmiştir.

141 numaralı mesnevide şair, çektiği sıkıntılara kimsenin çare bulamamasından yakınmaktadır.

143 numaralı mesnevide şair, toplumun muhafazakâr görünen kesimini, şairleri yönetmemeleri noktasında ikaz etmektedir. Şair zahide, "Cennette olup da dünyada olmayan şey nedir" diye seslenmektedir.

163 numaralı mesnevinin ilk beyitlerinde kış tasviri yapılmış, sonraki beyitlerde ise fakirlikten şikâyet edilmiştir.

164 numaralı mesnevide, V. dönem Ordu milletvekili Çarşambalı Selîm Bey'in (Yıldırım, Zeynel, 2010: 282) üç gün içinde ölen "Nezîhe" ve "Ziyâ" isminde iki çocuğunun mersiyesi işlenmiştir.

165 numaralı mesnevinin "Hâl-i İhtizârda Bulunan Bir Zevceye Zevcinin Son Hitâbı" başlığından, ölmek üzere olan bir adamın, karısına son sözleri üzerine yazılmış bir şiir gibi görünmekle beraber, şiiri okuduğumuzda ölen bir kişinin yokluğundan duyulan üzüntünün işlendiği anlaşılmaktadır:

Serāb-ı vaṣlıñı añdıḳça aġlıyor ṭururum
Vücūd-ı pākiñi şimdi mezārıña ṣorurum (165/4)

166 numaralı mesnevide Baba Hüsnî, maarife yirmi bir yıl emek verip bunun karşılığında aldığı memurluk maaşından, bu meslekte yükselememekten, sürekli tekdir görmekten dolayı, Yüksek Tedrisat Müdürü Nâdir Bey'i eleştirmektedir.

167 numaralı mesnevide, eski Samsun defterdarı Avnî Bey'le Samsun Gazetesi başmuharriri Edhem Veysî Bey'in güreş müsabakaları, alaycı üslupla gözler önüne serilmiştir.

168 numaralı mesnevide şair, hem şairliğini hem de kişilik özelliklerini övmekle birlikte, kimseden korkmadığını da söyleyerek, âdeta kendisine düşman olanlara meydan okumaktadır:

Edîbim şā'irim şirîn-zebānım
Yerimde eñ birinci pehlevānım

Kim isterse buyursun yoḳdı bākim
Çelikden de ḳavîdir cism-i pākim (168/4, 6)

172 numaralı mesnevide Baba Hüsnî, ismini zikretmediği bir arkadaşının Trabzon'a gittikten sonra kendisini hiç arayıp sormamasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Şair, bir büyük zatın bir seferden avdet ü muvasalatında takdimi mutad olan pîşkeş (Şemseddin Sami, 2010: 1059) anlamına gelen kudumiye türünü 180, 196 ve 197 numaralı manzumelerinde işlemiştir. 180'de Samsun Defterdarı Zühdî Bey'in Samsun'a gelişi, 196 numaralı manzumede Hacızâde Mesûd'un oğlu Muhammed Bey'in Samsun'a gelişi üzerine yazılmış kudumiye şiirleridir. 197 numaralı manzume ise Hafız Azîz Bey için yazılmış kudumiye şiiridir.

190 numaralı mesnevide Samsun'daki Hamsi Bayramı'nda yaşanılanlar anlatılmıştır. Şair, önce hamsi balıklarını tasvir etmiş, daha sonra Samsun halkının isteklerine yer vermiştir.

191 numaralı mesnevide şair, maaşını zamanında ve yeteri kadar alamamaktan dolayı ismi zikredilmeyen dönemin defterdarına yönelik hiciv konulu bir şiir yazmıştır. Aynı zamanda bu şiirde dönemin defterdarı uğursuz sıfatıyla nitelendirilmiştir. 236 numaralı mesnevide şair, Samsun'da Gudyer Lastiklerinin Samsun ve çevresinde acentalığını yapan (Dığıroğlu, 2014: 222) tüccardan Esat Efendizâde Seyyid Bilâl Bey'in verdiği yemek davetini eleştirmektedir. 238 numaralı mesnevide ise, şehrin ileri gelenlerini cömertlikte kendince bir sınava tabi tutmuş ve bu kişilerden bazılarını eleştirmiştir. 278 numaralı mesnevide "Asrî Baba'" mahlasıyla bir manzume yazmış ve bu manzumede 6. beyitten itibaren Samsun ekâbirini ağır sözlerle hicvetmiştir. 290 numaralı mesnevide şair, kim olduğu bilinmeyen Tevfik isminde bir kişiyi ağır sözlerle hicvetmektedir.

201 numaralı mesnevi, Hacızâde Mesûd'un oğlu Muhammed Efendi'nin, 251 numaralı mesnevi, tüccardan Şâhînzâde Ahmed Efendi'nin kızı Hûriyye Hanım'ın, 256 numaralı mesnevi, Filibeli mesnevihan Hüseyin Sıdkî Dede'nin, 265 numaralı mesnevi,

Konya'nın dinî hayatını derinden etkileyen müderris, Konya vaizi (Küçükaşçı, 2012: 99-102), Aziziye imamı Hacı Veyiszâde Hacı Mustafâ Sabrî Efendi'nin, 277 numaralı mesnevi, Konyalı Ferîde Hanım'ın ölüm tarihleri için yazılmış tarih manzumeleridir. Aynı zamanda bunlar birer mersiye şiirleridir.

218 numaralı mesnevinin başlığı "Şikâyet"tir. Başlıktan da anlaşılacağı gibi şair bu manzumede talihinden şikâyet etmektedir. Aynı zamanda manzumede birkaç kişinin methine de yer verilmiştir.

219 numaralı mesnevide şair hamsi balığıyla dalga geçmektedir.

Birçok kişinin isminin yer aldığı 282, 283 ve 284 numaralı mesnevilerde şair, bu kişilerle dalga geçmektedir. Yine 285'te kim olduğu tespit edilemeyen "Râif" isminde biriyle dalga geçmektedir. 289 numaralı mesnevi ise, Kılınççızâde Kâsım'ın evlenme tarihine yazılmış tarih manzumesidir.

229, 230 ve 239 numaralı mesneviler, Ramazan ayında, iftar yemeğinde verilen yemeklerden, 232, 234, 235, 237 numaralı mesneviler, Ramazan ayında iftar davetlerini kimlerin kaçıncı sırada vereceğinden, 233'te iftar yemeği için söz verip de zamanı geldiğinde vermeyenlerden, 244 ve 250 numaralı mesnevilerde ise Ramazan ayında iftar davetlerinde davete gidilen evde yenmek istenen yemeklerden bahsedilmiştir.

272 numaralı mesnevi, 1928-1929 yıllarında Konya Tekel Baş Müdürlüğüne tayin olan (Es, 1975: 1185) İhsân Ahmet Bey'in ölümü üzerine yazılmış mersiye şiiridir. 275 numaralı mesnevi, divan şiirinde sık işlenen hikâyelerden biri olan Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin kahramanlarından Leylâ'nın ölümü üzerine yazılmış mersiye şiiridir. 276 numaralı mesnevide de Leylâ ile Mecnûn hikâyesi işlenmiştir:

Biri Ḳays'a didi ey sīne-sūzān
İder Leylī ʿumūma çorba iḥsān

Duyunca bu sözi bī-çāre Mecnūn
Aḳıtdı yaşını maḥzūn u maḥzūn (276/1-2)

286'da şair, Râif Bey'den kendisine bayram için iyi beslenmiş bir hayvan getirmesini istemektedir:

Ger dilerseñ bulasın Rāʾif maḳām
Bayrama besli yetişdir veʾs-selām (286/11)

291'de şair, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyesi (Yıldırım, Zeynel, 2010: 73) ve Gümüşhane Milletvekili Zekî Bey'den (Kadirbeyoğlu) sebepsiz yere kendisini İzmir'e göndermemesini istemektedir:

Ẕeki Beg mümkün olursa beni itdir ibḳā
Bī-sebep İzmir'e taḥvīlimi sen revā (291/1)

292 numaralı mesnevinin ilk 10 beyti methiye, son 7 beyti de şairin hayatından, zamandan, yaşadıklarından şikâyetini ihtiva etmektedir.

2.1.5. Kıtalar

2.1.5.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda toplam 67 manzume kıta nazım şekli ile yazılmıştır. Bu kıtaların mısra sayıları esas alındığında, *Divan*'ın 318 mısra (159 beyit) ile %4,8'ine tekabül etmektedir. Bunların 66'sı Türkçe, 1'i Farsçadır. *xa-xa-*…şeklinde kafiyelenen kıtaların uzunlukları 2 ile 9 beyit arasında değişmektedir. 67 kıtadan 61'i 2 beyitle, 2'si 3 beyitle, 1'i 5 beyitle, 1'i 7, 1'i 8, 1'i de 9 beyitle yazılmıştır. Buradan da kıtaların çoğunun 2 beyitten oluştuğu anlaşılmaktadır (%91). Geriye kalan 6 kıta da kıta-i kebiredir (%8,9).

Kıtanın en fazla görülen ikiyle beş beyit arasındaki örneklerinde mahlas kullanımı pek yaygın değildir. Uzun kıtalarda ise genellikle mahlas bulunur (Kurnaz, Çeltik, 2013:383). *Baba Hüsnî Divanı*'ndaki kıtaların sadece 5'inde mahlas kullanılmıştır. 2'sinde mahlas ilk beyitte kullanılmıştır. Aynı zamanda 2 kıtada da "Baba" mahlası kullanılmıştır.

Baba Hüsnî Divanı'ndaki kıtalardan 3'ünde (17, 18, 95) (%4,4) hece vezni kullanılmıştır. Geriye kalan 64'ünde (%95,5) aruz vezninin 11 farklı kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar kullanım sıklıklarına göre aşağıda sıralanmıştır:

Bahir	Kalıp	Kıta Sayısı
hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	14
remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	10
hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	6
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	7
hezec	mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün	7
muzari	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	5

remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	4
müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3
hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	3
remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	3
hezec	mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	2
	TOPLAM	64

Buna göre kıtalardan 24'ü remel, 18'i hezec, 14'ü hafif, 5'i muzari, 3'ü müctes bahrinde yazılmıştır.

Divan'daki kıtaların 46'sı başlıksız, 21'i başlıklıdır. Kıtalardaki başlıklar şöyledir: Atatürk'e (17), Kıt'a (47), Bir Levha (49), Kıt'alar (76), Seksen Beş Yaşında Te'ehhül İden Bir Zât Hakkında Yazılmışdır (93), Samsun'dan Ayrılırken (101), Konya'ya (103), Büyük Gâzî'ye (104), Konya Ma'ârif Emîni 'Alî Rızâ Beg'e (105), Muhâsebe-i Husûsiyye Müdîrine (106), Bir Taşlama (109), Büyük Gâzî (114), Mu'ammer Beg'e Virdigim Bir Tasvîrde (116), Besîm Atalay Beg'e (150), Bir Talebenin Hâtıra Defterine (184), Celâl Beg'e Kudûmiyye (195), Bir Zeyl (247), Konya Lisesi Son Sınıf Talebesinden 'Osmân Beg'in Seng-i Mezârı (263), Kastamonı Meb'ûsı İsmâ'îl Hakkı Beg'e (267), Ziyâ Gökalp'in Vefâtı (273), Gedâ Ziyâ Gökalp İçin (274).

18, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 135, 140, 142, 144, 149, 183, 261, 264, 268 numaralı kıtalar başlıksızdır.

2.1.5.2. İçerik

Divan'da toplam 67 kıtadan sadece 264, 273 ve 274 numaralı kıtalar tarih manzumeleridir. Bu manzumelerin; 26'sı şikâyet, 13'ü hicviye, 8'i methiye, 4'ü aşk, 4'ü mersiye, 3'ü tasavvuf, 2'si hikemî, 2'si hasbihâl, 1'i hezel, 1'i naat (çehâr yâr-ı güzîn), 1'i kudumiye, 1'i ramazaniye, 1'i arzıhâl muhtevalı yazılmıştır.

Kıtalardan 8'i methiye türünde yazılmıştır. 17, 18, 104 ve 114 numaralı kıtalar, Atatürk'e övgü muhtevalıdır. Kıtaların 4'ünde, Atatürk'ün bu ülkenin sahibi olduğu ve yıllar önce ülkeyi düşman işgalinden nasıl kurtardığı anlatılmıştır. 105 numaralı kıta, Konya'da 41 yıl öğretmen olarak hizmet eden, eğitimci yazar Ali Rıza Nalçacı (Ceylan, Kaya, 2017: 194) için yazılmış methiyedir. 108 numaralı kıtada şair, Ankara, Konya ve Samsun'u kıyaslayarak Samsun'u diğer iki ilden daha üstün tutmuş ve Samsun iline methiye yazmıştır. 118 ve 124 numaralı kıtalar, Konya için yazılmış şehir methiyeleridir.

Kıtalardan 13'ü hiciv muhtevalıdır. 47 numaralı kıtada, dünyadaki her şeyin menfaate bağlı olduğu söylenmiş ve bu durum şiirde eleştirilmiştir. 77 numaralı kıtada, şair yaşadığı dönemde kendisine yapılan haksızlıkları eleştirmektedir. 79 numaralı kıtada da 47 numaralı kıtada anlatılanlara benzer konular işlenmiştir. Dünyada merhamet namına yapılan her iyi işin, aslında cennete gitmek umuduyla yapıldığından bahsedilmekte, bu düşünceyle hareket edenler de eleştirilmektedir. 83 numaralı kıtada camilerde dinî konuşmalar yapan vaiz, ağır sözlerle eleştirilmiştir. 98 ve 138 numaralı kıtalarda zahid eleştirilmektedir. 103 numaralı kıtada, Konya'nın işini gereği gibi yapmamış, menfaati için çalışmış valilerine yönelik eleştiri söz konusudur:

Ceybini ṭoldurmaġa dalmış gelen vālīleri
Baḳmamış kimse zavallı Ḳonya'nıñ i'mārına (103/2)

Kıtaların 26'sı şikâyet konuludur. 49 numaralı kıtada, eski zamanlara bir özlem duyulmakla beraber, devrin insanlarına güvenin kalmamasından bahsedilmektedir. 80 ve 184 numaralı kıtalarda, yaşadığı dönemdeki kişilerin şairlere vefasızlık etmelerinden, 86 ve 87 numaralı kıtalarda evlendiğinden, 94 ve 99 numaralı kıtalarda insanların onu anlamadığından, kıymetinin bilinmediğinden, 95, 96, 100, 122 ve 148 numaralı kıtalarda talihinden, 97 numaralı kıtada kendisinin insanlara yardım etmesine karşılık insanların ona eziyetten başka bir şey vermemesinden, 101 numaralı kıtada tayininin çıkması üzerine Samsun'dan ayrılmak zorunda kalışından, 102 numaralı kıtada Samsun'da yaşadıklarından, 106 numaralı kıtada dönemin ismi zikredilmeyen muhasebe müdüründen, 110 numaralı kıtada, Konya'da çektiği sıkıntılardan, 112 numaralı kıtada, eski şiiri anlayanların kalmamasından ve Konya'da sanatın kıymetini bilenlerin bulunmamasından, 113, 119 ve 123 numaralı kıtalarda, parasızlıktan, 115 numaralı kıtada, her yıl memurlara verilmesi gereken zammın verilmemesinden ve vergilerin hafifletilmemesinden, 117 numaralı kıtada, ilme kırk yıl hizmet etmesine rağmen bunun hiçbir faydasını görememesinden, 121 numaralı kıtada memurlara kadro verilmemesinden, 150 numaralı kıtada 1909-1919 yılları arasında sırasıyla Konya Muallim Mektebi'nde öğretmenlik, Trabzon ve Ankara Muallim mekteplerinde müdürlük, İstanbul Dârüşşafaka'da öğretmenlik, Konya Muallim Mektebi'nde müdürlük yapan Besim Atalay Bey'i (Yüce, 1991: 43-44) kendisini maaşsız çalıştırmasından dolayı şikâyet etmektedir. 268 numaralı kıtada ise şair, yazdıklarının halkın tepkisine yol açtığını söylemektedir:

Bu nedir çekdigim benim yā Rab
Şā‘ir olduḳ da [bir] b…mı yidik (268/2)

78 ve 90 numaralı kıtalar, hasbihâl türünde yazılmıştır. Bu kıtalarda şair, “Alnı açık yaşayan biriyim, kimseye de minnet etmem” diyerek bazı kişilik özelliklerini gözler önüne sermiştir.

84, 88, 107 ve 144 numaralı kıtalar, beşerî aşk konulu manzumelerdir.

93 numaralı kıtada, ismi zikredilmeyen, seksen beş yaşında evlenen bir kişiyle alay edilmektedir:

Āferīn ey sāl-ḫorde boş degilmiş ṭurdıġıñ
Tam gözünden vurduñ işte yüz yaşında durnayı (93/1)

109 ve 120 numaralı kıtalar, kime söylendiği bilinmeyen, ağır sözlerin yer aldığı hiciv konulu şiirlerdir. Şair, 111 numaralı kıtada, kendine ve feleğe küfür dolu sözler sarfetmektedir. 135 ve 136 numaralı kıtalarda da maarifte çalışanları hicvetmektedir. 142 numaralı kıtada ise, ilim erbabı gibi görünüp, ilim erbabına yakışır şekilde davranmayan âlimleri eleştirmiştir.

116 numaralı kıtada, “Ben aşk şarabıyla sarhoşum, dünya umurumda değil, yüzüm çirkindir, fakat gönlüm büyüktür” diyen şairin üslubunda rindane söyleyişin hâkim olduğu görülmektedir.

140 numaralı manzume, dört halife övgüsünün işlendiği naattır:

Severim ben daḫı Ebubekr’i
Cānımıñ cānıdır cenāb-ı ‘Ömer

İkidir şāfi‘im ḳıyāmetde
Biri ‘Oṯmān digeri Ḥaydar (140)

145 numaralı kıtada, çalışıp çabalamanın ve alın teri dökmenin öneminden bahsedilmiştir. Manzumede çalışıp çabalamak sonucunda dökülen alın teri, Allah’ın nuruna benzetilmiştir. 261 numaralı kıtada, gururun boş bir şey olduğu anlatılmaktadır.

183 numaralı kıtada, kader ve tevekkül kavramları üzerinde durulmuştur.

195 numaralı kıta, 28 Kasım 1918 tarihinde Konya Valiliğine atanan Mehmet Celâl Bey'in, 4 Mart 1919 tarihinde kurulan birinci Damat Ferit kabinesinde Dahiliyye Nazırlığına getirilmesi, 7 Mart 1919 tarihinde Konya Valiliğinden ayrılıp, 24 Nisan 1919 tarihinde ikinci defa Konya Valiliğine getirilmesi (Pınarcı, 2006: 1) üzerine yazılmış kudumiyedir:

Ẓulmet iḥāṭa itdi ġurūbuñla 'ālemi
Ḳopdı ḫusūfuñ ile cihānda ḳıyāmetim

Lākin ṭulū' idince bu def'a celāliñiz
Āfāḳa çıḳdı naẓm ile şevḳ ü şeṭāretim (195/1, 3)

247 numaralı kıtada, iftar davetlerinde, misafir olarak gidilen evlerdeki yemeklerden, ev sahiplerinin misafirlerine verdiği "diş kirası" adında hediyelerden bahsedilerek, ramazaniye türünde bir kıta yazılmıştır.

Divan'da 3 tarih manzumesi kıta şeklinde yazılmıştır. Şimdi bu tarihlerin ne için düşürüldüğüne bakacak olursak; 264, Konya Lisesi'nde okuyan Osmân Bey'in ölüm tarihine (1353/1934), 273 Ziyâ Gökalp'in vefat tarihine Farsça olarak (1338/1919?), 274 numaralı kıta da Ziyâ Gökalp'in vefat tarihine Türkçe olarak (1342/1923) tarih düşülmüştür. Bu şiirler aynı zamanda birer mersiye şiirleridir.

263 numaralı kıta, Konya Lisesi öğrencilerinden Osmân Bey'in ölümü üzerine yazılmış mersiye şiiridir.

267 numaralı kıtada şair, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden 1961 yılında Kastamonu milletvekili seçilen (Sayan, 2015) İsmâîl Hakkı Yılanlıoğlu'ndan yardım istemektedir. Bu haliyle manzume bir arzıhâldir:

Gelmişim dergehiñe merḥamet it İsmā'īl
Ben de ḥaḳḳıyla seniñ il gibi ḳurbānıñ idim

Bāri aġyār gibi baḳma uzaḳdan şimdi
Ben de Ṣamsun'da zamānıyla şenā-ḫᵛānıñ idim (267)

2.1.6. Rubailer

2.1.6.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda 11 rubai bulunmaktadır. Toplam 44 mısra ile bunlar *Divan*'ın %0,6'sına tekabül etmektedir. Nazım şeklini belirleyici unsur olmamakla birlikte, rubailerde de diğer kısa şiirler gibi genellikle mahlas bulunmaz (Kurnaz, Çeltik, 2013: 159). Bu bilgiye istinaden, *baba* şeklinde kafiyelenen rubailerin hiçbirinde mahlas kullanılmamıştır. *Divan*'daki rubailerin vezinleri şöyledir: 128 ve 129 numaralı rubainin vezni *mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*, 130, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161 ve 162 numaralı rubailerde kullanılan vezin ise *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*'dür. Baba Hüsnî'nin yazdığı rubailer, bilinen rubai vezin ve kalıplarının dışındadır. Bu rubailer *baba* şeklinde kafiyelenmiştir. Böyle *baba* kafiyesiyle yazılmış rubailerin de olduğu bilindiğinden (Kurnaz, Çeltik, 2013: 162) *Divan*'daki bu şiirlere rubai denilmiştir.

2.1.6.2. İçerik

Divan'daki toplam 11 rubainin 7'si şikâyet, 2'si methiye, 2'si de hezel türündedir. 130 numaralı rubaide şair, vatanından ayrı düşmüş, garip insanların yüzünün gülmediğini ve dünyada değerlerinin bilinmediğini söyleyerek, aslında kendi bulunduğu durumdan şikâyet etmektedir. 155 ve 156 numaralı rubailerde, sıcak havanın verdiği bunalım, gök cisimlerinin kişileştirilmesi yoluyla anlatılmıştır. 157 ve 158 numaralı rubailerde de yine kişileştirme sanatından yararlanılarak, susuzluktan şikâyet edilmektedir. 128 ve 129 numaralı rubailerde Atatürk'e methiye yazılmıştır. 160'da ise, kim olduğu tespit edilemeyen Çelikzâde Hasan isminde birinin verdiği zarardan şikâyet edilmektedir. 159 ve 161 numaralı rubailer de hezel türündedir. 162 numaralı rubaide ise, sebzeleri böceklerin yemesinden dolayı, bağda, bahçede çalışan insanların emeklerinin boşa gitmesinden ve bahçelerin çöle dönmesinden şikâyet edilmektedir.

2.1.7. Mani

2.1.7.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda toplamda 5 manzume cinaslı mani şeklinde yazılmıştır. Bu manilerin *Divan*'daki oranı, 15 mısra ile %0,2'ye tekabül etmektedir. Bunların 5'i de 3 mısradan oluşmuş ve 7'li hece vezniyle yazılmıştır. Manilerin başlıklarına bakacak olursak, Yaradan (19), Karadan (20), Odundan (21), Sarâyda (22), Sürmene (23).

2.1.7.2. İçerik

Divan'daki manilerin birinci ve üçüncü mısraları cinaslıdır. Manilerin 5'i de aşk muhtevalıdır.

2.1.8. Beyitler

2.1.8.1. Biçim

Baba Hüsnî Divanı'nda yer alan matla ve müfretlerin toplamı 24'tür. Beyitlerin oranı 48 mısra ile *Divan*'da %0,7'ye tekabül etmektedir. *Divan*'daki beyitlerin 14'ü matla, 10'u müfret şeklinde yazılmıştır. Beyitlerin sadece birinde (92) "Baba" mahlası kullanılmıştır. 24 beyitten sadece 6'sında başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar şunlardır: Yeşil Burusa'nın İstirdâd Târîhi (177), Cânî Bir Zâtın Târîh-i Katli (179), Ferd (181), Ferd (182), Hayrî Beg'e (260), Beyt (287). Hem matla hem müfret şeklinde yazılan şiirlerde "Ferd" başlığının kullanılmış olduğu dikkati çekmektedir. 24 beyitten 23'ü aruzla (%95,8), 1'i hece vezniyle (%4,1) yazılmıştır. 270 numaralı beyit 10'lu hece vezniyle yazılmıştır. Beyitlerin yazıldıkları kalıplar, bahirler ve kalıpların aruzlu beyitler içindeki kullanım oranları aşağıda tablo halinde gösterilmiştir:

Bahir	Kalıp	Beyit Sayısı	KullanımOranı (%)
Remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	5	21,7
Hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	4	17,3
Remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	3	13
Hezec	mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün	3	13
Muzari	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	3	13
Hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	3	13
Remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	1	4,3
Müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1	4,3
	TOPLAM (ARUZLU) BEYİT SAYISI	23	

Tablodan da görüldüğü gibi *Divan*'da 8 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar aşağı yukarı aynı sayıda kullanılmıştır. Bunlar içinde en fazla kullanılan remel bahrinin kısa kalıplarından olan *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*'dür.

2.1.8.2. İçerik

131 numaralı manzume, cinas sanatıyla kurulu bir matla beytidir. Beyitlerle yazılan 2 tarih manzumesi vardır. Biri matla diğeri müfret şeklinde yazılmıştır. Tarih manzumelerinden biri olan 177 numaralı beyit, 10 Eylül 1922'de (Öztürk, 2019: 398) Bursa'nın Yunanlıların işgalinden kurtulma tarihine, 179 numaralı beyit, kim olduğu

bilinmeyen bir zatın katledilme tarihine yazılmıştır. Diğerlerine bakacak olursak, 82 ve 131 numaralı beyitler aşk konulu, 89, 92, 182, 260 ve 269 numaralı beyitler hasbihâl, 125, 132, 147, 148 ve 287 numaralı beyitler hiciv, 146 numaralı beyit hezel, 126, 139 ve 181 numaralı beyitler tasavvuf, 85 ve 271 numaralı beyitler rindane, 133 ve 270 numaralı beyitler hikemî, 266 ve 288 numaralı beyitlerler ise şikâyet muhtevalı yazılan manzumelerdir.

2.2. Nazım Şekli Tartışmalı Olan Şekiller

Divan'da bazı şiirlerin şekilleri tartışmalıdır. Aşağıdaki şiirin ilk beş beyti nakarat şeklinde devam eden *bA bA bA*…kafiyesiyle yazılmışken, sondan beş beyit ise *aa bb*…şeklinde mesnevi kafiyesiyle yazılmıştır. Şiirin ilk beş beyti her ne kadar kafiyesi uymasa da vezin ve muhteva ortaklığı göz önünde bulundurularak mesnevinin giriş bölümü olarak kabul edilmiş, altıncı beyitten itibaren asıl bölüme giriş yapılmıştır:

Ey Ḫudā'dan 'aḳl u iẕ'ān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Millī duyġu 'aṣrī idmān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Bezm-i meyde cān u cānān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Būse-i çāh-ı zeneḫdān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Cennet içre ḥūr u ġılmān isteyen
Penç-şenbe gicesi gel birlige

Ey 'azīzler işte başlarız söze
Ḳızmasun bu ḳıṣṣadan kimse bize

Var idi bu ülkede bir g…veren

Yoḳ idi anı diyorlar s…yen

Anıñ adıñ ẕikr idelim evvelā
La‘net itmek vācib olsun her ḳula

La‘net aña dise şevk-ile lisān
Dökülür cümle günāh miṣl-i ḫazān

Bilerek alsa adın insān dile
Vācib olur aña dimek hergele (278)

Aşağıda yer alan şiirin kafiyesine baktığımızda iki beytin de son mısralarının birbirinden ayrı kafiyelendiği görülmektedir. Yani *xa xb* şeklinde kafiyelenen şiire kafiye esaslı değil de redif esaslı bakıldığında şiirin şekli kıta olmaktadır:

Ṣarrāf-ı beşerdir Baba Ḥüsnī bu cihānda
‘Ahdinde vefā itmeyen ādūları görmüş

Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde
‘İlmiyle ‘amel itmeyen ‘ālimleri görmüş (142)

99 numaralı şiirin kafiyesi kıta gibi görünüyor, fakat xa xa şeklinde kafiyelenen şiirin x’den sonra gelen ortak gibi görünen kafiyeleri aslında ortak değildir. Yani şiir kafiyeli değildir. “Bildiğimi” ve “çekdiğimi” kelimelerinin kökü bil- ve çek-‘dir. Bu kelimelerde kafiye ortaklığı yoktur, ancak yukarıdaki şiir gibi redif ortaklığı göz önünde bulundurulduğunda şiirin şekli kıta olmaktadır:

Gitdi gör e benimle derd ü ġamım
Yazmadım ḳorḳudan da bildigimi

Ben gidenden ṣoñra cihāndakiler
Añlasunlar benim de çekdigimi (99)

2.3.Nazım Şekli Tespit Edilemeyenler

81 numaralı manzume, dört mısralık bir şiirdir, fakat mısralarının her biri birbirinden bağımsız kafiyelenmiştir. Kafiye örgüsü bulunmayan bu manzumenin şekli hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir:

Vir būsemi ‘azīzim
Artıḳ tıraş olunduk
Maḥẕūr ḳalḳsa ẕāten
Me‘lūl ‘avdet eyler (81)

2.4. Ahenk Unsurları

2.4.1. Vezin

Klasik edebiyat geleneğinde şiir; “mevzun ve mukaffa söz” olarak tanımlanmakta ve dolayısıyla şiirin biçimini vezin ve kafiye oluşturmaktadır (Yağcıoğlu, 2012: 1). *Baba Hüsnî Divanı*’nın vezin konusundaki değerlendirmesini yapacak olursak; özellikle mahlasın geçtiği hemen her beyitte zihaf yapılmıştır. İmale de fazla kullanılmıştır. Sonu “nun” ile biten kelimelerde med yapılmazken şair sonu “nun”la biten bazı kelimelerde de med yapmıştır. Saydığımız bu kusurlar düşünüldüğünde şairin vezin konusunda hassas davranmadığı ortaya çıkmaktadır.

Divan’da toplam 294 manzume bulunmaktadır. Bütün manzumelerin vezni tespit edilmiştir. 24’ü hece vezni ile yazılmış (%8,1), geriye kalan 270’i aruz vezniyle yazılmıştır (%91,8). 18 Nisan 1954 tarihli Yeni Meram Gazetesi’nde Afif Evren, Baba Hüsnî’nin şiirlerinin hepsini aruzla yazdığını söylemektedir, fakat şiirleri incelendiğinde hece vezniyle de şiirler yazdığı anlaşılmaktadır. Nazım şekillerinin aruz bahirlerine ve kalıplarına dağılımı aşağıda tablo halinde, ayrıntılı olarak gösterilmiştir:

Sıra no	Bahirler	Vezinler	Kasideler	Terkib-bend	Terci-bend	Murabba	Muhammes	Gazel	Mesnevi	Kıta	Rubai	Beyit	Toplam	Kullanım Oranı (%)
1	hezec	mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün	1	-	-	2	-	2	35	7	9	3	59	21,8

2	remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	16	-	-	-	-	12	8	7	-	-	43	15,9
3	hafif	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	-	1	-	1	-	2	9	15	-	4	32	11,8
4	remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	1	-	-	-	-	9	8	10	-	3	31	11,4
5	hezec	mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	3	-	-	-	-	8	8	3	-	-	22	8,1
6	muzari	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	-	-	-	-	1	5	7	5	-	3	21	7,7
7	remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	-	-	-	-	-	-	10	3	-	1	14	5,1
8	müctes	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1	-	1	1	-	4	2	3	-	1	13	4,8
9	hezec	mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün	-	-	-	-	-	-	2	7	-	3	12	4,4
10	hezec	mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	-	-	-	-	-	3	4	2	2	-	11	4
11	remel	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	-	-	-	-	-	-	1	4	-	5	10	3,7
12	recez	müstef'ilâtün müstef'ilâtün	-	-	-	1	-	-	-	-	-		1	0,3
13	mütekarib	fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	-	-	-	-	-	-	1	-	-		1	0,3
Toplam			22	1	1	5	1	45	86	66	11	23	270	

Baba Hüsnî Divanı'ndaki kalıpların bahirlere dağılımının grafikte görünüşü aşağıda gösterilmiştir:

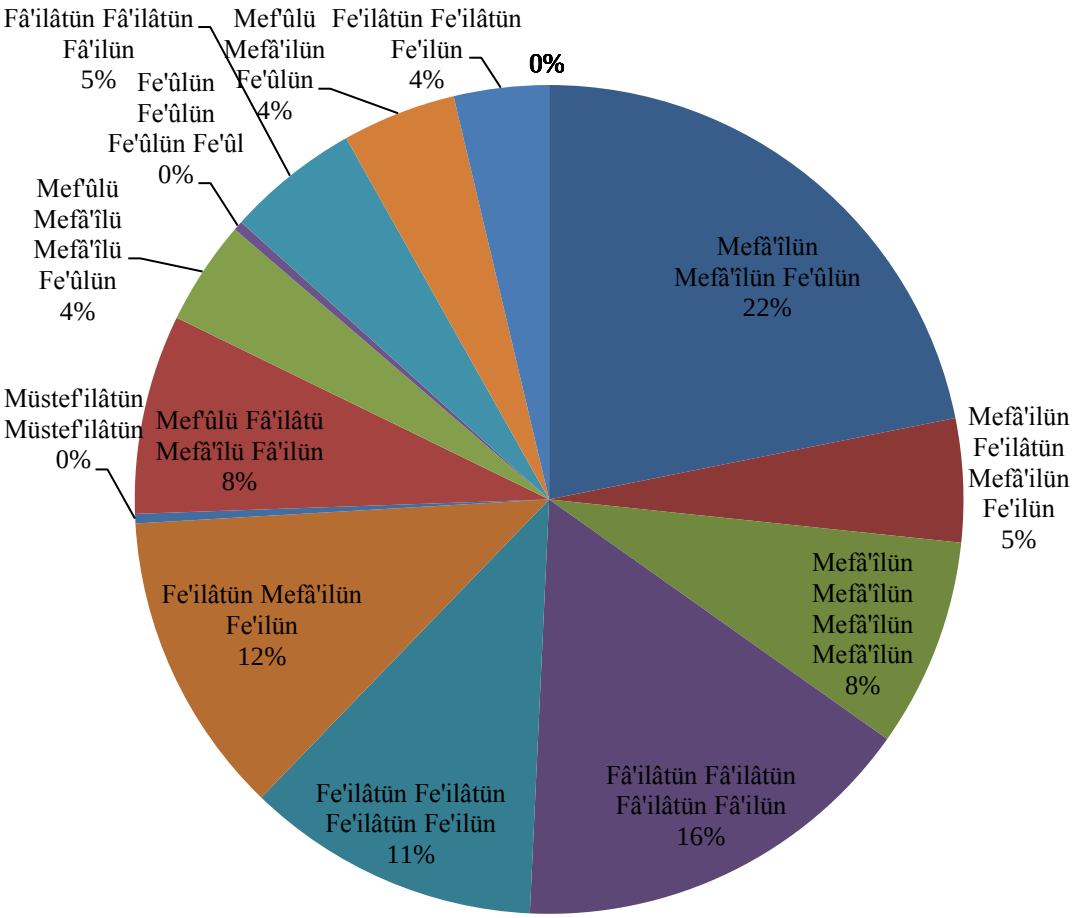

Grafik-5 *Baba Hüsnî Divanı*'ndaki Kalıpların Bahirlere Dağılımı

Baba Hüsnî şiirlerinde aruz vezninin 13 farklı kalıbını kullanmıştır. Bu kalıplardan en fazla %21,8 ile *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*, %15,9 ile *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, %11,8 ile*fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* ve %11,4 ile *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kullanılmıştır. Bu dört kalıpla yazılan manzume sayısı 165'tir. Bu rakam bütün *Divan*'ın %61,1'ine tekabül etmektedir. Bahirler içinde de en fazla hezec bahrinin kullanıldığı görülmektedir. Manzumelerin bahirlere sayısal dağılımı; hezec 104 (%38,5), remel 98 (%36,2), hafif 32 (%11,8), muzari 21 (%7,7), müctes 13 (%4,8), mütekarib1 (%0,3), recez 1 (%0,3) şeklindedir. *Baba Hüsnî Divanı*'ndaki aruzlu manzumelerin bahirlere dağılımı aşağıdaki grafikte daha net görülebilir:

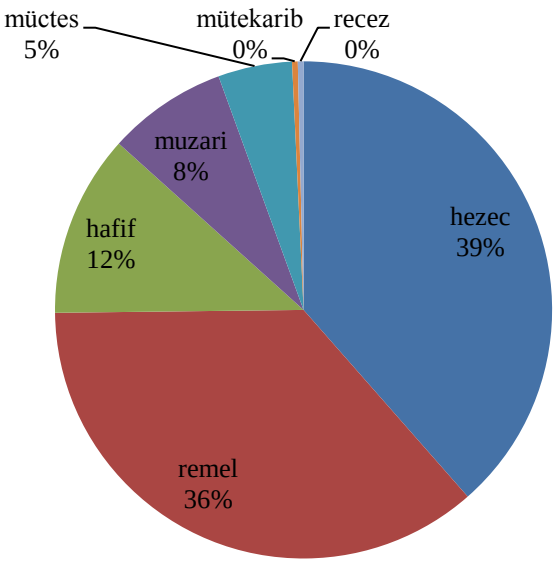

Grafik-6 Manzumelerin Aruz Bahirlerine Dağılımı

Baba Hüsnî Divanı'nda kullanılan bütün aruz kalıpları divan şiirinde sık kullanılan kalıplardır. *Baba Hüsnî Divanı*'nda 24 manzume ise hece vezniyle yazılmıştır. Heceyle şiir yazma, klasik edebiyatımızın gelişimi içinde süreklilik arz eden bir durumdur. XIX. yüzyılda heceyle şiir yazan divan şairlerinin sayısı iyice artmış ve pek çok divanda bu tarz örneklere rastlanır olmuştur. İzzet Molla, Âkif Paşa, Ethem Pertev Paşa, Münîf Paşa, Hızırağazâde Saîd ve Adile Sultan bu isimler arasındadır (İsen: 21). Bu saydığımız isimlere Baba Hüsnî'yi de ekleyebiliriz.

Divan'da görülen aruz kusurları aşağıda örnekleriyle birlikte verilmiştir.

Aşağıdaki beyitlerde, uzun okunması gereken hecelerin kısa okunması demek olan zihaf (İpekten, 2017: 157) yapılmıştır. Genellikle de şairin mahlası ve "i" harfi üzerinde zihaf yapılmıştır. Nisbet yâsı (ى) "ī" üzerinde zihaf yapılmasının kusur olarak görülmediği bilinmektedir. Aşağıda zihaflara örnekler verilmiş, zihaf yapılan yerler yatık olarak yazılmıştır:

Atılmış zind*a*na bir bir yigitler
Zavallı anneler evlādı bekler (29/12)

'Uşaḳ alındı rāḥat uyu aġlama yiter
Girmiş suvār*i* İzmir'e aldıḳ bugün ḫaber (38/2)

Ey Ġāz*i* cihānda pāyidār ol
Devriñde vaṭan mükemmel oldı (114/1)

Buraḳdı gölgede naẓmıñ zavallı İmru'ül-Ḳays'ı
Çekildi Nef'*i* 'ālemden bugün ḳaldı saña ezmān (151/2)

Cennetāsā bāġınıñ ḫoş-bū tütün maḥṣūlidir
Būy-ı 'anberfāmınıñ 'ālem-*a*rā efşānı var (216/5)

Bār*i* aġyār gibi baḳma uzaḳdan şimdi
Ben de Ṣamsun'da zamānıyla şenā-ḫᵛānıñ idim (267/2)

Yukarıdaki beyitlerin vezinlerini ve hangi kelimelerde zihaf yapıldığını açıklarsak; 38 numaralı manzumenin vezni *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün'*dür. "suvârî" kelimesinin "i"sinde zihaf yapılmıştır. 114 numaralı manzumenin vezni *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün'*dür. Beyitte "gâzî" kelimesinin "i"sinde zihaf yapılmıştır. 151 numaralı şiirin vezni *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün'*dür. İkinci mısraı vezne uydurabilmek için "Nef'î" kelimesinin "i"sinde zihaf yapılmıştır. 216 numaralı manzumenin vezni *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'*dür. Mısraı vezne uydurabilmek için "âlem-ârâ" kelimesinde "ârâsten" fiilinin ilk "a"sında zihaf yapılmıştır. 267 numaralı manzumenin vezni *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün'*dür. Burada da "bârî" kelimesinin "i"sinde zihaf yapılmıştır.

Zihaf yapılan kelimelere yukarıda örnek verdik. Bu örnekler çoğaltılabilir. En belirgin zihaf yapılan kelime, gelenekte olduğu üzere şairin adı ve aynı zamanda mahlası olan "Hüsnî" kelimesidir:

Günehkār Ḥüsn*î*'yim maḥşerde yā Ḥaḳ
Penāhım dest-gīrim sensiñ ancaḳ (1/11)

Ġarīb bir köledir kimsesiz Ḫudāvendā
Ayırma Ḥüsn*î*'yi maḥşerde Hū çekenlerden (6/9)

Nüh felekde yıldızım yoḳ kimsesiz bir Ḥüsn*î*'yim
Ṣanmayıñ dünyāda yalñız bir Baba'dır eksigim (193/9)

Sessiz harfle biten bir sözden sonra sesli harfle başlayan bir söz gelirse, sondaki sessiz, ikinci kelimenin seslisine bağlanarak birlikte okunmasına vasl (ulama) denir (İpekten, 2017: 142). Vasl yapılan kelimelere aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

Bir hücūmuyla temizlendi bütün saṭḥ-ı vaṭan
Milletiñ güldi yüzi aġlasu*n a*rtıḳ düşman (37/4)

Ne müftiyiz ne müderris ne mürşi*d ü* ne faḳīh
Ḫudā'dan özge şey'e intisābımız yoḳdur (69/3)

Her kimseye yardı*m e*yledimse
Āḫir başıma belā kesildi (97/2)

Ġarībiñim seni*ñ e*y meh enīsim āhımdır
Seni düşünmemek ḥāşā büyük günāhımdır (165/1)

Kefeli-zādeleriñ tāc-ı seri Muḥyi'd-dīn
On ṭoḳuz gündü*r e*vel itdi faḳīri te'mīn (235/1)

Sesli harflerle başlayan kelimelerde yapılan ulamalar "elif", "ayn", "hâ" harfleriyle başlayan kelimelerde de yapılmıştır. Bunlara "vasl-ı hemze", "vasl-ı ayn" ve "vasl-ı hâ" denir. Bu tür ulamalar aruzun kullanılışında kusur sayılırlar (İpekten, 2017: 144). Baba Hüsnî de "vasl-ı ayn" kusuru yapmıştır:

Āteş-i mātem ile yandı ser-ā-*ser 'uşşāḳ*
Ḫırḳayı yaḳdı Ḫüseyn 'aşḳına

Bī-nevā bir köleyim dergehiñe Ḫüsni gibi
İlticā *eyledim 'işyānla* cüdā itme beni (3/8, 9)

Ḫüsni'yi biz biliriz ġayrı yeter vaṣfı anıñ
Sofrayı bir gicede üç *def'a* tekrārı mı var (243/5)

Şair, bazı Arapça kelimeleri vezne uydurabilmek için Türk telaffuzuna göre okumuştur. Aşağıdaki beyitlerde geçen "Ḥüseyn", "bi'l-'aks" ve "Fransız" kelimeleri Türk telaffuzuna uydurularak "Ḥüseyin", "bi'l-'akis" ve "Fıransız" şeklinde okunmuştur:

Besledi faḫr-ı risālet *Ḥüseyin'im* diyerek
'Āḳıbet vurdı yere gerdiş-i eyyām-ı denī (3/5)

Her sene żamm-ı ma'āş lāzım iken meʾmūrlara
Çıḳdı buḥrān *bi'l-'akis* itdi perīşān herkesi (115/1)

Mālı varken bir *Fıransız* māl alır mı başḳadan
Hep bu yüzden kendiniñ de şervet ü sāmānı var (153/19)

İdāre nāmına mekteb sıfırdır
O ẕātıñ *ber-'akis*dir müdde'āsı (186/4)

Goethe, Montesquieu ve Voltaire isimleri *fāilātün fāilātün fāilātün fāilün* veznine uydurulabilmek için Türk telaffuzuna göre okunmuştur:

Dideron Montesḳiyo Volter Göte Viḳtor Huġo
Cümlesi ta'ẓīm ider evḳātlarıñ 'Oşmān'ına (208/9)

Şair, Yunanlıların kullandığı asıl ismi "Bond" olan sigara adını *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* veznine uydurabilmek için "Bon" şeklinde okumuştur. (http://www.bing.com/images/search?q=bond+sigara&FORM=HDRSC2 E.T.: 24.12.2019).

"Burton" isminde Yunanlıların ürettiği bir başka sigara markasını da vezne uydurabilmek için "Buton" şeklinde okumuştur. (https://colnect.com/tr/cigarette_packs/cigarette_pack/8953-Burton_Blue-Yunanistan/(E.T.:23.12.2019):

Almayıñ *Bon Buton* kāġıdlarını
Şād idiñ bāri münkesir vaṭanı (39/1)

Bir kapalı bir açık hece şeklinde okunması gereken "göñli" kelimesi *fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün* veznine uydurularak "göñili" şeklinde okunmuş ve kelime üç açık hece değerine getirilmiştir:

Ḳoydı bu ḥāle beni ḳahr olası ḳaḥbe felek
Yapdığı bir *göñili* kendi eliyle yıḳdı (122/1)

Türkçede uzun sesli bulunmadığı için kısa okunması gereken hecelerin uzun okunmasına imale denir (İpekten, 2017: 146). Şairin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezniyle yazdığı aşağıdaki beytinde "beni" kelimesinde imale yaptığı görülmektedir:

Beni dūr itme yā Rab raḥmetiñden
Ḳıyāmetde Muḥammed ümmetinden (1/9)

Aşağıda *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılan şiirin ikinci beytinde geçen "zaman" kelimesinin aslında ikinci "a"sı uzundur. Şair burada ilk "a" harfini uzatarak aynı kelime üzerinde hem imale hem de zihaf yapmıştır:

Böyledir işte *zā*mane böyle
İ'tirāżıñ var ise bir söyle (141/2)

Şair, kimi zaman da medli (bir kapalı, bir açık) heceyi tek kapalı hece mantığında düşünerek aruz hatası yapmıştır. Aşağıda *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezniyle yazılmış "taṣrīḥe" kelimesinde "rīḥ" medli okunması gereken hecedir, fakat bunu tek kapalı hece gibi düşünerek aruz hatası yapmıştır:

Ne ḥācet ismini taṣ*rīḥ*e añla
Fetil'dir eñ birinci āşināsı (186/13)

Aşağıya aldığımız beyitlerde "yirmi altı" ve "molla oglı" kelimeleri aruza uydurularak "yir'maltı" ve "moll'oglı" şeklinde yazılmıştır. Bunlar gibi birkaç kelime daha vardır. Böyle durumlarda şairler aruzun kaçış noktalarını kullanırlar, ünlü ile biten bir kelime ünlü ile başlayan sonraki kelimenin arasındaki bir ünlü düşürülerek kelimeler vezne

uydurulmaya çalışılmıştır. Hüsnî de böyle bir uygulamaya giderek birkaç kelimede aruzun kaçış noktasını kullanmıştır:

N'olaydı bu cihāna gelmeyeydim
Seniñ tek bī-vefāyı görmeyeydim (71/7)

N'oldı bu cihāna bilmedim ben
Dünyādakiler bile degildi (97/1)

Efsūs ki evel māh-naẓardan gidecekdir
Hicriñde 'aceb bu dil-i şeydā *n'idecekdir* (194/1)

Āferīn Kāmil Beg'e *yirm'altı*ya virdi ḳarār
Şimdiden ışmarladı ifṭār içün yüz enginar (237/4)

Şehr-i ṣıyāmda olmaz leṭā'if
İfṭārda lāzım güllāc ḳadā'if
Yoḳdur bugünler *Moll'oġlı* Rā'if
Ḳaçmış mı yoḳsa meyyit mi yā Rab (245/VI)

Aşağıdaki beyitte "istiklâl" kelimesi *fe'ūlün fe'ūlün fe'ūlün fe'ūl* veznine uydurulabilmek için "sitiklâl" şeklinde okunmuştur:

Bugün itdi i'lān *sitiḳlālini*
'Adāletle gösterdi iclālini (35/3)

Aşağıdaki beyitte "sıtma" kelimesi *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni gereği "ısıtma" şeklinde okunmuştur:

Alma doḳtordan ṣaḳıñ aṣlā *ısıtma* ḥabını
Tecrübe görmüş çürükci bu yeriñ Loḳmān'ıdır (203/3)

206 numaralı manzumede "hemşehri" şeklinde okunması gereken kelime *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* veznine ve halk söyleyişine uydurularak "hemşeri" şeklinde okunmuştur:

Seniñ bu beldede bir *hemşeriñ* var
Enīs ü mūnis ü tāc-ı seriñ var (206/7)

Şairin aruzun kaçış noktasını kullandığı kelimelere bir diğer örnek ise "program" kelimesidir. Bu kelimeyi *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* veznine uydurmak için "porgıram" şeklinde okumuştur:

Sükūta eylerim da'vet enāmı
Biraz da diñlesünler *porġıram*ı (239/24)

Aruzda "nun"la biten kelimelerde med yapılmaz. Kelime bir kapalı hece değerinde görülür. Buna göre *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün* vezniyle yazılan aşağıdaki şiirde "medyûn" kelimesi normalde iki kapalı hece değerindedir, fakat şair kelimeyi iki kapalı bir açık hece gibi düşünmüş yani med yapmıştır:

Ṣamsun büyük küçük ne ḳadar varsa ẕātıña
Med*yūn*dur perestiş iderler ṣıfātıña (254/12)

"Sütlü aş" şeklinde yazılan kelime *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* veznine uydurulabilmek için "sütlaş" şeklinde okunmuştur:

Ḫoş-āb *sütlaş* gibi bilmem nedense iltifāt itmez
Ne görmüşse ḳaçar güllāc ḳadā'if bī-nevālardan (247/4)

Aşağıdaki beyitlerde "kelime" diye okunması gereken sözcük, *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* veznine uydurulabilmek için "kelme" şeklinde okunmuştur:

İfāde muḫtaṣar üslūb müzeyyen
Kelāmdır *kelme*si lākin muṭanṭan (244/20)

Begenmezdi bizi 'aṣrı zamānı
İden ezber beş on *kelme* Ḳur'ān'ı (250/11)

Vecdi tevlīd eyliyor her *kelme*de īcādıñız

Naẓmıñı tertībini mümkün müdür itmek edā (255/3)

"Zemm" kelimesi çift "m"li okunması gereken bir kelimedir. Kelime *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznine uydurulmak için tek "m"li okunmuştur:

Biz gibi cāhillere olmaz teveccüh bu ḳadar
Bāṭınen *ẕem*dir velākin ẓāhiren medḥ ü şenā (255/19)

Aşağıdaki beyitte "telgıraf" kelimesi Fransızca olduğu için "g" ve "r" harflerinin arasına ünlü koymadan yazılır. Şair bu kelimeyi Türkçeleştirerek kullanmış, kelimeyi *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznine uydurabilmek için "telgıraf" şeklinde okumuştur:

Ben cevāp virdim ki gitmem bir yere
Telġıraf geldi gider mi İzmir'e (280/4)

Sabr, emr, zülf, asr, bahr, ömr, hayr, bezm, *atş* gibi bazı Arapça ve Farsça kelimelerin vezin gereği bir ünlü yardımıyla *sabır, emir, zülüf, asır, bahir, ömür, hayır, bezim, atış* iki heceye çıkarılması, böylece biri kapalı biri açık iki hecenin bir açık bir kapalı hale getirilmesi *Dîvân*'da ara sıra karşılaşılan bir durumdur. Buna aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

Ben gibi var mı cihānda yā Rab
Ne ḳadar geçse *'ömür* var o nisbet kederim (149/1)

Budur eñ şoñ sözüm yārāna benden
Ḫayır gelmez Çelīk-zāde Ḫasan'dan (163/13)

Muḥabbet müfteḫirdir nāmıñızla
*'Aṣır*lar müştehir eyyāmıñızla (218/20)

Şanki bir heykel dikilmiş 'ibreten *li'n-nāẓirīn*
Ḥaḳ *ṣabır* virsün anı her gün gören yārānına (225/16)

Bu yıl on bir güni ḥaḳḳıyla ṭutdum

*‘Aṭ(ı)ş*dan çeşm-i fūlādı ḳurutdum (233/4)

Divan’da belirtme hal eki vezin gereği bazen düşürülmüştür:

Ḫudā ẕikr eylemiş nāmıyla *nāmıñ*
Muḥibb-i Kibriyā’sıñ yā Muḥammed (2/7)

Şühedānıñ unutma *evlādıñ*
Aḳrabāsın ḫayırlı aḥfādıñ (31/14)

Fedā-yı cāna maḥkūmdur reh-i ‘aşḳıñda Leylālar
Peyiñde *ellerin* kesmekdedir dā’im Züleyḫālar (187/9)

Kimi na‘ra atar kimi *lebbeyk*
Her biri *birbirin* ider tebrīk (190/9)

Ġonçe idim açmadan ṣoldum cihānı görmedim
Genç iken itdim ufūl dehriñ *ṣafāsın* sürmedim (251/1)

Aşağıda “cibillen” şeklinde okunması gereken kelimeyi *fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün* veznine uydurabilmek için “cibilen” şeklinde okumuştur:

Ḫātemün fi’l-cevādı meşhūrun
Cibilen fi’ş-şerāfeti Ṭavran (213/12)

Yine *Divan*’da “ŝoñra” kelimesinin geçtiği birçok yerde şiirin vezni bozulmaktadır:

Ben gidenden *ṣoñra* cihāndakiler
Añlasunlar benim de çekdigimi (99/2)

Medḥ ḳıl teskīn idilsün ortalıḳ biraz *ṣoñra*
Tāzeden başla yine tüccārlarıñ destānına (224/9)

Sonuç olarak, yukarıda örneklerini verdiğimiz aruzda kusur sayılan pek çok unsurun kullanılması, mısraları vezne uydurabilmek için kelimeler üzerinde yapılan oynamalar ve

hece vezni ile yazılan manzumelerin mısralarının birbirinden farklı hece ölçüsüyle yazılmış olması neticesinde şairin aruzu kullanmada pek başarılı olduğu söylenemez.

2.4.2. Kafiye

Nazım şekilleri ayrı ayrı ele alınırken, ilgili nazım şeklinin kafiye ve redifi üzerinde de durulmuştu. Burada ise *Divan*'ın genelinde kafiye ve redif konusu işlenecektir.

Mısraların sonunda veya sonu kabul edilen yerlerde, kendisi yahut anlamı farklı kelimelerde belli bir sesin (bu sesi gösteren hareke ve sükûn bakımından aynı harfin) tekrarlanmasına kafiye denir. Kafiyeyi var kılan, tekrarlanan bir sestir. Bu sesi gösteren harf, *revi* adını alır. Revi harfinin bulunduğu kafiye bazen mısra ve beyit sonunda bulunduğu gibi bazen de rediflerin bulunduğu durumlarda mısra ortasında hatta mısradaki ilk kelimede de olabilir (Saraç, 2018: 265-266). Divan edebiyatında şairler dâhil oldukları estetik nizamına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sebeple Divan şiirinde kafiye ve redif gibi unsurların kullanımını büyük ölçüde gelenek belirler. Bu anlayışta kafiye daha çok göze hitap eder (Savran, 2007: 225). Baba Hüsnî'nin kafiye anlayışı "göze göre kafiye" anlayışıdır. Hüsnî, ayrıca Divan şiirinde aynı türden kelimelerle kafiye yapıldığı şeklindeki yaygın kanaatin her zaman için geçerli bir kural olmadığını (Saraç, 2018: 275) bizlere göstermiştir. Mesela 6 numaralı manzumenin kafiyesi şöyledir: *vatan-şiken-eren-diyen-geren-giden-seren-diyen-çeken*-dir. Burada iki kelime dışındakiler fiille oluşmuşken *vatan* ve *eren* kelimeleri birer isimdir.

Baba Hüsnî Divanı'ndaki manzumeler kafiyeleri açısından incelendiğinde, ünlü ya da ünsüz sadece revinin tekrarından meydana gelen kafiye-i mücerrede: n (10)[1], â (20), d (2), h, ş (2), z, l (3), g, y (2), i, r (8), t (14), m (3), k (4), ı, a.

Bir ünlü bir ünsüz/bir ünsüz bir ünlü veya iki ünsüzden oluşan, birden fazla ses benzeşmesinden meydana gelen kafiye-i mürekkebe: Üçe ayrılır (Saraç, 2018: 269-272) .

1. Ridf harfinin bulunduğu kafiye-i mürdef: âd (4), âr (7), ân (30), ûn (3), ây, âm, âb, îd, ûd, âc, în, âh (2), âg, ûr (2), îr.
2. Revi ve kayddan oluşan kafiye-i mukayyed: ara, rde, lme, öyle, urma, urna, ruşa.
3. Te'sis harfinin bulunduğu kafiye-i müesses: âne, âre.

Sonunda olan sakin harf ile ondan önceki sakin harf arasında bir harekeli harf bulunan mütevatir kafiye: mân.

[1] Parantez içindeki rakamlar o seslerin kaç defa kafiye olarak kullanıldığını göstermektedir. Rakam yoksa 1 defa kullanıldığı anlamına gelmektedir.

Bunlardan başka *Baba Hüsnî Divanı*'nda beş şiirde cinaslı kafiye kullanılmıştır (19, 20, 21, 22, 23). Bunlara birkaç örnek verecek olursak:

Bıḳdım artıḳ *yaradan*
Bir tānemi ṣaḳlasun
Bed-naẓardan *Yaradan* (19)

Gözdeki *sürme ne*
Ṭoġdıġı yeri ṣordum
Didiler ki *Sürmene* (23)

Yukarıdaki sonuçların genel bir değerlendirmesini yaptığımızda en fazla ridf harfinin bulunduğu mürdef kafiyenin kullanıldığı görülmektedir:

Āh bī-çāre vaṭan Enver'e ḳurb*ān* olduñ
Endülüs mülki gibi sen de mi vīr*ān* olduñ (44/1)

Maḫzen-i ġamdır göñül vīrāneler vīr*ām*dır
Āfet-i derd ü belādan çeşmimiz giry*ān*dır (203/1)

Aşağıya alınan şiirin son beyti yani 5. beyit şiirin kafiyesini bozmaktadır. Bu beytin yer aldığı şiirin kafiyesi "n"dir, ancak 5. beyitteki kafiyeyi teşkil eden kelimeye baktığımızda sanki kafiye "nî" gibi görünmektedir:

Ḳaldı yollarda gözi gelmedi kimse dāda
Gitdi mel'ūn Yezīd'e başı cüdā düşdi *teni*

Ben gibi sen de bugün hāk ile yeksān olasıñ
Neylediñ çarḫ-ı denī söyle Ḥüseyn ü *Ḥasan'ı*

Besledi faḫr-ı risālet Ḥüseyin'im diyerek
'Āḳıbet vurdı yere gerdiş-i eyyām-ı *denī* (3/3-5)

Aşağıdaki şiirin 5. beyti şiirin kafiye örgüsünü bozmaktadır. Şiirin kafiyesi "r"dir. Bu beyte (5. beyit) baktığımızda ise sanki kafiye harfi "ri"ymiş gibi görünmektedir:

Yaḳıyor āhım odı ḫaymesini Leylā'nıñ
Varsa şöndürsün anı Vāmıḳ u Ḳays'ıñ *hüneri*

Gelecek aġlama yāriñ didiler bayramda
Ḳaldı yollarda gözüm çıḳmadı aṣlā *ḫaberi*

Oldı āzāde göñül ġamze-i ḫūn-ḫˇārından
Çeşm-i cādūsı nihāyet beni ṭutdı *içeri* (56/3-5)

Aşağıya alınan "dözüm" sözcüğünün aslı "döymek"tir. Şair, sözcüğü kafiyeye uydurmak için kelimeyi y-z değişimine uydurarak "dözüm" şeklinde kullanmıştır:

Mezāra ḳavuşdı gül gibi teniñ
Yataḳdan incinen o nāzik bedeniñ
Ṣoñ elbiseñ oldı beyāż kefeniñ
Gömüldüñ ṭopraġa *bizim* 'Āyişe

Ayrılmış teniñden ḳonuşan diliñ
Ne çabıḳ çürüdi o pamuḳ eliñ
Seniñle gömüldi bütün emeliñ
Derdiñe naṣıl *dözüm* 'Āyişe (257/III-IV)

152 numaralı manzume mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. 2. beyitte bir kafiye bozukluğu görülmektedir. Kelimelerin kökleri –bil ve –it'tir. Fakat şair –bilmez ve –itmez şeklinde düşünerek kafiyede hata yapmıştır. Şairin burada ve bunun gibi bazı kelimelerde yaptığı bu hata, kelimeyi kökten değil gövdeden ayırmaktır:

Ben seni …y böyle *bilmezdim*
Saña bu cehli nisbet *itmezdim* (152/2)

Şair *Divan*'da genelde kelimelerin gövdesinden kafiyeyi oluşturmuştur. Mesela -donatmış ve -kalmış kelimeleri köküne şöyle ayrılmalıydı; -donat ve –kal. Böyle

olduğunda kafiye ortaklığı bulunmamaktadır. Ama şair -donatmış ve -kalmış kelimelerini -mış ekiyle gövdeden kafiye yapmış ve böylece kafiye hatasına düşmüştür:

Giçen yıl çoḳları sofra *donatmış*
Börekden bi'l-'akis ikmāle *ḳalmış* (230/3)

Nazım şekli mesnevi olan aşağıdaki şiirin kafiye kelimeleri -bilmedim ve –görmedim'dir. Kelimeleri –bil ve -gör şeklinde kökten almalıydı, fakat kelimeler kökten alındığında kafiye ortaklığı olmayacağından, yine hata yaparak –bilme ve –görme şeklinde kelimeleri gövdeden kafiye yapmıştır:

Kim aldı ḳaçdı gönlimi iftāra *bilmedim*
'Ālemde böyle müşkil işi hiç de *görmedim* (234/7)

Aşağıdaki şiirler, yukarıda birkaç örneğini verdiğimiz, kafiyenin kökte değil de gövdede bulunmasına örnek teşkil eden manzumelerdir:

Gitdi gör e benimle derd ü ġamım
Yazmadım ḳorḳudan da *bildigimi*

Ben gidenden ṣoñra cihāndakiler
Añlasunlar benim de *çekdigimi* (99)

Ṣarrāf-ı beşerdir Baba Ḥüsnī bu cihānda
'Ahdinde vefā itmeyen *ādūları* görmüş

Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde
'İlmiyle 'amel itmeyen *'ālimleri* görmüş (142)

Aşağıdaki şiirde şair, kafiye kullanmamıştır. Bu şiirin şekline redif esas alınarak kıta denilmiştir:

Geçmek içün baña yol vir ulu ṭāġ
O yandadır yurdumuzuñ *ulusı*

Odur iden ülkemizi bayındır
Oña borçlu günlerce Türk *ulusı* (17)

Aşağıdaki manzumenin bütün mısraları birbirinden bağımsız olduğundan şekli belirlenememiştir:

Vir būsemi ‘azīzim
Artıḳ tıraş olunduk
Maḫẕūr ḳalḳsa ẕāten
Me‘lūl ‘avdet eyler (81)

Divan’da bazı şiirlerde kafiye kelimelerinin tekrarlandığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: 2 numaralı manzumenin 1. ve 7. beytindeki “Kibriyā” kelimesi, 6 numaralı manzumenin 3. ve 7. beytinde “diyenlerden”, ve 8. ve 9. beytinde “çekenlerden”, 14 numaralı murabbanın I ve III. bentlerindeki “başına” kelimesi, 42 numaralı manzumenin 12. ve 14. beyitlerindeki “şitâbân” kelimesi, 54 numaranın 2. ve 5. beytindeki “bedenim”, 223 numaralı manzumenin 14 ve 17. beyitlerindeki “dâmânına”, 255’in 4 ve 7. beyitlerindeki “daha”, 258’ in IV ve VI. bentlerindeki “görmeden” kelimeleri şiirlerde iki defa kullanılmış olup böylece bu kelimelerle kafiye tekrarı yapılmıştır.

Bazı kelimelerde düzeltilemeyen vezin kusurları bulunmaktadır. Bu kelimeler dipnotta belirtilmiştir.

Divan’ın genelinde kafiye bozuktur. Bu bozukluk da kelimelerdeki kafiyenin kökten değil de gövdeden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Kafiyesi bozuk olan bazı manzumelerde de redif esas alınarak şiirin şekli belirlenmiştir. Bütün bunlar göz önüne alındığında Baba Hüsnî’nin kafiye konusunda başarılı olduğu söylenemez.

2.4.3. Redif

Şiirde uyaktan sonra tekrarlanan, aynı harflerden oluşan kelime veya ek, yedek (Akalın vd. 2011: 1969) anlamına gelen redif, şiir ve şair için oldukça önemli olmakla birlikte şiirde ahengi sağlamak ve ritmi oluşturmak için kullanılan yöntemler arasındadır. “Klasik şiirde ahengi sağlamak için aruz ölçüsü kullanılır. Şiirde ritmin oluşması içinse kafiyeye başvurulur. Kafiyeden sonra gelen kelime veya aynı görevdeki eklerin tekrarına verilen isim olan redif, şiirin vazgeçilmez parçalarından biri olarak addedilmiştir. Bu

bağlamda redif, şiirde ahengi sağlayan, ona bir bütünlük ve zenginlik katan önemli bir unsurdur. Divan şiirinde kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak redife çok yer verilmiştir. Redif, şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar. Bu sebeple belagatte, redifli şiir redifsiz şiirden üstün tutulur".

"Redif etrafında şiir söyleme, redifsiz şiire göre daha zordur. Çünkü redif, belli bir konu ve düşünce dünyası sunduğundan anlatılacak şeyler de redifle ilgili ve onun etrafında gelişen durumları içerir. Bu sebeple kafiyeyle oluşturulan şiire nispetle daha kısıtlayıcıdır. Ancak divan şairi ustalığını, redif kelimeyi barındırdığı çeşitli anlam katmanları etrafında söz oyunlarıyla söyleyerek göstermeye çalışır. Redifin de kafiye gibi mısra sonunda, mısra başında hatta mısra içinde yer aldığı, ayrıca bir şiirde iki redifin dönüşümlü kullanılabildiği görülmektedir. Klasik şiirde anlam beytin içinde tamamlanırken, şiirin bütününde tekrar eden redif kelime, beyitten beyite anlamın aktarılmasını ve şiirde bütünlüğü sağlar. Redif kelime doğrudan şiirin teması, ana olay veya konusu olabilir. Aynı şekilde şiirden bahsederken de "…redifli" ifadesi kullanılır. Yalnızca redife bakılarak şiirin geneli hakkında fikir sahibi olunabileceği, şiire hâkim olan duygu ve düşünce dünyasının aynı zamanda şiirde kullanılan kelimelerin ve mazmunların tespitinin yapılmasının mümkün olacağı söylenebilir. Bir şiirde kullanılan bir redifin onu kullanan şaire özgü olmadığını, birçok şair tarafından yüzyıllarca kullanılabildiği hatırda tutarak şiirlerde kullanılan redifler üzerinden o dönemin şiir anlayışı ve yapısı üzerinde değerlendirme yapmak mümkün olabilmektedir. Bu sayede belki de yüzyıllar arası konu ve tema bakımından bütün bir edebiyatın mukayesesi söz konusu olabilmektedir" (Çalka, 2018: 479-480).

Ömer Faruk Akün de redif için şunları söylemiştir: "Ustaca kullanıldığında şiiri bir atmosfer içine alır, onu bir dizi çağrışıma açar. Redifin matladan itibaren peşinden getirdikleri ve manzumenin devamı boyunca üst üste hazırladığı sürprizler ile kendine mahsus bir zevk yaratır. Hâkim olunmak yerine onun esareti altına girilip peşinden sürüklenildiğinde ise manzume her telden çalan bir mana dağınıklığı içine girer. Redif hece ve ek sınırını aşarak birçok şiirde başlı başına kelime ve çeşitli gramer unsurlarını içine alan ibare çapına yükselmektedir. Bazen de bir nazire bahis konusu ise oradaki redifi nazire yapılan şairinkinden çok daha farklı ve üstün surette kullanarak şahsiyetini ortaya koyar. Bulunan orijinal bir redif ona nazire yazacakları imtihana çağırış, zamanın şairlerine bir nevi meydan okuyuştur. Manzumeye bir hüviyet kazandıran redifler aynı zamanda şiirin ismi yerine geçmiş, ona damgasını vurduğu ölçüde "su kasidesi", "eyler gazeli" gibi birer ad vermiştir" (Akün, 2015: 75-76).

Baba Hüsnî'nin manzumelerine redif açısından bakıldığında ve manzume esaslı değerlendirme yapıldığında, manzumelerin yarıdan fazlası rediflidir. *Divan*'daki şiirlerden[2] 55'inde (%29,7) redif yoktur. 130'unda (%70,2) redif kullanılmıştır. Bu rediflerin *Divan*'da; harf, ek, ek ve kelime, kelime gibi farklı yapılarda olduğu görülmektedir.

Harf veya ek(ler) hâlindeki redifler şöyledir: -ına (11), -ımı, -imiz, -ımızı, -idi (2), -lerden (2), -imdir, -sını, -ı (5), -dı (5), -dir (5), -leri, -im (3), -den (3), -lardan (2), -ler (4), -ım (5), -erim, -um, -yı, -digimi, -a (5), -sına, -üm, -in (2), -da, -medikçe, -sün, -lık, -ümden, -ya (2), -dım, -da, -sı (2), -ecekdir,-ıdır, -ına, -medin, -ın idim, -dik,

Ek ve kelime(ler)den oluşan redifler: -sın yâ Muhammed, -n kurbân, -ler kalmamış, de bir, -an günleri, -yor hocam, -ı anlamadım, -sı boşdur boş, -lar var idi, -sı yok, -indir senin, -ı çok gördün, -a yanaş, -ımız yokdur, -dıgın vâiz, -ı var (4), -leri görmüş, -dır eksigim, -ı mı var, -mi yâ Rab, -ım Ayişe, -meden Ayişe, -ar Baba diyü diyü.

Kelime(ler)den oluşan redifler: olmuşdur, degilim, ulusı, Salih Efendi (2), olanları, olacaksın, oldun, kalmamış, fevkındedir, ağlıyor, olduḳ, yazmışlar, utansun, si…, oldı, virir, ider, isterim (2), eksik degil.

Yukarıdaki verilere göre Baba Hüsnî'nin şiirlerinde 129 farklı redif kullanılmıştır. Bunların 83 tanesi (%64,3) harf veya ek(ler), 26 tanesi (%20,1) ek ve kelime(ler)den, 20 tanesi (%15,5) kelime(ler) hâlindedir. Buradan da harf veya ekten oluşan redifin daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Redif olarak seçilen kelimelerin diliyle ilgili bir fikir vermesi bakımından son grupta bulunan kelimeler tek tek incelenip ait oldukları dillere göre tasnif edildiğinde, bu gruptaki toplam 20 kelimeden 1'i Arapçadır, ancak şairin kullandığı kelimelerin diliyle ilgili bir saptama yapmak için 20 kelime oldukça azdır ve bu rakamla şairin dili hakkında kesin bir hüküm vermek olanaksızdır. Ayrıca bu kelimelerin 14'ü fiil veya fiillerin çekimli halleridir.

2.4.4. Tekrarlar

Şiirde ahengi sağlamada vezin, kafiye ve redifle birlikte tekrarların da büyük bir önemi vardır. Bu tekrarlar bir beyit ya da mısra tekrarı, söz tekrarı ya da ses tekrarı şeklinde olabilmektedir (Erdoğan, 2011: 142).

2.4.4.1. Beyit/Mısra Tekrarları

[2] Mesnevi, Cinaslı Mani ve Müfredler hariç.

Burada bir beyit ya da mısra aynen tekrar edilmektedir. Bu tekrarlar daha çok mütekerrir musammatlarda görülür. Örnek verecek olursak:

Bir terci-bent olan 12 numaralı manzumede, *Ben ağlamayım da kimler ağlasun* mısraıyla şair, vatanından uzakta geçirdiği bayramı, bayram havası içinde değil de üzüntü içerisinde geçirdiğini belirtmiştir.

Bir terci-bent olan 15 numaralı manzumede *Kahr olası felek bizi ayırdı* mısraıyla 12 numaralı manzumede işlediği, vatanından ayrı kalmanın üzüntüsünü bu manzumede de işlemiştir.

Mütekerrir murabba olan 16 numaralı manzumede *Siz Baba'yı unutdunuz Baba sizi unutmaz* mısraıyla bir zamanlar yaşadığı Samsun ilindeki tanıdıklarına, kendisini unutmuş olduklarından dolayı sitem etmektedir.

Mütekerrir terci-bent olan 36 numaralı manzumede *Virin şehîdlerin evlâdına esirgemeyin* mısraıyla şair, vatan uğruna canlarını feda etmiş kahramanların, arkada bıraktıkları yakınlarına Türk halkının yardım elini uzatmalarını istemektedir.

Müzdeviç-mütekerrir muhammes olan 248 numaralı manzumede *Demler o demler idi zamân ol zamân idi* mısraıyla bir zaman Konya'da ne kadar güzel günler geçirdiğini, fakat sonradan yaşadığı güzel günlerden eser kalmadığını belirtmiştir.

Baba Hüsnî Divanı'nda sadece mısra tekrarı vardır. Mısra tekrarlarının hemen hepsi musammatlarda görülmektedir. Hiçbir şiirde beyit tekrarı yoktur.

2.4.4.2. Söz Tekrarları

Söz tekrarı, bir beyit içinde bir ya da birden fazla kelimenin tekrar edilmiş olmasıdır. Burada, redif kelimeler, konunun dışında tutulmuştur.

Baba Hüsnî, divanında söz tekrarlarından yararlanmıştır. Bu söz tekrarları şiire ayrı bir ahenk katmış ve anlatımı güçlendirmiştir. Şimdi bu tekrarlara bakacak olursak;

Aynı Mısrada Arka Arkaya Olan Tekrarlar:

Çoḳ görüp geçirdim ġurbet çilesin
Farḳ eyledim benī ādem ḥīlesin
Çocuḳluḳdan beri felek sillesin
Yiye yiye Emrāh üstād olmuşdur (8/X)

Menfa‘at beklenmez sen gibi ḫardan
Ādem ol *ādem* büyütme gerden
İnanmaḳ sırrını gel benden ögren
*Mürşid*im *mürşid* ḫaḫam degilim (10/II)

Maḫzen-i ġamdır göñül *vīrāne*ler *vīrām*dır
Āfet-i derd ü belādan çeşmimiz giryāndır (203/1)

Olmamaḳ ḳābil degil *dīvāne*ler *dīvāne*si
Uyḳuda ḫāşā görünse ādemiñ çeşmānına (228/7)

Pāre pāre oldı cismim ḫażret-i iftār ile
Baḳlavadan tende ġam gözde bükā eksik degil (240/2)

*Firḳat*iñ *firḳat* degil dūzaḫ dimekdir ‘āşıḳa
Vuṣlatıñ cānımdı cānım! Ḫāk-i pāyıñ tūtiyā (255/11)

Meṣnevī-ḫān-ı ḥaḳīḳī hem ḫaṭīb-i dil-pesend
Cismini itmişdi ney tek rāh-ı Ḫaḳ’da *bend bend* (256/3)

Aynı Mısrada Arka Arkaya Olmayanlar:

Aşağıdaki beyitte iki aynı kelime aynı mısrada araya kelime veya ek alarak tekrar etmiştir:

‘Alīm’siñ ḫadd-i z̲ātında *‘Alīm’siñ*
Ḳadīm’siñ ibtidādan da *Ḳadīm’siñ* (1/3)

Dīn *içün* devlet *içün* cānını ḳurbān itdi
Geçdi kāfirler eline o muḳaddes vaṭanı (3/6)

Ḳan aġlasun bu vāḳı‘adan cümle enbiyā
Giysün bugünde Ka‘be *ḳara* Kerbelā *ḳara* (4/1)

Bu yurd aña *baş*dan *baş*a anutdur

Yaġılara āmāc idi o ṭutdı (18/2)

Bitince para vazgeçdim cihāndan
Baḳāl ‘aṭṭar beni ḳoġdı dükāndan
Yataḳ yoḳ yatmaġa otdan şamandan
Belā-ender-*belā* Ṣāliḥ Efendi (24/III)

Neler gördüm *neler* görmekdeyim ben
Ḫarāb olmuş cihāna geldim irken (29/3)

Vücūdum düşdi ferden gitdi fikrim
Vaṭandır hep *vaṭandır* vird ü z̲ikrim (29/6)

Bize Türk dirler ki yoḳ ḳorḳumuz
Bu meydān *bu* ‘asker *bu*dur süngümüz (35/7)

Bu *Türk* eski *Türk*’dür bu *şān* eski *şān*
Bu *‘ırḳ* eski *‘ırḳ*dır bu *ḳan* eski *ḳan* (35/11)

Şöhretiñ ṭutdı cihānı *yaşa* ey ordu *yaşa*
Meclis-i Milli ile Muṣṭafā Kemāl Paşa (37/2)

Sizi *taḳdīr* iden *taḳdīr*e şāyān
Şecā‘at çünki sizlerde nümāyān (40/6)

Zihī ḳaṣr u feraḥ-baḫş u mu‘allā
Dil-ārā *dil*-güşā *dil*-cüy zībā (169/1)

Kāẓım Paşa’yla biñ yaşasun şānlı encümen
El-ḥaḳḳ sāyeñizde *vaṭan* şimdidir *vaṭan* (198/21)

Ḫürmetin inkār iden ‘ālemde ḫürmet bulmasun
İltifātıñ bir sebebdir şi‘rimiñ ozanına (226/5)

Āferīn Yaḥyā kefe ḥükmüñdedir cūd u seḫā

Senden üç *metre* ḳumāş dört *metre* astar isterim (241/2)

Aynı Mısrada Olmayan Tekrarlar:

İrişdim bahāra ölmedim yine
Seyirci kesildim *gel*üp *gid*ene
Sevindim *gid*ene güldüm *gel*ene
Şerefdir yaşamaḳ yalñız başına (14/III)

Ey *Ḫudāvend*-i Ḳādir ü Mevlā
Saña ḳarşu günāhımız çoḳdur
Mücrimiz ‘āciziz *Ḫudāvendā*
Senden özge penāhımız yoḳdur (32/I)

Bu daḫı *ṣan‘at* ile ḳā’imdir
Sa‘y-ı *ṣan‘at* hemīşe lāzımdır (170/4)

Kimi ḳaçdı aġaçda gizlendi
*Kimi*ni ḳurt yidi semizlendi (171/4)

Añlamaz birçoḳları ḳaṣṣāb ile *baḳḳāl*nı
Çārşunuñ şişmanları *baḳḳāl*arıñ ḫaḳanıdır (203/8)

Nūr ile taḫmīr idilmiş cism-i pāki ḫilḳaten
Nūr-ı vechi bir seneddir dīnine īmānına (227/25)

Ey ġaẕanfer nāmını iḫrāz iden *Ṭurġud Re’is*
Bir ḥayāt-baḫş eylediñ *Ṭurġud Re’is* ‘unvānına (227/30)

Şān u şerefde mānend-i *‘Oṯmān*
Kim Pīr-zade-i *‘Oṯmān*-ı ‘Affān
Teklīf idildiñ aḥbāb u yārān
İftār mı yoḳsa da‘vet mi yā Rab (245/III)

*Lüküs*den feyż alır eşrāf u a‘yān

*Lüküs*de rāḥat eyler cümle iḫvān (250/19)

Özi bir *Türk* menba‘ı Tūrān
Türk tārīḫi aşlına bürhān (272/2)

Yüzünde gözleri *ṭāsı* uzatdı
Hemen Leylī alup ol *ṭāsı* atdı (276/10)

İkili Tekrarlar:

Benim söylenmedik sīnemde ey yār
*Neler var*dır *neler var*dır *neler var*

Ne nām *ḳaldı ne* cān *ḳaldı* ne ḫāṭır
Ḳara baḫtım beni maḥv itdi āḫir (229/5-6)

Cān fedā olsun mübārek Ḳonya’nıñ şübbānına
*Bī-vefā*ya *bī-vefā*dır *āşinā*ya *āşinā*

Hep faḳīr geldik cihāna *hep faḳīr* gitmekdeyiz
Var imiş dirler cihānda esḫiyā vü aġniyā (255/18, 23)

Didiler ki diyorduñ şimdi sen de
Sever *Leylī beni Leylī*yi *ben* de (276/11)

Merḥabā ey kimsesizler düşmanı
Merḥabā ey kibr ü tersā Ermenī

Merḥabā ey māni‘-i rızḳ-ı ezel
Merḥabā ey tā ezelden mübteẕel (280/9-10)

Üçlü Tekrarlar:

Herkes sever seni vü *seversiñ sen herkesi*
Ey Ṣamsun’uñ cihānda ikinci mü’essisi (254/14)

Aşağıdaki bentte "büyük" kelimesinin üç defa tekrar ettiği görülmektedir:

Türk'üñ şerefi *büyük*dür *büyük*
Anıñ ḳarşusında her şeydir sönük
Virmeli cānını *büyük*le küçük
Yurduñ ṭopraġına ḳara ṭaşına (14/II)

Aşağıdaki beyitte "iḥtiyāc" kelimesinin üç defa tekrar ettiği görülmektedir:

Ançe şīrān-rā konend rūbeh miz*āc*
*İḥtiyāc*est *iḥtiyāc*est *iḥtiyāc* (76/2)

Aşağıdaki beyitte "Türk" kelimesinin üç defa tekrar ettiği görülmektedir:

Türk'süñ ve *Türk* ider bu ḳadar faẓlı iḫtiyār
*Türk*lük seniñle itmelidir muṭlaḳ iftiḫār (254/4)

Aşağıdaki Farsça beyittte ve bir sonraki şiirde, aynı sözcüklerin tekrarı ve mısralar arasındaki paralel ve simetrik yapı dikkati çekmektedir:

Kerem-kārān-ı 'ālem-rā direm nist
Direm-dārān-ı 'ālem-rā kerem nist (230/13)

Lüküs bir menba'-ı 'irfān-ı millet
Lüküs bir mecma'-ı erkān-ı devlet (250/18)

Diğer Söz Tekrarları:

Aşağıdaki beyitlerde aynı mısrada kimi kelime üç kimi iki defa tekrarlanmıştır:

İlāhī yā İlāhī yā İlāhī
Nedir bu milletiñ bilmem günāhı (29/17)

Panzehir āh panzehir āh panzehir

Nāmıñı virmem bugün Loḳmanlarıñ dermānına (224/7)

Zamāne hey zamāne hey zamāne
Ne ẕevḳ aldıñ beni atdıñ cihāna (229/3)

Ḫıdmetiñ inkār olunmaz bir zamān
Kāmrān ol kāmrān ol kāmrān (283/2)

'İbret içün Ḫaḳ yaratmış Şevket'i
Ümmeti vā ümmeti vā ümmeti (283/9)

Zamāne hey zamāne hey zamāne
Gülünç itdiñ beni āḫir cihāna (292/15)

Aşağıdaki manzumelerin ilkinde "Vatan içün" kelimesi, ikinci ve üçüncü şiirde ise "merhabâ" kelimesi dört defa tekrar etmiştir:

Vaṭan içün aġla *vaṭan içün* gül
Vaṭan içün çalış *vaṭan içün* öl
İnsāna yurd lāzım yaşamaḳ degil
Unutma vaṭansız ḳalan günleri (13/II)

Merḥabā ey 'āli-himmet *merḥabā*
Merḥabā ey kān-ı ḫilḳat *merḥabā* (282/34)

Merḥabā ey 'āli-himmet *merḥabā*
Merḥabā ey kān-ı şefḳat *merḥabā* (286/13)

Aşağıdaki beyitte "siz" kelimesi altı defa tekrar etmektedir:

Ḫaḳ *siz*de şer' *siz*de siyāset de *siz*dedir
Dīn *siz*de şer' *siz*de ḥaḳīḳat de *siz*dedir (33/4)

Aşağıdaki "sürme ne" ve "Sürmene" kelimelerinin tekrarlanması ve bu tekrarın da cinas sanatını oluşturması şiire ahenk katmıştır:

Gözdeki *sürme ne*
Ţoġdığı yeri şordum
Didiler ki *Sürmene* (23)

Aşağıdaki beyitte "ihsân" kelimesinin tekrarıyla cinas yapılmıştır:

Durma zā'ir yanında bī-iẕ'ān
Eyle *İḥsān*'a Fātiḥa *iḥsān* (272/6)

2.4.4.3. Ses Tekrarları

Ahenk unsurlarından bir diğeri olan ses tekrarları *armoni* adı altında; bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uyması, birbiriyle veya bir manaya göre bir arada verilmesidir.

Ses tekrarı, *armoni*, *aliterasyon* ve *asonans* ile sağlanır. *Aliterasyon* ünsüzlerin, *asonans* ünlülerin bir veya birkaç mısrada tekrarından ibarettir (Selçuk vd. 2015: 187).

Aşağıdaki beyitlerde "i"ler tekrar etmiştir:

Ne *müftiyiz* ne *müderris* ne *mürşid* ü ne *faḳīh*
Ḫudā'dan özge şey'e intisābımız yoḳdur (69/3)

Ortaya geldi *geniş eski* baḳır *bir tepsi*
Bir nice acı şoġan yüz tane *ince ḫamsi* (219/2)

Ḫāzin'iñ nāmı güzel *līk bir iftārda* saña
Diş kirāsı olaraḳ *bir kīse dīnārı mı* var (243/6)

Biri Ḳonya *biri İzmir biri* Van
Ḳaldı yalñız *Tiflis ile Naḫcivān* (280/6)

Aşağıdaki beyitlerde "a" harfi tekrar etmiştir:

Da'vet itdi beni dün Şükri *Aġa iftāra*
Güllaca baḳlavaya ḥelva ile *ḫavyara* (219/1)

Durma zā'ir yanında bī-*iẕ'ān*
Eyle *İḥsān'a Fātiḥa iḥsān* (272/6)

Aşağıda "c" harfi tekrar etmiştir:

Ançe şīrān-rā konend rūbeh *mizāc*
İḥtiyācest iḥtiyācest iḥtiyāc (76/2)

Aşağıdaki beyitte "e" ve "z" harfleri tekrar etmiştir:

Merḥabā ey māni'-i rızḳ-ı *ezel*
Merḥabā ey tā *ezelden mübteẕel* (280/10)

Aşağıda "d" ve "m" harfleri tekrar etmiştir:

Herkesiñ *derdini* ben *diñliyorum*
Derdimi diñlemiyor kimse *benim* (80/2)

Aşağıdaki beytin ikinci mısraında "g" harfi tekrar etmiştir:

Ben yār ile ẕevḳ bekler iken
Rü'yā *gibi geldi geçdi günler* (87/2)

Aşağıdaki beyitlerde "k" harfi tekrar etmiştir:

Yatıyor ḫasta *ḳorḳma ḳalḳacaḳ* bir gün
Ḳaç def'a böyle yatdı *ḳalḳdı* Baba (92)

Ẕātına nisbetle evṣāf az gelir *taḳdīr* için
Ḳıymetiñ yoḳ ḳıymeti vaşfıñ bile *noḳṣānı* var (216/11)

Aşağıdaki beytin ikinci mısraında "c" harfi tekrar etmiştir:

Atmaḳla gürūh-ı pādişāhı

Cumhūriyetimiz mübeccel oldı (114/2)

Aşağıdaki beyitte "t" harfi tekrar etmiştir:

Geçirir *vaḳtini 'ibādet* ile
Millet ü *devlete iṭā'at* ile (213/4)

Aşağıdaki beytin ilk mısraında "h" harfi tekrar etmiştir:

Her şeyiñ bir *ḥikmeti her ḥikmetiñ* bir 'illeti
Var anıñ da Ṣāni'e bāriz nice bürhānı var (217/2)

Aşağıdaki beytin ikinci mısraında "s" harfi tekrar etmiştir:

'Azīzim ḥaḳḳıñızdır *istiḳāmet*
Size maḫṣūṣdur ṣıdḳ u ṣadāḳat (218/19)

Aşağıdaki beyitte "m" harfi tekrar etmiştir:

Muḥabbet müfteḫirdir nāmıñızla
'Aşırlar *müştehir eyyāmıñızla* (218/20)

Aşağıdaki beyitte "n" ve "e" harfleri tekrar etmiştir:

Ḥāṣılı *teklīf olunduḳ* üç *yere*
Her birisin n'ideyim nerden nere (280/5)

2.5.Baba Hüsnî Divanı'nda Muhteva

Nazım şekilleri incelenirken manzumelerin muhtevalarına da değinilmişti. Burada ise *Divan*'ın geneli muhteva açısından değerlendirilecektir.

Baba Hüsnî Divanı, manzumelerde işlenen konular açısından değerlendirildiğinde, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Sıra No	Konu	Manzume Sayısı	Kullanım Oranı (%)
1	şikâyet-hiciv-tenkit	84	28,5
2	methiye-arzıhâl-yardım isteği	57	19,3
3	aşk	30	10,2
4	tarih	19	6,4
5	mersiye	19	6,4
6	sosyal hayat	17	5,7
7	hezel	13	4,4
8	din ve tasavvuf	12	4
9	hasbihâl	10	3,4
10	hikmet	8	2,7
11	savaş konulu şiirler	9	3
12	nasihat	6	2
13	rintlik	6	2
14	fahriye	1	0,3
15	diğer konular	3	1
TOPLAM		294	

Bu tablodaki verilerin grafik halindeki görünümü şu şekildedir:

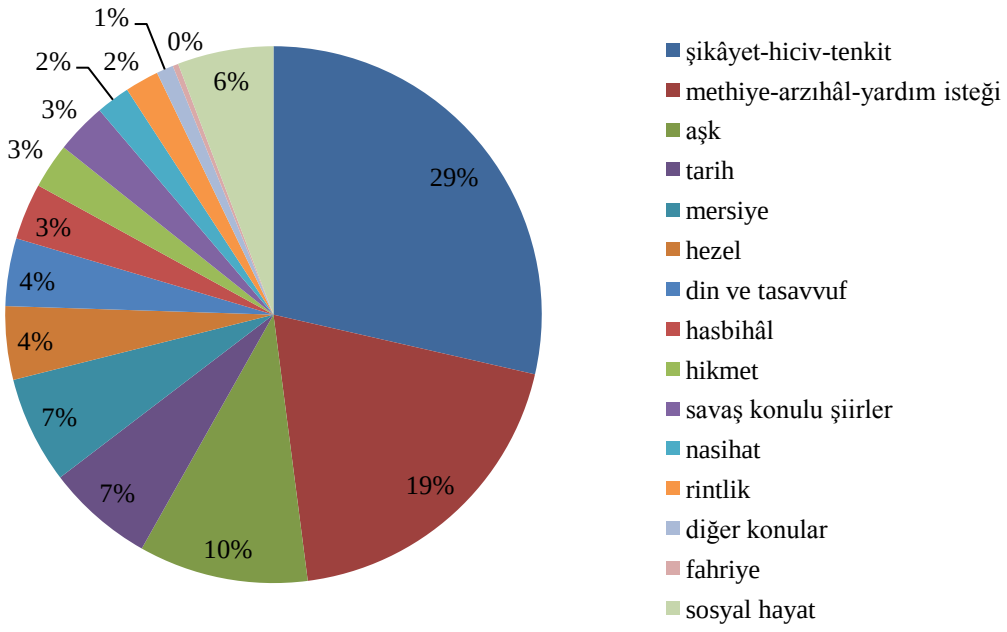

Grafik-7 *Baba Hüsnî Divanı*'nda Konu Dağılımı

Tablo ve grafikten yola çıkarak *Divan*'da 15 farklı konunun işlendiği görülmektedir. İçlerinde en fazla şikâyet konusu işlenmiştir. Daha sonra methiye konusu gelmektedir. *Divan*'ın yarısını bu iki konu teşkil etmektedir. Üçüncü sırada aşk, dördüncü sırada ise tarih konulu manzumeler gelmektedir. Aslında tarih manzumelerinin %50'sini mersiye konusu oluşturmaktadır, fakat tarih olarak genel bir başlık altında toplamanın daha derli toplu olacağı düşünülmüştür. Burada bahsedilen konular örnekleriyle birlikte aşağıda ele alınacaktır.

2.5.1. Aşk ve Aşkla İlgili Kişiler

2.5.1.1. Sevgili ve Âşık

Divan'da 30 manzumede aşk konusu işlenmiştir. Bu da *Divan*'ın %10,2'sine tekabül etmektedir. Bu manzumelerin 3'ü beyit, 20'si kıta, 1'i murabba, 1'i mesnevi, 5'i de mani şeklinde yazılmıştır.

Şair, bu şiirlerinde hem ilahi aşkı hem beşerî aşkı işlemiştir. Aşk konusunu daha çok gazel ve cinaslı manilerinde işlemiştir.

Aşağıdaki şiirde Veysel Karani'nin Hz. Hüseyin'e olan aşkından bahsedilmiş, bu yolla aslında Veysel Karani'nin Hz. Peygamber'e duyduğu aşk anlatılmıştır:

Āteş-i mātem ile yandı ser-ā-ser ʻuşşāḳ
Ḫırḳayı yaḳdı Ḥüseyn ʻaşḳına Veyse'l-Ḳarenī (3/8)

Baba Hüsnî'nin memleket aşkıyla yazdığı şiirler dikkati çekmektedir. Pek çok şiirinde vatana duyduğu özlemden ve memleketine olan bağlılığından bahsetmiştir. Aşağıdaki şiiri, öğrencisi yazmıştır. Öğrencisi Murad Sükûtî bile şairin kalbinde yatan aşkın, vatan aşkı olduğunu *Divan*'ın Mukaddime bölümünde *Muhterem Üstâdım Baba Hüsnî'ye* başlıklı şiiriyle gözler önüne sermiştir:

Bir yanıḳ ḳalb āhı duydum Ḳonya'dan
Ṣordum baġrı dāġlı ozan didiler
Didim āh idiyor bu böyle neden
Ḳalbinde yurd ʻaşḳı nihān didiler

Söylerler taḳdīre lāyıḳ bu ozan
Bütün Hind ü Çin'e lāyıḳ bu ozan
Didim hangi ḳıza 'āşıḳ bu ozan
Onuñ ma'şūḳası vaṭan didiler (Mukaddime, 3a-3b)

Âdeta vatanına âşık olan şair, onu canlı bir varlık gibi görür:

Naşılsıñ ey vaṭan şimdi naşılsıñ
'Aceb ṣolmuş mısıñ yoḳsa yeşilsiñ (29/9)

"Divan şiirinin en onemli kişisi olması dolayısıyla şiirde en çok sözü edilen sevgilidir. Sevgili divan şiirinde ince, ayrıntılı, sanatkârane ve soyut bir şekilde tasvir edilir. Sevgili için çizilen ortak bir fiziki portre vardır. Sevgilinin bu bilinen fiziksel durumunun dışındaki davranışları da bellidir. Sevgili hercai-meşreptir, hem rakibe hern âşığa yönelir. Cevir ve sitem onun sanatıdır. Vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Rakiple buluşur, âşıktan sevgisini saklar. Âşık kul, sevgili sultandır. Sevgilinin özellikleri arasında acı ve ıstırap verici olması önde gelir, cana kasteder. Âşığa yar olmaz, taş yüreklidir. Sözünde durmaz, âşığın ağlayıp inlemesi acıdan, üzüntüden ölecek duruma gelmesi onu etkilemez. Sevgili âşığa sebepsiz yere eziyet eder. Nazlıdır, aşuftedir, fettandır hatta hafif meşreptir" (Batislam, 2003: 187-188). Baba Hüsnî de hemen hemen bütün divan şiirinde işlenen sevgili-âşık-rakip üçlüsünü şiirlerinde ele almıştır:

Ṭarīḳ-i 'aşḳda nāmım irişdi Ferhād'a
Geçilmiyor baña Mecnūn gelir diyenlerden (6/3)

Kim dimiş Mecnūn'uñ 'aşḳa ben gibi isnādı var
Ders-i 'aşḳı benden almış lākin isti'dādı var (61/1)

Mācerā-yı 'aşḳımız dünyāya ṣaldı velvele
Ḥüsni'yā eyler taḥāşī kim işitse nāmımı (63/7)

Marīż-i 'aşḳıñ oldum ṣormadıñ bir kerre aḥvālim
Zülāl-i la'l-i nābıñdan baña dermānı çoḳ gördüñ (64/2)

Silindi sīm-tenler defterinden ismimiz z̲āten
Feżā-yı ‘aşḳda Mecnūn gibi ṣaḥrāya bār olduḳ (66/3)

Reh-i ‘aşḳında yāriñ terk-i ser ḳıldımsa ma‘z̲ūrum
Ṭarīḳ-i ‘aşḳda biz böyle gördük pīşvālardan (73/2)

Aġlarım şimdi hep geçen günüme
‘Aşḳdan başḳa yoḳ imiş bir şey (88/1)

Sevgili, âşığına her zaman cefa gösterir:

‘Aşḳ ehli dā’imā gerek cefāda
Kimisi zindānda kimi menfāda
Erbāb-ı hünerden ḳoca dünyāda
Varsa söyleyin kim şād olmuşdur (8/IX)

Peyember olsa da maḥbūblar vefāsızdır
Cefāsı cānıma minnet vefāsı boşdur boş

Mezāra girse de ‘āşıḳ cefādan ayrılamaz
Marīz̲-i ‘aşḳa ṭabībiñ devāsı boşdur boş (51/3-4)

Kimdir çeken benim gibi yāriñ cefāsını
Hep ḫāk-i pāyına aḳıtan göz ḳarasını (57/1)

Ne ḳadar cevr ü cefā varsa hepsini gördük
Ḳabirde virmege artıḳ ḥesābımız yoḳdur (69/5)

Aşağıdaki beyitte “mürşidin müridine gösterdiği bir cefa, yüz bin sefadan daha iyidir” diyen şair, müridin gördüğü her bir cefanın bir kıymeti, bir hikmeti olduğundan bahsetmiştir. Çok gülmektense çok ağlamanın daha makbul olduğu belirtilmiş ve asıl olanın, müridin doğruyu bulması için ona yol göstermek olduğu ifade edilmiştir:

Ḫüsni’yā *fe‘l yaḍ ḥakū* ḳavlinden itme inḥirāf

Bir cefâsı mürşidiñ yüz biñ ṣafâ fevḳındedir (53/7)

Divan şiiri geleneğinde sevgilinin saçı, beli, boyu birtakım unsurlara benzetilir. Boyu genelde servi ağacına benzetilir. Baba Hüsnî de bu geleneği bozmayarak sevgilisinin boyunu servi ağacına benzetmiştir:

Şarâb-ı nâbı tenhâ bir serinde
İçerdik serv-ḳâmetler elinde (41/6)

Ḳaşlarıñ ṭâḳ-ı kilîsâ lebleriñ âb-ı ḥayât
Serv-ḳaddiñ sâyesi ẓıll-i hümâ fevḳındedir (53/2)

Sevgilinin bakışları ok gibidir. Âşığı yaralar:

Oḳ gibi cânı delerdi ġamze-i ḫûn-ḫˇâreler
Çeşm-i cādūda görünmez iddi‘âlar var idi (52/2)

Yeter ey ġamze-i ḫûn-ḫˇâr eritdiñ cigeri
Oldı bî-çâre gönül tîr-i müjeñ derbederi (56/1)

Sevgilinin saçı, âşığın boynuna dolanır ve onu boğmak ister:

Boynuma bâr-ı girândır ṭurresi yâriñ faḳaṭ
Ġamze-i cādūsınıñ bir göz ḳadar icrâsı yoḳ (58/5)

İlahi aşkı işlediği şiirleri ise şunlardır:

Aşağıdaki beyitte şair, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde ney'in kamışlıktan koparıldığından beri feryad etmesine telmih yaparak vücudunun Allah'a olan aşkın gücünden delik deşik olduğunu belirtir:

Vücūdum âteş-i ‘aşḳıyla ney gibi sūrâḫ
Bize bu irş-i ezeldir çile çekenlerden (6/8)

Aşağıdaki bentte şair, "Kerem'in Aslı'ya olan aşkıyla benim aşkımı bir tutma, benim tenim ezelden ilahi aşk ile yoğrulmuştur" diyerek aşkının büyüklüğünü gözler önüne sermiştir:

Gel zāhid benimle uġraşma vazgeç
Ben sen bildigiñ ādem degilim
Yoġrulmuş 'aşḳla ezelden tenim
Aşlı'yı seven Kerem degilim (10/I)

Aşağıdaki bentte de yine ilahi aşk konusu ele alınmıştır. Allah katında makbul bir insan olabilmek için dünya nimetlerinden uzak durmak ve nefse acı çektirmek gerektiği şeklindeki köklü telakkinin de etkisiyle (Eraydın, 1993: 315-316) gerçekleştirilen çile çekmekten bahseder. Gerçek aşkın Allah aşkı olduğunu, fücur ve fıskı da dergâhda çile çekerek bıraktığını anlatmaktadır:

Dergāhda buldum ḥaḳīḳī 'aşḳı
Çileyle buraḳdım fücūr u fısḳı
Görürüm her şeyde vücūd-ı Ḥaḳḳ'ı
'Ārif-i bi'llāhım 'avām degilim (10/IV)

Aşağıdaki beyitte de Hz. Peygamber soyuna (Al-i Aba) duyduğu sevgiden bahsetmiştir:

Rūz u şeb āl-i 'abā 'aşḳına pervāne gibi
Yanıyor āteş-i ḥasretle ser-ā-pā bedenim (54/2)

Şair, aşağıdaki beytinde mesnevihan Filibeli Sıdkı Dede'nin vahdet-i vücuda eriştikten sonra vefat ettiğini söylemektedir:

'Āşıḳ-ı ṣādıḳ idi 'aşḳıyla gitdi cennete
Oldı nā'il terk-i cān ile vücūd-ı vaḥdete (256/2)

2.5.1.2. Rakib

Divan şiirindeki aşk üçgeninin üçüncü kişisi rakiptir. Rakip, âşık için ağyar, sevgili için yârdır. Onu âşığın gözüyle tanıdığımız için daima kötü, çirkin, zararlı ve acımasızdır. Sevgili ile âşığın birlikteliğini engeller. Âşık kendisiyle sevgili arasına giren rakipten şikâyetçidir. Âşığa göre rakip sevgiliye kendisinden daha yakındır. Bu nedenle âşık üzüntü içindedir. Sevgiliyi rakip ya da ağyara karşı davranışları konusunda uyarmasına rağmen âşık, sevgilinin beklediği biçimde davranmasını sağlayamaz. Rakip ya da ağyar sevgilinin diğer âşıkları olduğu için sevgili âşıktan çok onlarla ilgili görünür. Âşıkla rakip arasında sürekli bir mücadele vardır. Âşığa göre rakip onun sevgiliye kavuşmasını engelleyen, ona sevgili kadar eziyet eden kişidir. Rakiple uğraşmakta bazen çaresiz ve güçsüz kalan âşık, sevgilinin ona kendisinden daha çok ilgi göstermesi karşısında öyle büyük bir üzüntü duyar ki bu üzüntüyü çekmektense ölmeyi tercih eder (Batislam, 2003: 196). Baba Hüsnî'nin aşağıdaki beyitleri yukarıda hakkında bilgi verilen "rakip" tipine örnek niteliğindedir:

Raḳībe ser-fürū itmek girāndır 'āşıḳa nā-çār
Vefāsız dil-beri görmek içün aġyāra yār olduḳ (66/5)

Raḳīb saḳī bize bādemiz yürek ḳanı
Cigerden özgemizçün kebābımız yoḳdur (69/2)

2.5.2. Din ve Tasavvuf

Din ve tasavvuf konusu, *Baba Hüsnî Divanı*'nda 12 manzumede işlenmiştir. Bu konu 12 manzume ile *Divan*'ın %4'üne tekabül etmektedir. Dinî-tasavvufi şiirlerin 3'ü beyit, 2'si kıta, 1'i gazel, 3'ü murabba, 2'si kaside, 1'i mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Baba Hüsnî, Sünni mezhebine bağlı Azeri kökenli bir şairdir:

Besledi faḫr-ı risālet Ḥüseyin'im diyerek
'Āḳıbet vurdı yere gerdiş-i eyyām-ı denī (3/5)

Muḥibb-i Murtażā'yım līk Sünnī
Ġam itmem çünki *E's-Selmān minnā* (212/20)

Ḥüseynī meşrebim yoḳdur günāhım

Feżā-yı Kerbelā'da yoḳ penāhım (292/12)

Baba Hüsnî'nin dinî-tasavvufi şiirleri içinde naat ve münacat gibi konularda yazılmış manzumeler de bulunmaktadır. *Divan*'ın başında kaside şeklinde yazılmış, Hz. Peygamber'i öven, naat konulu müstakil bir manzume bulunmaktadır:

Ḥabīb-i Kibriyā'sıñ yā Muḥammed
Resūl-i Müctebā'sıñ yā Muḥammed

Vücūduñ *raḥmeten lil 'ālemīndir*
Bütün derde devāsıñ yā Muḥammed (2/1-2)

Aşağıdaki manzumeyle din adamları eleştirilmiş, aynı zamanda şairin vahdet-i vücud görüşü gözler önüne serilmiştir:

Menfa'at beklenmez sen gibi ḫardan
Ādem ol ādem büyütme gerden
İnanmaḳ sırrını gel benden ögren
Mürşidim mürşid ḫaḫam degilim

Diñlemezsiñ neden kemān u 'ūdı
İdersiñ inkār vaḥdet-i vücūdı
Sen ne añlarsıñ cenāb-ı Ma'būd'ı
Mü'minim sen gibi İslām degilim (10/II-III)

Aşağıdaki manzumede de şair, günahlarının bağışlanması için Allah'tan af dilemektedir:

Ey Ḫudāvend-i Ḳādir ü Mevlā
Saña ḳarşu günāhımız çoḳdur
Mücrimiz 'āciziz Ḫudāvendā
Senden özge penāhımız yoḳdur (32/I)

Yine *Divan*'da tasavvuf muhtevalı yazılmış başka manzumeler de bulunmaktadır. Aşağıdaki manzumelerde Allah'a ibadet etmenin öneminden bahsedilmiş aynı zamanda

Hz. Âdem'in cennette yasaklanan ağacın meyvesini yemesi hadisesine de telmih yapılmıştır:

Allāh'a 'ibādet eyle oġlum
Hiç cennet içün 'ibādet itme (126)

İntiẓām-ı beşer şerī'atdir
Bunı inkār ise ḥamāḳatdir (139)

Ādem behişti tāneye ṣatdı o ḫāle ben
Beñzerse böyle beñzesün Ādem babasına (181)

Aşağıdaki beyitlerde de lafzen ve manen iktibaslar veya onlara göndermeler yapıldığı görülmektedir.

Ayetlere lafzen iktibaslar yapılmıştır:

Muḥibb-i āl-i 'abāyım Ḫudā ayırma beni
Elestü ḳavline cidden *belā* diyenlerden (6/7)

Hiç düşünme bugünde mālıñı vir
Ḫaḳ buyurmuş *teāvenū birri* (31/5)

Ḫüsni'yā *fel yaḍḥakū* ḳavlinden itme inḥirāf
Bir cefāsı mürşidiñ yüz biñ ṣafā fevḳındedir (53/7)

Dā'imā eylerim bunı tekrār
Ve ḳınā rabbenā 'aẕābe'n-nār (152/10)

Aşağıdaki beyitlerde ise hadisten manen iktibas yapılmıştır:

Param vardır diye ġāfil ṣaḳın aldanma dünyāya
Tükenmez bir defīne dehrde ancaḳ ḳanā'atdir (45/2)

Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde

‘İlmiyle ‘amel itmeyen ‘ālimleri görmüş (142/2)

Re’sü’l-ḥikme ayetiñ taṣdīḳ ile olduñ reʾis
Ṭoġrısı ḥikmet kemāliyle yaḳışdı şānıña (208/4)

Şair, Hz. Peygamber’in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile damadı Hz. Ali’yi konu alan şiirler yazmıştır. Aşağıda bu şiirlerden beyitlere örnekler verilmiştir:

Ḳana ġarḳ oldı bugün āl-i ‘abā pireheni
Oldı ṣad-pāre Ḥüseyn’in o mübārek bedeni

Ben gibi sen de bugün hāk ile yeksān olasıñ
Neylediñ çarḫ-ı denī söyle Ḥüseyn ü Ḥasan’ı (3/1, 4)

Eylerdi ġarḳ ‘ālemi seylāb-ı eşkine
Evlādınıñ bu ḥālini görseydi Murtażā (4/4)

Divan’da 5 numaralı manzume baştan sona Hz. Hüseyin’i konu almıştır:

Ṣusuz dudaḳlarıña Muṣṭafā babañ ḳurbān
Yanıḳ cigerleriñe Fāṭıma anañ ḳurbān

Yara alup serilen ḫāke kimsesiz çölde
Fırāt’a ḳarşu giden cānıña ḫalañ ḳurbān

Yaralıyım beni yalñız buraḳmayıñ çölde
Ṣoʾuḳ nefesle diyen aġzıña atañ ḳurbān

Gice günüz ḳucaġında seni sevüp ḳocayan
Oġul diye büyüten bī-nevā lalāñ ḳurbān

Ġarīb ilde güneşden yanan o gül yüzüñe
Yetīm ḳalan ‘Ali Aṣġar gibi balañ ḳurbān (5)

Hz. Hüseyin, Hz. Hasan ve Hz. Ali'den başka *Divan*'da adı geçen din büyükleri şunlardır:

Peygamberler: Âdem (11/III, 171/3, 181), Yûsuf (226/7, 227/10), Yakûp (171/5, 222/2), Süleymân (116/1, 163/6, 174/4, 6), Mûsâ (30/6, 57/9, 171/7, 197/5, 223/18, 255/2), Nûh (40/4), Hızır (198/7, 207/1, 217/5, 222/3, 292/11), Eyyûp (171/5, 227/5), İdris (226/10), Îsâ (171/7), Dânyâl (223/18).

Diğerleri: Lokmân (203/3, 208/18, 224/7, 226/1), Ebûbekir-Ömer-Osmân (2/6, 140), Veysel Karanî (3/8), Mansûr (56/7, 171/8, 212/10), Ali Asgar (5/5), Zeynel Abidîn (212/2), Tursun Fakîh (34/6, 35/4), Selmân-ı Fârisî (64/7, 203/11, 212/20, 227/12), Hz. Mevlânâ (112/2, 262/4), Şeyh Sanan (212/11), Bilâl-i Habeşî (222/11, 235/5), İbrâhim b. Edhem (227/2), Mesnevihan Filibeli Sıtkı Dede (256).

2.5.3. Fahriye-Ferdî Ahval

Divan edebiyatında fahriye, şairlerin kendi özelliklerinden övünerek söz ettikleri manzume veya manzumelerin bir bölümüdür (Akkuş, 2007: 65). *Baba Hüsnî Divanı*'nda bu konuyla ilgili müstakil bir manzume yazılmıştır. Bu da *Divan*'ın %0,3'üne tekabül etmektedir. Aşağıdaki şiir mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Mesneviden alınan birkaç beyit şöyledir:

Edîbim şā'irim şirîn-zebānım
Yerimde eñ birinci pehlevānım

Alırsa Müşterî benden işāre
Olur altun da olsa pāre pāre

Buraḳ Ḥüsnî yiter ṭop u tüfengi
Ḳalemdir şuṣdıran Timur-ı lengi (168/4,8,12)

Fahriyeler ayrı yazılabileceği gibi, kasidelerin bir bölümü olabilirler. Kasidelerin methiyeden sonra gelen bir bölümü olarak düzenlendiklerinde, şairin kendini övdüğü birkaç beyitle sınırlandırılır (Akkuş, 2007: 65) Aşağıdaki beyitler de kasidelerin fahriye bölümleridir:

Eylemez Nef'î cesāret gelmege bu ülkeye

Çünki şā‘ir menşei’ Ṣamsun’uñ sulṭānıdır (203/5)

Ben ‘Alemdār-ı zamānım çarḫa itmem ser-fürū
Ṭā’irim cevvümde baḫmam kimseniñ cevlānına (221/2)

Kāmilim noḳṣānımı kim bulsa teşrīḥ eylesün
Nāmımı virmem cihānıñ biñ tane Loḳmān’ına

Ḫāmemiz seng-i mihekdir biz adem-i ṣarrafız
Baḳmayız bir ṣuç ile aḥbāblarıñ cevlānına (226/1,3)

Ḫāme-i āteş-feşānım Nef‘i’ye meydān oḳur
Ser-fürū eyler Fużūlī şi‘rimiñ ozanına (227/21)

Şairler bağımsız gazeller ve kıtalarla da fahriye yazmışlardır (Akkuş, 2007: 65):

Yed-i beyżā dinilen kilk-i füsunsāzımdır
Ṣırasında oḳuyor Nef‘i’ye meydān ḳalemim (70/3)

Bu manzumeler dışında musammat ve mesnevi nazım şekliyle de yazılmış fahriye niteliği taşıyan beyitler vardır:

Bu muḥīṭiñ yegāne şā‘iriyim
Ḳalemim istinādgāhımdır
Üdebānıñ kemīne çākeriyim
Eṣeri dā’imā penāhımdır (75/I)

Edībim şā‘irim ẕāten lisānım Türkçe māder-zād
Ḳavā‘id yeryüzünden ḳalḳsa bi’llah eylerim īcād (166/24)

‘Ömer’im ben seḫāvetiñ kānı
Baña yoḳdur zamānede ṣānī (171/24)

Bu şehriñ şā‘ir-i yektāsıyım ben
Saḥūrı ifṭarı gel benden ögren

Bu vādīde benim yoḳdur ḳuṣūrum
Biraz varsa o da ẕāten ‘ubūrum (229/10-11)

Yukarıdaki manzumelerde görüldüğü gibi Baba Hüsnî daha çok kalemiyle, şarliğiyle övünmüştür. Şairliğini ve şiirini kendi dönemlerinin en güçlü şairlerinden olan Fuzûlî ve Nef’î ile kıyaslamaktadır.

Fahriyeden sonra şairin hasbihâl muhtevalı 10 şiiri vardır. Bunlar *Divan*’ın %3,4‘üne tekabül etmektedir. 78, 89, 90, 91, 92, 182, 193, 260, 269 ve 280 numaralı manzumeler şairin halinden haber verdiği manzumelerdir. 78 ve 90 numaralı manzumelerde şair, “ben böyleyim, herkes beni böyle kabul etsin” diyerek kişilik özelliklerinden bahsetmiştir. 78 ve 91 numaralı manzumede kendisini alnı açık bir şair olarak tanıtmıştır. 92 numarada hastalandığını anlatmış, 182 numarada zamandan şikâyet etmiş, 193 numarada “Eksigim” başlığıyla kendinde eksik gördüğü şeyleri belirtmiş, 269 numarada kendisini koruyup kollayan birinin olduğundan bahsetmiş, 280 numarada ise tayininin Konya’dan Samsun’a çıkarılması üzerine bu durumdan şikâyetini dile getirmiştir.

2.5.4. Şikâyet-Hiciv-Tenkit

Baba Hüsnî Divanı’nda en fazla 84 manzume ile şikâyet ve hiciv muhtevalı manzumeler bulunmaktadır. Bu oran *Divan*’ın %28,5’ine tekabül etmektedir. Bu şiirlerin 60’ı şikâyet, 24’ü hiciv muhtevalıdır. Bu manzumelerin 40’ı kıta, 14’ü mesnevi, 9’u gazel, 7’si rubai, 6’sı beyit, 5’i murabba, 1’i terci-bent, 1’i muhammes, 1’i tekib-bent şeklinde yazılmıştır. Hiciv muhtevalı şiirlerin hiçbirinde “hiciv” başlığı bulunmamaktadır. 290 numaralı manzume müstakil bir hiciv şiiridir.

7 numaralı manzumede Baba Hüsnî, türbelerde, dergâhlarda, tekkelerde eski düzenin kalmamasından şikâyet etmektedir:

Öyle bir zamānda geldik Ḳonya’ya
Erenler gitmiş peyler ḳalmamış
Dergāhlar ḳapanmış ḳubbeler çökmüş
Dedeler gizlenmiş neyler ḳalmamış (7/I)

Şairin şikâyet ettiği konuların başında, talihi, yaşadıkları ve zaman gelmektedir:

Kör olası felek tersine döner
Maẕlūmlar ḳan aġlar ẓālimler güler
Tekyeden çıḳmayan birçoḳ erenler
Şimdiki zamānda cellād olmuşdur (8/II)

Ey felek neydi murādıñ bizi aġlar ḳoyduñ
Muṭlaḳā yapdıġıña sen de peşīmān olduñ (44/3)

Kime şekvā idim çarḫ-ı felekden
Tükendi ṭāḳatim āh eylemekden (71/1)

Ben ṣabr iderim bu ẓulme lākin
Yapdıḳlarına zamān utansun (100/1)

Ḳoydı bu ḥāle beni ḳahr olası ḳaḥbe felek
Yapdıġı bir göñili kendi eliyle yıḳdı (122/1)

Aşağıdaki şiirde şair, Erzurum Milletvekili Sâlih Efendi'nin Mecburi Evlenme Kanunu teklifinden dolayı evlenmek zorunda kalışından şikâyet etmektedir:

Baña evlen didiñ aldım bir avrad
Bitince ṭoḳuz ay geldi bir evlād
Buña lāzım didi herkes bir üstād
Ṣarıḳlı bir Ḫ̆oca Ṣāliḥ Efendi

Yüzüñden ḫānümānım ḳaldı vīrān
Baña Ṣamsun bugünler oldı zindān
Perīşānım perīşānım perīşān
Naṣıl ḳıydıñ baña Ṣāliḥ Efendi (24/II, VI)

1 Kasım 1914'te Osmanlı-Rus sınırını tecavüz eden Ruslar 4 Kasım'da Köprüköy'e gelmişler, Enver Paşa da 3-4 Kasım tarihinde Osmanlı ordusuna ilerleme emri vermiştir. Cepheye giden Enver Paşa, ileri harekâta derhal girişilmesi fikrine karşı çıkan Hasan İzzet Paşa'yı görevinden almış ve 18 Aralık'ta ileri harekâtı başlatmıştır. Maiyetindeki kumandanların itirazlarına rağmen ileri harekâtı ağır kış şartları altında sürdüren Enver

Paşa, Sarıkamış Harekâtı olarak anılan bu harekâtta 90.000 kişilik ordu mevcudunun çok büyük bir bölümünün Allahüekber dağlarında donarak ölmesi veya Ruslar tarafından öldürülmesi üzerine 10 Ocak 1915'te cepheyi terkederek İstanbul'a dönmüştür (Hanioğlu, 1995: 261-264). Bu olaydan Baba Hüsnî de oldukça etkilenmiş ve bu olayı şiirine konu etmiştir:

Āh bī-çāre vaṭan Enver'e ḳurbān olduñ
Endülüs mülki gibi sen de mi vīrān olduñ

Ey felek neydi murādıñ bizi aġlar ḳoyduñ
Muṭlaḳā yapdıġıña sen de peşīmān olduñ

Görmeyeydiñ bugüni kāş öleydiñ Ḥüsnī
Lāleveş dāġ-ı derūn çāk-ı girībān olduñ (44/1, 3, 6)

Şair, aşağıdaki şiirinde her şeyin menfaat gözetilerek yapıldığını ve "eğer müezzinin de para almazsa Allahu ekber bile demeyeceğini" söyleyerek dönemin muhafazakâr kesimini de eleştiriye tabi tutmuştur:

Bütün esbāb-ı 'ālem menfa'atdir
Behişti tāneye ṣatdı Peyember

Virilmezse para va'llāh bi'llāh
Mü'ezzin de dimez Allāhu ekber (47)

Aşağıdaki şiirde şair, toplumun her alanında var olan önceki düzenin bozulmuş olduğunu anlatmaktadır:

Emniyet ḳalḳmış cihāndan i'timādıñ nāmı var
Āşinālarda nedense eski ḥālet ḳalmamış

İsteyenler ölmegi çoḳdur velī geçmez ele
Münselib olmuş ṣadāḳat istiḳāmet ḳalmamış

Başlamış aylar gibi günler de taġyīr olmaġa
Ḥāṣılı her şey degişmiş eski lezzet ḳalmamış (49)

Aşağıda da ibadet yerlerinde öğüt niteliğinde dinî konuşmalar yapan (Akalın vd. 2011: 2465) vaiz ağır sözlerle hicvedilmiştir:

Cihānıñ eñ deni insānı bildigiñ vā'iẓ
Rezīl ü la'nete şāyeste gördigiñ vā'iẓ

Yerine ḳā'im olur ḳalḳsa arżdan şeyṭān
Anıñla mescide birlikde girdigiñ vā'iẓ (83)

Şair aşağıdaki şiirinde evlendiğine pişman olduğunu söylemektedir:

Para tükendi pulum bitdi i'tibār söndi
Elimde ḳaldı mücerred din ile īmānım

Beni bu ḥāle ḳoyan 'ā'ile düşüncesidir
Te'ehhül itdigime biñ def'a peşīmānım (86)

Aşağıdaki beyitte şair, Konya'nın valilerini işlerini gereği gibi yapmamalarından dolayı eleştirmektedir:

Ceybini ṭoldurmaġa dalmış gelen vālīleri
Baḳmamış kimse zavallı Ḳonya'nıñ i'mārına (103/2)

Aşağıdaki şiirde şair, çalışanlarına maaşlarını vermemesinden dolayı dönemin muhasebe müdürü Ali Kemal Bey'i eleştirmiştir:

Ey ḫuṣūṣī muḥāsib-i mes'ūl
Söyle Allāh içün günāhımızı

Sende inṣāf merḥamet yoḳ mı
Ne çıḳar diñlemekden āhımızı (106)

Baba Hüsnî, bir zamanlar Mevlânâ'nın şairi olduğu Konya'da artık şiirin ve şairliğin öneminin kalmadığını söylemektedir:

Ḳalmamış şi'riñ bugün 'ālemde ḳadr u ḳıymeti
Eski āṣārı bi-ḥaḳḳın añlayanlar az bile

Bir zamānlar Ḥażret-i Pīr şā'iriydi Ḳonya'nıñ
Şimdi ḳalmışdır bu belde bir cuburla bir kele (112)

Aşağıdaki şiirde de şair, vergilerden şikâyet etmektedir. Vergilerin hafifletileceği, daha sonra da kaldırılacağı düşünülürken tersi durumun gerçekleşmesinden şikâyet etmektedir:

Virgiler taḫfīf idildi ḳalḳacaḳ dirken ḳazanç
Tāzeden çarḫ-ı mu'allā şimdi buḥrān virgisi (115/2)

Aşağıdaki beyitlerde de kendisini âlim olarak görenleri ağır sözlerle hicvetmiştir:

Vekāletde evelce şeddeli nādir idi yalñız
'İlim fen sāyesinde şimdi bunlar da çoḳalmış pek

Toḳat'dan Merzifon'dan Ḳırşehir'den Ḳonya'dan Van'dan
Ma'ārifde ḥükūmet ṭoplamışdır bir süri eşşek (135)

Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde
'İlmiyle 'amel itmeyen 'ālimleri görmüş (142/2)

Aşağıdaki beyitlerde çalışanlarını maaşsız çalıştırdığından dolayı dönemin Milli Eğitim Müdürü Besim Atalay Bey'i tenkit etmiştir:

'Adālet ehline ḳarşu muḥabbetim vardır
Ri'āyet olsa müsāvāta rāżıyım hay hay

Bizi ikinci mu'āvin naṣılsa yazdı müdīr

Bilā-ma‘āş gice gündüz çalışdıḳ hep sekiz ay

Ma‘āş emiri muḳarrer olunca ṭoġrı bizi
Çıḳardılar açıġa buldılar birini ḳolay (150/4-6)

Şair bazı manzumelerinde sıcaktan, bazılarında ise kardan şikâyet etmektedir: 154, 155, 156, 157, 158, 162, 163.

Aşağıdaki şiirde şair maaşını alamamaktan dolayı, Yüksek Tedrisat Müdürü Nâdir Bey’e ithafen şikâyet muhtevalı bir şiir yazmıştır:

Mekātibde süründüm yirmi bir [yıl] görmedim taḳdīr
Bütün emṣāl terfī‘ gördiler ben bi’l-‘akis tekdīr

Faẓīletden mükāfātım yazılmışken bu yıl ḥattā
‘Acāyibdir ma‘āşım uġradı tenzīle lā-yuḥṣā

Benim herkes gibi yoḳdur vaẓīfem başḳa yerlerde
Revā mı ücretimden kesmek artıḳ durduġum yerde (166/3-5)

Aşağıdaki manzumelerde işlenen konular genelde devrin ileri gelen devlet memurlarının, özellikle eğitimi idare eden kesimin işlerini gereği gibi yapmamaları üzerine yazılmış olup, aynı zamanda Samsun tüccarlarına yöneltilen eleştiriler de dikkati çekmektedir. Manzumelerin hemen hepsi müstakil hiciv veya şikâyet şiirleri olmayıp, içlerinde farklı konuları işleyen, fakat birkaç beytinde hiciv, şikâyet muhtevası olan şiirlerdir:

İdāre nāmına mekteb sıfırdır
O ẕātıñ ber-‘akisdir müdde‘āsı (186/4)

Yetişdi māh-ı mübārek düşünmem ‘ālemde
Ḫudā muḥāfaẓa itsün ṣunūf-ı tüccārı (202/8)

Aldanan çoḳdur bugün sīmsārlarıñ taḳvāsına
Hālbuki birçoḳları şeyṭānların şeyṭānıdır (203/13)

İsteyen görmek cehennem āteşin gelsün bugün
Ṣarı Aḥmed-zāde'niñ Ṣamsun'daki dükkānına (221/15)

Çelīk-zāde sıfır aldı seḫādan
Ṭutuldı imtiḥānda ibtidādan (238/4)

Merḥabā ey kimsesizler düşmanı
Merḥabā ey kibr ü tersā Ermenī

Merḥabā ey māni'-i rızḳ-ı ezel
Merḥabā ey tā ezelden mübteẕel (280/9-10)

Şimdi gitseñ bulamazsın bir aġa
Varsa da avlar Lādik'de ḳurbaġa (285/6)

"Kur'an'dan birkaç kelime ezberleyenler sonradan bizi beğenmez olurlar" diyen şair burada da muhafazakâr kesimi eleştirmektedir:

Begenmezdi bizi 'aṣrı zamānı
İden ezber beş on kelme Ḳur'ān'ı (250/11)

Aşağıdaki şiirin ilk beyitleri tasavvuf muhtevalıdır, fakat manzumenin sonlarında şiirin hiciv ağırlıklı yazıldığı dikkati çekmektedir:

Ey Ḫudā'dan 'aḳl u iẕ'ān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

Cennet içre ḥūr u ġılmān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birliğe

La'net aña dise şevk-ile lisān
Dökülür cümle günāh miṣl-i ḫazān (278/1, 5, 9)

Aşağıdaki beyitlerde de hiciv söz konusudur:

Ḳırḳ senede bir rek‘at ḳılmaz namāz
Ḳılsa da muṭlaḳ anı şeyṭān ḳomaz

Ḳapusından girmemiş ṣavm u ṣalāt
Eñ birinci düşmanı ḥacc u zekāt (282/15-16)

288 numaralı manzumede, eğitim kurumlarının çökmeye yüz tuttuğundan, kültüre yeteri kadar önem verilmediğinden bahsedilmektedir:

Böyle mi kültüre baḳım ey oġul
Götürenler elinde ḳaldı oḳul (288)

2.5.5. Hikmet

Baba Hüsnî Divanı'nda 8 tane hikmet konulu şiir bulunmaktadır. Bunlar *Divan*'ın %2,7'sine tekabül etmektedir. Bu manzumelerin 2'si beyit, 2'si kıta, 1'i gazel, 3'ü mesnevi şeklinde yazılmıştır.

45 numaralı manzumede, dünyanın geçiciliği, çalışmanın ve sadakatin önemi üzerinde durulmuştur:

Muḳaddes bir ṣıfat insān içün ancaḳ ṣadāḳatdir
Felāḥ ile necātıñ mebde'i bundan ‘ibāretdir

Param vardır diye ġāfil ṣaḳın aldanma dünyāya
Tükenmez bir defīne dehrde ancaḳ ḳanā‘atdir (45/1-2)

133 numaralı manzumede, kahramanlığın ve pehlevanlığın ne olduğu, 137 numarada dünyaya gelen herkesin bir gün dünyadan gideceği, 270 numarada insan ile hayvan arasındaki farklar anlatılmıştır:

İnsān ḥayvān olur faḳaṭ ḥayvān
Olamaz çoḳ çalışsa da insān (270)

145 numaralı manzumede, insan için en önemli şeyin çalışmak olduğu, 170'de çalışmanın ve sanatın önemiyle beraber hedefe ulaşmak için tek yolun çalışmak olduğu anlatılmıştır:

Sa'ysız kimse maḳṣada nā'il
Olamaz 'aksi hiç degil ḳābil

Bu daḫı ṣan'at ile ḳā'imdir
Sa'y-ı ṣan'at hemīşe lāzımdır (170/2, 4)

259 numarada, hayatta iyi amelden başka bir şeyin hükmünün olmadığı, dünyaya gelenin akıllı da olsa ahmak da olsa öleceği belirtilmiştir:

Varsa 'ameliñle ṣāliḥātıñ
Kāfī saña ḥükmi yoḳ ḥayātıñ

Dünyāya gelen gider muḥaḳḳaḳ
İsterse 'aḳıllı ister aḥmaḳ (259)

261 numarada insanın hayatına güvenmemesi gerektiği, her hayatın bir sonu olduğu anlatılmıştır:

Olacaḳsıñ benim gibi sen de
Olma maġrūr ḥayātıña çoḳ da (261/2)

2.5.6. Medhiye, Arz-ı Hâl ve Yardım İsteği

Divan'da bu konu 57 manzumede işlenmiştir. Bu da *Divan*'ın %19,3'üne tekabül etmektedir. Bu şiirlerin 2'si rubai, 9'u kıta, 8'i gazel, 2'si murabba, 26'sı mesnevi, 10'u kaside şeklinde yazılmıştır. Yine bu şiirlerin 7'si (17, 18, 48, 104, 114, 128, 129) Atatürk'e yönelik yazılmış methiye şiirleridir. Şiirlerin beyit ve bent sayılarına baktığımızda, en az 2 beyitle en fazla 35 beyit arasındadır. Bu konu şikâyet-tenkitten sonra *Divan*'da en çok işlenen ikinci konudur.

Aşağıya alınan şiirler Atatürk'e yazılmış methiye şiirleridir:

Geçmek içün baña yol vir ulu ṭāġ
O yandadır yurdumuzuñ ulusı

Odur iden ülkemizi bayındır
Oña borçlu günlerce Türk ulusı (17)

Çoḳ görmeyiñ bizler oña taparsaḳ
Ölmüş idik çünki bizi diriltdi (18/1)

Ey ḥāmi-i İslām ẓaferden de büyüksüñ
Ṣunmuş ẓaferi çünki hemen eylediñ īḳād
Sen her şeyiñ üstünde yaranmış ulu Türk'süñ
İtdiñ yed-i beyżā gibi yoḳdan varı īcād (128)

105 numaralı manzume Konya maarif emini Ali Rızâ Bey'e, 134 numaralı manzume Maarif vekili Safâ Bey'e, 267 numaralı manzume Kastamonu mebusı İsmaîl Bey'e, 171 numaralı manzume Samsun belediye reisi Ömer Niyazî Bey'e, 173 numaralı manzume Samsun'un eski milletvekili Şükrü Bey'e, 174 numaralı manzume Samsun milletvekili Süleymân Bey'e, 187 numaralı manzume maliye muhasebecisi Mümtâz Bey'e, 189 numaralı manzume müteahhit Âdil Bey'e, 199 numaralı manzume Kılınççızâde'nin Oğlu Kâsım Bey'e, 204 numaralı manzume Nemlizâde Celâl Bey'e, 206 numaralı manzume Kırzâde Yûsuf Bey'e, 209 ve 210 numaralı manzumeler Pir Muhammedzâde Yûnus Bey'e, 211 numaralı manzume Kefelizâde Yûsuf İzzeddîn Bey'e, 212 numaralı manzume Çölcezâde Zeynel Âbidîn Bey'e, 213 numaralı manzume Arnabudzâde Simsar İbrâhîm Bey'e, 214 numaralı manzume tüccar Hoca Sadeddîn Efendi'ye, 215 numaralı manzume Şâhînzâde Remzî Bey'e, 253 numaralı manzume Adana Banka Müdürü Şevkî Bey'e, 254 numaralı manzume Samsun valisi Kâzım Paşa'ya, 255 numaralı manzume Muzaffer Bey'e, 291 numaralı manzume Gümüşhane milletvekili Zekî Bey'e, 293 numaralı manzume eski maarif müdürü Mustafâ Âdil Bey'e, 294 numaralı manzume icracı Fuâd Bey'e yazılmış övgü muhtevalı şiirlerdir.

Yukarıda saydığımız şahıs methiyeleri dışında şehir methiyeleri de yazılmıştır. Bu methiyeler genelde Konya için yazılmakla birlikte Bafra için yazılmış örneklerle de karşılaşılmaktadır:

Ḳonya’yı medḥ eylemek Ḳonya dimek kāfī gelir
Ḥātem’iñ fevḳine çünki lā-yu‘ad a‘yānı var

Hem-demi mā-ı muḳaṭṭar sāde olsun sāḳisi
Kim dimişse Ḳonya’nıñ Ḳārūn gibi ceylānı va[r] (118)

Başḳa yerlerde ḳaçarlar deliden insānlar
Bi’l-‘akis Ḳonya’da herkes deliye ḥürmet ider

Para virmez simege bādesi ḥattā bedava
Yalıñız Ḳonya’[da] ẕāten deliler rāḥat ider (124)

Ḳonya bir şāh-ı cihāndır ‘ālem-ārā şānı var
Ḥātemāsā cūd ile şöhret alan a‘yānı var (153/1)

Bafra bir künc-i edebdir ‘ālem-ārā şānı var
Miḥverinde kendine maḥşūş bir devrānı var

Bir köyi İsviçre’ye bence bedeldir Bafra’nıñ
Çünki her gün yüz deve 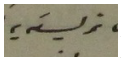kervānı var

Londra Nev Yorḳ Paris hiçdir yanında Bafra’nıñ
Köy ḳalır yanında Berlin Nis gibi ormanı var (216/1-2,6)

Aşağıdaki şiirde de Giresun’un merkez ilçesine bağlı bir köy olan Uzgur Köyü methiyeye konu olmuştur:

Ḳaryelerde böyledir diḳḳatle baḳsañ muṭlaḳā
Uzġur’uñ sā’ir ḳurāya biñ def‘a rüchānı var

Ḫıżr bulmuş ordadır āb-ı ḥayātıñ menba‘ı
Görmüş herkes söylüyor Kevṯer gibi nebe‘ānı var (217/4-5)

Samsun, çağlar boyunca sahip olduğu doğal coğrafi avantajı nedeniyle bir ticaret merkezi olarak uygarlıkların odağında olmuştur. Geçmişte, Samsun Limanı'nda ilk yükleme-boşaltma hizmetleri, biri özel idareye ait "Park İskelesi", altı tanesi ise Samsun Belediyesi'ne ait "Gaz-Zahire-Markopala-Gümrük-Yolcu-Un ve Tütün" iskeleleri ile Çaparcılar Cemiyeti tarafından gerçekleştirilmiştir. (http://www.ceynak.com.tr/uploads/20170502075556136668.pdf E.T.: 23.08.2019). Aşağıdaki şiir de Samsun'da Çaparcılar Heyetine yönelik yazılmış bir methiyedir:

Çaparcı Heyʾeti ey milli ʻasker
Tevārīḫde size Türk oġlı dirler

Size maḫṣūṣdur ʻazm ü metānet
Siziñle iştihār eyler şecāʻat

Siziñle müfteḫirdir mülk ü millet
Size medyūn-ı şükrāndır bu devlet (40/1-3)

Aşağıdaki beyitte Baba Hüsnî, Samsun valisi Kazım Paşa'yı övmektedir:

Ḫalḳ eylemiş teraḳḳi içün Tañrı tek seni
İʻmār içün nümūne yetirmiş felek seni (254/7)

Şair, 255 numaralı şiirine önce yergiyle başlamış, sonrasında ise "görünen hiciv olsa da aslında methediyorum" diyerek düşüncesini farklı yöne çekmiştir:

Biz gibi cāhillere olmaz teveccüh bu ḳadar
Bāṭınen ẕemdir velākin ẓāhiren medḥ ü ṣenā (255/19)

Divan şiirinde şairler kendilerini İran kahramanlarına benzetirler. Bazen kendilerini onlardan üstün görürler. Hüsnî de aşağıdaki beytinde Ali Beyzâde Halîl isminde birisini İran pehlevanı Zâl ve ünlü kahraman Rüstem'den üstün görmektedir:

Bir oġulsuñ görmemiş çarḫ-ı felek emṣāliñi
Zāl u Rüstem oldı ḫayrān fiṭraten şücʻānıña (222/15)

Şair aşağıdaki beyitte gönlüne seslenmektedir. Gönlüne, İran'da Kaçar hanedanı döneminin en ünlü şairi Kâân-ı Şîrâzî'ye, Cemşîd'e ve Firdevsî'ye boyun eğmemesini söylemekte, kendini burada da İran kahramanlarından üstün görmektedir:

Ey göñül itme tekāpū cām-ı Cem ḫaḳanına
Şā'ir-i yektāsına Firdevsi vü Ḳaan'ına (227/1)

Divan'da sadece bir kişinin övüldüğü manzumeler olduğu gibi birden çok kişinin övüldüğü manzumeler de bulunmaktadır. Mesela 221, 222, 223 ve 242 numaralı manzumeler konuya örnek teşkil etmektedir. Bu manzumeler aynı zamanda Baba Hüsnî'nin yaşadığı dönemde iftar programı veren kişilerin övgüsünü de ihtiva etmektedir.

2.5.7. Nasihat

Divan'da toplam 6 nasihat konulu manzume bulunmaktadır. Bunlar *Divan*'ın %2'sine tekabül etmektedir. Bu şiirlerin 2'si terci-bent, 4'ü de mesnevi şeklinde yazılmıştır. Bu şiirlerin sadece ikisinin başlığında "Nasihat" kelimesi geçmektedir. "Birine Nasihat" (152). "Hecâ Vezninde Yazmak İsteyen Bir Zâta Nasîhat" 192.

Şair 13 numaralı manzumede milletin, vatanın düşman işgalinde olduğu günleri unutmamalarını söylemektedir. "İnsana yurt lazım yaşamak için" diyerek aynı zamanda vatanın önemini belirtmiştir:

Vaṭan içün aġla vaṭan içün gül
Vaṭan içün çalış vaṭan içün öl
İnsāna yurd lāzım yaşamaḳ degil
Unutma vaṭansız ḳalan günleri (13/II)

31 ve 36 numaralı manzumelerde şair, Türk halkından şehit yakınları için yardım istemektedir:

Vaṭan uġrunda cān viren şühedā
Bizden ister bugünde lüṭf u a'ṭā

Hiç düşünme bugünde mālıñı vir

Ḥaḳ buyurmuş *teāvenū birri* (31/4-5)

36 numaralı manzumede "*Virin şehîdlerin evlâdına esirgemeyin"* mütekerrir mısraıyla, şairin halktan istediği şeyler daha net anlaşılmaktadır:

Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ
İdiñ mu'āvenet aḥfādına esirgemeyiñ
Viriñ yetīmlerine ṭul ḳalan ḳadınlarına
Getürmeyiñ bu zamānda naḳīṣa şānlarına (36/I)

Şair aşağıda, Yunanlıların ürettikleri sigaralardan "Bond" ve "Burton" sigaralarının alınmamasını, yabancı malına meyledilmemesini istemektedir:

Almayıñ Bon Buton kāġıdlarını
Şād idiñ bāri münkesir vaṭanı

Bizde varken kaġıdlarıñ çeşidi
İçilir mi bugünde Bon kaġıdı

Bon kaġıd nāmı ḳalḳmalı aradan
Virseler de alınmasun cabadan (39/1, 6, 10)

192 numaralı manzumede şair, şiirini ithaf ettiği kişiye, milli vezin olan hece vezniyle kafiyeli şiirler yazmasını söylemektedir:

Oġlum baña baḳ mümkün ise bir ḫ̆oca bul sen
Bir parça hecā vezni ile ḳāfiye ögren

Ḥālī görünür Ḳonya faḳaṭ var nice erler
Serbest vezin ḳāfiyesiz görse gülerler (192/1, 3)

152 numaralı manzumede hikmet ve nasihat muhtevası ortak işlenmiştir. Şair, düşüncelerini daha etkili kılmak için "marifet iltifata tabidir, müşterisiz mal zayidir" özlü sözünden de yararlanmıştır:

Boş geçirme cihānda ‘ömriñi sen
Cūdı git Nemli-zāde’den ögren

Beni taḥḳīr ‘ilmidir taḥḳīr
‘İlmi taḥḳīr cehlidir taḳdīr

Ma‘rifet iltifāta tābi‘dir
Müşterisiz metā‘ żāyī‘dir (152/1, 3, 13)

2.5.8. Rintlik

Rint; dünya işlerini hoş gören kişi. Çoğulu rindandır. Rind acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat fesefesi böyle olan kişilere rind denilir ve rindlik divan şiirinde bir mazmun olarak ele alınır. Divan şairi kendini rind olarak değerlendirir. Hayatında hiç içki içmeyen şairlerin dahi çok zaman meyhaneden, içkiden, sakiden bahsetmeleri çok zaman rindane bir hayat yaşadıklarını empoze etmek istemelerindendir (Pala, 2011: 377).

Divan’da 6 manzumede rintlik konusu işlenmiştir. Bu sayı *Divan*’ın %2’sine tekabül etmektedir. Bunların 2’si beyit, 1’i kıta, 3’ü gazel şeklindedir. Kıta 2, gazellerin de 2’si 5, 1’i 8 beyittir. Şimdi bu manzumelere bakacak olursak;

Aşağıdaki beyitler, rindane şöyleyişle, rintliğe işaret eden anlam dünyasıyla kurulmuştur. Bunlar; mest, peymâne, mey, gulgul, bâde, sâki gibi kelimelerdir:

Ben mest-i elestim mey-i ḫūn-āb-ı ezelden
Peymāne-serim güm-şodeyim ḳorḳmam ecelden

Biz ġulġul-ı mīnā-yı mey-i nāba alışdıḳ
Ḫāk-i serimiz mey ile yoġrulmuş evelden

Baḳma bize Mücrüm gibi ey sāḳi kerem ḳıl
Evvel baña şuñ bādeyi üstündür el elden (55/1, 4-5)

Aşağıdaki beyitlerde yukarıdaki beyitleri hatırlatır kelimeler yer almıştır. Bunlar; bâde, reh-i meyhâne, rindân, hûrî, meclis-i irfân, gılmân:

Ġam yime bāde içün ‘ömrüñi virme bāde
Reh-i mey-ḫāneyi ṭut bildigiñ iḫvāna yanaş

Arama ‘āciz ü bī-çāreyi maḫv itmek içün
Hüneriñ varsa felek meclis-i rindāna yanaş (65/2-3)

74 numaralı manzumede dünyanın tadını çıkarıp, ahirete çok da kafa yormamak gerektiği anlatılmıştır. Baba Hüsnî rindane üslubunu en fazla bu şiirle ortaya koymuştur:

“Göñül tā var elinde cām u mey tesbīḥe el vurma”
Güzel gördüñ mi ḳaç la‘net ṣaḳın yanında oṭurma

Ṣaḳınma kimseden yavrum ṭolaş serbestçe dünyāyı
Niḳāb altında aşlā gül gibi ruḫsārı ṣoldurma

Düşünme kā’inātı at kemend-i sehmiñ ‘uşşāḳa
Çalış zīr-i felekde rızḳıñı aġyāra yuddurma (74/1, 5-6)

Aşağıdaki matlada şair, “küfür olmayacağını bilsem, dünyada önce para sonra Mevlâ derim” diyerek dünyada en önemli şeyin para olduğunu belirtmiş ve rindane söyleyişte ifrat derecesine kaçmıştır:

Olmasa küfr dirim bī-pervā
Evelā para ikinci Mevlā (85)

Şair 116 numaralı manzumesini, kendisinin hal tercümesini yazan Muammer Beg için yazmıştır. Şair burada da aşk şarabıyla şarhoş olduğunu, dünyanın umurunda olmadığını tam bir rint söyleyişle ifade etmiştir:

Şarāb-ı ‘aşḳla mestim degil dünyā umūrumda
Süleymān’ım yanımda ins ü cin mūr-ı muḥaḳḳardır (116/1)

Aşağıdaki şiirde ise, yeşillik, müzik, sevgili ve şarabın ömrü arttıran şeyler olduğundan bahsedilmiştir:

İder dört şey esāsen ‘ömri tezyīd
Yeşillik mūsiḳī maḥbūb u bāde (271)

2.5.9. Sosyal Hayat

“Divan şiirinin kimi zaman hayattan kopuk olduğu ve realiteyle ilgisinin bulunmadığı söylenmiş hem de onun devrin hurafelerini ve batıl inanış ve telakkilerini yansıttığı ileri sürülmüştür. Örneğin Agâh Sırrı Levend, divan edebiyatıyla ilgili kaleme aldığı meşhur eserinde; her edebiyatın kendi devrinin tefekkür, tehassüs ve tahayyül kaynağı olduğunu, kendi devrinin hususiyetlerini, zevklerini, sanat telakkilerini, hurafelerini, itikatlarını, hakiki ve batıl bütün bilgilerini taşıdığını söylemesine rağmen aynı eserde tam aksine, divan şiirinin mücerred ve hayalî, bir orijinallik taşımayan mazmunlar ve mefhumlar edebiyatı olduğunu söylemiştir. Oysa divan şiirinin aksettirdiği hayat görüşünün hurafelerle ve batıl telakkilerle dolu oluşu; bu edebiyatın hayatı aksettirmediği şeklinde değerlendirilmemelidir. Şiirlerin sosyal hayatla olan münasebeti başka şey, var olan sosyal hayatın kültürel boyutu ve bununla ilgili kıymet hükümleri başka şeydir. Çünkü şair ya da sanatkâr mutlaka içinde bulunduğu dönemin bir aynasıdır. Onu kendi dünyasına göre şekillendirir” (Özkan, 2005: 6-7).

Baba Hüsnî Divanı’nda da bu konuda yazılmış diğer şiirlerin içinde olanları saymazsak müstakil olarak 17 manzume bulunmaktadır. Bu da *Divan*’ın %5,7’sine tekabül etmektedir. Manzumelerin uzunlukları ise 2 beyitle 25 beyte kadar uzanmaktadır.

Satranç-tavla:

Şāh idiñ ‘ālem-i bālāda vezīriñ var idi
‘Aks-i ruḫ itdi felek *māt* u perīşān olduñ (44/4)

Bayram:

127 numaralı manzumede şair halkın Zafer Bayramı’nı kutlamakta ve halkı için Allah’a dua etmektedir. Manzumede hem ıydiyye hem de münacat havası sezilmektedir:

Ḳār’ilerim beşāşet ile ‘aydıñız sa‘īd

Olsun ḳabūl ṭā‘atiñiz ‘ömrüñüz mezīd

İtsün şerefli milletimi Rabb-i Ẕü’l-celāl
Ṣavm u ṣalāt ḥürmetine ṣulḥde müstefīd (127)

229, 230, 232, 233, 234, 235, 237, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 250 numaralı manzumeler Baba Hüsnî’nin yaşadığı dönemde iftar programlarını ve bu programları verenlerin övgüsünü veya yergisini konu almıştır. Şairin, iftar daveti veren kişinin sunduğu yemekleri ve diş kirası isminde verdikleri hediyeyi beğenirse o kişiyi övdüğü, beğenmezse o kişileri yerdiği görülmektedir. Yukarıda anlatılanlar aşağıya alınan örneklerle daha net anlaşılmaktadır:

Böreksiz sofrada lezzet bulunmaz
Ṭoyulmaz ol mübārekden ṭoyulmaz (229/14)

Giçen yıl çoḳları sofra donatmış
Börekden bi’l-‘akis ikmāle ḳalmış (230/3)

Kefeli-zādeleriñ tāc-ı seri Muḥyi’d-dīn
On ṭoḳuz gündür evel itdi faḳīri teʾmīn (235/1)

Bitince sofrada ifṭār du‘āsı
Peşinde bir de ister diş kirāsı (239/23)

Yetirmişdir seni yektā zamāne
Seniñ ifṭārıñı virmem cihāna (244/5)

Şān u şerefde mānend-i ‘Oṣmān
Kim Pīr-zade-i ‘Oṣmān-ı ‘Affān
Teklīf idildiñ aḥbāb u yārān
İfṭār mı yoḳsa da‘vet mi yā Rab (245/III)

229 ve 243 numaralı manzumelerde, ramazanda şairlerin sultanlara veya devrin ileri gelenlerine sundukları şiirlerden ve onlardan alınan hediyelerden (caize) bahsetmektedir.

Baba Hüsnî'nin yaşadığı dönem XX. yüzyıl olduğundan, şair şiirlerini devrin ileri gelen esnaf kesimine sunmuştur:

Güzel aylar gelir aḥbāb u yārān
Seni eylerler elbet şād u ḫandān

İdilmiş tecrübe ehl-i hünerler
Edîbi şā'iri taḳdîr iderler (229/8-9)

Bilmediñ ni'metiñi ḳadrini baḳ aldı felek
Ṣādıḳ'ıñ 'Ādil-i yektā gibi ifṭārı mı var

Ḫāzin'iñ nāmı güzel lîk bir ifṭārda saña
Diş kirāsı olaraḳ bir kîse dînārı mı var (243/3, 6)

2.5.10. Tarih

"Ebced, her harfi bir rakamı karşılayan, Arap harfleri ile yazılı sekiz kelimeden meydana gelen hesap sistemidir. Ebced sisteminde her harfin bir sayıya karşılık oluşu, "tarih düşürme", "tarihleme" ismi verilen bir sanatın oluşmasına sebep olur. Türk edebiyatında "tarih düşürme" özellikle divan edebiyatı döneminde üzerinde önemle durulan ve olgun örneklerin verildiği bir sanat geleneği olarak dikkat çeker. Edebiyatımızda tarih düşürme sanatının ne zaman ne şekilde başladığı hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte ele geçirdiğimiz ilk örnekler Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı bir cami hakkında söylenen manzum tarihlerdir. "Tarihleme" sanatının edebiyatımızdaki gelişimi için Rumeli Hisarı'nın yapımı ve İstanbul'un fethini bir dönüm noktası olarak kabul etmek mümkündür. Bu sistemden faydalanılarak edebiyatımızda bir sanat haline gelen tarih düşürme pek çok sebeple kullanım alanı bulur, şöyle ki: Doğum, evlenme, savaş, barış, ölüm... gibi olaylar, çeşitli eserlerin (saray, cami, çeşme...) yapılışı ve onarılışı gibi nedenlerle, isim sembolü olarak, çocuklara isim verilirken, padişahların tahta çıkışlarında, mühim mevkilere yapılan tayinlerle ilgili olarak, yangın, deprem, salgın hastalık gibi tabii olaylar tarih düşürme geleneği için birer vesile olurlar" (İspirli, 2000: 79-80). Bu gelenekten Baba Hüsnî de şiirlerinde yararlanmıştır.

Hüsnî Divanı'nda 19 manzume tarih düşürmek maksadıyla yazılmıştır. Bu manzumeler *Divan*'ın %6,4'üne tekabül etmektedir. Bu manzumelerin 2'si beyit, 4'ü

gazel, 10'u mesnevi, 3'ü kıta şeklinde yazılmıştır. Bu manzumelerden biri Farsça (273), diğerleri Türkçedir. 176 numarada İzmir'in geri alınışı, 177 numarada Bursa'nın geri alınışı, 178'de muhasebeci Cemal Bey'in oğlu Mustafâ Zühdî Bey'in doğum tarihi üzerine yazılmıştır.

Mucem/cevher/noktalı harflerle oluşturulan tarih: Bir mısranın veya beytin sadece Arap alfabesinin noktalı harflerinin hesaba katılması ile tarih düşürülmesidir. Buna cevher, cevherin, mucem ve menkut adları da verilir ve tarih düşüren kimse bu kelimelerden birini şiirinde kullanmak suretiyle tarih düşürme türüne işaret düşer (Demirel, 2008: 389). *Divan*'da 178 numaralı manzume Arap alfabesinde noktalı harflerin hesaplanması yoluyla oluşturulmuş tarih manzumesidir.

179 numaralı manzumede ismi zikredilmeyen bir kişinin ölüm tarihi, 180 numaralı manzumede Samsun defterdarı Zühdî Bey'in Samsun'a geliş tarihi, 198 numaralı manzumede Samsun'daki Gazi Parkı'nın açılış tarihi, 200 numaralı manzumede Hacızâde'nin oğlu Muhammed Bey'in ölüm tarihi, 201 numaralı manzumede de bir önceki konu üzerine tarih düşürülmüştür. 220 numaralı manzumede dahiliyye vekili Fethi Bey'in Samsun'a gelişi üzerine, 251 numaralı manzume tüccar Şâhînzâde Ahmed Efendi'nin kızı Hûriyye Hanım'ın ölüm tarihi üzerine, 252 numaralı manzume Samsunlu Mustafa Bey'in ölüm tarihi üzerine, 256 numaralı manzume de Filibeli Sıdkı Dede'nin ölüm tarihi üzerine düşürülmüştür. 262 numaralı manzume ilginç bir şiirdir. Şair kendisi için vasiyet niteliğinde bir şiir yazarak ölüm tarihini de belirtmiştir. 264 numaralı manzume Konya Lisesi son sınıf öğrencisi Osmân Bey'in ölüm tarihi üzerine, 265 numaralı manzumede Aziziye İmamı Mustafa Efendi'nin ölüm tarihi üzerine, 273 ve 274 numaralı manzumeler ise Ziyâ Gökalp'in ölüm tarihine tarih düşürülmüştür. 273 numaralı manzume Farsça yazılmış bir manzumedir. 277 numaralı manzume Konyalı Feride Hanım'ın ölüm tarihine, 289 numaralı manzume ise Kılınççızâde Kâsım'ın evlenme tarihi üzerine düşürülmüştür.

Aşağıda bu tarih manzumelerinin hangi konuya dair oldukları ve işaret ettiği tarihler aşağıda gösterilmiştir:

Manzume Numarası	Ne İçin Düşürüldüğü	Belirttiği Tarih
T176	İzmir'in Geri Alınışı	1341/1922
T177	Bursa'nın Geri Alınışı	1341/1922
T178	Mustafa Zühdi Bey'in Doğum Tarihi	1304/1886
T179	Cani Bir Zatın Tarih-i Katli	1339/1920
T180	Zühdi Bey'in Samsun'a Gelişi	1333/1914-1343/1924?

T198	Samsun'da Gazi Parkı'nın Açılış Tarihi	1927
T200	Muhammed Bey'in Ölüm Tarihi	1340/1921
T201	Muhammed Bey'in Ölüm Tarihi	1340/1921
T220	Fethi Bey'in Samsun'a Gelişi	1338/1919
T251	Huriyye Hanım'ın Ölüm Tarihi	1927
T252	Mustafa Bey'in Ölüm Tarihi	1928
T256	Sıdkı Dedi'nin Ölüm Tarihi	1352/1933
T262	Baba Hüsnî'nin Ölüm Tarihi	1355/1936
T264	Osmân Bey'in Ölüm Tarihi	1353/1934
T265	Aziziye İmamı Mustafâ Efendi'nin Ölüm Tarihi	1354 /1935
T273	Ziyâ Gökalp'in Ölüm Tarihi	1338/1919?
T274	Ziyâ Gökalp'in Ölüm Tarihi	1342/1923
T277	Konyalı Feride Hanım'ın Ölüm Tarihi	1357/1938
T289	Kılınççızâde Kâsım'ın Evlenme Tarihi	1361/1942

2.5.11. Savaş Konulu Şiirler

Savaş dönemlerinde ortaya konulan edebî ürünlerin oluşturduğu edebiyata savaş edebiyatı denilmektedir. Savaşta, bir milletin topyekûn savaşmasına rağmen en ön cephede hep askerler olmuştur. Bu sebeple askerlere moral vermek, savaşma azmini kuvvetlendirmek, halkın askerlerin arkasında durmasını sağlamak için propaganda amaçlı eserler kaleme alınarak gazete, dergi, broşür ve kitaplarda yayımlanmıştır. Böylece halkın savaşla ilgili bilincinin uyanması sağlanarak kolektif bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu şiirlerin temel özelliği hamaset ile vatanperverlik ve askerleri yüreklendirmektir. (Şahin, 2020: 821).

Baba Hüsnî Divanı'nda savaş konulu 9 manzume bulunmaktadır. Tarihler içerisinde yer alan 2 manzume aynı zamanda savaş konusunu da ihtiva ettiğinden dolayı onlar burada da işlenmiştir. Bunların 1'i murabba (14), 1'i beyit (177), 2'si gazel (30, 176), 7'si mesnevi (33, 34, 35, 37, 38, 46, 176, 177, 185) şeklinde yazılmıştır. Bu manzumelerin 4'ü cenkname, 2'si fetihname, 3'ü zafername, 2'si ise tarih muhtevalı yazılmıştır. Bunlar tarih olan 2 manzume sayılmazsa *Divan*'ın %3'üne tekabül etmektedir.

Aşağıdaki manzumelerde yaşlısı, genci herkesin eline silah alıp vatanı için savaşması gerektiği, gerekirse vatanı için canını feda etmesi gerektiği belirtilmiştir:

Yine ufuḳlarda duman görünür
Ḳoşuñ yavrularım silāḥ başına
Düşmanlar gülüyor haydi baḳmayıñ
Elliye altmışa yetmiş başına (14/I)

Girmez ḳına ḳılıncımız ey çarḫ-ı kec-medār
Ṣuṣdurmadıḳça pey-rev-i Yūnān olanları (30/5)

Ey ordu sizsiñiz bize bayramı yapdıran
Şemşīr-i ḳahrıñızdı bugün ġarbı ṣuṣduran (33/3)

Osman Gazi'nin yanında imam olarak savaşlara katılan Dursun Fakih, Osmanlı Beyliği'nin ilk kadısı ve ilk hutbesini okuyan âlimdir (Aksoy, 1994: 7-8):

Bugün ḫuṭbede nāmıñ itdi bedih
Ṣadā-yı bülend ile Ṭursun Faḳih (35/4)

Aşağıdaki manzumede 29 Ağustos 1920'de Yunan kuvvetlerinin Uşak'ı işgal etmesi, 1 Eylül 1922'de de işgalden kurtulması anlatılmaktadır:

'Uşaḳ alındı rāḥat uyu aġlama yiter
Girmiş suvāri İzmir'e aldıḳ bugün ḫaber (38/2)

46 numaralı mesnevide 26 Ağustos 1922'de başlayan 30 Ağustos 1922 gününe kadar beş gün beş gece devam eden ve Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanan Büyük Taarruz Savaşı sonucunda halkın yaşadığı coşku anlatılmıştır:

Bugünde eyledi 'asker bi-ḥaḳḳın ḫıdmetin itmām
Degil 'ıyd-i ẓafer belki ẓafer īcād olan bayram (46/9)

İzmir'in 15 Mayıs 1919 günü Yunanistan tarafından işgali bütün yurtta üzüntüye sebep olurken işgallere karşı meydana gelen gelişmeler de âdeta bir kıvılcım etkisi oluşturmuştur. Böylece yayılan işgallere karşı tutuşan mücadele ateşi bütün ülkeye

yayılmıştır. Yaklaşık üç yıl süren bu zor günlerin ardından Büyük Taarruz sonrası İzmir'e giren ordu, bu seferde bütün yurtta sevinç günlerinin yaşanmasına vesile olmuştur. 15 Mayıs 1919 milli mücadele açısından nasıl bir dönüm noktası olmuş ve beklenmeyen şekilde işgallere karşı mücadeleye girişilmiş ise 9 Eylül 1922 tarihi de yeni kurulan Türk devletinin umutlarını müjdelemiştir. İstanbul, İzmir işgal edildiği gün nasıl yasa bürünmüş ise İşgalden kurtulduğu gün bayram sevinci içerisindedir (Kara, 2017: 135). Baba Hüsnî de İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu üzerine yaşadığı bayram sevincini gözler önüne sermiştir:

Yaşasun ordu ḥamlede berbād
İtdi ḫaşmı bugün de ber-mu'tād

Baḳınız levḥa böyledir tāriḫ
Şimdi İzmir idildi istirdād (176)

177 numaralı manzumede de Bursa'nın 8 Temmuz 1920'de İngiltere'nin fiili desteğini alan Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi konu edilmiştir:

Yazmalı tāriḫe böyle ṭoġrısı
Bursa'ya girdi bugün Türk yavrusı (177)

Aşağıdaki manzumede savaş muhtevası mizahi üslupla gözler önüne serilmiştir:

Ba'żı bir cūş [u] ḫurūş ile yerinden ṣıçrar
Ṣavurur kelleyi āfāḳa hemen ḫaşmı ḳaçar

Ṭopı cep-ḫānesi bitdikde bulur bir ḳoca ṭaş
Alır ol vaḳt bütün seyr ideni ḫavf u telāş (185/14-15)

2.5.12. Diğer Konular

Baba Hüsnî Divanı'nda 3 kudumiye şiiri bulunmaktadır. Bu da *Divan*'ın %1'ine tekabül etmektedir. Bu manzumelerin 1'i kıta, 2'si mesnevi şeklinde yazılmıştır. 195; 3

beyit, 196; 5 beyit, 197 ise 6 beyitten oluşmaktadır. Bunlar dışında müstakil olmayıp da beyit beyit işlenen farklı konuların örnekleri de aşağıya alınmıştır.

Aşağıdaki manzume, Samsun belediye başkanı Nemlizâde Celâl Bey'e ithafen yazılmış bir kudumiyedir:

Ẓulmet iḫāṭa itdi ġurūbuñla 'ālemi
Ḳopdı ḫusūfuñ ile cihānda ḳıyāmetim

Lākin ṭulū' idince bu def'a celāliñiz
Āfāḳa çıḳdı naẓm ile şevḳ ü şeṭāretim (195/1, 3)

Aşağıdaki manzume, Hacızâde Mesûd'un oğlu Muhammed Bey'in Samsun'a gelişi için yazılmış kudumiyedir:

Cān fedā teşrīfiñe ey server-i şirīn-edā
Maḳdemiñle münteşirdir Ṣamsun'a būy-ı ṣafā

Her ḳudūmuñdan tereşşuḥ eyliyor yüziñ ṣafā
Sāyeñiz ẓıll-i hümādır ḫāk-i pāyiñ tūtiyā (196/1, 3)

Aşağıdaki beyitler ise Samsun'da tüccar olan Alemdarzâde Hâfız Azîz Bey için yazılan kudumiyeden alınmıştır:

Şehā itdi ḳudūmuñla seḫā dünyāyı istīlā
Reḫāvet ḳalḳdı 'ālemden ticāret buldı isti'lā

Küsūfuñla cihānı bir zamānlar ḳapladı ẓulmet
Ṭulū'ıñla vücūduñ şarḳa virdi tāzeden ziynet (197/1-2)

Şair mizah üslubuyla birkaç şiir kaleme almıştır. Buna aşağıdaki beyitler örnek gösterilebilir:

Ṭabīb uġraşma nabẓımla yoġurtlı şarmadır derdim
Pilāvla bir ḳazan çorba baña ḫoşdur devālardan

Görürse bir ḳadın budsuz imām ṣanki bayılmazmış
İlāhī düşmanım da olsa ḥıfż it iftirālardan (247/5, 7)

2.5.13. Divan'da Geçen Özel İsimler

2.5.13.1. Şahıs İsimleri

2.5.13.1.1. Peygamberler

Âdem: Semavi dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamber. Âdem "Ebü'l-Beşer" (İnsanlığın Babası) künyesiyle ve "Safiyyullah (Allah'ın temiz kulu)" sıfatıyla anılır. Âdem cennette yaşarken sol eğe kemiğinden Havvâ yaratıldı. Allah her ikisine de cennette rahatça yaşamalarını ve cennetin her şeyinden faydalanmalarını, ancak yasak meyveye (elma, buğday, üzüm asması, zeytin, hurma, incir, kâfur veya ilim ağacı) yanaşmamalarını emretmiştir. Cennete giren İblîs yasak meyveleri yemeleri konusunda önce Âdem'e, sonra Havvâ'ya çeşitli hileli sözler söylemiş ve sonunda Havvâ'yı kandırabilmişti. Havvâ da Âdem'i etkileyince yasak meyveyi yemişler ve Allah'ın emrine karşı geldiklerinden dolayı önce üzerlerindeki elbiseleri alınmış ve utançlarından mahrem yerlerine birer incir yaprağı örtmüşler, sonra da cennetten çıkarılmışlardır. (171/3, 181), (Pala, 2011: 6-7).

Dânyâl: Ahd-i Atik'de adı Daniel olarak geçmektedir. Dânyâl, milattan önce VI. yüzyılda Bâbil sarayında yaşamış bir Yahudi peygamberidir. Kral Belşatsar'ın verdiği bir ziyafet sırasında sadece parmakları ve ayası görünen meçhul bir el sarayın duvarı üzerine bir yazı yazar. Hiç kimsenin okuyamadığı bu yazıyı Dânyâl okur ve manasını açıklar. Bu yazıyı okuyacak kimse için kralın daha önceki vaadine uygun olarak Dânyâl'a, itibar sembolü olmak üzere erguvan renginde bir elbise giydirilir, boynuna altın gerdanlık takılır ve ülkede üçüncü hükümdar olacağı ilan edilir (223/18)[3].

Eyyûb: Sabır timsali olan Peygamber. İsrailoğullarından olup İshak Peygamberin torunudur. Çok zengin olduğu, Şam taraflarında birçok emlake sahip bulunduğu, Rahme adında bir hanım ve birçok evladı olduğu, kısacası dünya saadetine malik olduğu için Allah onu imtihan etmek istedi. (171/5, 227/5)[4].

İdrîs: İdris, Şit'ten sonra peygamber olmuştur. İptida kalemle yazı yazan ve elbise diken odur. İdris Peygamber'e göklerin esrarı açılmıştır. 365 yaşında iken, Allah onu göğe kaldırmış ve melekleri tedrise memur etmiştir. (226/10), (Levend, 2015: 110).

[3] Geniş bilgi için bk. Harman, 1993: 480-481.
[4] Geniş bilgi için bk. Pala, 2011: 143-144.

ʻİsā: Dört büyük kitaptan İncil nazil olan peygamberdir. Anası Hz. Meryem Cebrâil'in bir üfürmesiyle gebe kaldığı için babasız dünyaya gelmiştir. İsâ ölüleri nefesiyle diriltir, körlerin gözlerini açardı (51/7, 171/7) [5].

Meryem: Hz. İsâ'nın annesi. Davûd Peygamber'in soyundan İmran adlı bir zatın kızıdır. Divan şiirinde Hz. İsâ'yı doğurması, Cebraîl tarafından üfürme yoluyla gebe bırakılması gibi hususiyetleriyle ele alınır. (51/7)[6].

Muḥammed: İslam peygamberi Hz. Muhammed Mustafa. Hz. Muhammed, miladi 571 senesinde dünyaya gelmiş; o gece gün doğmadan âlem nur ile dolmuştur. İlk peygamber ve ilk insan Hz. Âdem'den itibaren evlattan evlad'a geçen "son peygamberlik nuru" O'nda sahibini bulmuştur. (1/9, 2/1..., 30/3, 34/9, 233/1, 244/11)[7].

Mūsā/ Kelīm: Mısır'dan kaçan Musa, Şuayp Peygamber'in yanında on sene koyun güttükten sonra, ailesini ve iki çocuğunu alarak tekrar Mısır'a dönmek üzere yola çıktı. Tur-ı Sina'ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgâr ve yağmurla karşılaştı. Yolunu şaşırdı. Ateş yakmak istediyse de çakmağı ateş almadı. O sırada uzakta bir ateş gözüne ilişti. Ateşe yaklaşınca, ateşin bir ağaç tepesinde olduğunu gördü. Korkarak dönmek istedi. O zaman ağaçtan "Ya Musa ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'ım" diye bir nida işitti. Musa secdeye vardı. O sırada ikinci bir hitap daha işitti. "Ya Musa ben senin Rabb'inim. Nalınlarını çıkar; sen Tuva denilen mukaddes vadidesin." Musa Tur-ı Sina'da Allah'ın hitabına mazhar olduğu sırada "Ya Rabb bana zatını göster, sana bakayım", dedi. Allah da "sen beni göremezsin", dedi; "Fakat dağa bak, eğer benim tecellime tahammül edip durursa beni görürsün." Allah, dağa tecelli edince dağ parçalandı; Musa da düşüp bayıldı (57/9, 171/7, 197/5, 223/18), (Levend, 2015: 120). Hz. Mûsâ, Tûr civarına geldiğinde dağda ateş görür. Yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilir ve paygamber olarak seçildiği bildirilir; asa ve beyaz el (yed-i beyza) mucizeleri verilir. (255/2)[8].

Nūḥ: Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tufan ile helak edilen peygamber. (40/4)[9].

Süleymān: Davut Peygamber'in oğludur. Babası gibi hem peygamber hem de padişah olmuştur. Süleyman'ın kuvvet ve şevketi çok büyüktür. İns ve cin, dev ve peri,

[5] Geniş bilgi için bk. Onay, 2013: 225-227.
[6] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 307-308.
[7] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 330-332.
[8] Geniş bilgi için bk. Harman, 2006: 207-213.
[9] Geniş bilgi için bk. Harman, 2007: 224-227.

vuhuş ve tuyur, yılan ve karınca, rüzgâr onun hükmüne tabi ve münkat idiler (163/6, 174/4, 222/6, 237/1)[10].

‘Üzeyr: Kur’an-ı Kerim’de sadece bir yerde Tevbe suresinde (9/30) bahsi geçen Üzeyir’in kimliği tartışmalıdır. Üzeyir’le ilgili temel problem Kur’an’da bildirildiği üzere (et-Tevbe 9/30) Yahudilerin onu Allah’ın oğlu olarak kabul etmeleridir. İslam âlimlerine göre Üzeyir kaybolan Tevrat’ı yeniden ortaya çıkardığı için Yahudiler onu Allah’ın oğlu kabul etmişlerdir (227/12)[11].

Ya‘ḳūb: İbrahîm Peygamber’in torunu ve İshâk Peygamber’in oğludur. Eyyûp Peygamber onun yeğeni olur. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve bunlardan 12 oğlu dünyaya gelmiştir. Oğulları içinde Yûsuf ile Bünyamîn aynı anneden doğmuşlardır. Babası İshâk’ın vefatından sonra Kenan ilinde kalıp yerine geçti. Allah ona peygamberlik verdi. Kardeşlerinin Yûsuf’u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle Beytü’l-ahzen (hüzünler evi) denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur (171/5, 222/2)[12].

Yūsuf-Züleyḫā: Yakup Peygamber’in on iki oğlu vardır. Bunlardan Yûsuf kardeşlerinin en güzeli ve en akıllısı olduğu için, babası onu bütün kardeşlerinden fazla severdi. Yûsuf’u kıskanan kardeşleri, kendisini yok etmeye karar verdiler, Yûsuf’u sahrada bir kuyuya attılar. Sonra Yûsuf satılmak için mezada çıkarılmıştı. Mağrip sultanının kızı olan Züleyha Yûsuf’u satın aldı ve ona meftun oldu (226/6-7, 227/10)[13].

2.5.13.1.2. On iki İmam ve Yakınında Bulunanların İsimleri

‘Alī/ Ḥaydar/Murtażā: Hazret-i Peygamber’in amcası oğlu, damadı ve dördüncü halifesi olan ve İslamların arasından ilim ve fazilet, mürüvvet ve fütüvvetle mümtaz bulunan zattır (4/4, 54/1, 5, 58/7, 140/2, 212/2-3,20, 273/4), (Onay, 2013: 54).

‘Ali Aṣġar: Hasan b. Ali el-Askerî (öl.260/874), on birinci imamdır. Muhammed b. Hasan oğludur. Ebû Amr Osman b. Saîd, Hasan el-Askerî’nin özel kâtibi ve vekili idi (5/5)[14].

Ebūbekr: Dört büyük halifenin birincisi. Adı Abdullah’tır. Ebu Kuhâfe’nin oğlu olup Ashab-ı kiram ve aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen 10 kişi)nin en üstünüdür.

[10] Geniş bilgi için bk. Levend, 2015: 121-124.
[11] Geniş bilgi için bk. Adam, 2012: 401-402.
[12] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 478.
[13] Geniş bilgi için bk. Levend, age, s. 116-117.
[14] Geniş bilgi için bk. Fığlalı, 2001: 142-147.

Künyesi Ebu Bekr, lakabı Sıddîk ve Atîk'tir. 571 yılında Mekke'de doğdu. Peygamberimizin İslam'dan önce ve sonraki dönemde en yakın dostu oldu (2/6)[15].

Ḥasan: Hz. Ali'nin büyük oğlu, Peygamberimizin torunudur. Lakabı Müctebâ'dır. İslam halifelerinin beşincisidir; on iki imamın da ikincisidir. Muâviye kendinden sonra yerine Hasan'ı halîfe yapacağını halka duyurunca, oğlu Yezid Şam'dan Medine'ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan'ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti (3/4), (Pala, 2011: 195).

Ḫızır: Rivayete göre cavidani hayata mazhar bir nebidir. Bunalan hulus erbabının imdadına yetişir. Ab-ı hayat içtiği, İskender'e bu suyu bulmak için rehberlik ettiği cihetle edebiyatımızda yardımcı, hayra rehber, ebedî hayata mazhar gibi manalarda kullanılmıştır (207/1, 217/5, 222/3, 292/11)[16].

Ḥüseyn: Hz. Ali'nin oğlu ve Peygamberimizin torunudur. On iki imamın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i beytin beşincisidir. 628 yılında doğdu ve 683 Muharreminin onuncu günü Kerbela'da 72 kişi ile birlikte elim bir şekilde susuz bırakıldı ve sonunda zalimce şehid edildi (3/1), (Pala, 2011: 218).

Fāṭıma: Peygamberimizin kızının adı. Hz. Ali ile evlendi. Üç oğlu ve iki kızı oldu. İçlerinden Hasan ve Hüseyin yaşadı (5/1), (Pala, 2011: 149).

'Oṣmān: İslam'ın üçüncü halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke'li Beni Ümeyye ailesinden Affan'ın oğludur. Miladi 574 yılında doğdu. Beşinci Müslümandır. Ticaretle uğraşan zengin bir zat idi. Peygamberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için "Zü'n-Nûreyn (iki nur sahibi)" ünvanıyla anılır. Kur'an-ı Kerim'i çoğalttırıp önemli merkezlere göndermesiyle önemli bir hamle yapmıştır. Utangaç, hayâ ve hilm sahibi bir kişidir (2/6, 140/2, 245/III)[17].

'Ömer: İslamın ikinci halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Mekke'li Hattab'ın oğludur. Miladi 591 yılında dünyaya gelmiştir. Önceleri koyu bir İslam düşmanı iken 26 yaşında kırkıncı kişi olarak Müslüman olmuştur. Kızı Hafsa Peygamberimizin eşi idi. Halifeliği zamanında divan ve kadılık müessesesi kuruldu. Doğruluk ve adaletiyle herkesi hayran bıraktı ve İslam'a hizmet etti. On seneyi aşkın bir zaman yürüttüğü halifeliği döneminde asla adaletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine "Fâruk (Haklıyı haksızdan ayıran)" lakabı verildi (2/6, 140/1)[18].

[15] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 131.
[16] Geniş bilgi için bk. Onay, age, s. 211-212.
[17] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 365.
[18] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 367.

Zeyne'l 'Ābidīn: İsnaaşeriyye'nin (on iki imam sistemini benimseyen Şii fırkası) dördüncü ve İsmailiyye'nin üçüncü imamı kabul edilen tabii (212/2)[19].

Zeynep: Hicretten yirmi üç yıl önce Mekke'de dünyaya geldi. Hz. Muhammed'in Hatice'den doğan ilk kızıdır. Annesi ve kardeşleriyle birlikte Müslüman oldu. Teyzesi Hâle bint Huveylid'in oğlu Ebü'l-Âs ile evlendi. Bu evlillikten Ali ve Ümâme adlı iki çocukları doğdu. Zeyneb henüz otuz bir yaşında iken Medine'de vefat etti (4/2)[20].

2.5.13.1.3. Devlet Yönetiminde Görev Alanların İsimleri

Enver Paşa: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderlerinden Osmanlı Harbiye nazırı. Maiyetindeki kumandanların itirazlarına rağmen ileri harekâtı ağır kış şartları altında sürdüren Enver Paşa, Sarikamış Harekâtı olarak anılan harekâtta 90.000 kişilik ordu mevcudunun çok büyük bir bölümünün Allahüekber dağlarında donarak ölmesi veya Ruslar tarafından öldürülmesi üzerine 10 Ocak 1915'te cepheyi terkederek İstanbul'a döndü. Bunun dışında savaş sırasında aktif cephe görevi yapmamış olan Enver Paşa'nın prestiji söz konusu bozgun sebebiyle sarsıldı. 14 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa kabinesinin istifası ile Enver Paşa'nın da Harbiye nazırlığı sona erdi (44/1...)[21].

Fātiḥ: 27 Receb 835 (30 Mart 1432) tarihinde Edirne'de doğdu. II. Murad'ın dördüncü oğludur. Yeni bir imparatorluğun gerçek manada kurucusu olan Fâtih Sultan Mehmed, yeni bir sefer için Üsküdar'a geçtikten sonra Üsküdar ile Gebze arasında Hünkârçayırı (Maltepe civarında) denilen yerde 4 Rebiülevvel 886'da (3 Mayıs 1481) vefat etti. Ölüm sebebi nikris hastalığına bağlanır (34/10)[22].

Ferīd: Damad Ferid Paşa (1853-1923) Osmanlı sadrazamı. İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed Ferid olup babası devlet şurası üyelerinden Seyyid Hasan İzzet Efendi'dir. Hariciye dairesinde memuriyete başlayan Mehmed Ferid Paris, Berlin, Petersburg ve Londra sefâretlerinde ikinci kâtip olarak çalıştı. II. Abdülhamid'in dul kız kardeşi Mediha Sultan'la evlenerek saraya damad oldu ve devlet şurası üyeliğine getirildi (1886). İki yıl sonra vezaret rütbesine terfi ettirildiyse de hanımı vasıtasıyla Londra büyükelçiliğine tayin isteği II. Abdülhamid tarafından kabul edilmeyince padişaha gücenerek uzunca bir süre hanımının Baltalimanı'ndaki yalısında münzevi bir hayat yaşadı (Mukaddime)[23].

[19] Geniş bilgi için bk. Kılavuz, 2013: 365-366.
[20] Geniş bilgi için bk. Uraler, 2013: 355-356.
[21] Geniş bilgi için bk. Hanioğlu, 1995: 261-264.
[22] Geniş bilgi için bk. İnalcık, 2003: 395-407.
[23] Geniş bilgi için bk. Küçük, 1993: 436-439.

Ferîk Paşa: Ferik Ahmed Muhtar Paşa. İstanbul Davutpaşa'da doğdu. Babası Kolağası Hasan Ağa'dır. Askerî okullardaki hocalığı ve topçuluğa dair eserleriyle tanınan Osmanlı paşası, Askerî Müze'nin kurucusu (150/3)[24].

Fethi: Ali Fethi Okyar (1880-1943). 29 Nisan 1880'de bugün Makedonya sınırları içerisinde kalan Pirlepe'de doğdu. Babası Osmanlı Hariciye Nezareti'nde memurluk yapan İsmâil Hakkı Bey'dir. Sekiz yaşına kadar Pirlepe'de kaldı. İlköğrenimini Manastır'da yaptı (1891). Rüşdiye ve Manastır Askerî İdadisi'ndeki tahsilini de burada bitirdikten sonra (1897) 1898'de İstanbul'da bulunan Mekteb-i Harbiyye'ye girdi. Hacı Dâvut gemisiyle Manastır'dan İstanbul'a gelen, içlerinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu on yedi öğrenci arasında yer aldı. Ekim 1918'de kurulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinde dâhiliye nazırı oldu (220)[25].

Kāẓım Paşa: Kâzım (İnanç) Paşa, 1880 (Rumi 1296) yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Babası Sefer Bey, annesi Fatma Hanım'dır. 1894 yılında Bursa Askerî İdadisi'ne başlamış, 1897 yılında buradan mezun olmuştur. 1897 tarihinde Harp Okulu'na (Mekteb-i Harbiyye) başlamıştır.17 Ocak 1900 tarihinde Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve teğmenliğe nasb etmiş bir Osmanlı subayı olmuştur. 22 Ağustos 1926 tarihinde dört yıl süreyle görev yapacağı Samsun Valiliği'ne tayin edilmiştir (198/21-22, 254, 281/2)[26].

Kılıçarslan I: (öl. 500/1107). Anadolu Selçuklu Sultanı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'ın oğludur. Urfalı Mateos onun 1085'te dünyaya geldiğini kaydeder, ancak 1107'de öldüğünde on bir yaşında bir çocuğu bulunduğu dikkate alınarak daha önceki bir tarihte doğduğu söylenebilir. Kaynaklarda Kılıçarslan'a dair ilk bilgi, babası Süleyman Şah'ın 477'deki (1084) Antakya seferi sırasında onun yanında bulunduğudur. Sultan Melikşah'ın 485'te (1092) vefatı üzerine kardeşi Kulanarslan ile birlikte Sultan Berkyaruk'un izniyle İsfahan'dan Anadolu'ya dönmek için yola çıkan Kılıçarslan, eskiden babası Süleyman Şah'a tabi olan Orta Anadolu'dan büyükçe bir kuvvet toplayarak 485 sonlarında (1092 sonları, 1093 başları) İznik'e geldi. Bu sırada İznik'te idareyi elinde tutan Ebülgazi'nin iktidarı kendisine teslim etmesiyle de Anadolu Selçuklu tahtına çıktı (153/11)[27].

Muṣṭafā Kemāl Paşa: Mustafa Kemal Atatürk, 1881'de doğmuştur. Zübeyde Hanım'dır. Babası Ali Rıza Efendi, Kırmızı Hafız lakabıyla tanınan, Ahmed Efendi'nin oğludur. Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Bey'in evliliğinden Fatma, Ahmet ve Ömer küçük

[24] Geniş bilgi için bk. Çoruhlu, 1989: 106-108.
[25] Geniş bilgi için bk. Göçmen, 2007: 342-343.
[26] Geniş bilgi için bk. Taş, 2008: 4, 5, 6, 7, 21.
[27] Geniş bilgi için bk. Demirkent, 2002: 396-399.

yaşlarda hayata veda etmiştir. Mustafa'dan sonra doğan Makbule yaşamış, Naciye ise 12 yaşlarında ölmüştür. Atatürk, 1887'de Şemsi Efendi Okulu'na başladı. Ortaokulu Selanik Mülkiye Rüştiyesi'nde başladı burayı tamamlamadan Selanik Askerî Rüştiyesi'ne başlamıştır. Daha sonra Manastır Askerî İdadisi'ne yazılmıştır. 13 Mart 1899'da İstanbul'da Harp Okulu'na başlamıştır. 10 Ocak 1902'de teğmen rütbesi ile Harp Akademisi'nde öğrenimine başlamıştır. Şam'da 30. Süvari alayında staja başlamıştır. 14 Kasım 1906'da topçu stajını da Şam'da yapmıştır. 20 Haziran 1907'de Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesi ile Şam'da 5. Ordu Kurmaylığına atanmıştır (17, 37/2, 38/15, 104, 114)[28].

Napolyon: 19. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran önemli bir siyasetçi, devlet adamı olan Napolyon, Fransız İhtilali'nin dünya siyasetine armağan ettiği ve kısa bir zaman içerisinde kazandığı askeri zaferlerle Avrupa haritasını baştanbaşa değiştiren veya değiştirmeye çalışan, önemli bir generaldir (Şimşek, 2014: 86). Topçu mülazımlığından Fransa imparatorluğuna kadr-i irtika ve Avrupa haritasında birçok tahvilat icra eden Napolyon Bonapart, 1769 senesi Ağustosunun on beşinci günü Corsica (Korsika) Cezirесi'nde Aiacciu (Ajaccio) Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Muşarun-ileyhin pederi erbab-ı şeref ü haysiyetden (Bonaparta) namıyla maruf bir hanedan-ı kadim neslinden geldiğinden Napolyo'nun bu sayede 1779 senesinde liseye girmesinde muvaffak olmuştur. Napolyon askeri okulu da bitirdikten sonra Paris'deki Fünun-ı Harbiye Mektebi'ne naklolunmuş ve burada 16 yaşına kadar eğitim görüp, 16 yaşında topçu mülazımlığıyla mektepten çıkmıştır (40/9, 185/11)[29].

Orḫan: (1324-1362). Osmanlı Devleti'nin kurucusu, Osman Gazi'nin oğlu olup doğum tarihi tartışmalıdır. Osmanlı rivayetine göre, tutsak edilen Yarhisar tekfurunun (tekvur) kızı Nilüfer'le (Lülüfer, Rumca Luludia/çiçek) evlendirilmiş, Süleyman ve Murad bu evlilikten doğmuştur (34/8)[30].

'Oṣmān Ġāzī: (1302-1324). Osmanlı Devleti'nin ve hanedanlığının kurucusu. İlk Osmanlı kaynaklarına göre Anadolu'ya gelen bir Türkmen boyuna mensup olup Söğüt uç (uc) bölgesine yerleşen Ertuğrul Gazi'nin oğludur (38/1...)[31].

Ṭal'at: Osmanlı sadrazamı. 1 Eylül 1874 tarihinde Edirne'de doğdu. Babası Kırcaali'ye bağlı Çepleci köyünden Kadı Ahmed Vâsıf Efendi, annesi Hürmüz Hanım'dır. İlk eğitimini Vize'de aldıktan sonra Edirne Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi. Genç yaşta eniştesi İsmail Yürükoğlu aracılığıyla Jön Türk düşüncesinden haberdar oldu ve bu düşüncelere

[28] Geniş bilgi için bk. Çaycı, 2002: 7-10, 13-15, 17, 18.
[29] Geniş bilgi için bk. Ebuzziya Tevfik, 1299: 3-4.
[30] Geniş bilgi için bk. İnalcık, 2007: 375-386.
[31] Geniş bilgi için bk. İnalcık, age, s. 443-453.

yakın ilgi duydu. İsmail Yürükoğlu, Ahmed Zeki Bey ile beraber Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Rusçuk teşkilatında çalışmıştır. Talat Bey, Edirne'de daha sonra İpek mebusluğu yapacak olan Hâfız İbrâhim Efendi'nin çabalarıyla gerçekleşen ve alt düzey bürokrat ve zabitlerden oluşan bir muhalefet örgütlenmesine katıldı. Ancak hükümet bu gelişmeyi öğrenince Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Paris ve Cenevre teşkilatlarıyla gizli muhaberatta bulunan örgüt üyeleri tutuklandı (1896). Talat Bey diğer sivil üyelerle yargılandığı mahkeme tarafından üç yıl hapse mahkûm edilerek Edirne Hapishanesi'ne gönderildi ve memuriyetten azledildi (28/6)[32].

Turgud Re'is: 1485'te Sıravalos'ta, yani bugünkü Bodrum'un Turgutreis beldesinde Karabağ köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Veli adında bir çiftçi olan Turgutça, daha küçük yaşta iken bir korsan kadırgasına dâhil olmuş ve kısa sürede zekâsı ve cesareti ile öne çıkmıştır. Daha 25 yaşlarındayken, artık kendisine ait bir geminin reisi olarak Şehzâde Korkud'un dikkatini çekmiş ve onun tarafından himaye edilerek Oruç ve Hızır Reislerin yanına Cezayir'e gönderilmiştir. Ünü, sonraları adı Barbaros Hayreddin Paşa olarak değişecek olan Hızır Reis'e kadar ulaşan Turgut Reis, kabiliyeti ve yetenekleri ile zamanla onun sağ kolu olmuş ve 1533 yılında "Cezayir Sultanı"nın Osmanlı hizmetine girdiği seremonide o da, Hızır Reis'in Kanuni Sultan Süleyman'a takdim ettiği reisleri arasında yer almıştır (227/30)[33].

Vaḥde'd-dīn: Mehmed VI (1861-1926) 4 Ocak 1861'de Dolmabahçe Sarayı'nda doğdu. Babası Sultan Abdülmecid, annesi Gülistü Kadınefendi'dir. Özel hocalardan ders alarak ve Fâtih Medresesi'nde verilen bazı derslere devam ederek kendini yetiştirdi. Veliaht Yûsuf İzzeddin Efendi'nin intiharı üzerine (1 Şubat 1916) resmen Osmanlı tahtının vârisi ilan edildi. Avusturya-Macaristan imparatorunun cenazesinde (1916) ve Alman imparatorunun davetinde (1917) padişahı temsil etti. Sultan Mehmed Reşad vefat edince (3 Temmuz 1918) VI. Mehmed adıyla tahta çıkarıldı (Mukaddime)[34].

Yavuz: Selim I: (1512-1520). Bir rivayete göre 872 (1467-68), daha kuvvetli bir ihtimal olarak 875'te (1470) babası II. Bayezid'in sancak beyi olarak bulunduğu Amasya'da doğdu. Annesi Dulkadıroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Hatun'dur. Osmanlı belgelerinde adı Selim Şah diye geçer. Ancak daha kendi döneminde sert mizacı, cesareti ve ataklığı sebebiyle "Yavuz" lakabıyla tanınmıştır (34/10)[35].

[32] Geniş bilgi için bk. Hanioğlu, 2010: 502-503.
[33] Geniş bilgi için bk. Yemişçi, 2011: 17.
[34] Geniş bilgi için bk. Küçük, 2003: 422-430.
[35] Geniş bilgi için bk. Emecen, 2009: 407-414.

2.5.13.1.4. Şairler ve Yazarlar

Aḥmed Żiyā Efendi: (Şeyhzâde) (1877-1921) Müderris, şair. Konya'da doğdu. Hacıfettah Mezarlığı'nda meftun Şeyh Muhammed Bahâeddin Efendi'nin üç oğlunun en küçüğüdür. Babası ve amcası Hasan Kutsi'de başladığı tahsilini İstanbul ve taşrada geliştirdi. İcazetini amcası Hasan Kutsi'den aldı. Kütüb-i Sitte hafızı olan Ahmed Ziyâ Efendi deha derecesinde bir zekâya sahipti. 1909 yılında "Islah-ı Medaris-i İslamiye" denilen modern medreseyi kurdu. Arapça olarak yazdığı *Kasîde-i Ziyaiyye* (*Dâliyye*)'si oldukça tanınmıştır. Ziyâ Efendi yirmiye yakın kitap yazmıştır (231/6, 248/IV)[36].

Ayaşlı Şākir: (1288/1871-1333/1917). Ayaş'ın Dervişimam Mahallesi'nde doğdu. Memleketinde iptidai ve rüştiye eğitimiyle birlikte Kur'an hıfzını tamamlayıp Arapça ve Farsça öğrendi. Tahsil için gönderildiği İstanbul'da bir yıl kadar medreseye devam ettikten sonra imtihansız olarak Dârülmuallimine kabul edildi. İstanbul'da derslerinden arta kalan zamanlarda ilmî araştırmalar ve şiir üzerine yoğunlaştı. 1899'da Konya Redif Taburu Miralayı Emin Hayri Bey'in kızı Zehra Hanım'la evlendi. Mesleğindeki başarılı çalışmaları sonucu önce Konya İdadisi baş muavinliğine (1896), akabinde Tokat İdadisi müdürlüğüne atandı (1901). 18 Haziran 1917'de vefat etti (166/26)[37].

Bāḳī: (Abdülbâkî Mahmud, Sultanüşşuara) XVI. Asrın en meşhur ve Türk edebiyatının çok mümtaz şairlerinden olan Bâkî 933 (M. 1526) te İstanbul'da doğdu. Babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmed Efendi'dir. Saraç çıraklığı yapmıştır. Çok geçmeden medreseye girmiş, devrin meşhur âlimlerinden Karamanlı Ahmed ve Mehmed Efendilerden istifadeye başlamıştır. Bâkî 960 (M. 1552) ta Süleymaniye müderrisi Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi'nin meclisine intisap ederek onun derslerine devama başlamıştır. 962 (M. 1554) de Kanunî'nin Nahcevan seferinden dönüşünde bir kaside takdim etti. Böylece Kanunî'nin iltifatına mazhar olmuştur. Bâkî, ilk eserlerinden müteşekkil divanını da gene Kanunî'nin emriyle tertip etmiştir. 992 (M. 1584) ramazanında İstanbul kadısı olmuştur. En büyük emeli olan şeyhülislamlığa yükselemeyerek Rumeli kadıaskeri oluşundan üç ay sonra yani 1000 (M. 1591) şevvalinde tekaüd edilmiştir. 1008 (M. 7 Teşrinisani 1600) ramazanının yirmi üçüncü cuma günü öldü. Bâkî'nin en meşhur eseri *Divan*'ıdır[38].

[36] Geniş bilgi için bk. Eminoğlu, 2010: 78-79.
[37] Geniş bilgi için bk. Işık, 2010:360-361.
[38] Geniş bilgi için bk. Ergun, 1936: 697-721.

Cevād: Kazım Bey, Konya Babalık Gazetesi'nde hece ve aruz vezni ile şiirler yazmış olan bu zat hakkında başka bilgi bulunamadı. Memuriyetle 1926-1930 yılları arası Konya'da görev yaptığı tahmin edilmektedir (225/17, 242/10), (Es, 1975: 502).

Erzurumlu Emrāh: Doğum ve ölüm tarihleri kesin biçimiyle tespit edilememiş olan Erzurumlu Emrah'ın XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı biliniyor. Emrah, âşık tarzı şiir geleneğinin önemli temsilcilerinin yetiştiği Doğu Anadolu bölgesinde, Erzurum'da doğmuş, geleneği çok iyi öğrenmiştir. Emrah'ın Kastamonu, Sivas ve Tokat bölgelerinde yaşadığını bilinmektedir (8/X)[39].

Firdevsî: Tus şehrine bağlı Taberan'ın Baj (Baz) Köyü'nde 329'da doğdu. Künyesi Ebü'l-Kâsım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsî'dir. Firdevsî'nin çocukluk dönemi ve öğrenim hayatı hakkında kaynaklarda hemen hemen hiçbir bilgi yoktur. Büyük bir ihtimalle 370 (980) veya 380 (990) yılında Şâhnâme'yi yazmaya başlayan Firdevsî'yi kimin veya kimlerin desteklediği bilinmemektedir. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 411 (1020) şeklinde gösterilmekte (Devletşah, s. 54), bazılarında ise 416 (1025) (Müstevfî, s. 743) olarak verilmektedir (208/1)[40].

Fużūlî: Irak Türkleri'nden olan ve Azeri lehçesiyle şiirler yazan ünlü şairimiz Fuzûlî'nin edebiyatımızda en büyük lirik şair olarak ayrı bir yeri vardır. 1480'li yıllarda doğduğu sanılmaktadır. Tezkirelerde şairin Kerbelalı ya da Hileli olduğu hakkında çelişik görüşler bulunmaktadır. Fuzûlî, adının Mehmed olduğunu *Matlaü'l-İtikad* adlı eserinin önsözünde söyler. Fuzûlî'nin Büyük Selçuklular zamanından beri Irak'ta yerleşmiş, eski ve büyük bir Oğuz boyu olan Bayat boyundan olduğu, Sâdıkî'nin *Mecmaü'l-Havas* adlı tezkiresinde yazılıdır. Fuzûlî'nin iyi tahsil gördüğünü ve döneminin bilimlerini öğrendiğini eserlerinden anlıyoruz. Büyük şairin, Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsçayı da bu dillerde şiir söyleyebilecek kadar iyi bildiği eserlerinden anlaşılmaktadır (Mukaddime, 227/21)[41].

Gabriyel Danonçiyo: İtalyan şairdir. (Mukaddime, 6a) (https://www.biyografya.com/biyografi/9373 E.T. : 22.08.2019). 12 Mart 1863 tarihinde doğmuş ve 18 yaşlarındayken ilk eserini telif etmiştir. Danonçiyo, tahsilini bitirdikten sonra önce Napoli'de çıkan Matino Gazetesi'ne intisap etmiş ve daha sonra Roma'ya giderek muhtelif gazetelerde çalışmıştır. 1897'de mebus olmuştur. Danonçiyo, umumi harpten evel Paris'e sürgün edilmiş ve 1915 senesinde Roma'ya dönerek; İtalya'nın, İtilaf devletleriyle beraber harbe girmesi için nutuklar vermiş, az bir zaman sonra emeline

[39] Geniş bilgi için bk. Oğuz vd., 2016: 302-303.
[40] Geniş bilgi için bk. Kanar, 1996: 125-127.
[41] Geniş bilgi için bk. Mengi, 2016: 153.

muvaffak olarak İtalya'yı harbe sokmuştur. Danonçiyo, umumi harpte tayyare zabiti olarak orduya iltihak etmiş ve kumandasındaki küçük bir tayyare filosuyla Viyana'yı bombardıman etmiş, harpten sonra da Fiyoma'yı işgal ederek İtalya'ya ilhak ettirmiştir (Anadolu Gazetesi, 1938: 1).

Göte: Goethe (1749-1832). İslamiyet'e yakınlık duyduğu bilinen Alman edip ve şairi. Frankfurt'ta dünyaya geldi. Goethe çok iyi bir eğitim gördü ve daha çocukluğunda malikânelerindeki muhteşem kütüphanede özel hocalardan Grekçe, Latince, İbranice, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, tarih, coğrafya, teoloji, tabii ilimler, matematik, resim ve müzik dersleri aldı. On altı yaşında iken babasının ısrarıyla hukuk öğrenimi görmek için Leipzig'e gitti (208/9)[42].

Ḫaḳanī-i Şīrvānī: Efdalüddîn Bedîl (İbrâhîm) b. Alî (öl. 595/1199) 520'de (1126) Gence'de doğdu. Bir şiirinde, babasının İranlı ünlü şair Senâî'nin yerini tutacağını düşünerek kendisine Bedil adını verdiğini kaydederse de adı bütün tezkirelerde İbrâhim olarak geçer. Necîbüddin Ali adında dülger bir babanın ve sonradan Müslüman olmuş bir annenin oğludur. Hâkânî amcası Kâfiyüddin Ömer b. Osman tarafından himaye edildi. Hz. Peygamber'in şairi Hassân b. Sâbit'e benzetilerek kendisine amcası tarafından Hassânü'l-Acem unvanı verildi. Hâkânî İran edebiyatının en büyük şairi kabul edilir. Kendisi daha hayatta iken şiirleri İslam dünyasında büyük bir ün kazanan şairin bu etki ve şöhreti yüzyıllar boyunca süregelmiştir (Mukaddime)[43].

Ḫalīl Nihād Boztepe: (1880-1949) Son devir Türk edebiyatında daha çok mizah ve hicivleriyle tanınan şair. Trabzon'da doğdu. Babası Hasan Efendi, annesi Mürüvvet Hanım'dır. İlköğrenimini Zeytinlik mektebinde tamamladı. Trabzon Askerî Rüşdiyesi'nden sonra idadiyi bitirdi. Halil Nihat, bilhassa II. Meşrutiyet'ten sonra o dönemin Akşam, Alemdar, İstiklal, Vakit ve Tanin gibi tanınmış gazete ve dergilerinde önce tercümeleriyle, daha sonra şiirleri ve edebî yazılarıyla adını duyurdu (208/6)[44].

Ḥātem-i Ṭā'ī: Hâtem-i Tay lakabıyla meşhur Arap şair ve reislerindendir. Cömertliği darbımesel hükmüne geçmiştir. Hz. Muhammed Peygamber zamanına yetişmişse de peygamberliğine yetişememiştir (118/1, 153/1, 174/9, 204/6, 206/8, 211/1, 213/12, 214/8, 216/15, 217/13, 222/3, 223/3, 225/5, 232/5, 242/11, 243/7, 245/II), (Levend, 2015: 156).

Hezār Dīnār: Kastamonu'da neşredilen Açık Söz Gazetesi muharriri (243).

[42] Geniş bilgi için bk. DİA, 1996: 99-101.
[43] Geniş bilgi için bk. Yazıcı, 1997: 168-170.
[44] Geniş bilgi için bk. Uzun, 1992: 322-323.

Hugo: Babası Fransız ordusunda subaydı. 26 Şubat 1802'de Doğu Fransa'nın Besancon kentinde doğdu. On beş yaşındayken yarışmaya gönderdiği bir şiiri ile edebiyat ödülü kazandı. 1822'de ilk eseri olan "Odes et Poesies Diverses" yayınlanınca büyük ilgi gördü. "Cromwell" adlı oyunu Paris'te sahnelenince kendisine hayli para kazandırdı. 1845 yılında en önemli romanı olan Sefiller'i yazmaya başlamıştır. 23 Mayıs 1885'te hastalandı ve 83 yaşında öldü (208/9, 282/31)[45].

Hünkār: Hakkında bilinenlerin kesin tarihi belgelere dayandırılamayıp, daha çok *Velâyet-nâme*'den yararlanılarak ortaya konduğu Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğum tarihi bilinememekte ancak, 1271'de öldüğü tahmin edilmektedir. Alevi-Bektaşi geleneğinde, *Velâyet-nâme*'ye dayandırılarak anlatılanlara göre, Hacı Bektaş-ı Velî, Nişabur'da doğmuş, Lokman-ı Perende adlı bir mutasavvıf tarafından yetiştirilmiş; Ahmed-i Yesevî'ye intisab etmiştir. Daha sonra Ahmed-i Yesevî vesilesiyle Anadolu'ya gelerek, Kırşehir civarında bugünkü adı Hacıbektaş olan Sulucakarahöyük'te yerleşmiş; orada dergâhını kurup çevredeki Türkmenler ve gayri müslimler arasında dervişlerinin de yardımlarıyla Müslümanlığı yayma faaliyetlerini yürütmüş; Sulucakarahöyük'te ölmüştür (Mengi, 2016: 49)[46].

Hażret-i Pīr: Mevleviliğin temellerini atan ve asıl adı Muhammed Celaleddin olan Mevlânâ, 1207 yılında Afganistan'ın kuzeyindeki Belh şehrinde doğmuştur. Babası, devrinde "sultanü'l-ulema" ünvanıyla anılan Türkistan'ın büyük mutasavvıflarından Necmeddin Kübra'nın talebesi Bahâeddin Veled'dir (1151-1231). Moğol tehlikesi sebebiyle, 5-6 yaşlarında (bazı kaynaklara göre 12 yaşında) ailesiyle birlikte Anadolu'ya göç etmiştir. İlk hocası babası olmuş, onun ölümünden sonra eğitimini babasının müridlerinden Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmîzî üstlenmiştir. Babasının ölümünden sonra Şam'a giden ve İbni Arabi ve Sadrüddin Konevi gibi büyük mutasavvıfların sohbetlerinde bulunan Mevlânâ, Arap ve Fars edebiyatına vakıf, dört medresede birden ders veren meşhur bir âlim olmuştur. Olgunluk dönemi, Moğol hâkimiyeti yıllarına rastlamıştır. Babası ve Tirmîzî'nin çabalarıyla olgunlaşan manevi yönü Şems'le tamamlanmış ve dış dünyadan ilgisini keserek şiir yazmaya başlamış ve günlerini sema etmekle ve müridlerinin eğitimiyle geçirmiştir. Mesnevî başta olmak üzere Dîvan-ı Kebîr, Fîhi Mâfih, Mecâlis-i Seba ve Mektûbat gibi birçok eserin sahibi olan Mevlâna 17 Aralık 1273'te vefat etmiştir (68/6, 112/2), (Horata, 1999: 45).

[45] Geniş bilgi için bk. Hugo, 2003: 5-6.
[46] Geniş bilgi için bk. Mengi, age, s. 49.

İmru'ül-Ḳays: Necid'de doğdu. Kinde'nin son hükümdarı Hucr'ün oğludur. Asıl adının Hunduc, Adî veya Müleyke olduğu kaydedilmektedir. İmruülkays onun lakabı olup "şiddet adamı, Tanrı Kays'ın kulu, Kaysoğulları kabilesinden bir kişi" anlamlarına gelir. Arap edebiyatında kahramanlığıyla tanınan dayısı Mühelhil b. Rebîa'dan ders alarak şiirde yüksek bir seviyeye ulaştı. İmruülkays büyük bir şöhrete sahip olmuştur. Bu şöhreti Basralı âlimlerin onu klasik kasideye ilk şeklini veren, kasideyi ilk uzatan, sevgilisinin göç ettiği yerlerde durup ağlayarak hissiyatını dile getiren ilk şair olarak nitelemelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Hz. Peygamber'in İmruülkays'ın şairliğini takdir edip onun şairlerin öncüsü bayraktarı olduğunu söylemesi, Hz. Ali'nin de şiirlerini beğenip övmesi şöhretini daha da arttırmıştır. Ölüm tarihinin 540 dolayları olduğu bilinmektedir. (151/2)[47].

Kāānī-i Şīrāzī: İran'da Kaçar hanedanı döneminin en ünlü şairi. 2 Şaban 1223'te (23 Eylül 1808) Şîraz'da doğdu. Gülşen mahlasını kullanan şair Mirza Muhammed Ali'nin oğludur. Şîraz'da başladığı öğrenimini İsfahan'da tamamladı. Erken yaşta şiir denemesi yapmış ve "Habîb" mahlasını almıştır. Horasan Valisi Şücaüssaltana'nın dikkatini çekerek himayesine mazhar oldu. Vali, oğlu Oktay Kâân'ı metheden şiirlerinden dolayı ona "Kâânî" mahlasını verdi (208/1, 227/1)[48].

Köroğlı: Köroğlu'nun asıl ismi Ruşen Ali'dir, ancak "Köroğlu" lakabı isminin önüne geçerek ona ad olmuştur. Köroğlu'nun hangi yüzyılda ve nerede yaşadığı konusu açıklığa kavuşmuş değildir, ancak Köroğlu kollarına bakıldığında onun Azerbaycan, Başkurdistan, Karakalpakistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tataristan, Türkmenistan, Uygur, İran, Mısır, Kafkasya, Türkiye, Silistre, Irak, Suriye ve Balkanlarda yaşadığı görülür. Köroğlu, öne çıkan pek çok üstün özelliğinin yanında, aynı zamanda mükemmel bir şair ve sazı usta derece çalan birisidir. Edebiyatımızda koçaklama denildiğinde akla gelen ilk isimdir. Türkiye'de Köroğlu konusunda yapılmış ilk ilmî çalışma, Pertev Naili Boratav'a aittir (24/IV, 25/II)[49].

Meḥmed ʻĀkif Ersoy: (1873-1936) İstanbul'da doğdu. Yükseköğrenimini Halkalı Baytar okulunda tamamladı (1893). Ziraat ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak Anadolu, Rumeli, Arnavutluk ve Arabistan'da çalıştı. İstanbul Üniversitesi'nde genel edebiyat öğretim üyeliği yaptı (1908-1913). Burdur Milletvekili olarak ilk TBMM'de kabul edildi.

[47] Geniş bilgi için bk. Savran, 2000: 237-238.
[48] Geniş bilgi için bk. Kurtuluş, 2001: 1.
[49] Geniş bilgi için bk. Kaya, 2016: 1, 2, 4, 8.

Hiçbir akıma bağlanmadan kendi şiir söylemini oluşturan Mehmet Akif Ersoy, toplum sorunlarını, dinî ve millî duyguları birlikte özümseyerek işledi (1921)[50].

Montesķiyo: Asıl adı, Charles Louis De Secondat olan Montesquieu, 18 Ocak 1689 yılında Bordeaux'nun La Brede'de doğmuştur. Jacques de Secondat'ın ikinci çocuğu ve ilk erkek çocuğudur. 1696 Charles Louis, annesini kaybeder. 1700'de Paris yakınlarında Juilly'deki Oratoriens keşişlerinin kolejine girer. 1705'te eğitimine son vererek, okulu terk eder. *Britomare* adında bir trajedi yazar. 1708'de hukuk ve avukatlık diplomasıyla birlikte, amcasının ceza hâkimliği görevini ve Montesquieu adını alır. 1748 yılında *Kanunların Ruhu Üzerine* adındaki eseri Cenevre'de yayınlanır. 10 Şubat 1755'te Paris'te ölür (208/9)[51].

Muẓaffer: Muzaffer Hamit (1312/1896-1934) Şair, yazar. Konya'da doğdu. Babası Avukat Mehmet Tevfik Efendi, annesi Çelebilerden Rasime Hanım'dır. Babasının mesleğinden dolayı ailesi sonradan Konya'da "Avukatlar" olarak anılmıştır. İptidai ve idadi tahsilini Konya'da yaptıktan sonra İstanbul Dârülfünûn Tıp Fakültesi Eczacı ve Dişçi ve Kabile Hastabakıcı Mektepleri Dişçi Mekteb-i Alisinden diş hekimi olarak mezun oldu. Tahsil çağında iken bazı mecmualarda şiir ve nesirleri çıkan Muzaffer Hamit, 1920 yılında *Babalık Gazetesi*'nin yazı ailesine dâhil olup ilerleyen yıllarda başyazarlığına kadar yükseldi. 25 Ekim 1934 Perşembe gecesi vefat etmiştir (255/12)[52].

Mücrüm Kerim Vardanî: 19. yüzyıl şairlerindendir. Vardanlı Köyü'nde ikamet etmiştir. Vardan'lı Kerim'in şiirleri "Sünbülistan" isimli bir cönkte toplanmıştır. Cönk, bugün Azerbaycan İlimler Akademisinde muhafaza edilmektedir. Edebî sanatları şiirlerinde yerli yerinde kullanması onun güçlü bir şair olduğunu göstermesi bakımından mühimdir. Kerim, "Ululu", "Mücrüm", "Vardarlı" mahlasları ile şiirler yazmıştır (55), (Ahundov vd. 1985: 109-110).

Nedîm: Asıl adı Ahmed olup, babası Sultan İbrahim'in saltanat yıllarında kazaskerlik eden ve "mülakkab" diye anılan Muslihüddîn Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi, annesi ise Karaçelebizâde ailesinden Sâliha Hatun'dur. İyi bir medrese eğitimi aldıktan sonra Hâric Medresesi müderrisleri arasına girmiştir. Hak ettiği ilgiyi Nevşehirli İbrahim Paşa'dan görmüştür. III. Ahmed, Şehid Ali Paşa ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa için şiirler

[50] Geniş bilgi için bk. Hengirmen, 2000: 20.
[51] Geniş bilgi için bk. Montesquieu, 2014: 7, 9.
[52] Geniş bilgi için bk. Işık, 2014: 38-39.

yazmıştır. Divan'ı önce Halil Nihad tarafından eski imla ile basılmış, daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı ve Muhsin Macit yeni harflerle yayımlamıştır[53].

Nef'î: Kasidecilik vadisinde Osmanlı şairlerinin cümlesine tercih olunan ateş sözlü şairdir. Doğum yeri Erzurum yakınındaki Hasankale olduğundan bazı edipler tarafından "Nef'î-i Erzurumî" ünvanıyla yâd olunmuştur. Sultan I. Ahmed Han devrinde İstanbul'a gelmiş ve devlet büyüklerini kasidelerle methederek şiir ile şöhret bulmuştur. Sonraları Sultan IV. Murat Han'a intisap ile mültefit olmuş ve kendisinin büyük şöhreti ondan sonra husule gelmiştir. Sihâm-ı Kazâ namındaki hiciv mecmuası meşhurdur. Gazelleri, kasidelerine nisbetle adi görünür. Bir kasidesinde methettiği Bayram Paşa'yı fena şekilde hicvedince odunluğa hapsedilmiş ve orada boğup cesedini denize atmışlardır (27/VII, 203/5, 208/13), (Muallim Naci, 2000: 298-299).

Nizâmî-i Gencevî: Selçuklu Dönemi İran Edebiyatının en meşhur mesnevi şairlerinden biri olan ve ilk hamseyi ortaya koyan Nizâmi-yi Gencevî'nin hayatıyla ilgili en tartışmalı ve şimdiye kadar kesinlik kazanamamış mevzulardan ikisi, doğum ve ölüm tarihleridir. Şairin doğum tarihine dair, tezkire yazarlarından hiçbiri net bir bilgi vermez, ancak hangi yıl, kaç yaşında öldüğüne dair değişik bilgiler aktarırlar. Şairin doğum yılı olarak 540/1145 tarihinin genel kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Ölüm tarihi 599/1203'tür. Doğum yeri Gence'dir. Tahsilini de Gence'de yapmıştır. Bazı âlimler, şairin eserlerinden hareketle, çok mükemmel bir medrese eğitimi gördüğü, başta fıkıh olmak üzere tarih, edebiyat, felsefe, mantık, tıp, hukuk, astronomi ve coğrafya gibi ilimlerde uzmanlaşacak derecede geniş malumat edindiği, zahirî ilimlerin hemen hepsinde söz sahibi olmasıyla şair, VI/XII. Asır İran ve Azerbaycan kültürlerinin de yansıtıcısı durumundadır. Nizâmî, aşk ve kahramanlık hikâyelerinin her ikisinde de üstattır. Mahzenü'l-Esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylî u Mecnûn, Heft Peyker ve İskendernâme mesnevilerini içeren hamsesi ve Divanı vardır (Mukaddime)[54].

Sa'di: Şîraz'da dünyaya geldi. Doğum tarihiyle ilgili olarak farklı rivayetler nakledilmektedir. 610-615 (1213-1218) yıllarında doğmuş olmalıdır. İlk dinî ve edebî bilgileri Şîrâz'da aldıktan sonra öğrenimini tamamlamak için 620 (1223) yılı civarında Bağdat'a gitti ve Nizâmiye Medresesi'nde ders gördü. Hayatını irşad ve halka hizmetle geçirdi. 1292'de ölmüştür (Çiçekler, 2008: 405-407). Şemseddin Sami, ömrünün otuz senesini tahsil, otuz senesini seyahat ve askerlik ile ve otuz senesini inziva ve ibadetle geçirdiğini söyler. Ömrünün büyük bir kısmını Irak ve Şam'da geçirmiştir. En büyük

[53] Geniş bilgi için bk. Şentürk, Kartal, 2004: 414-416.
[54] Geniş bilgi için bk. Akalın, 1998: 68, 69, 71, 75, 76.

şöhreti gazeliyyattadır. Gülistan ve Bostan isimlerinde eserleri vardır. Gülistan 47 defa tercüme edilmiştir (208/16), (Osmânzâde Hüseyin Vassaf, 2006: 287, 288, 290).

Ṣalāḥī: (öl. 1197/1783) Halveti-Uşşaki şeyhi, âlim ve şair. 1117'de (1705) bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Kesriye'de (Kastorya) doğdu. Asıl adı Abdullah Selâhaddin, mahlası Salâhî'dir; Salâhî Uşşaki diye tanınır. Salâhî hakkında Risâle-i Salâhiyye adıyla müstakil bir eser yazan Hüseyin Vassâf, kâtipler zümresinden olan babası Muhammed Abdülazîz'in Saraybosna'da doğduğunu, daha sonra Kesriye'ye hicret ettiğini söyler. Tahsil hayatına memleketinde başlayan Salâhî, babasından devraldığı kâtiplik mesleğini sürdürmek ve öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a gitti. Halveti-Uşşakiliğin günümüze intikalini sağlayan en önemli halkalardan biri olan Salâhî Efendi tarikatın Salâhiyye kolunun piri kabul edilir. Tuhfetü'l-Uşşakıyye adlı eserinde Uşşaki tarikatının adab ve erkânını ayrıntılarıyla anlatmıştır. Divan sahibi bir şair olan Salâhî'nin birçok manzum eseri bulunmaktadır. Türk edebiyatında regaibiyye türünün ilk örneği ona aittir (244/14)[55].

Ṣıdḳī Dede: Filibeli Hüseyin Sıdkı Dede (1239/1824-H 1352/1933) Aslen Filibeli olan Sıtkı Dede, 1824 yılında Filibe'de doğdu. İlk tahsili ile medrese tahsilini memleketinde tamamladıkan sonra, yirmi beş yaşlarında iken Filibe'den çıkarak İstanbul'a geldi. İstanbul'da ders vekili Kazasker Büyük Filibeli Halil Feyzi Efendi'den "Feridiye Haşiyesi" okudu ve ondan icazet aldı. Ayrıca Farsça öğrendi. Sıdkı Dede, çok yönlü bir insandır. O Mesnevihandır, hattat ve hakkaktı. Arapça ve Farsçayı ana dili gibi bilir. Şairdir. Şiirlerinde "Sıdkî" mahlasını kullanır. Berg-i Sebz-i Mevlevî adlı Farsça gramer kitabı, Farsçadan Türkçeye 30-40 defter tutan sözlüğü, Selimiye Camii Hatibi olarak verdiği hutbelerin metinlerini ihtiva eden eserleri basılamamıştır. Bazı yazıları Mevlâna Müzesi'ndedir. 1352/1933 yılında vefat etti ve Üçler Kabristanı'nda toprağa verilmiştir (256)[56].

Süleymān Naẓīf: Kendisi Diyarbakırlı Said Paşa'nın oğludur. 1285 yılı şevvalinde (Ocak 1869) doğdu. Doğum yeri Amid (Diyarbakır) kasabasıdır. Annesi Akkoyunlulardan bir aşiret beyinin soyundan gelme Ayşe Hanım'dır. Said Paşa, devlet adamlığı yanında şairliği ve tarihçiliği ile de tanınmaktadır. Nazif'in büyük babası da şairliği ile tanınan Süleyman Nazif Efendi, onun babası da yine devrinin şairlerinden Diyarbakırlı İbrahim Cehdî Efendi'dir. Süleyman Nazif'in bazı yazılarında takma ad olarak İbrahim Cehdî adını

[55] Geniş bilgi için bk. Ceyhan, 2009: 17-19.
[56] Geniş bilgi için bk. Uz, 2015: 410-411.

kullanması da bu yüzdendir. Şairin son yılları maddi sıkıntılarla geçmiştir ve 4 Ocak 1927'de öldü (Mukaddime)[57].

Şükrî Beg: Şükrü (Fırat) Bey, Başyazar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi, Mebus. 1871 yılında Erzincan'a bağlı Eğin (Kemaliye) ilçesinde dünyaya geldi. Şehrimiz Sait Bey Mahallesi'nden Hacı İbrahim Efendizâde Abdülfettah Efendi'nin oğludur. Samsun'un tüccarları ve şehrin ileri gelenleri ile Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurar ve Millî Mücadele'ye aktif olarak katılır. I. Dönem milletvekilliğinin ardından Samsun'a dönerek bir süre Sahil Demiryolu Şirketi Murahhas Üyesi olarak çalışır. 8 Ağustos 1936 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşur (173/7)[58].

Şükrî Emîn Beg: Samsun, Tokat ve Sivas gibi pek çok ilde şube açan, Himaye-i Etfal Cemiyetinin çıkardığı 1926-35 yılları arasında yayınlanan, *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*'nin yazar kadrosunda yer alan bir şairdir (282/18, 30, 36, 284/5), (Çılgın, 2004: 97, 100).

Tevfîk Fikret: (1867-1915) İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi (1888). Çeşitli memuriyetlerde bulundu. Ticaret Yüksek Okulu'nda hat ve Fransızca dersleri verdi. Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı (1892-1895). Servet-i Fünun dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. Servet-i Fünun edebiyatının öncü isimlerinden olan Tevfik Fikret, İstanbul'da öldü (Mukaddime)[59].

Ṭopcı-zāde: Mehmet Arif Bey (Topçuzâde) (1287/1871-1942) dersiam, hattat, şair. Konya'da, Şems-i Tebrizî Mahallesi'nde doğdu. Babası Topçuzâde İsmail Hakkı Efendi, Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'nin kayınbiraderidir. Başarılızâde İbrahim Hakkı Efendi'den hat dersleri aldı. 1889 yılında tamir edilen Alâeddin Camii duvarlarındaki yazılar Mehmet Arif Bey'e aittir. Vefatından önce Konya'ya gelerek Şerafeddin ile Kapı camilerinde âlimane ve arifane vaaz ve nasihatlerde bulundu. 1 Şubat 1942 tarihinde bir pazar günü Devlet Hastanesi'nde Hakk'ın rahmetine kavuştu ve Musalla Mezarlığı'nda toprağa verildi (221/16)[60].

Ṭursun Faḳîh: (öl.726/1326). Konya'da doğdu. Edebalı'nın akrabası ve damadı, Osman Gazi'nin ise bacanağıdır. Konya'da iken tahsilini kimlerden aldığı bilinmemektedir. İlk eğitiminden sonra Söğüt'e, Osman Gazi ile birlikte çalışmakta olan Edebalı'nın yanına gitti. Ondan tefsir, hadis ve fıkıh dersleri aldı. Bu arada tasavvuf alanında kendisini yetiştirdi. Edebalı'dan tahsilini ikmal eden Dursun Fakih; Osman

[57] Geniş bilgi için bk. Gür, 2010: 92-94.
[58] Geniş bilgi için bk. Kayıkçı, 2013: 636.
[59] Geniş bilgi için bk. Hengirmen, age, s. 11.
[60] Geniş bilgi için bk. Uz, 2014: 276.

Gazi'nin yanında imam olarak savaşlara katıldı. Dursun Fakih, Osmanlı Beyliği'nin ilk kadısı ve ilk hutbesini okuyan âlimdir. İlim ve hukuk adamlığı yanında Osmanlı Devrinin ilk şairlerindendir. 1326'da Bilecik'te vefat etti (34/6, 35/4)[61].

Voltaire: Asıl ismi François-Marie-Arouet'tir. 1694 tarihinde adı geçen filozof bir rivayete göre Chatenay ve diğer rivayete göre Paris'te Arouet nam bir hazinedarın sulbünden doğmuş ve ilk tahsilini o zaman Cizvitler idaresinde bulunan Louis-le-Grand Mektebi'nde ikmal etmiştir. Mektepten çıktıktan sonra pederi kendisini devlet memuriyeti için yetiştirmeye çalışmış ise de kendi haline ve tavrına bu memurluğu uygun görmeyerek şiir ve nesir yazma yoluna heves etmiştir. Henüz yirmi yaşına ulaşmadığı halde Paris'te en büyük zatlara ve en parlak cemiyetlere takdim olunarak zekâsının keskinliğine âlem hayran kalmıştır. Henriade ve Oedipe adlı trajedi tertip eylemiş ve böylece namını bir kat daha yüceltmiştir. Daha sonra 1720 tarihinde Artemire ve 1722 tarihinde Mariamme adlı trajedileri ve 1725 tarihinde Nâmahrem başlıklı komedyayı yayınlamıştır. Ömrünün sonunda, yani 1778 tarihinde Paris'e gelip o zamanlar diyanet halkı o kadar sıkıştırmış idi ki, tiyatroya gitmek haram, çalgı dinlemek haram olduğundan herkes diyanet aleyhinde husumet göstermeye başlayarak Voltaire'nin yayınları ise diyanet namına ortaya konulmuş olan birtakım yanlış fikirler ve rivayetleri bilim ve akıl açısından redde yeterli bulunduğundan herkes Voltaire'i adeta bir müceddid suretiyle kabul etmişler. Ne fayda ki, ömrü vefa etmeyerek zikredilen senede hayatı son bulmuştur (208/9, 282/31)[62].

Ziyā Gökalp: 23 Mart 1876 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Kendisine, babasının isteği üzerine Mehmet Ziyâ ismi verilmiştir. Babası, Vilayet Evrak Memuru Mehmet Tevfik Efendi (1851-1890), annesi Zeliha Hanım'dır (1856-1923). İlköğrenimini 1883 yazında Mercimekörtmesi Mahalle Mektebi'nde tamamlamıştır. Hürriyetle ilgili ilk fikirlerini ise 1886 yılında girdiği Mektebi Rüştiye-i Askeriyye'de (Askeri Lise) hocası Kolağası İsmail Hakkı Bey'den edinmiştir. 1903 yılından sonra Diyarbakır Ticaret Odası'nda çeşitli görevlerde bulunmuş; bu sırada, Vilayet Gazetesi Başyazarlığı görevini de yürütmüştür. 1908'de İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır, Van ve Bitlis heyetlerinin müfettişliğine atanmıştır. 1909 yılında Dârülfünûn'da hocalık yapmak üzere İstanbul'a gelen Gökalp; orda birkaç ay kalmış, yeterli ücret alamadığı için tekrar Diyarbakır'a dönerek, "Peyman" gazetesini çıkarmaya başlamıştır. 1909 yılının son aylarında ise İttihat ve Terakki tarafından Selanik'e gönderilmiştir (273, 274)[63].

[61] Geniş bilgi için bk. Küçükdağ, 2012: 134-135.
[62] Geniş bilgi için bk. Ahmet Mithat Efendi, 2013: 197, 198, 202.
[63] Geniş bilgi için bk. Gürsoy, Çapcıoğlu, 2006: 89, 91.

2.5.13.1.5. Klasik Aşk Hikâyelerinde Geçen İsimler

Ferhād ile Şīrīn: (6/3, 50/7, 61/2, 212/12, 221/5, 222/1, 238/2).

Kerem ile Aşlı: (10/I).

Leylā ile Mecnūn/ Ḳays: (6/3, 42/3, 50/7, 56/3, 61/1-2, 66/3, 68/2, 84/1, 102/1, 167/1, 185/3, 187/9, 212/12-13, 222/1, 275/1-2..., 276/1...)

Vāmıḳ: (56/3, 212/12, 222/1).

Züleyḫā: (64/3, 187/9, 226/7, 227/10).

2.5.13.1.6. Tarihî Şahsiyetler ve Efsanevi Kahramanların İsimleri

Āṣaf: Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu ünvan, Süleyman Peygamber'in meşhur veziri ve İsrailoğulları soyundan gelen Âsaf b. Berhıye'den kalmadır. Bu kişinin ilm-i simya ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette İsm-i Azam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getiren bu vezirmiş. Şairler vezirleri överken onların "sahib-i tedbir" ve "sahib-i re'y" olduklarını bildirmek için bu kelimeden yararlanırlar (151/1, 174/6, 216/7, 225/3, 238/5), (Pala, 2011: 33).

Behrām: İran'ın Sasani hükümdarlarındandır. Gûr denilen yabani eşek avına meraklı olduğundan Behram-ı Gûr denilmiştir. Kuvveti, cesareti ve adaleti ile meşhurdur (167/4), (Levend, 2015: 164).

Belḳīs: Yemen'de Sebâ denilen mülkün melikesi idi. Bir gün Peygamber Süleymân'ın yolu bu havaliye uğradı. Belkîs çok güzeldi. Fakat puta tapardı. Süleymân, onu imana davet için bir name gönderdi. Süleymân'ın veziri Âsaf ism-i azam kuvvetiyle tahtıyla beraber Belkîs'i Süleymân'ın yanına getirdi. Görüştüler, neticede Süleymân'ın zevceliğini kabul etti (225/2), (Onay, 2013: 90).

Cem: İran hükümdarlarından Pişdadiyan'ın dördüncüsü olan Cem veya Cemşîd. Şarabı icat etmekle meşhur olmuştur. Başka hiçbir meziyeti olmadığı halde şarap mucidi olduğu için edebiyata girmiş, namını ibka etmiştir (208/1, 227/1, 284/3), (Onay, 2013: 104).

Ḍaḥḥāk: İran'ın Pişdadiyan sülalesi hükümdarlarından biridir. İki omuzu üstünde kendisine acı veren iki yılan otururmuş. Dahhâk-i Mârî (Yılanlı Dahhâk) de denilen bu kişi zulmüyle meşhurdur (42/9)[64].

Dellāl: Tellal; alıcı ile satıcı arasından anlaşmayı sağlayan kimse. Divan edebiyatında sık sık sözü edilen pazar manzarası içerisinde dellalın da önemli bir yeri vardır. Bunlar müşteriyi bulan, alışverişi hararetlendiren ve malın satılmasında önemli roller oynayan kimselerdir (42/10)[65].

Fir'avn: "Azamet ve ceberut sahibi olmak" anlamına geliyorsa da eski Mısır kavimlerinden Amalika hükümdarlarına lakap olarak verilmiştir. Birçok Firavnlar olmasına rağmen içlerinden en meşhuru Hz. Musâ zamanında yaşamış olanıdır (Mukaddime, 30/6)[66].

Ḥaccāc: Emevi komutanlarından olup halife Abdülmelik b. Mervan zamanında ordunun başına getirilir. "Zâlim" lakabıyla anılan Haccâc, Kur'an'ın harekelenmesine ilk defa delalet eden kişidir. (42/7) [67].

Ḥallāc: 244'te (858) İran'ın Fars eyaletinde bulunan Beyza'nın kuzeydoğusundaki Tur'da doğdu. Hakkında anlatılan bir menkıbeye göre Bağdat'ta açıkça Hak yolunda canını feda etmek istediğini, kanının dökülmesinin halk için helal olduğunu ilan etti. İbn Dâvûd ez-Zâhirî öncülüğünde bir grup âlim Hallâc'ın aleyhinde bir faaliyet başlattı. Aleyhindeki faaliyetler artıp bir kısım müridleri tutuklanınca kendisini de aynı akıbetin beklediğini anladı ve Ahvaz'a kaçtı. Sus'ta bir dostunun yardımıyla Dânyâl Peygamber'in türbesi civarında bir yıl saklandı. 301'de (913) yakalanarak Bağdat'a getirildi ve idam talebiyle mahkeme önüne çıkarıldı. Hapsi istendi, sekiz yıl süren hapis hayatı sonunda tekrar idamı istendi, 24 Zilkade 309 (26 Mart 922) tarihinde Bağdat'ın Babüttak denilen semtinde önce kırbaçlandı; burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra idam edildi. Başı kesilerek Dicle üzerindeki köprüye dikildi; gövdesi yakılıp külleri nehrin sularına savruldu. Kesik başı iki gün köprüde dikili bırakıldıktan sonra Horasan'a gönderilerek bölgede dolaştırıldı. Hallâc-ı Mansûr'un öldürülme sebebi hakkında, Abbasiler'e karşı ayaklanmış olan Karmatiler'le gizlice mektuplaştığı, "enelhak" sözüyle uluhiyyet iddiasında bulunduğu ileri sürülmüştür (42/14)[68].

[64] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 104.
[65] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 110.
[66] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 157-158.
[67] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 180.
[68] Geniş bilgi için bk. Uludağ, 1997: 377-381.

Hüdhüd: İpek kuşu, çavuşkuşu, ibibik. Süleyman Peygamber'e hizmet eden bir kuş. Çok uzaklardaki suyu havadan görebilme ve keşfedebilme özelliğine sahiptir. Bir gün su aramak için çok havalanınca Sebe ülkesini görüp Süleymân Peygamber'e haber vermiş, o da Belkıs'a Hüdhüd'ü elçi olarak göndermiştir (174/4, 222/6), (Pala, 2011: 216).

İbrāḥim b. Edhem: Zahid, sufi ve muhaddis bir zat olan Edhem, Abdullah b. Mübârek'in de aralarında bulunduğu altmış kadar ilim yolcusu gençle birlikte Mekke'ye doğru yola koyulmuştur. Bir müddet sonra beraber yola çıktığı gruptan ayrıldığı anlaşılan İbrâhim b. Edhem çölde tek başına aylarca seyahat etmiş, bu sırada tanımadığı bir kişi ona arkadaş olup "ism-i a'zam" duasını öğretmiştir. İbrâhim b. Edhem bu duayı okuyunca Hızır'la buluşmuş, Hızır ona ism-i azamı öğreten zatın Dâvud adında bir kişi, diğer bir rivayete göre İlyas olduğunu bildirmiştir (227/2)[69].

Ḳārūn: Hz. Mûsâ'nın akrabasından olup delaletiyle toprağı altın yapma sanatı olan kimyayı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştu. Hz. Mûsâ'nın istediği binde bir zekâtı vermediğinden servetiyle yere batmıştır (60/3, 118/2, 222/24)[70].

Loḳmān: Halk geleneğinde değişik kişiliklerle karşımıza çıkan tarihî bir şahsiyettir. Kur'an-ı Kerim'de adına bir sure vardır. Eski Araplar arasında da ünlü olan Lokmân'ın bir peygamber veya nebi olduğu hakkında tefsirlerde rivayetler vardır. Anlatılanlara göre o Hikmet ve Hekimliğin piri ve sembolü olarak bilinir (203/3, 208/18, 226/1)[71].

Mervān I: Emevi halifesi ve Mervani kolunun kurucusu (684-685). Hicretin ikinci yılında (623-24) Mekke'de doğdu. Hz. Osmân'ın amcası Hakem b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye'nin oğludur. Resûl-i Ekrem'e karşı düşmanca bir tavır takınıp O'na eziyet edenlerle birlikte hareket eden Hakem, Ümeyye ailesi mesuplarının çoğu gibi Mekke fethinin ardından Müslüman olduğunu söylediyse de bundan sonra da olumsuz tavrını devam ettirdi. Hz. Peygamber'i taklit etmesi, evini gözetlemesi ve Müslümanların sırrını ifşa etmesi yüzünden Resûlullah tarafından lanet edilerek Taif'e sürüldü[72].

Rüstem: Neriman'ın torunu, Zâl'in oğludur. Sekiz yüz sene ömür sürdüğü menkuldür. Rüstem, Şehnâme'de adı çok geçen efsanevi kahramandır. Bir lakabı da Tehemten, yani iri vücudlu pehlivan idi (167/2, 222/15, 232/5, 242/9), (Onay, 2013: 33).

Ṣan'ānī: Sanânî züht ve takva sahibi bir şeyhtir. Bir gün bir Hıristiyan güzelini görerek âşık olur ve züht ü takvayı bırakıp senelerce domuz çobanlığı eder (212/11, 222/1), (Levend, 2015: 148).

---

[69] Geniş bilgi için bk. Öngören, 2000: 295-296.
[70] Geniş bilgi için bk. Onay, age, s. 249.
[71] Geniş bilgi için bk. Pala, age, s. 290.
[72] Geniş bilgi için bk. Aycan, 2004: 225-227.

Selmān: Selmān-ı Fārisī. Asıl adı Mâhbe (Mâhey) b. Bûzehmeşân b. Mürselân b. Yehbûzân iken Müslüman olduktan sonra kendini Selmân İbnü'l-İslâm diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır. Selmân, Hendek Gazvesi'ne ve ondan sonraki bütün savaşlara katıldı. Bu gazve sırasında bir hendek kazılmasını teklif etmesi ve hendek kazmadaki başarısı dolayısıyla ensar ve muhacirler Selmân'ı kendilerinden sayma konusunda ihtilafa düşünce Resûlullah, "Selmân bizden, Ehl-i beyt'tendir" diyerek tartışmaya son verdi. Zahid bir kişiliğe sahip olan Selmân-ı Fârisî, Resûl-i Ekrem'in övgüsünü kazandı. Hz. Peygamber'in saçlarını tıraş etmesi sebebiyle berberlerin piri sayılmıştır (64/7, 203/11, 212/20, 223/8, 225/13, 227/12, 17, 243/7)[73].

Şimr b. Zilcevşen: Şemir b. Zülcevşen diye de bilinmektedir. Kerbela olayında Ubeydullah b. Ziyâd Hz. Hüseyin'i serbest bırakacağı sırada Şimr'in onu kışkırtarak bu kararından vazgeçirdiği bilinmektedir. Ömer b. Sad Hz. Hüseyin'i öldürmekten kaçındığı için ibni Ziyâd Şimr b. Zilcevşen'e bir mektup vererek Ömer b. Sad'a gönderir. Mektupta Ömer b. Sad görevini yerine getirmemesi durumunda Şimr'in onun yerine komutaya geçeceği bildirilmektedir. Şimr 9 Muharrem Perşembe günü Kerbela'ya ulaşır ve 10 Muharrem günü Hz. Hüseyin'e onun emriyle dört bir yandan saldırılır[74].

Timur-ı leng: 25 Şâban 736'da (8 Nisan 1336), Keş (Şehrisebz) yakınlarındaki Hoca Ilgar Köyü'nde doğdu. Babası yöredeki Barlas kabilesinin emiri Turagay, annesi Tekina Hatun'dur. Kendine müttefikler sağlamak suretiyle on yıllık mücadelen sonra Mâverâünnehir'e hâkim olarak Semerkent'ta tahta oturdu. (12 Ramazan 771/9 Nisan 1370). Onun başarısının en önemli sebebi bölgede kabileler arasındaki mücadeleler ve ciddi bir rakibinin bulunmaması idi. Kendisinin "Aksak" veya "Lenk" diye anılması da bu mücadele döneminde sağ kolu ve sağ bacağından yaralanmasından dolayıdır (168/12)[75].

'Ūc-ı 'Unuḳ: Selefde tul-ı kametle meşhur bir şahsın ismi (Hüseyin Remzi, 1887: 900). İslami kaynaklarda bu varlığın adı hakkında Ûc (Âc) b. Ûk (Anak/Anâk)şeklinde farklı rivayetler de vardır. Kâb el-Ahbâr'ın naklettiğine göre Ûc'un babası Hâbil'i öldüren Kâbil, annesi de Kâbil'in kız kardeşi Anâk'tır. Yirmi yaşında iken babası, 200 yaşında iken annesi ölmüştür. Ûc, annesini öldürmek isteyen şeytana engel olmuş, bunu gören annesi de

[73] Geniş bilgi için bk. Hatiboğlu, 2009: 441-443.
[74] Geniş bilgi için bk. Gülsüm, 2019: 40-41.
[75] Geniş bilgi için bk. Aka, 2012: 173-177.

uzun ömürlü ve güçlü olması için ona dua etmiş ve bu dua kabul edilmiştir. Ûc'un 3300 veya 23.333 arşın boyunda olduğu ve 3000 yıl yaşadığı nakledilmektedir (228/14)[76].

Veyse'l-Karenî: Tâbiîn'in büyüklerindendir. Peygamberimizin zamanında bulunduysa da O'nu göremedi. Yemen'in Karen Köyü'ndendir. Peygamberimizi görmeden Müslüman olmuştur. Annesinin sözüne o denli bağlı idi ki Medine'ye Peygamberimizin kapısına kadar geldiği halde annesinin "O'nu bulmazsan geri dön" sözüne uymak için Peygamberimizin hane-i saadetine dönmesini beklemeden Karen'e doğru yola çıkmıştır. Peygamberimiz eve dönünce onun kokusunu duymuş ve hırkasının ona verilmesini vasiyet etmiştir. Hakkında birçok menkıbeler vardır. Bunlardan biri Mirâc'ta Peygamberimizin ayakkabılarını çevirmesidir. Rivayete göre Peygamberimizin bir dişinin kırıldığını duyunca acaba düşen diş şu mudur, bu mudur diye sırayla bütün dişlerini söktürmüş. Peygamberimiz onun hakkında "Ben Rahmân kokusunu Yemen'den duyarım." buyurmuştur. Hz. Ömer zamanında Medine'ye gelmiş ve çok hürmet görmüştür. Hz. Ömer kendi elleriyle Hırka-i saadet'i ona vermiş ve Peygamberimizin vasiyetini yerine getirerek onun duasını istemiştir. Bu hırka bugün İstanbul'da Hırka-i Şerif camiinde muhafaza edilmektedir. Sıffin muharebesinde Hz. Ali'nin askeri arasındayken hicretin 37. yılında şehid oldu. Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sında hayatı ve menkıbeleri hakkında geniş bilgi vardır. Hakkında kitaplar yazılmıştır (3/8, 227/2), (Pala, 2011: 473-474).

Yezîd I: (öl. 64/683) 26 (647) veya 27 (648) yılında Dımaşk'ta doğdu. Annesi Yemen asıllı Kelb kabilesinden Meysûn bint Bahdel'dir. Babası Muâviye'dir. Muâviye vefat edince Yezîd Dımaşk'ta halife olarak biat aldı (Receb 60/ Nisan 680). Kerbela Emevi ordusu tarafından kuşatıldığında Hz. Hüseyin'in de Yezîd'e biat etmesi istendi. Hz. Hüseyin bunu kabul etmeyince 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde beraberindekilerden yetmiş iki kişiyle birlikte feci şekilde öldürüldü (3/3)[77].

Zâl: Sâm'ın oğlu ve meşhur Rüstem'in babasıdır. Saçı, kaşı ve kirpiği beyaz olarak doğduğundan, uğur sayılmayarak bir dağa atılmış ve orada simurg tarafından beslenmiştir. Saçının beyazlığından dolayı, kocakarı manasına gelen Zâl adı verilmiştir. Saçının sarıya mail olmasından dolayı Zâl-i Zer de denir (167/2, 222/15), (Levend, 2015: 167).

2.5.13.1.7. Filozoflar

Câlînûs: İslam tıbbını etkileyen ünlü Grek tabip ve filozofu. Asıl adı Galenos'dur. Câlînûs, Bergama, Smyrna (İzmir), Corinthos ve İskenderiye'de tıp öğrenimi yaptı. Daha

[76] Geniş bilgi için bk. Bozkurt, 2012: 34-35.
[77] Geniş bilgi için bk. Kılıç, 2013: 513-514.

sonra Roma'ya giderek Vali Boethius'un himayesinde anatomi çalışmalarında bulundu, ayrıca çoğu Aristocu filozoflardan oluşan felsefecilerle temasları oldu. (294/6)[78].

Farābī: İslam felsefesini metot, terminoloji ve problemler açısından temellendiren ünlü Türk filozofu. Türkistan'ın Fârâb şehri (bugünkü Kazakistan sınırları içinde eski bir şehir olan Otrar) yakınlarındaki Vesiç'te yaklaşık 257 (871-72) yılında doğduğu sanılmaktadır. İslam dünyasında ilk defa Kindî'nin başlattığı felsefi harekete ve onun şekillendirdiği Meşşâî akıma, kendi inanç ve kültürünün temelini oluşturan uluhiyyet, nübüvvet ve mead akidesinin yanı sıra Eflâtun ve Yeni Eflâtunculuk'tan aldığı bazı unsurları da katarak eklektik bir sistem kuran Fârâbî, kazandığı haklı şöhretten dolayı Aristo'dan sonra "Muallim-i Sânî" unvanıyla anılmıştır. İlerlemiş yaşına rağmen Fârâbî 337'de (948) Mısır'a kısa bir seyahat yaptıktan sonra Dımaşk'a döndü ve Receb 339'da (Aralık 950) seksen yaşlarında orada öldü (294/4)[79].

Felāṭūn: Eski Yunanlıların büyük filozoflarından olan bu zat Sokrates'in öğrencisidir. Yunan bilginlerinden Aristo'nun hocasıdır. Egine Adası'nda M.Ö. 429 senesinde doğdu. 30 yaşından sonra Sokrates'in ölümü üzerine Atina'yı terk etti. On yıl kadar İtalya'da, Mısır'da dolaştı. Bu arada Konya'ya geldiği, Alâaddin Tepesi'ndeki Eski Saat Kulesi yerinde bir süre Astronomi ile meşgul olduğu rivayet olunur. Konya'dan sonra gezisine devamla bir ara esir düştüğü, köle diye satıldığı, filozof olduğu anlaşılınca serbest bırakıldığı rivayet olunur. Atina'ya dönüşünden sonra orada akademi açtı. Birçok talebe yetiştirdiği ve M.Ö. 347 senesinde orada öldüğünü Yunan tarihleri belirtilir ise de Kitap-il-İşaret fi Ma'rifet-iz-ziyarat isimli kitap yazarı olup 611-1214'de ölen Ali İbni Ebubekir, Eflatun'un kabrinin Konya'da Alâaddin Tepesi'nde olduğunu belirtir. Arap yazarlarından İbni Herevi de Eflatun'un mezarının Konya'nın Alâaddin Camii yakınındaki kilisede olduğunu belirtir. Seyyah İbni Said de Eflatun'un mezarının Konya Kalesi içerisinde olduğunu belirtir (186/8, 208/12, 294/5), (Es, 1975: 648).

'İbn-i Sînā: Meşhur Türk tabib, filozof ve âlimi olup Şark edebiyatında ilim ve irfanın, hikmet ve felsefenin timsalidir. İslam âleminin Aristo ve Bokrât'ı olup eş'ârımızda onlara tercihen zikrolunmuştur. Müslüman âlimleri arasında şeyh lakabıyla ve orta çağlardan beri Avrupaca Avisenne diye meşhurdur. Vefatı H. 427-M. 1035'tedir. Kânûn adlı tıbba, Şifâ adlı hikmet ve felsefeye dair eserleri meşhurdur (292/5), (Onay, 2013: 221).

Soḳraṭ: (ö. m. ö. 399) Milattan önce 470'te Atina'da doğdu. Babası Sophroniscus taş ustası, annesi Phaenarete ebeydi. Bir süre babasının yanında taşçılık yaptı. İlk Atinalı

[78] Geniş bilgi için bk. Kutluer, 1993: 32-34.
[79] Geniş bilgi için bk. Kaya, 1995: 145-162.

filozof Anaxagoras'ın öğrencisi olan Archelaos'un yanında öğrenime başladı. Erken dönem tabiat felsefesinin yanı sıra onun ahlak alanındaki görüşleri Sokrat (Sokrates) üzerinde olumsuz bir etki bıraktığından kısa sürede ilgisini başka alanlara yöneltti. Onun bu anlayışı felsefe tarihinde Sokrat öncesi ve Sokrat sonrası diye bir ayrım yapılmasına sebep olmuştur. Boş ve faydasız düşüncelerden ibaret gördüğü matematikle ilgilenmiyordu; "Bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir" diyordu. Büyük bir ahlakçı olan Sokrat geriye hiçbir eser bırakmadı, hayatı boyunca hep tartıştı ve sorguladı (186/8, 208/10)[80].

2.5.13.1.8. Diğer Özel İsimler

'Abdu'llah Efendi: 1295-1879 senesinde Beyşehir'de doğdu. Beyşehir'li Hafız Ali Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini bitirdikten sonra Konya'ya gelerek Ziyaiye Medresesi'ne girdi. Aksekilli Mehmet Emin Efendi'den ders okudu ve ondan icazet aldı. İstanbul'a gitti. Fetva emini Ali Rıza Efendi'nin dersine devam etti. Bir icazetname de ondan aldı. İstanbul'da Medrese-i Kuzzata devam etmiş, pekiyi derece ile mezun olmuş, Konya ve Isparta İdadileri Arapça ve Din dersi öğretmenliklerine tayin edilmiştir. Konya Kız ve Erkek Öğretmen Okulları'nda din dersleri okutmuş. Sultan Selim Camii İmamı Hacı Abdurrahman ve aynı Camii Hatibi Mesnevihan Sıtkı Dede'den Hüsnühat dersi almış, o tarihlerde Konya'da sürgün bulunan Balıkesirli Abdülmecid Tolun'dan Farsça öğrenmiştir. Aziziye Camii'nde muhaddislik yapmış ve uzun süre Konya Müftülüğü yapmıştır. Abaoğlu'nun damadı Müftü Abdullah Ulubay diye tanınır ve sevilirdi. 1959 senesinde öldü. Üçler Kabristanı'nda gömüldü (237/2, 242/6), (Es, 1975: 18).

Acar: Hüseyin Hüsnü Ozanbay'ın oğlu Acar, Tarım Bakanlığı'ndan memur emeklisidir, Ankara'da oturduğu bilinmektedir (41/37), (Sural, 1978). Sural'ın söyledikleri dışında 23 Haziran 2020'de şairin torunu Hazer Soylu ile telefonla yapılan görüşmede Hazer Soylu dayısı Acar Ozanbay ile ilgili şunları nakletmiştir: Öncelikle dayım hayatta değildir. Dayım Acar Ozanbay, Ankara'da Tarım ve Orman Bakanlığından emekli olduktan sonra İstanbul'a taşındı ve orada vefat etti. Evli ve iki çocuk babasıydı. Kızının ismi Betül Ozanbay, oğlunun ismi Ömer Hüsnü Ozanbay, eşinin ismi ise Sevim Ozanbay'dır.

'Alemdār-zāde Ḥāfiẓ 'Azīz Beg: Tüccar, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Vekâleti'nin yayınladığı *Yıllık Deniz Ticareti* adlı kitapta Karadeniz'e düzenli sefer yapan firmalar

[80] Geniş bilgi için bk. Kaya, 2009: 352-354.

olarak Yelkencizâde ve mahdumları vapur idaresi, Sadıkzâde Biraderler ile Alemdarzâde Biraderlerin kumpanyaları zikredilmektedir. Alemdarzâde biraderlerin idaresindeki şirketin ise Millet, Canik ve Yeşilırmak isimli üç adet vapuru vardır (197), (Dığıroğlu, 2014: 218).

ʻAlī Ekber: Ekberoğlu, İsmil Köyü'nden bir şahıs olup, 1920 yılında Delibaş Hadisesi'nde vilayet Konağı'nda Vali'nin nöbetcisi olarak kapuda vazifelendirilmiş zat (242/11), (Es, 1975: 203).

ʻAlī Ḳapdan: bk. ʻAlī Ekber (225/6).

ʻAlī Kemāl: Muhasebe müdürü (282/27).

ʻAlī Rıżā Bey: Ali Rıza Nalçacı, Konya'ya 41 yıl öğretmen olarak hizmet eden, eğitimci yazar Ali Rıza Nalçacı, 30 Mart 1973 tarihinde vefat etmiştir. Konya Belediyesi eski başkanı merhum Ahmet Hilmi Nalçacı'nın babası olan, Ali Rıza Nalçacı, Rumi 1312, Miladi 1896 yılında Konya'nın Sephavan Mahallesi'nde doğdu. Babası Konya eşrafından, tüccar Nalçacızâde Hacı Ali Efendi (vefatı 1896)'dir. Annesi Ayşe Hanım (vefatı 1902)'dır. Ömer, Ahmet, Mehmet Emin, Osman ve Mustafa isimli kardeşleri vardır. Ali Rıza Efendi, 1324/1908'de Konya Mahdumiye Mektebi'ni bitirdi. Konya Sultanisi'nin 10. sınıfına kadar okudu ve 1917'de askerliği sebebiyle okulundan ayrıldı. Darulmuallimin'de öğretmenlik meslek derslerinden imtihan vererek ilk mektep muallimliği şehadetnamesi aldı. Ayrıca medreseye devam ederek icazet aldı (105)[81].

Arnabud-zāde Sīmsār İbrāhīm Edhem Aġa: Kadızâde Ömer Sadık Efendi´nin oğludur. Tahsilini Konya'da yaptı, Konya Hukuk Mektebini bitirdikten sonra Maliye Memurluğu ile memurluk hayatına başladı. Daha sonra Karaman İlçesi'nin Aladağ Nahiyesi Müdürü oldu. 1336-1920 senesinde bu görevi başında bulunduğu sırada Konya Hadisesi diye meydana gelen Delibaş Ayaklanması'nda Jandarma Komutanı Yüzbaşı Cemal Bey'le birlikte asiler tarafından şehit edildi. Mezarı Üçler Kabristanı'nda olup, hakkında bu kısa bilgiyi veren yeğeni emekli Tapu Sicil Muhafızı İhsan Aksoylar Bey'dir (213, 219/8, 222/26, 240/18, 249, 286/3), (Es, 1975: 1168).

ʻĀşir Bey: Bafra'da tavuk meraklısı bir muallimdir (208/17).

ʻAvnī Beg: Samsun'un eski defterdarı (167).

Āyişe Ḫanım: Samsun eşrafından Gazizâde İsmâîl Bey'in veremden vefat eden kızıdır (257, 258).

ʻAzīz Beg: İstikamet Mağazası sahibidir (218/19).

[81] Geniş bilgi için bk. Ceylan, Kaya, 2017: 195.

Bedri Beg: Samsun Gümrük Caddesi 199 numarada, Bedri ve Şahap Beylerin işlettiği Karisöri Fabrikası vardır. Doğrama, mobilya ve her tür demir işleri ile karisörü ve otobüs imal etmektedir (284/1, 3), (Dığıroğlu, 2014: 214).

Behcet Ḫ͡oca: (Behçet Efendi)/(Hacı Adil Efendizâde)/(1275-1858-1926) Hattat. Konya'da Ovaloğlu Mahallesi'nde doğdu. Babası Adliye Medresesi'nin kurucusu Müsevvitzâde Hacı Adil Efendi'dir. Mehmet Zarî Efendi'nin küçük kardeşidir. Tahsilini babası ile amcası müftü Abdullah Vahdi Efendi'de tamamlayarak icazet aldı. Dürüst bir insan olarak tanınan Behçet Efendi, 1926 yılında vefat etti. Üçler Mezarlığı'nda metfundur (282/13)[82].

Behzād: Samsun'da musiki ustası Pakize Hatun'un oğludur (283/1).

Besīm Atalay: (1298-1882) de Uşak'ta doğdu. Babası İnce Mehmed Çavuş adında bir demircidir. Annesi İlmiye Hanım'dır. Besim Atalay, ilk tahsilini Uşak'ta ibtidai ve rüşdi mekteplerinde bitirmiştir. Sonra medreseye girdi. Orada okurken dayısı Aşık Hüseyin isminde bir Bektaşinin tesiriyle şire ve edebiyata heves etmiştir. İzmir'de çıkan Ahenk Gazetesi'nde ilk şiirlerini yazmaya başlamıştır. Dârülmuallimîn sınavlarına girmiş ve başarılı olmuştur. Mektebi bitirdikten sonra Konya Dârülmuallimîn'e fennî terbiye muallimliğine tayin edilmiştir. Bir yıl sonra Trabzon Dârülmuallimîn müdürlüğüne terfi ettirilmiştir. İki yıl sonra Ankara Dârülmuallimîn müdürlüğüne nakledilmiştir. Bir müddet de Maarif vekâleti Hars müdürlüğünde bulunmuştur. Besim Atalay'ın neşredilen eserleri vardır. Bunlar: Maraş Tarihi, Bektaşilik ve Edebiyatı, Türk Büyükleri veya Türk Adları, Türk Dili Kuralları, Cönk, Baş Belâları, Tan Destanı, Suna ve Çoban Hikâyesi, (150), (Ergun, 1936: 823-825).

Bilāl Ḥabeşī: Bilâl bin Hamâme bin Rebâh. Peygamberimizin azatlı kölesi, müezzini, ilk Müslümanlardan, sahabeden Habeşli bir zattır. Sesi gayet güzel ve müessirdi. Peygamberin vefatından sonra ezan okudukça dinleyenleri ağlatırdı (222/11, 228/8, 235/5), (Onay, 2013: 93).

Boyacı Çavuş: Gerçek adı bilinmeyen bu meczup, merhum Sural'ın belirttiğine göre Konyalı iyi bir ailenin çocuğu idi. Rivayete göre Birinci Dünya Savaşı'nda esir düşmüş ve bu sırada akli dengesi bozulmuştur. Konya'nın nekrelerinden (nüktedan; komik) sarraf Evcizâde Fehmi ile sarraf Kel Ahmet, Çavuş'a bir boya sandığı yaptırmış, Çavuş, sözde ayakkabı boyacılığı yapmaya başlamıştır. Çavuş sonraları saldırgan olmaya başlamış, bu sebeple de Bakırköy Akıl Hastanesine gönderilmiş ve İstanbul'da ölmüştür (185)[83].

[82] Geniş bilgi için bk. Uz, 2011: 70.
[83] Geniş bilgi için bk. Işık, 2018: 107-108.

Bünyāmin: Hz. Yakûb'un en küçük oğlu ve Hz. Yûsuf'un öz kardeşi. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf suresinde Hz. Yakûb'un Yûsuf'un dışındaki çocuklarından, dolayısıyla Bünyâmin'den de isim zikredilmeden bahsedilir (226/6)[84].

Cemâl Gültekin: Samsun Halkevi 1936 yılında konferans faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Halkevinde gerçekleştirilen Güneş dil teorisi konferansını Cemal Gültekin Bey vermiştir (283/3), (Kocaoğlu, 2014: 70).

Çehār-şenbeli Selīm Beg: (Selim Sırrı Tarcan) Mora/Yenişehir-1874, Yusuf-Zeynep-Mühendishâne-i Berrî Hümayun Mektebi Harbiye Bölümü, İsveç Beden Eğitimi Okulu-Fransızca-Beden Terbiyesi, Eğitim-Kolağası, Beden Eğitimi Öğretmeni, Özel Jimnastik Okulu sahibi, İstanbul 5. Tevriye-i Bedeniye Müfettişi, Maarif Nezâreti Tevriye-i Bedeniye Müfettişi, Maarif Nezâreti Heyet-i Teftişiye Üyesi, Darü'l-Muallimînî Aliye Müdürü, Muallimler Cemiyeti Reisi, Galatasaray Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni, Maarif Vekâleti Başmüfettişi, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Başkanı, Yazar-V. Dönem Ordu Milletvekili-Evli, 2 çocuk babasıdır. Ölüm Tarihi:02.03.1957. (164), (Yıldırım, Zeynel, 2010: 282).

Çehreli-zāde: Vatan Konyağı Fabrikası, Çehrelizâde Ali Rıza ve Mahdumları Sabunları reklamında, memleketimizin çok çalışkan ve çok müteşebbis tacirlerinden Çehrelizâde Ali Rıza mahdumları beylerin vücuda getirdiği fabrikada kendisi de bulunmaktadır (246/2)[85].

Çölce-zāde Zeyne'l-'Ābidīn Efendi: Konya'nın 19'ncu yüzyıl sonlarında ve yirminci yüzyıl başlarında yetiştirdiği değerli politika adamlarından bir zattır. 1286-1869 senesinde doğmuş, Konya Bekir Sami Paşa Medresesi Müderrisi Mehmet Bahattin Efendi'nin büyük oğludur. İkinci meşrutiyetten sonra politika hayatına atılmış, İtilaf Partisi Genel Sekreteri olmuş, Konya Milletvekili seçilmiş, 1921 yılına kadar politika ile uğraşmış, Cumhuriyetin İlanı üzerine yüzellilikler listesine dâhil olmuş, 1940 senesinde Medine'de ölmüş ve oraya gömülmüştür (212), (Es, 1975: 2787).

Çubuḳcı-zāde Ṣubḥī Beg: 1927 *Ticaret Salnamesi*'nde "Muamelat-ı Ticariye ve Ticaret-i Bahriye" isimli bir başlık açılmıştır. Hem başlıktaki ifadeler hem de ismi zikredilen esnaf, bu meslek erbabının Karadeniz'de nakliyat ve ticaret yaptığına işaret etmektedir. Bu başlık etrafında zikredilen isimlerden biri de Çubukçuzâde Subhi'dir. Aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında Samsun ticaret odasının idari kadrosunda görev yapmıştır (221/10, 292), (Dığıroğlu, 2014: 218, 237).

[84] Geniş bilgi için bk. Küçük, 1992: 490-491.
[85] Geniş bilgi için bk. Dığıroğlu, 2014: 214-215.

Edhem Veysī Beg: Samsun Gazetesi başmuharriri. Nisan 1925 tarihinde Samsun Türk Ocağı İdare Heyeti kadrosuna seçilmiştir. (167, 227/15)[86].

Emīroğlı Mu'ammer: Muammer Emiroğlu, Tekel Müfettişleri'nden olan bu zat, 1930 senesinde Konya'da uzun süre kaldığı zamanda "Konya Babalık Gazetesi"nde yazılar yazmış, "Kütahya'lı Şeyh'den Örnekler" isimli yazı serisinin ilgi topladığını Afif Evren'in anılarından anlıyoruz. Bu zat aynı zamanda zamanının sayılı akşamcılarından olduğu da aynı anıda belirtilmektedir (Mukaddime, 116, 187/5), (Es, 1975: 1802-1803).

Es'ad: Gudyer lastiklerinin Samsun ve havalisinin genel acentalığını Esat Efendizâde ve Seyit Bilal yapmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında Samsun Ticaret odasının işleri, 13 kişilik bir ekip tarafından yürütülmektedir. Bu ekipte Esat Efendizâde de vardır (242/11), (Dığıroğlu, 2014: 222, 237).

Fārūḳ: İslam Beyzâde Faruk Bey, Samsun'un tüccarları ve şehrin ileri gelenleri ile Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur (202/2, 217/8-9), (Kayıkçı, 2013: 636).

Fehmi Beg: Samsun'da Türk Ocağı'nın Samsun İdare Heyeti'nde tüccardan Kavalalı Hüseyin Fehmi Bey de bulunmaktadır (282/7), (Kocaoğlu, 2014: 61).

Ferīde Bergin Ḫanım: Konya Kız Öğretmen Okulu Matematik dersleri öğretmeni olarak görev yapmış olan zat (277), (Es, 1975: 765).

Fetḥī Beg: İcra memuru (294).

Fu'ād Beg: İcra memuru (225/13, 294).

Ġanī: Abdülgani (Gani Efendi Hoca)/(Gani Aksoy) Efendi, Konya'nın Ahmet Fakı Mahallesi'nde 1287-1871 yılında doğdu. Guraba Hastahanesi müdürü Hasip Efendi'nin büyük oğludur. Mahallesi Sıbyan Mektebi'nde okudu. Burayı bitirdikten sonra Nakipoğlu Medresesi'ne girdi. Sadri Efendi Hoca'dan ders okuyarak ondan icazet aldı. Öğretmenliğe intisap ederek 42 sene Konya Maarif'ine hizmette bulundu, birçok talebe yetiştirdi. 1922 senesine kadar Konya Sultanisi Arapça öğretmenliği yapmış bu tarihten sonra ayrıca Din dersleri, Kur'an-ı Kerim dersleri öğretmenliğinde bulunmuştur. Emekliye ayrıldıktan sonra 1943 senesi Mart ayı'nın dördüncü günü hayata gözlerini ebediyen kapamış, 72 yaşında Musalla Kabristanı'na gömülmüştür. Konya Sultanisi'nden ayrı Konya Öğretmen Okulları'nda, ortaokulda öğretmenlik yapmıştır (238/9), (Es, 1975: 72).

Gültekin Beg: Gültekin, Galip (1900-1964) Cumhuriyet Dönemi Konya milletvekili. Konya'da doğdu. Babası Mustafa Bey, annesi Zahide Hanım'dır. Ankara Hukuk Mektebi'ni bitirdi. Kızılviran, Köprübaşı nahiyeleri ve Yatağan, Hasanşar Köyleri'nde

[86] Geniş bilgi için bk. Kocaoğlu, 2014: 60.

muallimlik yaptı. Adliye Vekâleti Ceza İşleri Müdüriyeti II. sınıf tetkik memurluğu görevinde bulundu. VI. Dönem Konya milletvekilliği yapan Gültekin, evli ve dört çocuk babası idi. Galip Gültekin 16 Ağustos 1964 tarihinde vefat etti (282/10)[87].

Ḥācı Ferşād: (1866-1929) Trabzon'a bağlı Çaykara kazasının Yeşilalan Köyü'nde doğdu. Asıl adı İbrâhim Hakkı'dır. Of'ta müftülük, Samsun İdadisi'nde öğretmenlik yaptı. Ferşad Efendi bir taraftan müderrislik yaparken diğer taraftan tasavvufla meşgul oldu. Hacca da giden Ferşad Efendi, İsmâil Necâtî Efendi'den sonra Gümüşhânevi Tekkesi'nin postnişinliğine getirilmesine rağmen "şöhret afettir" diyerek bu görevi benimsemedi ve ömrünün sonuna kadar memleketinde tedris ve irşad faaliyetlerine devam etti (250/12)[88].

Ḥācı Ḥayrullāh-zāde 'Ömer Niyāzī Beg: Ömer Karataş, Samsun-1882, Hacı Hayrullah-Emine-Ortaokul-Ziraat, Ticaret-Çiftçi, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı, Yöneticisi, Vilayet Daimî Encümen ve Umumi Meclis Üyesi, Samsun Belediye Başkanı-VIII. Dönem Samsun Milletvekili-İstiklâl Madalyası sahibi-Evli, 7 Çocuk (Yıldırım, Zeynel, 2010: 497). Samsun tüccarlarıyla beraber Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuş ve Milli Mücadele'ye aktif olarak katılmıştır (171), (Kayıkçı, 2013: 636).

Ḥācı Mollā: Kâşif Efendi, 1929 senesinde Konya Zahire Borsası üyeliği yapmış olan tüccardan ve eşraftan bir zat (173/11, 227/24), (Es, 1975: 1354).

Ḥācı-zāde Rüstem: 9 Eylül 1928'de Samsun Belediye Başkanlığı yapmıştır (221/11, 232/4-5, 241/3, 242/9), (https://www.kapsamhaber.com/samsun/gecmisten-gunumuze-samsun-belediye-baskanlari-ve-isimleri-h50466.html E.T. : 25.12.2019).

Ḥācı-zāde Süleymān: (218/14, 225/2)[89].

Ḥamāmī-zāde: Müteahhit Hamamizâde Sâlih Sarim Bey "İnşaat ve Teslimat Evi" adlı müessesenin işletmecisidir (222/17), (Dığıroğlu, 2014: 224).

Ḥasbi-zāde: Fahri Özbir, 1905 senesinde Balıkesir'de doğdu. Balıkesir'in tanınmış bilginlerinden ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarından "Hasbi Efendi Hoca"nın oğludur. İdadi tahsili gördükten sonra öğretmen kursuna girdi ve mezun oldu. Bir süre öğretmenlik yaptı, Maliye Meslek Okulu'na girdi, iki yıl okudu ve diploma aldı. Yurdun çeşitli yerlerinde görev aldı. Son vazifesi Konya Defterdarlığı Gelir Müdürlüğü olup, 1966 senesinde emekliye ayrıldı. 1975 yılında hayatta olup, Konya'da oturmaktadır. Çok terbiyeli, herkes tarafından sevilen, sayılan bir zat-ı muhteremdir (222/17), (Es, 1975: 733).

[87] Geniş bilgi için bk. Şahin, 2012: 44.
[88] Geniş bilgi için bk. Yavuz, 1995: 413-414.
[89] *Büyük Konya Ansiklopedisi* adlı eserde 41 farklı Süleyman ismi bulunmaktadır. Bu kişi hakkında *Dîvân*'da yeterli bilgi verilmediğinden kim olduğu tespit edilememiştir (Es, 1975).

Ḫ̆oca Ḥasan Efendi: Hasan Umur (İlköğretim Müfettişi, Belediye Reisi, Araştırmacı Yazar) 1880 yılında Trabzon'a bağlı Of ilçesinde dünyaya gelen "Hasan Umur", Hâcı Ömer Efendi'nin oğludur. 1916 Mart'ında Ruslar'ın bu bölgeyi işgali üzerine kardeşi İsmail (Umur) ile birlikte 13 nüfuslu ailesiyle hicret ederek önce Bafra'ya, sonra da Samsun'a yerleşti. Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Samsun Teyyare Cemiyeti, Samsun Himaye-i Eftal Cemiyeti, Samsun Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi cemiyetlerin kuruluş ve çalışmalarında, ayrıca Ticaret Borsası'nda vazife almış, 1931-34 yıllarında da önce Belediye Meclis Üyeliği'nde, daha sonra ise "Belediye Reisliği"nde örnek hizmetler vermiştir (26)[90].

Ḥüriyye Ḥanım: Tüccardan Şâhînzâde Ahmed Efendi'nin kızıdır (251).

İḥsān: Ahmet Beg (Tekel Baş Müdürü, Tarihçi) Konya'nın tanınmış köklü ailelerinden Kurucuoğlu Mustafa Efendi'nin torunu Ahmet Efendi'nin oğlu bulunan İhsan Bey 1305-1889 yılında Konya'da doğdu. Sıbyan Mektebi'nde okudu, Konya İdadisi'ni bitirerek İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'na girdi. İyi derece ile mezun olduktan sonra Konya'ya gelerek Reji İdaresi'ne geçti, memuriyet hayatına başladı, aynı zamanda Konya Basın alanında değeri daima hürmetle yadedilecek teşebbüse geçti. Muhlis Koner merhumla birlikte ilk sayısını 24.04.1908 tarihinde çıkardıkları "Barika Mecmuası"nda değerli fikir ve edebî yazılar yazmak suretiyle de memleket aydınlarına faydalı olmaya çalıştı. Memuriyet hayatında bulunduğu vazifenin Genel Müdür Yardımcılığı'na kadar yükseldi, Birinci Dünya Harbi'ne iştirak etti, Kurtuluş Savaşı'nda Eskişehir'de cephe gerisinde yedek subaylıkla hizmetleri dokundu. 1928-1929 yıllarında Konya Tekel Baş Müdürlüğü'ne tayin olarak Konya'ya yerleşti. Tarihe çok meraklı idi, tarihi romanlarını sağlığında bastırmıştır. Konya'nın bu kıymetli evladı genç denecek yaşta, kendisinden birçok hizmetler beklenildiği sıralarda bugünkü Tekel Baş Müdürlüğü binasının inşaatını heyecanla beklediği vakitte tutulduğu hastalıktan kurtulamayarak 7 Kasım 1934 Çarşamba günü aramızdan ebediyyen ayrıldı. Üçler Kabristanı'na gömüldü. Basılmış eserleri şunlardır: 1- Selçuk Sarayı'nda Prenses Tamara ve Mihriyar, 2- Üçüncü İzzetttin Keykavus, 3- Kılınç Aslan (272), (Es, 1975: 1185-1186).

İsma'îl Ḥaḳḳı: 1923 tarihli *Samsun Ticaret Rehberi*'nde dava vekilleri başlığı altında avukatlık mesleğini icra etmektedir (208/11, 243/4), (Dığıroğlu, 2014: 225).

İsma'îl Ḥaḳḳı Yılanlıoğlu: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden 1961 yılında Kastamonu milletvekili seçilmiştir (267, 282/19), (Sayan, 2015).

[90] Geniş bilgi için bk. Kayıkçı, 2013: 292.

Kāmil Beg: 1923 tarihli *Samsun Ticaret Rehberi*'nde dava vekilliği başlığı altında avukatlık mesleğini icra edenler sıralanmaktadır. Mehmet Kamil Bey'de dava vekilliği yapmaktadır. Aslıoğlu Han'da yazıhanesi bulunan Mehmet Kamil Bey'i diğer avukatlardan ayıran en önemli özellik müellifliğidir. (237/4, 242/12, 244/18), (Dığıroğlu, 2014: 225-226).

Kātib 'İrfān: 1926 senesinde Konya Kadastro Heyeti Kâtipliği yapmış olan bu zat, görevinden aynı yıl istifa etmiştir (26/V), (Es, 1975: 1213).

Kāẓım: 1926 senesinde Konya Milli Eğitim Müdürlüğü Evrak Memuru vazifesinden, Konya Maarif Eminliği Kâtipliği'ne tayin olunan şahısdır (105/2), (Es, 1975: 1367).

Ḳılınççı-zāde Aḥmed Żiyā'ed-dīn Beg: Samsun'un tanınmış ve itibarlı iş adamı (Köse, 2014: 281), 9 Aralık 1927'de Sıhhiye Müdüriyetinde geçekleştirilen toplantıda "Samsun Verem Mücadele Cemiyeti"nin kurulmasına karar verilmiştir. Bu cemiyeti kuranlardan biri de Kılınççızâde Ahmed Ziyâeddîn Bey'dir (169), (Duman, 2014: 194).

Kibār-zāde Tevfīḳ: Samsun'da Cumhuriyet dönemi çarşısındaki dükkânlardan Kibar Ali Kardeşler namına Tevfik Bey, üç katlı kargir depo işletmiştir (222/7), (Dığıroğlu, 2014: 247).

Lem'ān Gün: Samsun Halkevi 1936 yılında konferans faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Halkevinde gerçekleştirilen Türk Dili konferansını Leman Gün vermiştir (283/3), (Kocaoğlu, 2014: 70).

Meḥāmī Ḥikmet Kemāl: 1923 tarihli *Samsun Ticaret Rehberi*'nde dava vekilliği başlığı altında avukatlık mesleğini icra edenler sıralanmaktadır. Mehami Kemal Hikmet Bey dava vekilliği yapmıştır (208/2), (Dığıroğlu, 2014: 225).

Molla 'Ādil: Samsun'da müteahhittir (173/10, 189/1, 243/3, 279/II, 282/3).

Muḥsin: Cumhuriyet döneminde Samsun'un tiyatro tarihinde önemle zikredilmesi gereken faaliyetlerden biri de 1924 yazında İstanbul'dan Samsun'a gelmiş olan Dârülbedâyi'dir. Türk tiyatro tarihinde önemli bir yeri olan Dârülbedâyi'-i Osmani 1914 yılında İstanbul Belediyesi tarafından kurulmuş ve bu tarihten itibaren tiyatro alanında önemli faaliyetler göstermiştir. Sadece İstanbul'da değil Anadolu vilayetlerinde de zaman zaman faaliyetlerini sürdüren Dârülbedâyi, Samsun tüccarlarından Alemdarzâdeler tarafından 1924 yılında Samsun'a davet edilmiştir. Davet üzerine Dârülbedâyi heyeti Alemdarzâdelere ait Millet vapuruyla 1924 yılı Haziran ayı başlarında Samsun'a gelmişlerdir. Dârülbedâyi' nin Samsun'a gelişi Haber Gazetesi'nde "Ertuğrul Muhsin Bey ve rüfekası şehrimizde" başlığıyla duyurulmuştur. Aynı gazetenin 16 Haziran günkü sayısında da Ertuğrul Muhsin Bey'le gerçekleştirilen geniş bir mülakata yer verilmiştir.

Dârülbedâyi'in Samsun'a gelen kadrosunda Ertuğrul Muhsin'den başka Behzad, Vasfi Rıza, Nurettin Şefkati ve Hazım Beylerle Bedia Muvahhid Hanım gibi Türk tiyatrosunun tanınmış isimleri bulunmaktadır (283/13), (Kocaoğlu, 2014: 33-34).

Murād Sükūtî: Konya Lisesi'nde Baba Hüsnî'nin öğrencisi (Mukaddime, 3b).

Muṣṭafā 'Ādil Beg: Nisan 1925 tarihinde Samsun Türk Ocağı İdare Heyeti seçilmiştir. Yapılan seçimlerde İdare Heyeti'ne Samsun Sultani Mektebi Müdürü Adil Bey de seçilmiştir (293), (Kocaoğlu, 2014: 60).

Muṣṭafā Efendi: Hacı Veyiszâde Hacı Mustafa Sabri Efendi (Kurucu) (1887-1960) Müderris, Konya'nın dinî hayatını derinden etkileyen önemli bir şahsiyet. 1303'te (1887) Sedirler Orta Mescid Mahallesi Kayı Sokağı'nda doğdu. Babası Konya'nın meşhur âlimlerinden Adliye Medresesi müderrisi Hacı Veyis Efendi, annesi Şatırlı Hacı Mehmet Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır. Babasına nispetle Hacı Veyiszâde adıyla meşhur olan ve doğumundan iki yıl sonra nüfusa kaydedilen Mustafa Sabri Efendi'nin ilk hocası babası Hacı Veyis Efendi'dir. 1906'da Ereğli'nin Hortu Köyü'nde Hacı Yusuf Ağa'nın kızı Meryem Hanım'la evlendi. Filibeli Mesnevihan Sıdkı Dede'den Farsça dersleri aldı. 4 Mart 1340 (1924) tarihinde Başvekâlete bağlı olarak kurulan Diyanet İşleri Reisliği ve Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından Konya vaizi olarak görevlendirildi. 21 Haziran 1934'te soyadı kanunu çıkınca babasıyla yaptığı istişarelerden sonra dini koruyan anlamındaki "koruyucu" tabirini almak istedi. Fakat bundan daha önce amcazadeleri tarafından kullanılması üzerine tesis eden anlamında "kurucu" tabiri ailenin soyadı oldu. Yağcızâde Mustafa Efendi'nin vefatından sonra cemaatin talebi üzerine Aziziye Camii'nde görev yapmaya başladı (1950). 5 Şubat 1960'ta vefat etti. Konya gazeteleri Konya'nın Hz. Mevlânâ'dan sonra ikinci en kalabalık cenaze töreni yaşadığını ve Konya'nın ikinci Mevlânâ'sını kazandığını yazıyorlardı. Mehmet ve İdris Veyis adından iki oğlu, Halime, Sakine, Fatıma ve Sare adında dört kızı vardır (265/1)[91].

Muṣṭafā Zühdî Beg: Muhasebe mümeyyizi Cemâl Bey'in oğludur (178).

Muvaḳḳıt-zāde: Yûsuf Ziyâ Tokcan, Hicri 1317-Miladi 1901 senesinde Konya'nın Ölü Bekledi "kendi ifadesine göre Öyle Bekledi" Mahallesi'nde doğdu. Abdullah Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini yaptıktan sonra bir süre taş medreseye girdi, burada okurken Darülhilafe Medresesi'ne girerek oradan mezun oldu ve ticaret hayatına atıldı. Ölünceye kadar manifaturacılık yapardı. Halen Konya ve civarında kullanılan saat takvimi Yûsuf Ziyâ Tokcan tarafından tanzim edilerek beş yıldan beri tatbik olunmaktadır. Kendisi

[91] Geniş bilgi için bk. Küçükaşçı, 2012: 99-102.

takvim üzerine birçok incelemeler yapmış, Türkiye'nin her vilayeti için ayrı ayrı saat takvimleri hazırlamakla meşgul iken ne yazıktır ki ani bir kalp krizi 63 yaşında hayata gözlerini kapadı. Konya için kullanılan takvim İstanbul Kandilli Rasathanesince ve Diyanet İşleri Başkanlığınca onaylanmıştı. 26 Kasım 1964 tarihinde vefat eden merhumun naaşı Üçler Kabristanı'ndaki ebedi makberesine tevdi edildi (223/4), (Es, 1975: 2759).

Mümtāz Beg: Ankara'da maliye muhasebecisidir (187).

Nādir Bey: KonyaYüksek Tedrisat Müdürü (166).

Nemli-zāde: 1923 yılında Nemlizâde Biraderler ile yine aynı ailenin başka bir kolu olan Nemlizâde mahdumların bankerlik yaptığı görülmektedir. Her iki bankerlik müessesesinin de merkezi Samsun olmakla beraber Nemlizâde Biraderlerin İstanbul, Trabzon ve Bafra'da da şubeleri bulunmaktadır. *Samsun Hatıraları*'nın yazarı Mahmud Nedim Maan'ın verdiği bilgiler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Samsun'da Ziraat, Osmanlı, Selanik ve İş Bankalarının yanı sıra Nemlizâdeler Bankası'nın da var olduğunu göstermektedir (152/1, 204/16), (Dığıroğlu, 2014: 216).

Nesīm: 1713-1901 senesinde Akşehir İlçesi Vergi Kâtipliği görevinde bulunmuş olan devlet memuru bir zat (208/14-15), (Es, 1975: 1992).

Nezīhe: Selim Bey'in kızı (bk. Selim Sırrı Tarcan) (164/7-8).

'Oṣmān Beg: Konya Lisesi son sınıf talebesi (263, 264)[92].

Reġā'ib: Samsun eşrafından Gâzîzâde İsmâîl Bey'in veremden vefat eden kızı Ayşe Hanım'ın çocuğudur (257/VI).

Ṣādıḳ-zāde Fāżıl: 1923 Samsun'da Seyfizâde Ragıp ve Abdülkadirzâde Mustafa, Sadıkzâde Biraderler şürekâsı vapur acentasını yürütmektedirler. Sadıkzâde Biraderlerin idaresinde bulunan şirketin Sakarya, Arslan, İnönü, Kaplan, Sadıkzâde, Dumlu Peyker isimli altı vapuru vardır. (218/17, 221/17, 222/13, 235/7, 237/5, 246/6), (Dığıroğlu, 2014: 218).

Ṣafā Beg: İsmail Safa (Özler) Kurtuluş Şavaşı döneminin son ve Cumhuriyet döneminin ilk Milli Eğitim Bakanıdır (134, 216/16), (İslam, 2012: 264).

Ṣāliḥ Efendi: Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi (1872-1954) Erzurum'da doğdu. Medine'den Erzurum'un İspir kazasına göç eden ve soyu Hz. Hüseyin'e ulaşan Pîr Hızrîler'dendir. Babası şeyhülkurra Seyyid Mustafa Niyazi Efendi, annesi Hacer Hanım'dır. 1919'da yapılan son Osmanlı Meclis-i Mebusanı seçiminde Bilecik'ten mebus seçildiyse de bunu kabul etmedi. Ertesi yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Erzurum'dan

[92] *Büyük Konya Ansiklopedisi*'nde 1934 yılından önce yaşayan 9 tane "Osman" isminin bulunmasından dolayı, şiirde bahsedilen "Osman"ın kim olduğu tespit edilememiştir (Es, 1975).

milletvekili seçilmiş, 23 Nisan 1920'de Ankara'ya gidip meclisin açılışına katılmıştır (24)[93].

Şamancı-zāde İsmā'īl Paşa: Karadeniz müsteciri (224/2).

Şarı Aḥmed-zāde Rıza Bey: Her yıl düzenli olarak yasasında belirtilen zamanlarda olağan toplantılarını gerçekleştiren Samsun Türk Ocağı İdare Heyeti ocak için de bir heyet seçmiştir. Bu heyette tüccardan Sarı Ahmedzâde Rıza Bey de vardır (221/15, 237/8, 246/10), (Kocaoğlu, 2014: 61).

Seyfi-zāde Rāġıb: 1923 Samsun'da Seyfizâde Ragıp ve Abdülkadirzâde Mustafa, Sadıkzâde Biraderler şürekâsı vapur acentasını yürütmektedirler (235/2-3, 241/7), (Dığıroğlu, 2014: 218).

Seyyid Bilāl: 1930 *Samsun Albümü*'ndeki ilanda "Otomobil ve kamyonunuzda gudyer lastiklerinizi kullandığınız zaman en bozuk yollarda arızasız seyahat edeceğinizden emin olabilirsiniz" denilen Gudyer lastiklerinin Samsun ve havalisinin genel acentalığını Esat Efendizade Seyit Bilal yapmaktadır (236/1, 10, 238/7, 242/13), (Dığıroğlu, 2014: 222).

Seyyid Ṣāliḥ Efendi: Hüseyin Hüsnü Ozanbay'ın amcası, müderris (Mukaddime, 5a), (Sural, 1978).

Süleymān Beg (Süleymān 'Ādil Oḳuldaş): İzmir-1880, Abdullah (Ragıp)-Hatice Elmas-İdadi-Fransızca, Rumca-Maliye-Cebelibereket Nafıa Komisyonu Kâtibi, Aydın Mektubi Kalemi Mümeyyizi, Aydın Muhasebe Kalemi Kâtibi, Maliye Müfettişi, İzmir Emvali Metruke Müfettişi, Borsa ve Osmanlı Bankası Komiseri, Rüsumat Umum Müdürü-III. Dönem Samsun Milletvekili (İstifa:2.2.1931)-Maliye Vekâleti Teftiş Heyeti Başkanlığı, Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Müsteşarı-Evli, 2 çocuk babasıdır. Ölüm Tarihi: 21.06.1939. (174), (Yıldırım, Zeynel, 2010: 167).

Şāhīn-zāde Aḥmed Efendi: Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında Samsun Ticaret odasının işleri 13 kişilik bir ekip tarafından yürütülmektedir. Bu ekipte Şâhînzâde Ahmed Bey de vardır. Bu ekip Samsun ticaret odasının idari kadrosunda da görev yapmaktadırlar (251), (Dığıroğlu, 2014: 237).

Şāhīn-zāde Remzī Beg: Veremli hastaları tedavi etmek ve veremlilerle temasta bulunanları bilinçlendirmek için Samsun'da Verem Mücadele Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin kurucularından biri de Tüccar Şahinzâde Remzi Bey'dir (215/6, 245/V, 251/4), (Duman, 2014: 194).

[93] Geniş bilgi için bk. Özalp, 2013: 498-499.

Şevḳī Beg: Adana banka müdürü (253).

Ṭābrūḳ'uñ ʻOṣmān: Osman Tabruk Bey, Samsun'da kitapçı. Samsun tüccarlarıyla beraber Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuş ve Milli Mücadele'ye aktif olarak katılmıştır (26/III, 227/10, 228/16), (Kayıkçı, 2013: 636).

Ṭayyar: 1930 senesinde Konya Tütün İnhisarı Müdürlüğü yapmış olup, Tekel Baş Müdürlüğü kurulunca ilk başmüdür olmuştur (228/6, 18), (Es, 1975: 2588).

Ṭūbā: Baba Hüsnî'nin büyük kızı Tuba, Sağlık Bakanlığı'nda çalıştığı sıralarda tanıştığı bir doktorla evlenmiştir (41/37), (Sural, 1978). Tûbâ Soylu'nun oğlu Hazer Soylu ile 7 Haziran 2020'de yapılan bir görüşmede ailesi ile ilgili şunları nakletmiştir: Annem Tûbâ Soylu 01.05.1929 yılında doğmuştur. Benimle birlikte Babür isminde bir kardeşim daha var. Annem, doktor olan babam Hamit Dündar Soylu ile Ankara'da evlenmiş sonrasında tayinleri Diyarbakır'a çıkmış ve sekiz yıl burada yaşamışlardır. Annem 15.10.2010 yılında Samsun'da vefat etmiştir.

Yelkenci-zāde: Yelkencizâde Şükrü ve mahdumu Ömer Lütfi Beylerin kurduğu firmanın Karadeniz seferi yapan Vatan, Samsun, Trabzon ve Anadolu isimli dört vapuru vardır (227/22, 245/II), (Dığıroğlu, 2014: 218).

Ẕeki Bey: (Kadirbeyoğlu) Camikebir-1884, (İbrahim) Lütfi-Hümeyin-Mekteb-i Sultani-Fransızca, Arapça-Ziraat, Ticaret-Çiftçi, Tüccar, Trabzon Kongresi Başkanı, Erzurum Kongresi Üyesi-Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem Gümüşhane Mebusu-II. Dönem Gümüşhane Milletvekili-Evli, 6 çocuk babası. Ölüm Tarihi: 09. 07. 1952 (291), (Yıldırım, Zeynel, 2010: 97).

Żiyā: Çarşambalı Selim Bey'in oğludur (bk. Selim Sırrı Tarcan), (164/7-10).

Zübeyde: Samsun eşrafından Gazizâde İsmâîl Bey'in kızı (257/6).

2.5.13.1.9. Divan'da Geçen ve Hakkında Bilgi Bulunamayan Özel İsimler

ʻAli Beg-zāde Ḫalīl: (222/14).

ʻArab-zāde: (221/18).

ʻĀṭıfet: (257/6).

Baṭṭāl-zāde: (221/18).

Çaḳır-zāde: (216/8, 221/14).

Çelīk-zāde Ḥasan: (160, 163/13, 222/12, 238/4, 240/12)[94].

Dervīş-zade: (222/18).

[94] *Büyük Konya Ansiklopedisi*'nde aşağı yukarı aynı yaşlarda 74 tane "Hasan" ismi geçmektedir. Şiirde hangi "Hasan"dan bahsedildiği belirlenememiştir.

Eşref Beg: (282/29, 284/6).

Feşīl-zāde Bekir: (222/8).

Fetil: (186/13).

Ġabrā'īl: (223/17, 228/13).

Ġāzi-zāde: (223/2).

Ḥācı Dervīş-zāde: (228/11).

Ḥācı Hāşim: (223/13).

Ḥācı Ḫayrī-zāde: (221/12).

Ḥācı Ḥüseyn: (231/2, 240/5, 244/4).[95]

Ḥācı-zāde Mesʿūd Maḫdūmı Muḥammed Beg: (196, 200, 201).

Ḥācı-zāde Ṭursun: (222/13).

Ḥāfıẓ İlyās: (238/6).

Ḫāliş: (225/8, 11).

Ḥamdī: (224/6).

Ḥamza: (227/11).

Ḥasan Aġa: (242/4).

Ḫāzin: (243/6).

Ḥażret-i Necmī: (203/12).

Hidāyet Beg: (283/4).

Ḥilmi Beg: (242/13).

Ḫ̆oca Sa'de'd-dīn Efendi: (214).

Ḥoḳḳacı-zāde: (221/5).

Ḫulūṣī: (iç kapak).

İḥsān Ḫanım: (279/IV, 282/21).

Ḳalender: (255/22).

Ḳānūnī Rāġıb Beg: (202).

Kefeli-zāde Ḥalīm Beg: (226/4).

Kefeli-zāde Muḥyi'd-dīn: (235/1).

Kefeli-zāde Yūsuf 'İzze'd-dīn Beg: (211).

Ḳılınççı-zāde Maḫdūmı Ḳāsım Beg: (199).

Ḳır-zāde Yūsuf Beg: (206).

[95] *Büyük Konya Ansiklopedisi*'nde bu isimde dokuz kişi bulunmaktadır. Manzûmede hakkında fazla bilgi olmadığı için, bu kişinin kim olduğu tespit edilememiştir (Es, 1975).

Ḳodı-zāde: (244/14).

Külḫan Muṣṭafā: (216/13).

Lādikli Aḥmed Aġa: (250/25, 286/2).

Laz-zāde: (233/5).

Lord Muṣṭafā Beg: (226/8, 252).[96]

Lüṭfī: (234/6).

Meḥmed Aġa: (242/16).[97]

Melek: (284/4).

Midḥat Beg: (222/5, 282/1-2).

Molla Aḥmed-zāde: (222/16).

Molla-zāde Rā'if: (233/7, 242/8, 245/VI, 250/21, 23, 285/1, 286/11).

Muḥammed Beg: (196, 200, 201).

Necmi Beg: (283/5).

Nefîse: (193/8).

Neş'et: (216/16).

Nūrî Remzî: (245/V).

Oflı-zāde: (221/8).

Pākize Ḫātūn: (283/1).

Pehlevān-zāde: (242/16).

Pertev: (245/VII).

Pîr Muḥammed-zāde Yūnus Baḥrî Beg: (209, 210, 241/9, 11, 244/22).

Pîr-zade-i 'Oşmān-ı 'Affān: (245/III).

Raḥmi: (208/19, 225/18).[98]

Rāsim Beg: (243/4).

Reşād: (225/14).

Ṣabri: (222/25).

Sa'di-zāde Muṣṭafā Beg: (241/5).

Ṣāliḥ: (173/13).

Ṣāliḥ Efendi: Komiser (248/VI).

Sālim: (227/15, 228/9).

[96] *Gelenekten Moderniteye Samsun* isimli kitapta birden çok "Mustafa" ismi bulunmaktadır. Ancak hangisinin manzûmede geçen "Mustafa" olduğu tespit edilememiştir (Köse vd. 2014).

[97] *Gelenekten Moderniteye Samsun* isimli kitapta birden çok "Mehmed" ismi bulunmaktadır. Ancak hangisinin manzûmede geçen "Mehmed" olduğu tespit edilememiştir (Köse vd. 2014).

[98] *Gelenekten Moderniteye Samsun* isimli kitapta dört farklı "Rahmi" ismi bulunmaktadır. Ancak hangisinin manzûmede geçen "Rahmi" olduğu tespit edilememiştir (Köse vd. 2014).

Sāmi: (221/18, 222/25).

Seyfi-zāde Şāhin: (221/8).

Su‘ād Ḫanım: (283/17).

Süleymān Ḥācı-zāde: (218/14, 225/2).

Süleymān-zāde Meḥmed: (221/9, 233/1, 240/10, 244/11).

Sündüs: (284/4).

Şevket: (245/VII, 283/9).

Şevḳī Beg: (225/19).

Velī-zāde ‘Alī: (238/3).

Yaḥyā Durġud Kefeli: (224/4, 241/2).

Yetīm-zāde: (233/7).

Yūsuf ‘İzze’d-dīn: (222/24, 223/6).

Yūsuf-ı Nādir: (222/23, 231/11).

Żiyā Beg: (250/15).

2.5.13.2. Kitap, Gazete ve Eser İsimleri

Açıḳ Söz: Kastamonı’da 1919-31 yılları arasında yayınlanan, (1936-37) sayıları bulunan gazete. (https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/sureli_yayinlar.html E.T. : 22.12.2019). Cumadan maada her gün neşrolunur müstakil fikirli gazete/Sahib-i imtiyaz: Ahmed Hamdi, Başmuharrir: İsmail Habib [Sevük], Mesul müdür: Hüsnü. –Kastamonu: 22 Haziran 1335[1919] -21 Haziran 1928, I-X, 1-2277.

Günlük; Kastamonu Matbaası; Vilayet Matbaası, 41x57cm. Osmanlıca. (HDI Sıra No: 0005;HTU Eski No: C.42)

Sayılar: III:309, 336, 349, 362 (15 Teşrinievvel-18 Kanunuevvel 1337); IV:539 (24 Temmuz 1338); V:786 (1339); VI:1376 (26 Mayıs 1341); VII:1393 (15 Haziran 1341);1399 (23 Haziran 1341); X: 2277 (21 Haziran 1928).

Açıklama: 786. sayının ay ve gününü gösteren kısmı yırtık (243/8), (Öztürk vd. 2006: 2).

Babalıḳ Ġazetesi: Konya’da yayınlanan (1924), 1925-34, (1935) sayıları bulunan gazete (https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/sureli_yayinlar.html E.T.:22.12.2019). Konya basın ve yayın tarihinde önemli yeri olan Babalık Matbaası, Yusuf Mazhar Babalık tarafından 1910 yılında kuruldu. Meşhur Babalık Gazetesi burada basılırdı (Mukaddime, 4a), (Özönder, 2011: 3).

Dā'ü'ş-şılā: (28). Süleymân Nazîf'in Malta Geceleri adlı kitabı toplamda 35 sayfadır. Bu kitap içerisinde bulunan Dâüssıla isimli şiir ise 18-19. sayfaları arasında bulunmaktadır (Nazif, 1924: 18-19).

Firāḳ-ı 'Irāḳ: Süleymân Nazîf'in Malta Geceleri, Firâk-ı Irak ve Galiçya olmak üzere üç bölümden oluşan kitabı toplamda 133 sayfadır. Firâk-ı Irak başlığı altındaki şiirleri 39 ile 73. sayfalar arasındadır. Firâk-ı Irak başlığı altında manzum-mensur 21 eser bulunmaktadır (28/5), (Erzi, 1979: 39-73).

Ḫaber Ġazetesi: Halkın istifadesine çalışır ve her şeyden bahseder Cumhuriyetperver Türk gazetesidir / Başmuharrir: Aziz Samih, Müdürü: İbrahim Naci, Sahibi, müessisi ve müdir-i mes'ul: Emin Refik. Samsun: 14 Ağustos 1340-26 Nisan 1341, 1-72

Haftalık; Vilayet Matbaası; Şems Matbaası, 29x41,5 cm. Osmanlıca. (HD1 Sıra No: 0681; HTU Eski No: B. C. 42)

Sayılar: 1, 43, 64, 70-72 (14 Ağustos 1340-26 Nisan 1341). (Mukaddime, 6b), (Öztürk vd. 2006: 143).

Hilāl Ġazetesi: Mesul müdür: Yusuf Ziyâ. İstanbul: 1311R/1334H/1915-26 Teşrînisâni 1331/1915, I, 1-188

Günlük; Hilal Matbaası, 27,5x39; 28,5x41 cm. Osmanlıca. (HD1 Sıra No: 0830; HTU Eski No: B. C. 52)

Sayılar: I:166-168, 188 (4 Teşrinisani 1311R/17 Novembre 1915- 26 Teşrinisani 1331/ 9 Decembre 1915). (Mukaddime, 7b), (Öztürk vd. 2006: 167).

Ḳāmūsu'l-'Alām: Şemseddin Sâmi'nin 1889-1898 yılları arasında tek başına hazırlayıp tamamladığı tarih, coğrafya ve meşhur adamlar ansiklopedisidir. Türk kültür hayatında tarih ve coğrafya ile dünya sahnesinden çekilmiş devletler, milletler ve ülkelerle meşhur adamlar üzerine Doğu ve Batı kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmış olan ve Türkiye'de ilk ansiklopedi kabul edilen Kâmûsü'l-a'lâm, müellifi tarafından "tarih ve coğrafya fenlerinin bir mahzen-i kebiri" diye nitelendirilmiştir. Fasiküller halinde yayımlanan bu altı ciltlik eser alfabe sırasına göre tertip edilmiş olup toplam 4830 sayfadır (218/18), (Uçman, 2010: 519-523).

Meşnevî: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin altı cilt (defter) ve yaklaşık 25.700 beyitten meydana gelen Farsça eserine Mesnevî adını vermesi, onun öncelikle kitabın nazım şekline dayanarak bir isimlendirmede bulunduğunu göstermektedir. Mevlânâ eserine ayrıca Keşşâfü'l-Kur'ân, Fıkh-ı Ekber, Saykalü'l-ervâh ve Hüsâmînâme gibi isimler vermiş, şarihler bu isimlerin Mesnevî'nin özelliklerini yansıtan nitelemeler olduğunu belirtmişlerdir. Mevlânâ'nın seyrisülukte bulunanlar için irşad kitabı olarak tanıttığı

Mesnevî bir metnin insan ve toplumu nasıl dönüştürebileceğine örnek teşkil eder (204/17), (Ceyhan, 2004: 325-334).

Mevlid: Süleyman Çelebi'nin yazdığı, asıl ismi Vesîletü'n-Necât'ın 812 (1409) yılında Bursa'da tamamlandığı eserdeki bir beyitte açıkça belirtilmektedir. Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan eser, on bir nüshası karşılaştırılarak elde edilen metnine göre 768 beyit olup on altı babdan meydana gelmektedir (Mukaddime, 9b), (Pekolcay, 2004: 485-486).

Şeh-nāme: İran'ın millî destanı ve Fars edebiyatının en büyük eserlerinden biri kabul edilen Şâhnâme, bütün dünya klasikleri arasında da eşsiz bir yere sahiptir. İlk insanın (Keyumers) yaratılışından başlayan Şâhnâme, İran'da Arapların egemen olduğu döneme kadar geçen zaman sürecindeki İran'ın destansı tarihiyle gerçek bilgileri harmanlayarak verir (151/7), (Kanar, 2010: 290-292).

2.5.13.3. Yer İsimleri

Afrika: (225/18, 228/8).

Amrika: (25/II).

Asya: (242/17).

Aţana: (31/7).

Avrupa: (223/9).

Bafra: (26/II, 216/1-2,6).

Berlin: (216/6).

Beytü'l-ḥazen: Divan edebiyatında, Hz. Yakūb'un oğlu Yûsuf'tan ayrı düştükten sonra hayatını ıstırap içinde geçirdiği ev için kullanılan bir tabir (248/VIII), (İsen, 1992: 88).

Bursa/Burusa: (29, 38, 177, 282/5).

Çin: (Mukaddime 3a, 217/15)

Der-Sa'ādet: (199/3).

Dımaşḳ: (11/III).

Elburuz: (Mukaddime, 4a).

Erżurum Meydānı: (222/6).

Eskişehir: (37/1).

Fātiḥ: (290/3).

Ḥabeş: (222/11, 228/8).

Hanya: (108/2).
Ḫopa: (227/13).
Ḫoten: (198/16, 222/7).
‘Irāḳ: (276/3).
İrān: (151/8, 222/8, 242/4, 6).
İstanbul: (Mukaddime 5a, 153/10, 199, 282/7).
İsviçre: (74/7, 216/2).
İzmir: (37/5, 38/2, 176/2, 228/10, 280/4, 6, 291/1).
Ka‘be: (4/1, 69/6).
Ḳafḳas: (Mukaddime 4a, 170/20).
Ḳal‘a-i Ca‘ber: (31/8).
Ḳaraman: (37/9).
Ḳarṣ: (31/7, 173/8).
Ḳarye-i Uzġur: (217).
Ḳasṭamonı: (243/2, 267).
Kefe Limanı: (222/19).
Ken‘ān: (64/1, 164/3, 171/1, 6, 207/1-2, 227/5).
Kerbelā: (4/1, 6, 53/3, 54/1, 154/1, 164/21, 237/2, 252/1, 255/15, 292/12).
Ḳırşehir: (135/2).
Ḳızılırmaḳ: (216/9).
Ḳonya: (Mukaddime 3b, 9b, 7/I, 16/V, 101/2, 103/1-2, 105/2, 108/2, 110/1, 112/2, 118/1-2, 124/1-2, 132, 135/2, 153/1-2, 5-7, 9-10, 13, 21-22, 166/27, 185, 192/3, 253/5, 7, 255/5, 7, 18, 24, 263, 272, 277, 280/2-3, 6).
Lâdik: (250/22, 25, 285/3-4,6, 286/2).
Londra: (216/6).
Malṭa: (Mukaddime 7b).
Mekke: (4/2).
Merd Irmaġı: (219/6).
Merv: (51/6).
Merzifon: (135/2, 222/12, 241/6).
Mıṣr: (207/2).
Naḫcivān: (280/6).
Nev Yorḳ: (216/6).
Nis Ormanı: (216/6).

Nūhū/Nuḫa Ḳaṣabası: (Mukaddime 4a).

Of: (240/17, 250/9).

Paris: (216/6).

Rūm: (Mukaddime 6b, 221/11, 282/14).

Sā'at-ḫane Meydānı: (203/6, 221/7).

Ṣafā: (Mukaddime 9a, 51/6).

Ṣamsun: (Mukaddime 5b, 6b, 7a, 7b, 8b, 9a, 9b), 16/V, 24/VI, 26/I, III-IV, 27/IV, 39, 40, 41/42, 101, 102/2, 105/2, 108/2, 134/2, 136/2, 154/1, 163/7, 167, 171, 172/6, 173, 174, 180/6-7, 186, 190, 191/6, 196/1, 198/3, 9, 11, 20, 203/5, 216/12, 220/7, 221/15, 223/6, 19, 225/13, 226/12, 243/2, 245/I, 250/8, 252, 254/12, 14, 257, 267/2, 279/I, 281/2, 283/1, 284/2, 293/7).

Sarāy: (22).

Sīnā: (208/7, 223/18).

Sūḳ-ı 'Ukāẓ: (151/3, 208/13).

Sürmene: (23).

Şāh Ṭaġı: (Mukaddime 4a, 41/11).

Şām: (11/III).

Ṭaġıstān: (Mukaddime 2a, 207/2, 262/3).

Tiflis: (280/6).

Toḳat: (135/2).

Ṭūr: (Mukaddime 9b, 51/7, 57/9, 197/5, 223/18).

'Uşaḳ: (38/2).

Üçler Mezārı: (262/2).

Van: (135/2, 280/6).

Versāy: (216/14).

Yemen: (11/III).

Zümrüd Bāġı: (258/II).

Zümrüd Dağı: (216/3).

2.5.13.4. Okul İsimleri

Dārü'l-fünūn Edebiyyāt Fakültesi: Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda kurulan yükseköğretim müessesesidir. Tanzimat döneminde Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Osmanlı Devleti'nde yeni bir eğitim metodu hazırlamak gayesiyle, 1845 yılında ulema,

asker ve bürokratların katıldığı yedi kişiden oluşan Meclis-i Muvakkat adında geçici bir maarif meclisi kurmuştur. Meclis-i Muvakkat bir yıllık bir çalışma sonunda Osmanlı eğitim reformunun temel kaidelerini tesbit etmiş ve eğitim sistemini ilk, orta ve yüksekeğitim olarak üçe ayırmıştır. Bu üç eğitim seviyesinde dârülfünun kurulması yüksekeğitim programında yer almıştır. (Mukaddime, 5a), (İhsanoğlu, 1993: 521-525).

Dārü'l-mu'allimīn: Erkek Öğretmen Okulu/Son dönem Osmanlı eseri, XIX. yüzyılda eğitim modernleşmesine bağlı olarak ihtiyaç duyulan yeni tarz erkek öğretmenler yetiştirmek amacıyla meydana getirilen kurumlardı. İlk Dârülmuallimîn 1848 yılında İstanbul'da Fatih semtinde açıldı. Okul 1924 yılında inşası bitirilen binasına taşındığında adı da İlk Kız Muallim Mektebi olarak değiştirildi (Sarıçelik, 2012: 16-17). Mimar Muzaffer Bey günümüzde Konya Lisesi olarak kullanılan Dârülmuallimîn binasının mimarıdır (Mukaddime, 5a), (Çiftçi, 2014: 82-84).

İstanbul Sulṭānīsi: İstanbul Lisesi'nin esasını, ilk özel okul olarak açılan "Numune-i Terakki" teşkil etmektedir. Bu okulu Bahriye emekli Yüzbaşısı Mehmet Nadir Bey, 1884 yılında açmıştır. Okul kısa zamanda gelişmiş ve tanınmış, modern bir okul haline gelmiştir. Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanı) 1896 yılında Okulu satın alarak devletleştirmiştir. 1909 yılında adı "İstanbul Leyli İdadisi" olarak değiştirildi. Bu zamanda okul Sultan Mahmut Türbesi arkasındaki, Bezm-i Alem Sultan'ın yaptırmış olduğu binada bulunuyordu. 1910 tarihinde okul "İstanbul Lisesi" adını aldı. Böylece "Lise" kelimesi ilk defa bu düzeydeki okullar için kullanılmaya başlandı. 1913 yılında Okulun adı "İstanbul Sultanisi"ne çevrildi. Okulda yine ilk, orta ve lise kısımları bulunuyordu (Mukaddime, 5b), (http://www.fatih.gov.tr/istanbul-lisesi E.T. : 27. 01. 2020).

İşḳodra İ'dādīsi: (Mukaddime, 5b).

Ḳabaṭaş Sulṭānīsi: Kabataş Erkek Lisesi, 1908 yılı şubat ayında Kabataş semtinde Esma Sultan Konaklarında daha önce kapatılmış olan Aşiret Mektebi'nin yerine açıldı. 18 Mayıs 1908'de yedi sınıf, 276 öğrenci ile öğretime başlayan okulun kurucusu ve ilk müdürü Aynizâde Hasan Tahsin Bey'dir. Okul, 17 Kasım 1913'te ilkokul kısmının da açılmasıyla on iki sınıflı "Kabataş Sultanisi" haline getirildi. 1919'dan itibaren yatılı ve gündüzlü olarak eğitim ve öğretimini sürdüren "Kabataş Sultanisi" 1923-1924 ders yılından itibaren sultanilerin kaldırılması üzerine "Kabataş Erkek Lisesi" adını aldı (Mukaddime,5b),(http://kabataserkeklisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/03/456448/icerikler/tarihce_1784484.html?CHK=c39e9dae870f583c3a091670183123a2 E.T. : 27. 01. 2020).

Şamsun Lisesi: Samsun'un merkezinde, bugün Gazi I. Eğitim Bölgesi'nde okullar yerleşkesi olarak bilinen alanda inşaatı tamamlanarak "Samsun Sultanisi" adıyla 1913 yılında eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlayan okul, 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, askeri hastaneye dönüştürülmüştür. Askeri hastane olarak kullanılan bina 14 Mart 1919 tarihinde İngiliz askerleri tarafından işgal edilerek karargâh olarak kullanılmaya başlanmıştır (Mukaddime, 5b), (Yurdabakan vd. 2017: 136).

2.5.13.5. Gezegen İsimleri

Dübb-i Ekber: Kuzey yarım kürede yedi parlak yıldızı yardımıyla Kutup Yıldızı'nı bulmada kullanılan takımyıldız, Yedigir, Dübbüekber (168/11), (Akalın vd. 2011: 427).

Mirrīḫ: Nahs-i asgar itibar edilen Mirrih'in tabiatı, ifrat ile har ve yabistir. Mirrih, beşinci feleğe ve cumartesi gecesiyle salı gününe hâkimdir. Kırmızı renk Mirrih'e aittir. Mirrih harbe alamettir. Edebiyatta "Behram", "Behram-ı felek", "tigzen-i 'asman" gibi tabirler Mirrih'ten kinayedir (156, 168/10), (Levend, 2015: 206).

Müşterī: Sa'd-i ekber olan Müşteri'nin tabiatı itidal üzre har ve ratıptır. Müzekker-i neharidir. Müşteri altıncı feleğe ve pazartesi gecesiyle perşembe gününe hâkimdir. Renklerden mavi Müşteri'ye aittir. Mirrih ile Kamer dostları, Zühre ile Utarit düşmanlarıdır. Müşteri'ye "Bircis" derler. "Hatib-i felek", "kadi-i felek" gibi tabirler Müşteri'den kinayedir (155, 168/8), (Levend, 2015: 207).

Nevtün: Güneş'e yakınlık bakımından sekizinci olan gezegen (155), (Akalın vd. 2011: 1764).

'Uṭārid: Mümteziç adile maruf olan Utarit'in tabiatı, münferit bulunduğu halde itidal üzre barit ve yabistir. Müzekker-i neharidir. Utarit ikinci feleğe ve pazar gecesiyle çarşamba gününe hâkimdir. Karışık renkler Utarit'e aittir. Utarit'in dostu Kamer, düşmanları da Şems ile Zühre'dir. Edebiyatta "debir-i felek", "münşi-i çerh" gibi tabirler Utarit'ten kinayedir (168/10), (Levend, 2015: 203).

Zühre: Zühre'nin tabiatı itidal üzre barit ve ratıptır. Müennes-i leylidir. Bu yıldıza bakmak kalbe sevinç verirmiş. Zühre sa'd-i asgardır. Üçüncü feleğe ve salı gecesiyle cuma gününe hâkimdir. Yeşil renk Zühre'ye aittir. Zühre sazende olarak tavsif edilir. (156, 168/9), (Levend, 2015: 204).

2.6. Dil ve Üslup

2.6.1. Dili

Şair, vezin gereği pek çok kelime üzerinde değişiklik yapmıştır. Bu kelimelerin ilki "bırakmayın"dır. Şair kelimeyi "burakmayın" şeklinde yani "و" harfini belirterek okumuştur. Bu da şairin dili kullanma tarzına bir örnek teşkil etmektedir:

Yaralıyım beni yalñız *burak*mayıñ çölde
Ṣo'uḳ nefesle diyen aġzıña atañ ḳurbān (5/3)

"Kucaklamak" kelimesi "kocamak" şeklinde kullanılmıştır:

Gice günüz ḳucaġında seni sevüp *ḳoca*yan
Oġul diye büyüten bī-nevā lalāñ ḳurbān (5/4)

Vezin gereği "istiklâl" ve "gülistân" kelimeleri "sitiklâl" ve "gülsitân" şeklinde okunmuştur:

Bugün itdi i'lān *sitiḳlāl*ini
'Adāletle gösterdi iclālini (35/3)

Görsün ḫarābezāra dönen *gülsitān*ını
Düşman eliyle ḳatl olunan teşnegānını (38/11)

"Cubur" kelimesinin aslı "cıbır"dır. Hüsnî, kelimenin "cubur" şeklini kullanmayı tercih etmiştir:

Bir zamānlar Ḥażret-i Pīr şā'iriydi Ḳonya'nıñ
Şimdi ḳalmışdır bu belde bir *cubur*la bir kele (112/2)

Divan'da bazı kelimelerde yazım hataları yapılmıştır. Bu kelimelerden biri "zerre" dir. "Çok küçük parçacık" anlamına gelen "zerre" kelimesi peltek z (ذ) ile yazılırken *Divan*'da bu kelime normal z (ز) ile yazılmıştır:

Görmedim ḥaḳlı bir iş *zerre* ḳadar ʻālemde
Aġlarım şām u seḥer milletiñ aḥvāline ben (136/1)

Divan'da yer alan bazı kelimeleri vezne uydurabilmek için ünsüzler arasına ünlü harf eklenmiştir. Aşağıya alınan "atş" kelimesini veznin *Mefâ'îlün*'le başlamasından dolayı "atış" şeklinde okumuştur:

Ḥicābından buluṭ cevv-i havāda
Semendervāri āteş içre pūyān
Zemīnden bekliyor yaġmur semāda
*ʻAṭ(ı)ş*dan oldı ʻālem zār u giryān (157)

Bu yıl on bir güni ḥaḳḳıyla ṭutdum
*ʻAṭ(ı)ş*dan çeşm-i fūlādı ḳurutdum (233/4)

"Tondı" kelimesinde nazal ne "ك" kullanılmaz, kelime "ن" la yazılır, fakat *Divan*'da bu kelime nazal ne "ك" ile yazılmıştır:

Neler çekdim bu aḳşam ben belā-keş
Ṣobamda manḳalım da *ṭoñ*dı āteş (163/5)

Şair, aynı şiirde "zaten" kelimesini BK nüshasında tenvinli, MÜ nüshasında ise tenvinsiz kullanmıştır:

Şoför ḳızdı didi bunlar berāber
Biri ejder biri *ẕāten* ġaẓanfer (167/19)

Divan'da, bütün "şîrîn" kelimelerinin yalnız ikinci "i" sini uzun yazılmıştır. Oysaki bu kelimenin, mısraların vezni de göz önünde bulundurulduğunda ilk "i" si de ikinci "i" si de uzun yazılmalıdır:

Edībim şāʻirim *şirīn*-zebānım
Yerimde eñ birinci pehlevānım (168/4)

Faẕlıñı pāyānı yoḳ ey Zühdi-yi *şirīn*-zebān
Ḫıdmetiñ ḍarb-ı meŝel dillerde ‘adliñ dāstān (180/5)

Geçdi günler gelmedi bir ḳāṣıd-ı *şirīn*-suḫan
Yirmi dörtde vir nihāyet āteş-i hicrānıña (242/7)

Normalde “nasihat” kelimesinin “i” si uzundur, fakat *Divan*’da kısa “i” ile yazılmış ve kelimede imale yapılmıştır:

Diñlemem va‘ẓ u *nasīḥat* aşlā
Baña kāfīdir erenler Mevlā (172/4)

Divan’da “kadar” kelimesi kimi yerlerde “ا” kimi yerlerde ise “ا” siz yazılmıştır. Aslında bu kelime Türkçe olduğu için uzunluk olmaz, fakat veznin kapalı hece gerektirdiği yerlerde “ا” li yazılıp, böylece veznin uzun ünlü gerektirdiği belirtilmiştir:

Anıñ dar deftere ṣıġmaz ḥesābı
Bütün dünyā *ḳadar*dır mācerāsı (186/3)

Dünyāyı dolaş alnıñ açıḳ ey şeh-i ḫūbān
Ḫıdmet bu *ḳadar* olsa olur faẕlası noḳṣān (188/6)

“Sarhoş” kelimesi normalde “خ” ile yazılırken *Divan*’da “ه” ile yazılmıştır:

Ġayret şerefiñdir keremiñ ziynet-i dünyā
Envār-ı ṣadāḳat *ser-i hūş*uñda hüveydā (188/7)

“Torba” kelimesi kimi zaman “ت” ile kimi zaman “ط” ile yazılmıştır. Aynı zamanda bu kelimede “ب” ve “پ”li kullanımlar da göze çarpmaktadır:

Bıḳdım artıḳ gelüp gidenlerden
Baba bir *ṭorba* vir diyenlerden

Ben neler çekdim ḥālimi ṣorma
Parasız gitdi yüz ḳıyye *ṭorpa* (190/12, 14)

"Musa" kelimesi aslında "ص" harfiyle yazılır ve genelde son harfi elif-i maksure ile "ى" biter, ancak *Divan*'da bu kelime "sin" le yazılmış ve son harfinde "ا" kullanılmıştır:

Ḫusūfuñla olur mı ṣanki zā'il ḥāle-i nūruñ
Beḳāsı ḫayr ile dillerde *Mūsā* gitse de Ṭūr'uñ (197/5)

kelimesini "dânâ" şeklinde okumak gerekir, fakat *Divan*'da bu kelimenin uzun olması gereken ikinci "â" sı elifsiz yani kısa yazılmıştır:

Ey göñül ta'ẓīm ḳıl şehriñ bütün a'yānına
Cāhil ü *dānā*sına pīrānına ṣıbyānına (223/1)

Aşağıdaki beyitte "Hüsnî" kelimesi "Hasan" şeklinde yazılmıştır, fakat bu şekilde okunduğunda vezin bozulduğundan kelimeyi "Hüsnî" olarak okumanın daha doğru olduğuna karar verilmiştir:

Bende var mı bir ḳabāḥat söyleyiñ Allāh içün
Bu def'a kendi yanaşdı *Ḫüsni'niñ* cevgānına (228/21)

"Sıfır" kelimesi normalde "ص" harfiyle yazılır, fakat kelime "س" harfiyle yazılmıştır:

Çelīk-zāde *sıfir* aldı seḫādan
Ṭutuldı imtiḥānda ibtidādan (238/4)

Aşağıdaki şiirde "tezâhür" kelimesi " خ" ile yazılmıştır. Oysaki bu kelime " ه" ile yazılmaktadır:

Teżāhür itme meskenle baña ey Yūsuf-ı evvel
Seniñ var Mışr u Ken'ān'ıñ benim de var Ṭaġıstān'ım (207/2)

Şairin, Arap harfleriyle yazdığı kelimelerin harflerinin noktalarını yanlış yere koymasına bir örnek aşağıdaki "fayton" kelimesidir. "Fanton" şeklinde yazılan kelime aslında "fayton" olmalıdır:

Pīr Muḥammed-zāde Yūnus Beg o gün sāyeñde ben
Evvelā *fayṭon*la gezmek ṣoñra ifṭār isterim (241/9)

Şair, vezin gereği birkaç kelimede ünlü düşmesi yapmıştır. Bu kelimelerden biri "yirmi iki" kelimesidir. Kelimeyi vezne uydurmak için "yirm'iki" şeklinde okumuştur. Bunun gibi birkaç şiirde böyle vezin düzeltmeleri yapılmıştır:

Yirm'iki gün didigiñ tehlikeli bir gündür
Soframız nān u penir bulġur ile gül-gündur (235/4)

Āferīn Kāmil Beg'e *yirm'altı*ya virdi ḳarār
Şimdiden ışmarladı ifṭār içün yüz enginar (237/4)

Ḳażārā olmasa ifṭārda köfte
Yatar ġam-ḫānede ḳalḳmaz *bir'afta* (239/21)

Şehr-i ṣıyāmda olmaz leṭā'if
İfṭārda lāzım güllāc ḳadā'if
Yoḳdur bugünler *Moll'oġlı* Rā'if
Ḳaçmış mı yoḳsa meyyit mi yā Rab (245/VI)

Mısraı vezne uydurabilmek için yapılmış bir diğer şey ise "program" kelimesinin "porgıram" şeklinde okunmasıdır:

Sükūta eylerim da'vet enāmı
Biraz da diñlesünler *porġıram*ı (239/24)

Sen ṭoḳuzsuñ *porġıram*da i'tirāża yoḳ maḥal
Ṣuṣ ṣoñra bayram güni senden de ḫavyar isterim (241/8)

Şair *Divan*'ında Arapça ve Farsça kelimelerle birlikte diğer dillerden alınmış kelimeleri de kullanmıştır. Aşağıdaki kadro, bangnot, perestiş, şoför ve kolej kelimeleri bunu örneklendirmektedir:

Teselli eylemek me'mūrı boşdur
Ṣaġalmaz yara *ḳadro* gelmedikçe (121/1)

*Bāngnot*uñ (?) varsa düşünme şāhsıñ
Olmayınca para her şey insana ālām virir (123/1)

Şoför ḳızdı didi bunlar berāber
Biri ejder biri ẕāten ġaẓanfer (167/19)

Ṣamsun büyük küçük ne ḳadar varsa ẕātıña
Medyūndur *perestiş* iderler ṣıfātıña (254/12)

İtdiler ḥāżır *ḳolej*de bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı Melek (284/4)

Şair, bazı kelimeleri vezin gereği halk diline yaklaştırarak okumuştur. "Sıtma" kelimesi bu kelimelerden biridir. Bu kelimeyi başına ünlü harf getirerek okumuştur:

Alma doḳtordan şaḳıñ aşlā *ışıtma* ḥabını
Tecrübe görmüş çürükci bu yeriñ Loḳmān'ıdır (203/3)

Baba Hüsnî'nin divan şiirinin dilini kısmen de olsa değiştirdiğine bir örnek, İngilizce bir kelime olan "Lord" kelimesini şiirinde kullanmasıdır:

ʿİşve-i reftārı dā'im ʿāleme meydān oḳur
Lord ṣıfātı bir şerefdir ḫilḳaten ʿunvānına (226/9)

Aşağıda "gel-" fiiline Eski Anadolu Türkçesinden kalma bir zarf fiil eki olan -dıkta, -dikte eki getirilmiştir:

Ẓarf içinde bir manat gel*dikde* yāre ‘ādetā
Mācerā-yı ḳayd içün bir başḳa ṭomar isterim (231/10)

“Tāk” kelimesi normalde “ق” harfiyle yazılırken yazmada “ك” 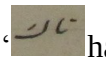 harfiyle yazılmıştır:

Bāde-i bezm-i elest ile vücūdum memlū
Tāk-ı ra‘nā yetirir dehrde ḫāk-i ḳademim (70/2)

“Şevki” kelimesi “ك” harfiyle yazılır. *Divan*’da bu kelime “ق” harfiyle yazılmıştır:

Baña ol gün cehennemdir bu yerler
Baba gördüñ mi *Ṣevḳı*’ñ gitdi dirler (253/2)

Divan’da geçen “kelime” sözcüğü vezin gereği “kelme” şeklinde okunmuştur:

Vecdi tevlīd eyliyor her *kelme*de īcādıñız
Naẓmıñı tertībini mümkün müdür itmek edā (255/3)

“Büşra” kelimesinin son harfinde genelde “ى” harfi bulunmaktadır, fakat şair bu kelimenin sonunda “elif” “ا” harfini kullanmıştır:

Getürdi bir melek tārīḫ-i *büşrā*
‘*Aleyki raḥmetu’llāhı te‘ālā* (262/5)

Eski Anadolu Türkçesi döneminden kalma bildirme eki “–durur”u Baba Hüsnî de şiirinde kullanmıştır:

‘İlmine ‘irfānına söz yoḳ *durur*
Gerçi yañlış söyleyenler çoḳ *durur* (282/12)

Eski Türkiye Türkçesinde “sokmak” anlamına gelen “karmak” kelimesi de şiirde kullanılmıştır:

Ḥāṣılı ışlāḥıma yoḳ iḥtimāl
*Ḳoy*dı bu ḥāle beni ʻAlī Kemāl (282/27)

Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı fiil olarak kullanılan "turur" aşağıdaki beyitte kullanılmıştır:

Ṣaḥneye çıḳmazdan evvel bir *ṭurur*
Dans içün ṣaḥrā-yı tīhi az görür (283/6)

Şiirlerde Eski Türkçede sık kullanılan "bütün, hep" anlamına gelen "kamu" kelimesi kullanılmıştır:

Söyliyor Şükrī Emīn bunlar *ḳamu*
Ḳorḳarım ki yerleri ola ṭamu (284/5)

Nazal ne "ك" genelde ikinci şahıs iyelik eklerini belirtmek için kullanılır. *Divan*'da "ense" kelimesi nazal n "ك" ile yazılmıştır:

Yaġ yemekden baġlamış yaġ *eñsesi*
Hep yalandır olsa da boş kīsesi (286/4)

"ى" ile yazılması gereken "bî-kâr" kelimesi "ى"siz yazılmıştır. Kelimenin aslında olması gereken "ى" yazılmadığından vezin gereği bu kelimede imale yapılmıştır:

Başımıñ üste didi Ḥüsnī Baba
Sen gibi *bī-kār*lara bir g… fedā (290/4)

"Allah" kelimesi iki "ل" harfiyle yazılır. Aşağıdaki beyitte bu kelimenin tek "ل" ile yazıldığı görülmektedir:

Işlāḥına bir çāre ararken nā-gāh
Gönderdi seni Ṣamsun'a Ḥażret-i *Allāh* (293/7)

2.6.2. Arkaik Şekiller

Konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan eski söz veya deyim (Akalın vd. 2011: 153) anlamına gelen arkaik kelimelere Baba Hüsnî de şiirlerinde yer vermiştir.

Arkaik kelimelerin tespitinde bugünkü yazı dili esas alınmıştır. *Divan*'da ek halindeki arkaikleri saymazsak toplamda 20 arkaik kelime kullanılmıştır. Bunların alfabetik olarak sıralanışı, anlamları ve geçtikleri yerler gösterilmiştir[99].

aña: Ona (76/1, 169/2, 213/10, 214/9, 231/9, 239/19, 250/13, 250/24, 276/6, 278/9, 278/10…).

anda: Onda (169/2).

anı: Onu (35/6, 48/2, 56/3, 183/1, 204/17, 208/19, 209/12, 212/9, 213/8, 217/9, 217/12, 225/16, 228/10, 228/15, 240/15, 246/7, 246/8…).

caba: Parasız (39/10).

cıbır: Müflis, fakir (112/2).

dermek: Toplamak, biriktirmek (258/II).

desbina: Hanım (193/7).

dirmek: Toplamak, biriktirmek (10/V)

döymek: Dayanmak (257/IV).

etmek: (219/3).

il: El, yabancı (42/3, 42/8, 166/18, 267/1).

kim: Ki (153/13).

ḳocalmaḳ: İhtiyarlamak (41/41).

ḳocamaḳ: Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak (5/4).

ol: O, üçüncü teklik şahıs zamiri (39/3, 39/12, 52/10, 67/1, 175/1, 185/15, 194/3, 200/1, 228/14, 248/I…).

ṣaġalmaḳ: Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak, iyileşmek (12/IV, 67/5, 121/1, 247/1, 249/11).

soraġ: Eser, iz, nişane (15/IV).

zırnı̄ḫ: Sıçan otu (27/I).

[99] Bu kelimelerin tespiti ve anlamlandırılmasında şu eserlerden yararlanılmıştır: Aksoy, Dilçin, 1995; Dikmen, 1975; Dilçin, 2013; Şemseddin Sami, 2010; Ender, 2015.

2.6.3. Deyimler, Atasözleri ve Özlü Sözler

2.6.3.1. Deyimler

"Deyimler, bir dilde söze çekicilik katmak amacıyla oluşturulan kelimelerden birinin gerçek anlamının dışında kullanıldığı söz öbeği biçiminde yapılardır. Türkçenin sosyal hayatın getirdiği yeni kavram, nesne ve durumları anlatmak için söz türetme yollarından biri de deyimselleştirmedir. Türkçede "deyim" karşılığında; daha evvel dabımesel, tabir, ıstılah kelimeleri özensizce kullanılmıştır. Bunlardan darbımesel daha çok atasözlerini karşılayan bir terimdir. Tanzimat'tan sonra avama ait hikmetli sözlerin toplanması sürecinde Arapça, "tabir" sözcüğü mevcuttu. Cumhuriyet döneminde de tabir sözcüğü bir süre daha kullanılmıştır. Deyim kelimesi önce 1934 yılında *Türk Dili Araştırma Kurumu*'na dönüşen *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* tarafından yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'nde; "cümle, deyiş, söz, ifade" olarak verilmiştir. Kelimenin hızlı yaygınlaşmasını; Timurtaş, Safa, Püsküllüoğlu ve Tekin Türkçe kök ve ekten doğru yöntemle türetilmesine başlamışlardır. 1935 yılında da *Türk Dili Araştırma Kurumu* tarafından İstanbul'da bastırılan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nda tabir: terme, expression karşılığı olarak "deyim" sözcüğünün önerilmiş olduğu görülmektedir" (Yurtbaşı, 2013: V-VII).

Baba Hüsnî, şiirlerinde anlam ve söyleyişi güzelleştirmek için deyimlerden yararlanmıştır. İfadeyi canlı tutmak için deyimlerden yararlanan Hüsnî'nin başarılı olduğu şiirlerindeki ahenkten belli olmaktadır. Bazen bir beyitte iki defa deyim kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden duyulan üzüntü "kara giymek" ve "kan ağlamak" deyimleriyle anlatılmaktadır:

Ḳan aġlasun bu vāḳı'adan cümle enbiyā
Giysün bugünde Ka'be ḳara Kerbelā ḳara (4/1)

Şairin Türkçe deyimleri, Arapça ve Farsça kelimelerle kurduğu görülmektedir. Bazen de isim+yardımcı fiille kurulan deyimlerde isim unsuru Farsça veya Arapça ile oluşturulmuşken yardımcı fiilin Türkçe ile kurulduğu görülmektedir. Mesela aşağıdaki "âmâc olmak" yani "hedef olmak" anlamına gelen deyim Arapça "âmâc" ve Türkçe olmak yardımcı fiili ile kurulmuştur:

Bu yurd aña başdan başa anutdur

Yaġılara āmāc idi o ṭutdı (18/2)

Aşağıda “baş eğmek” deyimi Farsça “ser-fürû” kelimesiyle kullanılmıştır:

İtdi bugün ḳılıncına küffār ser-fürū
‘Aks-i ṣadā-yı nāmı ile titredi ‘adū (34/4)

“Büyüklük göstermek” deyimi de Arapça “iclâl” kelimesiyle kurulmuştur:

Bugün itdi i‘lān sitiḳlālini
‘Adāletle gösterdi iclālini (35/3)

“Boyun eğmek” deyimi Arapça “münkâd” kelimesiyle kurulmuştur:

Gel ey rūḥ-ı revānım geşt ḳıl ufḳumda ber-mu‘tād
Zamān zīr-i idāreñde semādır emriñe münḳād (46/8)

“Ortadan kalkmak” deyimi Arapça “münselib” kelimesiyle oluşturulmuştur:

İsteyenler ölmegi çoḳdur velī geçmez ele
Münselib olmuş ṣadāḳat istiḳāmet ḳalmamış (49/2)

Yolunu kaybetmek deyimi Farsça “güm-şode” birleşik sıfatıyla kurulmuştur:

Ben mest-i elestim mey-i ḫūn-āb-ı ezelden
Peymāne-serim güm-şodeyim ḳorḳmam ecelden (55/1)

Yolu (ayağı) düşmek deyimi Farsça “güzāşten” fiili ile kurulmuştur:

Kūy-ı dildāra eger düşse ḳażārā güẕerim
Görünen nüh feleğiñ saḳfını berbād iderim (62/1)

“Ayrı düşmek” deyimi Arapça “mehcūr” kelimesi kullanılarak oluşturulmuştur:

Viṣāl-i yārdan mehcūr olan ‘uṣṣāḳ-ı nālāna
Fiġān u āh u nāle itmege vīrānı çoḳ gördüñ (64/4)

“Ümit kesmek” deyimi “kat-ı ümid” ifadesiyle kullanılmıştır:

Zemīn ü āsumān āteş kesildi
Ḥarāretden çekildi ḳuṭba ḫūrşīd
Ṣıcaḳdan Müşterī Nevtün ezildi
Canından itdi ẕī-rūḥ ḳaṭ‘-ı ümīd (155)

“Açığa çıkarmak” deyimi Arapça “izhar” kelimesiyle kurulmuştur:

Ne dürlü itmeyim iẓhār derdim
Derūnum eyler ifşā rūy-ı zerdim (164/20)

“Beyan etmek” deyimi Arapça “tebyin etmek” isim+yardımcı fiille oluşturulmuştur:

Benim yoḳmuş dimek Türkçem niçün itdiñ beni ta‘yīn
Geçen yıl faẓla ücretle sicillim itmedin tebyīn (166/19)

Baba Hüsnî Divanı’nda geçen deyimler ve geçtikleri yerler şu şekildedir[100]:

[100] Deyimlerin tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Akalın vd. 2011; Yurtbaşı, 2013.

acından ölmek: 77/2, 113/2, 285/3, 287.
açığa çıḳarmaḳ (iẓhār itmek): 150/6, 164/20, 187/4, 204/13, 215/3, 232/1.
aç ḳalmaḳ: 117/2.
aġzı şulanmaḳ: 25/III.
āhı yerde ḳalmamaḳ: 207/1.
āh itmek: 71/1, 204/12.
ʻaḳla sıġmamaḳ: 1/5.
alev almaḳ: 236/8.
al ḳanlara boyanmaḳ: 4/5.
Allāh için: 106/1, 187/2, 225/9, 228/8, 228/21.
alnı açıḳ, yüzü aḳ (olmaḳ): 78/2, 91/2, 188/6, 231/5.
aradan ḳaldırmaḳ: 39/10.
āteş kesilmek: 155.
ayaḳlar altına almaḳ (pā-māl): 29/4.
ayaḳ (ḳadem) başmaḳ: 178/3.
ayrı (cüdā) düşmek (mehcūr olmaḳ): 15/I, 64/4, 199/3, 239/8.
ʻayyūḳa çıḳmaḳ: 191/2.
az gelmek: 216/11.
az görmek: 63/4, 283/6.
baġrı yanmaḳ: 179.
baş egmek (ser-fürū eylemek): 9/II, 34/4, 66/5, 208/12, 227/21, 282/30, 294/6.
baş egmemek (ser-fürū eylememek): 216/14, 221/2, 222/25.
başından atmaḳ/şavmaḳ (terk-i ser ḳılmaḳ): 64/7.
başını belāya/derde şoḳmaḳ: 219/7.
başına tāc itmek: 235/1.
baş üstünde yeri var: 180/6.
baş virmek: 68/4, 102/2.
belā kesilmek: 97/2.
beli bükülmek: 8/I, 43/III, 258/IV.
beyni şulanmaḳ: 41/18, 51/9.
bir araya gelmek: 237/3.
(birine) ḫōr baḳmaḳ: 16/II.
(birine) ḳarşı gelmek: 168/11.
(birinin) iltimāsı olmaḳ: 132.
(birinin veya bir şeyin) ḳıymetini bilmek: 55/2, 166/27.
(birini) telāş almaḳ: 185/15.
(bir şeyi) ḥażır eylemek: 168/5, 284/4.
(bir şeyi) kuvveden fiʻle çıḳarmaḳ: 170/17, 227/19.
b…yemek: 268/2.
boş durmamaḳ: 150/1.
boyun egmek/ḳırmaḳ (münḳād, rām itmek, muṭiʻa): 46/8, 129, 243/9.
büyüklük (iclāl) göstermek: 35/3.
cāna/başa ḳıymaḳ: 38/7.
cāndan geçmek: 11/I.
cānına ḳastetmek: 223/12.
cānını almaḳ: 73/1, 251/3.
cānını yaḳmaḳ: 200/1.
cānı yanmaḳ: 41/25, 43/II.

cān virmek: 4/6, 6/2, 9/III, 9/VI, 14/II, 31/4, 36/II, 163/7.
cennet gibi (āsā): 216/5.
cezā (tevbīḫ) almaḳ: 168/10.
cihānı tutmak: 33/2, 211/4, 222/3.
çiçek çıḳarmaḳ: 282/22.
çile çekmek: 6/8.
çoḳ görmek: 18/1, 26/II, 57/2, 64/1…, 195/2, 253/8.
da‘vete icābet itmemek: 244/18.
dem çekmek: 52/6.
derde (cefāya) dūçār olmaḳ: 171/28.
ders almaḳ: 61/1.
ders virmek: 166/21.
dile (zebāna) getirmemek: 211/1.
dili ṭutulmaḳ: 8/I.
dillere destān olmaḳ: 180/5.
dişten ṭırnaḳtan artırmaḳ: 46/5.
durnayı gözünden vurmaḳ: 93/1.
dünyā gözü ile görmek: 38/9.
dünyāya (dehre) gelmek: 41/30, 41/31, 66/1, 217/16, 259/2.
dünyāya (cihana) getirmek: 43/I, 149/2.
eceli gelmek: 65/4, 96/2.
edep (te’eddüb) etmek: 255/6.
eflāke ser çekmek: 28/4, 29/10.
ejder gibi (miṣl-i ejder): 250/13.
elden gitmek: 29/2, 193/1.
ele geçmek: 31/8, 49/2, 219/5.
elinde ḳalmaḳ: 288.
elinden almaḳ: 200/2.
eline düşme/geçmek: 3/6, 72/8, 243/10.
el ḳoymaḳ (vaż‘-ı yed eylemek): 191/4.
eṣer ḳalmamaḳ: 173/5.
fā’ide virmemek: 36/V.
feryād ḳoparmaḳ: 250/12, 275/2.
fiġān itmek: 64/4, 158.
firār eylemek: 237/7.
ġam yimemek: 65/2.
ġarḳ itmek: 4/4, 222/24, 223/6.
ġarḳ (müstaġraḳ) olmaḳ: 178/1, 227/4, 264/1.
gerden ḳırmaḳ: 25/III.
geri ḳalmaḳ: 95/1.
göge (eflāke) ser çekmek: 216/15.
göğsü (sīnesi) ḳabarmaḳ: 234/5.
göklere (āfāḳa) çıḳmaḳ: 195/3.
gökte ararken yerde/yolda bulmaḳ: 214/7.
gölgede bıraḳmaḳ: 151/2, 198/12.
göñül yıḳmaḳ/ḳırmaḳ: 8/XI.
göñlünü/ḫāṭırını ḫoş itmek: 172/2.
göz açamamaḳ: 43/IV.
göz gezdirmek: 236/3.
gözü arḳada ḳalmaḳ: 41/39.
gözü ṭoymamaḳ: 250/2.
gözü ḳalmaḳ: 226/13.
gözünde olmamaḳ: 43/V.
gözünde tütmek: 12/III.

gözünü ḳapamaḳ/yummaḳ: 258/III.
(bir şeyde) gözü olmamaḳ: 166/22.
gül gibi: 74/5, 170/19, 216/13.
güneş (şems) doġmaḳ (ṭulū‘ itmek): 178/1.
gün görmemek: 95/1, 174/3, 251/3.
ḫaber almaḳ: 38/2.
ḫaber çıḳmamaḳ: 56/4.
ḫaberi olmaḳ: 171/13.
ḫaber virmek: 237/1, 275/1.
ḫaḳḳı olmaḳ: 217/8, 227/6.
ḥarām olmaḳ: 71/5, 164/16.
ḫarap olmaḳ: 165/7, 171/18, 227/5, 248/IX.
ḥasret ḳalmaḳ: 218/1, 257/VI.
ḫāṭır/ḫāṭırına gelmek: 172/10, 213/3.
ḫāṭırı ḳalmaḳ: 286/6.
hevāya gitmek: 214/1.
ḫayāle dalmaḳ: 198/2.
ḫayāt (baḫş eylemek) virmek: 198/17, 227/30.
ḫayır gelmemek: 163/13.
hedef (āmāc) olmaḳ: 18/2, 225/1.
helāk itmek: 239/4.
ḫelāl olsun: 84//2.
heves itmek: 61/5.
ḫizmet itmek: 79/2, 94/1, 147.
ḫizmet itmemek: 263/2.
(…) ḥükmüñde olmaḳ: 241/2.
ışrār itmek: 171/17, 173/8.
‘ibret almaḳ: 221/1.
īcād itmek: 104/1, 166/24, 283/18.
idmān yapmaḳ: 26/III, 151/4.
iḫtimāl vermemek: 282/27.
iltizām itmek: 222/25.
imtiḥān virmek: 238/9.
inzivāya çekilmek: 67/2, 73/3.
ipliği pazara çıḳmaḳ: 138/1.
i‘rapta maḥalli yoḳ: 130.
irtiḥāl itmek: 255/24.
iştāhı olmamaḳ: 186/10.
ḳabına/ḳaçaġına ṣıġmamaḳ: 26/III.
ḳadrini bilmek: 68/7.
ḳadrini bilmemek: 171/20, 243/3.
ḳafası dolmaḳ: 186/7.
kāfī gelmek (iktifā eylemek): 153/5, 255/12.
ḳalem çekmek: 174/10, 189/5.
ḳālū belādan beri: 203/2, 221/9.
ḳan aġlamaḳ: 4/1, 8/II, 15/I, 28/4, 249/2, 258/V.
ḳan dökmek: 84//2.
ḳapı açmak: 37/3.
ḳarār virmek: 206/5, 237/4.
kendini göstermek: 32/II, 240/10.
Kevşer gibi: 217/5.
ḳırḳlara ḳarışmaḳ: 223/13.
ḳıyāmete ḳalmaḳ: 165/10.
ḳıyāmet ḳopmaḳ: 195/1.
kitābda yeri olmaḳ: 27/VIII.
ḳollarını açmaḳ: 294/15.
kötü gözle (bed-naẓarla, kem) baḳmaḳ: 213/14, 217/7, 231/5.

ḳulaġına (gūşuna) gelmek (resīde olmaḳ): 206/13.
ḳurşuna dizmek: 29/13.
ḳuşūr (noḳṣān) bulmaḳ: 226/1.
küp gibi: 282/4.
lāf açmaḳ: 75/IV.
maḥal yoḳ: 203/9, 241/8.
maʿnā/anlam virmek: 222/16.
maʿẕūr ṭutmaḳ/görmek: 175/2, 230/11.
merḥabā eylemek: 248/III, 285/33.
mesāfe ḳaṭetmek: 46/6.
meydana/ortaya çıḳmaḳ: 30/9, 236/9.
meydān oḳumaḳ: 62/4, 70/3, 222/23, 225/5, 226/9, 227/21.
mezārını ḳazmaḳ: 218/9.
minnet itmek: 78/2.
minnet itmemek: 90/1.
nām almaḳ/ṣalmaḳ/virmek: 213/1.
naẓar degmek/ naẓara gelmek: 283/19.
necāt bulmaḳ: 292/11.
ne ḥācet: 186/13, 293/10.
neş'et eylemek: 170/13, 189/3.
nihāyete ermemek: 198/20.
nihāyet virmek: 208/17.
nispet itmek: 120/2.
nispet itmemek: 152/2.
nūr inmek: 190/7.
ortadan ḳalḳmaḳ (münselib): 49/2.
ot ṭutunmaḳ: 110/2.
ʿömür geçirmek: 6/6, 36/V, 149/1, 152/1, 187/2.
ʿömür sürmek: 12/V, 13/I.
örnek olmaḳ (iḳtidā eylemek): 252/5.
parmaġı/eli olmaḳ (daḫl eylemek): 166/20.
parmaḳla gösterilmek/göstermek (müşārün bi'l-benān): 211/2.
peşini bıraḳmaḳ (bıraḳmamaḳ): 72/9.
pösteki ṣaydırmaḳ: 150/8.
rāḥat itmek: 124/2, 250/19.
rāḥat eylememek: 208/18, 213/10.
rāḥat yüzü görmemek: 41/28.
raḥmet oḳumaḳ: 94/2.
raḥmet oḳutmaḳ: 191/3.
revā görmek: 4/7, 164/1.
rezil rüsvā olmaḳ: 25/IV.
rūḥunu şād itmek: 171/34, 256/5.
rūḥunu teslim itmek (īṣāl itmek): 256/4, 256/6.
rü'yā gibi: 87/2, 190/11.
saçı başı aġarmaḳ: 66/2.
ṣafā sürmemek: 251/1.
ṣafāsına baḳmaḳ: 202/11.
ṣaġa ṣola: 282/6, 286/3.
selām itmek/söylemek: 173/9, 173/10.
selām virmemek: 282/29.
serde…var: 52/7.
sevḳ eylemek: 208/19.
seyre çıḳmaḳ: 41/14.
sofra donatmaḳ: 230/3.
son (nihāyet) bulmaḳ: 229/13.

şon (nihāyet) virmek: 154, 229/7, 242/7.
söz açılmaḳ: 213/3.
söze başlamaḳ: 186/11, 278/6.
sözünde durmaḳ: 164/15.
şu gibi aḳmaḳ: 27/VII.
şuya düşmek: 146.
şuyunu çekmek/şuyu çekilmek: 163/9.
şānına yaḳışmaḳ: 208/4.
şeref (baḫş itmek) virmek: 227/31, 242/4.
şiddet göstermek: 185/11.
şöhreti dünyāyı (āfāḳı) ṭutmaḳ: 37/2, 174/9, 221/8, 222/26, 228/2, 254/2.
taḥṣīl görmek: 257/VI.
tārīḫe geçmek: 211/12, 227/31, 246/9.
telāşa düşmek: 31/11.
te’mīn itmek: 170/3, 229/12, 235/1, 235/3.
tenhā ḳalmaḳ: 172/6.
tesellī bulmaḳ: 249/12.
ümīd kesmek (ḳaṭʿ-ı ümīd): 155.
vācib olmaḳ: 278/8, 278/10.
vaḳit geçirmek: 213/4.
var olmaḳ: 173/16, 209/11, 211/13.
vebāli/günahı boynuna olmaḳ: 221/19.
velveleye virmek: 34/5.
yaġ baġlamaḳ: 286/4.
(bir mal) yaġma gitmek: 72/2.
yanıp yaḳılmaḳ: 240/4.
yara açmaḳ: 72/1, 164/14, 249/11.
yara almaḳ: 5/2, 39/8.
yardımına (dāda) yetişmek: 206/6.
yaş ṭutmaḳ: 4/2.
yelken açmaḳ: 221/3.
yere vurmaḳ: 3/5, 251/5.
yerinden oynamaḳ: 41/13.
yer ṭutmaḳ: 59/5.
yoḳ (imḥā, mużmaḥil, mefḳūd, ifnā) itmek: 16/IV, 170/20, 200/2.
yoḳ (zā’il) olmaḳ (żiyāʿa uġramak): 50/1, 180/2, 186/15, 197/5, 201/4.
yoḳtan var itmek: 128.
yola çıḳmaḳ: 282/7.
yol görünmek: 16/III.
yol tutmaḳ: 96/1.
yolu (ayaġı) düşmek (güẕāşten): 62/1.
yol virmek: 17/1.
yuva ḳuramamaḳ: 258/I.
yüregi dayanmamaḳ: 16/VI.
yüregini daġlamaḳ: 258/V.
yüz ṭutmaḳ: 204/14, 218/6.
yüzü gülmek: 37/4, 249/11.
yüzü gülmemek: 130, 166/13, 282/14.
yüz virmek: 25/IV.
yüz yüze gelmek: 208/10.
zaḥmet çekmek: 8/VIII, 13/III.
zararı yoḳ (be’s yoḳ): 255/20.

zindān olmaḳ: 24/VI.
ziyān itmek: 283/4.
ziyān olmaḳ: 162.
zoru olmaḳ: 163/11.
zülf-i dil-bere (zülfüyâre)
ṭoḳunmaḳ: 75/II.
Zümrüdüanḳā gibi: 227/8, 293/2.

2.6.3.2. Atasözleri ve Özlü Sözler

Baba Hüsnî Divanı'nda, deyimler kadar zengin olmamakla birlikte, atasözü ve özlü sözlerden de yararlanılmıştır. Bunlardan tespit edilenler aşağıya alfabetik olarak verilmiştir[101]:

Arif olana bir işaret yeter:

Ḳapat bu baḫṣi Ḥüsnî ḳoy kenāra
Meṣeldir 'ārife yekfi'l-işāre (229/16)

Yaḳışmaz şāne Ḥüsnî zülf-i yâre
Meṣeldir 'ārife yekfi'l-işāre (292/17)

El elden üstündür:

Baḳma bize Mücrüm gibi ey sāḳi kerem ḳıl
Evvel baña ṣuñ bādeyi üstündür el elden (55/5)

Gerçekler acıdır:

Vāḳı'ā mürdür ḥaḳīḳat sen gücenme 'āṣıḳa
Görmedim ehl-i vefā hep bī-vefā hep bī-vefā (255/14)

Her şeyin bir hikmeti, her hikmetin de bir illeti vardır:

Her şeyiñ bir ḥikmeti her ḥikmetiñ bir 'illeti
Var anıñ da Ṣāni'e bāriz nice bürhānı var (217/2)

Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu:

Böyledir ḍarb-ı meṣel işte Ḳaraman ḳoyunı
Görünür uṣlu evel ṣoñra çıḳar tam oyunı (37/9)

[101] Atasözlerinin tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Akalın vd. 2011; Yurtbaşı, 2013.

Kel, ilaç bilse kendi başına sürer:

Yaġ bulursam sürerim ben kelleme
Beni öldür baña yaġ gönder dime (285/2)

Kız anaya, oğul babaya yar olur:

Büyükdür ṭoġrısı yoḳdur şebīhi
Meşeldir *el-veledü şınv ebīhi* (218/13)

Marifet iltifata tabidir, müşterisiz mal zayidir:

Ma‘rifet iltifāta tābi‘dir
Müşterisiz metā‘ żāyi‘dir (152/13)

Pazarda gördüğün mizan sırata işarettir:

Cihān bir ders-i ‘ibretdir ulü’l-ebṣār içün ḥattā
Pazarda gördigiñ mīzān ṣırāṭa bir işāretdir (45/4)

Sekseninde öğrenen mahşerde çalar zurnayı:

Eyledi bi’l-fi‘l ibṭāl kīriñiz bu düstūrı
Sekseninde ögrenen maḥşerde çalar zurnayı (93/2)

Dinime küfreden (veya söven veya dahleden) bari Müslüman olsa:

Gelen ẕāt benden a‘lā Türkçe bilse eylemem ṭuġyān
Müselmān bāri olsa dīnime daḫl eyleyen insān (166/20)

Her sıkıntının sonu kurtuluştur:

Tecrübe evliyāyı ‘ādetdir
Her cefānıñ ṣoñı selāmetdir (171/9)

2.6.4. Halk Dili, Kültürü ve Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar

Divan'da halk diliyle ilgili unsurlar yukarıda Dili, Arkaik Kelimeler, Deyim ve Atasözü gibi başlıklarda değerlendirilmiştir. Burada da bu konular özel başlık altında değerlendirilecektir.

2.6.4.1. Halk Dili ve Söyleyişi

Baba Hüsnî Divanı'nda halk dili ve söyleyişi ile ilgili birçok unsur vardır. Bunları, halk arasında yaygın kelime ve ifadeler ile halkın söyleyiş biçimine uygun kelimeler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Birinci grupta bulunan unsurlardan bazılarına "Arkaik Kelimeler" ve "Deyimler" bölümünde bahsedilmiştir. Bu kelimelerden kimi konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan ancak divan şiirinde yaygın olmayan kelime ve ifadelerdir. "Kelem, sorag ve zırnih" kelimeleri divan şiirinde pek kullanılmayan kelimelerdir. Diğer arkaik kelimeler ise "Ana, il, beri" kelimeleri divan şiirinde fazla kullanılan kelimelerdir. Aşağıya alınan bu tabirler halk söyleşinin şiire yansımasıdır.

Divan'da 27 numaralı manzumede geçen "kelem" sözcüğü halk ağzında "lahana" için kullanılan bir kelimedir:

Davuluñ tozıyla yapdır baḳlava
Mināre gölgesi olursa a'lā
Mücerrebdir bunlar her derde devā
Yanında olmalı kelemle pancar (27/III)

Şairin, halk ağzında çok kaba ve yeteneksiz kimse için kullanılan (Akalın vd. 2011: 2210) "şeddeli eşşek" tabirini iki şiirinde kullanmıştır:

Vekāletde evelce şeddeli nādir idi yalñız
'İlim fen sāyesinde şimdi bunlar da çoḳalmış pek (135/1)

Ḥāṣılı ḥīlede emṣāli bulunmaz yekdir
Eski külḫānbegidir şeddeli bir eşşekdir (191/10)

Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak (Dilçin, 2013: 188) anlamına gelen "sağalmak" ifadesi de yine halk dilinde kullanılan bir kelimedir:

Tesellī eylemek me'mūrı boşdur
Ṣaġalmaz yara ḳadro gelmedikçe (121/1)

"Kefen" kelimesinin halk ağzındaki kullanım şekli olan "kefin" (http://www.lugatim.com/s/kefin/E.T.:02.05.2020) *Baba Hüsnî Divanı*'nda da kullanılmıştır:

Yıllarca itdi bunları maḥv ṣıtma 'illeti
Oldı kefin çocuḳlarınıñ nān u ni'meti (198/5)

Halk arasında "yağsız yoğurt" için kullanılan bir ifade olan "imansız yoğurt" aşağıdaki beyitte kullanılmıştır:

Bir baḳır ḳabda yeşil ġāyet īmānsız bir yoġurt
Oynayor cān-bāz gibi üstünde birḳaç 'ankebūt (236/7)

Şairin halk diline uydurarak kullandığı kelimelere bir örnek de "bire" kelimesidir:

Didi bire 'adālet pīşvāsı
Yiter altmış ġuruş bir yaġ parası (167/20)

Şair "yirmi altı" sayısını vezin gereği "yirm'altı" şeklinde okumuş böylece dilini, halk diline yaklaştırmıştır. Bu ve bunun gibi aşağıda birçok örneği olan uygulamalarla konuşma dili şiire yansıtılmıştır:

Āferīn Kāmil Beg'e yirm'altıya virdi
Şimdiden ışmarladı ifṭār içün yüz enginar (237/4)

Ḳażārā olmasa ifṭārda köfte
Yatar ġam-ḫānede ḳalḳmaz bir'afta

Bozuḳdur başı lākin eski şofta
Yoġurtdan ḫoşlanır köft'oġlı köfte (239/21-22)

Şehr-i şıyāmda olmaz leṭā'if
İfṭārda lāzım güllāc ḳadā'if
Yoḳdur bugünler Moll'oġlı Rā'if
Ḳaçmış mı yoḳsa meyyit mi yā Rab (245/VI)

Yine konuşma dilinin şiire yansımasına bir örnek "program" kelimesidir. *Divan*'da bu kelime "porgıram" şeklinde okunmuştur:

Sükūta eylerim da'vet enāmı
Biraz da diñlesünler porġıramı (239/24)

"Sütlü aş" kelimesinin halk arasında "sütlaş" şeklinde telaffuz edildiği malumdur. Şiirde de "sütlü aş" şeklinde yazılan kelime veznin de göz önünde bulundurulmasıyla "sütlaş" şeklinde okunmuştur:

Ḫoş-āb sütlaş gibi bilmem nedense iltifāt itmez
Ne görmüşse ḳaçar güllāc ḳadā'if bī-nevālardan (247/4)

"Nereye" kelimesi hem halk diline uydurulmuş hem de vezin gereği "nere" şeklinde okunmuştur:

Da'vet olundığım çoḳ idi günde on yere
Dirdi beni gören bu gice Ḫüsni Beg nere
Bāb-ı 'aṭā ḫalāṣa açılmışdı bizlere
Baḫtım bülend her şey'e ḥükmüm revān idi
Demler o demler idi zamān ol zamān idi (248/II)

"Ulaştırmak" (Dilçin, 2013: 255) anlamına gelen "yetirmek" kelimesi halk ağzında kullanılan bir kelimedir. Şair bu kelimeyi iki yerde kullanmıştır:

Bāde-i bezm-i elest ile vücūdum memlū
Tāk-ı ra‘nā yetirir dehrde ḫāk-i ḳademim (70/2)

Gezdigim yerlerde ẕāten görmedim emṡāliñi
Bir yetirmişdir seni Ḳonya yetirmez bir daha (255/7)

Genelde halk ağzında “müflis, fakir” (Dilçin, 2013: 57) anlamında kullanılan “cıbır” kelimesinin şiirde de kullanıldığı dikkati çekmektedir:

Bir zamānlar Ḥażret-i Pīr şā‘iriydi Ḳonya’nıñ
Şimdi ḳalmışdır bu belde bir cuburla bir kele (112/2)

2.6.4.2. Halk Kültürüyle İlgili Bazı Unsurlar

Sarayda, zengin konaklarında iftardan sonra konuklara verilen armağan veya para (Akalın vd. 2011: 681) anlamına gelen diş kirası verme, halk geleneğinin de bir parçasıdır. Hüsnî de şiirlerinde bu gelenekten yararlanmıştır:

Ḫastalıḳdan daha ḳurtulmadı artıḳ yaḳamız
Virdi tam diş kirası nāmına lāyıḳ aġamız (219/10)

Yeter ifṭārda üç şey intihāsı
Ṣıcaḳ çorba ḳadā’if diş kirāsı (244/13)

Yeter ẕevḳ ü ṣafā ey dil biraz da zaḥmete ḳatlan
Mübārek ayda hiç maḥrūm olur mı diş kirālardan (247/8)

Beşden aşaġı almaz idim diş kirāsını
Noḳṣān olursa Ḥācı iderdi ḳażāsını
Görseydi ger Ḳılınççı Beg Aḥmed Żiyā seni
Ḫavf u ḫaṭarla ẕikri anıñ el-amān idi
Demler o demler idi zamān ol zamān idi (248/IV)

“Yas tutmak” (Akalın vd. 2011: 1313) anlamına gelen “kara bağlamak” deyiminin de şiirlerde kullanıldığı görülmektedir:

Giysün libās-ı mātemi tüccār aġlasun
Eṣnāf baġlasun ḳoluna ba‘de-zīn ḳara (249/7)

Taḥṣīli ġurbetde görmedi rāḥat
Anaya babaya ḳaldıydı ḥasret
Reġā’ib Zübeyde küçük ‘Āṭıfet
Ḳaralar giyinmiş ḳızım ‘Āyişe (257/VI)

Eskiden insanlar, elektriğin kesildiği zamanlarda, hava basınçlı bir tür petrol lambası olan lüks lambasını kullanırlarmış (Akalın vd. 2011: 1595). Bu geleneksel lamba, Baba Hüsnî’nin şiirlerine de konu olmuştur:

Ẕevātdan ḳaldı yalñız bir mübārek
Lüküs müste’ciri meşhūr Żiyā Beg

Lüküs bir menba‘-ı ‘irfān-ı millet
Lüküs bir mecma‘-ı erkān-ı devlet (250/15, 18)

2.6.4.3. Halk Şiiriyle İlgili Bazı Unsurlar

XIX. yüzyılda heceyle şiir yazan divan şairlerinin sayısı iyice artmış ve pek çok divanda bu tarz örneklere rastlanır olmuştur (İsen, 21). Cumhuriyet döneminde yaşayan Baba Hüsnî’nin aruzla yazdığı şiirleri olduğu gibi heceyle yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. *Divan*’da hece vezniyle yazılmış 24 manzume bulunmaktadır. Şairin hece vezniyle şiirler yazması onun edebî görüş olarak halk diline ve kültürüne de yakınlığını göstermektedir. Şairin yazdığı murabbalar halk şiirindeki koşmalara benzemektedir. Hece vezniyle yazılan bu şiirlerde kullanılan dil ise diğerlerine kıyasla daha sade bir Türkçedir:

Elemden kederden büküldi bilim
Vücūdum ‘aşḳ ile bünyād olmuşdur
Feryād u fiġāndan ṭutuldı dilim
Sermāye-i vücūd imdād olmuşdur (8/I)

Bilmem nerdesiñ gitdiñ ne yana

Gözyaşım Ṣamsun'ı aşıyor Ḫ̆ocam
Firāḳıñ ṭaḳ didi dayandı cāna
Ḳalbimde ḫayāliñ dolaşır Ḫ̆ocam (26/I)

2.6.5. Arapça ve Farsça Unsurlar

Baba Hüsnî Divanı'nda 5 beyitlik 1 Farsça kıta bulunmaktadır. Diğer manzumeler Türkçe yazılmıştır. Farsça yazılan bu manzume *Divan*'ın 0,3'üne tekabül etmektedir. Bu manzume Ziyâ Gökalp'in vefatı üzerine yazılan tarih manzumesidir. Müstakil Farsça şiiri bulunan Baba Hüsnî'nin müstakil yazılmış Arapça şiiri bulunmamaktadır.

Bu şiirinden başka Türkçe manzumeleri içinde de Farsça ve Arapça mısralara, beyitlere rastlanmaktadır. Bunlara örnek verecek olursak; 76 numaralı manzumenin 2. beyti, 212 numaralı manzumenin 7. beytinin ikinci mısraı ve 14. beyti, 233 numaralı manzumenin 3. beyti Farsçadır. 213 numaralı manzumenin 12. beyti ve 15. beytinin ikinci mısraı, 171 numaralı manzumenin ise 35. beyti Arapçadır.

Kimi zaman Türkçe mısralar içinde Farsça ve Arapça sözlerin iktibas edildiği görülmektedir:

Beni taḫlīṣ iden du'āñızdır
Ḫalleṣa'llah diyen nidāñızdır[102] (171/29)

Getürdi bir melek tārīḫ-i büşrā
'*Aleyki raḥmetu'llāhı te'ālā*[103] (262/5)

Namāzı dā'imā ḫatm ile īfā
İderdi *raḥmetu'llahı te'ālā* (265/3)

Çıḳınca oldı eb tārīḫi peydā
'Aleyki raḥmetu'llāhı te'ālā (277/6)

2.6.6. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar, söze açıklık ve incelik, manaya güç ve derinlik veren ve şiirde gerekli olan en önemli unsurlardır. Bugüne kadar daha çok söze güzellik katan unsurlar olarak

[102] *Hallesa'llah,* Allah kurtarsın anlamında Arapça bir dua ifadesidir.
[103] *Aleyki rahmetullâhı te'âlâ,* Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun, anlamında kullanılan bir dua ifadesidir.

sayılmışlardır. Hâlbuki edebî sanatlar, söze estetik kazandırmak işlevine ek olarak, aynı zamanda şairin/okurun hayal dünyasını açık ve etkili olarak sergilemeye yarayan anlam figürleri manzumesidir (Mermer vd. 2009: 151).

Baba Hüsnî Divanı'nda en fazla kullanılan edebî sanatlar sırasıyla tekrir, tezat, nida, mübalağa, tenasüptür. Kullanılan sanatları daha da arttırabiliriz[104].

Açık istiâre:

Ey cānım cigerim nānım ni'metim
Bir cānım var seniñ emānetiñdir
Yā pīr diye ayaġıña ḳapanmaḳ
Ṭarīḳ-i 'aşḳıñ da 'ibādetimdir (9/I)

Birer aslansıñız yevm-i vegāda
Muṣırrım ṣābitim bu iddi'āda (40/10)
Ayrıca bk. 41/35, 129, 292/9.

Cinâs:

Yeter ġayrı ṣabr eyle ḥaḳ düşmanı
Ki bir gün gelir maḥv ider Ḥaḳ seni (35/8)

Gül didim gülmedi bilmem ki niçün gül dimedim
Gül diseydim gülecekdi gülime gül dimeli (131)
Ayrıca bk. 14/I, 220/4, 231/13, 234/4, 240/8, 256/4, 256/5.

Cinâs-ı Kalb: Cinası oluşturan kelimelerdeki harflerin sıralanışının farklı olmasıyla gerçekleşir. Cinaslı kelimeler aynı harften oluşur (Selçuk vd. 2015: 158):

Ben buraya gelmiyordum didiler ki *ḳoy* gitsün
Sebeb olan kimler ise Allāh onı *yoḳ* itsün
Mümkin midir Baba Ḥüsnī o yerleri unutsun
Siz Baba'yı unutduñuz Baba sizi unutmaz (16/IV)

Ser-ā-pā tevriye īcāz u telmīḥ
Cinās u iḳtibās u żıdd-ı temlīḥ (244/21)

[104] Edebî sanatların tespitinde şu eserlerden yararlanılmıştır: Selçuk vd. 2015; Mermer vd. 2009.

Ayrıca bk. 282/25.

Cinâs-ı Lâhik: Farklı sesler, çıkış yerleri bakımından uzak ise lâhik cinas gerçekleşir (Selçuk vd. 2015: 158):

Vücūdum düşdi ferden gitdi *fikr*im
Vaṭandır hep vaṭandır vird ü *ẕikr*im (29/6)

Ey Ḫudāvend-i Ḳādir ü Mevlā
Saña ḳarşu günāhımız *çoḳ*dur
Mücrimiz ‘āciziz Ḫudāvendā
Senden özge penāhımız *yoḳ*dur (32/I)
Ayrıca bk. 9/V, 32/IV, 35/9, 37/2, 41/1, 89, 141/2, 143/2, 284/5.

Cinâs-ı Merfu: Bu tür cinaslarda cinası oluşturan kelimelerden birisi tam, diğeri de başka bir kelime veya kelime grubunun parçası durumundadır (Selçuk vd. 2015: 155):

Söyle yā Rab bizim *günāh*ımızı
Bilelim ġayrı bir de yapmayalım
Kes bizim yā İlāhi *āh*ımızı
Başḳa mecrāya bir de ṣapmayalım (32/III)

Bilmediñ ḳadrimi benim heyhāt
Haydi ṭurma bu köhneyi çıḳar at (171/20)
Ayrıca bk. 129, 230/6, 285/6, 293/9.

Cinâs-ı Mutarraf: Fazla harf kelimenin başında ise mutarraf cinas adını alır (Selçuk vd. 2015: 156):

Dumanlıdır yine eflāke ser çeken *ṭag*lar
Faḳaṭ ṣabāḥa ḳadar ḥasretiñle ḳan *ag*lar (28/4)

Böyledir ḍarb-ı meṣel işte Ḳaraman *ḳoyun*ı

Görünür uşlu evel şoñra çıḳar tam *oyun*ı (37/9)
Ayrıca bk. 31/7, 201/2, 218/13, 219/9.

Cinâs-ı Muzârî: Farklı sesler, çıkış yerleri bakımından birbirine yakın ise muzari cinas gerçekleşir (Selçuk vd. 2015: 157):

Ḥilmi yoḳ merḥametiñ nāmını ḳoymuş *zaḥmet*
Oḳudur her güni şeyṭāna hezārān *raḥmet* (191/3)

Cinâs-ı Mümasil: Cinaslı kelimeler aynı türdendir. Başka bir ifadeyle cinası oluşturan her iki kelime de isim veya fiilden meydana gelir (Selçuk vd. 2015: 153):

Bıḳdım artıḳ *yaradan*
Bir tānemi ṣaḳlasun
Bed-naẓardan *Yaradan* (19)

Aġı seçmem *ḳaradan*
Deñizde fırṭına var
Yārim gelir *ḳaradan* (20)
Ayrıca bk. 21, 22, 23.

Cinâs-ı Müşevveş: Fazla harf kelimenin ortasında ise müşevveş cinas adını alır (Selçuk vd. 2015: 156):

Ey ḥāmi-i İslām ẓaferden de büyüksüñ
Ṣunmuş ẓaferi çünki hemen eylediñ īḳād
Sen her şeyiñ üstünde yaranmış ulu Türk'süñ
İtdiñ yed-i beyżā gibi yoḳdan varı īcād (128)

Hüsn-i Ta'lîl:

Çıḳmadı bī-cā yire devr-i ruḫuñda ḫaṭṭ u ḫāl
'Āşıḳıñ böyle mü'eṣṣir bilmeli feryādı var

‘Ālemi tenvīr iden nūr-ı cemāliñdir seniñ
Ḳalmamış şemsiñ nüfūẕı senden istimdādı var (61/3-4)
Ayrıca bk. 199/15, 204/6.

İ’âde:

İstiḳāmetle muḫammerdir vücūd-ı pākiñiz
İftiḫār itse sezādır ḫāmeñizle maṭba‘a

Maṭba‘a kān-ı edeb sensiñ yegāne mürşidi
Feyż alır almaḳdadır biñlercesinden ezkiyā (255/8-9)

Didi Ḫüsnī ḳo çarıḳları şuya
Gidecekseñ bī-sebeb sen Ḳonya’ya

Ḳonya’da vardır dede yoḳdur baba
Rāżı olmaz bu işe āl-i ‘abā (280/2-3)
Ayrıca bk. 280/8-9, 282/33-34.

Îhâm-ı tenâsüb:

Kūhken Ferhād’ı Ḳays’ı eyleyen Mecnūn-ı zār
Sensiñ ey şirīn-dehen Leylī’niñ ancaḳ adı var (61/2)

Ḫālini beñzetenin geçmişini ben si…
Fülfüle ḳara ṭaşa ḳıbṭiye ‘abd-i siyehe (120/1)
Ayrıca bk. 71/4, 174/4, 187/3, 218/19, 225/6, 237/1, 241/2, 245/II, 273/1.

Îhâm-ı tezâd:

Ne bilir öyle Açıḳ Söz bu ḳadar ibhāmı
Nükteyi keşf idecek bir tane Ṭayyār’ı mı var (243/8)

İktibas:

Vücūduñ muḳteżā-yı ẕātıñ olmuş
Cihān bir kāf u nūnuñla ḳurulmuş (1/6)

Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde
'İlmiyle 'amel itmeyen 'ālimleri görmüş (142/2)[105]
Ayrıca bk. 1/10, 2/2, 2/4, 2/5, 6/7, 31/5, 45/2, 75/III, 145/2, 200/5, 218/13, 254/10.

İntâk:

Cehennem ilticā itdi sipihre
Beni ḳurtar didi yandım kül oldum
Atıldı pençe-i Mirrīḫ'e Zühre
Emān raḥm it didi yā hū bunaldım (156)

Be-porsīdem zi-tārīḫ-i vefāteş
Be-gūşem goft hātif būd maġfūr (273/5)

İstifhâm:

Evlād-ı Muṣṭafā'ya naṣıl ḳıydıñ ey rezīl
La'net saña vü ceddiñe ey Şümr-i bī-ḥayā (4/3)

Naṣılsıñ ey vaṭan şimdi naṣılsıñ
'Aceb ṣolmuş mısıñ yoḳsa yeşilsiñ (29/9)
Ayrıca bk. 4/7, 8/IX, 24/VI, 27/X, 142/2, 206/1, 268/1, 294/9.

İstitrâd:

Bir zamān gezdi göñül şevḳ-ile ḳāşāneleri
Seviyor yoḳ olası şimdi de vīrāneleri (50/1)

Aġardı mūy-ı ser ḥayfā vaḳitsiz oldı göz görmez

[105] Ayet ve hadislerin tespitinde şu eserden yararlanılmıştır: Yılmaz, 2013.

Naẓardan düşdük artıḳ ses çıḳarma kem-‘ayār olduḳ (66/2)
Ayrıca bk. 74/1.

İştikâk:

Ṣaġalmaz yaradır derd-i iḫtiyāç
İḫtiyārken oldum nā-merde muḫtāç
Kimseler bulmadı derdime ‘ilāç
Ben aġlamayım da kimler aġlasun (12/IV)

Ḳāmetiñ ḥaşr-ı ḳıyāmet nāmına müṣbet delīl
Rü’yeti iṣbāt iden şevḳ-i viṣāliñdir seniñ (59/3)
Ayrıca bk. 142/2, 224/1, 225/18, 227/27, 244/20, 23, 256/1, 276/12.

Kapalı istiâre:

Ben gibi sen de bugün hāk ile yeksān olasıñ
Neylediñ çarḫ-ı denī söyle Ḥüseyn ü Ḥasan’ı (3/4)

Geçmek içün baña yol vir ulu ṭāġ
O yandadır yurdumuzuñ ulusı (17/1)
Ayrıca bk. 4/2, 4/7, 8/XI, 26/I, II, 28/2, 4, 9, 156, 274/3, 282/25.

Kinâye:

Elemden kederden büküldi bilim
Vücūdum ‘aşḳ ile bünyād olmuşdur
Feryād u fiġāndan ṭutuldı dilim
Sermāye-i vücūd imdād olmuşdur (8/I)

İtdi bugün ḳılıncına küffār ser-fürū
‘Aks-i ṣadā-yı nāmı ile titredi ‘adū (34/4)
Ayrıca bk. 14/I, 16/III, 27/VII, 35/9, 38/4, 75/II, 129, 146, 159, 240/10, 282/20.

Leff ü Neşr:

Ḥaḳ sizde şer‘ sizde siyāset de sizdedir
Dīn sizde şer‘ sizde ḥaḳīḳat de sizdedir (33/4)

Cihānıñ ‘işret ü ‘ayşı ṣafāsı boşdur boş
Şarāb u sāġar u ‘ūd u nevāsı boşdur boş (51/1)
Ayrıca bk. 203/7, 220/5.

Mecâz-ı Mürsel:

Müjde ey ‘ālem-i İslām bugün Eskişehir
Żabṭ idildi yaşasun devlet ü millet [ü] ‘asker (37/1)

Seni tebrīk içün ey Türk bugün ṭayyāreler gelmiş
Ẓafer bayramını tes‘īd içün eflāke yükselmiş (46/3)
Ayrıca bk. 27/VII, 34/6, 143/1, 151/8, 292/10.

Mübâlağa:

Āteş-i mātem ile yandı ser-ā-ser ‘uşşāḳ
Ḥırḳayı yaḳdı Ḥüseyn ‘aşḳına Veyse’l-Ḳarenī (3/8)

Aḳan şular tamāmen ḳana dönmüş
Ḳadın erkek soḳaḳlarda sürünmüş (29/15)
Ayrıca bk. 4/4, 12/III, 28/4, 5, 41/32, 155, 251/2, 294/6.

Mülemmâ:

‘İbāretdir kemāl evṣāfı senden
Şenīden key boved mānend-i dīden (212/7)

Müzâvece:

‘İlm ü ‘irfān paradır nāfile uġraşma Baba

Kim arar yoḳsa parañ sen gibi dīvāneleri (50/8)

Kūy-ı dildāra eger düşse ḳażārā güẕerim
Görünen nüh felegiñ saḳfını berbād iderim (62/1)
Ayrıca bk. 27/VIII, 36/VI.

Nidâ:

İlāhī ‘afv ḳıl çoḳdur günāhım
Ki senden ġayrı yoḳdur bir penāhım (1/1)

Vaṭan ey cism ü cānım nāzenīnim
Benim sendendir hep āh u enīnim (29/8)
Ayrıca bk. 1/9, 6/6, 8/XI, 9/I, 13/III, 29/9, 29/17, 30/1, 273/4.

Reddü’l-‘Acüz ‘Ale’s-Sadr:

İnsān ḥayvān olur faḳaṭ ḥayvān
Olamaz çoḳ çalışsa da insān (270)

Gizlice Midḥat Beg’im sen bir gice
Da‘vet it Ḥüsnī Baba’yı gizlice (282/2)
Ayrıca bk. 286/13.

Ta’rîz:

Öyle bir zamānda geldik Ḳonya’ya
Erenler gitmiş peyler ḳalmamış
Dergāhlar ḳapanmış ḳubbeler çökmüş
Dedeler gizlenmiş neyler ḳalmamış (7/I)

Virilmezse para va’llāh bi’llāh
Mü’eẕẕin de dimez Allāhu ekber (47/2)
Ayrıca bk. 8/II, 10/II…31/11, 125, 132, 135/1-2, 142/1, 2, 146, 240/12, 16.

Tazmîn:

"Göñül tā var elinde cām u mey tesbīḥe el vurma"
Güzel gördüñ mi ḳaç la'net şaḳın yanında oṭurma (74/1)

"Ḥürmetin inkār iden 'ālemde ḥürmet bulmasun"
İltifātıñ bir sebebdir şi'rimiñ ozanına (226/5)

Ger dilersiz bulasız 'ālī-maḳām
Eyleyin Şükrī Emīn'e iḥtirām (282/18)

Tecâhül-i Ârif:

Kimdir çeken benim gibi yāriñ cefāsını
Hep ḫāk-i pāyına aḳıtan göz ḳarasını

Kim atdı bilmedim beni bu dār-ı ġurbete
Virsüñ görüm müsebbibiñ Allāh belāsını (57/1, 5)

Tecrîd:

Ne çekdi dehrde dil ḫā'in-i vaṭanlardan
Neler işitdi o bī-çāre dil-şikenlerden (6/1)

Elliden fażla yaşım var yine göñlüm seviyor
Gerdeni ince beli la'l gibi gül yanağı (82)
Ayrıca bk. 6/6, 74/1, 208/1, 214/1, 217/1, 239/5.

Tekrîr:

'Alīm'siñ ḥadd-i ẕātında 'Alīm'siñ
Ḳadīm'siñ ibtidādan da Ḳadīm'siñ (1/3)

Gül didim gülmedi bilmem ki niçün gül dimedim
Gül diseydim gülecekdi gülime gül dimeli (131)

Ayrıca bk. 2/7, 3/6, 4/1, 7/II, 8/VI.

Telmîh:

Ḳana ġarḳ oldı bugün āl-i ‘abā pireheni
Oldı ṣad-pāre Ḥüseyn’in o mübārek bedeni (3/1)

Fir‘avnveş sefā’in ile itme iftiḫār
Mūsā’ya ṣor o ṣāḥib-i ‘ummān olanları (30/6)
Ayrıca bk. 4..., 6/3, 10/I, 11/IV, 13/I, 24, 31/8, 34/6, 41/30, 45/2, 128, 157, 174/11, 203/10, 218/18, 225/20, 248/VIII.

Tenâsüb:

Yetīmim vājgūnum baḫt-ı dūnum
Belā pā-māliyim zār u zebūnum (29/4)

Teraḳḳiyāt-ı beşerdir netīce-i edyān
Mesīḥ ü Meryem ü Ṭūr u ‘aṣāsı boşdur boş (51/7)
Ayrıca bk. 3/7, 3/9, 4/1, 6/2, 6/3, 7/I, 7/III, 9/II, 30/2, 41/7, 41/15, 44/4, 150/4, 156, 203/3, 255/4.

Tensîkü’s-Sıfât:

Ey ṣafā-baḫş-ı cihān ṣāḥib ü men ü ikrām
Eylerim naẓm ile ibḳāmı begim istirḥām (134/1)

Zihī ḳaṣr u feraḥ-baḫş u mu‘allā
Dil-ārā dil-güşā dil-cūy zībā (169/1)
Ayrıca bk. 225/21, 250/18, 286/14.

Terdîd:

Cihānıñ eñ deni insānı bildigiñ vā‘iẓ

Rezîl ü la‘nete şāyeste gördigiñ vā‘iẓ (83/1)

Kime şekvā ideyim ben daḫı şaşdım ḳaldım
Ramażān gelmiş evimde ne şarāb var ne raḳı (98/2)
Ayrıca bk. 255/19, 279/II.

Teşbîh-i Belîğ:

Bu şeb unutma görüñ māha infi‘āliñle
Seni gören mehi görsün vaṭan ḫayāliñle (28/8)

Gültekin Beg’dir ma‘ārif bülbüli
İster ise eyler āsān müşkili (282/10)
Ayrıca bk. 41/14, 46/8, 293/1, 294/7.

Teşbîh-i Muhtasar:

Elliden fażla yaşım var yine göñlüm seviyor
Gerdeni ince beli la‘l gibi gül yanaġı (82)

Hem-demi mā-ı muḳaṭṭar sāde olsun sāḳisi
Kim dimişse Ḳonya’nıñ Ḳārūn gibi ceylānı va[r] (118/2)
Ayrıca bk. 25/IV, 28/7, 174/4, 180/2, 217/8, 225/11, 228/18.

Teşbîh-i Müekked:

Miḥrāb diye ḳaşlarıña baş egdim
Siyeh şaçdan birçoḳ şeyler ögrendim
Ḳāmetiñe bilmeyerek güvendim
Ṣanmadım ki ḥaşr-ı ḳıyāmetimdir (9/II)

Ḳızarmış ḫamsiye döndi dudaḳlar
Ṣarardı az zamānda gül yanaḳlar
Acından ben neler çekdim uşāḳlar
Ölür Ḥüsnî Baba Ṣāliḥ Efendi (24/VII)

Ayrıca bk. 219/10.

Teşbîh-i Tâm:

Ġurbetde irişdi seksene yaşım
Ḳarlı ṭaġlar gibi aġardı başım
Ne bir işim ḳaldı ne de sırdaşım
Ben aġlamayım da kimler aġlasun (12/I)

Aḳsun sirişki penbe gibi aḳ ṣaḳalına
Sürsün elini ḥamd iderek gül cemāline (38/13)
Ayrıca bk. 3/7, 6/8, 8/VII, 27/VII, 44/1, 74/5, 157, 198/18, 239/5, 256/3, 278/9, 285/9.

Teşhîs:

Yoñsun o ḳara şaçlarını Zeynep aġlasun
Yas ṭutsun arż-ı Mekke yeşil baġlasun semā (4/2)

Seḥāb-ı muẓlime ṣor baḫtımıñ şevā'ibini
Ṣabā-yı şarḳiden añla vaṭan metā'ibini (28/2)
Ayrıca bk. 4/7, 8/XI, 9/II, 17/1, 26/I-II, 28/4, 28/9, 38/6, 156, 184/2, 285/25).

Tevriye:

Muvaḳḳat nūr idiñ ucduñ ne olduysa baña oldı
Seniñ 'ömrüñ gibi birden benim de ṭāli'im ṣoldı (201/3)

Eger böyle geçerse rūzgārım
Yaḳar āfāḳı muṭlaḳ āh u zārım (218/16)
Ayrıca bk. 9/IV, 228/8.

Tezâd:

Gice günüz ḳucaġında seni sevüp ḳocayan
Oġul diye büyüten bī-nevā lalāñ ḳurbān (5/4)

Gel ey rūḥ-ı revānım geşt ḳıl ufḳumda ber-mu‘tād
Zamān zīr-i idāreñde semādır emriñe münḳād (46/8)
Ayrıca bk. 3/7, 6/5, 7/I, 7/V, 8/II, 11/II, 19, 255/11, 19, 258/III, 282/6, 293/1.

3. BÖLÜM: BABA HÜSNÎ DİVANI'NIN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

3.1. Nüshaların Tavsifi ve Değerlendirilmesi

3.1.1. Nüshalar ve Tavsifleri

Araştırmalar sonucunda *Baba Hüsnî Divanı*'nın iki yazma nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshalar ve özellikleri şu şekildedir:

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.001414 (Kısaltması BK)

Cilt Özellikleri:

Ölçüler: 192x130mm.

Yaprak Sayısı: 164 (2a-160b).

Satır Sayısı: Muhtelif

Sütun Sayısı:1-2

Cetvel:-

Yazı: Rika.

Kâğıt: Sarı renkli, çizgili, yeni defter kâğıdı. Filigransız, aharsız.

İstinsah Tarihi: 1344/1925

Müstensih: Baba Hüsnî Ed-Dağıstanî

İstinsah Kaydı: Râkımu'l- hurûf şâ'ir Baba Hüsnî Ed-Dağıstanî, 1344 (159a)

Baş (vr. 2a): Ḳonya Ṣan'at Mektebi Türkçe Tārīḫ mu'allimi Ṭaġıstānlı
Baba Ḥüsnī/ 1939/ Münderecātınıñ ḳısm-ı küllīsi Ṣamsun'a 'ā'iddür

Son (vr. 160b): Ger dilersiz bulasız bir g…veren
Şimdi meb'ūṣ bir müdīrdi eskiden

Yazmada, manzum-mensur karışık Mukaddime bölümü bulunmaktadır ve iç kapak dediğimiz ilk sayfada Hulusi'nin aşağıdaki beyti yer almaktadır:

Keremiñ bizlere yelken kürek it Allāh'ım
Bizi başdan ḳara itme büyük furṭunada

Bu nüshada genelde özel isimleri belirtmek için bu kelimelerin üstü çizilmiştir. Nüshanın başında tarafımızdan "Mukaddime" diye isimlendirilen bölümde dönemin inhisar müfettişi Emiroğlu Muammer Bey tarafından anlatılan Baba Hüsnî'nin hal tercümesi yer almaktadır (3a-9b).

2. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12923/Y044 (Kısaltması MÜ)

Cilt Özellikleri:

Ölçüler: 220x155mm.

Yaprak Sayısı: 107 (2a-107a).

Satır Sayısı: Muhtelif

Sütun Sayısı:1-2

Cetvel:-

Yazı: Rika.

Kâğıt: sarı renkli kâğıt.

İstinsah Tarihi: -

Müstensih: -

İstinsah Kaydı: -

Baş (vr. 2a): İlāhī mücrimem ʿafv it günāhım
Ki senden ġayrı yoḳdur bir penāhım

Son (vr. 107a): O ẕātıñ gitmesiyle söndi ʿirfān
Żiyāʿa uġradı necmiñ żiyāsı

3.1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi

BK nüshasının iç kapak dediğimiz bölümünde "Keremiñ bizlere yelken kürek it Allāh'ım/Bizi başdan ḳara itme büyük furṭunada" şeklinde Hulûsî isminde bir şairin yazdığı dua beyti bulunmaktadır. MÜ nüshasının dış kapağına ise "Bafra'da yaşayan Hüsnü" notu düşülmüştür. Öncelikle müellif nüshası olması, ayrıca manzume sayısı bakımından diğerinden daha fazla manzumeyi içermesi sebebiyle metin tespitinde BK nüshası esas alınmıştır. Marmara Üniversitesi nüshası (MÜ), Belediye Kütüphanesi nüshasına (BK) göre eksik bir nüshadır. BK nüshasında 290 manzume varken MÜ nüshasında 156 manzume bulunmaktadır. MÜ nüshasındaki bu manzumelerin 62'si mesnevi, 49'u gazel, 12'si kaside, 11'i rubai, 10'u musammat, 7'si beyit, 5'i kıta şeklinde yazılmıştır. Aynı zamanda MÜ nüshasında olup da BK nüshasında olmayan 4 manzume de *Divan*'ın sonuna eklenmiştir. Bu iki nüsha arasında başlık, beyit ve mısra farklılıkları belirtilmiştir. Kısmen tenkitli metin oluşturulduğundan iki nüsha arasında kelime boyutundaki küçük farklılıklar belirtilmemiştir. İki nüsha da rika ile yazılmış, ancak BK nüshası MÜ nüshasına göre daha düzgün bir rika ile yazılmıştır. MÜ nüshasının diğer nüshaya göre eksik olması ilk yazılan nüshanın MÜ nüshası olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca MÜ nüshasında der-kenara yazılan manzumelerin BK nüshasında normal metin içerisinde yazılması bu ihtimali güçlendirmektedir. MÜ nüshasında manzume sayılarında görülen eksiklik kimi şiirlerde beyitlerde de görülmektedir. BK nüshasında 159a varağında "Râkımu'l- hurûf şâ'ir Baba Hüsnî Ed-Dagıstanî/1344/1925" ibaresinin geçmesi ve pek çok yerde düzeltmelerin, karalamaların, takdim-tehir işaretlerinin bulunması, bu nüshanın müellif nüshası olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bir önceki cümlede söylenen istinsah kaydı hariç diğer unsurların MÜ nüshasında da bulunması, bu nüshanın da müellif nüshası olma ihtimalini güçlendirmektedir. Örneğin, BK nüshasında takdim-tehir yapılması gerektiğine işaret eden (h ve m) işaretleri 248 numaralı manzumeye konulmuştur. Bu harflerin MÜ nüshasında da kullanıldığı görülmektedir (72a). MÜ nüshası önce yazılmış, daha sonra buradaki şiirler BK nüshasıyla ikmal edilmiştir. Sonuç itibarıyla MÜ nüshası eski ve eksik bir nüshadır. BK nüshası ise yeni, tam ve hacimli bir nüshadır. Dipnotlarda ve bazı mısralarda silikler ve eksik bırakılmış kelimeler MÜ nüshasında daha fazladır. İki nüshanın başlıklarındaki farklılıklar da divan metninin olduğu bölümde şiirlerin başlıklarına dipnot düşülerek belirtilmiştir. MÜ nüshasında bazı şiirlerin başlıkları farklı şiirin bulunduğu sayfanın kenarına yazılmıştır. Mesela 24 numaralı manzumenin metni MÜ nüshasında 37b-38b arasındadır. Bu varaklar

arasındaki şiirin başlığı "Sâbık Erzurum Meb'ûsı Hoca Sâlih Efendi'ye"dir, ancak aynı şiire bir de MÜ nüshasının son varağı olan 107a'da da der-kenar şeklinde "Sâbık Erzurum Meb'ûsı Sâlih Efendi'ye Mecbûrî Evlenmek Kânûnun Teklîfi Münâsebetiyle" diye bir başlık daha yazıldığı görülmektedir. 197 numaralı şiir başlığının yanına MÜ nüshasında 164 numaralı şiir başlığının bir kısmı yazılmıştır. MÜ nüshasında bir sayfaya iki şiirin sıkıştırıldığı ve bu şiirlerin farklı kalemle yazıldığı görülmektedir (60a, 67b-68b). Böyle bir görüntü, ikinci şiirin sonradan farklı kalemle müellif tarafından yazıldığını göstermektedir. Böyle bir ekleme, nüshanın mellif hattı olduğuna da bir işarettir. Noktalama işaretleri MÜ nüshasında daha fazla kullanılmıştır. Her iki nüshada da matematiksel hesaplamalar yapılmıştır. Bu hesaplamalar MÜ nüshasında ortalarda görülürken (26a), BK nüshasında sonlarda görülmektedir (159b). BK nüshasında bazı kelimeler eksik yazılmıştır. Örneğin, BK nüshasında 3 numaralı manzumenin sekizinci beytinin ikinci mısraında "hırkayı" kelimesi "hırkaı" şeklinde yazılmıştır, MÜ nüshasında ise bu kelime doğru olarak "hırkayı" şeklinde yazılmıştır. BK nüshasında 29 numaralı manzumenin dokuzuncu beytinin ilk mısraında "nasılsın" kelimesi "nassın" şeklinde yazılmış, aynı kelime MÜ nüshasında doğru olarak "nasılsın" şeklinde yazılmıştır. MÜ nüshasında 44 numaralı manzumenin dördüncü beytinin ikinci mısraında bulunan "mât u perîşân" ifadesi BK nüshasında yanlış şekilde "mât-ı perîşân" olarak yazılmıştır. *Divan* metninde vezin de göz önünde bulundurularak ikinci nüshadaki (MÜ) doğru yazım esas alınmış ve eklenen harf veya heceler kapalı parantezle gösterilmeye gerek görülmemiştir. BK nüshasında "hemen" kelimesinin genelde elifsiz yazıldığı görülürken MÜ nüshasında aynı kelimenin elifli "hemân" şeklinde yazıldığı görülmektedir. BK nüshasında 36 numaralı manzumenin beşinci bendinin ilk mısraında doğru şekilde yazılan "bâd-ı hevâ" kelimesi MÜ nüshasında "bâd u hevâ" şeklinde yanlış yazılmıştır. Yine aynı manzumenin MÜ nüshasının yedinci bendinin üçüncü ve dördüncü mısraları BK nüshasından farklı yerlerde yazılmıştır, fakat MÜ nüshasında farklı yazılan mısranın yanına çarpı işareti konularak mısraların yer değiştirmesi gerektiği belirtilmiştir. 53 numaralı manzumenin ikinci beytinin ilk mısraında yer alan "âb-ı hayât" ibaresi MÜ nüshasında yanlış olarak "âb u hayât" şeklinde yazılmıştır. MÜ nüshasında, 56 numaralı manzumenin üçüncü beytinin ikinci mısraında geçen "Vâmık u Kays" ibaresi, arasında "و" ifrah olmadan yazılmıştır. 57 numaralı manzumenin sekizinci beytinin ilk mısraında geçen "mey ü rebâb" ifadesi MÜ nüshasında, yanlış olarak "mey-i rebâb" şeklinde yazılmıştır. Yukarıda saydığımız yanlış kullanımlara daha fazlası eklenebilir, bütün bunlar bizlere tamlama ile bağlacın özellikle bağlacın MÜ nüshasında çok yerde yanlış kullanıldığını göstermektedir.

BK nüshası ile MÜ nüshasının farklarından biri de bazı kelimelerde d-t harf değişikliğinin görülmesidir. Örnek verecek olursak, BK nüshasında "döksün" kelimesinin MÜ nüshasında "töksün" şeklinde, BK nüshasında "tane" kelimesinin MÜ nüshasında "dane" şeklinde kullanılmasıdır. Bu ayrım kelimelere göre farklılık göstermektedir. Ama genelleme yapacak olursak MÜ nüshasında sedalı ünsüz olan "d" harfi tercih edilmiştir. BK nüshasında 42a, 61b varaklarındaki şiirler ile MÜ nüshasında 57a ve 60a (der-kenar) varakları arasında yer alan şiirler iki farklı yerde iki defa yazılmışlardır. Bu manzumelerin geçtiği ilk şiire dipnot düşülmüş ve ikinci yazımda fark bulunmadığından ikinci yazımın dikkate alınmadığı belirtilmiştir. 124 numaralı manzumede BK nüshasında Konya'dan, MÜ nüshasında da Samsun'dan bahsedilmiştir. Yine BK nüshasında 192 numaralı şiirin üçüncü beytinde Konya'dan bahsederken aynı şiir için MÜ nüshasında Samsun'dan bahsettiği dikkati çekmektedir. Buradan da bir nüshada Samsun'u överken aynı şiirde diğer nüshada Konya'yı övmesi, şairin iki şehir için aynı duyguları beslediğini göstermektedir. 104 numaralı manzume, MÜ nüshasında der-kenar olarak yazılmıştır. "Gice gündüz" kelimeleri zarftır ve iki kelimenin arasına virgül konmaz, bir işte gereken deneyimi kazanmamış yaşça küçük kimseler anlamına gelen "çoluk çocuk" (Akalın vd. 2011: 561) ibaresinin arasına da virgül konmaz, fakat yanlışlık yapılarak MÜ nüshasında bu iki kelimede ibareler arasına virgül konulmuştur (150/8). *Divan* nüshalarında bulunan kesme ve tırnak işareti dışındaki diğer noktalama işaretleri çeviri yazıya aktarılmamıştır. MÜ nüshasında ayet, hadis, özlü söz gibi unsurlar tırnak içinde gösterilmiştir. BK nüshasında özel isimler ve konuşmalar yay ayraç içerisine alınmıştır. MÜ nüshasında bu ifadeler yay ayraçsız yazılmıştır. İki nüshada da "fazlının" kelimesinde ilgi eki belirtilmemiştir. Kelime her iki nüshada da "fazlını" şeklinde yazılmıştır (180/5). 198 numaralı manzume Samsun'da Gazi Parkı'nın kuruluşuna yazılan tarih manzumesidir. Parkın kuruluşuna düşürülen tarih, BK nüshasında Türkçe rakamlarla düşürülmüşken, MÜ nüshasında aynı tarih Arapça rakamlarla düşürülmüştür.

3.2.Metnin Kuruluşunda ve Yazımında Dikkat Edilen Hususlar

1. *Baba Hüsnî Divanı*'nın metni kurulurken müellif nüshası olan BK nüshası esas alınmış, MÜ nüshası da BK nüshası ile karşılaştırılarak divanın metni oluşturulmuştur.
2. Manzumelerin sırası, MÜ nüshasında farklıdır, fakat divan metninde bu farklar üzerinde oynama yapılmamış sadece metnin sonuna dipnot düşürülerek sayfa numaraları belirtilmiştir. BK nüshasında olmayıp da MÜ nüshasında olan müstakil manzumeler divan metninin sonuna eklenmiştir. İki nüsha arasındaki kelime farkları belirtilmemiş, beyit ve mısra boyutundaki farklar dipnotta belirtilmiştir.
3. Nüshalar arasında fark bulunan yerlerde, yapı (vezin, kafiye, redif) ve anlam göz önünde bulundurularak tercih yapılmış ve metne alınmayan şekil, vezne uygun ve anlamlı ise dipnotta gösterilmiştir. Farklar gösterilirken önce beyit numarası, sonra metne alınan şekil yazılmış, ardından iki nokta üst üste (:) konularak karşısına tercih edilmeyen şekil ve bu şeklin geçtiği nüshanın kısaltması yazılmıştır.
4. *Divan*'da veznin bozuk olduğu mısralar mümkün olduğu kadar tamir edilmeye çalışılmış olup, vezni düzeltilemeyen mısralara dipnotta işaret edilmiştir.
5. Metne tarafımızdan yapılan ilaveler köşeli ayraç ([ ]) içinde, şüpheli olunan yerlerin sonuna yay ayraç içinde soru işareti (?) konulmuştur.
6. Metinde, her iki nüshada da tamamen boş olan yerler sıra noktalarla (...) gösterilmiştir.
7. *Divan*'da esas alınan nüshada bir şiirin başlığı yok, diğer nüshada varsa, esas nüshada başlık olmadığı için şiir başlıksız şekilde yazılmış olup, diğer nüshadaki başlık ise dipnotta belirtilmiştir.
8. Metnin yazımında genel olarak Prof. Dr. İsmail Ünver tarafından hazırlanan "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazısındaki kurallara uyulmuştur.
9. *Divan*'da bulunan Arapça ve Farsça ifade ve manzumeler de metinde çeviriyazılı olarak verilmiş, bunların nüsha farkları ve Türkçe anlamları dipnotta belirtilmiştir. Kimi zaman da aynen çeviri yapılmayarak mana esaslı çeviri yapılmıştır.
10. Metin transkript edilirken mümkün olduğunca günümüz yazı diline yaklaştırılarak okunmuştur. Ancak farklı şekilde yazılan yerlerde metne uyulmuştur.
11. Metnin yazımında aşağıda gösterilen çeviri yazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır.

ا	a,e,ʾ		ص	Ṣ
ا	a, ā		ض	ḍ, ż
ب	B		ط	Ṭ
ت	T		ظ	Ẓ
ث	S̲		ع	ʿ
ج	C		غ	Ġ
چ	Ç		ف	F
ح	Ḥ		ق	Ḳ
خ	Ḫ		ك	K
د	D		ل	L
ذ	Ẕ		م	M
ر	R		ن	N
ز	Z		و	v, o, ō,ö,u,ū,ü
ژ	J		ه	H
س	S		ى	y,ı,i,ī
ش	Ş			

3.3. DİVAN METNİ

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
Keremiñ bizlere yelken kürek it Allāh'ım
Bizi başdan ḳara itme büyük furṭunada[106]
Ḫulūṣī

DĪVĀNÇE-İ BABA ḪÜSNĪ

Ḳonya Ṣanʿat Mektebi Türkçe Tārīḫ Muʿallimi
Ṭaġıstānlı Baba Ḫüsnī
1939
Münderecātınıñ ḳısm-ı küllīsi Ṣamsun'a 'ā'iddür

MUḪTEREM ÜSTĀDIM BABA ḪÜSNĪ'YE[107]

[11'li hece vezni]
Bir yanıḳ ḳalb āhı duydum Ḳonya'dan
Ṣordum baġrı dāġlı ozan didiler
Didim āh idiyor bu böyle neden
Ḳalbinde yurd 'aşḳı nihān didiler

Didim ḳobuz mıdır onun elinde
Ḳoşup yorulmuş mı 'aşḳıñ yolunda
Maʿrūf bir nāmı var ḫalḳıñ dilinde
Millī dille destān yazan didiler

Söylerler taḳdīre lāyıḳ bu ozan
Bütün Hind ü Çin'e lāyıḳ bu ozan
Didim hangi ḳıza 'āşıḳ bu ozan
Onuñ maʿşūḳası vaṭan didiler

Arzūlayup geldim onı görmege

[106] Mısrada "büyük" kelimesinde vezin bozulmaktadır.
[107] Şiirlerden önce gelen ve 2a-9b varakları arasında bulunan "Mukaddime" bölümü MÜ nüshasında bulunmamaktadır.

‘İrfānından biraz feyiż dirmege
Ḫużūrına niyet itdim varmaya
Maḳṣūdına erer varan didiler

Ṣordum yoḳ mı baña bir yol gösteren
Bulunmaz mı biraz tesellī viren
Bu emelleriñiñ sırrına iren
Baba Ḫüsnī saña bürhān didiler

29/2/933
Ḳonya Lisesi ṣoñ ṣınıf ṭalebesinden
Murād Sükūtī

Ḳonya Babalıḳ numero 39.2
22 Ḫazīrān 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3916
22 Temmūz 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3918
1 Aġustos 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3919
5 Aġustos 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3923
8 Aġustos 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3925
10 Aġustos 932 Ḳonyā Babalıḳ Ġazetesi ṣalı 3927

Kitāb ṣāḥibiniñ terceme-i ḥālini yazan inḥiṣār müfettiş-i ‘umūmīsi Emīr oġlı Mu‘ammer Beg’dir. Şimāli Ḳafḳas ile cenūbı Ḳafḳas’ı ayıran Elburuz silsilesi Ḳafḳasyalılarca muḳaddesdir. Elburuz ḳudsiyyetini ḫurāfelerle degil güzelligine ve şīrīnligine medyūndur. Yeşil ve yemyeşil tepeleriyle eflāke ser çeken çamlıḳlarıyla ṭabī‘atıñ şi‘ri olan Elburuz biñbir ḳoḳulu çiçekleriyle billūr ḳaynaḳlarıyla ṭaġlarıñ ḳraliçesidir. O ḳaynaḳlardan içen o otlarda beslenen ḳoyunlarıñ bile süti başḳadır. Bu silsile-i bedāyi‘iñ eñ güzeli Şāh Ṭaġı’dır. Buradan ilhām almış esātiẕe-i şu‘ara vardır. Ḫaḳanī-i Şīrvānī Niẓāmī-i Gencevī ve ölmez şā‘ir Fużūlī Şāh Ṭaġı’nıñ ta‘abbüd-nümā-yı şi‘ridir. Bu ṭaġıñ eteginde Nūḫū/Nuḫa Ḳaṣabası’nda 1300 tārīḫinde bir şā‘ir ṭoġdı. Şāh Ṭaġı’nıñ yeşil yamacına bel virmiş bu şā‘iriñ[108] ḳaṣabada nergis yāsemin ḳaranfillerle mu‘aṭṭar bir baġçeniñ hāleledigi bembeyāż bir eve anısdı (?). Şā‘ir ve ‘ālimlerinden müderris ‘Ömer Efendi’niñ evi biñ üç yüz tārīḫiniñ mehtāblı bir temmūz gicesinde bayram yapıyordı. Çünki ḳıymetli müderrise ḫayrü’l-ḫalef olacaḳ bir oġlı dünyāya gelmişdi. Ḫüsnī

[108] “şā‘iriñ” kelimesinin doğrusunun “şirin” olması muhtemeldir. Yanlışlıkla yazılmış olmalıdır.

evet ey ḳārī’ ‘aḳlıña gelen ṭoġrudur. Şoñ zamānlarda Ḳonya ġazetelerinde seve seve şi‘rlerini oḳudıgıñ Ḥüsnī Baba’yı yazıyorum. Onı siz yeñi ṭanıyorsuñuz. Faḳaṭ Ḳaradeñiz sevāḥili on beş seneden beri ṭanır ve sever. Şi‘rleriyle Fużūlīvārī bir varlıḳ gösteren Baba Ḥüsnī de ilhāmını Şāh Ṭaġı’ndan o güzellikden almışdır.

ḤULÜVV Ü ḤĀMİŻ

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]
Dirīġā gitdi bir bir derd bilenler
Tükendi gözlerimden yaş silenler

Bozuldı intiẓāmı kā’inātıñ
Cihānda ḳalmadı ẕevḳi ḥayātıñ

Cihānıñ ẕevḳini gördük geçirdik
Yidik içdik yidirdik hem içirdik

Ḳazandıḳ āşinā aḥbāb u yārān
Olurduḳ her gice bir yerde mihmān

Ṭabī‘atıñ baḫş itdigi leṭāfetle mesḫūr[109] şā‘īr Elburuz eteklerinde geçirdigi ḥayātı *Ḥulüvv ü Ḥāmiż*’iñ *Ḥulüvv* ḳısmında ne canlı taṣvīr itmekdedir.

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]
Gezerdik mehveşānla Şāh Ṭaġı’nda
İçerdik bādeler gül yapraġında

Ḥāmiż ṭarafı zavallı Baba’nıñ Ḳonya’daki vaż‘iyyetinden mülhemdir. Bu ḳısma ileride tekrār ‘avdet idecegiz. Şāh Ṭaġı’nda gül yapraġından bāde içen Baba Ḥüsnī taḫṣīlini de ihmāl itmiş degildir. Rüşdiyyeyi memleketinde bitirdikden ṣoñra müderris Seyyid Ṣāliḥ Efendi’den ‘Arabī Fārisī oḳumuş ve 1319’da İstanbul’a gelerek Dārü’l-mu‘allimīni muvaffaḳiyetle ikmāl itmiş ve Dārü’l-fünūn Edebiyyāt Fakültesi’ne devāma başlamışdır. Burada altı ay ḳadar kendisine ḫ̆ocalıḳ yapan Tevfīḳ Fikret ve Meḥmed ‘Ākif Ḥüsnī

[109] Bu kelime yazmada “mescūr” şeklinde yazılmış olup mana uygunluğu göz önüne alınarak “mesḫūr” şeklinde okunmuştur.

Efendi'yi taḳdīr itmişlerdir. Ḥattā merḥūm Fikret ṭalebesiniñ inşādındaki āheng ḫoşuna gitdigi içün oña sıḳ sıḳ oḳutdurur ve müteleẕziẕ olurdı. Fakülteden 'aliyyü'l-a'lā diplomasını aldı ve 1327'de İşḳodra İ'dādīsi Türkçe ve edebiyyāt mu'allimligine ta'yīn olundı. Mektebiñ sulṭāniyye taḥvīli üzerine onı tārīḫ ve coġrāfyā mu'allimi yapdılar. Ma'a'l-esef bu ikinci ḫ̆ocalıġı ḳışa sürdi. Çünki Balḳan bādire-i 'uẕmāsı İstanbul'a 'avdetini mecbūr ḳılmışdı. Bundan ṣoñra ḫ̆ocamızı tam 330 tārīḫine ḳadar gāh Ḳabaṭaş gāh İstanbul sulṭānīlerinde baş mu'allim olaraḳ görürüz. 330 tārīḫiniñ evāsıṭına ṭoġru terfī'en Ṣamsun Lisesi edebiyyāt ve Türkçe mu'allimligine ta'yīn itdiler. İşte Baba Ḥüsnī buradan i'tibāren Baba Ḥüsnī'dir. Onuñ ḥayāt-ı edebiyyesinde Ṣamsun bir merḥale oldı ve ẕevḳ-i edebī onuñla berāber Ṣamsun'a girdi. Türk vaṭanını düşman istīlāsından temizlemege 'azm itmiş büyük müncīsiyle hem-ḳalb olaraḳ çalışıyorlardı. Bu cevvāllıġa Baba Ḥüsnī de mütevāżi' ḳalbiyle iştirāk itdi. Ṣamsun maṭbū'ātında onuñ imżāsını taşıyan şi'rler görülmege başladı. Zamān zamān seyller gibi coşḳun zamān zamān menba'lar gibi parlaḳ ve zamān zamān deryālar gibi engin ve içli şi'rlerle kendini göstermege başladı. Cānını vaṭanına neẕr itmiş olan Ḳaradeñiz yavruları bu mışra'lardan ḳan ve īmān aldılar. Biñ müşkilāta ve biñ meḥālike raġmen ufacıḳ çapalarıyla Ḳaradeñiz'de İngiliz ve Fransız donanmalarını maġlūp iden Türk gemicilerini hepiñiz ṭanırsıñız. Onlarıñ gönlünde yatan arslanı biraz da Baba Ḥüsnī besledi. Onı da ṭanıyıñ ve biliñ ki o da Gabriyel Danonçiyo'dur. Onuñ Çaparcı yavrularını teşcī' içün añlayabilecekleri bir lisānla yazdıġı parça maṭlūb te'ṯīri göstermişdir.

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]
Çaparcı Hey'et'i ey millī 'asker
Tevārīḫde size Türk oġlı dirler

Size maḫṣūṣdur 'azm ü metānet
Siziñle müfteḫirdir mülk ü millet

Siziñle iştihār eyler şecā'at
Size medyūn-ı şükrāndır bu millet

Mü'ebbed sizde bāḳī feyż-i ṣübbūḥ
Berāberdir siziñle pīriñiz Nūḥ
ilḫ

Ḫaber Ġazetesi'nde intişār iden bu şi'r bütün gençleri tehyīç itdi ve rūḥların oḳşadığı içün çarçabıḳ ezberlediler. Ḳaradeñiz'iñ dalġaları ḳudururken destān şeklindeki ṭabī'ī bestesiyle

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]
Açıḳdır gögsüñüz ṭop u tüfenge
Napolyon da yanaşmaz sizle cenge

Naġmeleri coşuyor ve dalġaları dalġalanan şehāmetlü göñüllere siniyordı. Ṣamsun'da Rūm Maḥallesi'nde mütevāżı'āne bir evde yaşayan Baba Ḫüsni'niñ ḳapusı her gün panayır yerini añdırıyordı. Paliḳaryalılar millī havālarını söyleyerek hora yapıyorlar ve Baba'yı ḳızdırup da bir vaḳ'a çıḳarmaġa çalışıyorlardı. Ah onı bir kerre yaka[la]salar da ṭoya ṭoya dövebilselerdi. Sāde Paliḳaryalılar mı Düvel-i İ'tilāfiye'niñ Ṣamsun'daki döküntüleri de bu fikirde idiler. Baba'yı ḳorḳudamadılar. Kemāl-i şecā'at ve besāletle Süleymān Naẕīf merḥūmuñ *Dā'ü'ṣ-ṣıla*'sına *Dā'ü'l-vaṭan* diye cevāp yazıyor ve gürlüyordı.

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
Semā-yı maġribi añdıḳça ṣızlıyor cigerim
Bugünde sen gibi ben de ġarīb ü derbederim

Seḥāb-ı muẕlime ṣor baḫtımıñ şevā'ibini
Ṣabā-yı şarḳiden añla vaṭan metā'ibini

Çimenlerinde öten bayḳuşun ṣadāsıyla
Yabāniler cirid oynar hümā havāsıyla

Dumanlıdır yine eflāke ser çeken dağlar
Faḳaṭ ṣabāḥa ḳadar firḳatiñle ḳan aġlar

Fiġān u āhıñ ile yansa da bütün āfāḳ
Unutmayız unutulmaz yine *Firāḳ-ı 'Irāḳ*

Serāb-ı deşt-i belā içre muttaṣıl yürüdüm
Ḫayāl-i nevm-i heyūlā gibi seni gördüm

Bu şeb unutma görüñ māha infi‘āliñle
Seni gören mehi görsün vaṭan ḫayāliñle

Semāda ma‘kes-i iḳbāli görmedikçe vaṭan
Seni arar ṣorar artıḳ bütün semālardan

Bu manzûme de Hilāl Ġazetesi’nde intişār itdi. İder itmez de ḳıyāmet ḳopdı. Az ḳaldı Malṭa’da Naẓīf’iñ yanına gidecekdi. Bir nüfūẕlı ẕātıñ ḥimāye ve delāleti [ile] bu bādireden kendini ḳurtardı. Malṭa’da Baba’nıñ manẓūmesini oḳuyan Naẓīf çoḳ müteḥassis olmuşdı. Ona maḥbesdan bir mektūp yazdı ve teşekkür itdi. “Vaṭanda siziñ gibi celādet aṣḥābı varken benim īmānım yerini bulur” didi. Vaṭan müstevlīleriniñ yüzlerine ḳarşu yabānī diyecek ḳadar yılmaz şā‘ir zamān zamān Nef‘īyāne yükselişleriyle Ṣamsun’da şöhret aldıḳça alıyordı.

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
Yaḳdı āfāḳı ser-ā-ser eşer-i dūd-ı ġamım
Artıyor kākül-i cānān gibi her gün elemim

Bāde-i bezm-i elest ile vücūdum memlū
Tāk-ı ra‘nā yetirir dehrde ḫāk-i ḳademim

Yed-i beyżā dinilen kilk-i füsūnkārımdır
Ṣırasında oḳuyor Nef‘i’ye meydān ḳalemim

Görmedim Tañrı bugünlerde celālinden eşer
Gālibā sehm-i ḳaẓā alnıma yazmış ‘ademim

Dimekle de ḳalmadı. İngiliz’iñ ve İngiliz’den daha ziyāde İngiliz olan Ḫaḳan ve Ferīd mel‘ūnlarına çatıyordı. Ölüm onuñ içün ni‘met olurdı. Faḳaṭ vaṭanıñ ḫalāṣına īmānı vardı. Bu mes‘ūd güni ne bahāsına olursa olsun ḳazanmaḳ muḥaḳḳaḳdı.

[mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün]
Aġlatma ey felek cigeri ḳan olanları
Güldür ẓaferle ḫāli perīşān olanları

Ey ceyş-i nāmdār çalış dīniñ uġrına
Ḳurtar ḳılınçla sīnesi sūzān olanları

Yā Rab Muḥammed ‘aşḳına aġlatma raḥm ḳıl
Dāġ-ı derūn çāk-ı girībān olanları

Dünyā yüzünde bir yaşadıḳça unutmayız
Ġurbet ilinde millete ḳurbān olanları

Girmez ḳına ḳılıncımız ey çarḫ-ı kec-medār
Ṣuṣdırmadıḳça pey-rev-i Yūnān olanları

Fir‘avnveş sefā’in ile itme iftiḫār
Mūsā’ya ṣor o ṣāḥib-i ‘ummān olanları

Ḳuvvetle ḥaḳ olunca ẓahīri bu milletiñ
Ölmez yaşar hilāl ile Tūrān olanları

Meydāna çıḳdı āḫiri Ḥüsnī didikleriñ
Millet bi-ḥaḳḳın añladı Mervān olanları

Buradaki Mervān’dan murād ṭabī‘ī Vaḥde’d-dīn ve Ferīd’den başḳası degildir. Onlarıñ henüz sāyesine iḳbāl baġlayanlar mevcūd ve pek çoḳ iken Baba Ḥüsnī’niñ ḥareket-i ‘uzleti intāç itdi. Faḳaṭ millī duyġu ile ḥamāset ve celādetle meşhūr olan Ṣamsun tüccārları para ṭoplayup kendisine bir dükkān açdılar ve ḳalemiñ silāḥıñdır yaz didiler. Tekālīf-i Ḥarbiyye yazılı şehīd yavrularına yardım idilmesi içün yazdı. Muḫīṭiñ duyġularını oḳşayaraḳ onlarıñ añlayacaġı bir lisān ve üslūb ḳullanaraḳ yazdı. Ṣanki Ṣamsun bir cāmi‘-i millet Baba bir vā‘iẓ-i millī idi. Söylüyor ve diñletiyordı da. Köşede şā‘iriñ bu büyük ḫıdmetini şükrānla yād iderim.

Baba sāde vaṭan dersi virmekle ḳalmadı o büyük ḫıdmetini eṣerini ḥaḳḳıyla ta‘ḳīb idiyor. İnḳılābıñ teraḳḳiyātını büyüklügüni añlatıyor millete ictimā‘ī ḥayātını da söylüyordı.

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
Cihānıñ ‘işret ü ‘ayş-ı ṣafāsı boşdur boş

Şarāb u sāġar u ‘ūd u nevāsı boşdur boş

İmāmı müftisi ẓāhir-perestdir yek-ser
Mürīd [ü] şeyḫi riyā būriyāsı boşdur boş[110]

Ḥayāt-ı sa‘y ile ḳā’im buraḳ ḫurāfātı
Fünūn-ı ḥāżıradan ma‘adāsı boşdur boş

Ṭavāfı recmi para Merv ile Ṣafā’sı para
Delīli mürşidi şeyḫi fetāsı boşdur boş

Teraḳḳiyāt-ı beşerdir netīce-i edyān
Mesīḥ ü Meryem ü Ṭūr [u] ‘aṣāsı boşdur boş

Neler geçirdi cihānda zavallı Ḥüsni Baba
Dime ki beyni ṣulanmış ḳafası boşdur boş

Şimdiye ḳadar vaż‘iyyet-i ictimā‘iyye ve tabī‘iyyeyi bu ḳada[r] selāset ü mehāretle gösteren bir şi‘r okumadım. Baba’nıñ felsefesi insānlıġıñ refāh yolıdır. Bi’l-āḫere şā‘iri ticāret ve ḳız orta mekteblerine ta‘yīn itdiler. Ṣamsun’da mu‘allimlik pek canlı bir varlıḳdır. Faḳaṭ bir birlikleri var her perşenbe aḳşamı orada ‘ilmī ḳonferanslar virilir ve ta‘ḳīb idilir. Bir aḳşam şıra Baba Ḥüsnī’niñ idi. ‘İlmī bir mevżū‘dañ ziyāde neş’eli bir gice yaratmaḳ içün ‘Aṣrī Baba’nıñ ‘Aṣrī Mevlid’i diye bir şey yazdı. Bu tamāmen *Mevlid* ṭarzında ve vezninde idi. ‘Aynı zamānda mevlid ḥacmini de taşırdı. Şi‘riñ mevżū‘ı Ṣamsun’daki ekābiriñ ḳariḳatürüydü. Ṣamsunlılarca pek begenilen ‘Aṣrī Mevlid Baba’nıñ ikinci def‘a dūçār-ı nekbet olmasını intāç itdi. Tenzīl-i ma‘āşla Ḳonya’ya gönderdiler.

Ḳonya Babalıḳ Ġazetesi nomaro 3826
8/8/932

[110] “būriyāsı” kelimesi “bu riyāsı” şeklinde de okunabilir.

B’İSMİ’LLĀḤİ’R-RAḤMĀNİ’R-RAḤĪM

1

MÜNĀCĀT*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 İlāhī ‘afv ḳıl çoḳdur günāhım
Ki senden ġayrı yoḳdur bir penāhım

2 Şerīküñ yoḳ münezzehsiñ mekāndan
Müberrāsıñ zamāndan īn u āndan

3 ‘Alīm’siñ ḥadd-i ẕātında ‘Alīm’siñ
Ḳadīm’siñ ibtidādan da Ḳadīm’siñ

4 Nihāyetden müberrāsıñ İlāhī
Ḳabūl itmez vücūduñ iştibāhı

5 Ne mümkün añlamaḳ ḥaḳḳıyla ẕātıñ
Ṣıfātıñ ‘aḳlına ṣıġmaz dühātıñ

6 Vücūduñ muḳteżā-yı ẕātıñ olmuş
Cihān bir kāf u nūnuñla ḳurulmuş[111]

7 Kevākib ḳudretiñden bir numūne
Ṣıġar mı ḥikmetiñ ‘ilm ü fünūna

---

1 BK 10b-11a; MÜ 2a-2b.

* TEVHİD: MÜNĀCĀT BK.

3 Dalḳavuḳluḳ zamānıdır bu zamān/Ḫıdmet itmek begim ḥamāḳatdir (der-kenar) MÜ.

[111] “Kâf ve nûn (kün).” Kâf ve nûn, kevn olma kökünden “kün” emrindeki iki harfin (kef ve nun harflerinin) ayrı ayrı okunuşudur. Yüce Allah’ın selbî ve sübûtî sıfatları vardır. Sübûtî sıfatlarından irâde (dileme), kudret (güç yetirme), tekvin (yaratma) sıfatlarının ifade ettiği gibi o, her dilediğini anında yaratmaya gücü yetendir. O, bir şeyi yaratmak isterse ona sadece “ol” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; En’âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü’min, 40/68) demesi yeter. Ol dediği şey hemen oluverir.

8 ‘Umūma ni‘metiñ dünyāda siyyān
Mecūsī Ermenī Gebr ü Müselmān

9 Beni dūr itme yā Rab raḥmetiñden
Ḳıyāmetde Muḥammed ümmetinden

10 Yegāne ezberimdir gāh u bī-gāh
Benim *lā-taḳnaṭū min raḥmeti’llāh*[112]

11 Günehkār Ḥüsni’yim maḥşerde yā Ḥaḳ
Penāhım dest-gīrim sensiñ ancaḳ

2

NA‘T-I NEBEVĪ*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Ḥabīb-i Kibriyā’sıñ yā Muḥammed
Resūl-i Müctebā’sıñ yā Muḥammed

2 Vücūduñ *raḥmeten lil ‘ālemīndir*[113]
Bütün derde devāsıñ yā Muḥammed

3 Beşersiñ biz gibi ḫilḳatde lākin
Resūl ü Muṣṭafā’sıñ yā Muḥammed

4 Maḳāmıñ *ḳābe ḳavseyni ev ednā*[114]
Re’is-i enbiyāsıñ yā Muḥammed

5 Seni tavṣīfe yoḳdur iḳtidārım

[112] “Allah’ın rahmetinden umut kesmeyin!” (Zümer, 39/53).
2 BK 11a-11b; MÜ 2b-3a.
* NA‘T-I NEBEVİ: TEVHİD MÜ.
[113] “(Seni ancak) âlemlere rahmet olarak (gönderdik).” (Enbiyâ, 21/107).
[114] “Onunla arasındaki mesafe, iki yay arası kadar yahut daha az kaldı.” (Necm, 53/9).

Me’āl-i *ve’ḍ-ḍuḥāsıñ* yā Muḥammed[115]

6 Ebūbekr ü ‘Ömer ‘Oṣmān’a rehber
Veliyy-i Murtażā’sıñ yā Muḥammed

7 Ḫudā ẕikr eylemiş nāmıyla nāmıñ
Muḥibb-i Kibriyā’sıñ yā Muḥammed

8 Buraḳma Ḥüsni’yi maḥşerde tenhā
Ḳabūl eyle du‘āsın yā Muḥammed

3

MĀH-I MUḤARREM

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Ḳana ġarḳ oldı bugün Āl-i ‘Abā pireheni
Oldı ṣad-pāre Ḥüseyn’in o mübārek bedeni

2 ‘Āḳıbet tīre hedef oldı o şāh-ı şühedā
Olmadı başı ucunda bir içim ṣu vireni

3 Ḳaldı yollarda gözi gelmedi kimse dāda
Gitdi mel‘ūn Yezid’e başı cüdā düşdi teni

4 Ben gibi sen de bugün hāk ile yeksān olasıñ
Neylediñ çarḫ-ı denī söyle Ḥüseyn ü Ḥasan’ı

5 Besledi faḫr-ı risālet Ḥüseyin’im diyerek
‘Āḳıbet vurdı yere gerdiş-i eyyām-ı denī

6 Dīn içün devlet içün cānını ḳurbān itdi

[115] “Kuşluk vaktine andolsun.” (Duhâ, 93/1).
7- MÜ.
8- MÜ.
3 BK 11b-12a; MÜ 52a-52b.

Geçdi kāfirler eline o muḳaddes vaṭanı

7 Açmadan ġonca gibi ṣoldı ṣarardı eyvāh
Ḳan ile ṭopraḳ arasında o vech-i ḥaseni

8 Āteş-i mātem ile yandı ser-ā-ser ‘uşşāḳ
Ḫırḳayı yaḳdı Ḥüseyn ‘aşḳına Veyse’l-Ḳarenī

9 Bī-nevā bir köleyim dergehiñe Ḥüsni gibi
İlticā eyledim ‘işyānla cüdā itme beni

4

MĀH-I MUḤARREM

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ḳan aġlasun bu vāḳı‘adan cümle enbiyā
Giysün bugünde Ka‘be ḳara Kerbelā ḳara

2 Yoñsun o ḳara ṣaçlarını Zeynep aġlasun[116]
Yas ṭutsun arż-ı Mekke yeşil baġlasun semā

3 Evlād-ı Muṣṭafā’ya naṣıl ḳıydıñ ey rezīl
La‘net saña vü ceddiñe ey Şümr-i bī-ḥayā

4 Eylerdi ġarḳ ‘ālemi seylāb-ı eşkine
Evlādınıñ bu ḥālini görseydi Murtażā

5 Al ḳanlara boyandı vücūd-ı mübāreki
Dīni yolunda itdi bugün cānını fedā

6 Aġzında āh baba diyerek virdi cānını

4 BK 12a-12b; MÜ 52b-53a.

[116] “yoñsun” kelimesi metinde özellikle ڵ (nazal ne) ile yazılmıştır. Ancak kelimenin doğrusu “yolsun” olabilir.

Ḳumlar içinde şāh-ı şehīdān-ı Kerbelā

7 Ey çarḫ yapdıġıñ bu ẓulümden utanmadıñ
Gördüñ bu cevri Āl-i ʻAbāya naṣıl revā

5

ḪAŻRET-İ ḪÜSEYİN RAḌİYALLĀHU TEʻĀLĀ ʻANH*

[mefāʻilün feʻilātün mefāʻilün feʻilün]

1 Ṣusuz dudaḳlarıña Muṣṭafā babañ ḳurbān
Yanıḳ cigerleriñe Fāṭıma anañ ḳurbān

2 Yara alup serilen ḫāke kimsesiz çölde
Fırāt'a ḳarşu giden cānıña ḫalañ ḳurbān

3 Yaralıyım beni yalñız buraḳmayıñ çölde
Ṣo'uḳ nefesle diyen aġzıña atañ ḳurbān

4 Gice günüz ḳucaġında seni sevüp ḳocayan[117]
Oġul diye büyüten bī-nevā lalāñ ḳurbān

5 Ġarīb ilde güneşden yanan o gül yüzüñe
Yetīm ḳalan ʻAli Aṣġar gibi balañ ḳurbān

6

DERVĪŞLERE HEDİYYE*

[mefāʻilün feʻilātün mefāʻilün feʻilün]

5 BK 12b-13a; MÜ 53a.
* ḪAŻRET-İ ḪÜSEYİN RAḌİYALLĀHU TEʻĀLĀ ʻANH: DİGER MÜ.
3 MÜ'de 4. sıradadadır.
117 "gündüz" anlamındaki "günüz" kelimesi metinde ـ'siz yazılmıştır.
5 MÜ'de 3. sıradadır.
6 BK 13a-13b; MÜ 45b-46a.
*DERVĪŞLERE HEDİYYE: ĠAZEL MÜ.

1 Ne çekdi dehrde dil ḫā’in-i vaṭanlardan
Neler işitdi o bī-çāre dil-şikenlerden

2 Mürīd ü mürşid ü zühhāda cān fedā olsun
Esirgemez vireyim cānımı erenlerden

3 Ṭarīḳ-i ‘aşḳda nāmım irişdi Ferhād’a
Geçilmiyor baña Mecnūn gelir diyenlerden

4 Ḥaḳīḳat ile muḫammer vücūdumuz ẕāten
Mecāza ḳarşu çekinmem gögüs gerenlerden

5 Bugünki şeklime aldanma kim muvaḳḳatdır
Evelki ḥālimi añla gelüp gidenlerden

6 Geçirme ‘ömriñi bī-hūde ey göñül artıḳ
Ara ḥaḳīḳati dergehde post serenlerden

7 Muḥibb-i Āl-i ‘Abāyım Ḫudā ayırma beni
Elestü ḳavline cidden *belā* diyenlerden[118]

8 Vücūdum āteş-i ‘aşḳıyla ney gibi sūrāḫ
Bize bu irş-i ezeldir çile çekenlerden

9 Ġarīb bir köledir kimsesiz Ḫudāvendā
Ayırma Ḫüsni’yi maḥşerde Hū çekenlerden

7

DER-ḪAḲḲ-I ḲONYA

[11’li hece vezni]

[118] Elestü bi-rabbiküm. “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” (A’râf, 7/172).
7 BK 13b-14a; - MÜ.
Bazı mısralar 9’lu bazıları da 10’lu hece vezninde çıkmaktadır.

I

1 Öyle bir zamānda geldik Ḳonya'ya
Erenler gitmiş pīrler ḳalmamış
2 Dergāhlar ḳapanmış ḳubbeler çökmüş
Dededer gizlenmiş neyler ḳalmamış

II

1 Dağılmış meclis dökülmüş mey
Kesilmiş iḫvānıñ muḥriḳ-i ḥay ḥay
2 Türbeden başḳa ḳalmamış şey
Ḳadeḥler ḳırılmış meyler ḳalmamış

III

1 Aradım şeyḫini ṣordum dede'ye
Duyunca ismini vardı secdeye
2 Onı ṣorma didi felek-zedeye
Pīrimden postundan şeyler ḳalmamış

IV

1 Erenler bāġını gezerken biri
Atıldı ḳarşuma didi döñ geri
2 Bu izsiz yerlerde gezme serserī
Ẕākirler şuşmuş ḥaylar ḳalmamış

V

1 Bahārı ḫazāndır merām bāġınıñ
Ḳurumuş şuları hep ırmaġınıñ
2 Ḳubbesi çökmüş şeh otaġınıñ
Ḳubadlar gitmiş keyler ḳalmamış

8

ŞİKĀYET

8 BK 14a-15b; - MÜ.

[11'li hece vezni]

I

1 Elemden kederden büküldi bilim
Vücūdum 'aşḳ ile bünyād olmuşdur
2 Feryād u fiġāndan ṭutuldı dilim
Sermāye-i vücūd imdād olmuşdur

II

1 Kör olası felek tersine döner
Maẓlūmlar ḳan aġlar ẓālimler güler
2 Tekyeden çıḳmayan birçoḳ erenler
Şimdiki zamānda cellād olmuşdur

III

1 Kimseler oṭurmaz gelüp yanımda
Bir ġarīp Baba'yım öz mekānımda
2 Eñ birinci dostum şoñ zamānımda
Baña iller gibi bir yād olmuşdur

IV

1 Dünyānıñ işleri tamāmen ma'kūs
Ölenler ḳurtulmuş ḳalanlar me'yūs
2 Babalardan ḳalma 'ār ile nāmūs
Ayaḳlar altında berbād olmuşdur

V

1 Herkes ādem olmuş bir mevḳi' ṭutmuş
Aşlını neslini tamam unutmuş
2 Ṣanki feylesofmuş 'ulūmı yutmuş
Ṣaçları uzatmaḳ mu'tād olmuşdur

VI

1 Ṭāli'im zebūndur öteden beri
Herkes yükselir ben isem geri

Bazı mısralar 10'lu hece vezninde çıkmaktadır.

2 Bu miḥnet-ḫāneye geleli beri
Gice gündüz işim feryād olmuşdur

VII

1 Lāle gibi açdıḳ gül gibi şolduḳ
Çocuḳlar elinde oyuncaḳ olduḳ
2 Mükāfāt beklerken ‘aksini bulduḳ
Şā‘irleri taḥḳīr īcād olmuşdur

VIII

1 İşimden dostumdan görmedim vefā
Çekdigim zaḥmetler gitdi hep hebā
2 Vaṭanda gördigiñ o cevvāl Baba
Diyār-ı ġurbetde heba (?) olmuşdur

IX

1 ‘Aşḳ ehli dā’imā gerek cefāda
Kimisi zindānda kimi menfāda
2 Erbāb-ı hünerden ḳoca dünyāda
Varsa söyleyin kim şād olmuşdur

X

1 “Çoḳ görüp geçirdim ġurbet çilesin
Farḳ eyledim benī ādem ḥīlesin
2 Çocuḳluḳdan beri felek sillesin
Yiye yiye Emrāh üstād olmuşdur”

XI

1 Ey Baba āhıñdan kā’ināt bıḳdı
Ṣādıḳ ẓann itdigiñ münāfıḳ çıḳdı
2 Allāh yapan göñli insānlar yıḳdı
Merḥamet pazarı kesād olmuşdur

9

[11'li hece vezni]

I

1 Ey cānım cigerim nānım ni‘metim
Bir cānım var seniñ emānetiñdir
2 Yā pīr diye ayaġına ḳapanmaḳ
Ṭarīḳ-i ‘aşḳıñ da ‘ibādetimdir

II

1 Miḥrāb diye ḳaşlarıña baş egdim
Siyeh ṣaçdan birçoḳ şeyler ögrendim
2 Ḳāmetiñe bilmeyerek güvendim
Ṣanmadım ki ḥaşr-ı ḳıyāmetimdir

III

1 Vaṣlıñ baña ṭatlı gelir cānımdan
Ḥekīmler ‘āciz benim dermānımdan
2 Amān yavrum ṣaḳıñ gitme yanımdan
Yoluñda cān virmek selāmetimdir

IV

1 Egri baḳdım ḳaşlarıña egildim
Gürbüz idim böyle ża‘īf degildim
2 Derd ü ġamdan ġurbet ile çekildim
Cānıma ḳaṣd iden neẓāretimdir

V

1 Virecekdiñ būse o gül yüzüñden
Beyāż memelerden bīmār gözüñden
2 İşitdim caymışsıñ çapḳın sözüñden
‘Ahdiñde ṭurmazsañ felāketimdir

VI

9 BK 15b-16a; - MÜ.

1 Bugün yarın diye beni avutma
Aġyār ile öz babañı bir ṭutma
2 Bayram gelir ḳurbānıñı unutma
Kūyuñda cān virmek şerāfetimdir

10

NEFES

[11'li hece vezni]

I

1 Gel zāhid benimle uġraşma vazgeç
Ben sen bildigiñ ādem degilim
2 Yoġrulmuş 'aşḳla ezelden tenim
Aşlı'yı seven Kerem degilim

II

1 Menfa'at beklenmez sen gibi ḫardan
Ādem ol ādem büyütme gerden
2 İnanmaḳ sırrını gel benden ögren
Mürşidim mürşid ḫaḫam degilim

III

1 Diñlemezsiñ neden kemān u 'ūdı
İdersiñ inkār vaḥdet-i vücūdı
2 Sen ne añlarsıñ cenāb-ı Ma'būd'ı
Mü'minim sen gibi İslām degilim

IV

1 Dergāhda buldum ḫaḳīḳī 'aşḳı
Çileyle buraḳdım fücūr u fısḳı
2 Görürüm her şeyde vücūd-ı Ḫaḳḳ'ı
'Ārif-i bi'llāhım 'avām degilim

---

10 BK 16b-17a; - MÜ.
Bazı mısralar 10'lu hece vezninde çıkmaktadır.

V

1 Ḳāḍıyı müftīyi gördüm geçirdim
Biñlerce ṣūfīye raḳı içirdim
2 Ḫ̆ocaya mollāya peynir dirdim
Baba'yım çoḳ şükür imām degilim

11

NEFES

[11'li hece vezni]

I

1 Ḫarābāt ehliyiz cāndan geçmişiz
Bize dünyā da bir āḫiret de bir
2 Ecel şerbetini çoḳdan içmişiz
Bize memāt da bir ḥayāt da bir

II

1 Şarāba Kevs̱er'e ḳanan degiliz
Ḥūrīye ġılmāna tapan degiliz
2 Eñ 'āciz bir ḳuluz Raḥmān degiliz
Bize dūzaḫ da bir cennet de bir

III

1 Ādem'den aldıḳ birinci meşḳi
Yaḳdıḳ bu yolda vücūd-ı 'aşḳı
2 Dolaşdıḳ Yemen'i Şām'ı Dımaşḳ'ı
Bize vaḥdet de bir keṣret de bir

IV

1 Cenneti tāneye ṣatanlardanız
Ṣalībi zünnārı atanlardanız

11 BK 17a-17b; - MÜ.
Bazı mısralar 10'lu hece vezninde çıkmaktadır.

2 Maḥbūba göñülden tapanlardanız
Bize ṣūret de bir şöhret de bir

V

1 ‘Ālemiñ menfūrı Baba’yım Baba
Ṣūretim çirkin sözlerim ḳaba
2 Dünyāya gelmemiş ben gibi rüsvā
Bize ṣıḥḥat de bir cinnet de bir

12

ĠURBET BAYRAMI

[11’li hece vezni]

I

1 Ġurbetde irişdi seksene yaşım
Ḳarlı ṭaġlar gibi aġardı başım
2 Ne bir işim ḳaldı ne de sırdaşım
Ben aġlamayım da kimler aġlasun

II

1 Ḫarīṭa-i ‘ālemden silindi nāmım
Kederle geçdi şeker bayramım
2 Bilmem ne olacaḳ benim encāmım
Ben aġlamayım da kimler aġlasun

III

1 Tükendi ṭāḳatim eridi tenim
Tütüyor gözümde her gün vaṭanım
2 Aġlamaḳ hiç ḳalır yanımda benim
Ben aġlamayım da kimler aġlasun

IV

12BK 17b-18a; - MÜ.
10’lu ve 12’li hece vezniyle yazılmış mısralar bulunmaktadır.

1 Ṣaġalmaz yaradır derd-i iḫtiyāç
İḫtiyārken oldum nā-merde muḫtāç
2 Kimseler bulmadı derdime ‘ilāç
Ben ağlamayım da kimler ağlasun

V

1 Ṭoġduġum vaṭanda ‘ömür sürmedim
Anamıñ babamıñ yüzin görmedim
2 Bir ġarīb Baba’yım vaṣla irmedim
Ben ağlamayım da kimler ağlasun

13

VAṬAN İÇÜN

[11’li hece vezni]

I

1 Yaşadım ġurbetde çoḳ ‘ömür sürdüm
Ṣafḥa-i ḥayātı ṭomara dürdüm
2 Şerefli bir ḳulum ölmeden gördüm
Cumhūriyyet i‘lān olan günleri

II

1 Vaṭan içün ağla vaṭan içün gül
Vaṭan içün çalış vaṭan içün öl
2 İnsāna yurd lāzım yaşamaḳ degil
Unutma vaṭansız ḳalan günleri

III

1 Ey Baba yetişir çekdiğiñ zaḥmet
Merḥametiñ ṣoñı olur mażarrat
2 Eñ büyük ‘ibādet vaṭana ḫıdmet
Geçirme boşuna gelen günleri

13 BK 18a-18b; - MÜ.

14

SİLĀḤ BAŞINA

[11'li hece vezni]

I

1 Yine ufuḳlarda duman görünür
Ḳoşuñ yavrularım silāḥ başına
2 Düşmanlar gülüyor haydi baḳmayıñ
Elliye altmışa yetmiş başına

II

1 Türk'üñ şerefi büyükdür büyük
Anıñ ḳarşusında her şeydir sönük
2 Virmeli cānını büyükle küçük
Yurduñ ṭoprağına ḳara ṭaşına

III

1 İrişdim bahāra ölmedim yine
Seyirci kesildim gelüp gidene
2 Sevindim gidene güldüm gelene
Şerefdir yaşamaḳ yalñız başına

IV

1 Ḳavuşduñ çoḳ şükür Baba vaṭana
Besleyüp yıllarca seni büyütene
2 Ne muṭlu dünyāda Türk'üm diyene
Cānını ḳurbān it vaṭandaşına

15

VAṬAN ḤASRETİ

---

14 BK 18b-19a; - MÜ.
10'lu ve 12'li hece vezniyle yazılmış mısralar bulunmaktadır.
15 BK 19a-19b; - MÜ.

[11’li hece vezni]

I

1 Bir zamānlar bizde idi bu dağlar
Bu ovalar bu ormanlar bu bāğlar
2 Ayrı düşmüş şimdi bizden ḳan ağlar
Ḳahr olası felek bizi ayırdı

II

1 Türk evlādı bu yerlerde gezerdi
Ḫā’inleriñ ḫīlesini sezerdi
2 Baş ḳaldıran düşmanları ezerdi
Ḳahr olası felek bizi ayırdı

III

1 O yerlerde öten ḳuşlar başḳaydı
Bahārları güzi ḳışı başḳaydı
2 Ḳara gözler ḳalem ḳaşlar başḳaydı
Ḳahr olası felek bizi ayırdı

IV

1 Oġuzlarıñ soraġıydı o yerler
Yigitleriñ duraġıydı o yerler
2 Ḳahramānlar yataġıydı o yerler
Ḳahr olası felek bizi ayırdı

16

ŞAMSUN AĠALARINA

[15’li hece vezni]

I

1 Ey aġalar ey paşalar ey sevimli erenler

16 BK 19b-20b; - MÜ.

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

2 Nerde ḳaldı babalara ḳuru gögüs gerenler

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

II

1 Aġalarım bilmem niçün eski ‘ahdi unutur

Baḳmazlardı hiçbir zamān babalara böyle ḫor

2 Güzellerde vefā olmaz didikleri ṭoġrudur

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

III

1 Siziñ içün iki gözüm ḳan yaşlara bürünür

Ḥelāl idiñ baña burdan mezār yolı görünür

2 Baña yapan kimler ise o da muṭlaḳ sürünür

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

IV

1 Ben buraya gelmiyordum didiler ki ḳoy gitsün

Sebeb olan kimler ise Allāh onı yoḳ itsün

2 Mümkin midir Baba Ḥüsnī o yerleri unutsun

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

V

1 O yerlerde yaşadığım günlerimi unutmam

Ṣamsun ile Ḳonya degil cenneti de bir ṭutmam

2 Geçirdigim beş yıl baña on beş sene oldı tam

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

VI

1 Nerde ḳaldı diş kirāsı yaġlı ballı börekler

Baḳlavalar ḳadā’ifler yumurṭalı çörekler

2 Bu hicrāna dayanır mı inṣāf idiñ yürekler

Siz Baba’yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

VII

1 Biz de geldik bu diyāra erenlere ḳarışdıḳ
Neylerine sāzlarına kemānına alışdıḳ
2 Destūr diye yavaş yavaş ḳadeḥlere yanaşdıḳ
Siz Baba'yı unutduñuz Baba sizi unutmaz

17

ATATÜRK'E

[11'li hece vezni]
1 Geçmek içün baña yol vir ulu ṭāġ
O yandadır yurdumuzuñ ulusı

2 Odur iden ülkemizi bayındır[119]
Oña borçlu günlerce Türk ulusı

18

[11'li hece vezni]
1 Çoḳ görmeyiñ bizler oña taparsaḳ
Ölmüş idik çünki bizi diriltdi

2 Bu yurd aña başdan başa anutdur
Yaġılara āmāc idi o ṭutdı

19

YARADAN

[7'li hece vezni]
Bıḳdım artıḳ yaradan
Bir tānemi ṣaḳlasun

17 BK 20b-21a; - MÜ.
[119] "bayındır" kelimesi yazmada muhtemelen yanlış olarak "beyandır" şeklinde yazılmıştır.
18 BK 21a; - MÜ.
19 BK 21a; - MÜ.

Bed-naẓardan Yaradan

20

ḲARADAN

[7’li hece vezni]
Aġı seçmem ḳaradan
Deñizde fırṭına var
Yārim gelir ḳaradan

21

ODUNDAN

[7’li hece vezni]
Zorum vardır odundan
Beni öldür Allāh’ım
Yanıram ‘aşḳ odundan

22

SARĀYDA

[7’li hece vezni]
Yārim bekler sarāyda
Aġabegi ḳomşuda
Babası da sarāyda

23

SÜRMENE

20 BK 21a; - MÜ.
21 BK 21a; - MÜ.
22 BK 21b; - MÜ.
23 BK 21b; - MÜ.

[7’li hece vezni]

Gözdeki sürme ne
Ṭoġdığı yeri şordum
Didiler ki Sürmene

24

SĀBIḲ ERŻURUM MEBʿŪŞI ṢĀLIḤ EFENDİ’NİÑ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NE MECBŪRĪ EVLENMEK ḲĀNŪNUÑ TEKLİFİ MÜNĀSEBETİYLE*

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

I

1 Suʾālimden darılma çünki yandım
Ne yapdım ben saña Ṣāliḥ Efendi
2 Seni ehl-i vefā bir yār ṣandım
Meger señ bī-vefā Ṣāliḥ Efendi

II

1 Baña evlen didiñ aldım bir avrad
Bitince ṭoḳuz ay geldi bir evlād
2 Buña lāzım didi herkes bir üstād
Ṣarıḳlı bir Ḫˇoca Ṣāliḥ Efendi

III

1 Bitince para vazgeçdim cihāndan
Baḳāl ‘aṭṭar beni ḳoġdı dükāndan
2 Yataḳ yoḳ yatmaġa otdan ṣamandan
Belā-ender-belā Ṣāliḥ Efendi

İlk mısra 6’lı hece vezninde çıkmaktadır.

24 BK 21b-22b; MÜ 37b-38b.

*SĀBIḲ ERŻURUM MEBʿŪŞI ṢĀLIḤ EFENDİ’NİÑ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NE MECBŪRĪ EVLENMEK ḲĀNŪNUÑ TEKLİFİ MÜNĀSEBETİYLE: SĀBIḲ ERŻURUM MEBʿŪŞI ḪˇOCA ṢĀLIḤ EFENDİ’YE MÜ. Bu şiirin başlığı aynı zamanda MÜ’de 107a varağının sağ üst köşesine yazılmıştır.

IV

1 Köroġlı ḫastalandı öldi ġamdan
Çocuḳ da az şoñra gitdi veremden[120]
2 Aġardı mūy-ı ser cevr ü sitemden
Bunaldım ʻādetā Ṣāliḥ Efendi

V

1 Ne pul ḳaldı ne māl ḳaldı ne eşyā
Ḳulaca cümlesin çekdi eṭibbā
2 İmām geldi peşinden bir de mollā
Didiler vir para Ṣāliḥ Efendi

VI

1 Yüzüñden ḫānümānım ḳaldı vīrān
Baña Ṣamsun bugünler oldı zindān
2 Perīşānım perīşānım perīşān
Naşıl ḳıydıñ baña Ṣāliḥ Efendi

VII

1 Ḳızarmış ḫamsiye döndi dudaḳlar
Ṣarardı az zamānda gül yanaḳlar
2 Acından ben neler çekdim uşāḳlar
Ölür Ḫüsnī Baba Ṣāliḥ Efendi

25

EVVELĀ BİÑ LİRA ḪARC-I RĀH İLE ḪˇOCA-İ MŪMĀ-İLEYHİÑ AMERİḲA'YA DAʻVĀ MÜNĀSEBETİYLE*

[mefāʻīlün mefāʻīlün feʻūlün]

I

[120] Mısrada "şoñra" kelimesinin ilk hecesinde vezin bozulmaktadır. Halk dilinde söylendiği gibi "şoña", "şora" şeklinde okunduğunda vezin düzelmektedir.

25 BK 22b-23a; MÜ 38a.

*EVVELĀ BİÑ LİRA ḪARC-I RĀH İLE ḪˇOCA-İ MŪMĀ-İLEYHİÑ AMERİḲA'YA DAʻVĀ MÜNĀSEBETİYLE: ḪˇOCA ṢĀLİḤ EFENDİ'MİZE EVVELĀ BİÑ LİRA ḪARC-I RĀH İLE MŪMĀ-İLEYHİÑ AMERİḲA'YA DAʻVET MÜ.

1 İşitdim yolculuḳ var ġarba ṭoġrı
Ḥabersiz gitme ha Ṣāliḥ Efendi
2 Eger gitseñ oraya benden ayrı
Ḳarışmam ben ṣoñra Ṣāliḥ Efendi

II

1 Ḥ̆ocam neẕr it gelince Amriḳa'dan
Baña vir yüz lira yüz biñ liradan
2 Köroġlı bir def'a bād u hevādan
Yisün bir baḳlava Ṣāliḥ Efendi

III

1 Gider ġarba nuṭuḳ īrād idersiñ
Gelince bizlere gerdān egersiñ
2 Ṣulansın aġzıñız dirseñ ne yirsiñ
Yaḳışmaz bu saña Ṣāliḥ Efendi

IV

1 Ṣaḳın tanġolara yüz virme aṣla
Olursun ben gibi ġurbetde rüsvā
2 Görünce sen gibi bir nūr-sīmā
Diyorlar Beg Baba Ṣāliḥ Efendi

26

BERĀY-I TENEZZÜH BAFRA'YA GİDEN MÜDĀFA'A-İ ḤUḲŪḲ ARḲADAŞLARIMIZDAN OFLI Ḥ̆OCA ḤASAN EFENDİ'YE İTḤĀF*

[11'li hece vezni]

I

---

26 BK 23a-23b; MÜ 36b-37a.

*BERĀY-I TENEZZÜH BAFRA'YA GİDEN MÜDĀFAA'-İ ḤUḲŪḲ ARḲADAŞLARIMIZDAN OFLI Ḥ̆OCA ḤASAN EFENDİ'YE İTḤĀF: BERĀY-I TENEZZÜH BAFRA'YA GİDEN MÜDĀFAA'-İ ḤUḲŪḲ A'ŻĀ-YI KİRĀMINDAN FAŻĪLETLÜ Ḥ̆OCA ḤASAN EFENDİ ḤAŻRETLERİNE MÜ.

"Oflı" kelimesi metne sonradan kurşun kalemle ilave edilmiştir.

Bazı mısralar 10'lu hece vezninde çıkmaktadır.

1 Bilmem nerdesiñ gitdiñ ne yana
Gözyaşım Ṣamsun’ı aşıyor Ḫ̆ocam[121]
2 Firāḳıñ ṭaḳ didi dayandı cāna
Ḳalbimde ḫayāliñ dolaşır Ḫ̆ocam

II

1 Bize çoḳ gördi felek vaṣlıñı
Ṣafḥa-i rūyuñı ḫaṭṭ u ḫāliñi
2 Gelenden gidenden ṣordum ḥāliñi
Didiler Bafra’da yaşıyor Ḫ̆ocam

III

1 Ḫāricden Ṣamsun’a gelmiş pehlevān
Yapıyor boynuzlı bugünler idmān
2 Olduḳça ḳabarmış Ṭābrūḳ’uñ ‘Oṯmān
Ṣıġmıyor ḳabına ṭaşıyor Ḫ̆ocam

IV

1 Verilmez baḳıyor bir çuvāl una
Yazmamış medḥiñi ṣaḳlamış ṣoña
2 Odundan kömürden getür Ṣamsun’a
Ṣo’uḳdan Ḫüsnīcik üşüyor Ḫ̆ocam

V

1 ‘Ömer’iñ köpürmüş dönmüş arslana
Çatıyor Ḫüsnī Kātib ‘İrfān’a
2 Panzehir ṣāḥibi olmış dīvāne
Elinde mostra ḳoşuyor Ḫ̆ocam

27

[121] “ḫ̆ocam” kelimesi yazmada “h̆ācem” şeklinde yazılmakla birlikte metin kısmen modern bir metin olduğundan bu kelime “ḫ̆ocam” şeklinde okunmuştur.
27 BK 24a-25a; MÜ 104b-105b.

ṬABĪ‘AT-I Şİ‘RİYYESİNE ḪALEL-‘ĀRIŻ OLAN MUḤTEREM ŞĀ‘İRİMİZ ŞÜKRĪ EMĪN BEG’E ‘İLĀÇ TAVṢİYYESİ*

[11’li hece vezni]

I

İşitdim ṭutulmuş ṭab‘ıñız yine
Turşuya devām it yime enginar
Zırnīḫiñ köküni güzelce ḳaynat
Aḳşamları eyle anıñla ifṭār

II

Gök ṭaşı āteşde ḳaṭrānla ḳaynat
İçine biberle biraz da ṭuz ḳat
Temizce bir bezi şu ile ışlat
Ḳarnıña bağla ṭab‘ıñı açar

III

Davuluñ tozıyla yapdır baḳlava
Mināre gölgesi olursa a‘lā
Mücerrebdir bunlar her derde devā
Yanında olmalı kelemle pancar

IV

Araşdır Ṣamsun’ı buldur pırasa
Güzelce ḳaynat ḳoyı vir ṭasa
Nīsānda yime ha şaḳla mayısa
Dişleriñ saḳaṭsa işte baḫtiyār

V

Yemegiñ olmalı muṭlaḳa temiz

*ṬABĪ‘AT-I Şİ‘RİYYESİNE ḪALEL-‘ĀRIŻ OLAN MUḤTEREM ŞĀ‘İRİMİZ ŞÜKRĪ EMĪN BEG’E ‘İLĀÇ TAVṢİYYESİ: ŞU‘ARĀDAN BİRİNE MÜ.
Bazı mısralar 10’lu hece vezninde çıkmaktadır.
I İşitdim ṭutulmuş ṭab‘ıñız yine: Ḳuşluḳda bunı yi peşinden ḫavyar MÜ.
II Ḳarnıña bağla ṭab‘ıñı açar: Ṣarḳıya diḳḳat it olmasun estār MÜ.
IV Bu dörtlük MÜ nüshasına sonradan eklenmiştir.

Ḫastalıḳ mühimdir perhīz it perhīz
2 Biliriz seni titizsiñ titiz
Ḳarışmam ṣoñra ‘aḳlıñız ḳaçar

VI

1 Şā‘irim ziyāndır size piyasa
Baloyı aldırma alışma dansa
2 Aḳşamları ṭoldur şarābı ṭasa
Yaz ḳadeḥ başına boyına eş‘ār

VII

1 Ṭab‘ıñız emīn ol şu gibi aḳar
Şā‘irler edībler şi‘riñe baḳar
2 Nef‘ī’yi Bāḳī’yi elinden atar
Ḳancayı yalıñız sizlere ṭaḳar

VIII

1 Ẓann itme yazmışdır bunları biri
Devām it şunlara gezme serserī
2 Bu ‘ilāçlarıñ var kitābda yeri
Kim inkār iderse muṭlaḳā çarpar

IX

1 Şalġamı ezi vir ḳara bir ṭaşla
Un gibi olunca şu ile ḫaşla
2 Çekmeden ṣuyını içmege başla
Ma‘cūnuñ bu ḳısmı ṣıḥḥate yarar

X

1 Köyleriñ havāsı olduḳça güzel
Yazın oraya git ḳışın bura gel
2 İsterseñ yazmaḳ güzel bir ġazel

VIII Bu dörtlüğün ilk iki mısraı MÜ’de yer değiştirmiştir.
IX MÜ’de 6. sıradadır.
X MÜ’de 7. sıradadır.

Raḳınıñ yanında bulundur ḫıyār

28

SÜLEYMĀN NAẔĪF BEG MERḤŪMUÑ (DĀ'Ü'Ṣ-ṢILĀ) NEŞĪDE-İ ḪASRETİNE (DĀ'Ü'L-VAṬAN) MANẔŪMESİYLE CEVĀP*

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Semā-yı maġribi añdıḳça ṣızlıyor cigerim
Bugünde sen gibi ben de ġarīb ü derbederim

2 Seḥāb-ı muẕlime ṣor baḫtımıñ şevā'ibini
Ṣabā-yı şarḳiden añla vaṭan metā'ibini

3 Çimenlerinde öten bayḳuşuñ ṣadāsıyla
Yabāniler cirid oynar hümā havāsıyla

4 Dumanlıdır yine eflāke ser çeken ṭaġlar
Faḳaṭ ṣabāḥa ḳadar ḥasretiñle ḳan aġlar

5 Fiġān u āhıñ ile yansa da bütün āfāḳ
Unutmayız unutulmaz yine *Firāḳ-ı 'Irāḳ*

6 Benim yolumda ġarīb Ṭal'at'ıñ şehīd oldı
Ḥayāt-ı milleti eyvāh görmeden ṣoldı

7 Serāb-ı deşt-i belā içre muttaṣıl yürüdüm
Ḫayāl-i nevm-i heyūlā gibi seni gördüm

8 Bu şeb unutma görüñ māha infi'āliñle
Seni gören mehi görsün vaṭan ḫayāliñle

---

28 BK 25b-26a; MÜ 4a-4b.

*SÜLEYMĀN NAẔĪF BEG MERḤŪMUÑ (DĀ'Ü'Ṣ-ṢILĀ) NEŞĪDE-İ ḪASRETİNE (DĀ'Ü'L-VAṬAN) MANẔŪMESİYLE CEVĀP: MUḤTEREM SÜLEYMĀN NAẔĪF BEG MERḤŪMUÑ MALṬA'DAN YAZDIĠI DĀ'Ü'Ṣ-ṢILĀ NEŞĪDE-İ ḪASRETİNE DĀ'Ü'L-VAṬAN MANẔŪMESİYLE CEVĀP MÜ.

9 Semāda ma‘kes-i iḳbāli görmedikçe vaṭan
Seni arar ṣorar artıḳ bütün semālardan

29

YEŞİL BURUSA’NIÑ ḲARA GÜNLERİNDE YAZILMIŞDIR*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Muṣībet ehliyim derdim füzūndur
Ġarībim ser-güẕeştim pek uzundur

2 Enīsim yār-ı ġārım gitdi elden
Yıḳıldı ḫānümānım tā temelden

3 Neler gördüm neler görmekdeyim ben
Ḫarāb olmuş cihāna geldim irken

4 Yetīmim vājgūnum baḫt-ı dūnum
Belā pā-māliyim zār u zebūnum

5 Beni ḳurtar İlāhī derd ü ġamdan
Cefā vü cevrden āh u elemden

6 Vücūdum düşdi ferden gitdi fikrim
Vaṭandır hep vaṭandır vird ü ẕikrim

7 Ġarīb düşdüm felek raḥm it vaṭandan
Ölüm de nefret eyler şimdi benden

8 Vaṭan ey cism ü cānım nāzenīnim
Benim sendendir hep āh u enīnim[122]

---

29 BK 26a-27a; MÜ 4b-5b.

*YEŞİL BURUSA’NIÑ ḲARA GÜNLERİNDE YAZILMIŞDIR: ENĪN-İ ḤAYĀT MÜ. 3-BK.

6 Vücūdum düşdi ferden gitdi fikrim : Gice gündüz bu tedbir ü fikrim MÜ.

[122] Mısrada “sendendir” kelimesinin üçüncü hecesi vezni bozmaktadır.

9 Naṣılsıñ ey vaṭan şimdi naṣılsıñ
‘Aceb ṣolmuş mısıñ yoḳsa yeşilsiñ

10 Semāya ser çeken ṭaġlar naṣıldır
Ḳoşup eglendigim bāġlar naṣıldır

11 Boġazlanmış işitdim ṭul ḳadınlar
Ḫarāb olmuş sarāylar ḫānümānlar

12 Atılmış zindana bir bir yigitler
Zavallı anneler evlādı bekler

13 Dizilmiş ḳurşuna pīr ü civānlar
Çekilmiş dāra meşhūr pehlivānlar

14 Bozulmuş ceddimiñ süsli otaġı
Bütün kāşāneler bayḳuş yataġı

15 Aḳan ṣular tamāmen ḳana dönmüş
Ḳadın erkek soḳaḳlarda sürünmüş

16 Vaṭan cennet zamān eski zamānmış
Yamanmış ġurbet aḥvāli yamanmış

17 İlāhī yā İlāhī yā İlāhī
Nedir bu milletiñ bilmem günāhı

30

İSTİḲLĀL ḪARBİ’NDE TAŻARRUʿ VE NİYĀZ*

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

30 BK 27a-27b; MÜ 3b-4a.
* İSTİḲLĀL ḪARBİ’NDE TAŻARRUʿ VE NİYĀZ: TAŻARRUʿ MÜ.

1 Aġlatma ey felek cigeri ḳan olanları
Güldür ẓaferle ḥāli perīşān olanları

2 Ey ceyş-i nāmdār çalış dīniñ uġrına
Ḳurtar ḳılınçla sīnesi sūzān olanları

3 Yā Rab Muḥammed ‘aşḳına aġlatma raḥm ḳıl
Dāġ-ı derūn çāk-ı girībān olanları

4 Dünyā yüzünde bir yaşadıḳça unutmayız
Ġurbet ilinde yurdına ḳurbān olanları

5 Girmez ḳına ḳılıncımız ey çarḫ-ı kec-medār
Ṣuṣdurmadıḳça pey-rev-i Yūnān olanları

6 Fir‘avnveş sefā’in ile itme iftiḫār
Mūsā’ya ṣor o ṣāḥib-i ‘ummān olanları

7 Ufḳ-ı siyāset içre metānet ẓaferleri
İtdi füsürde tābi‘-i evṣān olanları

8 Ḳuvvetle ḥaḳ olunca ẓahīri bu milletiñ
Ölmez yaşar hilāl ile Tūrān olanları

9 Meydāna çıḳdı āḫiri Ḥüsnī didikleriñ
Millet bi-ḥaḳḳın añladı Mervān olanları

31

EVLĀD-I ŞÜHEDĀYA MU‘ĀVENET

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Ey benim sevgili vaṭandaşım
Nūr-ı çeşmim ‘azīz dīndaşım

31 BK 27b-28b; MÜ 6a-7a.

2 İdiñiz kā’ināta ‘aṭf-ı naẕar
Hiç gidenden gelir mi bir de ḫaber

3 Buluñuz ḫayrı irtikāb idiñiz
Şerrden dā’im ictināb idiñiz

4 Vaṭan uġrunda cān viren şühedā
Bizden ister bugünde lüṭf u a‘ṭā

5 Hiç düşünme bugünde mālıñı vir
Ḥaḳ buyurmuş *teāvenū birri*[123]

6 Vir zekāt u taṣadduḳ u iḥsān
Niyetiñle ḳabūl ider Yezdān

7 Şühedānıñ hediyyesi vaṭana
Oldı ṣoñ günde Ḳarş ile Aṭana

8 Olmasaydı şehīd ü ġāzi eger
Ele geçmezdi Ḳal‘a-i Ca‘ber

9 Şühedāyı düşünmemek ẕüldür
Ehl-i vicdān içün bu müşküldür

10 Şühedānıñ yetīmlerine hibe
Eyle ṣarf itme naḳdiñi la‘be

11 Düşmüş ‘ālem odun telāşesine
Kimse baḳmaz faḳīr i‘āşesine

12 Ey vaṭandaş ġuzātı atmayalım
Şühedāyı amān unutmayalım

[123] Te’âvenû ‘ale’l-birri ve’t-takvâ ve lâ-te’âvenû ‘ale’l-ismi ve’l-‘udvâni. “İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın” (Mâide, 5/2).

13 Ḳış ḳıyāmet ṣo’uḳ tibi boran
Ḳaplamış şehri berf ile bārān

14 Şühedānıñ unutma evlādıñ
Aḳrabāsın ḫayırlı aḥfādıñ

15 Bunlar ātī içün birer ordu
İdecekler muḥāfaẓa yurdu

16 Biliriz yoḳ evinde bir yiyecek
Ḳalmış ‘uryān bulmuyor giyecek

17 Ne kömür var evinde ne manḳal
Ne odun var öñünde bir miṣḳāl

18 Ḳoşuñuz milletiñ müdāfi‘i var
Anlar eyler suhūleti iẓhār

19 Ẕāten anlar bu millete rehber
Her biri anlarıñ cihāna deger[124]

32

İ‘TİRĀF-I CÜRM

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

I

1 Ey Ḫudāvend-i Ḳādir ü Mevlā
Saña ḳarşu günāhımız çoḳdur

2 Mücrimiz ‘āciziz Ḫudāvendā
Senden özge penāhımız yoḳdur

[124] Bu şiirin yanına kurşun kalemle şu not düşülmüştür: “Üç gün mezāra Żiyā nāmlarında iki genç evlādını kendi eliyle mezāra gömen bir baba lisānından”.
32 BK 29a; MÜ 7a-7b.

II

1 Seni inkār iden gürūh-ı beşer
Dā'imā ḳarşumızda ḫande ider
2 Ḫāliḳ'im durma kendini göster
Bize bu ẓulm ü i'tisāf yeter

III

1 Söyle yā Rab bizim günāhımızı
Bilelim ġayrı bir de yapmayalım
2 Kes bizim yā İlāhi āhımızı
Başḳa mecrāya bir de şapmayalım

IV

1 Ey vaṭan ey ana unutma bizi
Bizde eski düşünceler yoḳdur
2 Añladıḳ şimdi hep ḳuşūrumuzı
Saña ḳarşu günāhımız çoḳdur

33

İSTİḲLĀL ḪARBİ'NDE TÜRK ORDUSUNI TEBRİK*

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Olsun saʿīd ʿıydıñız ey ḳavm-i nāmdār
Fetḥ ü ẓaferle ʿömrüñüz olsun ṭarab-güẕār

2 Dutsun cihānı şevḳiñiz artsun celāliñiz
Geçsün feraḥla günleriñiz māh u sāliñiz

3 Ey ordu sizsiñiz bize bayramı yapdıran
Şemşīr-i ḳahrıñızdı bugün ġarbı şuşduran

II -BK.
33 BK 29b; MÜ 7b-8a.
* İSTİḲLĀL ḪARBİ'NDE TÜRK ORDUSUNI TEBRİK: TEBRİK-İ ʿIYD-I ḲAṬAR MÜ.

4 Ḥaḳ sizde şerʿ sizde siyāset de sizdedir
Dīn sizde şerʿ sizde ḥaḳīḳat de sizdedir

5 Ey Ġāzī-i bülend-kemāliñ celāliñe
Bürhānıdır ḳıyās eyle kübrā kemāliñe[125]

6 Gösterdi seyf-i ṣārimiñ aʿdāya saṭvetiñ
Maḥv itdi ġarb siyāsetini bir işāretiñ

7 Ey meclis-i muʿaẓẓamı tezyīn iden ricāl
Yıllarca sāyeñizde yaşar muḫterem hilāl

34

TÜRK'ÜÑ İSTİḲLĀLİ MÜNĀSEBETİYLE*

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Bir yevm-i mesʿadet bugün ey millet-i necīb
Bir ʿıyd-ı mefḫaret bugün ey millet-i erīb

2 Türk'üñ yegāne bir günidir gördigiñ bugün
Böyle günüñ vürūdı bize bir şeref dügün

3 Türklük cihānda ʿālem-i İslām'a bir şeref
Bu kelme sāyesinde yaşar dā'imā ḫalef

4 İtdi bugün ḳılıncına küffār ser-fürū
ʿAks-i ṣadā-yı nāmı ile titredi ʿadū

5 Ṣaldı cihāna velvele rü'yā-yı ṣādıḳı
Eñ ḫaşmı cānı oldı nihāyetde ʿāşıḳı

[125] Mısrada "eyle" kelimesinin ilk hecesinde vezin bozulmaktadır.

34 BK 30a-30b; MÜ 8a-9a.

* TÜRK'ÜÑ İSTİḲLĀLİ MÜNĀSEBETİYLE: İSTİḲLĀL-İ ʿOṠMĀNĪ MÜ.

3 Türklük cihānda ʿālem-i İslām'a bir şeref : ʿOṠmān ṣadāsı ʿālem-i İslām'a bir şeref MÜ.

6 Ţursun Faḳīh ḫuṭbede ẕikr itdi nāmını
Añlatdı kā’ināta bütün iḫtirāmını

7 Gösterdi bir vaṣiyyet ile ṣoñ celālini
Al bayrağıyla itdi hediyye hilālini

8 Evlādına didi ki ey Orḫan yaşat beni
Yurdumdan at ölürsem oġul ḳoyma düşmanı

9 Gösterdi ḫaşma ġayẓ ile ‘aşrıñ müceddidi
Dest-i mehābetinde livā-yı Muḥammed’i

10 Fātiḥleriñ Yavuzlarıñ ey cedd-i ekberi
Şarḳıñ birinci pādişahı ilk ġaẓanferi

11 ‘Adliñle oldı düşman-ı dīn ḫ̆ār u mużmaḥil
Tīġ-i celādetiñle vaṭan ḳaldı müstaḳil

12 Düşmanlarıñ celādetiñi eyledi pesend
Cānlar fedā celāliñe ey Ġāzi-i bülend

13 Evlādlarıñ ḥudūdda birer ḳal‘a-i metīn
Düşmanla çarpışır gice gündüz bu nām için

14 Biz ṣaġ iken ne ḥaddine baḳsun hilāliñe
Kem bir naẓarla düşman-ı dīn mülk ü mālıña

15 Sāyeñde ey hilāl bu millet yaşar hele
Ey ġarb yiter bu mülk ile uġraşma nāfile

35

8 ki: -MÜ.
35 BK 30b-31b; MÜ 9a-9b.

İSTİḲLĀL-İ ‘OS̱MĀNÎ MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR*

[fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūl]

1 Bugün ‘ıyd-ı millîdir ey Türk uyan
Siziñle berāberdi kerrūbiyān

2 Bugün bir cihān-gīr ẓuhūr eyledi
Cülūsıyla a‘dā fütūr eyledi

3 Bugün itdi i‘lān sitiḳlālini
‘Adāletle gösterdi iclālini

4 Bugün ḫuṭbede nāmıñ itdi bedīh
Ṣadā-yı bülend ile Ṭursun Faḳīh

5 Cihāndan giderken o ‘ālī-tebār
Buraḳdı bu yurdı bize yādigār

6 ‘Adāletle te’sīs olan bir binā
Ne mümkün anı eylemek inḥinā

7 Bize Türk dirler ki yoḳ ḳorḳumuz
Bu meydān bu ‘asker budur süngümüz

8 Yeter ġayrı ṣabr eyle ḫaḳ düşmanı
Ki bir gün gelir maḥv ider Ḫaḳ seni

9 Neler çekdi ‘ālem elinden seniñ
Ziyāndır cihāna mülevveṯ teniñ

10 Bozulmaḳla cüz’ī cihān miḥveri
Saña aldanır mı bu Türk ‘askeri

* İSTİḲLĀL-İ ‘OS̱MĀNÎ MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR: 2 İSTİḲLĀL-İ ‘OS̱MĀNÎ MÜ. 3-BK.

11 Bu Türk eski Türk’dür bu şān eski şān
Bu ‘ırḳ eski ‘ırḳdır bu ḳan eski ḳan

12 Nedir ḥīle bilmez sözi āşikār
Şehīd olsa bir Türk bigi pāyidār

36

ŞÜHEDĀ EVLĀDINA MU‘ĀVENET

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

I

1 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ
2 İdiñ mu‘āvenet aḥfādına esirgemeyiñ
3 Viriñ yetīmlerine ṭul ḳalan ḳadınlarına
4 Getürmeyiñ bu zamānda naḳīṣa şānlarına
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

II

1 Ḥudūdda yurdı içün cān viren ġaẓanferler
2 Bugünde her birimizden ḥamiyyet isterler
3 Mu‘āvenetle olur dā’imā fütūḥ u ẓafer
4 Döner mi olmasa ḳuvvet ḥalāda arż u ḳamer
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

III

1 Fedā’iler böyle günlerde gösterir hüneriñ[126]
2 Virir düşünmeden aşlā tamām mā-ḥażarıñ
3 Çekinme sen de fedā it bu yolda sīm ü zeriñ
4 Vaṭan içün çalışandır ḫayırlısı beşeriñ
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

IV

36 BK 31b-32b; MÜ 10a-11a.
[126] Mısrada “böyle” kelimesinin ilk hecesinde vezin bozulmaktadır.

1 Düşün o günleri geldiydi bir süri düşman
2 Bütün soḳaḳları sarḫoş ṣadāsı ṭutdı hemen
3 Ḳapandı bir niçe gün ḳorḳudan bütün dükkān
4 Çoluḳ çocuḳ ev içinde oṭurdılar pinhān
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

V

1 Geçirme ‘ömri ṣaḳın ḳahvelerde bād-ı hevā
2 Seni ḫalāṣ idemez nārgile kaġıd ṭavla
3 Zamān zamān-ı teraḳḳī sen uyḳuda ḥālā
4 Ṣoñunda fā’ide virmez nedāmetiñ aṣlā
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

VI

1 Ḥuḳūḳ-ı milleti temṣīl iden bütün rü’esā
2 İder ü itmede ṣābit veẕā’ifiñ īfā
3 Budur naṣīḥati iḫvān içün bilā-pervā
4 Murādıñız yaşamaḳsa vaṭanda pek a‘lā
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

VII

1 Şehīdleriñ bize evlādları emānetdir
2 Bugünde anları terk eylemek ḫıyānetdir
3 Olup da virmemek artıḳ bütün cināyetdir
4 Bugünki ḥarb [u] veġānıñ ṣoñı selāmetdir
5 Viriñ şehīdleriñ evlādına esirgemeyiñ

37

İSTİḲLĀL ḤARBİ’NİÑ TERĀNE-İ ẔAFERİ*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

VII MÜ’de 3. ve 4. mısralar yer değiştirmiştir.
37 BK 33a-33b; MÜ 11a-11b.
* İSTİḲLĀL ḤARBİ’NİÑ TERĀNE-İ ẔAFERİ: TERĀNE-İ ẔAFER MÜ.

1 Müjde ey ‘ālem-i İslām bugün Eskişehir
Żabṭ idildi yaşasun devlet ü millet ‘asker

2 Şöhretiñ ṭutdı cihānı yaşa ey ordu yaşa
Meclis-i Milli ile Muṣṭafa Kemāl Paşa

3 Açdı şoñ demde Ḫudā bizlere bāb-ı ẓaferi
Düşmanıñ ordusunı atdı bugün Türk neferi

4 Bir hücūmuyla temizlendi bütün saṭḥ-ı vaṭan
Milletiñ güldi yüzi aġlasun artıḳ düşman

5 Ḳalḳ baba türbeñi başında seni evlādıñ
Bekliyor İzmir’e ṭoġrı gidecek aḥfādıñ

6 Çañ sesi şuşdı eẕānlar oḳunur diñle baba
Yataġında uyu rāḥat yetişir ġayrı bükā

7 Ṭop tüfenk tīġ sinān bomba balon ṭayyāre
Hiç gelir ḳızsa gözi Türk’üñ eger ġaddāra

8 Süngüñüzle yaşıyor arżda dört yüz milyon
Ehl-i İslām olaraḳ ‘ırż ile nāmūs maṣūn

9 Böyledir ḍarb-ı meṡel işte Ḳaraman ḳoyunı
Görünür uşlu evel şoñra çıḳar tam oyunı

38

BURUSA’NIÑ İSTİRDĀDI GÜNİ ‘OṠMĀN ĠĀZĪ TÜRBESİ’NE BİR TÜRK NEFERİNİÑ İ‘TİẔĀRI*

38 BK 33b-34b; MÜ 11b-12b.

*BURUSA’NIÑ İSTİRDĀDI GÜNİ ‘OṠMĀN ĠĀZĪ TÜRBESİ’NE BİR TÜRK NEFERİNİÑ İ‘TİẔĀRI: ‘OṠMĀN ĠĀZĪ TÜRBESİ’NDE BİR NEFERİÑ İ‘TİẔĀRI MÜ.

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ḳalḳ ey baba mezārıñı geldik ziyārete
Ḳardaşlarımla irmeden evvel şehādete

2 ʻUşaḳ alındı rāḥat uyu aġlama yiter
Girmiş suvāri İzmir'e aldıḳ bugün ḫaber

3 Çignendi gerçi bir niçe gün ḫāk-i maḳberiñ
Taḥḳīr idildi mescid ü miḥrāb u minberiñ

4 Meşġūl idik cihād ile yoḳdur günāhımız
Şimdi açıldı ʻavn-ı İlāhī'yle rāhımız

5 Evlādıñız müsāʻade eyle ġubārıñı
Öpsün ḳucaḳlasun o mübārek mezārıñı

6 Ey şems ṭurma nūruñı iñdir zemīne sen
Taṭhīr idildi çünki bugün nāzenīn vaṭan

7 Ey ḫā'in-i vaṭan yetişir ḳıyma cānlara
Dest-i esāretiñde silāḥsız civānlara

8 İtme ḫarāb yıḳma muḳaddes bināları
Yaḳma çoluḳ çocuḳları ḥasret babaları

9 Dünyā göziyle bir daha görsün babasını
Bī-vāye ḳucaḳlasun ḥasret-i anasını[127]

10 Ṣorsun nişanlı yārini duysun zevālini
Döksün zemīne āh iderek eşk-i ālini

11 Görsün ḫarābezāra dönen gülsitānını
Düşman eliyle ḳatl olunan teşnegānını

[127] Bu mısrada vezin bozulmaktadır.

12 İmdādına ḳoşanları bir bir ḳucaḳlasun
Töksün sirişki bir de sürūrından aġlasun

13 Aḳsun sirişki penbe gibi aḳ ṣaḳalına
Sürsün elini ḥamd iderek gül cemāline

14 Öpsün hilāli sancaġı alsun ḳucaġına
Sürsün ‘alīl gözlerine gül cemāline

15 Ḳaldırsun el du‘āya ki ey Rabb-i Ẕü’l-celāl
Milletle dā’imā yaşasun Muṣṭafā Kemāl

16 Yalñız penāhı sensiñ İlāhī bu milletiñ
Bizden esirgeme ne ḳadar varsa nuşretiñ

39

ḤARB-İ ‘UMŪMĪ ZAMĀNLARINDA ṢAMSUN VE ḤAVĀLĪSİNDE ṢATILMAḴDA OLAN YŪNĀNĪLERİÑ "BON" VE "BUTON" SİĠARA KĀĠIDLARINA ḲARŞU YAZILMIŞDIR*

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Almayıñ Bon Buton kaġıdlarını
Şād idiñ bāri münkesir vaṭanı

2 İḫtirāşı bugünde öldürüñüz
Rūḥ-ı pāk-ı şehīdi güldürüñüz

3 Atalım ol paçavrayı yā hū
Bizde yoḳmuş ḥaḳīḳaten duyġu

4 Yaralı ülkeye ḫıyānetdir

39 BK 34b-35b; MÜ 12b-13b.

*ḤARB-İ ‘UMŪMĪ ZAMĀNLARINDA ṢAMSUN VE ḤAVĀLĪSİNDE ṢATILMAḴDA OLAN YŪNĀNĪLERİÑ BON VE BUTON SİĠARA KĀĠIDLARINA ḲARŞU YAZILMIŞDIR: BON KĀĠIDI ALANLARA MÜ.

‘Afv olunmaz büyük ḳabāḥatdir

Himmet it ey Ḳuvā-yı Milliyye
Bir an evvel bu fi‘li ḥalleyle

Bizde varken kaġıdlarıñ çeşidi
İçilir mi bugünde Bon kaġıdı

Böyle mi iḳtiżā-yı ḳavmiyyet
Medeniyyet ṣıyānet-i millet

Nerde ṣarf oldıġıñ düşüñ paranıñ
Aşlını añla aldıġıñ yaranıñ

Alınan bu parayla ḳurşunlar
Ḳalbimizde birer birer paṭlar

Bon kaġıd nāmı ḳalḳmalı aradan
Virseler de alınmasun cabadan

Mürtekib görseñiz ḳıyām idiñiz
Hep ḫıyānetle ittihām idiñiz

Ḳardaşım ol paçavrayı atalım
Alana ġayrı boyḳotaj yapalım

Bir de lāzım ṣebāt u ciddiyyet
Ṣatılır mı parayla ḥayṣiyyet

İdelim ittifāḳ almayalım
Ortaya bir nifāḳ ṣalmayalım

Böyle bir dāġ sīneden gitmez

13 MÜ’de mısralar yer değiştirmiştir.
14-BK.

Ehl-i vicdān bunı ḳabūl itmez

16 Bu ḫaṭālar silinmeli zīrā
Bizi laʿnetle yād ider şühedā

40

İSTİḲLĀL ḪARBİ'NDE RUSYA'DAN ḲAYIḲLARLA SİLĀḤ VE CEB-ḪĀNE ṬAŞIYAN ŞAMSUN ÇAPARCILAR HEY'ETİ'NE İTḤĀF-I ʿĀCİZĀNEMDİR*

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Çaparcı Hey'eti ey milli ʿasker
Tevārīḫde size Türk oġlı dirler

2 Size maḫṣūṣdur ʿazm ü metānet
Siziñle iştihār eyler şecāʿat

3 Siziñle müfteḫirdir mülk ü millet
Size medyūn-ı şükrāndır bu devlet

4 Mü'ebbed sizde bāḳī feyż-i Sübbūḥ
Berāberdir siziñle pīriñiz Nūḥ

5 Siziñ evṣāfıñız tārīḫe ʿā'id
Yiter bu istemez başḳa şevāhid

6 Sizi taḳdīr iden taḳdīre şāyān
Şecāʿat çünki sizlerde nümāyān

7 Tecellī eylemiş sizde ḫamiyyet

---

40 BK 35b-36a; MÜ 13b-14a.

*İSTİḲLĀL ḪARBİ'NDE RUSYA'DAN ḲAYIḲLARLA SİLĀḤ VE CEB-ḪĀNE ṬAŞIYAN ŞAMSUN ÇAPARCILAR HEY'ETİ'NE İTḤĀF-I ʿĀCİZĀNEMDİR: SEYYİDÜ'L-ḲAVMİ ḪĀDİMİHÜM ÇAPARCILARA MÜ.

1 Tevāriḫde size Türk oġlı dirler : Siziñle müfteḫir ʿOṯmānlı yurdu MÜ.

‘İbādetden ‘ibāretdir bu ḫıdmet

8 Bu ḫıdmet bir zamān inkār olunmaz
Bulunmaz miṣliñiz bi’llah bulunmaz

9 Açıḳdır gögsüñüz ṭop u tüfenge
Napolyon da yanaşmaz sizle cenge

10 Birer aslansıñız yevm-i vegāda
Muṣırrım ṣābitim bu iddi‘āda

11 Şecā‘at istiḳāmet sizle ḳā’im
Şerefdir nāmıñız Tūrān’a dā’im

41

ḪULÜVV Ü ḪĀMIŻ

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Dirīġā gitdi bir bir derd bilenler
Tükendi gözlerimden yaş silenler

2 Bozuldı intiẓāmı kā’inātıñ
Cihānda ḳalmadı ẕevḳi ḥayātıñ

3 Cihānıñ ẕevḳini gördük geçirdik
Yedik içdik yedirdik hem içirdik

4 Ḳazandıḳ āşinā aḥbāb u yārān
Olurduḳ her gice bir yerde mihmān

5 Bir elde bāde diger elde cānān
Bize eylerdi ġıbṭa ḥūr u ġılmān

41 BK 36b-38b; - MÜ.

6 Şarāb-ı nābı tenhā bir serinde
İçerdik serv-ḳāmetler elinde

7 Ḳarañlıḳda gezerken kūhsārı
Dolardım boyuna zülf-i nigārı

8 Enīsim ḥūr idi cennet sarāyım
Felek her gün öperdi ḫāk-i pāyım

9 İçerken sādelerle sāde bāde
Giderdi büsbütün elden irāde

10 Biterdi başdıġım yerlerde her yıl
Ṣanavber yāsemen nergis ḳaranfīl

11 Gezerken mehveşānla Şāh Ṭaġı'nda
İçerdik bādeler gül yapraġında

12 Doḳunduḳça ḳadeḥ la'l-i nigāra
Ruḫuñ 'aksi düşerdi kūhsāra

13 Süzüldükçe ḫumār gözler derinden
Çemende nergis oynardı yerinden

14 Çıḳarken seyre gündüz māh-peyker
Öperdi pāyını ḫūrşīd-i enver

15 İderken nāz u ġamze āfitāba
Ḥicābından girer meh seḥāba[128]

16 Dönünce ṭāli'im düşdüm naẓardan
Uzaḳlaşdım vefāsız sīm ü zerden

17 Açıldıḳ gül gibi bir anda şolduḳ

[128] Mısrada son tef'ileden önce bir açık hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.

Bitince para ṣanki cāhil olduḳ

18 Alay itdi baña benden yiyenler
Ṣulanmış beyni çoḳ oldı diyenler

19 Ma‘ārifden silindi i‘tibārım
Ḳara cāhil yazıldı der-kenārım

20 Beni itdi nihāyet ḳaḥbe devrān
Baḳup besledigim bir dosta ḳurbān

21 Baba düşmüşse de yoḳdur ziyānı
Zamān bildi beni ben de zamānı

22 Baña öyle gelir ṣanki bu dünyā
Beni maḥv itmek içün olmuş inşā

23 Benim ḳaḥbe felek aldı ḳarārım
Zebūnum tīre-baḫtım iḫtiyārım

24 Vaṭansız ḫānümānsız bir ġarībim
Eḥibbā āşinādan bī-naṣībim

25 Babam yoḳ vālidem yoḳ ḳardaşım yoḳ
Baña cānı yanan bir sırdaşım yoḳ

26 Ḳara baḫtım belālı bir başım var
Fiġānımla tükenmez gözyaşım var

27 Küçükken vālidem gitdi mezāra
Pederden de yetīm ḳaldım dü-bāra

28 Ḫulāṣa görmedik ṣoñ demde rāḥat
Ḫayātım da memātım da eziyyet

29 Neler gördüm neler görmekdeyim ben
Ḫarāb olmuş cihāna geldim irken

30 Beni cennetden al da bir bahāne
Getür yā Rab didim mi bu cihāna

31 Elimde ḳudretim olsaydı bi'llāh
Cihāna gelmez idim böyle güm-rāh

32 Baña öyle gelir ṣanki bu dünyā
Benim derdimle dolmuşdur ser-ā-pā

33 Geniş dünyāda yoḳdur bir diyārım
Ziyāretsiz mezār yalñız mezārım

34 Ölürsem kimseler gelmez namāza
Diyen olmaz kimiñdir bu cenāze

35 İki körpe ḳuzum ġurbet ilinde
Gezerler aç sefīl iller elinde

36 Geçerken yanlarından yār u aġyār
Dimezler ki kimiñdir bu çocuḳlar

37 Ṣorar annesine Ṭūbā mezārım
Babam nerde diye aġlar Acar'ım

38 Dimek dünyāda varmış böyle günler
Olaydı benden evvel kāş bunlar

39 İki yavru buraḳdım bu cihāna
Gözüm arḳamda gitdim ḫākdāna

40 Ne mālım var ne mülküm var ne yārim
Ölürsem yoḳ yazan seng-i mezārım

41 Bu ḥāller olmasaydı şoñ zamānda
Ḳocalmazdım ben ölmezdim cihānda

42 Bozuldı tārumār oldı yuvamız
Bizim Ṣamsun'da ḳaldı āşināmız

42

MÜSTEḤAḲḲINA

[mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün]

1 "Bir gün gelecek ben gibi nālān olacaḳsıñ
İtdikleriñe sen de peşīmān olacaḳsıñ"

2 Bu çarḫ bizim bildigimiz çarḫ ise ḳorḳma
Benden daha bedter ġama cesbān olacaḳsıñ

3 Dünyāyı ser-ā-ser ṭutacaḳ āh u fiġānıñ
Mecnūn gibi il 'āleme destān olacaḳsıñ

4 Oġluñ gezecek ekmek içün ḫāne-be-ḫāne
Muḥtāc-ı zekāt ḥasret-i iḥsān olacaḳsıñ

5 Aḫbābıñı terk eyleyeceksiñ gözi yaşlı
Aġyār-ı cefā-pīşeye derbān olacaḳsıñ

6 Gündüz ḳapanup ḫāneñe eyvāh ideceksiñ
Kābūsa da aḳşamları ḳurbān olacaḳsıñ

7 Nefretle seni yād idecek dehrde herkes
Ḥaccāc gibi la'nete şāyān olacaḳsıñ

8 Öldüm diye feryād ideceksiñ ile ḳarşu

42 BK 39a-40a; MÜ 58b-59b.

Bir loḳma içün çāk-ı girībān olacaḳsıñ

9 Bir bir gelecek ḳarşuña yapdıḳlarıñ aẕlām
Ḍaḥḥāk gibi ḥāl-i perīşān olacaḳsıñ

10 Ḳanlar şaçacaḳsıñ hele eşyāñ şatılırken
Dellāl-ı cefākāra nigehbān olacaḳsıñ

11 Ḫaşmıñ alacaḳ mā-meleğiñ ‘ādī fiyatla
Maḥrūm vaṭan ḫānesi vīrān olacaḳsıñ

12 Sen git diyecek ben gelemem varsa refīḳañ
Esbābına biñ dürlü şitābān olacaḳsıñ

13 ‘Azlim gibi birden çıḳacaḳ bir güni ‘azliñ
Ẕann itme makāmında kemākān olacaḳsıñ

14 Feryād ideceksiñ ki felek öldüm acından
Ḫallāc gibi dāra şitābān olacaḳsıñ

15 Bu devr-i felekdir saña da ḳalmaz o mevḳi‘
Cāhıñ gidecek lu‘bet-i şıbyān olacaḳsıñ

16 ‘Aṭf-ı naẕar it dehre şaḳıñ nef‘e ḳapılma
Görseñ de şafā bir güni giryān olacaḳsıñ

43

NEDĀMET

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

9 Ḍaḥḥāk gibi : Manṣūr-ṣıfat MÜ.
14 Ḫallāc gibi dāra şitābān olacaḳsıñ: Günlerce ḫāk ile yeksān olacaḳsıñ MÜ.
43 BK 40a-40b; MÜ 53b-54b.

I

1 Cināna girdim evelce cinānı añlamadım
Babam getürdi cihāna cihānı añlamadım
2 Ḫayātı añlamadım cāvidānı añlamadım
Mekīni bilmedim aṣlā mekānı añlamadım

II

1 Düşünmeyi severim aġlamaḳsa āmālim
Belālı günlere ḳaldım bozuldı iḳbālim
2 Ḫulāṣa herkese belli bugünki aḥvālim
Zemīnde yandı canım āsumānı añlamadım

III

1 Nedir bu keşmekeş-i iḥtiyāc-ı gün-ā-gün
Olur beşer ṣademāt-ı elemle zār u zebūn
2 Ne gelmemiş ne de gelmez benim gibi dil-ḫūn
Zamāne bükdi belim ben zamānı añlamadım

IV

1 Nedir bu itdigim efġān bilinmedi ḫayfā
Sebeb nedir ne içündür bu güne vāveylā
2 Gözüm açılmadı ġamdan cihānda vā-esefā
Bahārı görmedim aṣlā ḫazānı añlamadım

V

1 Ḫayātı istemem artıḳ memātı pek severim
Cihān gözümde degil kā'ināta muġberrim
2 Ṭoḳunmayıñ baña zīrā şikeste-bāl ü perim
Feżāyı añlamadım āşiyānı añlamadım

44

I Diyār-ı ġurbete düşdüm mekânı añlamadım/Vaṭan belāsına çatdım gümānı añlamadım//Ṣafāyı görmedim aṣlā fiġānı añlamadım/Feżā-yı deşt-i 'ademde emānı añlamadım idāre derdine düşdüm (der-kenar) MÜ.
II Zeminde yandı canım āsumānı añlamadım: Sihām-ı cevr ü cefādan gümānı añlamadım MÜ.
44 BK 40b-41a; MÜ 50a-50b.

ENVER PAŞA'NIÑ ŞARIḲAMIŞ'DAKİ ḪAṬĀSI MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR*

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Āh bī-çāre vaṭan Enver'e ḳurbān olduñ
Endülüs mülki gibi sen de mi vīrān olduñ

2 Aġlıyor ḥāliñe bayḳuş bile feryād iderek
Terk-i dār itdi hümā bülbüle zindān olduñ

3 Ey felek neydi murādıñ bizi aġlar ḳoyduñ
Muṭlaḳā yapdıġıña sen de peşīmān olduñ

4 Şāh idiñ ʿālem-i bālāda vezīriñ var idi
ʿAks-i ruḫ itdi felek māt u perīşān olduñ

5 Ṭur vaṭan bir göreyim ṣoñ nefesimde yüzüñi
Kim bilir kim ne olur belki de pinhān olduñ

6 Görmeyeydiñ bugüni kāş öleydiñ Ḥüsnī
Lāleveş dāġ-ı derūn çāk-ı girībān olduñ

45

BİR BAḲḲĀL LEVḤASI*

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]

1 Muḳaddes bir ṣıfat insān içün ancaḳ ṣadāḳatdir
Felāḥ ile necātıñ mebdeʾi bundan ʿibāretdir

2 Param vardır diye ġāfil ṣaḳın aldanma dünyāya

---

* ENVER PAŞA'NIÑ ŞARIḲAMIŞ'DAKİ ḪAṬĀSI MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR: ĠAZEL MÜ.
1 Enver: -MÜ.
45 BK 41a-41b; MÜ 53b.
* BİR BAḲḲĀL LEVḤASI: BİR DÜKKĀN LEVḤASI MÜ.

Tükenmez bir defîne dehrde ancaḳ ḳanā‘atdir[129]

3 Tevekkülle çalış her ḥālde dünyānıñ sa‘ādātı
Bilā-tefrīḳ ‘ālemde müsāvāta ri‘āyetdir

4 Cihān bir ders-i ‘ibretdir ulü’l-ebṣār içün ḥattā
Pazarda gördigiñ mīzān ṣırāṭa bir işāretdir

5 Ḫayāt-ı cāvidānı istiḳāmetle olur ḥāṣıl
Mu‘allāda cihānı ṭurduran hep istiḳāmetdir

46

ẒAFER VE ṬAYYĀRE BAYRAMI MÜNĀSEBETİYLE

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Mübārek olsun ey millet ẓafer ṭayyāre bayramıñ
Cihānda dā’imā böyle feraḥla geçsün eyyāmıñ

2 Bugün Türk bayramı bir ‘ıyd-ı İslām ‘ıyd-ı ekberdir
Bize bugünleri te’mīn iden Türk’dür ġażanferdir

3 Seni tebrīk içün ey Türk bugün ṭayyāreler gelmiş
Ẓafer bayramını tes‘īd içün eflāke yükselmiş

4 Çalış ṭayyāreye vir ḫıdmetiñde eyleme ihmāl
Seniñ evlād u aḥfādıñ içündür ḳorḳma istiḳbāl

5 Dilinden hem dişinden artsa vir ṭayyāreye muṭlaḳ
Seniñ nāmūs [u] ‘ırżıñ ḳuvvete vābestedir ancaḳ

6 Ecānib günde biñ fersaḫ mesāfe ḳaṭ‘ ider ḥālā
Sen oynarsıñ bütün gün ḳahvelerde pastura ṭavla

[129] El-kanâ’atü kenzün lâ-yefnâ. “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Hadis-i şerif.
46 BK 41b-42a; - MÜ.

7 Degil geşt itmesi bī-cā bugünlerde semāvātı
Hilāli ḥıfẓ içün gökde yarar muẕlim semāvātı

8 Gel ey rūḥ-ı revānım geşt ḳıl ufḳumda ber-mu‘tād
Zamān zīr-i idāreñde semādır emriñe münḳād

9 Bugünde eyledi ‘asker bi-ḥaḳḳın ḫıdmetin itmām
Degil ‘ıyd-i ẓafer belki ẓafer īcād olan bayram

47

ḲIṬ‘A[130]

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]
1 Bütün esbāb-ı ‘ālem menfa‘atdir
Behişti tāneye ṣatdı Peyember

2 Virilmezse para va’llāh bi’llāh
Mü’ezzin de dimez Allāhu ekber

48

ĠĀZĪ PAŞA’NIÑ RESMİ ÜZERİNE YAZILAN BİR ḲIṬ‘A

[mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün]
1 Taḳdīr ider zemīnde olanlar kemāliñi
Yüksel semāya bir de semā öpsün alnıñı

2 Türklük seniñle itmelidir faḫr dā’imā
Bir ṣavletiñle itdiñ anı çünki i‘tilā

47 BK 42a; - MÜ.
[130] *Dîvân*’da 47 numaralı manzûme hem 42a hem de 61b varakları arasında bulunmaktadır. Bu manzûme mükerrer olarak yazılmış olup, ikinci yazımda fark bulunmadığından 61b varağında bulunan manzûme dikkate alınmamıştır.
48 BK 42a; - MÜ.

49

BİR LEVḪA

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Emniyet ḳalḳmış cihāndan i‘timādıñ nāmı var
Āşinālarda nedense eski ḥālet ḳalmamış

2 İsteyenler ölmegi çoḳdur velī geçmez ele
Münselib olmuş ṣadāḳat istiḳāmet ḳalmamış

3 Başlamış aylar gibi günler de taġyīr olmaġa
Ḥāṣılı her şey degişmiş eski lezzet ḳalmamış

50

ĠAZELİYYĀT

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Bir zamān gezdi göñül şevḳ-ile ḳāşāneleri
Seviyor yoḳ olası şimdi de vīrāneleri

2 Ben gibi güşe-i ġurbetde sürünsün ṭursun
Kim ḳapatmışsa İlāhī der-i mey-ḫāneleri

3 Ḳoy ne dirlerse disünler baña bi’llah severim
Yüzüme sögse de ben ṭoġrısı merdāneleri

4 Bize ḳarşu feleginˆ gerdiş-i nā-sāzına baḳ
Men‘ ḳılmış meyi açmış bize ġam-ḫāneleri

49 BK 42b; - MÜ.
50 BK 43a; MÜ 42b.

5 Bu ḳadar ġamze-i ḫūn-ḫˇāra taḥammül olur

6 Görmedim zerre vefā ‘āleme geldim geleli
Allah öldür beni yā gözleri mestāneleri

7 Gitdi Ferhād benim şimdi ser-efrāz-ı cünūn
Ḳays’a isnād olunan diñleme efsāneleri

8 ‘İlm ü ‘irfān paradır nāfile uġraşma Baba
Kim arar yoḳsa parañ sen gibi dīvāneleri

51

ĠAZEL

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Cihānıñ ‘işret ü ‘ayşı ṣafāsı boşdur boş
Şarāb u sāġar u ‘ūd u nevāsı boşdur boş

2 İmāmı müftisi ẓāhir-perestdir yek-ser
Mürīd [ü] şeyḫi riyā būriyāsı boşdur boş

3 Peyember olsa da maḥbūblar vefāsızdır
Cefāsı cānıma minnet vefāsı boşdur boş

4 Mezāra girse de ‘āşıḳ cefādan ayrılamaz
Marīẕ-i ‘aşḳa ṭabībiñ devāsı boşdur boş

5 Ḫayāt sa‘y ile ḳā’im buraḳ ḫurāfātı
Fünūn-ı ḫāżıradan mā‘adāsı boşdur boş

6 Ṭavāfı recmi para Merv ile Ṣafā’sı para

5-BK.
6 Allah: Ese MÜ.
51 BK 43b; MÜ 43a-43b.

Delīli mürşidi şeyḫi fetāsı boşdur boş

7 Teraḳḳiyāt-ı beşerdir netīce-i edyān
Mesīḥ ü Meryem ü Ṭūr u ‘aṣāsı boşdur boş

8 Nedir bu güne ta‘aṣṣub nedir bu renc ü elem
Nebiyy-i muḫterem ü evliyāsı boşdur boş

9 Neler geçirdi cihānda zavallı Ḥüsni Baba
Dime ki beyni şulanmış ḳafası boşdur boş

52

ĠAZEL

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Dil-rübālarda evel ‘ahde vefālar var idi
Keşf iden rāz-ı derūnı meh-liḳālar var idi

2 Oḳ gibi cānı delerdi ġamze-i ḫūn-ḫˇāreler
Çeşm-i cādūda görünmez iddi‘ālar var idi

3 Tīr-i müjgāna hedefdi sīne-i ‘uryānımız
‘İşve vü reftārda mühlik belālar var idi

---

7 MÜ nüshasında beytin üzerine tam olarak okunamayan aşağıdaki mısra ve bir beyit ilave edilmiştir:

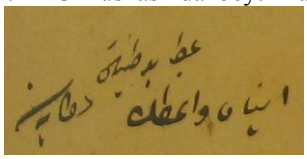

‘Aṭā-i bed-ṭıynetin enbiyā vü vā‘iẓiñ du‘āsına (dizede hece fazla olduğundan vezin de fazla çıkmaktadır)
Yi, iç, yaşa ẕevḳ it inanma vā‘iẓe tek (dizede vezin bozulmaktadır)/Caḥim ü cennet ü devr (?)-i cezāsı boşdur boş (der-kenar) MÜ.
8-BK.
52 BK 44a-44b; MÜ 43b-44a.

4 Eskiden böyle degildi gördigiñ nev‘-i beşer[131]
Āşinālarda şamīmī merḥabālar var idi

5 Ġulġul-ı mīnā-yı mey yalñız ġıdā-yı rūḥ idi
Sāḳi-i gül-çehreden şadra şifālar var idi

6 Dem çekerdik gūşe-i mey-ḫānede āzāde-ser
Dīde-i bīmārda derde devālar var idi

7 Ḳıblegāhım ṭāḳ-ı ebrū mürşidim pīr-i muġān
Elde bāde öñde ḫum serde hevālar var idi

8 Ney gibi teʾşīri vardı ġulġulüñ mey-ḫānede
Hū çeken mestinde pek muḥriḳ ṣadālar var idi

9 Sīm-tenler böyle ḳaçmazdı görünce ‘āşıḳı
Vuṣlatı īmā iden gizli edālar var idi

10 Bilmedik geçdi dirīġā ḳadrini ol günleriñ
Geşt iden deşt-i cünūnı āşinālar var idi

11 Ḳalmamış mihr ü muḥabbet şimdi Ḫüsnī eskiden
Dil-beriñ cevrinde de başḳa şafālar var idi

53

ĠAZEL

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Nāzenīnim gül yüzüñ ḫüsn ü bahā fevḳındedir
Ḫāk-i pāyıñ ḫastegāna tūtiyā fevḳındedir

[131] Yazmada mısranın üzerine “nüsha” kelimesi yazılmış ve metnin yan tarafına bu mısra ilave edilmiştir. Bu mısranın yerinde ana metinde şu mısra bulunmaktadır: “Eskiden ‘uşşāḳ-arā bir cāẕibe mevcūd idi” anlam ve söyleyiş itibarıyla yandaki mısra daha güzel olduğundan ana metne yandaki mısra alınmıştır.
53 BK 44b-45a; MÜ 44a-44b.

2 Ḳaşlarıñ ṭāḳ-ı kilīsā lebleriñ āb-ı ḥayāt
Serv-ḳaddiñ sāyesi ẕıll-i hümā fevḳındedir

3 Küşte-i tīġ-ı ḳażāyım rehberim Āl-i ʻAbā
Ser-güẕeştim fāciʻāt-ı Kerbelā fevḳındedir

4 Ṭā'irim cevvümde serbest āşiyānım bāl u per
Añlamam ḫār u ḫası rūḥum feżā fevḳındedir

5 Beslenir ḫūn-ı cigerle sīnede müjgānlarıñ
Merdüm-i çeşmimde ġamzeñ *lā-fetā* fevḳındedir[132]

6 Ey göñül çāh-ı ẕeḳandan ḳorḳma zīrā dil-beriñ
Ṣafḥa-i rūyunda ḫāli reh-nümā fevḳındedir

7 Ḥüsni'yā *fel yaḍḥakū* ḳavlinden itme inḥirāf[133]
Bir cefāsı mürşidiñ yüz biñ ṣafā fevḳındedir

54

ĠAZEL

[feʻilātün feʻilātün feʻilātün feʻilün]

1 ʻĀşıḳım Ḥaydar-ı Kerrār'a ʻAlī'dir suḫanım
Kerbelā ṭopraġıdır ṭoġrısı mülk-i vaṭanım

2 Rūz u şeb Āl-i ʻAbā ʻaşḳına pervāne gibi
Yanıyor āteş-i ḥasretle ser-ā-pā bedenim

3 Kimse bilmez reh-i ʻaşḳıñda benim çekdigimi
Yanıyor mātem ile mūm gibi fūlād-ı tenim

[132] Lâ-fetâ illâ ʻaliyyün lâ-seyfe illâ zü'l-fikârı. "Ali'den başka genç (yiğit), Zülfikâr'dan başka (keskin) kılıç yoktur. (Ali gibi kahraman kimse, onun kılıcı gibi (keskin) kılıç yoktur)". Hadis-i şerif (?).
[133] Fe'l-yadhakû kalîlen ve'l-yebkû kesîran. "Az gülsünler, çok ağlasınlar!" (Tevbe, 9/82)
54 BK 45a; MÜ 46a-46b.

4 Baña cevr itme felek haydi açıl başımdan
Eylerim āh u fiġān dīde benim eşk benim

5 Yā ʻAlī eyle meded ḥaşrda Ḫüsnī ḳuluña
Yanmasun bir daha dūzaḫda da ḥasret bedenim

55

ĠAZEL*

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]
1 Ben mest-i elestim mey-i ḫūn-āb-ı ezelden
Peymāne-serim güm-şodeyim ḳorḳmam ecelden

2 Ceddim gibi ben cenneti bir tāneye virdim
Ḫāl-i siyehiñ ḳıymetini añla bedelden

3 Medḥ itme baña cenneti vāʿiẓ yiter artıḳ
Ben ayrılamam cennet içün böyle güzelden

4 Biz ġulġul-ı mīnā-yı mey-i nāba alışdıḳ
Ḫāk-i serimiz mey ile yoġrulmuş evelden

5 Baḳma bize Mücrüm gibi ey sāḳi kerem ḳıl
Evvel baña şuñ bādeyi üstündür el elden

56

ĠAZEL

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
1 Yeter ey ġamze-i ḫūn-ḫˇār eritdiñ cigeri

55 BK 45b; MÜ 46b-47a.
* ĠAZEL: ĠAZEL-İ MÜCRÜM'E NAẒĪRE MÜ.
56 BK 45b-46a; MÜ 47a-47b.

Oldı bī-çāre göñül tīr-i müjeñ derbederi

2 Ṣervetim āh u fiġān ḫūn-ı ciger ḳūtumdur
İstememem başına degsün feleğiñ sīm ü zeri

3 Yaḳıyor āhım odı ḫaymesini Leylā'nıñ
Varsa şöndürsün anı Vāmıḳ u Ḳays'ıñ hüneri

4 Gelecek aġlama yāriñ didiler bayramda
Ḳaldı yollarda gözüm çıḳmadı aṣlā ḫaberi

5 Oldı āzāde göñül ġamze-i ḫūn-ḫˇārından
Çeşm-i cādūsı nihāyet beni ṭutdı içeri

6 Ḳalmadı çekmedigim derd ü belā 'ālemde
Haydi gelsün göreyim bir de ḳażā vü ḳaderi

7 İtme ey ḳuṭb-ı zamān herkesi Manṣūr'a ḳıyās
Ḥüsni'niñ Āl-i 'Abādan da füzūndur kederi

57

ĠAZEL

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]
1 Kimdir çeken benim gibi yāriñ cefāsını
Hep ḫāk-i pāyına aḳıtan göz ḳarasını

2 Atdı felek 'adem diyārına cism-i zebūnumı[134]
Çoḳ gördi mülkümüñ baña āb u havāsını

3 Dirler ki var ḳubede bir bād-ı şurṭa-ḫīz[135]

57 BK 46a-46b; MÜ 47b-48a.
[134] Mısrada hece fazla çıkmaktadır.
[135] Mısranın üçüncü tef'ilesinde vezin bozulmaktadır.

Ben görmedim cihānıñ o bād-ı ṣabāsını

4 Kimse gelüp bu derdimi bir kerre ṣormadı
Dostuñ da añladım bu zamānda vefāsını

5 Kim atdı bilmedim beni bu dār-ı ġurbete
Virsüñ görüm müsebbibiñ Allāh belāsını

6 Dil oldı bend zülfine bir sāde dil-beriñ
Ben görmedim gören de bulunmaz rehāsını

7 Fażla görünce muṣḥaf-ı ḥüsnünde ḫālini
Sildim dilimle kilk-i ḳażānıñ ḫaṭāsını

8 Varken cihānda muṭrib ü sāḳī mey ü rebāb
Diñler mi kimse āh u elem mācerāsını

9 Gördükde nūr-ı vechini Ḥüsnī Kelīmveş
Ṭūr-ı muḥabbet içre buraḳdı ʻaṣāsını

58

ĠAZEL

[fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün]

1 ʻĀlem-i heşt ü behiştiñ sen gibi raʻnāsı yoḳ
Rūyıña beñzer cihānıñ bir gül-i zībāsı yoḳ

2 Dün gice gördüm çekilmişdir ruḫından kāküli
Añladım ki kākülüñ ruḫla bugün ġavġāsı yoḳ

3 Cüzʾi ferdi āhımıñ yaḳdı ser-ā-ser ʻālemi
Ḳubbeyi doldurdı eşkim başḳa bir mecrāsı yoḳ

58 BK 46b-47a; MÜ 48a-48b.

4 Gösterir devr-i ruḫında ḳudretin kilk-i ḳażā
Ṣanki ḫaṭṭ-ı kūfidir imlāsı var inşāsı yoḳ

5 Boynuma bār-ı girāndır ṭurresi yāriñ faḳaṭ
Ġamze-i cādūsınıñ bir göz ḳadar icrāsı yoḳ

6 Ḫāli ḫālī noḳṭadan olduḳça beñzer ḫālime
Muṣḥaf-ı ruḫsārda iẓhārı var iḫfāsı yoḳ

7 Bir işāretle didim aldanma ey dil ḳaşlara
Ẕülfiḳār-ı Ḥaydar'ıñ bir ḳaş ḳadar imḥāsı yoḳ

59

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Ḳıble-i 'uşşāḳ cāna meh-cemāliñdir seniñ
Lāleveş dāġ-ı derūnum vehm-i ḫāliñdir seniñ

2 Bir mu'ammādır dehāniñ kimse bilmez sırrını
Noḳṭa[y]ı iṯbāt iden hep ḳīl ü ḳāliñdir seniñ

3 Ḳāmetiñ ḥaşr-ı ḳıyāmet nāmına müṯbet delīl
Rü'yeti iṯbāt iden şevḳ-i viṣāliñdir seniñ

4 Ḳadrimi a'lā iden 'uşşāḳ ara ey meh-cebīn
Vuṣlatı īmā iden gizli suāliñdir seniñ

5 'Aks ḳılmış dīdeye ḫāliñ görenler ṣanmasın
Merdüm-i çeşmimde yer ṭutmuş ḫayāliñdir seniñ

60

ĠAZEL

59 BK 47a-47b; MÜ 48b-49a.
60 BK 47b; MÜ 49a-49b.

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Tārumār-ı zülfüñi gördükçe efsūn aġlıyor
Şīve-i reftārıña baḳdıḳça gerdūn aġlıyor

2 Noḳṭadan ḫāli diye göñlüm ṭutuldı kāküle
Merdüm-i çeşmim anıñçün muttaṣıl ḫūn aġlıyor

3 Şevḳ-i vaṣlıñla güler herkes velī bī-çāre dil
Aġlıyor ẓıll-i hümāda ṣanki Ḳārūn aġlıyor

4 Ḥasretiñden sīne-i çāk-ı girībānım gören
Rūz u şeb beytü'l-ḥazende zār u maḥzūn aġlıyor

5 Hep aḳan ḫūn-ı cigerdir ġamze-i ḫūn-ḫˇār ile
Dīde-i giryānıma Seyḥūn u Ceyḥūn aġlıyor

61 *

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Kim dimiş Mecnūn'uñ 'aşḳa ben gibi isnādı var
Ders-i 'aşḳı benden almış lākin isti'dādı var

2 Kūhken Ferhād'ı Ḳays'ı eyleyen Mecnūn-ı zār
Sensiñ ey şirīn-dehen Leylī'niñ ancaḳ adı var

3 Çıḳmadı bī-cā yire devr-i ruḫuñda ḫaṭṭ u ḫāl
'Āşıḳıñ böyle mü'eşşir bilmeli (?) feryādı var

4 'Ālemi tenvīr iden nūr-ı cemāliñdir seniñ
Ḳalmamış şemsiñ nüfūẕı senden istimdādı var

5 Nüktedāndır dil-berim añlar ġazel telmīḥini

---

61 BK 48a; MÜ 49b.

* Başlık: ĠAZEL NŪRU'LLĀH NĀFİẔ BEG'E NAẔĪRE MÜ.

Eylemiş şi‘re heves Ḥüsnî gibi üstādı var

62

ĠAZEL

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Kūy-ı dildāra eger düşse ḳażārā güẕerim
Görünen nüh feleginñ saḳfını berbād iderim

2 Kimseye yapmadı bu çarḫ baña yapdıġını
Geçse bi’llah elime üf diye ḳanın içerim

3 Bir zamān ben de dolaşdım ḥarem-i dildārı
Ḥālime şimdi baḳıñ kim ne ṣıfat derbederim

4 Duş-ı mey-ḫānede meydān oḳudum ‘uşşāḳa
Şöhret aldı bütün āfāḳda artıḳ eşerim

5 Āb-ı kevşerle beni itme tesellī zāhid
Menzilim meykededir pīr-i muġān rāhberim

6 Ṣabr ḳıl Ḥüsni yiter kimseden itme şekvā
Beni bu ḥāle ḳoyan hep ḳaderimdir ḳaderim

63

ĠAZEL

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 İntiẓār-ı yār ile itdim yine aḳşamımı
Gelmedi teskīne kimse ḳorḳudan ālāmımı

62 BK 48a-48b; MÜ 49b-50a.
63 BK 48b-49a; MÜ 50b-51a.

2 Dün gice rü’yāda yāriñ zülfüne baġlandı dil
Bilmedim ḫayr eylesün Allāh benim encāmımı

3 Ben ne bed-baḫtım İlāhī kimse ṣormaz ḥālimi
Eşk-i çeşmimle geçirdim bu sene bayramımı

4 Eyledim īṣār cānım ḫāk-i pāy-ı rāhına
Ġālibā az gördi yārim bu ḳadar ikrāmımı

5 Ṣıḥḥatimden yoḳ ümīdim intiḳāmım ḳalmasun
Ben ölürsem milletim ḫaṣmımdan alsun kāmımı

6 Bilmedim nerden felek benle ‘adāvet baġladı
Cāmımı itdi şikest dökdi mey-i gülfāmımı

7 Mācerā-yı ‘aşḳımız dünyāya ṣaldı velvele
Ḥüsni’yā eyler taḫāṣī kim işitse nāmımı

64

ĠAZEL

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Felek üftādegāna meclis-i rindānı çoḳ gördüñ
Belā-yı çāh-ı rindāna meh-i Ken‘ān’ı çoḳ gördüñ

2 Marīż-i ‘aşḳıñ oldum ṣormadıñ bir kerre aḥvālim
Zülāl-i la‘l-i nābıñdan baña dermānı çoḳ gördüñ

3 Neler isnād ḳıldıñ bizim ülfetde Züleyḫā’ya
Taḥassür eşkini teskīn içün dāmānı çoḳ gördüñ

2 Beyit MÜ’de 3. sıradadır.
3 beyit MÜ’de 2. sıradadır.
64 BK 49a-49b; MÜ 51a-51b.

4 Viṣāl-i yārdan mehcūr olan ‘uṣṣāḳ-ı nālāna
Fiġān u āh u nāle itmege vīrānı çoḳ gördüñ

5 Nigārā çekdigim bu renc u bu miḥnet yiter artıḳ
Mübārek pāyına neẕr itdigim bu cānı çoḳ gördüñ

6 Ḥabāb-ı eşk-i çeşmim mevce urduḳça firāḳıñda
Belā-yı seylabına mecraçün ‘ummānı çoḳ gördüñ

7 Ḥaṭ-ı dildāra Ḥüsnī terk-i ser ḳıldıñsa ‘aşḳ olsun
Erenler pīri olduñ Ḥażret-i Selmān’ı çoḳ gördüñ

65

ĠAZEL

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Gezme ṣaḥrāyı göñül menzil-i cānāna yanaş
Terk ḳıl ṣavma‘ayı meclis-i ‘irfāna yanaş

2 Ġam yime bāde içün ‘ömrüñi virme bāde
Reh-i mey-ḫāneyi ṭut bildigiñ iḫvāna yanaş

3 Arama ‘āciz ü bī-çāreyi maḥv itmek içün
Hüneriñ varsa felek meclis-i rindāna yanaş

4 Kākülüñ ḳaydını ey dil çekerek inceldik
Eceliñ gelmiş ise zülf-i perīşāna yanaş

5 Ḥūriler cilvesine Ḥüsni ṣaḳıñ aldanma
İtme terk ‘ādetiñi sen yine ġılmāna yanaş

6-BK.
65 BK 49b; MÜ 51b-52a.
1-MÜ.

66

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Güzeller geldi dünyāya dirīġā iḫtiyār olduḳ
Kesildi tāb u ṭāḳat yāre ḳarşu şermsār olduḳ

2 Aġardı mūy-ı ser ḥayfā vaḳitsiz oldı göz görmez
Naẓardan düşdük artıḳ ses çıḳarma kem-‘ayār olduḳ

3 Silindi sīm-tenler defterinden ismimiz ẕāten
Feżā-yı ‘aşḳda Mecnūn gibi ṣaḥrāya bār olduḳ

4 Viṣāl-i yār ile kām aldı herkes bizim ülfetde
Faḳaṭ bī-çāre biz ‘aşḳıñ yolunda tārumār olduḳ

5 Raḳībe ser-fürū itmek girāndır ‘āşıḳa nā-çār
Vefāsız dil-beri görmek içün aġyāra yār olduḳ

6 Kim itmiş bed-du‘ā bilmem bize ḥaḳsız yere eyvāh
Süründük künc-i miḥnetde nihāyet ḫāksār olduḳ

7 İderdik bāde ikrām mehveşāna bir zamān şimdi
Der-i mey-ḫānede Ḥüsnī gibi bī-i‘tibār olduḳ[136]

67

ĠAZEL

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Getür ey sāḳi bir bāde uşandım bī-vefālardan
Gören varsa baña göster vefā ol meh-liḳālardan

66 BK 49b-50a; MÜ 106b.
[136] MÜ’de bu şiirin yanına kırmızı kalemle yazılmış tam olarak okunamayan yazılar bulunmaktadır.
67 BK 50a-50b; MÜ 45a-45b.

2 Çekildim inzivāya çarḫ-ı dūnuñ inḳılābından[137]
Zebūnum tīre-baḫtım yandı ḳalbim āşinālardan

3 Gözüm giryān sīnem çāk ḳalbim ḫāne-i ġamdır
Ne ister ben gibi bilmem felek baḫt-ı ḳaralardan

4 Alışdım āh u efġāna enīsim dā'imā ġamdır
Baña bunlar hedāyādır vefāsız dil-rübālardan

5 Ölümdür çāresi 'aşḳıñ ṭabīb uġraşma nabżla
Ṣaġalmaz bir daha geçmiş benim derdim devālardan

68

ĠAZEL

[mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün]

1 'Aleyhimde raḳībler gizlice dildāra yazmışlar
Bütün mektūm-ı esrārım ulu serdāra yazmışlar

2 Yazarken herkesiñ levḥ-i melā'ik ḳısmetiñ yalñız
Beni Mecnūn-ṣıfat defterde baḫtı ḳara yazmışlar

3 Marīż-i derd-i 'aşḳım çāresāzım yoḳ ḫadengiñden
Çıḳan bīgāne ḳarşu sīnemi ṣad-pāre yazmışlar

4 Görünce muṣḥaf-ı rūyunda ḫaṭṭı baş virir yaram
Dimek ki sīne dāġıñ nüsḫa-i ruḫsāra yazmışlar

5 Esīr-i ṭurre-i Leylī'yim artıḳ ṭoġdıġım günden
Beni deşt-i cünūna müstaḳil āvāre yazmışlar

[137] MÜ nüshasında bu mısranın üstü çizilip oldukça silik bir başka mısra ilave edilmiştir.
68 BK 50b-51a; MÜ 44b-45a.
3 yoḳ: -BK.

6 Esīr-i ġurbetiz çāh-ı belāya ṭıfl iken düşdük
Cefā azmış gibi bir de bizi ḫünkāra yazmışlar

7 Ne bilsün ḳadrini Ḥüsnī gibi şā‘irleriñ cühhāl
Bütün mektūm-ı esrāriñ ṭutup serdāra yazmışlar

69

ĠAZEL

[mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Ṭarīḳ-i ‘aşḳda ‘ālī-cenābımız yoḳdur
Ġulām-ı ḥalḳa be-gūşuz meābımız yoḳdur

2 Raḳīb saḳī bize bādemiz yürek ḳanı
Cigerden özgemizçün kebābımız yoḳdur[138]

3 Ne müftiyiz ne müderris ne mürşid ü ne faḳīh
Ḫudā’dan özge şey’e intisābımız yoḳdur

4 Amāndı sāḳi ayaġıñ esirgeme bizden
Ki bizim ‘ayşda naḳl-i şarābımız yoḳdur

5 Ne ḳadar cevr ü cefā varsa hepsini gördük[139]
Ḳabirde virmege artıḳ ḥesābımız yoḳdur

6 Ḫali hicr ḳaşı miḥrāb Ka‘be’dir zülfi[140]
Cemāl-i yārdan özge kitābımız yoḳdur

7 Tecelli eylemiş Ḫaḳ sende ey melek-sīmā[141]
Ḫudā disek saña ḥāşā ḥicābımız yoḳdur

---

69 BK 51a-51b; - MÜ.

[138] Mısrada ikinci tef’ilenin ikinci hecesinde açık hece eksikliğinden dolayı vezin bozulmaktadır.

[139] Mısrada ilk tef’ilede vezin bozulmaktadır.

[140] Mısrada ilk tef’ilede vezin bozulmaktadır.

[141] Mısranın ikinci tef’ilesinde vezin bozulmaktadır.

8 “Hemīşe şi‘r yazar mey içer güzel severiz
Ziyāde fi‘le bizim irtikābımız yoḳdur”

9 Şarāb-ı nābı niçün içmediñ cihānda Baba
Dinlese rūz-ı cezāda cevābımız yoḳdur[142]

70

BĀDE ŻİYĀFETİNDEN NÜKŪL İDEN BİR ARḲADAŞI TAḤDĪD*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Yaḳdı āfāḳı ser-ā-ser eşer-i dūd-ı ġamım
Artıyor kākül-i cānān gibi her gün elemim

2 Bāde-i bezm-i elest ile vücūdum memlū
Tāk-ı ra‘nā yetirir dehrde ḫāk-i ḳademim

3 Yed-i beyżā dinilen kilk-i füsunsāzımdır
Ṣırasında oḳuyor Nef‘i’ye meydān ḳalemim

4 Görmedim Tañrı bugünlerde celālinden eşer
Ġālibā sehm-i ḳażā alnıma yazmış ‘ademim

71

FERYĀD

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Kime şekvā idim çarḫ-ı felekden
Tükendi ṭāḳatim āh eylemekden

[142] İlk tef’iledeki “dinlese” kelimesinin ilk hecesi vezni bozmaktadır.
70 BK 51b-52a; MÜ 16a.
* BĀDE ŻİYĀFETİNDEN NÜKŪL İDEN BİR ARḲADAŞI TAḤDĪD: ŞĀ‘İRĀNE BİR TELMĪḤ MÜ.
71 BK 52a-52b; MÜ 55a-55b.

2 Yetişdi āsumāna āh u zārım
Tenimde ḳalmadı aṣlā ḳarārım

3 Büküldi ḳāmetim döndi kemāna
Beni maḥv eyledi ḳaḥbe zamāne

4 Ġam-ı firḳatle geçdi rūzgārım
Ḫazāna inḳılāb itdi bahārım

5 Ḫarām oldı baña sensiz ma‘īşet
Cihāndan eyledim bi’llāh nefret

6 Yetiş imdādıma yā Rabbi yandım
Vefāsız yārdan bıḳdım uṣandım

7 N’olaydı bu cihāna gelmeyeydim
Seniñ tek bī-vefāyı görmeyeydim

8 Naṣībim dā’imā cevr ü elemdir
Enīsim firḳatiñde derd ü ġamdır

9 Gice gündüz işimdir āh u nāle
Düşürdüñ ey felek cismim zevāle

72

ZÜGÜRTLÜK

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Ṭaḳ didi cāna zügürtlük cigere açdı yara
Yetiş imdāda İlāhī ne ma‘āş var ne para

72 BK 52b-53a; MÜ 60a (der-kenar).
Bu şiir MÜ’de iki yerde bulunmaktadır. İlki 57a ʿdadır, fakat nüshada bir varak eksik olduğundan şiir bu varaklar arasında eksiktir. Bir de bu şiir 60a ‘daki şiirin yanına kurşun kalemle yazılmıştır. Buradaki şiir metni tamdır.

2 Gitdi mey-ḫānede hep mā-melegim yaġmaya
Esdi esrāra laṭa ḫırḳayı ḳoydum ḳumara

3 Geldi ḳış evde bugünler ne şarāb var ne raḳı
Def‘ içün derd ü ġamı bāri bulunsa siġara

4 Eskiden maşrabasız küpden içerdik bāde
Bir ḳadeḥ ṣu içeriz şimdi pazardan pazara

5 Bilmiyor kimse cihān içre benim çekdigimi
Çıḳmaz oldum gice de borçludan aşlā pazara

6 Hele ev ṣāḥibine ḳarşu tükenmiş yalanım
Öf dimez öldigimi görse benim āşikare

7 Üç vaẓīfem var idi gitdi elimden bir bir
Meteliksiz gezerim yolda bugünler avare

8 Ḫāne-ber-dūşum İlāhī ne pulum var ne param
Bir sarāydır elime geçse benim bir maġara

9 Atdılar ben gibi bī-çāreyi tenhā soḳaġa
Ḳalmışım şimdi çamurlarda ġarīb āvāre

10 Baña çoḳ gördi felek saḳfı çürük bir oṭayı
İtdi muḥtāç bu ġurbetde beni aġyār

11 Alacaḳlı peşimi ġayẓ ile ta‘ḳīb idiyor
Ḫüsni’yā ṣaplı bıçaḳ şimdi dayandı damara

---

2 MÜ’de 4. sıradadır.
3 MÜ’de 3. sıradadır.
4 MÜ’de 2. sıradadır.
5 cihān içre: bu Ṣamsun’da MÜ.
8 Bir sarāydır elime geçse benim bir maġara: Aldı ḳapdı evimi menzilim oldı maġara MÜ.
9-BK (57a MÜ).
10-BK (57a MÜ).

73

ĠAZEL

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 İlāhī cānımı al bıḳdım artıḳ bī-vefālardan
Nedir bu çekdigim yıllarca bilmem meh-liḳālardan

2 Reh-i ‘aşḳında yāriñ terk-i ser ḳıldımsa ma‘ẕūrum
Ṭarīḳ-i ‘aşḳda biz böyle gördük pīşvālardan

3 Çekildim inzivāya çarḫ-ı dūnuñ inḳılābından
Zebūnum tīre-baḫtım yandı ḳalbim āşinālardan

4 Enīsim dāġ-ı sīne bāde-i nābım ciger ḳanı
Baña bunlar hedāyādır vefāsız dil-rübālardan

5 Esīr-i zülf iken dil uġradı bir göz belāsına
Ḫudā ḫıfẓ eylesün ḫaşmım da olsa iftirālardan

6 Gözüm giryān baġrım ḳan sīnem çāk çāk olmuş
Ne ister ben gibi bilmem felek baḫt-ı ḳaralardan

7 Vaẓīfe menfa‘at ḫaṭdır bütün esbābı her şey’iñ
Uṣandım bıḳdım artıḳ menfa‘atsiz merḥabālardan

8 ‘İlācı ḳalmamış ‘aşḳıñ ṭabīb uġraşma bī-hūde
Ṣayarlar ṣıḥḥat-i ‘aşḳı mezār içre devālardan

9 Bilenler bilmez oldı şimdi artıḳ Ḫüsni-yi zārı
Ḳaçar herkes gelir baḳ baḳ diye Ḫüsnī Babalardan

---

73 BK 53a-53b; MÜ 105b-106a.
3-BK.
4-BK.
6-BK.

74

ĠAZEL*

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 “Göñül tā var elinde cām u mey tesbīḥe el vurma”
Güzel gördüñ mi ḳaç la‘net ṣaḳın yanında oṭurma

2 Yetişdi ṣüṣli tanḳolar dirīġā iḫtiyār olduḳ
Olaydım kāşki yirmi yaşında bıyıḳları burma[143]

3 Ayaḳda ince bir çorab içinde parlıyor baldır
Muraṣṣa‘ bir ḫoṭoz üstünde a‘lā la‘lden arma

4 İder taḥrīk nefsi ihtirāz itdikçe endāmı
Zülāl-i la‘lfāmıñ ben gibi bī-çāreye ṣorma

5 Ṣaḳınma kimseden yavrum ṭolaş serbestçe dünyāyı
Niḳāb altında aṣlā gül gibi ruḫsārı ṣoldurma

6 Düşünme kā’inātı at kemend-i sehmiñ ‘uṣṣāḳa
Çalış zīr-i felekde rızḳıñı aġyāra yuddurma

7 Libāsın aṣlı başdon yudan bir züppeye ṣordum[144]
Didi ki böyledir monşer bugün İsviçre’de ḳurma

8 Ṣoran yoḳ ḥāliñi öldüñ mi Ḥüsnī yoḳsa ḳaldıñ mı
Saña bir ḥişşe çıḳmaz nāfile sen kendiñi yorma

---

74 BK 53b-54a; MÜ 99a-99b.

* ĠAZEL:TANḲO MÜ.

1 Güzel gördüñ mi ḳaç la‘net ṣaḳın yanında oṭurma: Belā ehline uyma anlar ile ṭurma oṭurma MÜ.

[143] Mısranın üçüncü tef’ilesinde vezin bozulmaktadır.

4 Zülāl-i la‘lfāmıñ: -BK.

7-BK.

[144] Mısrada bir açık hecenin eksikliğinden dolayı vezin bozulmaktadır.

75

ṬUĠYĀN

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

I

1 Bu muḥīṭiñ yegāne şāʿiriyim
Ḳalemim istinādgāhımdır
2 Üdebānıñ kemīne çākeriyim
Eşeri dāʾimā penāhımdır

II

1 Baʿżen eyler ṭabīʿatım ṭuġyān
Ṭoḳunur zülf-i dil-bere ḳalemim
2 Beni teşnīʿ ider bütün iḫvān
Bilmeden mācerā-yı derd ü ġamım

III

1 Māżiden herkes iftiḫār eyler
Ḥāle ḳarşu cevāp yoḳ heyhāt
2 Ātiye muntaẓır gürūh-ı beşer
İnneme'l-aʿmālü bi'n-niyyāt[145]

IV

1 Añlamaz kimse sırr-ı Yezdān'ı
Lāf açar şaḫne-i ṭabīʿatdan
2 Ḳalḳışır iʿtirāża ekvānı
Bir ḫarf çaḳmadan ḳırāʾatdan[146]

V

1 Biz de eski ḳalenderiz sāḳī
Sen gibi āşinālarım çoḳdur

---

75 BK 54a-54b; MÜ 54b-55a.
III Ḥāle ḳarşu cevāp yoḳ heyhāt: Ḥāl ise bir nümūne-i ʿaraşāt MÜ.
[145] "Ameller niyetlere göredir". Hadis-i şerif.
[146] "ḫarf" kelimesinde vezin bozulmaktadır.

2 Müflisiz lîk nāmımız bāḳī
Sīm ü zerden naṣībimiz yoḳdur

76

ḲIṬ‘ALAR

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
1 İtmesün bir kimseyi Allāh faḳīr
Ölmeden başḳa aña yoḳdur ‘ilāc

2 Ançe şīrān-rā konend rūbeh mizāc
İḥtiyācest iḥtiyācest iḥtiyāc

77

[mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün]
1 Zindānda çürür bütün yigitler
Yurdı dolaşır semiz işekler

2 Arslanlar ölür bugün acından
Keklik etini yiyor köpekler

78

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]
1 İyi yāhūd fenāyım sen ḳarışma
Ḳabūl itmiş beni bir kerre devlet

2 Bilir herkes benim alnım açıḳdır
İdersem ḳaḥbeyim nā-merde minnet

---

76 BK 55a; - MÜ.
2 Aslanları, tilki tabiatlı yapan şey; ihtiyaçtır, ihtiyaçtır, ihtiyaç.
77 BK 55a; - MÜ.
78 BK 55a; - MÜ.

79

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Bulmadım bir iş cihānda bī-ġaraż
Cennete vābestedir hep merḥamet

2 Eylemezdi kimse ḫıdmet kimseye
Olmasaydı ortada bir menfa‘at

80

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Bilmiyor kimse benim çekdigimi
İskelet ḥālini almış bedenim

2 Herkesiñ derdini ben diñliyorum
Derdimi diñlemiyor kimse benim

81

[mef‘ūlü fā‘ilātün]
Vir būsemi ‘azīzim
Artıḳ tıraş olunduk
Maḥẕūr ḳalḳsa ẕāten
Me‘lūl ‘avdet eyler

82

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
Elliden fażla yaşım var yine göñlüm seviyor
Gerdeni ince beli la‘l gibi gül yanaġı

79 BK 55b; - MÜ.
80 BK 55b; - MÜ.
81 BK 55b; - MÜ.
82 BK 55b; - MÜ.

83

[mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Cihānıñ eñ deni insānı bildigiñ vāʿiẓ
Rezīl ü laʿnete şāyeste gördigiñ vāʿiẓ

2 Yerine ḳāʾim olur ḳalḳsa arżdan şeyṭān
Anıñla mescide birlikde girdigiñ vāʿiẓ

84

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Olduñ benimle il gibi evvelce āşinā
İtdiñ şoñunda Ḳays-ṣıfat derbederini

2 Olsun ḥelāl ḳanımı dök ḳorḳma ey perī
Yevm-i cezāda ṭutsam eger ḳucayım seni

85

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]
Olmasa küfr dirim bī-pervā
Evelā para ikinci Mevlā

86

[mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Para tükendi pulum bitdi iʿtibār söndi
Elimde ḳaldı mücerred din ile īmānım

2 Beni bu ḥāle ḳoyan ʿāʾile düşüncesidir
Teʾehhül itdigime biñ defʿa peşīmānım

83 BK 56a; - MÜ.
84 BK 56a; - MÜ.
85 BK 56a; - MÜ.
86 BK 56a; - MÜ.

87

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]

1 Yalñız benim ʿālem içre meʿyūs
Her yerde ṭarab ṣafā dügünler

2 Ben yār ile ẕevḳ bekler iken
Rü'yā gibi geldi geçdi günler

88

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Aġlarım şimdi hep geçen günüme
ʿAşḳdan başḳa yoḳ imiş bir şey

2 O ḳadar añladım ki ʿālemde
Boş imiş tekyelerdeki ḥay ḥay

89

[mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

Faż̈ilet ehline ḳarşu fedā-yı cān iderim
Peşinde faḫr ile dā'im gedā gibi giderim

90

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 İtmedim kimseye aṣlā minnet
Bilmeden yapdı isem maḫzūnum

2 Yaşadım ḫānıḳa-i ʿālemde

87 BK 56b; - MÜ.
88 BK 56b; - MÜ.
89 BK 56b; - MÜ.
90 BK 56b; - MÜ.

Millet ü devletime medyūnum

91

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Eyleme tekdīr beni mollā diye
İḫtiyācım yoḳ ‘azīzim kimseye

2 Ṣorsalar kimsiñ cevābında dirim
Dünyada alın açıḳ bir şā‘irim

92

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

Yatıyor ḫasta ḳorḳma ḳalḳacaḳ bir gün[147]
Ḳaç def‘a böyle yatdı ḳalḳdı Baba

93

SEKSEN BEŞ YAŞINDA TE’EHHÜL İDEN BİR ẒĀT ḤAḲḲINDA YAZILMIŞDIR

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Āferīn ey sāl-ḫorde boş degilmiş ṭurdıġıñ
Tam gözünden vurduñ işte yüz yaşında durnayı

2 Eyledi bi’l-fi‘l ibṭāl kīriñiz bu düstūrı
Sekseninde ögrenen maḥşerde çalar zurnayı

94

91 BK 57a; - MÜ.
92 BK 57a; - MÜ.
[147] Mısrada bir hece fazla çıkmaktadır.
93 BK 57a; - MÜ.
94 BK 57b; - MÜ.

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Ne ḳadar ḫıdmet eyledimse yine
Beni aşlā begenmedi millet

2 Ben de yazdım kitābıma bir şey
Kimi raḥmet oḳur kimi laʿnet

95

[11'li hece vezni]

1 Elli yıl yaşadım bir gün görmedim
ʿĀlem ilerledi ben ḳaldım geri

2 Dünyāyı da gördüm yalñız bilmedim
Ölecegim güni yatdığım yeri

96

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]

1 Biz cevr ü cefāla uġraşırken
Yol ṭutdı evel ṣafā sürenler

2 Ben of dimeden ecel yetişdi
Rü'yā gibi geldi geçdi günler

97

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]

1 N'oldı bu cihāna bilmedim ben
Dünyādakiler bile degildi

2 Her kimseye yardım eyledimse

95 BK 57b; - MÜ.
96 BK 57b; - MÜ.
97 BK 57b; - MÜ.

Āḫir başıma belā kesildi

98

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Geçse zāhid elime ṣu gibi ḳanın içerim
Pezevengiñ n'ideyim cāmiʿ olupdur durağı

2 Kime şekvā ideyim ben daḫı şaşdım ḳaldım
Ramażān gelmiş evimde ne şarāb var ne raḳı

99

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Gitdi göre benimle derd ü ġamım
Yazmadım ḳorḳudan da bildigimi

2 Ben gidenden ṣoñra cihāndakiler[148]
Añlasunlar benim de çekdigimi

100

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]

1 Ben ṣabr iderim bu ẓulme lākin
Yapdıḳlarına zamān utansun

2 Ben söyliyorum da ıżṭırārı
O kelmeleri duyan utansun

101

98 BK 58a; - MÜ.
99 BK 58a; - MÜ.
[148] Mısrada "ṣoñra" kelimesinde vezin bozulmaktadır.
100 BK 58a; - MÜ.
101 BK 58b; - MÜ.

ŞAMSUN'DAN AYRILIRKEN

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Hicrāna yoḳ taḥammülüm artıḳ zamānede
Menḥūs ölüm didikleri bilmem ki nerdedir

2 Tam yirmi yıldı ḳahrımı çekdi bu yer benim
Gitsem de Ḳonya'ya yine göñlüm bu yerdedir

102

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]

Keẕā

1 Böyle hicrāna taḥammül mi olur
Çekmemiş çekdigimi Mecnūn da

2 Gözlerimden dökülen ḳan yaşdan
Lāleler baş virecek Ṣamsun'da

103

ḲONYA'YA

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Añlamaḳ tārīḫ ile müşkilse Türk'i bir defʿa
Seyr idiñ ʿibret göziyle Ḳonya'nıñ āṣārına

2 Ceybini ṭoldurmaġa dalmış gelen vālīleri
Baḳmamış kimse zavallı Ḳonya'nıñ iʿmārına

104

102 BK 58b; - MÜ.
103 BK 58b; - MÜ.
104 BK 59a; MÜ 99b (der-kenar).

BÜYÜK ĠĀZĪ'YE*

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]

1 Ey bāni-i devlet saña Türk milleti medyūn
Yoḳken neferiñ ordular itdiñ hemen īcād

2 Tārīḫ-i ẓafer olmalı nāmıñ şu cihānda
Zīrā ki sönen bir ẓaferi eylediñ īḳād

105

ḲONYA MAʿĀRİF EMĪNİ ʿALĪ RIŻĀ BEG'E

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ketm itmeyiz ḥaḳīḳati ölsek de cevrden
Yoḳdur cihānda kimseye bi'llāhi kīnimiz

2 ʿİrfānca Ḳonya Ṣamsun'a fā'iḳdi ṭoġrısı
Biñ Kāẓım'a bedeldi maʿārif emīnimiz

106

MUḤĀSEBE-İ ḪUṢŪṢİYYE MÜDİRİNE

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Ey ḫuṣūṣī muḥāsib-i mes'ūl
Söyle Allāh içün günāhımızı

2 Sende inṣāf merḥamet yoḳ mı
Ne çıḳar diñlemekden āhımızı

* Başlık: - MÜ.
105 BK 59a; - MÜ.
106 BK 59a; - MÜ.

107

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]

1 Dün cumʿa güni felek uyurken
Gitdiñ o ṣanemle gizli bāġa

2 İtdim ṣağ elimle bir ḳadeḥ nūş
Ṣaldı ayaġı beni ayaġa

108

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Geziñiz ben gibi dünyāyı naẓardan geçerek
Baḳmayıñ Anḳara'nıñ aldadıcı foyasına

2 Ṣamsun'uñ ṭopraġına ṭaşına cānım ḳurbān
…yım Türkiye'niñ Hanya'sına Ḳonya'sına

109

BİR ṬAŞLAMA

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Gidemez egri günümüz yā hū
Yoḳ cihānda bir uyġun a… si…[149]

2 Beñziyor dün tıraş olan …k
Gö… aġzı burnı tam si…

110

107 BK 59b; - MÜ.
108 BK 59b; - MÜ.
109 BK 59b; - MÜ.
[149] Mısranın ikinci tef'ilesinde vezin bozulmaktadır.
110 BK 60a; - MÜ.

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]

Kezā

1 Ḳonya’da çekdigimi şorma benim
Çaldılar elbisemi gitdi ütüm

2 Ot ṭutundum bu ṣabāḥ külḫānda
…lik aġzı gibi yandı gö…

111

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

Kezā ṭaşlama

1 Sı… ben tam aġzınıñ içine
Devr iden böyle ‘aksine felegiñ

2 Ḳoyayım çıḳdıġı yeriñ yanına
Orta mektep müdīri Ḥüsni Beg’iñ

112

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Ḳalmamış şiʿriñ bugün ‘ālemde ḳadr u ḳıymeti
Eski āṯārı bi-ḥaḳḳın añlayanlar az bile

2 Bir zamānlar Ḥażret-i Pīr ṣā‘iriydi Ḳonya’nıñ
Şimdi ḳalmışdır bu belde bir cuburla bir kele[150]

113

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Nedi bu çekdigim zügürtlükden
Beni yaḳdı faḳīrlik oldum kül

111 BK 60a; - MÜ.
112 BK 60a; - MÜ.
[150] Mısrada muhtemelen “cubur” (cıbır) olacak kelimenin “ج” harfinin noktası konmamıştır.
113 BK 60b; - MÜ.

2 Eñ fenā bed-duʿā bu yerlerde
Şāʿir olsun babañ acından öl

114

BÜYÜK ĠĀZĪ

[mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün]
1 Ey Ġāzi cihānda pāyidār ol
Devriñde vaṭan mükemmel oldı

2 Atmaḳla gürūh-ı pādişāhı
Cumhūriyetimiz mübeccel oldı[151]

115

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
1 Her sene żamm-ı maʿāş lāzım iken meʾmūrlara
Çıḳdı buḥrān biʾl-ʿakis itdi perīşān herkesi

2 Virgiler taḫfīf idildi ḳalḳacaḳ dirken ḳazanç (?)
Tāzeden çarḫ-ı muʿallā şimdi buḥrān virgisi

116

MUʿAMMER BEGʾE VİRDİGİM BİR TAŞVĪRDE

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]
1 Şarāb-ı ʿaşḳla mestim degil dünyā umūrumda
Süleymān'ım yanımda ins ü cin mūr-ı muḥaḳḳardır

114 BK 60b; - MÜ.
[151]Mısrada vezin bozuk çıkmaktadır.
115 BK 60b; - MÜ.
116 BK 61a; - MÜ.

2 Feraḥ-baḫşım meyāsā āşināya bezm-i ülfetde
Kerīhü’l-manẓarım bī-ḥad velī göñlüm mu‘ammerdir

117

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
1 Eyledim ḥaşr-ı vücūd ‘ilme çalışdım ḳırḳ yıl
Görmedim fā’idesin belki olur ‘uḳbāda

2 Bir beyāż… baña ger virse idi Allāh’ım
Ben de aç ḳalmaz idim böyle denī dünyāda

118

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
1 Ḳonya’yı medḥ eylemek Ḳonya dimek kāfī gelir
Ḥātem’iñ fevḳine çünki lā-yu‘ad a‘yānı var

2 Hem-demi mā-ı muḳaṭṭar sāde olsun sāḳisi
Kim dimişse Ḳonya’nıñ Ḳārūn gibi ceylānı va[r]

119

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
1 Eskiden böyle degildim var idi cüz’i param
La‘net olsun beni bu ḥāle ḳoyan mey-füruşa

2 Ölmesün ben gibi ġurbetde sürünsün ḳalsun
Kim çıḳarmışsa Ḫudā ḳahveyi üç yüz ġuruşa

120

117 BK 61a; - MÜ.
118 BK 61a; - MÜ.
119 BK 61b; - MÜ.
120 BK 61b; - MÜ.

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Ḫālini beñzetenin geçmişini ben si…
Fülfüle ḳara ṭaşa ḳıbṭiye ʿabd-i siyehe

2 Ṭutup aġzın si… zülfüne sünbül diyenin
Ki naşıl nisbet ider rişte-i cānı giyehe

121

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Tesellī eylemek meʾmūrı boşdur
Ṣaġalmaz yara ḳadro gelmedikçe

2 Ne yapsañ fāʾide yoḳdur ḫulāṣa
Maʿāş ehli bu derdden ölmedikçe

122

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Ḳoydı bu ḥāle beni ḳahr olası ḳaḫbe felek
Yapdığı bir göñili kendi eliyle yıḳdı

2 Maʿaşım faẓla iken ekmek inerdi her gün
Maʿaşım indi faḳaṭ şimdi de ekmek çıḳdı

123

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Bāṅġnotuñ (?) varsa düşünme şāhsıñ[152]
Olmayınca para her şey insana ālām virir

2 Defʿ iderdi eskiden bintü'l-ʿineb derd ü ġamı

121 BK 61b; - MÜ.
122 BK 62a; - MÜ.
123 BK 62a; - MÜ.
[152] Mısrada hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.

Bāde içmek şimdi ẕāten ayrıca bir ġam virir

124 *

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Başḳa yerlerde ḳaçarlar deliden insānlar
Bi'l-'akis Ḳonya'da herkes deliye ḥürmet ider

2 Para virmez simege bādesi ḥattā bedava
Yalıñız Ḳonya'[da] ẕāten deliler rāḥat ider

125

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
Dalḳavuḳluḳ zamānıdır bu zamān
İstiḳāmet begim ḥamāḳatdir

126

[mefʿūlü mefāʿīlün feʿūlün]
Allāh'a 'ibādet eyle oġlum
Hiç cennet içün 'ibādet itme

127 *

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ḳār'ilerim beşāşet ile 'aydıñız saʿīd
Olsun ḳabūl ṭā'atiñiz 'ömrüñüz mezīd

---

124 BK 62a; MÜ 99b.
* Başlık: EBYĀT MÜ.
1 Bi'l-'akis Ḳonya'da herkes deliye ḥürmet ider: Bi'l-'akis abdāla Ṣamsun'da iderler ḥürmet MÜ. 2-MÜ.
125 BK 62a; MÜ 2a (der-kenar).
126 BK 62b; MÜ 101a.
127 BK 62b; MÜ 100b.
* Başlık: MİLLETİÑ 'IYDÎNÎ TEBRĪK MÜ.

2 İtsün şerefli milletimi Rabb-i Ẕü’l-celāl
Ṣavm u ṣalāt ḥürmetine ṣulḥde müsteflḥd

128 *

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]
Ey ḥāmi-i İslām ẓaferden de büyüksüñ
Ṣunmuş ẓaferi çünki hemen eylediñ ḫāṭ
Sen her şeyiñ üstünde yaranmış ulu Türk’süñ
İtdiñ yed-i beyżā gibi yoḳdan varı ḫāṭ

129 *

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]
Bir şems idiñ ufḳuñda evel yoḳ idi peykin
Ṭoplandı şoñra nūruña bi’l-cümle kevākib[153]
Seyyār u ṣevābit bütün ecrām-ı ṣerḫiñ
Oldı olıyor seyfiñe rām cümle ecānib

130

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Yüzi gülmez ġarībiñ olsa da şāh
Diyār-ı ġurbet ḥāli çünki belli[154]
Budur şoñ tecrübem va’llāhi bi’llāh
Ġarībiñ yoḳdur iʿrābdan maḥalli

128 BK 62b; MÜ 99b.
* Başlık: ĠĀZĪ PAŞA’YA MÜ.
129 BK 62b; MÜ 100a.
* Başlık: ĠĀZĪ PAŞA’YA MÜ.
[153] “şoñra” kelimesinin ilk hecesinde vezin bozulmaktadır.
130 BK 63a; MÜ 100a.
[154] Mısranın ikinci tef’ilesinde vezin bozulmaktadır.

131

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
Gül didim gülmedi bilmem ki niçün gül dimedim
Gül diseydim gülecekdi gülime gül dimeli

132

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
İltimās oldı mı ḳuvvetli begim bi'l-mecbūr
Bī-sebeb Ḳonya'ya taḥvīl idilir bir meʾmūr

133

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Kemāl ü maʿrifetdir ḳahramānlıḳ
Çalışmaḳdır birinci pehlevānlıḳ

134

ESBAḲ MAʿĀRİF VEKİLİ ṢAFĀ BEG'E MANẒŪM TELĠRAF*

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
1 Ey ṣafā-baḫş-ı cihān ṣāḥib ü men ü ikrām
Eylerim naẓm ile ibḳāmı begim istirḥām

2 Beni ḳaldırma vaṭan nāmına lüṭfen zīrā
Kimsesiz bir ġaribim Ṣamsun ilinde tenhā

131 BK 63a; MÜ 100a.
132 BK 63a; MÜ 100a.
133 BK 63a; MÜ 100b.
134 BK 63a; MÜ 59b-60a.
*ESBAḲ MAʿĀRİF VEKİLİ ṢAFĀ BEG'E MANẒŪM TELĠRAF: ṢAMSUN'DA İBḲĀMIZA DĀ'İR MAʿĀRİF VEKİLİ ESBAḲI ṢAFĀ BEG'E TELĠRAF MÜ.

135

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]

1 Vekāletde evelce şeddeli nādir idi yalñız
‘İlim fen sāyesinde şimdi bunlar da çoḳalmış pek

2 Toḳat’dan Merzifon’dan Ḳırşehir’den Ḳonya’dan Van’dan
Maʿārifde ḥükūmet ṭoplamışdır bir süri eşşek

136

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Görmedim ḥaḳlı bir iş zerre ḳadar ‘ālemde
Aġlarım şām u seḥer milletiñ aḥvāline ben

2 Ne ḳadar varsa maʿārifci bugün Ṣamsun’da
Hepsiniñ geçmişini ben … yim ṣoñra da sen

137

[mefʿūlü mefāʿīlün feʿūlün]

1 Dünyāya gelen gider muḥaḳḳaḳ
İsterse ‘aḳıllı ister aḥmaḳ

2 Ölmekle ḥayāt bence siyyān
Dünyāya gelen giden peşīmān

138

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Çıḳdı bāzāra ipliğiñ zāhid
Bilmeyen ḳalmadı cihānda seni

135 BK 63b; - MÜ.
136 BK 63b; - MÜ.
137 BK 63b; - MÜ.
138 BK 63b; - MÜ.

2 Beni ḳandırma başḳayı ḳandır
Bilirim Tañrı'mı o Tañrı beni

139

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
İntiẓām-ı beşer şerīʿatdir
Bunı inkār ise ḥamāḳatdir

140

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
1 Severim ben daḫı Ebubekr'i
Cānımıñ cānıdır cenāb-ı 'Ömer

2 İkidir şāfiʿim ḳıyāmetde
Biri 'Oṯmān digeri Ḥaydar

141

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
1 Yaşımız geçdi altmışı neyse
Bulmadı çāre derdime kimse

2 Böyledir işte zamane böyle
İʿtirāżıñ var ise bir söyle

142

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]
1 Ṣarrāf-ı beşerdir Baba Ḥüsnī bu cihānda

139 BK 63b; - MÜ.
140 BK 64a; - MÜ.
141 BK 64a; - MÜ.
142 BK 64a; - MÜ.

‘Ahdinde vefā itmeyen ādūları görmüş

2 Hiç aldanılır mı bu adam zīr-i felekde
‘İlmiyle ‘amel itmeyen ‘ālimleri görmüş[155]

143

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Nedir çekdiklerim zāhid elinden
Bütün ‘ālem seniñ bıḳdı dilinden

2 Dime şā‘irlere şuş şöyle böyle
Ne var cennetde yoḳ dünyāda söyle

144

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Beni maḥv eyledi gizli muḥabbet
Aḳar ḳan yaş gice gündüz gözümden

2 Düşündüm sevmeyim artıḳ nigārı
O anda eyledim nefret özümden

145

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

[155]Ebû’d Derdâ (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bulunuyorduk gözleri semaya dikti ve şöyle buyurdu: “İlim insanlardan aşırılıp kaybolacağı zaman ilim adına hiçbir şeye güçleri yetmeyecektir.” Bunun üzerine Ziyâd b. Lebîd el Ensarî dedi ki: Kur’ân’ı devamlı okuduğumuz halde ilim bizden nasıl aşırılıp yok edilecektir? “Allah’a yemin ederim ki Kur’ân’ı mutlaka okuyacağız kadınlarımıza ve çocuklarımıza da okutacağız.” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: Ey Ziyâd annen senin hasretinle yansın, Ben de seni Medîne halkının hukukçularından saymakta idim. İşte Tevrat ve İncil Yahudî ve Hristiyanların elindedir. Onlara ne faydası oluyor Cübeyr diyor ki: Sonra Ubâde b. Sâmit’le karşılaştım kardeşin Ebû’d Derdâ nelerden bahsediyor işitmedin mi? Ebû’d Derdâ’nın söylediklerini kendisine haber verdim Ubâde b. Sâmit şu cevabı verdi: Ebû’d Derdâ doğru söylemiştir. İstersen insanlardan kaldırılacak ilk ilmi sana haber vereyim mi? “Huşu`” dur. Belki de büyük bir mescide gireceksin ve orada huşu’ içerisinde bir adam bulup göremeyeceksin.” (Tirmizi, İlm, 5/2653).

143 BK 64a; - MÜ.
144 BK 64b; - MÜ.
145 BK 64b; - MÜ.

1 Olma tenbel iftiẖār it kesb ile
Ādeme ‘araḳ cebīn nūr-ı Ḫudā

2 S̱ābit olmuş naṣ ile ‘abduh *ve en*
Leyse lil insāni illā mā se‘ā [156]

146

[mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün]
Düşdi ṣuya cihānda onuñ istedikleri
Bir ḳaldı āẖiret o da ondan uzaḳdadır

147

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
Sen gibi işşege iden ẖıdmet
Hiç bulur mı cihānda bir rif‘at

148

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
Anneñi g… s… ben de
Yaz lehimde veya ‘aleyhimde

149

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
1 Ben gibi var mı cihānda yā Rab[157]
Ne ḳadar geçse ‘ömür var o nisbet kederim

[156] “İnsan için çalıştığının karşılığından başka bir şey yoktur”. (Necm, 53/39).
146 BK 64b; - MÜ.
147 BK 64b; - MÜ.
148 BK 64b; - MÜ.
149 BK 65a; - MÜ.
[157] Bu mısrada bir “*fe’ilâtün*” tef’ilesi eksiktir.

2 Elemiñ derd-i ġamıñ benden evel yoḳdı yeri
Bunuñ içün beni dünyāya getürdi pederim

150

BESĪM ATALAY BEG'E*

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Çalışdı durmadı boş āferīn refīḳlerini
Müdīr yapdı zamānında tām Besīm Atalay

2 Görünmüyor yeñi mecmū'ada maḳāleleriñ
Ma'ārifiñ temeli sizsiñiz efendim vay

3 Neler yetişmedi dest-i mahāretinde seniñ
Ferīḳ Paşa mutaşarrıf ḫ̆oca müşīr miralay

4 'Adālet ehline ḳarşu muḥabbetim vardır
Ri'āyet olsa müsāvāta rāżıyım hay hay

5 Bizi ikinci mu'āvin naşılsa yazdı müdīr
Bilā-ma'āş gice gündüz çalışdıḳ hep sekiz ay[158]

6 Ma'āş emiri muḳarrer olunca ṭoġrı bizi
Çıḳardılar açıġa buldılar birini ḳolay

7 Amandı sīmvari ḳaynat düşünme ferdāyı
Şarāb nāmına şuñ sāḳī tāzeden bir çay

8 Bu yerde mültemesiñ yoḳsa nāfile durma
Çoluḳ çocuḳ müdir olsun sen Ḥüsni pösteki şay[159]

---

150 BK 65a-65b; MÜ 37a-37b.

* BESĪM ATALAY BEG'E: TĀLİYE MÜDĪR-İ SĀBIḲI BESĪM ATALAY BEG'E MÜ.

[158] Mısrada "çalışdıḳ" kelimesinin son hecesinde vezin bozulmaktadır.
7-BK.

[159] Mısranın üçüncü tef'ilesindeki "sen" kelimesi vezni bozmaktadır.

151

BİR ḲUDŪMİYYE-İ HÜCŪMİYYE

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Yaşa ey şā‘ir-i a‘ẓām yaşa ey Āṣaf-ı devrān
Seni dā’im belādan ḥıfẓ ḳılsun Ḥażret-i Mennān

2 Buraḳdı gölgede naẓmıñ zavallı İmru’ül-Ḳays’ı
Çekildi Nef‘i ‘ālemden bugün ḳaldı saña ezmān

3 Şihāb-ı naẓm ile Sūḳ-ı ‘Ukāẓ’ı eylediñ iḫrāḳ
Ene’l-Ḥaḳ sırrını itdiñ bu def‘a ḫaşmıña i‘lān[160]

4 Ẕekāña ḫayret itdim ṭab‘ıña biñ def‘a ‘aşḳ olsun
Bu vezni az zamānda nerde itdiñ bilmedik idmān

5 Sezādır rekz olunsa nāmıña bir heykel-i dāhī
İkinci sen gibi şā‘ir çıḳarmaz bir daha devrān

6 Olurlar faẓlıñı taḳdīr idenler lüṭfuña maẓhar
Seni techīl iden ẕāta idersiñ dā’imā ṭuġyān

7 Ümīdvārāne ta‘bīriñ yazıldı Ṭāḳ-ı Kisrā’ya
Ḳılındı ān-be-ān kim cümlesi Şeh-nāme’ye ‘unvān

8 Muḳaffā sözleriñ şarḳı ser-ā-pā eyledi tezyīn
Saña medyūn-ı şükrāndır bütün Īrān ile Tūrān

152

151 BK 65b-66a; MÜ 30a-30b.
[160] “Ben Hakk’ım” anlamında, Hallâc-ı Mansûr tarafından söylenen ve öldürülmesine sebep olan söz (Onay, 2013: 285).
5 gibi: -BK.
152 BK 66a-66b; MÜ 32b-33b.

BİRİNE NAṢİḤAT*

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Boş geçirme cihānda ʻömriñi sen
Cūdı git Nemli-zāde'den ögren

2 Ben seni …y böyle bilmezdim
Saña bu cehli nisbet itmezdim

3 Beni taḥḳīr ʻilmidir taḥḳīr
ʻİlmi taḥḳīr cehlidir taḳdīr

4 Gerçi yoḳdur cibimde sīm ü zerim
ʻUrefā meclisinde muʿteberim

5 Mürşidimdir yegāne pīr-i muġān
Cennetim bezm hem-demim cānān

6 Baña tesbīḥ ḫāl-i maḥbūbān
Kūy-ı dildār Ravżaʿ-i Rıḍ vān

7 Diḳḳat it bu felekdir eski felek
Ben gibi bir güni seni ezecek

8 Güldürürse cihānda bir deheni
Aġladır ṣoñra muttaṣıl güni

9 Ne ḳalender bilir ne mey-ḫāne
Ne tekāyā ṭanır ne büt-ḫāne

10 Dā'imā eylerim bunı tekrār

* BİRİNE NAṢİḤAT: EḤİBBĀDAN BİRİNE NAṢİḤAT MÜ.

Ve ḳınā rabbenā ʿaẕābeʾn-nār[161]

11 Sāye-i būmdan iden nefret
İder elbet hümā ile ülfet

12 Bunı ben yazmadım dimiş üdebā
Şiʿr-i meşhūr Ḥażret-i Ḫulḳʾa

13 Maʿrifet iltifāta tābiʿdir
Müşterisiz metāʿ żāyiʿdir

153

ḲONYA VE MİLLİ SERGİ

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Ḳonya bir şāh-ı cihāndır ʿālem-ārā şānı var
Ḥātemāsā cūd ile şöhret alan aʿyānı var

2 Bir şerefdir Ḳonyaʾda ṭoġdum dimek bir Türk içün
Çünki Türk tārīḫiniñ Ḳonya gibi ʿunvānı var

3 Eylemez kimse tecāvüz ḥaḳḳına bir kimseniñ
Bir ʿadāletle mücessem vāli-i ẕī-şānı var

4 Şefḳat ü ḥilm ü şerefle muttaṣıf aʿyānınıñ (?)
Lāzım-ı ġayr-ı mufārıḳ ḫulḳı var iḥsānı var

5 Ḳonyaʾyı medḥ eylemek Ḳonya dimek kāfī gelir
Kendine maḫṣūṣ çünki ayrıca devrānı var

6 Ser-be-ser gezdim cihānı görmedim emṡālini

[161] Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ 'azâbe'n-nâr. "Rabbimiz, bize dünyada da güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru!" (Bakara, 2/201).
153 BK 67a-68a; - MÜ.

Ḳonya’nıñ noḳṣānı vardır kim dise noḳṣānı var

7 Yoḳ yeri cāhilleriñ Ḳonya gibi bir beldede
Āşinā ‘ilm ü fünūna lā-yu‘ad şübbānı var

8 Her ṭaşı bir seng-i ‘ibretdir ulü’l-ebṣār içün
Māżiyi temṯīl iden āṯārınıñ heycānı var

9 Gençleri aḫlāḳ ile şöhret ḳazanmış dehrde
Nūr ile taḫmīr olunmuş Ḳonya’nıñ pīrānı var

10 Başḳa yerlerle idilmez ṭoġrısı Ḳonya ḳıyās
Ḥāl-i ḥāżırda bile İstanbul’a ruhbānı var

11 Ḥākine diḳḳatle baṣ pāyıñ unutma māżiyi
Ṭurduran ehl-i ṣalībī bir Ḳılınçarslan’ı var

12 Ḳalblerinde naḳş olunmuş tā ezel cennet vaṭan
Yurdına ḳarşu esāsen hepsiniñ īmānı var

13 Ṣanma kim yalñız merāmdır Ḳonya’yı tezyīn iden
Cennet-i ‘Adn’e mu‘ādil bī-‘aded seyrānı var

14 Hep ġarībiñ melcei bī-vāyeniñ me’vāsıdır
Ṭoġrısı ‘ālī-himem ḳadir-şinās insānı var

15 Hiç alır mı böyle millet ecnebī aḥvālini
Ġayret-i milliyyeye dīni gibi vicdānı var

16 Bir temūzdan i‘tibāren almaġa Türk mālını
Millet-i ḳavm-i necībiñ ‘ahdi var peymānı var

17 Rūḥ-ı ecdād geşt ider ufḳunda millī serginiñ
Parañı vir mālıña oġlum diye cevlānı var

18 Ḥīlesiz Türk mālın almayansa bir Türk Türk degil
Türkse de ẓāhirde lākin Türklüge bühtānı var

19 Mālı varken bir Fıransız māl alır mı başḳadan
Hep bu yüzden kendiniñ de şervet ü sāmānı var

20 Bizde evvel yoḳdı māl mecbūr olurduḳ almaġa
Şimdi onlardan daha enfes daha erzānı var

21 Ṭoġrısı taḳdīre şāyāndır muḳaddes Ḳonya'nıñ
Dā'imā kendi doḳur kendi giyer dihḳānı var

22 Türk olan virmez para aşlā yabancı mālına
'Ālem-i Tūrān'a böyle Ḳonya'nıñ i'lānı var

23 Hep bedīhī yazdıġım yoḳdur delīle iḥtiyāç
Muḳrıżı varsa buyursun Ḥüsni'niñ bürhānı var

154

ḤAZĪRĀNDA ṢICAḲ BİR GÜN*

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 Bugünler döndi Ṣamsun Kerbelā'ya
Ṣıcaḳdan āhımız çıḳdı semāya

2 Ṣusuzluḳdan bunaldı pīr ü bernā
Virildi ḫātime ẕevḳ ü ṣafāya

155

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

---

154 BK 68a-68b; MÜ 41a.
* ḤAZĪRĀNDA ṢICAḲ BİR GÜN: ḤAZĪRĀNDA BİR GÜN MÜ.
155 BK 68b; MÜ 41a.

Zemīn ü āsumān āteş kesildi
Ḥarāretden çekildi ḳuṭba ḫūrşīd
Ṣıcaḳdan Müşterī Nevtün ezildi
Canından itdi ẕī-rūḥ ḳaṭʿ-ı ümīd

156

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Cehennem ilticā itdi sipihre
Beni ḳurtar didi yandım kül oldum
Atıldı pençe-i Mirrīḫ'e Zühre
Emān raḥm it didi yā hū bunaldım

157

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Ḥicābından buluṭ cevv-i havāda
Semendervāri āteş içre pūyān
Zemīnden bekliyor yaġmur semāda
ʿAṭ(ı)şdan oldı ʿālem zār u giryān

158

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Havāda başladı ḳuşlar fiġāna
Ṣadā-yı zāġ ile ṭoldı semāvāt
Ḳuraḳdan sebzevāt döndi şamana
Çiçekler bitdi maḥv oldı nebātāt

159

156 BK 68b; MÜ 41b.
157 BK 68b-69a; MÜ 41a-41b.
MÜ'de 157 numaralı manzûme 156 numaralı manzûmeden önce gelmektedir.
158 BK 69a; MÜ 41b.
159 BK 69a; MÜ 41b.

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Bi-ḥamdi’llah ṣonuñda bāb-ı raḥmet
Açıldı cān u dilden güldi rencber
Benim de baġçeme itdi iṣābet
O günde bir belā emṣāli ender

160

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Çelīk-zāde Ḥasan dikdi ezelden
Ocaġıma benim incir aġacı
Evimi yıḳdı ḫā’in tā temelden
Mezārdır derdimiñ şimdi ‘ilācı

161

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Soḳaḳdan bir ḳarı buldı ḫabersiz
Böcek ṭoplatdı ormandan ovadan
Ḳarañlıḳda gice sessiz ḫaẕersiz
Getürdi baġçeme atdı verādan

162

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Yazıḳ ben boş yire gitdi emekler
Bu yıl da çoḳ ziyān oldı faḳīre
Yidiler sebzevātı hep böcekler
Yeşillik döndi ṣaḥrā-yı kebīre

163

160 BK 69a; MÜ 41b-42a.
161 BK 69b; MÜ 42a.
162 BK 69b; MÜ 42a.
163 BK 69b-70b; MÜ 57b (116-117 sayfa numarasının bulunduğu varak eksik).

ḤARB-İ ‘UMŪMĪDE BİR ḲIŞ TAṢVĪRİ

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Düşen rūy-ı zemīne ḫurd u ḫāşāk
Degil ḳar cümlesi enḳāż-ı eflāk

2 Gice ḳalḳdım yataḳdan her yerim buz
Oṭam buz ḳaryolam buz minderim buz

3 Gözümde ḳan yaşım ṭoñdı ṣo’uḳdan
Ḥayātımdan ümīdim bitdi çoḳdan

4 Ṣo’uḳ yapdı evimde pek muṭanṭan
Baña ṭāḳ-ı ẓafer buz parçasından

5 Neler çekdim bu aḳşam ben belā-keş
Ṣobamda manḳalım da ṭoñdı āteş

6 Havāda bir zamān dirler Süleymān
İdermiş ins ü cinne emr ü fermān

7 Buyursun işte Ṣamsun’da geçinsün
Ṣo’uḳdan cān viren eytāmı görsün

8 Ḳaṣāblar çārsusında pehlevānlar
Faḳīrlikden zügürtlükden ne añlar

9 Şeker yetmiş ġuruş ḳahve bulunmaz
Ṣuyuñ çekmiş pirinç bulġur ṣorulmaz

1-MÜ.
2-MÜ.
3-MÜ.
4-MÜ.
5-MÜ.
6-MÜ.
7 Buyursun işte Ṣamsun’da geçinsün: -MÜ.

10 Cihāndan nāmı ḳalḳmış baṭlıcanıñ
Unutduḳ rengini acı ṣoġanıñ

11 Ne yaġ vardır ne ṭuz vardır ne dīnār
Odun yoḳdur kömürden pek zorum var

12 ʿAzīzim eskiden böyle degildim
Emīn ol ki zügürtlükden egildim

13 Budur eñ ṣoñ sözüm yārāna benden
Ḫayır gelmez Çelīk-zāde Ḫasan'dan

14 Parañ varsa Baba sen de adamsıñ
Parañ yoḳsa ʿavām oġlı ʿavāmsıñ

164

ÜÇ GÜN ẒARFINDA YETİŞMİŞ İKİ EVLĀDINI ḲARA ṬOPRAĠA GÖMEN ʿUMŪMĪ MECLİS AʿŻĀSINDAN ÇEHĀR-ŞENBELİ SELĪM BEG ṬARAFINDAN*

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Ne yapdım ben saña ey çarḫ-ı ġaddār
Revā gördüñ baña bu ẓulmi tekrār

2 Niçün geldim cihāna bilmedim ben
Ölüm de nefret eyler şimdi benden

3 Benim dillerde artıḳ oldı nisyān
Ḫadīṯ-i mācerā-yı pīr-i Kenʿān

13 -BK.
164 BK 70b-72a; MÜ 67b-68b (der-kenar).
*ÜÇ GÜN ẒARFINDA YETİŞMİŞ İKİ EVLĀDÎNÎ ḲARA ṬOPRAĠA GÖMEN ʿUMŪMĪ MECLİS AʿŻĀSINDAN ÇEHĀR-ŞENBELİ SELĪM BEG ṬARAFINDAN: ZAVALLI SELĪM BEG LİSĀNINDAN MÜ.

4 O da dünyāda yetdi ber-murāda
Benim tek ḳalmadı cevr ü cefāda

5 Vaḳitsiz ḫānümānım oldı vīrān
Perīşānım perīşānım perīşān

6 İki evlādı gömdüm ḫākdāne
Ṣu‘ūd itdi fiġānım āsumāna

7 Nezīhe’m ḳalmadıñ yalñız orada
Seni görmek içün geldi Żiyā da

8 Alışmışdı saña dünyā da merḥūm
Nezīhe’mden Żiyā ayrılma yavrum

9 Merāḳ itme ḳızım ṣabr eyle biraz
Żiyā oġlum seni yalñız buraḳmaz

10 Ḫayāliñdir Żiyā yavrum penāhım
Ġubār-ı ḳabriñ oldı ḳıblegāhım

11 Oġul rü’yā gibi geçdi zamānıñ
Ḳara ṭopraḳlar oldı āşiyānıñ

12 Öleydim görmeyeydim ben bu ḥāliñ
Kemāliñ ‘āḳıbet oldı zevāliñ

13 Bugün bīgāne ḳaldım kā’ināta
Ḳarañlıḳdır gidersem hangi semte

14 Firāḳıñ sīnem içre açdı yara
Naṣıl bensiz oġul gitdiñ mezāra

15 Neden sen durmadıñ oġlum sözüñde

12 bu: -BK.

Beni yalñız buraḳdıñ yeryüzünde

16 Ḥarām olsun baña sensiz ḥayātım
Ḥayātımdan baña ehven memātım

17 Ḳarışdı mevtiñiz semt-i ḫazāna
Hediyye adıñız ḳaldı cihāna

18 Bugün üç gün olur ki ben burada
İki evlād gömdüm bir arada

19 Ne olduysa baña oldı cihānda
Duçār oldum belāya ṣoñ zamānda

20 Ne dürlü itmeyim iẓhār derdim
Derūnum eyler ifṣā rūy-ı zerdim

21 Benim çekdiklerim derd ü belādan
Füzūndur mācerā-yı Kerbelā'dan

22 Felek baḫtım gibi baḫtıñ ḳararsın
Ruḫ-ı zerdim gibi rūyuñ ṣararsın

23 Naṣıl ḳıydıñ o çifte ferḳadāna
Ufaḳ bir ḫastalıḳ oldı bahāne

24 Bugün ben de cihāndan bī-naṣībim
Muḥīṭimde yuvasız bir ġarībim

165

165 BK 72a-72b; MÜ 67b-68a.

ḤĀL-İ İḤTİŻĀRDA BULUNAN BİR ZEVCEYE ZEVCİNİÑ ŞOÑ ḪİṬĀBI*

[mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Ġarībiñim seniñ ey meh enīsim āhımdır
Seni düşünmemek ḥāşā büyük günāhımdır[162]

2 Firāş-ı ġamda baña gizli baḳdığıñ günler
Gelince ḫāṭıra ḳalbimde mevḳiʿiñ titrer

3 Seniñ yolunda aḳan gözyaşım beni teskīn
İder faḳaṭ yine itmez ḳarārımı teʾmīn

4 Serāb-ı vaṣlıñı añdıḳça aġlıyor ṭururum
Vücūd-ı pākiñi şimdi mezārıña ṣorurum

5 Göñül ḫayāl-i yetīmiñle muttaṣıl sürünür
Semāda kevkeb-i baḫtım baña sönük görünür

6 Tükendi tāb u tüvānım silindi iẕʿānım
Cihāna geldigime biñ defʿa peşīmānım

7 Ridāʾ-ı pister-i ġamda tenim ḫarāb olmuş
Benim de sen gibi dünyāda ṭāliʿim ṣolmuş

8 Zamān-ı vaṣlıñı añdıḳça ṣızlıyor cigerim
Ṣafā nedir bilemem ẕevḳden de bī-ḫaberim

9 Ne bir yudum ṣu viren var ne yara yaġlayacaḳ
Ölürsem ḫālime eyvāh kimler aġlayacaḳ

10 Ne yapdısa baña yapdı bugünde ḳanlı felek

*ḪĀL-İ İḤTİŻĀRDA BULUNAN BİR ZEVCEYE ZEVCİNİÑ ŞOÑ ḪİṬĀBI: BİR MEZĀR ḲARŞUSINDA ENĪN MÜ.

[162] Mısrada vezin bu hâliyle bozulmaktadır. “seni” ve “düşünmemek” kelimeleri yer değiştirirse vezin düzelmektedir.

Ġamım ḳıyāmete ḳaldı cihānda bitmeyecek

166

YÜKSEK TEDRĪSĀT ‘UMŪM MÜDĪRİ NĀDİR BEG’E

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Göñül düşdüm naẕardan i‘tibārım kem-‘ayār oldı
Per u pālim ḳırıldı āşiyānım tārumār oldı

2 Vücūdum ney gibi sūrāḫ sūrāḫ oldı miḫnetden
Cefā vü cevrden bıḳdım uṣandım faḳr u ẕilletden

3 Mekātibde süründüm yirmi bir [yıl] görmedim taḳdīr
Bütün emṣāl terfī‘ gördiler ben bi’l-‘akis tekdīr

4 Fażīletden mükāfātım yazılmışken bu yıl ḥattā
‘Acāyibdir ma‘āşım uġradı tenzīle lā-yuḥṣā

5 Benim herkes gibi yoḳdur vaẕīfem başḳa yerlerde
Revā mı ücretimden kesmek artıḳ durduġum yerde

6 Dimek varmış benim de bilmedik birçoḳ ḫaṭayānım[163]
Mükāfāt bekler iken bi’l-‘akis geldi mücāzātım

7 Çekilmez bu ḥaḳāret bu taẕallum bunca istihzā
Olaydı cüz’i sermāyem iderdim şimdi istīfā

8 Faḳīrim borçluyum ẕāten elimde beş param yoḳdur
Vücūdum düşdi ferden gözyaşıyla yatdıġım çoḳdur

9 Düşüncem bir zamān ḳoymaz beni rāḥat bu ḥālimle

166 BK 72b-74b; - MÜ.

[163] Yazmada “benim de” ifadesinden sonra “bilme” kelimesi bulunmaktaysa da bu şekliyle vezin bozulduğundan bu kelime asıl metne alınmamıştır.

Olur günler berāber aġlarım ehl ü ‘ayālimle

10 Esāsen kendimiñ yoḳ hem babamdañ ḳalmamış ṣervet
Revā mı ben gibi bir bī-kese altmış lira ücret

11 Ma‘āşım dā’imā seksen beş olmuş olmamış noḳṣān
Olurdı iḥtiyācātım bunuñla dā’imā siyyān

12 Küçük evlādımız var ki baba ekmek diye aġlar
Taḥammül eylemez insān bu feryāda erir ṭaġlar

13 Yüzüm gülmez güler dirsem inanma çünki dünyāya
Muḥarrem’de ḳadem ḳoydum baña ġam ḳaldı sermāye

14 Benim çekdiklerim bilmem nedir yā Rabb dünyāda
Ne bir hem-dem ne bir mūnis ne şefḳat ḳaldı me’vāda

15 Ṣadāḳat merḥamet ummaḳ ‘abeşmiş bī-vefālardan
Zebūnum tīre-baḫtım yandı ḳalbim āşinālardan

16 Bu beş günlük ḥayātımdan bugünler eyledim ikrāh
Peşīmānım cihāna geldigimden biñ def‘a bi’llāh

17 Beni taḳdīre kāfīdir cihānda bir tane fāżıl
Vekālet ḳoy sicillimle beni bilsün ḳara cāhil

18 Ma‘ārifde daim olsaydı ben de böyle ḳalmazdım
İderdim il gibi terfī‘ ḥaḳsız tekdir almazdım

19 Benim yoḳmuş dimek Türkçem niçün itdiñ beni ta‘yīn
Geçen yıl fażla ücretle sicillim itmedin tebyīn

20 Gelen ẕāt benden a‘lā Türkçe bilse eylemem ṭuġyān
Müselmān bāri olsa dīnime daḫl eyleyen insān

21 Ne ḳuvvetdir bunuñ bilmem baña tercīḥine sā’iḳ
Oḳur benden gider ṣoñra ṣınıfda ders virir ‘āṣıḳ

22 Gözüm yoḳ Türkçede artıḳ uṣandım istemem bi’llāh
Muḳaddes bir lisānımdan bu yüzden eyledim ikrāh

23 Benim yalñız ḳuṣūrum yazdıġım bir hicvdir üstād
Bunı herkes bilir bürhān ‘abeṣdir eylemek īrād

24 Edībim şā‘irim ẕāten lisānım Türkçe māder-zād
Ḳavā‘id yeryüzünden ḳalḳsa bi’llah eylerim īcād

25 Beni āṣārım ile añlayanlar añlamış ẕāten
İdersem biñ delīl īrād olur sizlerce müstehcen

26 Degil ben ben gibi tā eskiden Ayaşlı Şākir de
Vaṭan yurd bilgisi bilmez diye maẓlūm ser-gerde

27 Atılmış mevḳi‘inden Ḳonya’da gezmiş sefāletle
Bilinmiş ḳıymeti ṣoñra faḳaṭ tolmuş ḥaḳāretle

28 Bugün yalñız vekālet añlasın ben Āzerī Türk’üm
Özüm Türk menşe’im Türk yoḳ benim ‘ırḳımda bir şirkim

29 Esāsen Türkçeden bıḳdım uṣandım istemem artıḳ
Baña dīn dersleri olsun küçükler görmesün yoḳluḳ

30 Zavallı bir ġarībim melce’im dünyāda nādirdir
Vücūdı vāḳı‘ā nādir faḳaṭ her şey’e ḳādirdir

167

167 BK 74b-76a; MÜ 38b-40a.

SĀBIḲ ṢAMSUN DEFTERDĀRI ‘AVNĪ BEG’LE ṢAMSUN ĠAZETESİ BAŞMUḤARRİRİ EDHEM VEYSĪ BEG’İÑ MUḤĀKEMELERİ MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Görünce ḫayme-i Leylī’de Ḳays’ı
Atıldı şīrveş meydāna Veysī

2 Hemen Rüstem gibi bir na‘re vurdı
Biraz ṭurdı peşinden Zāl’i ṣordı

3 Didi gezdim ser-ā-ser bu cihānı
Semāyı perverīni kehkeşānı

4 Niçe Behrāmları ḫāk üzre serdim
Sinān u dīve ḳarşu sīne gerdim

5 Kim isterse buyursun işte meydān
Diyince çıḳdı bir pür-sīne-sūzān

6 Didi dur ‘avn ḫaḳla ḫāżırım ben
Ḥesāb u defteriñ gel benden ögren

7 Biraz yaġlandılar şīr-i jiyānlar
Nihāyetde ṭutuşdı pehlevānlar

8 Hemān ṣaġ pençesiyle şīr mānend
Yapışdı enseden pīr-i ḫıredmend

9 Didi ṣanma beni kim bī-naṣībim
Benim de ‘avn ḫaḳla dār ḫasībim

* SĀBIḲ ṢAMSUN DEFTERDĀRI ‘AVNĪ BEG’LE ṢAMSUN ĠAZETESİ BAŞMUḤARRİRİ EDHEM VEYSĪ BEG’İÑ MUḤĀKEMELERİ MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR: SĀBIḲ DEFTERDĀR ‘AVNĪ BEG’LE ṢAMSUN ĠAZETESİ BAŞMUḤARRİRİ EDHEM VEYSĪ BEG’İÑ MUḤĀKEMESİ PEHLEVĀN MUṢĀRA‘ASI MÜ.

10 Naşılsa pençeye gerdān ḳabartdı
Faḳaṭ ḳapmayla birden ḫāke yatdı

11 Yerinden ḳalḳdı ṭuġyān ḥiddetinden
Yapışdı pīr ‘aşḳıñ kisvetinden

12 Ḫafīfçe enseden bir pençe vurdı
Düşürdi piri gögsünde oṭurdı

13 Bu yerlerde didi lāzımdı üstād
Yetiş ey pīr-i kāmil eyle imdād

14 Naşılsa iḫtiyār ḳurtardı birden
Ḫużūra bir temennā itdi yerden

15 Bu ḥālinden şaşırdı ḫaşm-ı cānı
Teninde ḳalmadı artıḳ tüvānı

16 Birinci ḥamlede kündeyle düşdi
Yüzi manṭar gibi biraz buruşdı

17 Evelce çapraza biraz dayandı
Ḫacıyatmaz gibi ṣoñra uzandı

18 Eger yapsaydı Veysī ḳurd ḳapanı
Bulurdı iḫtiyār āḫir zamānı

19 Şoför ḳızdı didi bunlar berāber
Biri ejder biri ẕāten ġaẓanfer

20 Didi bire ‘adālet pīşvāsı
Yiter altmış ġuruş bir yaġ parası

21 Ḳarışdı mes’ele olmaz dinildi
Güreş başḳa güne ta‘līḳ idildi

168

İSNĀD OLUNAN BİR TEKẔĪBİ TAṢḤĪḤ*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Diyorlar dün gice Ḥüsnī ṭavandan
İnerken pāyı düşmüş nerdübāndan

2 Yalandır bir def‘a yoḳ ḫānümānım
Evim parḳım ṭavanım nerdübānım

3 Bi-ḥamdi’llah selāmetdir vücūdum
Ḳuṣūrum var ise yoḳdur nuḳūdum

4 Edībim şā‘irim şirīn-zebānım
Yerimde eñ birinci pehlevānım

5 Şükür nā-merde yoḳdur iḫtiyācım
Eḫibbā ḥażır eyler her ‘ilācım

6 Kim isterse buyursun yoḳdı bākim
Çelikden de ḳavīdir cism-i pākim

7 Eger ṭuġyān idersem gāh u bī-gāh
İder aḳrān u emṡāl benden ikrāh

8 Alırsa Müşterī benden işāre
Olur altun da olsa pāre pāre

9 Ḳımıldansa eger Zühre yerinden
Sükūta ḥāżırım tā perverinden

---

168 BK 76a-76b; MÜ 40a-41a.
*İSNĀD OLUNAN BİR TEKẔĪBİ TAṢḤĪḤ: BİR TEKẔĪB MÜ.

10 Dayanmaz ḳuvvet-i bāzūma Mirrīḫ
‘Uṭārid benden aldı şimdi tevbīḫ

11 Faḳaṭ ḳarşu gelirse Dübb-i Ekber
Ḳarışmam çünki yoḳ naẓmında gevher

12 Buraḳ Ḥüsnī yiter ṭop u tüfengi
Ḳalemdir şuşdıran Timur-ı lengi

169

MUḤİBB-İ ṢĀDIḲIM ḲILINÇCI-ZĀDE AḤMED ŻİYĀ’E’D-DĪN BEG’İÑ ḪĀNE-İ SA‘ĀDETİNE İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]
1 Zihī ḳaṣr u feraḥ-baḫş u mu‘allā
Dil-ārā dil-güşā dil-cūy zībā

2 Degil mānend aña ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ
Bulunmaz anda bu behcet bu revnaḳ

3 İder āvīzesi şermende māhı
Żiyāsı pāyidār olsun İlāhī

4 Diyüp tārīḫini Ḥüsnī-i kemter
Hemān ihdā ider mānend-i cevher

5 Ḳılınççı ḫānesi olsun mübārek
Bi-ḥaḳḳın sūre-i Yasin Tebārek

170

169 BK 76b-77a; MÜ 66a-66b.
*MUḤİBB-İ ṢĀDIḲIM ḲILINÇCI-ZĀDE AḤMED ŻİYĀ’E’D-DĪN BEG’İÑ ḪĀNE-İ SA‘ĀDETİNE İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR: ḲILINÇCI-ZĀDE AḤMED ŻİYĀ’E’D-DĪN EFENDİ’NİÑ ḪĀNE-İ SA‘ĀDETİNE İTḤĀF MÜ.
170 BK 77a-78b; - MÜ.

DER-ḤAḲḲ-I ṢAN‘AT

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Arḳadaşlar bugün ḥayāt-ı beşer
Sa‘y u iḳdām ġayrete müncer

2 Sa‘ysız kimse maḳṣada nā’il
Olamaz ‘aksi hiç degil ḳābil

3 Yalıñız sa‘y-ı fā’ide te’mīn
İtmez aşlā sühūleti ta‘yīn

4 Bu daḫı ṣan‘at ile ḳā’imdir
Sa‘y-ı ṣan‘at hemīşe lāzımdır

5 Menşe’-i cāh menba‘-ı ṣervet
Me’ḫaẕ-ı rütbe ḳıymet ü şevket

6 Vaṭanıñ başlıca tevaḳḳīsi
Devlet ü milletiñ teraḳḳīsi

7 Keşf ü īcād u iḫtirā‘-ı beşer
Maḥv u ta‘mīr hem de fetḥ ü ẓafer

8 İstifāde bütün semālardan
Baḥr u berden laṭīf havālardan

9 Vaṭanıñ rūḥı devletiñ cānı
Ṣervetiñ kānı milletiñ şānı

10 Sebeb-i rif‘at-i benī ādem
Ḥāṣılı hep maīşet-i ‘ālem

11 Muṭlaḳā ṣan‘at ile ḳā’imdir

‘Aksini iddi‘ā cerā’imdir

12 Ṣan‘ata mālik olmayan aḳvām
Üserādır cihānda miṣl-i hevām

13 Medeniyyet eṣerleri ẕāten
Neş’et eyler esās-ı ṣan‘atdan

14 Bir edībiñ yedindeki ḫāme
Bir ḫaṭībiñ elinde nāme[164]

15 Heyecānıñ sebebleri ancaḳ
Hep żayi‘-i nefīsedir muṭlaḳ

16 Altunı altun eyleyen derkār
O da ẕāten cihānda ṣan‘atkār

17 Cümle ālāt ḳuvveden fi‘le
Çıḳar elbet vücūd-ı ṣan‘atla

18 Devletiñ ḳuvveti sanāyi‘dir
Milletiñ saṭveti sanāyi‘dir

19 Ṣan‘at erbābı pāymāl olmaz
Açılır gül gibi faḳaṭ ṣolmaz

20 İtse āṣārını felek imḥā
Ḳafḳas’ı muṭlaḳā ider iḥyā

21 Dā’imā eylerim bunı tekrār
Yaşasun ṣan‘at ile ṣan‘atkār

171

[164] Mısrada hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.
171 BK 78b-80b; MÜ 34a-36a.

BİR ŞÜPHE ÜZERİNE TEVḴĪF OLUNAN ŞAMSUN BELEDİYE RE’İSİ ḤĀCI ḪAYRULLĀH-ZĀDE ‘ÖMER NİYĀZĪ BEG’E İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR*

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 ‘Ömer’im ey şerāfetiñ kānı
Eylediñ yād māh-ı Ken‘ān’ı

2 Ser-güẕeştiñ bütün ‘ibādetdir
Ḥikmetiñ añlamaḳ mahāretdir

3 N’çün Ādem atıldı cennetden
Oldı maḥrūm nān u ni‘metden

4 Kimi ḳaçdı aġaçda gizlendi
Kimini ḳurt yidi semizlendi

5 Oldı me’yūs Ḥażret-i Ya‘ḳūb
Balıġa oldı loḳmacık Eyyūb

6 Māh-ı Ken‘ān atıldı zindāna
Ḳaldı meydān raḳībi iḫvāna

7 *Len terānī* ḫiṭābı Mūsā’ya[165]
Ne cefālar yapıldı ‘Īsā’ya

8 Ḥaḳ sözi dāra çekdi Manṣūr’ı
Ẓāhiren oldı şer‘-i menfūrı

9 Tecrübe evliyāyı ‘ādetdir

*BİR ŞÜPHE ÜZERİNE TEVḴĪF OLUNAN ŞAMSUN BELEDİYE RE’İSİ ḤĀCI ḪAYRULLĀH-ZĀDE ‘ÖMER NİYĀZĪ BEG’E İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR: BİR ŞÜPHE ÜZERİNE TEVḴĪF OLUNARAḴ AMASYA İSTİḲLĀL MAḤKEMESİ’NDE BERĀ’AT ḲAZANAN ŞAMSUN BELDE RE’İS-İ SĀBIḲI ‘ÖMER NİYĀZĪ BEG’E MÜ.

[165] “Sen beni asla göremezsin” (A’râf, 7/143).

Her cefānıñ ṣoñı selāmetdir

10 Bu da bir cilve-i ilāhīdir
Başḳa tefsīr bence vāhīdir

11 *El-belāli'l-velī* muḥaḳḳakdır[166]
'Āşıḳān her belāya elyaḳdır

12 Düşünülse bu 'ayn-ı raḥmetdir
Ḳulları imtiḥāna da'vetdir

13 İdeyim ben de imtiḥān 'Ömer'i
Baḳalım var mı cūddan ḫaberi

14 Bilmese muṭlaḳā hemān ṭuracaḳ
Dersini gizlice baña ṣoracaḳ

15 Ḫastayım ben de rāḥatım yoḳdur
Beni ta'cīze yeltenen çoḳdur

16 Ṭoġrısı faẓladır düşüncelerim
Günde biñ def'a artıyor kederim

17 İder ışrār diñlemez ki 'Ömer
Gidelim Ḫüsni çārşuya diyor

18 Eskiyüp elbiseñ ḫarāb olmuş
Çaketiñ rengi pek çabıḳ ṣolmuş

19 Bu libās ile Ḫüsni gezme ṣaḳın
Gezecekseñse olma baña yaḳın

[166] Sa'd (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'e sordum insanların hangisinin belasının ağır olduğunu, buyurdular ki: "Peygamberler, onların peşinden yaşantı olarak Peygambere yakın olanlar sonra onlara yakın olanlar. Kişi dindarlığı oranında belayı uğratılır. Dînînde sağlam ise belası ağırlaştırılır. Dînînde gevşek ise dindarlığı oranında belaya uğratılır. Bela, kulun peşini bırakmaz, sonunda kul uğradığı belalarla üzerinde günah kalmayıncaya kadar günahlarından temizlenmiş olur." (İbn Mâce, Fiten: 23), (Tirmizi, Zühd, 56/2398).

20 Bilmediñ ḳadrimi benim heyhāt
Haydi ṭurma bu köhneyi çıḳar at

21 Ḳalḳıñız şimdi cümlemiz gidelim
Ḥüsni'ye bir güzel ḳumaş seçelim

22 İdeyim ben vaẓīfemi īfā
Neye çeksün zavallı cevr ü cefā

23 Ṭoġrısı ben bu ẕātı pek severim
Bunuñ içün fedā-yı cān iderim

24 'Ömer'im ben seḫāvetiñ kānı
Baña yoḳdur zamānede ṣānī

25 Şeref ü 'adldir baña hem-dem
Hep düşüncem cihānda cūd u kerem

26 İstiḳāmet benim refīḳimdir
Evliyā meslegi ṭarīḳimdir

27 Merḥamet eski āşināmızdır
Sebeb-i cāh-ı i'tilāmızdır

28 Virmeseydim bu ẕāta ben ifṭār
Olacaḳdım büyük cefāya duçār

29 Beni taḫlīṣ iden du'āñızdır
Ḫalleṣa'llah diyen nidāñızdır

30 Dā'imā eylerim bunı tekrār
Size ḳarşu ḳuṣūrumuz çoḳ var

31 Vāḳı'ā elbise degil lāyıḳ

Az da olsa ḳabūl ider ‘āşıḳ

32 Bilirim var seniñ de çoḳ kederiñ
Ḳorḳma memnūn ider seni ‘Ömer’iñ

33 ‘Ömer’iñ cūd ile mu‘ammerdir
Ṭıyneti raḥm ile muḫammerdir

34 Ḥācı Ḫayrī Efendi rūḥını şād
İdecekdir bugünde ber-mu‘tād

35 Ref‘aa’llāhu rızḳahu ebedā
Ceala‘llāhu ḳadrihü ebedā[167]

172

ṬRABZON’A GİDEN ‘AZĪZ BİR ARḲADAŞA MEKTŪB

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Gitdiñiz her biriñiz ḳaldı faḳīr
Kimsesizlik baña itdi te’ŝīr

2 Bāri mektūb ile bir yād idiñiz
Bir ġarīb göñlini de şād idiñiz

3 Ṭoġrısı kimseden itmem şekvā
Ṭāli‘imdendi baña cevr ü cefā

4 Diñlemem va‘ẓ u nasīḥat aşlā
Baña kāfīdir erenler Mevlā

5 Cümlemiz bir niçe günlük ḥammāl
Allah’ıñ ġayrısı maḫkūm-ı zevāl

[167] “Allah rızkı daima (her zaman) artırsın, Allah kudretini sonsuz (ebedî) kılsın”.
172 BK 80b-81a; MÜ 33b-34a.

6 Ḳalmışım Ṣamsun ilinde tenhā
Nerde ḳaldı unutulmaz inhā

7 İdiñiz va‘di bi-ḥaḳḳın īfā
İstemem görmeñizi hiç de cefā

8 Vuṣlatıñ ‘āḳıbeti firḳatdir
Raḥmetiñ şekli hemen zaḥmetdir

9 Siz yiyiñ her gün a‘lā ḳoyunı
İçiñiz haydi Kisarna ṣuyını

10 Ḥāṭıra Ḥüsni gelir mi heyhāt
Hiç bedīhī olunur mı iṯbāt

173

SĀBIḲ ṢAMSUN MEB‘ŪṮI ŞÜKRĪ BEG ḤAŻRETLERİNE İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Yetiş bād-ı ṣabā kūy-ı nigāra
Perīşān ḥālimi ‘arż eyle yāre

2 Tükendi ṭāḳatim āh u elemden
Büküldi ḳāmetim bārān-ı ġamdan

3 Ma‘īşet derdine oldum giriftār
Acır aḥvālime yār ile aġyār

4 Elimden gitdi bir bir āşinālar

173 BK 81a-82a; MÜ 31a-32a.
*SĀBIḲ ṢAMSUN MEB‘ŪṮI ŞÜKRĪ BEG ḤAŻRETLERİNE İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR: SĀBIḲ ṢAMSUN MEB‘ŪṮI ŞÜKRĪ BEG ḤAŻRETİNE MÜ.

Tükenmez çekdigim cevr ü cefālar

5 Eşer yoḳdur ḳalanlarda vefādan
Açılmaz gözleri ẕevḳ ü şafādan

6 Gülerler ḥālimi īżāḥ idersem
Ölürsem kimse ḳoymaz zaḫma merhem

7 Emānsın Şükri Beg raḥm eyle bārī
Unutma yazdıġıñ o der-kenārı

8 İşitdim Ḳarş açıḳdır durma zīnhār
Benimçün merci‘ine eyle ışrār

9 Cevāba muntaẓırdır ḳalb-i nālān
Selām eyler saña bi’l-cümle iḫvān

10 Selām söyle eger olmuşsa vāṣıl
Bugünlerde oraya Molla ‘Ādil

11 Ḥacı Mollā selāma itdi āġāz
Bi-ḥaḳḳın iḥtirāmın ḳıldı ibrāz

12 Elin açmış göge yelken miṣāli
Du‘ādır lüṭfunuñ fikr ü ḫayāli

13 ‘Ömer’le Ṣāliḥ’iñ dā’im kelāmı
Budur bizden unutma yaz selāmı

14 Yaşa ey milletiñ şems-i münīri
Muḳaddes meclisiñ ‘ālī-ḫaṭırı

15 Yaşar ölmez bu millet tā-be-maḥşer
Olunca siz gibi meb‘ūṯ rehber

8 Ḳarş: -MÜ.

16 Büyük meclis yaşa sen pāyidār ol
Cihānda milletiñle sen de var ol

174

ṢAMSUN MEB‘ŪṠI SÜLEYMĀN BEG ḤAŻRETLERİNE*

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Aḳar şām u seḥer hicrān ġamıyla çeşm-i giryānım
Devāsız derdlere ḳaldım düşünmez kimse dermānım

2 Ṣafā vü ẕevḳden āzādeyim ey çarḫ tedbīr it
Buraḳma yaḳsun āfāḳı ser-ā-ser āh u efġānım

3 Dirīġā görmeden bir gün naẓarlardan suḳūṭ itdim
Bütün nefretle yād eyler beni emṡāl ü aḳrānım

4 Muḥaḳḳar mūrveş ḫāk-i rehiñde pāymāl oldum
Yetiş imdādıma Hüdhüd miṡāli ey Süleymān’ım

5 Dolaşdım berf tek cevv-i havāda incimād itdim
Nihāyetde suḳūṭ itdim ḫazān oldı zemistānım

6 Süleymān sāyesinde Āṣaf idim bir zamān şimdi
Teḥī-destim ḫaḳīrim mūrveş ḫāli perīşānım

7 Vücūdum ney gibi sūrāḫ sūrāḫ oldı hicriñle
Bozuldı revnaḳ-ı baḫtım ḫazān oldı gülistānım

8 İdilse ḫātemiñ taḥrīf duran inḳılābından
Ḳalır vābeste elbet şānıña in‘ām u iḥsānım

---

174 BK 82a-83a; MÜ 32a-32b.

*ṢAMSUN MEB‘ŪṠI SÜLEYMĀN BEG ḤAŻRETLERİNE: SĀBIḲ ṢAMSUN MEB‘ŪṠI SÜLEYMĀN BEG ḤAŻRETLERİNE MÜ.

9 Bütün āfāḳı ṭutmuş Ḥātemāsā şöhret ü şānıñ
Seḫāñı eyleyen inkār dir mi ben de insānım

10 Seni tavṣīf içün kāfī degildir gerçi eş‘ārım
Ḳuṣūrum ‘afv ḳıl şāhım ḳalem çek varsa noḳṣānım

11 Seni Seylü’l-‘Arim’den bir güni Ḥüsnī ider āzād
“Begim ḫanım efendim sevgili devletlü sulṭānım”

175

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
1 Ḳaldım ol rūy-ı āfitāba naẓar
Oldı mecrūḥ ẓāhir oldı eṣer

2 Beni ma‘ẕūr ṭut budur ḳaṣdım
Ẓāhir olsun cihānda şaḳḳ-ı ḳamer

176

İSTİḲLĀL ḤARBİ’NDE İSTİRDĀD OLUNAN MUḲADDES VAṬANIMIZIÑ HİLĀL ĠAZETESİ’NDE NEŞR OLUNAN TĀRİḪLERİ İZMİR’İÑ İSTİRDĀDI*

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]
1 Yaşasun ordu ḫamlede berbād
İtdi ḫaşmı bugün de ber-mu‘tād

2 Baḳıñız levḥa böyledir tārīḫ
Şimdi İzmir idildi istirdād
Sene 1341 [1922]

---

175 BK 83a; - MÜ.
176 BK 83a; MÜ 64b-65a.
*İSTİḲLĀL ḤARBİ’NDE İSTİRDĀD OLUNAN MUḲADDES VAṬANIMIZIÑ HİLĀL ĠAZETESİ’NDE NEŞR OLUNAN TĀRİḪLERİ İZMİR’İÑ İSTİRDĀDI: İZMİR’İÑ TĀRİḪ-İ İSTİRDĀDI MÜ.

177

YEŞİL BURUSA'NIÑ İSTİRDĀD TĀRĪḪİ*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
Yazmalı tārīḫe böyle ṭoġrısı
Bursa'ya girdi bugün Türk yavrusı
Sene 1341 [1922]
Sene 1339 [1920] =tārīḫ-i ṣulḥ

178

MUḤĀSEBE MÜMEYYİZİ CEMĀL BEG'İÑ MAḪDŪMI MUṢṬAFĀ ZÜHDĪ BEG'İÑ TĀRĪḪ-İ TEVELLÜDİ*

[fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]
1 İtdi bir şems ṭulū' nūrına ġarḳ oldı şıyām
Oldı pākīze-ḳudūmıyla mübārek bayram

2 Yaşasun nūr-ı cemāliyle cihān içre sinān
Cāhı fīrūze gibi ṭab'-ı bülend-i nermīn

3 Ḫüsni'yā oldı adı cevher-i tārīḫine żam
Muṣṭafā Zühdī cihān bāġına ilk başdı ḳadem
Sene 1838/1839

179

CĀNĪ BİR ẒĀTIÑ TĀRĪḪ-İ ḲATLİ

177 BK 83b; MÜ 65a.
* YEŞİL BURUSA'NIÑ İSTİRDĀD TĀRĪḪİ: YEŞİL BURUSA'NIÑ TĀRĪḪ-İ İSTİRDĀDI MÜ.
178 BK 83b; MÜ 65a-65b.
*MUḤĀSEBE MÜMEYYİZİ CEMĀL BEG'İÑ MAḪDŪMI MUṢṬAFĀ ZÜHDĪ BEG'İÑ TĀRĪḪ-İ TEVELLÜDİ: MUḤĀSEBE-İ 'UMŪMİYYE MÜMEYYİZİ CEMĀL BEG'İÑ MAḪDŪMI MUṢṬAFĀ ZÜHDĪ EFENDİ'NİÑ TĀRĪḪ-İ TEVELLÜDİ MÜ.
179 BK 83b; MÜ 65a.

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]
Çıḳdı bir baġrı yanıḳ pir-i kebīr
Didi tārīḫini mātu'l-ḫınzīr
Sene 1339 [1920]

180

ṢAMSUN DEFTERDĀRI ZÜHDĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE*

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Merḥabā ey nūr-ı ʿaynım sen ṣafā geldiñ ṣafā
Ḫāk-i pāyiñden ḳopan her zerreye cānım fedā

2 Ḳapladı ẓulmet ḫusūfuñla cihānı bir zamān
Zā'il oldı berf tek ẓulmet ḳudūmuñla hemān

3 Eylediñ memnūn bugün teşrīfiñ ile herkesi
Melce'-i bī-vāyesiñ ey kimsesizler kimsesi

4 Ḫilḳatiñde müncelīdir nāṣıyeñde merḥamet
İftiḫār itse sezādır sāyeñizde maʿdelet

5 Faẓlıñı pāyānı yoḳ ey Zühdi-yi şirīn-zebān
Ḫıdmetiñ ḍarb-ı meṯel dillerde ʿadliñ dāstān

6 Sen gibi ʿālī-cenābıñ başımızda var yeri
Çünki pür-nūr oldı Ṣamsun geldigiñ günden beri

7 Müjde ile söyledi tārīḫiñi çıḳdı melik

---

180 BK 84a; MÜ 65b-66a.
*ṢAMSUN DEFTERDĀRI ZÜHDĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE: DEFTERDĀR ŞEHĪD ZÜHDĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE MÜ.
2 bir: -BK.
6 pür-nūr: -BK.

Ṣamsun'a girdi bugün ser-tāc-ı 'ālem Zühdi Beg

Sene 1333 [1914]

181

FERD

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]
Ādem behişti tāneye ṣatdı o ḫāle ben
Beñzerse böyle beñzesün Ādem babasına

182

FERD

[feʿilātün feʿilātün feʿilün]
Böyledir işte zamāne böyle
İʿtirāżıñ var ise bir söyle

183

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
1 İşin esbābına eyle teşebbüṣ
Bulunmazsa anı terk it Ḫudā'ya

2 Çıḳan oḳ 'avdet itmez bir de yaya
Rıżādan başḳa çāre yoḳ ḳażāya

184

BİR ṬALEBENİÑ ḪĀṬIRA DEFTERİNE

---

181 BK 84b; - MÜ.
182 BK 84b; - MÜ.
183 BK 84b; - MÜ.
184 BK 84b; - MÜ.

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Her nevʿ germ ü serdini gördi zamāneniñ
Ḳarşuñda dāʾimā dolaşan derbeder Baba

2 Yalñız vefālı gölgemi gördüm özüm gibi
Hep ḳaṣd-ı cānım itdi besledigim dost āşinā[168]

185

ḲONYA'NIÑ GÜLİ BOYACI ÇAVUŞ

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Ṣarı bir çehre burun egri uzun hem ileri
Öñde baş ṣoñra ṣadır gövde de bir metre geri

2 Bıyıḳları yoḳ ṣaḳalı menbaʿ-ı maḳrūb ḥaşerāt[169]
Ḳāmeti ince ḳolı gerdenine Lāt u Menāt

3 Ejderāsā ḳaşına gözleri eyler efsūn
Ḳaysveş kilk-i ḳader alnına yazmış Mecnūn

4 Başı çökmüş aşaġı yüksege çıḳmış omuzı
Açılır Veyl gibi ʿāleme ḳarşu aġzı

5 Bīñ küfür bir paraya ḫaşmını itmez taʿyīn
Yalıñız bir siġara ġayẓını eyler teskīn

6 Hele meydān-ı veġāya atılırken nā-gāh
Bir aġızdan diyor herkes bu ne şiddet eyvāh[170]

7 Alaraḳ ṣaġ omuza bir küregi arş dimesi
Ḳorḳutur ʿālemi çıḳdıḳça o dehşetli sesi

[168] Mısrada hem hece fazlalığı var hem de üçüncü tef'ilenin ilk hecesinde vezin bozulmaktadır.
185 BK 85a-85b; - MÜ.
[169] Mısranın ilk tef'ilesinde vezin bozulmaktadır.
[170] Mısrada "diyor" kelimesinde vezin bozulmaktadır.

8 Ġayẕ ider vecde gelir na‘ra atar Hū diyerek
Ṣavurur ṭaşları eṭrāfa çavuş bilmeyerek

9 Açılır küfr ile hep poyraza ḳarşu aġzı
Ḫiddetinden uzanır bir ḳarış ince boġazı

10 Ṣanki bir ma‘rekedir ma‘reke-i ḥarb-i veġā
‘Ālem açmış çavuşa ḳarşu ‘umūmī ġavġā

11 Ba‘żı Hun ba‘żı Napolyon gibi eyler ḥiddet
Gösterir ḳarşudaki orduya ciddī şiddet

12 Şīrveş na‘ra atar ṭop gibi gürler birden
Ḳapanır ḫāke urar düşmanı ḳalḳar yerden

13 Düşmanı ṣanki hemen ḳarşuda ḳurmuş ordu
Başacaḳ çekinecek şimdi mübārek yurdu

14 Ba‘żı bir cūş [u] ḫurūş ile yerinden ṣıçrar
Ṣavurur kelleyi āfāḳa hemen ḫaşmı ḳaçar

15 Ṭopı cep-ḫānesi bitdikde bulur bir ḳoca ṭaş
Alır ol vaḳt bütün seyr ideni ḫavf u telāş

16 Diñlemez şām u seḥer ṣayda çıḳar nīhānī
Eñsesinden yaḳalar şīr gibi ceylānı

186

ŞAMSUN’DA NECM-İ TERAḲḲĪ ORTA MEKTEB MÜDĪRİ ŻİYĀ BEG’İÑ EVṢĀFI BEYĀNINDADIR*

186 BK 86a-86b; MÜ 107a.
*ṢAMSUN’DA NECM-İ TERAḲḲĪ ORTA MEKTEB MÜDĪRİ ŻİYĀ BEG’İÑ EVṢĀFI BEYĀNINDADIR: TEŞYĪ‘İYYE MÜ.

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Eṭıbbā söyleyiñ Allāh rıżāsı
Cünūnuñ var mı dünyāda devāsı

2 Geçen bir ẕāt ile oldum müşerref
Meger bir mektebiñmiş pīşvāsı

3 Anıñ dar deftere ṣıġmaz ḥesābı
Bütün dünyā ḳadardır mācerāsı

4 İdāre nāmına mekteb sıfırdır
O ẕātıñ ber-‘akisdir müdde‘āsı

5 Dilinde fıṭraten vardır ẓarāfet
Ḥarīfdir herkese ḳarşu nidāsı

6 ‘Abūsu’l-vech yoḳ aġzında bir diş
Ṣadāsı ‘ādetā bayḳuş ṣadāsı

7 ‘Ulūmuñ ḳalmamış ‘indiñde ḥükmi
Fünūn-ı ġarb ile dolmuş ḳafası

8 Felāṭūn’ı begenmez bir müdebbir
Yanında Soḳraṭ’ıñ hiçdir dehāsı

9 Kimi görse hemen ister żiyāfet
Uzaḳdan beş ġuruşdur merḥabāsı

10 İçer altı ḳıye her günde bāde
Yise bir manda yoḳmuş iştihāsı

11 Hele sarḫoş iderse nuṭḳa āġāz
Żiyāveş intişār eyler ẕekāsı

12 Hemen ḳalḳar yerinden birden oynar
İşitse köfteḫor zeybek havāsı

13 Ne ḥācet ismini taṣrīḥe añla
Fetil'dir eñ birinci āşināsı

14 Yobazmış eskiden Fātiḥ de meşhūr
Nihāyet munḳariż olmuş yuvası

15 Teraḳḳī görmedi bī-çāre mekteb
Żiyā'a uġradı necmiñ żiyāsı

187

ANḲARA'DA MĀLİYYE MUḤĀSEBECİSİ EDĪB-İ A'ẒAM MÜMTĀZ BEG ḤAŻRETLERİNE

[mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün]

1 Buraḳ sāḳī şarābı gel otur bir parça yanımda
Ḳazandım sāyeñizde yār-ı ṣādıḳ ṣoñ zamānımda

2 Elā ey melce-i 'uşşāḳ 'ömrüm geçdi miḥnetle
Kerem ḳıl çıḳsun Allāh içün cānım ezziyyetle

3 Muḫammersiñ keremle ḳudretiñ nāmıñ gibi mümtāz
Feṣāḥat-baḫş üslūbuñ müzeyyen sözleriñ īcāz

4 Seni medḥ eylemek mümkün degil fevḳındesiñ vaṣfıñ
Ḳalem iẓhār-ı 'acz eyler bugün yazmaḳda evṣāfıñ

5 Seni taḳdīre taḳdīrim muḳaddesdir belāġatda
Mu'ammer ḳardaşıñ yalñız saña kāfī fażīletde

6 Vekālet sizle ḳā'imdir ki sensiñ elyaḳı ancaḳ

187 BK 87a-87b; - MÜ.

Ma‘ārifde degilsiñ de ma‘ārif sendedir muṭlaḳ

7 Şerāfet nāmıña nisbetle bulmuş şöhret ‘ālemde
Yazardım nāmıñı levḥ üzre ḳudret olsa ḫāmemde

8 Yed-i beyżā gibi destiñdedir yelpāze gīsūlar
Füsūnkār cāẕibeñle emriñe āmāde āhūlar

9 Fedā-yı cāna maḥkūmdur reh-i ‘aşḳıñda Leylālar
Peyiñde ellerin kesmekdedir dā’im Züleyḫālar

10 Vefāsız günlere ḳaldıḳ uşandıḳ bī-vefālardan
“Elinden geldigi ḫayrı dirīġ itme gedālardan”

188

BİR ẔĀTI TAVṢĪF

[mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün]

1 Ey kān-ı kerem pāk-şiyem ḳalbi muṣaffā
Ey ṭavr-ı pesendīde eyā çeşm-i eḥibbā

2 Faḫr itmeli sāyeñde eyā sürur-ı Tūrān
Eyyāmıña a‘ṣār seniñ ‘aşrıña devrān

3 Bir cāẕibedir fi‘l-i güherbārıñ umulmaz
Fa‘āl ü ġayūr sen gibi ‘uḳbāda da olmaz

4 Māliyyeyi tezyīn iden envār-ı füyūżāt
‘Ā’id saña ‘ā’id saña ey melce’-i ḫācāt

5 Yektā-yı zamānsıñ seni tārīḫ unutmaz
Emṣāliñi bu çarḫ-ı kühen bir de yaratmaz

188 BK 87b-88a; MÜ 25a-25b.

6 Dünyāyı dolaş alnıñ açıḳ ey şeh-i ḫūbān
Ḫıdmet bu ḳadar olsa olur faẕlası noḳṣān

7 Ġayret şerefiñdir keremiñ ziynet-i dünyā
Envār-ı ṣadāḳat ser-i hūşuñda hüveydā

8 ‘Adliñle bugün artmadadır ḳadri cihānıñ
Āfāḳı da tenvīr idiyor şöhret ü şānıñ

9 Cevviñde dönen kevkeb-i iḳbāl-i sa‘ādet
Bürhān-ı müselseldir adı necm-i ṣadāḳat

10 Evṣāfıñı bir ferdi hemen cümle kemālāt
Ḫıdmetde sezā dinse saña eşref-i sādāt

189

MÜTE‘AHHİD ‘ĀDİL BEG ḪAŻRETLERİNE İHDĀ*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Bilir ‘ālem ki ‘Ādil şāh-levendsiñ
Reʾis-i esḫiyā merd oġlı merdsiñ

2 Şecā‘at merḥamet ‘iffet nezāket
Ḫamiyyet ẕātıñızla buldı şöhret

3 Ṣadāḳat istiḳāmet hem diyānet
‘Adālet nā-fikirden itdi neşʾet

4 Zamāne sen gibi bir ḫür yetirmez
Seniñ tedbīriñe tedbīr irmez

5 Ḳalem çek cürmüne Ḫüsnī faḳīriñ

189 BK 88a-88b; MÜ 30b-31a.
* MÜTE‘AHHİD ‘ĀDİL BEG ḪAŻRETLERİNE İHDĀ: MÜTE‘AHHİD ‘ĀDİL BEG’E MÜ.

Ḫudā ‘uḳbāda olsun dest-gīriñ

190

ŞAMSUN’DA ḪAMSİ BAYRAMI*

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Ḫabbeẕā çıḳdı bülbül-i deryā
Neşr olundı zemīne būy-ı şifā

2 Mest ü maḫmūr gözleri bī-şek
Ṣanki ebr içre sīmden şimşek

3 Ḳāmeti serv rengi būḳalemūn
Laḫmı iksīr revġanı maʿcūn

4 Aġzı bir noḳṭa noḳṭa-i mevhūm
Ḳulaġında defīneler mektūm

5 Misk gibi būy-ı ‘anber-efşān
Ḳanı żaʿfü’l-beden içün dermān

6 Ḫamsi nāmı degil begim bī-cā
Yalıñız rengi teşnegāna şifā

7 Ṭurmıyor muttaṣıl gelen ḳoşuyor
Ṣanki gökden zemīne nūr iniyor

8 Ellerinde çuval sebet teneke
Torba zenbīl sitil küfe şebeke

190 BK 88b-89b; MÜ 57b-58b.
* ŞAMSUN’DA ḪAMSİ BAYRAMI: ḪAMSİ BAYRAMI MÜ.

9 Kimi na‘ra atar kimi *lebbeyk*[171]
Her biri birbirin ider tebrīk

10 Her ṭarafda horon bıçaḳ ḳalḳan
Ḫamsi şemşīr rengi gürz-i sinān

11 O da rü’yā gibi gelüp gitdi
Yalıñız ben faḳīre ẓulm itdi

12 Bıḳdım artıḳ gelüp gidenlerden
Baba bir ṭorba vir diyenlerden

13 Günde on biñ adam gelir ki Baba
Azıcıḳ ṭuz virir misiñ bedava

14 Ben neler çekdim ḥālimi ṣorma[172]
Parasız gitdi yüz ḳıye ṭorpa

15 Ḫamsi çıḳmış dinildi mi bir de
Göreceksiñ cenāzemi yerde

191

BİR UĠURSUZ DEFTERDĀR*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]
1 Geliñ ey ehl-i ma‘āş derdimize aġlayalım
Bulalım çāresini yaramızı baġlayalım

[171] Lebbeyke Allahümme lebbeyke lâ-şerîke leke lebbeyke inne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülke lâ-şerîke leke. “Allah’ım emret, emrine hazırım. Senin bir ortağın yoktur, emret. Kuşkusuz hamd ve nimet sana mahsustur. Mülkte senin bir ortağın yoktur.” Bu söze “telbiye” denir, haccın sıhhatinin şartlarındandır. Bu şartlar: Müslüman olmak, belirli yer, belirli vakit ve hac niyetiyle ihram giymektir. İhram, hacca ve ümreye, ya da hac ile birlikte ümreye niyet etmekle ve “telbiye”de bulunmakla tamamlanır. İhrama giren hacı adayı, şartlarını yerine getirdikten sonra yüksek sesle başlığımız telbiyeyi söyler (Yılmaz, 2013: 448).
[172] Mısrada “çekdim” kelimesi vezni bozmaktadır.
191 BK 89b-90a; MÜ 61a-61b.
* BİR UĠURSUZ DEFTERDĀR: UĠURSUZ BİR DEFTERDĀRA MÜ.

2 Çıḳdı ‘ayyūḳa ẓulüm ġayrı yiter illa’llāh
Bir uġursuz yoluna gitdi sa‘ādetle refāh

3 Ḥilmi yoḳ merḥametiñ nāmını ḳoymuş zaḥmet
Oḳudur her güni şeyṭāna hezārān raḥmet

4 Vaż‘-ı yed eyleyeli ṣervet ü sāmānımıza
Kāfir aġlar bizim aḥvāl-i perīşānımıza

5 Gel yarın al parayı dir de ḥerīf aldırmaz
Ṣabaḥı ḫastalanır evde başın ḳaldırmaz

6 Bir uġursuz ki bu pes Ṣamsun’a geldi geleli
Ṣarṣdı olduḳça bütün ehl-i ma‘āşıñ temeli

7 Sen degilsin o yeriñ adamı nāmūsla çekil
Mevḳi‘iñ nāmı büyük sen gibi nā-dāna degil

8 Beş ay olmuş ki para almamış evlād-ı vaṭan
Ba‘żısı luṭfa bedel üç ayı almış irken

9 O yeriñ ṣāḥibine ṣıdḳ u ‘adālet lāzım
Ḥilm ü şefḳatle müsāvāta ri‘āyet lāzım

10 Ḫāṣılı ḥīlede emṣāli bulunmaz yekdir
Eski külḫānbegidir şeddeli bir eşşekdir

192

HECĀ VEZNİNDE YAZMAḲ İSTEYEN BİR ẒĀTA NAṢĪḤAT*

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]

1 Oġlum baña baḳ mümkün ise bir ḫˇoca bul sen

192 BK 90a; MÜ 61b-62a.

* HECĀ VEZNİNDE YAZMAḲ İSTEYEN BİR ẒĀTA NAṢĪḤAT: BİRİNE NAṢĪḤAT MÜ.

Bir parça hecā vezni ile ḳāfiye ögren

2 Tenḳīdi buraḳ bilmediğiñ kimseye atma
Barmaḳ ḥesabı yaz faḳaṭ āhengi unutma

3 Ḥālī görünür Ḳonya faḳaṭ var nice erler
Serbest vezin ḳāfiyesiz görse gülerler

193

EKSİGİM*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Ṭā'ir-i deşt-i cünūnum inzivādır eksigim
Dil-rübālar gitdi elden āşinādır eksigim

2 Ḥamdüli'llah yoḳ düşüncem her gice bir yerdeyim
Var yimek lākin börekle baḳlavadır eksigim

3 Ḳāmetim dönmüş kemāna dişlerim düşmüş tamām
İḫtiyārım gözlerim var bir 'aṣādır eksigim

4 'Ūd ile ḳānūnı buldum sāzdır bezm-i ṭarab
Tekyede ḥāżır kemānım bir ṣadādır eksigim

5 Para virmem berbere artıḳ uzatsun ḳoy ṣaḳal
Bir ṭaraḳ ḳalmış babamdan bir ḳabādır eksigim

6 Bir tane yorġanla bir yaṣdıḳ tedārik eyledim
Minderim yırtıḳ faḳaṭ bir ḳaryoladır eksigim

7 Bir zamān şilte bulunmazdı evimde yatmaġa

---

3 Ḳonya: Ṣamsun MÜ.
193 BK 90b; MÜ 62a-62b.
* Başlık: -MÜ.

Raḫt-ı ḫ̆āb āmāde lākin desbinadır eksigim

8 Ṣoftalıḳdan ḳalma var yırtıḳ sökük bir ḥaydarim
Āh Nefīse'm ḥāżır çekilmiş bir lāṭadır eksigim[173]

9 Nüh felekde yıldızım yoḳ kimsesiz bir Ḥüsni'yim
Ṣanmayıñ dünyāda yalñız bir Baba'dır eksigim

194

BİR AḤBĀBIÑ İFTİRĀḲI*

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]

1 Efsūs ki evel māh-naẓardan gidecekdir
Hicriñde 'aceb bu dil-i şeydā n'idecekdir

2 Ḳanlar gelecek şām u seḥer dīdelerimden
Hicrān elemi göñlimi vīrān idecekdir

3 Bir yār gelüp söyledi tārīḫini ḥayfā
Ol yār-ı vefādār seḥerden gidecekdir

195

CELĀL BEG'E ḲUDŪMİYYE*

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ẓulmet iḫāṭa itdi ġurūbuñla 'ālemi
Ḳopdı ḫusūfuñ ile cihānda ḳıyāmetim

8-BK.
[173] Mısrada hem hece fazla çıkmakta hem de ikinci tef'ilede vezin bozulmaktadır.
194 BK 91a; MÜ 67a.
* BİR AḤBĀBIÑ İFTİRĀḲI: BİR AḤBĀBIÑ İFTİRĀḲI ḲARŞUSINDA MÜ.
195 BK 91a; MÜ 66b.
* CELĀL BEG'E ḲUDŪMİYYE: ḲUDŪMİYYE-İ BE-CELĀL BEG MÜ.

2 Çoḳ gördi vaşlıñı baña bu çarḫ-ı kec-medār
Vardır benim felekle nihānī ‘adāvetim

3 Lākin ṭulū‘ idince bu def‘a celāliñiz
Āfāḳa çıḳdı naẓm ile şevḳ ü şeṭāretim

196

ḪĀCI-ZĀDE MES‘ŪD MAḪDŪMI MUḤAMMED BEG’E ḲUDŪMİYYE

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Cān fedā teşrīfiñe ey server-i şirīn-edā
Maḳdemiñle münteşirdir Ṣamsun’a būy-ı ṣafā

2 Ḳapladı ẓulmet ḫusūfuñla muḥīṭı bir zamān
Ṭal‘atıñla ḳalḳdı ẓulmet nūrdur şimdi cihān

3 Her ḳudūmuñdan tereşşuḥ eyliyor yüziñ ṣafā
Sāyeñiz ẓıll-i hümādır ḫāk-i pāyiñ tūtiyā

4 Ġonca-i bāġ-ı ṣadāḳat maṣdar-ı cūd u seḫā
İstiḳāmet nāmıñ ile iftiḫār itse sezā

5 Baḫtiyārdır sāyeñizde dā’imā üftādeler
Mes‘ūd olsun her iki dünyāda Ḫācı-zādeler

197

‘ALEMDĀR-ZĀDE ḪĀFIẒ ‘AZĪZ BEG’E ḲUDŪMİYYE*

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

---

196 BK 91b; MÜ 66b-67a.
197 BK 91b-92a; MÜ 68b-69a.
*‘ALEMDĀR-ZĀDE ḪĀFIẒ ‘AZĪZ BEG’E ḲUDŪMİYYE: ḲUDŪMİYYE-İ BE- ‘ALEMDĀR-ZĀDE ḪĀFIẒ ‘AZĪZ BEG MÜ.

1 Şehā itdi ḳudūmuñla seḫā dünyāyı istīlā
Reḫāvet ḳalḳdı ‘ālemden ticāret buldı isti‘lā

2 Küsūfuñla cihānı bir zamānlar ḳapladı ẓulmet
Ṭulū‘ıñla vücūduñ şarḳa virdi tāzeden ziynet

3 ‘Aṭāda bī-bedel dünyāya miṣliñ gelmemiş bī-şek
Ticāret tācısıñ ḥattā ‘Alemdār-zāde Ḥāfıẓ Beg

4 Ṣadāḳat nāmıña nisbetle buldı dehrde şöhret
Hüveydā vech-i pākinde esāsen pertev-i şefḳat

5 Ḫusūfuñla olur mı şanki zā’il ḥāle-i nūruñ
Beḳāsı ḫayr ile dillerde Mūsā gitse de Ṭūr’uñ

6 Esāsen olduñuz eşrāf-ı ümmet sırrına maẓhar
Ne lāzım ẕātıñı tavṣīf yiter tebşīr-i peyġamber

198

ŞAMSUN’DA ĠĀZĪ PARḲI*

[mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün]
1 Gitdim geçende parḳa düşündüm evelleri
Işsız ḫarābe sāḥili eski temelleri

2 Daldım ḫayāle ṭutdı elimden bir iḫtiyār
İtdi buraḳ ḫayāli Baba olma eşkbār

3 Şamsun evelce beñzer idi eski bir köye
Yerli yabancı cümlesi muḫtāc idi şuya

4 Meşhūr idi baṭaḳlıġı eski zuḳāḳları

198 BK 92a-93b; MÜ 102b-103b.
*ŞAMSUN’DA ĠĀZĪ PARḲI: ĠĀZĪ PARḲI MÜ.

Mefḳūd idi mesīresi ḥattā mesāḳları

5 Yıllarca itdi bunları maḥv ṣıtma ‘illeti
Oldı kefin çocuḳlarınıñ nān u ni‘meti

6 Girseydi bir yabancı ḥükūmet ḳonaġına
Muṭlaḳ düşerdi dāma örümcek duzaġına

7 İmdādına Ḫıżır gibi ẕāten bir ehl-i dil
Ḫaḳ’dan yetişdi eskileri itdi mużmaḥil

8 Şarḳıñ şerefli ‘askeri dīniñ müceddidi
Türk’üñ yegāne vālisi ‘aṣrıñ muvaḫḫidi

9 Medyūnuñuzdı Ṣamsun’umuz vāli biñ yaşa
Taḳdīr olundı ḫıdmetiñiz muḥterem paşa

10 Altun ḳalemle yazmalı tārīḫe ḫıdmetiñ
Dillerde bir miṯāl gibidir istiḳāmetiñ

11 Bu parḳ bu binā ile ey āferīdekār
İtse sezādı Ṣamsun’umuz ġarba iftiḫār

12 Kāşāne-i ḥükūmetiñi şimdi revnaḳı
Ẕāten buraḳdı gölgede Ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ’ı

13 Ḫuld-ı berīn dinilse sezā Ġāzi Parḳı’na
Olmaz ḳıyās Bāġ-ı İrem de siyāḳına

14 İtdikçe ihtirāz ṣabādan şükūfeler
Būy-ı ‘anberi rūḥa ġıdā cismi tāzeler[174]

15 ‘Aks eyledikçe baḥr u semen lāle nīlufer
Ḳavs ü ḳuzaḥ semāya virir başḳa zīb-i fer

[174] Mısranın ilk tef’ilesinde vezin bozulmaktadır.

16 Misk-i Tatār būy-ı güli ‘anber-i Ḫoten
Da‘vet ider zemīne semāyı yeşil çemen

17 Berk-i semen ḥayāt virir nīm-cānlara
Dāġ-ı derūn çāk-ı girībān olanlara

18 Ṭāvūsveş geçince yanından şimendüfer
Ta‘ẓīm ider ḳudūmuna her laḥẓa baḫr u ber

19 Sür‘atde hiç ḳıṭārına nisbetle şā‘iḳa
Bilmez ṣabā da eyler anıñla müsābaḳa

20 Medḥi yazılsa ḥāṣılı irmez nihāyete
Ṣamsun muḫīṭi beñzedi dünyāda cennete

21 Kāẓım Paşa’yla biñ yaşasun şānlı encümen
El-ḥaḳḳ sāyeñizde vaṭan şimdidir vaṭan

22 Tārīḫini şerefle Baba yazdı ibtidā
Kāẓım Paşa hediyyesidir parḳ bu binā
Sene 1927
Ṣamsun Parḳı’nıñ tārīḫi
Söyler lisān-ı ḥāl ile tārīḫ-i ābide[175]
“Bir münci vü mübeccelimiz varsa Ġāzi’dir”

199

İSTANBUL’DA BULUNAN ḲILINÇCI-ZĀDE MAḪDŪMI ḲĀSIM BEG’E TAḲDĪM*

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

[175] **BK.; MÜ 26a, 104a.**
199 BK 93b; MÜ 100b-101a.
*İSTANBUL’DA BULUNAN ḲILINÇCI-ZĀDE MAḪDŪMI ḲĀSIM BEG’E TAḲDĪM: ḲILINÇCI-ZĀDE MAḪDŪMI ḲĀSIM BEG’E ḲARŞU MÜ.

1 Muḥaḳḳaḳ Ḥüsni'ye almış oradan bir ḳumāş yek renk
Ḳılınççı-zāde maḫdūmı cenāb-ı Mirza Ḳāsım Beg

2 Seḫā irş-i peder ẕāten ḫayāda miṣli nādirdir
Ṣıfāt-ı bā-kemālinden müdām üstādı fāḫirdir

3 Ḫayırdır hem-demi dā'im cüdā düşmez seḫāvetden
Tehī-dest hiç gelir mi böyle bir ẕāt Der-Sa'ādet'den

200

MERḤŪM ḤĀCI-ZĀDE MAḪDŪMI MUḤAMMED BEG'İÑ SENG-İ MEZĀRI*

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Gör ne ẓulm itdi bu sipihr-i kebūd
Yaḳdı cān-ı cihānı ol merdūd

2 Aldı bu genci füc'eten elden
Dürr-i nā-yābı eyledi mefḳūd

3 Dāġdār itdi cümle iḫvānı
Çeşm-i aḥbāb oldı eşk-ālūd

4 Ṭutdı gülzār-ı cennet içre maḳām
Dār-ı miḫnetden olmadı ḫoşnūd

5 *İrci'ī* emrine didi *lebbeyk*[176]
Ḥacı-zāde Muḥammed-i Mes'ūd

6 Üç melek çıḳdı söyledi tārīḫ

200 BK 94a; MÜ 104a.

*MERḤŪM ḤĀCI-ZĀDE MAḪDŪMI MUḤAMMED BEG'İÑ SENG-İ MEZĀRI: ḤĀCI-ZĀDE MES'ŪD MAḪDŪMI MUḤAMMED BEG'İÑ SENG-İ MEZĀRI MÜ.

[176] İrci'î ilâ rabbiki râzıyeten merzıyyeten. "Râzı edici ve razı edilmiş (yaptığın işlerle Allah'ı memnun etmiş ve aldığın nimetlerle Allah tarafından memnun edilmiş) olarak Rabbine dön!" (Fecr, 89/28)

Gülşen-i ‘Adn’e rūḥı itdi şu‘ūd
Sene 1340 [1921]

201

ḤĀCI-ZĀDE MES‘ŪD MAḤDŪMI MUḤAMMED EFENDİ’NİÑ RŪḤINA İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR*

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Felek idbāra dönsün ben gibi dünyāda iḳbāliñ
Günüñ hep cevr ile geçsün perīşān olsun aḥvāliñ

2 Taḥammül mülki maḥv oldı ḳarārım ḳalmadı bitdi
Muḥammed ḳardaşım çünki cihāna elvedā‘ itdi

3 Muvaḳḳat nūr idiñ ucduñ ne olduysa baña oldı
Seniñ ‘ömrüñ gibi birden benim de ṭāli‘im şoldı

4 Ḥayātım şöndi gitdi ẕāten ḥükmi ḳalmadı anıñ[177]
Żiyā‘ıñdan żiyā‘a uġradı bi’l-cümle iḫvānıñ

5 Bahārım ḳalmadı artıḳ şükūfem açmadan şoldı
Per ü bālim ḳırıldı āşiyānım tārumār oldı

6 Seni bilmez olaydım kāş ben bu dār-ı ġurbetde
Memātı eylerim tercīḥ şimdi künc-i miḥnetde

7 Ṭuyunca emr-i Ḥaḳḳ’ı bizden itdiñ füc’eten ikrāh
Nidā-yı *irci‘ī* emrine *lebbeyk* eylediñ eyvāh

8 Mücessem nūr idiñ ḥayfā żiyā neşr itmeden söndüñ

---

201 BK 94a-95a; MÜ 68a-68b.

*ḤĀCI-ZĀDE MES‘ŪD MAḤDŪMI MUḤAMMED EFENDİ’NİÑ RŪḤINA İTḤĀF-I ‘ĀCİZĀNEMDİR: MERḤŪM ḤĀCI-ZĀDE MES‘ŪD MAḤDŪMI MUḤAMMED EFENDİ ḲARDAŞIMIZIÑ RŪḤINA İTḤĀF MÜ.

[177] Mısradaki “ẕāten” kelimesinin ikinci hecesinde vezin bozulmaktadır. Bunun yerine halk ağzında kullanılan şekli “zāti” yazılırsa vezin düzelmektedir.

Maṣāf-ı ġamda Ḥüsnī'yle Süleymān'ı ġarīb itdiñ

9 Didim tārīḫiñi lākin niḳāṭıñ levḥadan aldım
Muḥammed ḳardaşım gitdi cihānda ben yetīm ḳaldım
Sene 1340 [1921]

202

TAḤASSÜR VE ḲĀNŪNĪ RĀĠIB BEG'DEN ŻİYĀFET*

[mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
1 Yine ḫayālime düşdi Ḳılınçcı ifṭārı
Kebābı köftesi düzgün limonlı ḫavyarı

2 Ne yanda ḳaldı İlāhī görünmüyor Fārūḳ
Bilir ki yoḳdı faḳīriñ cebinde dīnārı

3 İder mi bādeye raġbet işitse ḳānūnı
Bir ehl-i dil ki ṣadādır ḫaḳīḳi ez̲kārı

4 Niyāzı 'adl olanıñ rızḳını virir Mevlā
Ni'medden itse de maḥrūm cihānda ḫünkārı

5 Vücūdı ni'met-i 'uz̲mā lisānı şehd-i şeker
Gelir ḫayālime ṭatlı görünce ṭayyārı

6 Evelce böyle degildim ḳavī idi cismim
Beni ḳocatdı vaḳitsiz bu ḫāne īcārı

7 Bu yerden itmeli hicret veya ki Şükri gibi
Yalanı itmeli 'ādet görünce züvvārı

8 Yetişdi māh-ı mübārek düşünmem 'ālemde

202BK 95a-95b; MÜ 98a-98b.
* TAḤASSÜR VE ḲĀNŪNĪ RĀĠIB BEG'DEN ŻİYĀFET: TAḤASSÜR MÜ.

Ḫudā muḥāfaẓa itsün ṣunūf-ı tüccārı

9 Bu yıl da bir yere gitmem geçen sene ḳorḳdum
Eger ṭurursa Bilāl'iñ çemenle pancarı

10 Ḫacım ticārete gitmiş gelince al diyecek
Bütün ḳāṣdım seniñ olsun buyur anaḫtarı[178]

11 Baḳar ṣafāsına herkes ki bir diyen yoḳdur
Ne yanda ḳaldı bu şehriñ ḳıdemli sīmsārı

203

DİÑLE (1)

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Maḫzen-i ġamdır göñül vīrāneler vīrānıdır
Āfet-i derd ü belādan çeşmimiz giryāndır

2 Kimse inkār eylemez lāḥiḳ-i re'ysiñ ḫıdmetin
Bu çamur *ḳālū belā*dan ḳalma bir iḥsānıdır[179]

3 Alma doḳtordan ṣaḳıñ aṣlā ışıtma ḫabını
Tecrübe görmüş çürükci bu yeriñ Loḳmān'ıdır[180]

4 Olsa bir derdiñ hemen virme eẕiyyet kimseye
Bildiğiñ ḫamsi mübārek her şeyiñ dermānıdır

5 Eylemez Nef'ī cesāret gelmege bu ülkeye

[178] Mısrada ilk tef'ilede vezin bozulmaktadır.
203 BK 95b-96b; MÜ 69b-70a.
[179] "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi" (A'râf, 7/172)
[180] Bu mısranın yanına kurşun kalemle şu ifade ilave edilmiştir: "İḫtiyār bir Rūm doḳtorıydı".

Çünki şā‘ir menşei’ Ṣamsun’uñ sulṭānıdır[181]

6 Ġā’ib olsa bir zügürt ṣorma ṣaḳıñ bir kimseye
Parasızlar mevḳi‘i Sā‘at-ḫane Meydānı’dır

7 Diñleyen görmez belā ḳaṣṣāblarıñ āvāzını
Baba’yı mecnūn iden cezzārlarıñ efġānıdır

8 Añlamaz birçoḳları ḳaṣṣāb ile baḳḳālını
Çārşunuñ şişmanları baḳḳāllarıñ ḫaḳanıdır[182]

9 Bir fi’āt söylerse baḳḳāl i‘tirāża yoḳ maḥal
Çünki her günki fi’āt tüccārlarıñ fermānıdır

10 Bir fedā’ī isterim geçsün balıḳ bāzārını
Bir ḳıyāmet bir gürültü ṣanki Nūḥ Ṭūfānı’dır

11 Lā-ubālī söylerim ḳorḳmam çekinmem kimseden
Zühdi-i ‘ālī-himem berberleriñ Selmān’ıdır[183]

12 Ḥüsni’yā aldırma artıḳ añlaşıldı mes’ele
Ḥażret-i Necmī belāġat bāġınıñ sencānıdır[184]

13 Aldanan çoḳdur bugün sīmsārlarıñ taḳvāsına[185]
Hālbuki birçoḳları şeyṭānların şeyṭānıdır

204

5 menşei’:-BK.
[181] Mısrada vezin bozulmaktadır. BK nüshasında bu mısranın yanına kurşun kalemle şu ifade ilave edilmiştir: “Bu ẕāt eczācı iken şā‘irlige başlamışdı” MÜ nüshasında ise şu ifade yer almaktadır: “Çünki şā‘ir Ṣamsun’uñ sulṭānıdır”.
[182] Mısranın yanına şu not ilave edilmiştir: “Şişman beladır?”
[183] Mısradan sonra yan tarafa kurşun kalemle “Berber Zühdi Beg” açıklaması yapılmıştır.
[184] Mısranın yanına kurşun kalemle “Ressām u ḫaṭṭāṭ merḥūm Necme’d-din Beg” notu düşülmüştür.
[185] Mısranın yanına kurşun kalemle “Simsār-ı ma‘lūm” notu düşülmüştür.
204 BK 96b-97b; MÜ 14a-15b.

DER-VAṢF-I NEMLİ-ZĀDE CELĀL BEG*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Elā ey esḫiyānıñ ser-firāzı
Melāḥat bāġınıñ bir şāh-bāzı

2 Şerāfet münteşir senden cihāna
Seniñle iftiḫār eyler zamāne

3 Naẓīriñ yoḳ vücūduñ bī-bedeldir
Seḫāda şöhretiñ ḍarb-ı meŝeldir

4 Saña meftūndur eşrāf u a‘yān
Bütün millet saña medyūn-ı şükrān

5 Cenāb-ı Ḥaḳ saña virmiş kemāli
Tecellī eylemiş sende celāli

6 Seḫāda Ḥātem’iñ yoḳ i‘tibārı
Hümā sāyeñde buldı iştihārı

7 Kemāl ü ḥikmet ile itdiñ ülfet
Celāl-i ẕātıña olmaz niḫāyet

8 Muḫammerdir vücūduñ ma‘rifetle
Yaşa nāmıñla dā’im mefḫaretle

9 Beşersiñ līk ḫilḳatde meleksiñ
Leṭāfetde anıñla müştereksiñ

10 ‘Aṭāñı görmemiş var mı cihānda
Bulunmaz bir oġulsuñ bu zamānda

11 İderken senden ‘ālem istifāde

* DER-VAṢF-I NEMLİ-ZĀDE CELĀL BEG: MEDĀYİḪ-İ EVṢĀF MÜ.

Zavallı Ḥüsni maḥv oldı arada

12 Kime itsün şikāyet nüh felekden
Tükendi ṭāḳati āh eylemekden

13 Żarūret derdine olmuş giriftār
Bu sırrı eylemek mümkün mi iẓhār

14 Ṣo'uḳdan giymege yoḳdur libāsı
Ser-ā-pā maḥva yüz ṭutmuş esāsı

15 Bu derdiñ sendedir muṭlaḳ 'ilācı
Faḳīriñ ḳosṭüme var iḫtiyācı

16 Yaşa biñler yaşa ey Nemli-zāde
Dem-ā-dem şevketiñ olsun ziyāde

17 Diñilse *Meşnevī* medḥiñde kāfī
Anı bir başḳa baḥr eyler telāfī

205

[mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün]

1 Elā ey Ṭūṭi-i yektā umūruñ hep celādetdir
Kemāl evṣāfı 'ālemde ṣıfātıñdan 'ibāretdir

2 Vücūduñ aṣl-ı ḫilḳatde edeble imtizāc itmiş
Şerāfet-baḫş iden aḥfādıña ẕāten aṣāletdir

3 Vaḳār u merḥamet ẕātıñdan aṣlā infikāk itmez
Vücūduñ münkerine ṭoġrısı 'ayn-ı kerāmetdir

4 Sezādır nāmıña 'unvān virilse ni'met-i İslām
Muḥabbet eylemek insānlıga bence liyāḳatdir

205 BK 97b; MÜ 15b.

5 Feżā-yı dehrde teşrīḥ idilse ṭıynetiñ ẕāten
Keremdir cüz'i ferdiñ kevkebiñ 'ayn-ı muḥabbetdir

6 Yaşa biñler yaşa iḳbāl ile sen ḳalb-i milletde
Vücūduñ ġarb içün bürhān u şarḳa zīb ü ziynetdir

7 'Umūma mültefitsiñ şānıña lāyıḳ meziyyetle
Tevāżu' ẕātıña taḫṣīṣ olunmuş bir fażīletdir

8 Bugün şarḳ ġarba ḳarşu iftiḫār eyler vücūduñla
Oġuzḫan nesline nāmıñ mü'ebbed bir meziyyetdir

206

DER-VAṢF-I ḲIR-ZĀDE YŪSUF BEG'E*

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 Nedir çekdiklerim derd ü elemden
Büküldi ḳāmetim bārān-ı ġamdan

2 Yetişdi āsumāna āh u zārım
Tenimde ḳalmadı aṣlā ḳarārım[186]

3 Ma'īşet derdine oldum giriftār
Degil aḥvālime kimse ḫaberdār

4 Ṣo'uḳdan incimād itdi vücūdum
Şitāyı def' içün yoḳdur nuḳūdum

7-BK.
8-BK.
206 BK 98a-98b; MÜ 16a-17a.
*DER-VAṢF-I ḲIR-ZĀDE YŪSUF BEG'E: DER-VAṢF-I ḲIR-ZĀDE ŞERĪKİ ŞEYḪ-ZĀDE YŪSUF BEG MÜ.
[186] BK nüshasında ilk mısranın başına 2, ikinci mısranın başına ise 1 numaraları verilerek mısraların yer değiştirmesi gerektiği belirtilmiştir.

5 Ḳarār virdim nihāyet intiḥāra
İdem bu cism-i zārı pāre pāre

6 Yetişdi dādıma bir hātifü'l-ġayb
Didi ṣabr it vücūduñ itme taḫrīb

7 Seniñ bu beldede bir hemşeriñ var[187]
Enīs ü mūnis ü tāc-ı seriñ var

8 Seḫāvet menba'ı cūduñ vaḥīdi
Zamānıñ Ḥātem'i 'aṣrıñ ferīdi

9 Hümādır ẓıll ṣalmış kā'ināta
Bedeldir şöhreti āb-ı ḥayāta

10 Ḥayā vü ḥilmde yoḳdur naẓīri
Ḫudā 'uḳbāda olsun dest-gīri

11 Ser-ā-pā merḥametdir cism-i pāki
Keremden yoḳdur aṣlā infikākı

12 Ṣadāḳat istiḳāmet āşināsı
Leb-ā-leb kā'ināt olmuş 'aṭāsı

13 Anıñ vaṣfında Ḥüsnī bir ḳaṣīde
Olursa gūşuna elbet resīde

14 Seni berf-i şitādan eyler āzād
İder bir elbiseyle gönliñi şād

207

[187] Mısradaki "hemşeri" kelimesi yazmada fasih şekliyle "hemşehri" olarak yazılmışsa da vezne uygun olan halk arasında kullanılan "hemşeri" şeklidir.
207 BK 98b-99a; MÜ 17a.

[mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün]

1 Yetişdi Ḫıżrveş imdādıma ol māh-ı Ken‘ān’ım
İder te’ŝīr elbet yerde ḳalmaz āh u efġānım

2 Teżāhür itme meskenle baña ey Yūsuf-ı evvel
Seniñ var Mışr u Ken‘ān’ıñ benim de var Ṭaġıstān’ım

3 Müreccaḥdır cihāna her cihetden mesḳaṭ-ı re’sim
Ki Şeyḫ-zāde gibi vardır elimde ḳaṭ‘ī bürhānım

4 Yaşa ey Şeyḫ-zāde menziliñ ḫuld-ı berīn olsun
Bahāra himmetiñle inḳılāb itdi zemistānım

208

DER-VAṢF-I ERBĀB-I ḲĀNŪN VE SİTĀYİŞ-İ GÜZĪDE-İ HÜMĀYŪN

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey göñül itme tekāpū cām-ı Cem ḫaḳanına
Şā‘ir-i yektāsına Firdevsī [vü] Ḳaan’ına

2 Ey Meḥāmī nāmını iḫrāz iden Ḥikmet Kemāl
Şöhret ü şānıñ bedeldir ‘ālemiñ sāmānına

3 Ḥikmetiñ almış kemāliyle mücellā şeklini
İftirāḳıñ bir cezādır ‘āşıḳ-ı nālānıña

4 *Re’sü’l-ḥikme* ayetiñ taṣdīḳ ile olduñ re’is[188]
Ṭoġrısı ḥikmet kemāliyle yaḳışdı şānıña

5 Sāye-i ‘adliñde ‘ālem añladı iḥḳāḳını
Nāmıñı virmem bugün Rāzīleriñ devrānına

208 BK 99a-100a; MÜ 18b-19b.

[188] Re’sü’l-hikmeti mahâfetü’l-lâhi. “Hikmetin başı, Allah korkusudur.” Hadis-i şerif. İlk tef’ilede vezin bozulmaktadır.

6 Ey Nihād-ı pāk-raḥme nisbetiñ kāfī saña[189]
Zīb ü ziynetdir vücūduñ Türkleriñ Tūrān'ına

7 Ey Ḫalīl'im sen göñül ta'mīrine itdiñ ḳıyām
Baḳmadıñ hem-nāmıñı Sīnā'daki ḳurbānına

8 Dürr-i yektādır 'Azīz Beg bī-bedeldir ṭoġrısı
Nūr-ı ḳalbi mün'akisdir çehre-i ḫandānına

9 Diderot Montesḳiyo Volter Göte Viḳtor Huġo
Cümlesi ta'ẓīm ider evḳātlarıñ 'Oṣmān'ına[190]

10 'İlmini inkār iden kimlerse gelsün rū-be-rū
Fırlatır mecmū'ını Soḳraṭlarıñ zindānına

11 İsma'īl Ḫaḳḳı gibi varsa felek göster baña
İdeyim ḳurbān cānım def'aten derbānına

12 Şīve-i güftārına eyler Felāṭūn ser-fürū
Zīb-i ferdir meslegi dāhīleriñ 'unvānına

13 Bir erībim yetse āhengim ṣımāḫ-ı ḫāmide
Gönderir Nef'ī ile Sūḳ-ı 'Ukāẓ Meydānı'na

14 Menba'-ı faẓl u hünersiñ ey Nesīm-i ḫoş-güvār[191]
Baḳma ḫaṭṭ-ı nef' içün evḳātlarıñ 'unvānına

15 Az degil taḳdīr iden erbāb-ı 'ilmi ey Nesīm
Ḫāli ṣanma çarḫ-ı dūnı diḳḳat it 'irfānına

[189] Mısranın sonuna kurşun kalemle "Ḫalil Nihād Beg" notu düşülmüştür.
7 Sinā: Minā MÜ.
[190] Mısranın sonuna kurşun kalemle "'Oṣmān Beg" notu düşülmüştür.
[191] Mısranın sonuna kurşun kalemle "Nesim Beg" notu düşülmüştür.

16 Sa‘di-i āḫir zamānım dīn ile buldum şeref[192]
Nām içün aşlā yanaşmam kimseniñ dāmānına

17 Murġ-ı rūḥum şāh-bāl-i vaṣlıña eyler ḳıyām
Vir nihāyet ‘Āşir’im Allāh içün hicrānıña[193]

18 Bir decāce görse gönlüm eylemez rāḥat gice
Berk-i ḫāṭıfveş ḳoşar doḳtorlarıñ Loḳmān’ına

19 Merḥametdir lāzım-ı ġayr-ı müfārıḳ ḫaṣṣası
Raḥmi sevḳ eyler anı ba‘żen لوفق dermānına

209

DER-VAṢF-I PĪR MUḤAMMED-ZĀDE YŪNUS BEG*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Elā ey ‘āşıḳānıñ ser-firāzı
Seḫāvet bāġınıñ bir şāh-bāzı

2 Ṣadāḳat nāmıñ ile şöhret almış
Meziyyet dehre senden irş ḳalmış

3 Seniñle müfteḫirdir istiḳāmet
Ṭaġılmış ‘āleme senden aṣālet

4 Kerem şefḳat ‘aṭā būy-ı ḫamiyyet
Virirler nāmıña bir başḳa ziynet

5 Edīb-i muḥteremsiñ nüktedānsıñ

[192] Mısranın sonuna kurşun kalemle “Sa‘de’d-din Beg” notu düşülmüştür.
17 Allāh: Ese MÜ.
[193] Mısranın sonuna kurşun kalemle “Bafra’da mu‘allim(?) ‘Āşir Beg” ve “Bu ẕāt ṭavuḳ merāḳlısıydı” notları düşülmüştür.
209 BK 100a-101a; MÜ 19b-20b.
*DER-VAṢF-I PĪR MUḤAMMED-ZĀDE YŪNUS BEG: DER-VAṢF-I PĪR MUḤAMMED-ZĀDE YŪNUS BAḤRĪ BEG MÜ.

Seḫīsiñ rindsiñ ferd-i zamānsıñ

İşāret her kelāmıñ bir meʾāle
Umūruñ dāldır şerʿī miṣāle

Bütün telmīḥ ü īcāz u aṣālet
Cinās u tevriye ẕevḳ ü selāset

Kelāmıñda hüveydādır ser-ā-ser
Fünūn-ı ḥāżıra ẕihñinde ezber

Seniñle müfteḫirdir ehl-i tüccār
Bi-ḥaḳḳın her şeyʾe sensiñ ḫaberdār

Vücūdum pāre pāre oldı yara
ʿAceb peyvendine olmaz mı çāre

Yaşa Yūnus Begʾim nāmıñla var ol
Seḫā vü şöhretiñle pāyidār ol

Degilse bu vezin evṣāfa kāfī
Anı bir başḳa baḥr eyler telāfī

210

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 ʿAşḳına Yūnus Begʾiñ ey sāḳi ṭoldur bādeyi
Esḫiyā ser-tācı ḳayd it Pīr Muḥammed-zādeʾyi

2 Bir seḫīdir kimse bulmaz luṭfunuñ pāyānını
Eylemek tavṣīf ḥaḳḳıyla ne mümkün şānını

3 Cism-i pāki şarḳda ziynet-fezādır millete
Ġarbda nām-ı bülendi bir şerefdir devlete

210 BK 101a-101b; MÜ 20b.

4 Sāyesi ẓıll-i sa‘ādet ‘ālem-i İslām içün
Şems-i tābāndır vücūdı ‘aṣr içün eyyām içün

5 Ḥürrdür fikrinde ẕāten şi‘rdir eṭvārı hep
Nüktesi ẕevḳ-i mü’ebbed sözleri ders-i edeb

6 Dürr-i yektā-yı zamāndır faẓlınıñ pāyānı yoḳ
Meclisinde ẕevḳ içün āb-ı ḥayātıñ şānı yoḳ

7 Aṣlı Türk Tūrān anıñla müfteḫirdir dehrde
Söylenir şān u şerefle nāmı baḥr u berrde

8 Ger yazarsam biñ sene evṣāfını olmaz tamām
Pīr Muḥammed-zāde’niñ emṣāli yoḳdur ve’s-selām

211

İSTİḲLĀL ḤARBİ’NDE TÜRK ORDUSUNA SİĠARA HEDİYE İDEN KEFELİ-ZĀDE YŪSUF ‘İZZE’D-DĪN BEG ḤAŻRETLERİNE*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Zemīn Yūsuf’la faḫr it āsumāna
Getürme Ḥātem’i bir de zebāna

2 ‘Aṭāsı ġıbṭa-baḫşā-yı cihāndır
Diyānetde müşārün bi’l-benāndır

3 Ġubārında ḳuṣūrı yoḳdur aṣlā
Şerī‘at nūrı alnında hüveydā

4 Seḫā vü şöhreti ṭutmuş cihānı

211 BK 101b-102b; MÜ 22a-23a.
*İSTİḲLĀL ḤARBİ’NDE TÜRK ORDUSUNA SİĠARA HEDİYE İDEN KEFELİ-ZĀDE YŪSUF ‘İZZE’D-DĪN BEG ḤAŻRETLERİNE: DER-VAṢF-I KEFELİ-ZĀDE ḤĀCI MUḤAMMED EFENDİ MAḪDŪMI YŪSUF ‘İZZE’D-DĪN BEG MÜ.

Şerefdir millete Yūsuf zamānı

5 Fedā-yı cān ider millet yolunda
Seḫāsın gösterir devlet yolunda

6 Dimez in‘ām u iḥsān u ‘aṭiyye
İder ordu-yı İslām’a hediyye

7 Seḫīdir rinddir şirīn-suḫandır
Vaṭandır dā’imā ẕikri vaṭandır

8 Üşenmez ẕevḳ alır ḫıdmetden ḫattā[194]
Vücūduñ bu uġurda eyler ifnā

9 Budur aḳrānına pendi dem-ā-dem
Bize millet vaṭan her şeyden aḳdem

10 Mübārek ay gelir ordu-yı İslām
Gözi yollarda bekler bizden ikrām

11 Bize lāzım bugünde ġayret-i dīn
İder mi başḳa şey İslām’ı teskīn

12 Yaşa dünyāda Yūsuf ‘izzetiñle
Geçer tārīḫe nāmıñ ḫıdmetiñle

13 Dolaş ‘izzetle Yūsuf pāyidār ol
Yaşa dīniñ gibi ‘ālemde var ol

14 Zamāne Yūsuf’uñla iftiḫār it
Zamān durduḳça nāmıñ pāyidār it

15 Eyā Yūsuf ḫayātet cāvidān bād

[194] Son tef’ilede vezin bozulmaktadır.
15 Ey Yusuf! Yaşamın sonsuz olsun. Halk gece gündüz seni övsünler.

Ş̲enāyet rūz u şeb millet koned yād

16 Faż̄ilet-rā der̄n rūz zinde kerdi
Be-ʿizzet rūy-ı millet ḫande kerdi

212

DER-VAṢF-I ÇÖLCE-ZĀDE ZEYNE'L-'ĀBİDĪN EFENDİ

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Elā ey mebde-i cūd u seḫāvet
Ṣafā-yı ġonçe-i bāġ-ı belāġat

2 Beşersiñ mürşid-i īmān-ı dīnsiñ
'Alī aḥfādı Zeyne'l-'Ābidīn'siñ

3 Ferīdü'l-'aṣrsıñ yoḳdur naẓīriñ
'Alī 'uḳbāda olsun dest-gīriñ

4 Cihāna irş̲ ḳalmış senden ikrām
Saña maḫṣūṣdur iḥsān u in'ām

5 Zamāne ḳuṭbusuñ pīrān cünūduñ
Ser-ā-pā nūrdur cism ü vücūduñ

6 Vücūduñ vaḥdet ile muttaṣıfdır
Rivāyet ṣūretiñde muḫtelifdir

7 'İbāretdir kemāl evṣāfı senden
"Şenīden key boved mānend-i dīden"

16 Bugün fazileti dirilttin. Hürmet ile halkın yüzüne güldün.

212 BK 102b-103b; MÜ 23a-24a.

1 Ey cömertlik ve bahşişin başlangıcı olan, belagat bahçesinin goncasının sefası.

2 Sen insanoğlu olarak din ve iman önderisin. Ali Zeynel Abidin torunlarındansın.

7 Duymak görmek gibi olur mu?

8 Ḥaḳīḳat nūrını keşf itdi pīrān
Ene'l-Ḥaḳ sırrıdır ‘uṣṣāḳa ‘unvān

9 Tecellī eyledi nūr-ı beşerde
Anı erbābı añlar yek-naẓarda

10 Çekildi ẓāhiren Manṣūr dāra
Ḳavuşdı bāṭınen Perverdigāra

11 Niçün tesbīḥi atdı şeyḫ Ṣan‘ān
İdindi ẓāhiren zünnāra īmān

12 Ḥadīṣ ü Vāmıḳ u Ferhād u Mecnūn
Ḥaḳīḳat ehlini eyler diger-gūn

13 Dökülmekle şarābı Ḳays-ı zārıñ
İder mi terk dünyāda şikārıñ

14 Eger bā-digerāneş būd meylī
Çerā ẓarf-ı merām bi'şkest Leylī

15 Ser-ā-ser ‘aşḳdır dünyā bināsı
Ṣafādır ‘āḳıbet cevr ü cefāsı

16 Ḥüseynī meşrebim yoḳdur günāhı
Bulunmaz senden özge ḫayrḫᵕāhım

17 Şarābım ḥasretiñle ḳana döndi
Vücūdum gün-be-gün ġamdan üzüldi

18 Dolaşdım kā'inātı ḫāne ber-dūş
Der-i mey-ḫāneyi itdim ferāmūş

19 Lisānım dā'imā eyler bu ẕikri

14 Eğer gönlü diğerlerine meyilli olsaydı, neden Leyla benim kabımı(tabağımı) kırdı.

Ġarībim müflisim *el-fakru faḫrī*[195]

Muḥibb-i Murtażā'yım līk Sünnī
Ġam itmem çünki *E's-Selmān minnā*[196]

213

DER-VAṢF-I ARNABUD -ZĀDE SĪMSĀR İBRĀHĪM EDHEM AĠA*

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

Ey ṣadāḳatde nām alan Arslan
Sen gibi müstaḳīme cān ḳurbān

İstiḳāmetle muttaṣıf ẕātıñ
İẓharü'ş-şemsdir kerāmātıñ

Ṣıdḳdan söz açılsa Edhem Aġa
Geliyor ḫāṭıra bilā-pervā

Geçirir vaḳtini 'ibādet ile
Millet ü devlete iṭāʿat ile

Emr-i Ḥaḳḳ üzre iktisāb eyler
Nehyden dā'im ictināb eyler

Her umūrunda ḫayr işe meyyāl
Muʿteḳıd müttaḳī sütūde ḫıṣāl

Pīrdir āşināsı hep güldür
Piyasa mevḳiʿinde bülbüldür

[195] El-fakru fahri ve bihi eftahiru. "Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm" Hadis-i şerif.
[196] Selmân minnâ ehle'l-beyti. "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir." Hadis-i şerif (İbn Sa'd, 1900: 83).
213 BK 104a-104b; MÜ 24a-25a.
*DER-VAṢF-I ARNABUD-ZĀDE SĪMSĀR İBRĀHĪM EDHEM AĠA: DER-VAṢF-I ARNABUD-ZĀDE İBRĀHĪM EDHEM AĠA MÜ.

8 Eylemiş kā’ināt anı taḳdīr
Kimse itmez kelāmını taġyīr

9 Rūḥ-ı tācir anıñla ḳā’imdir
Ḥilḳaten ḫulḳı pek mülāyimdir

10 Bir faḳīr görse eylemez rāḥat
İdecek muṭlaḳā aña şefḳat

11 Menba‘-ı cūd u ma‘rifet kānı
Nām-ı digerle Edhem-i ṣānī

12 Ḥātemün fi’l-cevādı meşhūrun
Cibilen fi’ş-şerāfeti Ṭavran[197]

13 Ḥarekātı ‘umūma ‘ibretdir
Sekenātı bütün faẕīletdir

14 Böyle bir ẕātı görmemiş devrān
Bed-naẓardan esirgesün Yaradan

15 Cümle tüccār içün budur nuṭḳı
Iṣdaḳu e’n-necātü fī’ṣ-ṣıdḳı[198]

214

TÜCCĀRDAN ḤˇOCA SA‘DE’D-DĪN EFENDİ ḤAŻRETLERİNE*

[mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün]

1 Eyvāh göñül düşdi yine derd ü belāya
Yapdıḳlarımız gitdi bütün bād-ı hevāya

[197]Caddelerde, aklı gitmiş (aşktan şaşkın) dolaşan, şerefte (haysiyette) yüceliği Tûr gibi olan meşhur kimse.
[198] Kurtuluşun dürüstlükte (sadakatte) olduğunu doğrulasınlar (olduğuna inansınlar).
214 BK 104b-105b; MÜ 25b-26b.
*TÜCCĀRDAN ḤˇOCA SA‘DE’D-DĪN EFENDİ ḤAŻRETLERİNE: TÜCCĀRDAN ḤˇOCA SA‘DE’D-DĪN EFENDİ’YE MÜ.

2 Yoḳ evde kömür çay ile şekker de bulunmaz
Pulsuz parasız çārşuda ḳābil mi alınmaz

3 Almaz diline merḥametiñ nāmını kimse
La‘net ider ecdādına dervīşleri görse

4 Mümkün mi taḥammül bu ḳadar cevr ü cefāya
Lāyıḳ mıyız Allāh’ı seversen bu cezāya

5 Dirler ki baña eylediñiz dehrden ikrāh
Bir ben bilirim derdimi bir ḫ̆oca bir Allāh

6 Ḫ̆oca diyerek geçmemeli menba‘-ı ḥimmet
Çekmez o cihānda var iken kimse ez̲iyyet

7 Bir cūd u seḫā menba‘ıdır ḫ̆oca şehirde
Ben gökde ararken elime düşdi o yerde

8 Görseydi eger Ḥātem-i Ṭā’ī o seḫāyı
İtmezdi ḳabūl kendine isnād ‘aṭāyı

9 Añlarsa ki yoḳdur parası Ḥüsni-i zārıñ
Baḫş eyler aña mā-meleginiñ eldeki varıñ[199]

215

DER-ḤAḲḲ-I ŞĀHĪN-ZĀDE REMZĪ BEG*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Ġarībim derbeder düşdüm vaṭandan

5 Allāh: Ese MÜ.

[199] MÜ’de bu şiirin yanına kurşun kalemle şu not düşülmüştür: “Parḳıñ tāriḫi bir münci-i mübeccelimiz varsa Ġāzi’dir.” Bu ifade BK’da 93b sayfasında bulunmaktadır.

215 BK 105b-106a; MÜ 27b-28a.

*DER-ḤAḲḲ-I ŞĀHĪN-ZĀDE REMZĪ BEG: DER-VAṢF-I ŞĀHĪN-ZĀDE REMZĪ BEG MÜ.

Ġam-ı miḫnetle rūḥum çıḳdı tenden

2 Ḫazān oldı gülistānım bozuldı
Enīsim mūnisim yārim ġam oldı

3 Görünmez derdlere oldum giriftār
Ne dürlü eyleyim bu derdi iẓhār

4 Neler yapdı baña ḳaḫbe zamāne
Çıḳardı āhımı tā āsumāna

5 Füsürde oldı sermādan vücūdum
Elimde ḳalmadı aṣlā nuḳūdum

6 İşitse ḥālimi Şāhīn-zāde
Şitāb eyler beni ḳoymaz cefāda

7 Anıñ nāmıyla faḫr eyler ṣadāḳat
Vücūdıyla muḫammer istiḳāmet

8 Cihānı ḳaplamış bitmez ʻaṭāsı
Bulunmaz bir oġuldur yoḳ bahāsı

9 Ḫayādır cism-i pāki yoḳ ḳuṣūrı
Luṭufdur merḥametdir hep umūrı

10 İderse göz ucıyla bir işāret
Bulur Ḫüsnī felāketden selāmet

216

DER-VAṢF-I BAFRAVE SİTĀYİŞ-İ AʻYĀN-I BELDE

[fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün]

216 BK 106a-107a; MÜ 26b-27b.

1 Bafra bir künc-i edebdir ‘ālem-ārā şānı var
Miḥverinde kendine maḫṣūṣ bir devrānı var

2 Bir köyi İsviçre’ye bence bedeldir Bafra’nıñ
Çünki her gün yüz deve 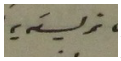 kervānı var

3 Ser-be-ser ormanı Ṭūbā ‘ūd u naḫl-i yāsemen
Gül biten Zümrüd Dağı’nda otlayan ceylānı var

4 Tūtiyā ḫāki şifādır teşnegāna şüphesiz
Nūr şaçan dünyāya birçoḳ pīri var şübbānı var

5 Cennetāsā bāġınıñ ḫoş-bū tütün maḥṣūlidir
Būy-ı ‘anberfāmınıñ ‘ālem-arā efşānı var

6 Londra Nev Yorḳ Paris hiçdir yanında Bafra’nıñ
Köy ḳalır yanında Berlin Nis gibi ormanı var

7 Merḥametle muttaşıf ẕāten re’īsi beldeniñ
Esḫiyā ser-tācıdır Āṣaf ḳadar iẕ‘ānı var

8 İ‘tirāf-ı ‘acz ider ḫāmem anı tavṣīfde
Bu şeref kāfī Çaḳır-zāde gibi a‘yānı var

9 Sofrası dā’im güşāde ni‘met ü iḥsānıñ
Şāhidim bi’ẕ-ẕāt Ḳızılırmaḳ ḳadar ceryānı var

10 Merḥametde ‘aşrınıñ yektāsıdır Ṭursun Aġa
‘İffet ü cūd u seḫāda ḫāme-i rücḥānı var

11 Ẕātına nisbetle evṣāf az gelir taḳdīr içün
Ḳıymetiñ yoḳ ḳıymeti vaṣfıñ bile noḳṣānı var

4 Nūr şaçan dünyāya birçoḳ piri var şübbānı var: Nūr ile taḫmir idilmiş pir var şübbānı var MÜ.

12 Dün ṣabāḥ Ṣamsun'da ṣormuşdur faḳīriñ adresin
Nāmına lāyıḳ Aġa'nıñ ġālibā iḥsānı var

13 Şöhret almış bir oġuldur merḥametde Muṣṭafā[200]
Ḥīleden ḳalbi muṣaffā gül gibi vicdānı var

14 Rind meşreb bir seḫīdir çarḫa itmez ser-fürū
Mevḳi'i Bāġ-ı İrem Versāy gibi külḫānı var

15 Ser çeken eflāke devlet ḫānesinde her gice
Ḥātemāsā muṭlaḳā on beş kişi mihmānı var

16 'Arż-ı ḥāl ile Ṣafā'ya kürsi şeyḫi Neş'et'iñ[201]
Vāṣıf'ı Ḥüsnī gibi ḳaldır diye fermānı var

217

DER-VAṢF-I ḲARYE-İ UZĠUR VE RE'İS-İ FĀRŪḲ BEG*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Ṣanma ey dil çarḫ-ı dūnuñ bī-ġaraż devrānı var
Ben gibi devrine meftūn biñ şaḫış ḫayrānı var

2 Her şeyiñ bir ḥikmeti her ḥikmetiñ bir 'illeti
Var anıñ da Ṣāni'e bāriz nice bürhānı var

3 Ḫaḳ yaratmış birbirinden lākin üstün her şeyi
Ṣanmayıñ yalñız gedānıñ dehrde sulṭānı var

4 Ḳaryelerde böyledir diḳḳatle baḳsañ muṭlaḳā
Uzġur'uñ sā'ir ḳurāya biñ def'a rücḥānı var

---

[200] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle "Merḥūm külhan Muṣṭafā" yazılmıştır.
[201] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle "Ma'ārif vekili Ṣafā Beg" yazılmıştır.
217 BK 107a-108a; MÜ 29a-30a.
*DER-VAṢF-I ḲARYE-İ UZĠUR VE RE'İS-İ FĀRŪḲ BEG: DER-VAṢF-I ḲARYE-İ UZĠUR VE SİTĀYİŞ-İ FĀRŪḲU'L-MEŞHŪR MÜ.
3 Ḫaḳ yaratmış birbirinden lākin üstün her şeyi: Üstün yaratmış Ḫaḳ te'āli 'ālemi MÜ.

5 Ḫıżr bulmuş ordadır āb-ı ḥayātıñ menba‘ı
Görmüş herkes söylüyor Kevṣer gibi nebe‘ānı var[202]

6 Cānını ḳurbān iden aḥbāb yolunda bir nice
Ṣāḥib-i ‘ilm ü hüner eşrāfı var a‘yānı var

7 Her biri ehl-i Ḳur’ān’ıñ vaṣfa şāyāndır faḳaṭ
Bed-naẓardan ḳorḳarım dehriñ tuḥaf insānı var

8 İftiḫār itse o ḳarye kā’ināta ḥaḳḳı var
Çünki ḳaṣrında anıñ Fārūḳ gibi arslanı var

9 Şöhreti İslām-zāde nāmı Fārūḳ-ı bülend
Bilmeyen yoḳdur anı Nācī gibi ‘unvānı var

10 Bir edīb-i muḫteremdir vaṣfınıñ yoḳ pāyesi
Āşinādır her ‘ulūma fażlı var ‘irfānı var

11 Ḳāmetinden istiḳāmet inkişāf itmiş anıñ
Merḥamet cūd u ‘aṭā şefḳat gibi iḫvānı var

12 Añlamaz yoḳ lafẓını söylense de ṭuymaz anı
Çünki müṣbetle muḫammer ḫilḳaten vicdānı var

13 Bir güni yoḳdur ki boş ḳalsun mübārek ḫānesi
Her gice Ḥātem gibi on beş kişi mihmānı var

14 Yaġ penir a‘lā yoġurt ḳaymaḳla süt de sofrada
Şehd-i şekkerden eleẕ ḳaymaḳ gibi ayranı var

15 Her zamān āmādedir sīmvār başında çaydanı
Çin’den i‘māl idilmiş tebside fincānı var

[202] Mısra başında vezin bozulmaktadır ve mısrada fazla hece bulunmaktadır.

16 Bir seḫīdir gelmemiş emṣāli dehre ṭoġrısı
Her güni beş on ḳuzı mihmānına iḥsānı var

17 Pāre pāre cismini eyler işitse muṭlaḳā
Ḳoltuġunda Ḥüsni'niñ boş bir tane cüzdānı var

218

ŞİKĀYET

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 İlāhī ḳaldım ḥasret āşināya[203]
Elemden döndi cismim mūmiyāya

2 Yazıḳ ben ser-nigūn ben bī-nevā ben
Neler çekmekdeyim gör ṭāli'imden

3 Yuvasız ḫānümānsız bir ġarībim
Per ü bāli ḳırılmış 'andelībim

4 Ḳarardı pek vaḳitsiz āsumānım
Bozuldı eñ ḳıdemli āşiyānım

5 Ciger pür-ḫūn ġamdan sīne-sūzān
Ḳapandı aġlamaḳdan çeşm-i giryān

6 Vücūdum maḥva yüz ṭutmuş elemden
Ḫalāṣ eyle beni yā Rabb ġamdan

7 Ṭutuşdum āteş-i ḥasretle yandım
Yeter ben istemem cānı uşandım

8 Baña ḳarşu bütün 'ālem vefāsız

218 BK 108a-109b; MÜ 55b-57a.
[203] Mısrada "ḳaldım" kelimesinin ikinci hecesi vezni bozmaktadır.

Daḳīḳam geçmiyor cevr ü cefāsız

9 Tükendi ṭāḳat u ṣabr u ḳarārım
Ḥayātım da ḳazmışdır mezārım

10 Vücūdum incelüp dönmüş kemāna
Tüvānım ḳalmadı āh u fiġāna

11 Eger göndermeseydi Ḥācı-zāde
Baña palṭo giderdim ben arada

12 Ufaḳ bir nükteme virdi cevāplar
Yaşasun az degil ‘ālī-cenāblar

13 Büyükdür ṭoġrısı yoḳdur şebīhi
Meşeldir *el-veledü şınv ebīhi*[204]

14 Süleymān Ḥācı-zāde ey ġaẓanfer
Hemān va‘d itdigiñ şāyḳā-yı kevndir

15 Fenā bir nezle var çünki serimde
Daḳīḳa rāḥatım yoḳdur yerimde

16 Eger böyle geçerse rūzgārım
Yaḳar āfāḳı muṭlaḳ āh u zārım

17 Bilir herkes ki Ṣādıḳ-zāde Fāżıl
Seḫīdir istemez aṣlā delā’il

18 Baña benden ziyāde eyler ikrām
Yeter baḫşitdigi *Ḳāmūsu’l-‘Alām*

19 ‘Azīzim ḥaḳḳıñızdır İstiḳāmet[205]

[204] “Oğlan babaya, kız anaya yar olur” anlamında kullanılan bir atasözü (Yurtbaşı, 2013: 48).
[205] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “İstiḳāmet Maġazası Ṣāḥibi ‘Aziz ve Ḥaḳḳı Begler” yazılmıştır.

Size maḫṣūṣdur ṣıdḳ u ṣadāḳat

20 Muḥabbet müfteḫirdir nāmıñızla
‘Aṣırlar müştehir eyyāmıñızla

219

ḪAMSİ BELĀSI

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Daʿvet itdi beni dün Şükri Aġa iftāra
Güllaca baḳlavaya ḥelva ile ḫavyara

2 Ortaya geldi geniş eski baḳır bir tepsi
Bir nice acı ṣoġan yüz tane ince ḫamsi

3 Oynaşırlar ṭavada baʿżısı atlar dikine
Ḳısm-ı küllīsi girer gizli mışır etmegine

4 Aç adam ṭuzlu balıḳ ṣu diye itdim feryād
İtmedi kimse beni derd ü belādan āzād

5 Geçdi bir desti ele uf diye çekdim başıma
Acıdı Tañrı benim orda aḳan gözyaşıma

6 Gelmedi kāfi bu ṣu hiç de bu sīne dağına
Didim oğlan götürüñ ‘ācizi Merd Irmaġı’na

7 Şişdi ḳarnım o gice ṭaş gibi düşdüm ḳaldım
Başımı kendi lisānımla belāya ṣaldım

8 Geldi bir ḳaġnı beni üç kişi ṭutdı muḥkem
İkisi Laz uşaġı digeri Sīmsār Edhem

219 BK 109b-110a; MÜ 60a-61a.

9 Ḳoyalar ḳaġnıya ben ḫastayı bir desti ile
Kāfir aġlardı benim ḥālimi görseydi bile

10 Ḫastalıḳdan daha ḳurtulmadı artıḳ yaḳamız
Virdi tam diş kirası nāmına lāyıḳ aġamız

11 Ṣu göründi gözüme yolda atıldım birden
Yaḳamı ṭutdı o eṣnāda Çelik-zāde Ḥasan

220

DĀḪİLİYYE VEKĪLİ ESBAḲI FETḪĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Merḥabā ey milletiñ şems-i münīri merḥabā
Żabṭ u rabṭ-ı mülk içün teşrīfiñe cānlar fedā

2 Ḥabbeẕā teşrīfiñiz itdi teşādüf cum‘aya
‘Iyd-ı ekber yapmalı millet bugünde muṭlaḳā

3 Ḫāk-i pāy-i ‘āliñizdir şāh-rāh-ı mülkde
Hep ḫalāṣkār bekleyen gözler içün bir tūtiyā

4 Eyledi tebşīr fetḥī Fetḥi Beg teşrīfiñiz
Nāmıñız *innā feteḫnā*yı ider çünki edā[206]

5 Her ḳudūmuñda nümāyāndır ‘adālet pertevi
Ẓıll-i feyżiñden ider dā’im ṣadāḳat incilā

6 Fetḥi nāmı fetḥ içün kāfī yetişmez vaṣfıñız

220 BK 110a-110b; MÜ 64a-64b.
*DĀḪİLİYYE VEKĪLİ ESBAḲI FETḪĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE: ḲUDŪMİYYE ESBAḲ DĀḪİLİYYE VEKĪLİ FETḪĪ BEG ḤAŻRETLERİNE ḲUDŪMİYYE MÜ.
[206] İnnâ fetehnâ leke fethan mübînen. “(Ey Muhammed), biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik” (Fetih, 48/1).

Çünki yazmaḳla tükenmez naʿt-ı pāk-i aṣfiyā

7 Bir melik çıḳdı beşāretle didi tārīḫiñi
Ṣamsun'a geldi bugün Fetḥī gibi bir reh-nümā
Sene 1338 [1919]

221

RAMAŻĀN ḪİSLERİ*

DİÑLE (1)*

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Ey göñül aldanma dehriñ bī-vefā ḫūbānına
ʿİbret al benden ṭoḳunma kimseniñ cānānına

2 Ben ʿAlemdār-ı zamānım çarḫa itmem ser-fürū
Ṭāʾirim cevvümde baḫmam kimseniñ cevlānına

3 Ṭālīʿ-i nā-sāza ḳarşu yelken açmış rūḥumuz
Bir siperdir cism-i żaʿifim baḥr-ı ġam ṭūfānına[207]

4 Ḳırda ḳırdı göñlimi çāh-ı belāya gizledi
Yūsuf-ı göñlim ne yapdı bilmedim iḫvānına

5 ʿĀşıḳız Şīrīn'e Ferhād-zāde'den yoḳ bākimiz
Ḫoḳḳacı-zāde gibi baḳmam daḳīḳ buḥrānın

6 Āhımız fūlāda teʾşīr itdi ḥaḳḳıyla faḳaṭ
İtmedi bilmem niçün cānānımıñ vicdānına

7 Çehresi māha müşābih lehçesi feyż-i ḥayāt
Aldı ḳaçdı göñlimi Sāʿat-ḫane Meydānı'na

221 BK 111a-112a; MÜ 70a-71b.
* Başlık: -MÜ.
* DİÑLE (1): 2 DİÑLE MÜ.
[207] Mısrada üçüncü tef'ilenin ikinci hecesinde vezin bozulmaktadır.

8 Ṭutdı āfāḳı ser-ā-ser Oflı-zāde şöhreti
Ġıbṭa eyler Seyfi-zāde Şāhin'in 'unvānına

9 Ben Süleymān-zāde'yim tesbīḥ elimde dā'imā
'Āşıḳım *ḳālū belā*dan Kürdleriñ ayranına

10 Żāyi' itme ey göñül ṣubḥ u mesā evḳātıñı
Dā'imā seyr it Çubuḳcı-zāde'niñ idmānına

11 Bu felek eski felekdir gör neler yapdı yine
Ḥācı-zāde Rüstem'i atdı çü Rūm külḫānına

12 Bilmedim esrārını bir gün yine birdenbire
Ḥācı Ḫayrī-zāde ḳızdı eski bir ḳapdanına

13 Būseñiz fırṣat belādan cümleñiz seyre geliñ
Rūz-ı maḥşerde Ḳılınççı-zāde'niñ dīvānına

14 Yoḳ Çaḳır-zāde gibi 'ālem-himem bu ülkede
Vālih oldı 'ālem anıñ lā-yu'ad iḥsānına

15 İsteyen görmek cehennem āteşin gelsün bugün
Ṣarı Aḥmed-zāde'niñ Ṣamsun'daki dükkānına

16 Ṭopcı-zāde bir gül-i ra'nāsıdır tüccārlarıñ
Baḳmayıñ yırtıḳ sökük ṣırtındaki mintanına

17 Nāmına bir ābide lāyıḳdı Ṣādıḳ-zāde'niñ
Çünki fā'iḳdi seḫāvetde bütün aḳrānına

18 Sāmi añla ḥaddiñi sen baḳma Baṭṭāl-zāde'ye
Hiç 'Arab-zāde baḳar mı Fārisī dīvānına

19 Ba'żısı 'ālī-himemdir ba'żısı da bī-vefā

Hep vebāli bunlarıñ sīmsārlarıñ gerdānına

222

DİÑLE (2)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey göñül baḳma cihānıñ eskimiş efġānına
Ḳays ile Ferhād’ına Vāmıḳ ile Ṣan‘ān’ına

2 Sen beni beñzetme çarḫıñ lā-ubālī devrine
Ḫam-ḳadem Ya‘ḳūb’ına nemlī gözüm ṭūfānına

3 İştihārım ṣıdḳ ile ṭutdı cihānı ser-be-ser[208]
Ḫıżr yazdı nāmımı Ḫātemleriñ eyvānına

4 Naḳş ḳıldı nāmımı taḳdīs içün kilk-i ḳażā
Ḫilḳatimde pek şerefle ravża-i Rıḍ vān’ına[209]

5 Bu şeref kāfī seniñçün ey seḫāvet menba‘ı
İ‘tişāmıñla ḳazandıñ Midḥat’iñ dāmānına

6 Ey Süleymān ḥasret oldum mūrveş ruḫsārıña
Hüdhüd’üñ gitdi ḫaber yoḳ Erżurum Meydānı’na

7 Men Kibār-ı ‘aṣr idim murġ-ı hümā tevfīḳini[210]
İbtidā virdi baña ṣoñra Ḫoten ḫaḳanına

8 Ey Feṣīl-zāde Bekir vurma yeter şemşīriñi
Çarḫ-ı dūnuñ muttaṣıl Tūrān’ına Īrān’ına[211]

---

222 BK 112a-113b; MÜ 71b-73a.

* DİÑLE (2): 3 DİÑLE MÜ.

[208] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Nemli-zāde” yazılmıştır.

[209] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Nemli-zāde Şeref” yazılmıştır.

[210] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Kibār-zāde Tevfiḳ” yazılmıştır.

[211] BK nüshasında “dūnuñ” kelimesi “dudunuñ” şeklinde yanlış yazılmıştır.

9 Şükri Beg şi‘riñle dā’im müfteḫirdir rūḥumuz
Bir şerefdir nāmıñız şarḳıñ bütün Tūrān’ına

10 Cān fedā it ey göñül artıḳ yeter medḥ itdigiñ
Pīr Muḥammed-zāde’niñ mir’āt gibi vicdānına

11 Ḳaralıḳla müfteḫirdir Muṣṭafā çünki Bilāl
Bir Ḥabeş’dir ceẕb ider münkirleri eẕānına

12 Ey Çelīk-zāde yetişdi āsumāna ṣavtıñız
‘Aksi te’ṯīr itdi lākin Merzifon ḫaḳanına

13 Faẓlınıñ ḥayrānıyım dünyāda Ṣādıḳ-zāde’niñ
Ḥācı-zāde Ṭursun’uñ meftūnıyım yārānına

14 ‘Ali Beg-zāde Ḫalīl’im ey gül-i yektā seniñ
Günde biñ cānlar fedā ḳurbānıñı ḳurbānına

15 Bir oġulsuñ görmemiş çarḫ-ı felek emṯāliñi
Zāl u Rüstem oldı ḥayrān fıṭraten şüc‘ānıña

16 Molla Aḥmed-zāde’niñ meftūnıyım ‘irfānına
Muḫtelif ma‘nā virir tüccārlarıñ destānına

17 Ḫasbi-zāde bilmeden şordı Ḫamāmī-zāde’ye
Bu çamur nerden bulaşdı Kāẕım’ıñ mintanına

18 Şöhretim Dervīş-zāde ben erenler pīriyim
Rūz u şeb āmādeyim üstādımıñ fermānına

19 Ey göñül baḥr-ı siyāhı gezme artıḳ serserī
Fırṭına varsa yanaş ṭoġrı Kefe Limanı’na

20 Sāḥile atla hemen ḳorḳma çekinme kimseden
Gitmiş ‘ālem seyr içün Yūsuflarıñ idmānına

21 Da‘vet itdi bir gice iftār içün Yūsuf Żiyā
Nā’il oldum ẓarf içinde bir manat iḥsānına

22 Yā İlāhī pür-günāhım ‘afv ḳıl ‘işyānımı
Ḳoyma maḥşerde beni Yūsuf Żiyā’nıñ yanına

23 Bir fedā’ī varsa çıḳsun Yūsuf-ı Nādir gibi
‘Ādetā meydān oḳur tüccārlarıñ arslanına

24 Yūsuf ‘İzze’d-dīn’i şanma ey göñül ‘anḳā gibi
Ġarḳ ider Ḳārūn’ı isterse bütün sāmānına

25 Ṣabri’ye aldanma Ḫayrī iltizām it ġayreti
Sāmi itmez ser-fürū dehriñ ‘umūm şebābına

26 Şöhretiñ āfāḳı ṭutdı biñ yaşa Edhem Aġa
Bir şerefdir nāmıñız tüccārlarıñ ‘unvānına

223

DİÑLE (3)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey göñül ta‘ẓīm ḳıl şehriñ bütün a‘yānına
Cāhil ü dānāsına pīrānına ṣıbyānına

2 Baḫş olunmuş istiḳāmet Ġāzi-zāde nāmına
Ṣıdḳ ile luṭf u ‘aṭā maḫṣūṣdur vicdānına

3 Cūd ile şöhret ḳazanmış dehrde Ḫātem gibi
Merḥamet de bir şerefdir ayrıca ‘unvānına

---

223 BK 113b-114b; MÜ 73b-74b.
*DİÑLE (3): 4 DİÑLE MÜ.

4 Ey Muvaḳḳit-zāde geçdi hicr-ile evḳātımız
Bir daḳīḳa baḳmadıñ dervīşleriñ giryānına

5 Tebrübeyse baḫş-i āḫir ẓulm ise artıḳ yeter
Ḥāżır ol ṣoñra ḳarışmam aylarıñ Ṣa‘bān’ına

6 Yūsuf ‘İzze’d-dīn elinden çekdigim artıḳ yeter
Cismimi ġarḳ itdi Ṣamsun’da duḫān dumanına

7 Bir güni açdı seḫāvetden mutaşıl bir kitāb
Ben de aldandım anıñ ca‘lī olan peymānına

8 Cūdını iẓhār içün birḳaç def‘a virdi tütün
Virmeseydi o belāyı kāşkī Selmān’ına

9 Ot mıdır bilmem nedir ben de şaşırdım ṭoġrısı
Rengi tam beñzer ṣararmış Avrupa ṣāmānına

10 Öksürükden pāre pāre oldı cism-i nā-tüvān
Beş ma‘āş gitdi tamām doḳtorlarıñ dermānına

11 Ḳaş yaparken göz çıḳardım bilmedim ben ḫāşılı
Eylerim bir cān fedā Yūsuflarıñ sulṭānına

12 Aġlamaḳdan öldüm artıḳ yoḳ mı bir cān ḳurtaran
Āşikār ḳaṣd eylemiş Yūsuf faḳīriñ cānına

13 Ḥācı Hāşim ben gibi sen de ḳarışdıñ ḳırḳlara
İtmedi teʾsīr lāfıñ kimseniñ iẕ‘ānına

14 İntiḫāb it āsumānı terk eyle bu beldeyi[212]
Şān içün aşlā uzanma kimseniñ dāmānına

[212] Mısrada üçüncü tef’ilenin ikinci hecesi vezni bozmaktadır. Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Meb‘ūṯ intiḫābı zamānı” yazılmıştır.

15 Sen gibi ben de felekle pençeleşdim bir zamān
‘Āḳıbet atdı beni ṣandūḳ gibi zindānına

16 Kāşif-i esrār ‘Aşḳım-zāde-i ṭab‘ım yine
Zīb ü ziynet-baḫş ḳıldı Lazlarıñ dükkānına

17 Ġabra’īl’le iftiḫār it ey seḫā luṭf u ‘aṭā
Merḥamet sende yanaş ‘iffet gibi dāmānına

18 Ṭūr-ı Sīnā-yı ruḫunda nūr-ı Mūsā müncelī
Lehçesi ẕāten bedeldir Dānyal’ın fermānına

19 Oldı Ṣamsun’da ucuzluḳ sāyesinde sāyebān
Eyleyen inkār ‘aksiñ işte gitsün yanına

224

DİÑLE (4)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey göñül baḳma cihānıñ ravża-i Rıḍ vān’ına
‘Āşıḳ u ma‘şūḳına giryānına ḫandānına

2 Bir degirmendir felek edvārını añlar daḳīḳ
Beñzemez devri Ṣamancı-zāde[nin] fermānına[213]

3 Ḳahvesinde dün ṣabāḥ düşdüm bayıldım füc’eten
Yüz sene evvel alınmış bir ḳırıḳ fincānına

4 Varsa göster ey felek Ṭurġud gibi bir nev-civān[214]
Ḫāk-i pāyı bir şerefdir bir Mekī ‘unvānına

---

224 BK 114b-115a; MÜ 74b-75a.
*DİÑLE(4): 5 DİÑLE MÜ.
[213] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Ḳaradeñiz müste’ciri İsmā‘il Paşa” yazılmıştır.
[214] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Bafra’daki Yaḥyā Durġud Kefeli” yazılmıştır.

5 Merḥamet cūd u mürüvvet istiḳāmetle kerem
Lāzım-ı ġayr-ı müfārıḳ bir ṣıfatdır şānına

6 Görmemiş çarḫ-ı felek Ḥamdī gibi ‘ālī-himem
Lā-yu‘ad evṣāf ile fā’iḳ hemen aḳrānına

7 Panzehir āh panzehir āh panzehir[215]
Nāmıñı virmem bugün Loḳmanlarıñ dermānına

8 Çoḳları boynuz diye taḥḳīr iderler bilmeden
Bu gibi cāhilleriñ baḳma ṣaḳıñ noḳṣānına

9 Medḥ ḳıl teskīn idilsün ortalıḳ biraz ṣoñra[216]
Tāzeden başla yine tüccārlarıñ destānına

225

DİÑLE (5)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
1 Ey göñül olduñ hedef dehriñ bütün şübbānına
Diḳḳat it kübrā ile ṣofralarıñ bürhānına

2 Bir oġulsuñ Ḥācı-zāde ey Süleymān tā ezel
Yazdı Belḳīs nāmıñı taḳdīs içün eyvānına

3 Gezme Āṣaf lā-ubālī çarḫ-ı dūnı ben gibi
Bul yapış ayrılma Ḥācı-zāde’niñ dāmānına

4 Menşe’-i ‘ilm ü hünerdir mahzen-i feyż ü ḥayā
Cümle evṣāfı şerefdir yārına aḳrānına

[215] Mısrada bir “fâilâtün” tef’ilesi eksik çıkmaktadır.
[216] Mısranın son tef’ilesinde vezin bozulmaktadır.
225 BK 115b-116b; MÜ 75b-76b.
* DİÑLE (5): 6 DİÑLE MÜ.

5 İnżibāṭıyla bugün memlūdur Tevfīḳ ile[217]
Cūd ile meydān oḳur Ḫātemleriñ devrānına

6 Bir ḳılınç'la Seyfi'ye itme tefāḫur ey felek
Bu şeref evvel virilmişdir 'Alī Ḳapdan'ına

7 Tābi' olma ey göñül ṣubḥ u mesā Zühdī gibi
'Ālem-i gūn u fesādıñ ṭatlı ṣu ceryānına

8 Ḫāliş ey 'ālī-neseb tedbīriñe 'Ārif zebūn
'Aḳlıñı şirket degişmez 'ālemiñ iẕ'ānına

9 Vaḳtiñiz olsa müsā'id cümleñiz Allāh içün
Seyr idiñ mümā-ileyhiñ enfiye fincānına

10 Şevḳ ile bir pīr-i fānī dün ṣabāḥ ḳızdı yine
'Ālemi görmüş geçirmiş şirketiñ 'Oṯmān'ına

11 Her şeyi taḥḳīḳ ider şevḳ-ile baḳmaz ẓāhire
Şüphe itse gösterir Ḫāliş gibi arslanına

12 Ey ḳalem eczācılar destānına eyler şürū'
İ'tirāż itme ṣaḳıñ eşrāfına a'yānına

13 Ben Fu'ād-ı 'aṣrım ey dil şāh-rāh-ı 'aşḳda
Eski dostumdur ilişmem Ṣamsun'uñ Selmān'ına

14 Yaramaz virmem 'ilāç maḥv olsa 'ālem ṭoġrısı
Ḳahvede itdim yemīn şimdi Reşād'ıñ cānına

15 Kim geçerse çārşudan diḳḳatle baḳsun Şükri'ye
Ṣaçına ṣaḳalına dendānına gerdānına

[217] Vezin "memlūdur" kelimesinin son hecesinde bozulmaktadır.

16 Şanki bir heykel dikilmiş ‘ibreten *li’n-nāẓirīn*[218]
Ḥaḳ ṣabır virsün anı her gün gören yārānına

17 Dün geçerken Nef‘i’de gördüm yazılmış hicviñi
Ey Cevād’ım āferīn cidden seniñ ozanıña

18 Miṣli yoḳdur Raḥmi’niñ herkes bilir bu ülkede
Resmini ressām degişmez Afriḳa insānına

19 Zāde-i ṭab‘ım uzun ikṣār olur olmaz Ḥasan
Beñzemez īcāz olursa Şevḳi’niñ i‘lānına

20 Meskeni Bāġ-ı İrem’dir yār-ı ġārı ‘āşıḳān
Başḳa bir ziynet virir balıḳ yaġı dükkānına

21 Mahzen-i bāġ-ı belāġat menba‘-ı feyz ü hüner
Nūr-ı vechi bir seneddir dīnine īmānına

226

DİÑLE (6)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Kāmilim noḳṣānımı kim bulsa teşrīḥ eylesün
Nāmımı virmem cihānıñ biñ tane Loḳmān’ına

2 Şemsi-i ‘ālī-cenābıñ cān fedā dermānına
İltifātı kem degildir ‘āşıḳ-ı nālānına

3 Ḥāmemiz seng-i mihekdir biz adem-i ṣarrafız
Baḳmayız bir ṣuç ile aḥbāblarıñ cevlānına

[218]Ve le-kad ce’alnâ fi’s-semâi’ burûcen ve zeyyennâhâ li’n-nâzirîn. “Ant olsun, Biz, semada burçlar yaptık ve bakanlar için onu donattık.” (Hicr, 15/16)
226 BK 116b-117a; MÜ 76b-77b.
* Başlık: -MÜ.

4 Kefeli-zāde Ḥalīm Beg ey leṭāfet maḫzeni
Geçdi günler baḳmadıñ bülbülleriñ efġānına

5 "*Ḥürmetin inkār iden ʻālemde ḥürmet bulmasun*"
İltifātıñ bir sebebdir şiʻrimiñ ozanına

6 Yūsufʼum dīniñ gibi ʻizzet ḳazandıñ dehrde
Lüṭfuñı bildirdiñ ḥattā āşikār Bünyāminʼe[219]

7 Dāmen-i pākiñ Züleyḫāveş elemde dāʼimā
Vaṣlıñı cidden degişmem Yūsuf-ı Kenʻānʼına

8 Muṣṭafā nām-ı bülendiñ kehkeşānda söylenir
Olmayan nāʼil anıñ yoḳdur bugün iḥsānına

9 ʿİşve-i reftārı dāʼim ʻāleme meydān oḳur
Lord şıfātı bir şerefdir ḫilḳaten ʻunvānına

10 Dutdı nāmıñ şarḳ u ġarbı biñ yaşa Yūsuf Żiyā
İsmiñi İdrīs yazdı āsumān eyvānına

11 Terziler şāhı dinilse nāmıña lāyıḳ seniñ
Çünki fāʼiḳsiñ meḥāretde bütün aḳrānıña

12 Şöhretiñ Altun Maḳāṣ muʻciz-nümādır sözünüñ
Niʻmet-i ʻuẓmā vücūduñ Ṣamsunʼuñ şübbānına

13 Bulmadım sīmsārını bir ḳoç ḳaçırdım dün ṣabāḥ
Ṭoġrısı ḳaldı gözüm meftūn idim cevlānına

227

[219] Mısrada "bildirdiñ" kelimesi vezni bozmaktadır.
7 -BK.
8 Olmayan nāʼil anıñ yoḳdur bugün iḥsānına: -BK.
9 ʻİşve-i reftārı dāʼim ʻāleme meydān oḳur: -BK.
227 BK 117b-119a; MÜ 77b-79b.

DİÑLE (7)

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey göñül itme tekāpū cām-ı Cem ḫaḳanına
Şā‘ir-i yektāsına Firdevsi vü Ḳaan’ına

2 Bir zamān Edhem diye ṣaḥrāyı gezdim cā-be-cā
Eyledim birçoḳ teṣādüf Veys’ine ceylānına(?)

3 Eşk-i çeşmim dün gice seylāba virdi çevremi
Cū‘dan derdim dayandı ḫānemiñ tavanına

4 Ṭıfl iken düşdüm felāketle diyār-ı ġurbete
Oldı müstaġraḳ vücūdum derd ü ġam bārānına

5 Pister-i ġamda tenim Eyyūbveş oldı ḫarāb
Gördi ḫālim pīr-i Ken‘ān baḳmadı cānānına

6 Ḳaraca ḳalbi olanlar añlamazsa ḫaḳḳı var
‘Ārif añlar ḫālimi tefsīr ider arslanına

7 İ‘tirāż itdi biri virdim nezāketle cevāp
Durmadı tekrār ṭolaşdı şā‘iriñ cevlānına

8 Ben Ḳılınççı-zāde’den itmem şikāyet bir zamān
Nā’ilim çünki anıñ ‘anḳā gibi iḥsānına

9 Sen o z̲āt ile faḳaṭ uġraşma Veysī nāfile
Yüz sene çıḳmaz giderseñ bir direm dükkānına

10 Yūsuf’uñ dāmānını atdı Züleyḫā tā ezel
‘Aşḳla birden yapışdı Ṭābruḳ’uñ ‘Oṣmān’ına

11 Levḥa-i rūyunda beñzer ḫaṭṭ u ḫāli ‘ādetā

Tām tebāşīrle çizilmiş Ḥamza'nıñ i'lānına

12 Ey 'Üzeyr'im sende de berberler itdi iḫtilāf
Ba'żısı beñzetdi nāsa ba'żısı Selmān'ına

13 Ey ṣabā durma şitāb it gir Ḥopa ṭopraġına
Şevḳ-ile bir būse ḳondur Ḥācı'nıñ dāmānına

14 Müjde it artıḳ ḳapandı bir börekle mesʾele
Çoḳ du'ā itsün bugün ṣā'irleriñ ḫaḳanına

15 İtme ṭuġyān Veysi Beg ẕāten alındı ḥişşeñiz
Bir adam gönder getürsün Sālim'iñ dükkānına

16 Ḥınṭa mı aldıñ ucuz dirsen ḳabāḥat sendedir
Bir delīldir bu kelāmıñ 'aḳlıñı noḳṣānına

17 Pīr Muḥammed-zāde ḳaçmaz va'dini īfā ider
Virmemiş evvel daḳīḳ şimdi virir Selmān'ına

18 Bir çuval un herkesiñ aġzında artıḳ söylenir
Çoḳ ṭoḳundı bu yalan 'ācizleriñ vicdānına

19 Ḳuvveden çıḳmazsa fi'le ben hicābımdan begim
Bir de çıḳmam ṭoġrısı Sā'atḫane Meydānı'na

20 Bir ḳızarsam dūd-ı āhım āsumānı maḥv ider
'Ādetā beñzer tamāmıyla Vezüv Volḳanı'na

21 Ḫāme-i āteş-feşānım Nef'i'ye meydān oḳur
Ser-fürū eyler Fużūlī şi'rimiñ ozanına

22 Ṭoġrısı biraz gücendirdi beni Yelkenciler
Sādeyim aldandım artıḳ lüṭfunuñ cevlānına

23 Fes küçük çehre büyük uyġun degil virdim geri
Pek ufaḳ tuḥfe yaḳışmaz lehçe-i ḫandānına

24 Ḥācı Mollā nāmını taḳdīs ider ehl-i vera
Çünki fā'iḳ ḫıdmetiyle yārına aḳrānına

25 Nūr ile taḫmīr idilmiş cism-i pāki ḫilḳaten
Nūr-ı vechi bir seneddir dīnine īmānına

26 Cism-i pāki bir şerefdir 'ālem-i İslām içün
Ḥāk-i pāyı tūtiyādır bī-nevā ecfānına

27 Seyyidü'l-ḳavm nāmını iḫrāz ḳıldı 'āḳıbet
İtdi istiḫḳāḳ Ḥaḳḳ'ıñ ravża-i Rıḍ vān'ına

28 İstiḳāmet nāmına nisbetle buldı iştihār
Merḥamet 'iffet kerem taḫṣīṣ olundı şānına

29 Mecma'-ı bāġ-ı belāġat menba'-ı 'ilm ü edeb
Nūr-ı vechi bir żiyādır ẕī-selem ceyrānına

30 Ey ġaẓanfer nāmını iḫrāz iden Ṭurġud Re'is
Bir ḫayāt-baḫş eylediñ Ṭurġud Re'is 'unvānına

31 Nāmıñız tārīḫe geçdi ey Çaparlar Hey'eti
Biñ şeref-baḫş itdiñiz şarḳıñ ulu Tūrān'ına

228

DİÑLE (8)

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Baḳma sāḳī çarḫ-ı dūnuñ bī-vefā devrānına
Bāde şuñ ḳahrıñ çeken bizler gibi nālānına

228 BK 119a-120b; MÜ 79b-80b.

2 Ḥācı-zāde şöhreti ṭutdı cihānı ser-be-ser
Söyliyor herkes Muḥammed nāmını iḫvānına

3 İntişār itmiş ḥamiyyet dehre andan ibtidā
Merḥamet luṭf u ‘aṭā maḫṣūṣdur ‘unvānına

4 Çehresinde ‘ādetā nūr-ı ṣadāḳat müncelī
İstiḳāmet zīb-i ferdir fażlına ‘irfānına

5 Nāmına ‘āşıḳ olanlar çoḳsa da lākin faḳīr
Cānımı ḳurbān ḳıldım görmeden iḥsānına

6 Olsañız vāḳıf benim aḥvālime aġlarsınız
Baḳdıñız mı hiç gülerken Ṭayyar’ıñ dendānına

7 Olmamaḳ ḳābil degil dīvāneler dīvānesi
Uyḳuda ḥāṣā görünse ādemiñ çeşmānına

8 Bir geçerken çārşudan seyr eyleyiñ Allāh içün
Bir Ḥabeş’dir ṣanki düşmüş Afriḳa meydānına

9 Ṣorsañız şişman degil lākin gelince yan yana
Beñziyor Sālim yanında bir aṭa ṭavşanına

10 Görmeliydiñ bir def‘a İzmir alındıḳda anı
Çiftetelli oynuyordı baḳmadan āstānına

11 Ḥācı Dervīş-zāde’yi tavṣīf içün ‘āciz ḳalem
Çünki fā’iḳ şevḳde emṣāline aḳrānına

12 İmtiḥān itdim yeter artıḳ muhācir Şükri’yi
Uçsa da gökde inanmam ‘ahdine peymānına

13 ‘Ācize bir ṭop ḳumaş duydum getürmüş Ġabra’īl

Āferīn böyle seḫīniñ şervet ü sāmānına

14 Ol ḳadar yüksek ki emṣāli bulunmaz dehrde
Atsa el ‘Ūc-ı ‘Unuḳ yetmez anıñ dāmānına[220]

15 Eylemiş maḥcūp ẕāten ‘āciz ü bī-çāreyi
İşte göndersün anı ben gitmeden dükkānına

16 Dün ṣabāḥ bir da‘vetiyye virdiler yazmış biri
Sen de gel beşde düğün var Ṭābruḳ’uñ ‘Oṣmān’ına

17 Ben de ḳalḳdım tam zamānında ḳavuşdum ḳırḳlara
İ‘timād itdim bu ẕāt ikrām ider mihmānına

18 Buz gibi bir ḳahve virdi içmeden düşdi dişim
Āh u efġānım dayandı Ṭayyar’ıñ ṭavanına

19 Ṣoñra duydum ki yemek varmış gice zenginlere
Ḥüsni ṣā‘irmiş yaḳışmaz ‘Oṣman’ıñ fincānına

20 Añlamaz ki kimsesizdir Ḥüsni lāzım sofrada
Gülmemek ḳābil degildir bir ṭaḳım noḳṣānına

21 Bende var mı bir ḳabāḥat söyleyiñ Allāh içün
Bu def‘a kendi yanaşdı Ḥüsni’niñ cevgānına

229

RAMAŻĀN ḤİSLERİ VE YEMEK PROĠRAMI*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Dirīġā pek çabuḳ düşdüm naẓardan

[220]Yazmada “‘Ūc” kelimesinin üzeri çizilerek not işareti konulmuş, mısranın yanına da şu bilgi ilave edilmiştir: “Beni İsrā’il’den dünyānıñ boyca eñ yüksek ādemi”.
229 BK 120b-121b; MÜ 81a-82a.
*RAMAŻĀN ḤİSLERİ VE YEMEK PROĠRAMI: BURADAN YAZILACAḲ, RAMAŻĀN ḤİSLERİ MÜ.

Büküldi ḳāmetim farṭ-ı kederden[221]

2 Ciger ḳan çeşm giryān sīne-sūzān
Beni yaḳdı ḳavurdı ḳaḥbe devrān

3 Zamāne hey zamāne hey zamāne
Ne ẕevḳ aldıñ beni atdıñ cihāna

4 Amān bu ḥālime bir çāre öldüm
Belā-yı çāh-ı zindāna gömüldüm

5 Benim söylenmedik sīnemde ey yār
Neler vardır neler vardır neler var

6 Ne nām ḳaldı ne cān ḳaldı ne ḫāṭır
Ḳara baḫtım beni maḥv itdi āḫir

7 Kesel virdiñ göñül artıḳ cihāna
Yeter ġayrı nihāyet vir fiġāna

8 Güzel aylar gelir aḥbāb u yārān
Seni eylerler elbet şād u ḫandān

9 İdilmiş tecrübe ehl-i hünerler
Edībi şā'iri taḳdīr iderler

10 Bu şehriñ şā'ir-i yektāsıyım ben
Saḥūrı ifṭarı gel benden ögren

11 Bu vādīde benim yoḳdur ḳuṣūrum
Biraz varsa o da ẕāten 'ubūrum

12 Evel bu meş'ele te'mīn idilsün

[221] Her ne kadar yazmalarda "farṭ u kederden" yazılmışsa da ifadenin tamlamalı olması anlamca daha uygundur.
6 ne ḫāṭır : ḫāṭır MÜ.

İkinci ehven-i şerre gidilsün

13 Begim tertīb lāzımdır yemekde
Nihāyet bulmalı her şey börekde

14 Böreksiz sofrada lezzet bulunmaz
Ṭoyulmaz ol mübārekden ṭoyulmaz

15 Ṭa‘āmıñ rūḥıdır cismiñ ġıdāsı
Ḥayātıñ revnaḳı çeşmiñ żiyāsı

16 Ḳapat bu baḫşi Ḥüsnī ḳoy kenāra
Meşeldir ‘ārife yekfi’l-işāre[222]

230

RAMAŻĀNDA İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN YEMEKLER*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Göñül bīgāne ḳaldım kā’ināta
Dilimle uġradım biñ müşkilāta

2 Bu yılki ḫiddetim her kime belli
Ṭabī‘īdir degil bi’llāh ca‘lī

3 Giçen yıl çoḳları sofra donatmış
Börekden bi’l-‘akis ikmāle ḳalmış

4 Ḳadā’if öfkemi teskīn ider mi
Börekle baḳlava derdi gider mi

5 Faṣulye mevḳi‘inde mu‘teberdir

[222] Arif olana bir işaret yeter.

230 BK 121b-122a; MÜ 82a-83a.

*RAMAŻĀNDA İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN YEMEKLER: İŞTE RAMAŻĀN-I MÜBĀREKDE İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN EṬ‘İME MÜ.

Beni me’yūs iden ḳara ḫaberdir

6 Ḳızartma muṭlaḳā ifṭārda lāzım
Mübārek enginar da baş mülāzım

7 Şerefdir mıḫlama bizim ṣofada
Geçinmez baṭlıcanla bir arada

8 Ṭavuḳ lāzım bile(?) günlerde dā’im
Ṣuyı çorba yerinde çünki ḳā’im

9 Ḳabaḳ ey nāmıña ḳurbān erenler
Saña da az degil gerdān gerenler

10 Ḳadın budsuz olursa ṣabr lāzım
Bayılsun ḳoy imām budur niyāzım

11 Ḫulāṣa ḳalmasun şerm-i nühüfte
Beni ma‘ẕūr gör olmazsa köfte

12 Olursa ẓarf içinde bir işāre
İder ālām cismim pāre pāre

13 Kerem-kārān-ı ‘ālem-rā direm nist
Direm-dārān-ı ‘ālem-rā kerem nist

231

DİÑLE (9)*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Sāḳiyā bezm-i vefāda rind ü huşyār isterim

13 Dünyadaki keremli (cömert) insanların elinde para yok, dünyada para sahibi olanların ise keremi yok.
231 BK 122b-123a; MÜ 83a-84a.
*DİÑLE(9): PROĞRAM 1 MÜ.

Dergeh-i ‘ıyş u ṭarabda çeşm-i bīmār isterim

2 Dürr-i yektā-yı zamāndır ṭoġrısı Ḥācı Ḥüseyn
Faẓlını taḳdīr içün dünyāda bīdār isterim

3 Görmedim emṡālini cūd u seḫāda ve’s-selām
Besmeleyle ibtidā andan bir ifṭār isterim

4 Çoḳ düşüncem var bugünlerde ḳızarsam muṭlaḳā
Zaḥmet-i dendāna ḳarşu şoñra īcār isterim

5 Gez Ḥacı alnın açıḳ sāyemde ḳorḳma kimseden
Kim baḳarsa kem saña andan da ḫavyar isterim

6 Ey ikinci nāmını iḫrāz iden Aḥmed Żiyā
Böyle bir ifṭārda senden çār u nā-çār isterim

7 Pīr Muḥammed-zāde’de vardır erenler ḳuvveti
Üç gün evvel şāhımı itmek ḫaberdār isterim

8 Görmeyen yoḳdur anıñ iḥsānını bu ḳubbede
Ser-be-ser İslāmiyānı böyle dīndār isterim

9 Oldı dördünci mübārek Ḥażret-i Yūsuf Żiyā
İ‘timādım yoḳ aña lāfında iḳrār isterim

10 Ẓarf içinde bir manat geldikde yāre ‘ādetā
Mācerā-yı ḳayd içün bir başḳa ṭomar isterim

11 Yūsuf-ı Nādir eyā nām-ı mübeccel ṭoġrısı
Bu şehirde sen gibi birḳaç fedākār isterim

12 Vāḳı‘ā çoḳ ḫürmet itdiñ ‘āşıḳ-ı nālānıña
Bu beşinci ifṭarı olduḳça icbār isterim

8 -BK.

13 Az zamānda bu ḳadar sāmānı nerden ṭopladıñ
Ey Hezār Dīnār ben senden de dīnār isterim

14 Sen gibi birḳaç fedā'ī olsa tüccār ṭoġrulur
Ḥüsni'yā ḳarşumda dā'im böyle cerrār isterim

15 Ḫastadır sīmsār başı artıḳ yanaşmam yanına
Öfkemi teskīn içün bir başḳa sīmsār isterim

232

İFṬĀR PROĠRAMI VE ŞIRA*

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 Elā ey Ṭobçı-zāde şāh-ı tüccār
Bugünde cūduñı sen eyle iẓhār

2 Çalışdık ibtidā biraz yorulduk
Nihāyet āferīn altıncı olduk

3 Dükānı ān-ı vāḥidde donatdık
Zügürtlük nāmına artıḳ ṭop atdık

4 Yedinci Ḫācı-zāde Rüstem oldı
Zavallı Ḥüsni'niñ ḳadrosı doldı

5 Seḫāda Ḫātem'iñ aḳrānı çoḳdur
Velākin Rüstem'iñ emṡāli yoḳdur

6 Sekizde istirāḥat oldı lāzım
Eger yoḳsa öñünde bir mülāzım

232 BK 123a-124a; MÜ 84a-84b.
* İFṬĀR PROĠRAMI VE ŞIRA: PROĠRAM 2 MÜ.

7 Faḳaṭ şāhînveş cevv-i hevāda
Görünse nūr-ı Aḥmed bir sırada

8 Rumūz ile anı ifṭāra da‘vet
İder üç gün muḳaddem bir şeṭāret

9 Yaşa ey Ḥācı’nıñ eski refîḳi
Sa‘ādet ġonçesi dîniñ ‘aḳîḳi

10 Ṭoḳuz gündür tamām hicriñle yandım
Uṣandım iftirāḳıñdan uṣandım

11 Teḫālüf gösteren va‘dinde Ḥaḳḳ’a
Fenādır ister olsun Ḥācı Mollā

233

İFṬĀR PROĠRAMI VE ŞIRA*

[mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ūlün]

1 Süleymān-zāde ey nūr-ı Muḥammed
Ki ey ‘ālî-himem dāhî ḫıredmend

2 ‘Azîzim va‘diñiz tām on gün oldı
Dü-çeşmim āteş-i ḥasretle doldı

3 “Eger nā-dān be-vaḥşet seḫt gūyed
Ḫıredmendeş be-nermî dil be-cūyed”

4 Bu yıl on bir güni ḥaḳḳıyla ṭutdum
‘Aṭ(ı)şdan çeşm-i fūlādı ḳurutdum

---

233 BK 124a-124b; MÜ 85a.

* İFṬĀR PROĠRAMI VE ŞIRA: PROĠRAM 3 MÜ.

3 Eğer bilgisiz(cahil) kişi korktuğu anda ağır sözler söylerse akıllı kişi yumuşaklıkla onun gönlünü alır.

5 Şerefdir on ikinci gice dā’im
Anı Laz-zāde keşf eyler mülāyim

6 Çubuḳçı virmez oldı lāfıma güş
On üç gündür beni itdi ferāmūş

7 Eger on dört güni bilseydi Rā’if
Yetīm-zāde gibi titrerdi ḫā’if

234

İFṬĀR RPOĠRAMI VE ṢIRA*

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ey nāmver semāya yetişdi menāḳıbıñ
Neşr oldı kā’ināta tükenmez maṭā’ibiñ

2 Ḫāk-i deriñde nemli gözüm buldı ṣıḥḥati
Ṣıdḳıñla Ṣıdḳı aldı ṣadāḳat şerāfeti

3 On beş gün oldı görmedigim gül cemāliñi
Ölsem de midḥatiñle unutmam celāliñi

4 Ḥikmet kemāliñ oldı kemāliñ emāresi
Bitmez on altı günde maḳāliñ işāresi

5 Yelken miṣāli lüṭf ile sīnem ḳabardı hep
Bir iltifātıñ oldı baña efḍalü’l-rütb

6 İfṭār yoḳ mı Ḥüsni’ye Lüṭfī didim didi
Müjde yetişdi bekledigiñ işte on yedi

7 Kim aldı ḳaçdı göñlimi ifṭāra bilmedim

---

234 BK 124b-125a; MÜ 85b-86a.

* İFṬĀR RPOĠRAMI VE ṢIRA: PROĠRAM 4 MÜ.

‘Ālemde böyle müşkil işi hiç de görmedim

8 On sekizinde sendeyim ey şāh-ı aġniyā
Aḥmed ḳuṣūra baḳma yaşa sen de Muṣṭafā

235

RAMAŻĀN PROĠRAMI VE ŞIRA*

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Kefeli-zādeleriñ tāc-ı seri Muḥyi’d-dīn
On ṭoḳuz gündür evel itdi faḳīri teʾmīn

2 Geçse bir gün atılır meydana Seyfī-zāde
Gönderir ḫaşmını ḳalḳanla ‘adem-ābada

3 ‘Āḳıbet ortalıġı Muṣṭafa eyler teʾmīn
Yirmi bir günde ider Rāġıb’ı ancaḳ teskīn

4 Yirm’iki gün didigiñ tehlikeli bir gündür
Soframız nān u penir bulġur ile gül-gündur

5 Meded ey seyyid-i Ḥaḳ şeyḫ-i Bilāl Ḥabeşī
Baḳma düşman sözine terk eyle sen bu revişi[223]

6 Yoḳ naẓīriñ bilir herkes ki cihānda teksiñ[224]
Bī-bedelsiñ seḫisiñ hem daḫı çoḳ yükseksiñ

7 Atdı yirmi üçe tām Ḥüsni’yi Ṣādıḳ-zāde
Eyledi derdini teşḫīş fenā dünyāda

---

235 BK 125a-125b; MÜ 86a-86b.

*RAMAŻĀN PROĠRAMI VE ŞIRA: PROĠRAM 5 MÜ.

[223] Mısrada “eyle” kelimesi vezni bozmaktadır.

[224] Mısrada “bilir” kelimesi vezni bozmaktadır.

236

DİDİKLERİM ÇIḲDI

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Mu‘teber tüccārdan ‘ālī-neseb Seyyid Bilāl
Dün gice yapdı benimçün bir mükemmel iḥtifāl

2 Bir ḳażā ki görmemiş emṡālini çarḫ-ı zebūn
Bir belā ki eyledi bī-çāregānı ser-nigūn

3 Bir felāket ki anı añlatmaġa gelmez dilim
Sofraya göz gezdirince añsızın ḳopdı belim

4 Ekşi bir bekmez yanında ḳurtlamış biraz çemen
Ṭuzlu bir turşu ṭabaḳda üç direm zeyt-i kühen

5 Ekmegi ṣāfī mışırdan pişmemiş aṣlā içi
Ṭaş gibi ḳalḳmaz yerinden kimseniñ yetmez güci

6 Bir mışır çorbası geldi tānesi ḳurşun gibi
Bir tane düşdi ḳaşıḳdan kāseniñ ḳopdı dibi

7 Bir baḳır ḳabda yeşil ġāyet īmānsız bir yoġurt
Oynayor cān-bāz gibi üstünde birḳaç ‘ankebūt

8 Bir ḳarışdı ortalıḳ meydānı aldı bir alev
‘Arż-ı endām eyledi bulġura beñzer bir pilāv

9 Bir yeşil ot bilmedim nerdense çıḳdı meydana
Oldı boynuzlı bunı göreñde ḥāṣā dīvane

10 Vāḳı‘ā dünyā büyük eṣnāfı var tüccārı çoḳ
Merḥametde ṭoġrısı Seyyid Bilāl’iñ miṡli yoḳ

236 BK 125b-126a; MÜ 86b-87a.

237

RAMAŻĀN PROĠRAMI VE ŞIRA*

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey Süleymān taḫt-ı ġamda mūrveş üftādeyim
Bir ḫaber vir yirmi dörtden emriñe āmādeyim

2 Görse ‘Abdu’llah Efendi ḥālime aġlar benim
Mācerā-yı Kerbelā’da çünki maḥv oldı tenim

3 Ṭopladıñ iftār içün yārānı hep bir araya
Yirmi beş gün geçdi lākin baḳmadıñ bī-çāreye

4 Āferīn Kāmil Beg’e yirm’altıya virdi ḳarār
Şimdiden ışmarladı iftār içün yüz enginar

5 Yirmi yedi ḳur‘a ile çıḳdı Ṣādıḳ-zāde’ye
Fāżılım göstersün işte fażlını üftādeye

6 Göñlimi Altun Maḳāṣ’la kesdiñ ey Yūsuf Żiyā
Şimdiden iftār ile ta‘mīrini itdiñ ricā

7 Sendeyim yirmi sekizde eyleme benden firār
‘Afv olunmaz nāfile ḳaçma virilmiş bir ḳarār

8 Ṣarı Aḥmed-zāde yirmi ṭoḳuzı benden ṣorar
Aldığı emr üzre dā’im bir güzel sofra ḳurar

238

237 BK 126a-126b; MÜ 87a-87b.
*RAMAŻĀN PROĠRAMI VE ŞIRA: PROĠRAM 6 MÜ.
238 BK 126b-127a; MÜ 87b-88a.

İKMĀLLER

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Bu yıl ḥaḳḳıyla oldı imtiḥānlar
Birinci çıḳdı cümle pehlevānlar

2 Feżāda kūhken Şīrīn’e daldı[225]
Rumūz-ı ‘aşḳdan ikmāle ḳaldı

3 Velī-zāde ‘Alī uydı cihāna
Uzaḳdan seyr ḳıldı imtiḥāna

4 Çelīk-zāde sıfır aldı seḫādan
Ṭutuldı imtiḥānda ibtidādan

5 Cemāl ey Āṣaf’ım düşdüm naẓardan
Beni Allāh içün ḳurtar kederden

6 Çıḳarsa ṭāli‘ime sūre-i Nās
Faḳīri da‘vet eyler Ḥāfıẓ İlyās

7 Bugünler yoḳ gören Seyyid Bilāl’i
Ṣınıf geçmek anıñ yoḳ iḥtimāli

8 Muhācir Şükri yüksekdir seḫāda
Emīne beñziyor cūd u ‘aṭāda

9 Ġanī de imtiḥān virdi geçende
Ne çāre bilmedi ḳaldı dümende

239

[225] Bu mısranın sonuna kurşun kalemle “Ferhād-zāde-i rāz” yazılmıştır.
239 BK 127a-128b; MÜ 88a-90a.

RAMAŻĀNDA İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN YEMEKLER*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Felek vīrāne ḳalsun ḫānümānıñ
Üzülsün ben gibi ġurbetde cānıñ

2 Bükülsün ḳāmetiñ farṭ u kederden
Suḳūṭ it ben gibi birden naẓardan

3 Cihānda ḳalmasun nām u nişānıñ
Fiġān u āh ile geçsün zamānıñ

4 Benim faẓla belāya yoḳ tüvānım
Helāk itmekse ḳaṣdıñ işte cānım

5 Ne yapdım kā’ināta bilmedim ben
Ḳaçar vaḥşī gibi sāyem de benden

6 Eger ölsem imām gelmez namāza
Diyen olmaz kimiñdir bu cenāze

7 Ḳonuşmaḳ isterim kimse ḳonuşmaz
Benimle ḫāṣılı ‘ālem uyuşmaz

8 Giçen yıl ḫasta oldum ibtidādan
Cüdā düşdüm börekle baḳlavadan

9 Bi-ḥamdi’llah bu yıl idmānlıyım ben
Yemek tertībini gel benden ögren

10 Büyükdür ṭoġrısı eşrāf u a‘yān
Beni da‘vet içün eylerler i‘lān

*RAMAŻĀNDA İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN YEMEKLER: SENE 2 RAMAŻĀNDA İḤŻĀR İDİLMESİ LĀZIM GELEN EṬ‘İME MÜ.
6 -BK.

11 Faḳīr gitmezsem olmaz çünki tüccār
Beni aġzı oruç muṭlaḳ ararlar

12 Hele varsa börek lāzım ziyāret
Beyān-ı ma‘ẕeret ẕāten ḳabāḥat

13 Ḳadā’if nāmıña biñlerce taḥsīn
Saña ḳıymet ‘aceb mümkün mi ta‘yīn

14 Şehenşāh-ı mu‘aẓẓam baḳlavadır
Bunı inkār iden manda ḳafadır

15 Bu şāha muṭlaḳā lāzımdı bir tāc
O da bir tepside ḳaymaḳlı güllāc

16 Ne lāzımsa bu başdan eyle tedbīr
Ṭoyurmaḳ Ḥüsni’yi şanma ḳolaydır

17 O ister ibtidā çorba mükemmel
Ḳabaġı enginardan daha evvel

18 Ḳızartmayla ḳızarmaz rūy-ı zerdi
Ḳapanmaz mıḫlamayla eski derdi

19 Pilāv yoḳsa aña virme eẕiyyet
Çocuḳluḳda ḫoş-ābla itmiş ülfet

20 Faṣulye meclisinde mu‘teberdir
Büyük ḫaşmı anıñ ḳara ḫaberdir

21 Ḳażārā olmasa ifṭārda köfte
Yatar ġam-ḫānede ḳalḳmaz bir’afta

22 Bozuḳdur başı lākin eski ṣofta

Yoġurtdan ḫoşlanır köft'oġlı köfte

23 Bitince sofrada ifṭār du'āsı
Peşinde bir de ister diş kirāsı

24 Sükūta eylerim da'vet enāmı
Biraz da diñlesünler porġıramı

240

PROĠRAM*

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1 Nerde olsam ey göñül benden cefā eksik degil
Sīnede dāġ-ı yürek başda hevā eksik degil

2 Pāre pāre oldı cismim ḫażret-i ifṭār ile
Baḳlavadan tende ġam gözde bükā eksik degil

3 'Ācizim gündüzleri ifṭārda lākin pehlevān
Olsa da ḫasta vücūdum iştihā eksik degil

4 Merḥamet ḳıl ey felek yandım yaḳıldım ṭatlıdan
Bī-vefā ḳompostodan dilde ez̲ā eksik degil

5 Da'vet itdi ilk gice Ḥācı Ḥüseyin Aġa'yı
Diş kirāsı on liradan beş para eksik degil

6 Var iken siz bu şeref ḳorḳma virilmez kimseye
İltimās içün peşimde aġniyā eksik degil

7 Her gice açıḳ esāsen sofrañız dervīşlere
Tepside güllāc ḳadā'if baḳlava eksik degil

240 BK 128b-129b; MÜ 90a-91a.
* PROĠRAM: 1 PROĠRAM MÜ.

8 Gitmesem olmaz esāsen ben Ḳılınççı-zāde'ye
Çünki var elde ḳılınç belde ḳama eksik degil

9 Sizsiñiz ẕāten ikinci ey seḫāvet sermedī
Sofrañızda her gice Ḥüsnī Baba eksik degil

10 Ey Süleymān-zāde Meḥmed sen de göster kendiñi
Ḥastegāna muṭlaḳā senden devā eksik degil

11 Üç gün evvel 'ācizi gördük de ẕāta söyledik
'Āşıḳa benden de her yıl on lira eksik degil

12 Kim dimiş yoḳdur Çelīk-zāde Ḥasan Beg listede
Bir müzevvir beynimizden muṭlaḳā eksik degil

13 Sendeyim dördünci gün lākin unutma güllacı
Söylemek ẕāten 'abeş senden 'aṭā eksik degil

14 Eylemem maḥcūp ben ẕāten muhācir Şükri'yi
Āşinādır çünki dā'im merḥabā eksik degil

15 İtmedim ifşā faḳaṭ ḳalbimde vardır mevḳi'i
Görmesem beş gün anı benden belā eksik degil

16 Ḥamdüli'llah sönmemiş şems-i münīr-i ma'rifet
Ṣaḥne-i dārü'l-edebde boş ḳafa eksik değil

17 Pek zamānında yetişdi āferīn ḥāfıẓlara
Gelmese Of'dan ḫoca ḳorḳma Ḥopa eksik degil

18 Maṣrafım çoḳdur bu yıl taṣrīḥine yoḳdur lüzūm
İtseñiz şübhe ṣoruñ Edhem Aġa eksik degil

11 evvel: -BK.

241

PROĠRAM*

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

1 Ey göñül rāh-ı vefāda bir fedākār isterim
Ṣāḥib-i ʿizz ü ʿalā olduḳça cebbār isterim

2 Āferīn Yaḥyā kefe ḥükmüñdedir cūd u seḫā
Senden üç metre ḳumāş dört metre astar isterim

3 Ḥācı-zāde Rüstem'i taḳdīr ider ehl-i vera
Ṭoġrısı ben āşināyı böyle dīndār isterim

4 Bir gün evvelce baña ḳızdıydı ẕāten ḳahvede
Sen ḫ̆ocasıñ git didi başıñda destār isterim

5 Saʿdi-zāde Muṣṭafā Beg ben pederden muṭlaḳā
Bir çuval aʿlā daḳīḳ senden de dīnār isterim

6 Merzifon'dan gelmesi mümkünse artıḳ bekleriz
Geçse sekiz gün ḳarışmam ṣoñra īcār isterim

7 Seyfi-zāde Rāġıb'ı gönder beni görsün bugün
Maʿẕeret itmem ḳabūl ifṭārı zīnhār isterim

8 Sen ṭoḳuzsuñ porġıramda iʿtirāża yoḳ maḥal
Ṣuṣ ṣoñra bayram güni senden de ḫavyar isterim[226]

9 Pīr Muḥammed-zāde Yūnus Beg o gün sāyeñde ben
Evvelā fayṭonla gezmek ṣoñra ifṭār isterim

---

241 BK 130a-130b; MÜ 91b-92a.
* PROĠRAM: 2 PROĠRAM MÜ.
5 beg: -BK.
[226] Bu mısrada "ṣoñra" kelimesi vezni bozmaktadır.

10 Faẕlıñı taḳdīr iden taḳdīre şāyāndır seniñ
Cūduñı inkār iden bir tāne tüccār isterim

11 Görmesem on gün seni aġlar baña cūd u ʻaṭā
Nāmıñı Yūnus Beg'im evimde teẕkār isterim

242

PROĠRAM*

[fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün]

1 Baḳma sāḳī çarḫ-ı dūnuñ bī-vefā ḫūbānına
Bir ḳadeḥ ṣuñ ben gibi şām u seḥer giryānına

2 Yoḳ naẕīriñ dehrde biñler yaşa Yūsuf Żiyā
Ġıbṭa eyler terziler Altun Maḳāṣ ʻunvānına

3 Eylediñ ḥaḳḳıyla memnūn nāmıña lāyıḳ beni
Türkçesi gömdük faḳīri sīm ü zer ḫarmānına

4 Zīb-i ferdir esḫiyāya nāmıñız Aġa Ḥasan
Pek şeref-baḫş itdiñiz şarḳıñ bugün Īrān'ına

5 Ḥaṣr iderdi nāmıña *Şeh-nāme*'yi Firdevsi ger
Ben gibi vāḳıf olaydı ẕātıñı iḥsānına

6 Ṭoġrısı ʻAbdu'llah'ıñ ẕātı diger nāmı gibi
Bi'l-ʻumūm Īrāniyānıñ ṣervet ü sāmānına

7 Geçdi günler gelmedi bir ḳāṣıd-ı şirīn-suḫan
Yirmi dörtde vir nihāyet āteş-i hicrānıña

8 Şöhreti āfāḳa irdi Molla-zāde Rā'if'iñ

242 BK 130b-131b; MÜ 92a-93b.
* PROĠRAM: 3 PROĠRAM MÜ.

On kaġıd gönderse artıḳ baḳmayız noḳṣānına

9 Cūduñ ile pāyidār ol ey seḫāvet Rüstem'i
Bu 'aṭā irṣ-i pederdir ẕātıña iḫvānıña

10 Ey Cevād-zāde siziñ de kevkeb-i iḳbāliñiz
Zīb-i ziynetdir semāda Ferḳadān lem'ānına

11 Söylenir nāmıñ 'Alī Ekber seniñ Ḥātem gibi
Fıṭraten fā'iḳdi Es'ad 'aṣrınıñ şübbānına

12 Ey Meḥāmī nāmını i'lā iden Kāmil Beg'im
Geçdi günler baḳmadıñ bī-vāyeler efġānına

13 Söyleme Seyyid Bilāl'e eyle iḫżār Ḥilmi Beg
Nāmıña lāyıḳ bir iftār 'āşıḳ-ı nālānıña

14 Yirmi beş dürlü yemek lāzım her ḥālde sofrada[227]
Ḳoymayıñ pancarı lüṭfen baḳlavanıñ yanına

15 Dürr-i yektā-yı zamānsıñ ḥilmiñi yoḳ pāyesi
Fażlıñız ḥaḳḳıyla fā'iḳdir seḫāvet kānına

16 İftirāḳıñla ḳavurma sīnemi Meḥmed Aġa
Pehlevān-zāde gider mi bir ża'īfiñ ḳānına

17 Bir seḫīsiñ gelmemiş miṣliñ cihāna āferīn
Merḥamet senden yayılmış Asiya a'yānına

18 Hem-demiñ ẕevḳ ü ṣafādır āşināñız ehl-i dil
İstiḳāmet baḫş olunmuş ḫilḳaten vicdānıña

19 Nāmıña lāyıḳ bir iftār istesem itmem ḫaṭā

[227] "her ḥālde" kelimesi vezni bozmaktadır. Konuşma dilinde olduğu gibi "herālde" şeklinde yazılırsa vezin düzelmektedir.

Çünki fā’iḳsiñ ‘aṭāda esḫiyā ḫaḳanına

243

ḲASṬAMONI’DA MÜNTEŞİR AÇIḲ SÖZ ĠAZETESİ MUḤARRİRLERİNDEN ŞĀ‘İR-İ MUḤTEREM HEZĀR DĪNĀR BEG’E*

[fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün]

1 Ey göñül başḳa diyārıñ bile gülzārı mı var
Mey ü maḥbūbı mı var sünbül ü reyḥānı mı var

2 Ṣamsun’uñ ka‘bına nerde varacaḳ Ḳasṭamonı
Cānibeyninde yeşil ḳırmızı enhārı mı var

3 Bilmediñ ni‘metiñi ḳadrini baḳ aldı felek
Ṣādıḳ’ıñ ‘Ādil-i yektā gibi ifṭārı mı var

4 Ne ögerseñ iki de bir de baña Rāsim [B]eg’i[228]
Hiç onuñ Ḥaḳḳı gibi ḳırmızı ḫavyarı mı var

5 Ḥüsni’yi biz biliriz ġayrı yeter vaṣfı anıñ
Sofrayı bir gicede üç def‘a tekrārı mı var

6 Ḫāzin’iñ nāmı güzel līk bir ifṭārda saña
Diş kirāsı olaraḳ bir kīse dīnārı mı var

7 Baḳma Selmān’a buraḳ keşküli elden oranıñ
Ḥātem-i Ṭā’ī gibi bir seḫī tüccārı mı var

8 Ne bilir öyle Açıḳ Söz bu ḳadar ibhāmı
Nükteyi keşf idecek bir tane Ṭayyār’ı mı var

---

243 BK 131b-132b; MÜ 93b-94a.

*ḲASṬAMONI’DA MÜNTEŞİR AÇIḲ SÖZ ĠAZETESİ MUḤARRİRLERİNDEN ŞĀ‘İR-İ MUḤTEREM HEZĀR DĪNĀR BEG’E: ḲASṬAMONI ŞU‘ARĀSINDAN HEZĀR DĪNĀR BEG’E MÜ.

[228] Son tef’ilede vezin bozulmaktadır.

9 Sen açıḳ söyle açıḳ göz o Hezār Dīnār’ıñ
Herkesi rām idecek biñ çeşid eş‘ārı mı var

10 Ḥūriden nefret ider geçse ḳażārā eline
‘Ālemiñ Ḥüsnī gibi serserī bī-kārı mı var

244

RAMAŻĀN MUḲADDİMESİ VE PROĠRAM*

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Ṣafā geldiñ ṣafā ey māh-ı ġufrān
Vürūduñla göñüller şād u ḫandān

2 Duḫūlüñ merḥametdir mü’minīne
Şifādır her daḳīḳañ ehl-i dīne

3 Seni i‘lān içündir māh-ı Ṣa‘bān
Saña ta‘ẓīm iden taḳdīre şāyān

4 Yaşa biñler yaşa ey nūr-ı ‘aynım
Enīsim mūnisim Ḥācı Ḥüseyn’im

5 Yetirmişdir seni yektā zamāne
Seniñ ifṭārıñı virmem cihāna

6 Bu yılki listeden olma mükedder
Yine sensiñ birinci ey ġaẓanfer

7 Eger tācirden olsaydı peyember
Ḳılınççı var iken olmazdı diger

8 Ṣadāḳatle muḫammer cüz’i ferdi

244 BK 132b-133b; MÜ 94a-95b.
* RAMAŻĀN MUḲADDİMESİ VE PROĠRAM: MUḲADDİME-İ RAMAŻĀN VE PROĠRAM MÜ.

Rivāyetde velīdir ced-be-ceddi

9 ‘Adāletde Ḳılınççı pek büyükdür
O nisbetde anıñ ḫaşmı küçükdür

10 Sa‘ādet-ḫānesi tāze binādır
Cihān ṭurduḳça tebrīge sezādır

11 Süleymān-zāde ey nūr-ı Muḥammed
Unutduñ teşnegānı ey ḫıredmend

12 Ḳuşūrum var ise söyle bedīdār
Ve illā isterim senden bir ifṭār

13 Yeter ifṭārda üç şey intihāsı
Ṣıcaḳ çorba ḳadā’if diş kirāsı

14 Ḳodı-zāde sezādır āferīne
Ṣalāḥī zīb-i ferdir çünki dīne

15 Cihānı ḳaplamış cūd u seḫāsı
Bulunmaz bir oġuldur yoḳ bahāsı

16 Esāsen dört ṣıfatla buldı şöhret
Ṣadāḳat istiḳāmet cūd u himmet

17 Cihān ḫālī degil vardır erenler
Meḥāmī nāmını iḥyā idenler

18 Peşinde kimseye itmem icābet
O gün Kāmil Beg’iñdir çünki da‘vet

19 Mücerrebdir anıñ ṭatlı lisānı
Buraḳmaz ceẕb ider pīr u civānı

10 Cihān ṭurduḳça tebrige sezādır: İkinci olmaġa ẕāten sezādır MÜ.

20 İfāde muḫtaṣar üslūb müzeyyen
Kelāmdır kelmesi lākin muṭanṭan

21 Ser-ā-pā tevriye īcāz u telmīḥ
CināS u iḳtibās u żıdd-ı temlīḥ

22 Baña dünyāda senden başḳa mūnis
Bulunmaz Pīr Muḥammed-zāde Yūnus

23 Mübāhīdir seniñ devriñle devrān
Bedīhī istemez manṭıḳda bürhān

245

PROĠRAM

[müstef'ilātün müstef'ilātün]

I

1 Her yer ḳarañlıḳ aydın bu mevḳi
Ṣamsun mı yoḳsa cennet mi yā Rab
2 Çārşū donanmış pür-nūr cevāmi
Ġufrān mı yoḳsa raḥmet mi yā Rab

II

1 Āfāḳa irmiş nāmı 'aṭāda
Dünyāda birdir Yelkenci-zāde
2 Hangi füzūndur bilmem 'aṭāda
Ḥātem mi yoḳsa rif'at mı yā Rab

III

1 Şān u şerefde mānend-i 'Oşmān
Kim Pīr-zade-i 'Oşmān 'Affān
2 Teklīf idildiñ aḥbāb u yārān

245 BK 134a-134b; MÜ 96a-97a.

İfṭār mı yoḳsa da‘vet mi yā Rab

IV

1 İtmiş teraḳḳī Kāẓım seḫāda
Ṣādıḳ esāsen ‘ahde vefāda
2 Bilmem naṣıldır bey‘ ü şirāda
Yalñız mı yoḳsa şirket mi yā Rab

V

1 Her yıl da vardır Şāhīn-zāde
İfṭārla baḫşiş yanmaz arada
2 Gitmişse Nūrī Remzī burada
Altun mı yoḳsa ḫil‘at mı yā Rab

VI

1 Şehr-i ṣıyāmda olmaz leṭā’if
İfṭārda lāzım güllāc ḳadā’if
2 Yoḳdur bugünler Moll’oġlı Rā’if
Ḳaçmış mı yoḳsa meyyit mi yā Rab

VII

1 Geçdi feraḫla māh-ı mübārek
Bir yanda āhenk bir yanda dümtek
2 Ḫıdmetde hangi bilmem ki yüksek
Pertev mi yoḳsa Şevket mi yā Rab

246

PROĠRAM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
1 Pāyidār ol ey felek devrānıña cānlar fedā
Çünki ziynet-baḫşdır edvārıña biñ esḫiyā

246 BK 134b-135b; MÜ 97a-97b.

2 Çehreli-zāde gibi varken cihānda serverim
Kimseye itmem tekāpū andan iftār isterim

3 Bir ġaẕanferdir seḫāda faẕlınıñ yoḳ pāyesi
Ehl-i derdiñ melce'i bī-vāyeler sermāyesi

4 Şöhretiyle titriyor zīr-i felekde esḫiyā
İsmine ẕāten müsāvī cūd ile lütf u 'aṭā

5 Çehresinde dā'imā nūr-ı ṣadāḳat müncelī
Vech-i pākinde hüveydā fıṭraten nūr-ı 'Alī

6 Durma Ṣādıḳ-zāde Fāżıl gel yetiş imdādıma
Ṣor yapan kimlerdi ikrām muḥterem üstādıma

7 Yoḳsa şāyed eyle memnūn nāmıña lāyıḳ anı
Derbederdir vāḳı'ā lākin büyükdür 'unvanı

8 Himmetiñle ülkemizden Bon Kaġıd nāmı tamām
Ḳalḳdı artıḳ añlamış anı ḫavāṣ ile 'avām

9 Pāyidār ol ḫıdmetiñle bu şeref kāfī saña
Nāmıñız tārīḫe geçse ṭoġrısı olmaz fenā

10 Şarı Aḥmed-zāde ṣormuş dün faḳīri tekyeden
Söylemiş ki nerdese gelsün bize şirīn-suḫan

11 Çoḳ büyükdür 'ādetā aḳrānı yoḳdur dehrde
Şöhret almış baḫrda miṣli bulunmaz berrde

247

BİR ẔEYL*

247 BK 135b-136a; MÜ 101b-102a.
* BİR ẔEYL: BU FĀRİSĪ ẔARFI ĠAZEL ṢŪRETİNDE YAZILMIŞDIR MÜ.

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]

1 Gözüm görmezse bir ifṭār ṣaġalmaz sīnemiñ dāġı
Ḫalāṣ olmaz dilim ġamdan başım derd ü belālardan

2 Ṭabīb uġraşma nabẓımla yoġurtlı ṣarmadır derdim
Pilāvla bir ḳazan çorba bana ḫoşdur devālardan

3 Eritdi cismimi yek-ser ḳızartma mıḫlama köfte
Ne çekdim on bir ay bilseñ börekle baḳlavalardan

4 Ḫoş-āb sütlaş gibi bilmem nedense iltifāt itmez
Ne görmüşse ḳaçar güllāc ḳadāʾif bī-nevālardan

5 Görürse bir ḳadın budsuz imām ṣanki bayılmazmış
İlāhī düşmanım da olsa ḥıfż it iftirālardan

6 Ḳabaġıñ başḳadır ẕevḳi peşinde mıḫlama olsa
Müreccaḥ bence ifṭārda faṣulye merḥabālardan

7 Balıḳ ḫoşdur faḳaṭ ḫamsi olursa ben yoḳum aṣlā
Geçen yıl ben ne çekdim ṣorma artıḳ mācerālardan

8 Yeter ẕevḳ ü ṣafā ey dil biraz da zaḥmete ḳatlan
Mübārek ayda hiç maḥrūm olur mı diş kirālardan

9 Bu hafta neşr olur listem kelāmım emr-i ḳaṭʿīdir
Ṣırayla herkesiñ nāmı yazılmış pīşvālardan

248

VEDĀʿ-NĀME

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

248 BK 136a-137b; MÜ 62b-64a.

I

1 Ḫoş ol zamān ki ḫasta göñül kāmrān idi
2 Māh-ı mübārek idi cihān şādmān idi
3 Eṣnāfı rind ü tāciri hep puḫteġān idi
4 Ḫuffāẕ-ı bülbülüm baña yār ḫ̆ācegān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

II

1 Da‘vet olundıġım çoḳ idi günde on yere
2 Dirdi beni gören bu gice Ḫüsni Beg nere
3 Bāb-ı ‘aṭā ḫalāṣa açılmışdı bizlere
4 Baḫtım bülend her şey’e ḫükmüm revān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

III

1 Yaġlı börek ḳadā’if ile ṭatlı baḳlava
2 Eylerdi cümlesi beni gördükde merḥabā
3 Herkes beni arardı ben itmezdim ilticā
4 Ẓarf içre yüz para beni bir imtiḥān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

IV

1 Beşden aşaġı almaz idim diş kirāsını
2 Noḳṣān olursa Ḫācı iderdi ḳażāsını
3 Görseydi ger Ḳılınççı Beg Aḥmed Żiyā seni
4 Ḫavf u ḫaṭarla ẕikri anıñ el-amān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

V

1 Ḫaṣr eyledim vücūdumı bir vaḳt ḫelvaya
2 Aṣlā tenezzül itmedim ‘ālemde baḳlaya
3 Ṣarmazdı ṭab‘-ı ṣādıḳı gördükçe ṣarmaya
4 ‘Ādī yemek yanımda benim baṭlıcan idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

VI

1 Ṣāliḥ Efendi ḳomser-i ma‘rūf pür-hüner
2 Yapdı cihānda baġçe gibi lā-yemūt eşer
3 Naḳl-i mekān idildi faḳaṭ itmedi keder
4 Çünki vaẓīfesi vaṭana terk-i cān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

VII

1 Eyvāh şimdi ḥālimi bir kimse ṣormuyor[229]
2 Aldırmıyor görünce beni ṣanki bilmiyor
3 Birçoḳları ‘inād ile va‘dinde ṭurmuyor
4 Sofram gice ṭuz ile acı bir ṣoġan idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

VIII

1 Bıḳdım uṣandım āh yeter çekdigim cefā
2 İmdādıma yetiş benim ey eski āşinā
3 Bilmem ki nerde ḳaldı o ḳandilli merḥabā
4 Beytü’l- ḥazende dün gice ḥālim yaman idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

IX

1 İtdim suḳūṭ ḳalmadı göñlümde bir emel
2 Nān u penirle oldı ḫarāb ‘āḳıbet temel
3 Bir gün gelir ki söylenecek dilde bu meşel
4 Sofra başında Ḥüsni Baba pehlevān idi
5 Demler o demler idi zamān ol zamān idi

249

SĪMSĀR EDHEM AĠA’NIÑ VEFĀTI MÜNĀSEBETİYLE YAZILMIŞDIR

[229] Mısradaki “şimdi ḥālimi” ifadesi BK’de önce “ḥālimi şimdi” şeklinde yazılmış sonra yer değiştireceklerine işaret olarak bu kelimelerin altına ḥ ve m harfi konulmuş, takdim-tehir yapılması gerektiği belirtilmiştir.

249 BK 137b-138a; - MÜ.

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Gitdiñ mi sen de ʻāḳıbet ey muḥterem aġa
Yalñız beni cihānda buraḳdıñ a bī-vefā

2 Ḳan aġlasa benim gibi dünyā da ḥaḳḳı var
Meşhūr olan ṣadāḳatiñe ḳarşu aġniyā

3 Sen ölmedeñ biz öldük aġa çünki ḳaldı boş
Şānlı şerefli mevḳiʻiñ ey tāc-ı esḫiyā

4 Gitdi seniñle beyʻ ü şirānıñ şerāfeti
Sensiz yetīm ḳaldı bugün kimsesiz Baba

5 Dā'im seniñ ṣadāḳatiñi yād ider durur
Ḳalbimdeki muḥabbetiñ ey melce'-i seḫā

6 Düşkünleriñ zavallılarıñ kimsesizleriñ
Aldı velī niʻmetini çarḫ-ı bī-ḥayā

7 Giysün libās-ı mātemi tüccār aġlasun
Eṣnāf baġlasun ḳoluna baʻde-zīn ḳara

8 Söndi seniñle māh-ı mübārek şerāfeti
Ġaybūbetiñle bayramımız oldı bir bükā

9 Dillerde ḳaldı derd olaraḳ istiḳāmetiñ
Geldi seniñle gitdi bugün merḥamet ʻaṭā

10 Ḳırdımsa ḳalbiñi yine ḳalbim seniñledir
Ey şefḳati enīsim olan muḥterem aġa

11 Tācirleriñ güler mi yüzi çünki anlarıñ
Açdıñ yüreklerinde ṣaġalmaz bütün yara

12 Teskīn ider teselli bulur belki bir ḳadar
Evlādıñı yerinde seniñ görse āşinā

250

RAMAŻĀN LEṬĀ'İFİ

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 Evel böyle degildi māh-ı ġufrān
Ṭoyardı ṭatlıdan ifṭārda insān

2 Neler çekdim bu yıl ben iştihādan
Gözüm ṭoymaz mübārek baḳlavadan

3 Ḳabūl olmaz bu aylarda 'ibādet
İdilmezse Baba ifṭāra da'vet

4 O aylar farḳ u temyīz ḫānedānı
Odur māh-ı mübārek pehlevānı

5 Diyorlar baḳlava fındıḳla olmaz
Mübārek güllaca ḳaymaḳ ḳonulmaz

6 Ḫaṭādır çünki ḳaymaḳ ibtidādan
Keser insānı yense iştihādan

7 Ṭavuḳ gögsi pilāvdan ṣoñra lāzım
Ḫoş-ābla ṭatlı ḳayṣī baş mülāzım

8 Evelce var idi bir diş kirāsı
Onı ḳaldırdı Ṣamsun aġniyāsı

9 Ḳopardı ilk hücūm Of'dan Ḫopa'dan
Geçilmezdi soḳaḳda merḥabādan

250 BK 138b-139b; - MÜ.

10 Gelirdi ibtidā pīr u kühenler
Yeşil cübbe ṣarı ḫırḳa giyenler

11 Begenmezdi bizi ‘aṣrı zamānı
İden ezber beş on kelme Ḳur’ān’ı

12 Ḳopardı on beşinde dād u feryād
Çıḳardı bir de gördük Ḥācı Ferşād

13 Aña tābi‘ olan birçoḳ erenler
Baḳardı kā’ināta miṣl-i ejder

14 Seḫīler var idi eski zamānda
Çıḳarlardı birinci imtiḥānda

15 Ẕevātdan ḳaldı yalñız bir mübārek
Lüküs müste’ciri meşhūr Żiyā Beg

16 Anıñ ikrāmınıñ yoḳ intihāsı
Faḳīre her sene var baḳlavası

17 Lüküs birdir bugün zīr-i felekde
Temizlikde bulunmaz miṣli begde

18 Lüküs bir menba‘-ı ‘irfān-ı millet
Lüküs bir mecma‘-ı erkān-ı devlet

19 Lüküsden feyż alır eşrāf u a‘yān
Lüküsde rāḥat eyler cümle iḫvān

20 Bütün gün söylenir dillerde nāmı
Leṭāfetle niẓāmı intiẓāmı

21 Didim gönder biraz yaġ itme Rā’if

Bugünler göñlime düşmüş ḳadā’if

22 Lādik in‘āmıñızla oldı merzūḳ
Niçün eş‘ārıma bilmem cevāp yoḳ

23 Diyorlar bilmiyormuş Molla Rā’if
Ṭavuḳ gögsi ḫoş-āb güllāc ḳadā’if

24 Aña bekmez yazılsa belki añar
İder ayran ile çünki o ifṭār

25 Yeter çekdiklerim artıḳ Ladikli
Bu hafta al gözümden vezn-i millī

251

TÜCCĀRDAN ŞĀHĪN-ZĀDE AḤMED EFENDİ’NİÑ KERĪMESİ ḪŪRİYYE ḪANIM’IÑ SENG-İ MEZĀRI

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ġonçe idim açmadan ṣoldum cihānı görmedim
Genç iken itdim ufūl dehriñ ṣafāsın sürmedim

2 Pister-i ġamda ḫazāna inḳılāb itdi bahār
Annemiñ gözyaşları oldı bükā bir cūybār

3 İtmeden taḥṣīl ṭutdı ḫastalıḳ dāmānımı
Görmeden bir gün felek aldı hevesli cānımı

4 Bulmadı bir çāre Şāhīn-zāde Aḥmed Beg babam
Derdim içün gezdi birçoḳ yerleri her rūz [u] şām

5 Nā-gehān geldi ecel buldı beni vurdı yere
Vālideynimle görüşmek ḳaldı rūz-ı maḥşere

251 BK 140a; - MÜ.

6 Zā’irā geçme sükūt ile görünce ḳabrimi
Yād ḳıl bir Fātiḥa’yla biz gibi mevtāları

7 Çıḳdı eb tārīḫimi eşkiyle yazdı pek vecīz
İrci‘ī emrine āġāz eyledi Ḥūriyye’miz
Sene 1927

252

ŞAMSUNLI LORD MUṢṬAFĀ BEG’İÑ RŪḤUNA İTḤĀF

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 El-amān ey çarḫ-ı ġaddār el-amān ey bī-vefā
Çıḳmada devriñle her gün fāci‘āt-ı Kerbelā

2 Milletiñ bir rükni de itdi bugün anı ufūl
Hem-demi hem-nāmı oldı menzili dār-ı beḳā

3 Böyle bir ẕātıñ ufūliyle bugün ḳaldı yetīm
Aġniyā eşrāf u a‘yān āşinā vü aḳrabā

4 Bāḳıyātı ṣāliḥātı çoḳ sever bir ẕāt idi
Milletiñ olmuşdı ẕāten ḫıdmetine mübtelā

5 Ḳalp ḳırmaz herkese iylik iderdi bī-ġaraż
‘İlm ü fen erbābına eylerdi dā’im iḳtidā

6 Geçme ey zā’ir yanından lā-ubālī maḳberiñ
Yād ḳıl raḥmetle hem bir Fātiḥa ile edā

7 Yazdı Ḥüsnī bir şehīd-i ġurbetiñ tārīḫini
Füc’eten lebbey diye itdi vefāt Lord Muṣṭafā
Sene 1928

252 BK 140b; - MÜ.

253

AṬANA BANḴA MÜDĪRİ MUḤTEREM ŞEVḴĪ BEG ḴARDAŞIMIZA

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Elā ey ḳalbimiñ şevḳ ü sürūrı
Ki artar dīdemiñ şevḳiñle nūrı

2 Baña ol gün cehennemdir bu yerler
Baba gördüñ mi Şevḳi’ñ gitdi dirler

3 Seni gördükçe artar tende şevḳim
Saña vābestedir ġurbetde zevḳim

4 Yeter bu çekdigim ey çarḫ-ı ġaddār
Benim bir Şevḳ’den başḳa kimim var

5 Baña zindāndır Ḳonya diyārı
Canım gitsün begim sen gitme bārī

6 Bugünler bıḳdım artıḳ derd-i serden
İki ḳardaş elimden gitdi birden

7 Benim de Ḳonya’da vardı ḥabībim
Degildim ben ġarīb şimdi ġarībim

8 Felek aldı elimden āşināyı
Baña çoḳ gördi beş günlük ṣafāyı

9 Sirişkim hem-demim sīnem kebābım
Bugünlerde ciger ḳanı şarābım

10 Çekildi gitdi herkes bir diyāra

253 BK 141a-141b; - MÜ.

Beni gömmezden evvel bir mezāra

254

ŞAMSUN VĀLİSİ KĀẒIM PAŞA ḤAŻRETLERİNE TAḲDİM

[mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün]

1 Ey ʿālem içre vaṣf-ı kemāliñ mümeṣṣili
Ey nev-demīde memleketiñ ḫarr-ı bülbüli

2 Evṣāf-ı ber-güzīdeñi yoḳdur nihāyeti
Dutmuş cihānda şöhretiñiz her vilāyeti

3 Ufḳ-ı siyāset içre bulunmaz berāberiñ
Bir vālīsiñ ki Ġāzi Paşa oldı rehberiñ

4 Türk'süñ ve Türk ider bu ḳadar faẓlı iḫtiyār
Türklük seniñle itmelidir muṭlaḳ iftiḫār

5 Düşkünleriñ zavallılarıñ bī-nevālarıñ
Ḫāmīsisiñ felek-zedeler āşināların

6 Ṣıdḳ u ṣadāḳat ile muḫammer vücūduñuz
Ḫıdmetleriñ bedīhi cihāndır şühūduñuz

7 Ḫalḳ eylemiş teraḳḳi içün Tañrı tek seni
İʿmār içün nümūne yetirmiş felek seni

8 Tedbīriñiz taşavvuruñuz sehl-i mümteni
El-ḥaḳ maḳāl-i mūciziñiz emr-i munḳaṭı

9 Teşbīhiñiz belīġ aṣāletle insicām
Üslūbuñuz müzeyyen ü ʿālī vużūḥ-ı tām

254 BK 141b-142b; - MÜ.

10 *Ḥubb-ı vaṭan* emāresi eliñde müncelī[230]
Āsān ider işāretiñiz cümle müşkili

11 Kān-ı ma‘ārif içre bulunmaz ‘adīliñiz
Yapdırdıġıñ mekātib esāsen delīliñiz

12 Ṣamsun büyük küçük ne ḳadar varsa ẕātıña
Medyūndur perestiş iderler ṣıfātıña

13 Yapdırdıġıñ bu yolarıñ evṣāf-ı tāmını
Taṣvīre ‘ācizim yazamam intiẓāmını

14 Herkes sever seni vü seversiñ sen herkesi[231]
Ey Ṣamsun’uñ cihānda ikinci mü’essisi

15 Altun ḳalemle yazmalı tārīḫe nāmını
Kāẓım Paşa ṣadāḳatini intiẓāmını

255

DER-VAṢF-I ḲALENDER VE SİTĀYİŞ-İ MUẒAFFER

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ḫabbeẕā ey şā‘ir-i yektā-yı ‘ālem ḫabbeẕā
Sen gibi şā‘irlere diller fedā cānlar fedā

2 Ḫāme-i āteş-feşānıñ itdi tesḫīr ‘ālemi
Bir yed-i beyżā gibi Mūsā’ya da mu‘ciz-nümā

3 Vecdi tevlīd eyliyor her kelmede īcādıñız
Naẓmıñı tertībini mümkün müdür itmek edā

[230] Hubbu’l-vatan mine’l-îmâni. “Vatan sevgisi, imandandır.” Hadis-i şerif.
[231] Mısradaki ikinci “sen” kelimesinde vezin bozulmaktadır. Hece değeri olarak kapalı olan “sen” kelimesi yerinde açık bir hece gerekmektedir.
255 BK 142b-144a; - MÜ.

4 Şi‘riñiz bir ḫāriḳa ma‘nā-yı sehl-i mümteni
İsti‘āre maḳṣadıyla iḳtibās eyler daha

5 Ḫilḳaten ḥürr oldıġıñ nāmıñla ṯābit Ḳonya’da
Eylemiş sende tecerrüd fikri ẕāten i‘tilā

6 Siz gibi şā‘irlere ḳarşu te’eddüb eylerim
Şā‘irim ben de diye itmem cihānda iddi‘ā

7 Gezdigim yerlerde ẕāten görmedim emṯāliñi
Bir yetirmişdir seni Ḳonya yetirmez bir daha

8 İstiḳāmetle muḫammerdir vücūd-ı pākiñiz
İftiḫār itse sezādır ḫāmeñizle maṭba‘a

9 Maṭba‘a kān-ı edeb sensiñ yegāne mürşidi
Feyż alır almaḳdadır biñlercesinden ezkiyā

10 Menba‘-ı ‘irfān-ı milletdir esāsen maṭba‘a
‘İlm ü fen aḫlāḳ-ı ṣan‘at andan eyler incilā

11 Firḳatiñ firḳat degil dūzaḫ dimekdir ‘āṣıḳa
Vuṣlatıñ cānımdı cānım ḫāk-i pāyıñ tūtiyā

12 İ‘tirāf-ı ‘acz ider yazsaḳ da ḫāmem vaṣfıñı
Bir Muẓaffer kelmesiyle eyler artıḳ iktifā

13 Ṭāli‘-i nā-şādıma lākin yanaşma ḳorḳarım
Ben gibi sen de olursuñ ṣoñra derde mübtelā

14 Vāḳı‘ā mürdür ḫaḳīḳat sen gücenme ‘āṣıḳa
Görmedim ehl-i vefā hep bī-vefā hep bī-vefā

15 Cennet içre ben cehennem āteşi görmekdeyim
Ḫāṣılı çekdikler[i] hep fāci‘āt-ı Kerbelā

16 Bir zamān ḫāk-i vaṭanda āşiyānım var idi
Ġurbet içre bār-ı ġamdan ḳāmetim şimdi dü-tā

17 İsterim ki vāḳıf olsun ḥālime cānān benim
Kūy-ı dildāra nedense uġramaz bād-ı ṣabā

18 Cān fedā olsun mübārek Ḳonya'nıñ şübbānına
Bī-vefāya bī-vefādır āşināya āşinā

19 Biz gibi cāhillere olmaz teveccüh bu ḳadar
Bāṭınen ẕemdir velākin ẓāhiren medḥ ü ṣenā

20 Be's yoḳ ḫoşdur bize ḍarbü'l-ḥabīb āh…[232]
Biz alışdıḳ bu gibi cevr ü cefāya dā'imā

21 Eyleme isnād faẓlı ben gibi üftādeye
Senden ümīd eylemezdim sende mi atdıñ baña

22 Atsa ger çāh-ı belāya bir Ḳalender göñlimi
Ḳar[d]aşımdır eylemem aġyāra aṣlā iştikā

23 Hep faḳīr geldik cihāna hep faḳīr gitmekdeyiz
Var imiş dirler cihānda esḫiyā vü aġniyā

24 Yār-ı gār olsun bu mışra' Ḳonya'nıñ şübbānına
Görmeden bir gün cihānda irtiḥāl itdi Baba

256

'ULEMĀ-YI BE-NĀMDAN MEŞHŪR MEŞNEVĪ-ḪĀN ḲONEVĪ ṢIDḲĪ DEDE'NİÑ SENG-İ MEZĀRI

[232] Mısra sonunda bir kelime eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır. Arapça kısım; sevgilinin vurması âh...
256 BK 144a-144b; - MÜ.

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey felek bir ‘ālimi ‘ilmiyle itdiñ ḫāksār
Aġlasa azdır bu ḥāle ins ü cin kerrūbiyān

2 ‘Āşıḳ-ı ṣādıḳ idi ‘aşḳıyla gitdi cennete
Oldı nā’il terk-i cān ile vücūd-ı vaḥdete

3 Meşnevī-ḫān-ı ḥaḳīḳī hem ḫaṭīb-i dil-pesend
Cismini itmişdi ney tek rāh-ı Ḥaḳ’da bend bend

4 İtdi īṣāl rūḥunı Cennāt-ı ‘Adn’a rıfḳla
İrci‘ī emrine *lebbeyk* itdi Ṣıdḳı ṣıdḳla

5 Maẓhar oldı mevtü’l-‘ālim mevtü’l-‘ālem sırrına
Fātiḥa’yla rūḥunı ṣād eyle gel de yanına

6 Söyledi tārīḫini bir ṣā‘ir-i ġurbet-zede
İtdi teslīm cānını yā hū diye Ṣıdḳı Dede
Sene 1352 [1933]

257

ŞAMSUN EŞRĀFINDAN ĠĀZĪ-ZĀDE İSMĀ‘ĪL BEG’İÑ VEREMDEN VEFĀT İDEN KERĪMESİ ‘ĀYİŞE ḪANIM’IÑ RŪḤUNA İTḤĀF

[11’li hece vezni]

I

1 Diyorlar ölmüşdür menḥūs veremden
Ṣaġlam buraḳdıġım ḳızım ‘Āyişe
2 Üzüldüm ġurbetde ġamdan elemden
Öleydim yoluñda ḳızım ‘Āyişe

257 BK 144b-145b; - MÜ.
Bazı mısralar 10’lu ve 12’li hece vezniyle yazılmıştır.

II

1 Ölümüñüz oldı bir şerr-i mübhem
Buña naşıl itsün taḥammül adam
2 Görebilir miyim seni ben ölsem
Gice gündüz budur sözüm ‘Āyişe

III

1 Mezāra ḳavuşdı gül gibi teniñ
Yataḳdan incinen o nāzik bedeniñ
2 Ṣoñ elbiseñ oldı beyāż kefeniñ
Gömüldüñ ṭopraġa bizim ‘Āyişe

IV

1 Ayrılmış teniñden ḳonuşan diliñ
Ne çabıḳ çürüdi o pamuḳ eliñ
2 Seniñle gömüldi bütün emeliñ
Derdiñe naşıl dözüm ‘Āyişe

V

1 Ġonçe iken gitdi Aḥmed’in ṣoldı
Veremden cigeri ḳan ile ṭoldı
2 Gelinlik oṭası mezārı oldı
Görmeyeydi bunı gözüm ‘Āyişe

VI

1 Taḥṣīli ġurbetde görmedi rāḥat
Anaya babaya ḳaldıydı ḥasret
2 Reġā’ib Zübeyde küçük ‘Āṭıfet
Ḳaralar giyinmiş ḳızım ‘Āyişe

VII

1 Vereme ṭutuldı o ciger-pāre
Ṭabībler bulmadı derdine çāre
2 Murāda irmeden gitdi mezāra
Ben ṭaşıñı naşıl yazım ‘Āyişe

258

[11’li hece vezni]

I

1 Uçurduḳ añsızın yuvañdan seni
Genç yaşında murāda irmeden ‘Āyişe
2 Ḳalb itdi ṭopraġa āḫir Yaradan
Āh bir gelin yuva ḳurmadan ‘Āyişe

II

1 Bir yudum içmeden ẕevḳ ırmaġından
Mes‘ūd ‘ā’ileniñ şen ḳucaġından
2 Ḥayātıñ nāzenīn Zümrüd Bāġı’ndan
Ayrıldıñ çiçekler dermeden ‘Āyişe

III

1 Emel çiçekleriñ açmadan şoldı
Ḥayāta doymadan gözüñ yumuldı
2 Beyāż kefen gelin duvaġın oldı
Siyāh şaçlarıñı örmeden ‘Āyişe

IV

1 Ölümüñle mes‘ūd yuvan yıḳıldı
Eceliñle gözlerden ḳanlar döküldi
2 Anneñi ‘āḳıbet beli büküldi
Seni er bāġında görmeden ‘Āyişe

V

1 Tābūtuñı gören ḳanlar aġladı
Genç yaşında uçuşañ yürek dāġladı
2 Vālideñ başına ḳara baġladı
Neş’eli bir dem sürmeden ‘Āyişe

---

258 BK 145b-146b; - MÜ.
Bazı mısralar 10, 12 ve 13’lü hece vezniyle yazılmıştır.

VI

1 Raḥmet-i Raḥmān'a ḳavuşdı rūḥuñ
O bāġ-ı Rıḍ vān'a irişdi rūḥuñ
2 Ḫūr u ġılmāna ḳarışdı rūḥuñ
Dünyāda bir vefā görmeden 'Āyişe

259

[mef'ūlü mefā'īlün fe'ūlün]
1 Varsa 'ameliñle ṣāliḥātıñ
Kāfī saña ḥükmi yoḳ ḥayātıñ

2 Dünyāya gelen gider muḥaḳḳaḳ
İsterse 'aḳıllı ister aḥmaḳ

260

ḪAYRĪ BEG'E

[mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün]
Bir gün bile ḫayırlı güni Ḫayri görmediñ
Millet geçirdi ḳara güni sen geçirmediñ

261

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]
1 Yeryüzünde dolaşdıġım yetişir
Yatayım ben biraz da ṭoprāḳda

2 Olacaḳsıñ benim gibi sen de
Olma maġrūr ḥayātıña çoḳ da

259 BK 146b; - MÜ.
260 BK 146b; - MÜ.
261 BK 146b; - MÜ.

262

BABA ḤÜSNÎ'NİÑ SENG-İ MEZĀRI

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]

1 Günāhımla bugün geldim ḥużūra
Beni 'afv it Ḫudā baḳma ḳuṣūra

2 Begenmezken hele birçoḳ diyārı
Naṣīb oldı baña Üçler Mezārı

3 Evet vardı benim de iḫtirāmım
Ṭaġıstānlı Baba Ḥüsnî'ydi nāmım

4 Günāhım varsa da bence eḫafdır
Celāle'd-dīn'e cār olmaḳ şerefdir

5 Getürdi bir melek tārīḫ-i büşrā
'Aleyki raḥmetu'llāhı te'ālā
Sene 1355 [1936]

263

ḲONYA LİSESİ ṢOÑ ṢINIF ṬALEBESİNDEN 'OṢMĀN BEG'İÑ SENG-İ MEZĀRI

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Varsa mevtāya aġlamaḳ şer'an
Aġlasun 'Oṣman'a bütün millet

2 Çünki itdi ufūl ḥasret ile
İtmeden yurdına büyük ḫıdmet

262 BK 147a; - MÜ.
263 BK 147a-147b; - MÜ.

264

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

1 Liseyi tam bitirdigi bir gün
Nāzenīn cismi ḳana ġarḳ oldı

2 Rūḥ-ı pāki semāya itdi ṣu‘ūd
Ġonçe iken açılmadan ṣoldı
‘*Oṣmān Beg’iñ irtiḥāli*
Sene 1353 [1934]

265

‘AZĪZİYE İMĀMI MUṢṬAFĀ EFENDİ’NİÑ SENG-İ MEZĀRI

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 ‘Azīziye imāmı muḳtedānıñ
Ḫaṭīb ü ḥāfıẓ Ḥācı Muṣṭafā’nıñ[233]

2 Budur ḳabri yanından geçme züvvār
Oḳu bir Fātiḥa İḫlāṣ tekrār

3 Namāzı dā’imā ḫatm ile īfā
İderdi raḥmetu’llāhı te‘ālā

4 Didi tārīḫini cevherle Sāmī
Vefāt itdi ‘Azīziye imāmı
Sene 1354 [1935]

---

264 BK 147b; - MÜ.
265 BK 147b; - MÜ.
[233] Mısranın bu şekliyle vezni bozulmaktadır. “Ḫaṭib ü Ḥāfıẓ u Ḥāc Muṣṭafā’nıñ” şeklinde yazılırsa vezin düzelmektedir.

266

[mefʿūlü mefāʿīlün feʿūlün]
Batsun feleğiñ yere cihānı
Sāḳīsi şarābı erġuvānı

267

ḲASṬAMONI MEBʿŪŞI İSMĀʿĪL ḤAḲḲI BEG'E

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]
1 Gelmişim dergehiñe merḥamet it İsmāʿīl
Ben de ḥaḳḳıyla seniñ il gibi ḳurbānıñ idim

2 Bāri aġyār gibi baḳma uzaḳdan şimdi
Ben de Ṣamsun'da zamānıyla şenā-ḫ ̆ānıñ idim

268

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
1 Oḳuyuñ bu kitābı diḳḳatle
Kime söydük kime ne didik[234]

2 Bu nedir çekdigim benim yā Rab
Şāʿir olduḳ da b…mı yidik[235]

269

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Cihānda ḳalmadı dirdim penāhım

266 BK 147b; - MÜ.
267 BK 148a; - MÜ.
268 BK 148a; - MÜ.
[234] Mısrada bir hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.
[235] Mısrada bir hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.
269 BK 148a; - MÜ.

Dimek varmış benim de ḫayr-ḫ̇āhım

270

[10'lu hece vezni]
İnsān ḥayvān olur faḳaṭ ḥayvān
Olamaz çoḳ çalışsa da insān

271

[mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün]
İder dört şey esāsen 'ömri tezyīd
Yeşillik mūsiḳī maḥbūb u bāde

272

SEKTE-İ ḲALBDEN VEFĀT İDEN ḲONYALI 'UMŪM İNḤİṢĀRLAR MÜDĪRİ İḤSĀN BEG'İÑ SENG-İ MEZĀRI

[fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1 Gitdi heyhāt 'aṣrıñ üstādı
Devletiñ rükni yurduñ evlādı

2 Özi bir Türk menba'ı Tūrān
Türk tārīḫi aṣlına bürhān

3 Füc'eten ḳalbi itmeden taḥrīk
İrci'ī emrine didi *lebbeyk*

4 Rejide baş müdīr iken nā-gāh
Oldı yeksān ḫāk ile eyvāh

270 BK 148a; - MÜ.
271 BK 148a; - MÜ.
272 BK 148b; - MÜ.

5 Żāyi‘āt-ı ‘uẕemadır bī-şekk
Defn olan zīr-i ḫāke İḥsān Beg

6 Durma zā’ir yanında bī-iẕ‘ān
Eyle İḥsān’a Fātiḥa iḥsān

273

ŻİYĀ GÖKALP’İÑ VEFĀTI

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Żiyā ān pīşvā-yı ehl-i dāniş
Ki ‘ālem bā-vücūdeş būd pür-nūr

2 Dirīġā geşt mest-i bāde-i merk
Cihān şod bā-ẓalām-i cehl mestūr

3 Heme ġāfil budem ez-Türki ḫ˘īş
Bemā āmūḫt sa‘yeş bād-ı meşkūr

4 Ḫudāvendā bi-ḥaḳḳın Āl-i Ḥaydar
Be-kon der-bāġ-ı Mīnū hem-demeş ḫūr

5 Be-porsīdem zi-tārīḫ-i vefāteş
Be-gūşem goft hātif būd maġfūr
Sene 1338 [1919?]

274

273 BK 149a; - MÜ.
1 İlim ehlinin önderi olan, dünyayı vücudu ile ışıklarla dolduran o Ziya.
2 Ölüm şarabından sarhoş oldu ne yazık, dünya cehalet karanlığı ile örtüldü.
3 Kendi Türklüğümden tamamen gafil idim. Onun çabaları bize şükre değer olmayı (iyi olmayı) öğretti.
4 Ya Rabbi, Haydar Ali’nin hakkı hatırına cennet bahçesinde hurileri onun dostu kıl.
5 Onun vefat tarihini sordum. Kulağıma bir melek dedi ki: Allah tarafından günahları bağışlandı.
274 BK 149a-149b; - MÜ.

GEDĀ ŻİYĀ GÖKALP İÇİN

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 Āh ol serv-i būstān-ı edeb
Bāġ-ı Firdevs buldı cāy-ı emīn

2 Vaṭanıñ eñ güzīde evlādı
Dār-ı ġurbetde oldı ḫāke rehīn

3 Dāġdār oldı cümle ehl-i edeb
Aġladı belki āsumān u zemīn

4 Ḫulḳı aḥsendi fiʿli müstaḥsen
Kilki gevher-niṣār ḳavli metīn

5 Vaṭanından o ʿāṣıḳ-ı vaṭanı
İtdi mehcūr diyü gürleyen

6 Eyle yā Rabb ẕenbini maġfūr
Şühedā-yı kirāma eyle ḳarīn

7 Yazdı tārīḫini gelüp bir pīr
Ola yā Rab maḳāmı ḫuld-ı berīn
Sene 1342 [1923]

275

LEYLĪ VE MECNŪN'DAN BİR PARÇA

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Ḫaber virdi biri Mecnūn-ı zāra
Ki Leylī'yi bugün gömdük mezāra

2 İdince şaḫṣ-ı Leylī nāmını yād

275 BK 149b-150a; - MÜ.

Ḳopardı Ḳays o anda āh u feryād

3 Hemen ḳalḳdı yerinden zār u giryān
Mezāristāna ṭoġruldı şitābān

4 O yerde gördi bir ṭıfl-ı resīde
Didi söyle baña ey nūr-ı dīde

5 Ne yerlerde gömülmüş nāzenīnim
Enīsim mūnisim ol nūr-ı ʿaynım

6 Ţuyunca bu sözi ṭıfl oldı ḫandān
Didi ki boş yere sen olma giryān

7 Beyābānı dolaşma böyle güm-rāh
Muḥabbetden eṣer yoḳ sende biʾllāh

8 Eger ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī sende varsa
Delīl olmaz saña bu yerde kimse

9 Egerçi būy-ı ʿaşḳıñ olsa sārī
Bulursun şormadan sen ol mezārı

276

LEYLĪ MECNŪN'DAN

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]
Keẕā

1 Biri Ḳays'a didi ey sīne-sūzān
İder Leylī ʿumūma çorba iḥsān

2 Duyunca bu sözi bī-çāre Mecnūn
Aḳıtdı yaşını maḥzūn u maḥzūn

276BK 150a-151a; - MÜ.

3 Anı görmek içün ḳalḳdı ayaġa
Bulup bir ṭās hemen ḳoşdı ‘Irāḳ’a

4 Didi herkes ki Leylī ḫasta olmuş
Ṣararmış gül yüzi ruḫsārı ṣolmuş

5 Bi-ḥamdi’llah bugün ḳalḳmış ayaġa
Ża‘īfdir çıḳıyor pek de soḳaġa

6 Velākin ḫasta olduḳda babası
Aña nez̲r eylemiş ol pīşvāsı

7 Daġıtsun çorbayı kendi eliyle
Benim nez̲rim disün ḫalḳa diliyle

8 Hemen ḳoşdı zavallı āşiyāna
Anı görmek içün çorba bahāne

9 Oṭurmuş gördi Leylī bir mekānda
Virir çorba eliyle āsitānda

10 Yüzünde gözleri ṭāsı uzatdı
Hemen Leylī alup ol ṭāsı atdı

11 Didiler ki diyorduñ şimdi sen de
Sever Leylī beni Leylī’yi ben de

12 Naṣıl ḳırdı eliñden aldı ṭāsı
Bu mı ma‘şūḳ ile ‘āşıḳ arası

13 Cevāp virdi o dem Mecnūn-ı giryān
Beni sevmek içün kāfī bu bürhān

14 “Eger bā-dīgerāneş būd meylī”
“Çerā ẓarf-ı merām bi’şkest Leylī”

277

ḴONYALI FERĪDE ḪANIM’IÑ SENG-İ MEZĀRI

[mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün]

1 Bu dünyāda ḳalan yoḳdur giden çoḳ
Ecelden ins ü cinne ḳurtuluş yoḳ

2 Gelenlerden du‘ā bekler gidenler
Ecel peymānesinden nūş idenler

3 ‘Umūma ders-i ‘ibretdir meḳābir
Oḳu bir Fātiḥa boş geçme zā’ir

4 Şerī‘at sāliki ehl-i ‘aḳīde
Dili ḳalbi temiz nāmı Ferīde

5 Cihānda ḫayr ile geçdi umūrı
‘İbādetde bulunmazdı ḳuşūrı

6 Çıḳınca oldı eb tārīḫi peydā
‘Aleyki raḥmetu’llāhı te‘ālā
Sene 1357 [1938]

278

‘AŞRĪ BABA’NIÑ ‘AŞRĪ MEVLİDİ

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

14 Eğer gönlü diğerlerine meyilli olsaydı, neden Leyla benim kabımı (tabağımı) kırdı.
277 BK 151a-151b; - MÜ.
278 BK 151b-152a; - MÜ.

1 Ey Ḫudā’dan ‘aḳl u iẕ‘ān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

2 Millī duyġu ‘aṣrī idmān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

3 Bezm-i meyde cān u cānān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

4 Būse-i çāh-ı zeneḫdān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

5 Cennet içre ḥūr u ġılmān isteyen
Penc-şenbe gicesi gel birlige

6 Ey ‘azīzler işte başlarız söze
Ḳızmasun bu ḳıṣṣadan kimse bize

7 Var idi bu ülkede bir g…veren
Yoḳ idi anı diyorlar s…yen

8 Anıñ adıñ ẕikr idelim evvelā
La‘net itmek vācib olsun her ḳula

9 La‘net aña dise şevḳ-ile lisān
Dökülür cümle günāh miṣl-i ḫazān

10 Bilerek alsa adın insān dile
Vācib olur aña dimek hergele

279

ŞOL ŞAMSUN’UÑ

279 BK 152a-152b; - MÜ.

[8'li hece vezni]

I

1 Şol Ṣamsun'uñ güzelleri
Arar Baba diyü diyü
2 Çıḳar parḳa giceleri
Ṣorar Baba diyü diyü

II

1 Medḥ iderler 'Ādil Beg'i
Meclisi pek geçer iyi
2 Raḳı içmez hep mezeyi
Yutar Baba diyü diyü

III

1 Başlamış Ḥüsnī namāza
Çünki virmiş hep ayaza
2 Aġzını parḳda poyraza
Açar Baba diyü diyü

IV

1 Dil-berleriñ var bayaġı
Yoḳ onlarıñ şolı şaġı
2 İḥsān Ḫanım sırt aşaġı
Yatar Baba diyü diyü

V

1 Herkes gezer tam ṭaraḳlı
Ḥüsnī Baba yalñız ṣaḳlı
2 Arḳasından alacaḳlı
Ḳoşar Baba diyü diyü

280

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

280 BK 152b-153a; - MÜ.

1 Bir dü-şenbih gicesi yoldan beri
Geçer iken çarçabıḳ döndi geri

2 Didi Ḥüsnī ḳo çarıḳları şuya
Gidecekseñ bī-sebeb sen Ḳonya'ya

3 Ḳonya'da vardır dede yoḳdur baba
Rāżı olmaz bu işe Āl-i 'Abā

4 Ben cevāp virdim ki gitmem bir yere
Telġıraf geldi gider mi İzmir'e

5 Ḥāṣılı teklīf olunduḳ üç yere
Her birisin n'ideyim nerden nere

6 Biri Ḳonya biri İzmir biri Van
Ḳaldı yalñız Tiflis ile Naḫcivān

7 Hem vekīldir bu adam hem de edīb
Bu şerāfet herkese olmaz naṣīb

8 Ger dilersiz bulasız ḳurb ... fā
Eyleyin…….merḥabā

9 Merḥabā ey kimsesizler düşmanı
Merḥabā ey kibr ü tersā Ermenī

10 Merḥabā ey māni'-i rızḳ-ı ezel
Merḥabā ey tā ezelden mübteẕel

281

NİYĀZ

281 BK 153b; - MÜ.

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Vāli adın ẕikr idelim evvelā
Ta‘ẓim itmek lāzım olsun her ḳula

2 Vāli-i ‘ālī-himem Kāẓım Paşa
Ḳıldı cennet Ṣamsun’ı başdan başa

3 Parḳa virdi az zamānda çoḳ emek
Sa‘yıñız meşkūr olsun vāli beg

4 Bir çiçek noḳṣān olursa buldurur
Ḳuşlarıñ elḥānına ḥayrān olur

5 Dir ki yā Mevlā yüzüm ṭutdum saña
Sen baġışla bu gögercini baña

6 Ger dilersiz bulasız āb-ı beḳā
Yād idiñ vālī paşayı dā’imā

282

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Medḥ ider Midḥat Beg’i Ḥüsnī Baba
Añlamışdır cā’ize var muṭlaḳā

2 Gizlice Midḥat Beg’im sen bir gice
Da‘vet it Ḥüsnī Baba’yı gizlice

3 Çārşuda ‘Ādil Beg’i gördüm geçen
İskelet olmuş vücūdı ġuṣṣadan

4 Bir zamān şişdi mübārek küp gibi
İki parça oldı ḥattā yan cebi

282 BK 153b-156a; - MÜ.

5 Gitdi tebdīl-i havaçün Bursa’ya
‘Avdetinde geldi noḳṣān dört ḳıye

6 Şişḳoluḳdan baḳamaz ṣaġa ṣola
Buża‘īf ümmetleriñ ḥāli nola

7 Fehmi Beg çıḳmış geçenlerde yola
Gitmiş ordan bī-ḫaber İstanbul’a

8 Pansiyonda bulmamış yer gizlice
Ümmehātı evine varmış gice

9 Burada bir dans iderse bī-kemān
Dökülür cümle günāh miṣl-i ḫazān

10 Gültekin Beg’dir ma‘ārif bülbüli
İster ise eyler āsān müşkili

11 Hem seḫīdir hem edībdir hem belīġ
Bir żiyāfet Ḥüsni’den itmez dirīġ

12 ‘İlmine ‘irfānına söz yoḳdurur
Gerçi yañlış söyleyenler çoḳdurur

13 Ehl-i aġyārdan rivāyet dün gice
Tövbe itmiş eşkiden Behcet Ḫˇoca

14 Her gice beş yüz direm o Rūm ḳızı
İçmese ḥaşra ḳadar gülmez yüzi

15 Ḳırḳ senede bir rek‘at ḳılmaz namāz
Ḳılsa da muṭlaḳ anı şeyṭān ḳomaz

16 Ḳapusından girmemiş ṣavm u ṣalāt
Eñ birinci düşmanı ḥacc u zekāt

17 Ṣuṣadım ġāyet ḥarāretden ḳatı
Mezesiz yoḳdur şarābıñ leẕẕeti

18 Ger dilersiz bulasız ‘ālī-maḳām
Eyleyin Şükrī Emīn’e iḫtirām

19 İsma‘īl Ḥaḳḳı bu şehriñ bülbüli
Beş direm atsa olur bir zırdeli

20 Bir açılsa aġzı durmaz bir zamān
Biñde bir ṭoġru ḳuşūrı hep yalan

21 Bardaki İḥsān Ḫanım düşdi dile
Çünki ‘Abdu’llāh’dan oldı ḥāmile

22 Tek yaratmışdır beni eski felek
Ben çıḳardım üç def‘a ẕāten çiçek

23 Anneme dirmiş bütün ehl-i ḳurā
Yūsuf-ı ṣānī saña virmiş Ḫudā

24 Bu seniñ oġluñ gibi ḳadr-i cemīl
Bir anaya virmemişdir ol ḫalīl

25 Ġıbṭa eyler cüstüme ins ü melek
‘Arş u ferş ü ay u gün hem meh felek

26 Elbisem yoḳ dā’imā boşdur kisem
Söz uzanır ger ḳalanın dir isem

27 Ḫāṣılı ışlāḥıma yoḳ iḫtimāl
Ḳoydı bu ḥāle beni ‘Alī Kemāl[236]

[236] Mısranın yanına kurşun kalemle şöyle not düşülmüştür: “Muḥāsebe-i ḫuşūṣi müdiri ma‘āş virmedigi içün.”

28 Ger dilersiz bulasız bir bī-nevā
Ḳarşuñuzda bulunur Ḥüsnī Baba

29 Çıḳdıġıçün liseden ḫayrü'l-enām
Şükri Beg Eşref Beg'e virmez selām

30 Muṭlaḳā Şükrī Emīn'e ser-fürū
Görse eylerdi Rus'u Montesko'yu

31 Volter eylermiş anı pek ārzū
Ḥasretiyle gitdi dünyādan Huġo

32 Ḥaḳḳıñızdır vālilik ey nāmver
Sen gibi yoḳdur cihānda bir beşer

33 Nāmıña ta'ẓīm içün ṣubḥ u mesā
İdelim hep bir aġızdan merḥabā

34 Merḥabā ey 'āli-himmet merḥabā
Merḥabā ey kān-ı ḫilḳat merḥabā

35 Merḥabā ey aḳ ṣaḳal pīr-i kebīr
Merḥabā ey gözligi bedr-i münīr

36 Ger dilersiz bulasız 'ālī-maḳām
Eyleyin Şükrī Emīn'e iḫtirām

283

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
1 Pākize Ḫātūn Behzād annesi
Mūsikīde Ṣamsun'uñ bir tānesi

283 BK 156a-157a; - MÜ.

2 Ḫıdmetiñ inkār olunmaz bir zamān
Kāmrān ol kāmrān ol kāmrān

3 Çal biraz Çarliston'ı elḫān ile
Raḳṣa girsün Gültekin Lem'ān ile

4 Söyliyor herkes Hidāyet Beg yine
Çoḳ ziyān itmiş kömürden bu sene

5 Necmi Beg ḳalḳsa yerinden ez-ḳażā
Teprenir rūy-ı zemīn saṭḥ-ı semā

6 Ṣaḫneye çıḳmazdan evvel bir ṭurur
Dans içün ṣaḥrā-yı tīhi az görür

7 Yoḳdur aġzında Kemāl'iñ bir dişi
Bir yaratmış Ḫaḳḳ anı yoḳdur eşi

8 Söyliyor herkes ḳalaylanmış başı
Dans iderken yana baḳar yoldaşı

9 'İbret içün Ḫaḳ yaratmış Şevket'i
Ümmeti vā ümmeti vā ümmeti

10 Bir yetirmiş pir yetirmişdir ḳavaḳ
Bir mu'allim nām-ı diger danġalaḳ

11 Yoḳ nihāyet 'ilminiñ pāyānına
Hep kömür ḳoḳar oṭursan yanına

12 Ṣadr nūrundan ḳarañlıḳ bir gice
Bulunur igne düşerse ey Ḫ͡oca

13 Dans iderken Muḥsin-i ẕü'l-iḥtirām
Teprenir dudaḳları söyler kelām

14 Ḳaradır rengi kömürden de biraz
Dişleriyle gözleri yalñız beyāż

15 Raḥmī Beg'de 'āḳıbet oldı Baba
Ḥamsi almışdı geçen gün bir ṭava

16 İḫtiyār olmuş zavallı ġuṣṣadan
Baş uzatmış arḳada ḳalmış beden

17 Yoḳ Su'ād Ḫanım gibi bir dans yapan
İşte meydān işte ḥāżır imtiḥān

18 Añlamış ḥaḳḳıyla millī oyunı
Ṣanki īcād eylemiş Çarliston'ı

19 Söyliyorlar bir aġızdan bu sefer
Baş mu'allim İḥsan'a degmiş naẓar

20 Bir düşünce ḳaplamış bī-çāreyi
Ṣaçıyor āteşle ḥiddet yāreyi

21 Dir ki yā Rabbi nedir çekdiklerim
Üç ay oldı bir cevāp yoḳ beklerim

22 Her ki dirler bu du'āda buluna
İtsün iḥsān Fātiḥa ben ḳuluna

23 Ger dilersiz bulasız medḥ ü şenā
Parḳda ḥāżırdır Çopur Ḫüsnī Baba

284

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

284 BK 157a-157b; - MÜ.

1 Bedri Beg çıḳsa evinden nā-gehān
Telsiz ile liseye olur ʻayān

2 Bu defʻa bilmem naṣılsa bir gice
Ṣamsun'a çıḳdı ḳayıḳla gizlice

3 Bedri nāmıñ işiden ḳānūn-perest
Düşdi elden cām-ı Cem oldı şikest

4 İtdiler ḥāżır ḳolejde bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı Melek

5 Söyliyor Şükrī Emīn bunlar ḳamu
Ḳorḳarım ki yerleri ola ṭamu

6 Ger dilersiz Ḳayṣeri başdırması
İşte Eşref Beg'di meşhūr ustası

285

ḤİKĀYET-İ RĀ'İF

[fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün]

1 Bir dü-şenbih geldi Rā'if'den ḫaber
Didi Ḥüsnī saña yaġ yoḳ muḫtaṣar

2 Yaġ bulursam sürerim ben kelleme
Beni öldür baña yaġ gönder dime

3 Bir mezāristān Ladik'de var hemān
Cümlesi ölmüş acından bir zamān

4 Aġalar varmış Ladik'de eskiden
Evlerine var idi gelüp giden

285 BK 157b-158a; - MÜ.

5 Sofrası dā’im güşāde anlarıñ
Melce’iydi açlarıñ ‘uryānlarıñ

6 Şimdi gitseñ bulamazsın bir aġa
Varsa da avlar Ladik’de ḳurbaġa

7 Bir su’ālim var size ey aġalar
Yine var mı baġçeñizde ḳarġalar

286

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

1 Ey ‘azīzler var benim birḳaç sözüm
Aġlamaḳdan oldı kör iki gözüm

2 Ey Ladikli göziñi sil baḳ baña
Dünyada taḥḳīr idilmez baḳlava

3 İḫtiyācı Edhem’iñ yoḳdur yaġa
Boş yere ṣaldırmasun ṣola ṣaġa

4 Yaġ yemekden baġlamış yaġ eñsesi
Hep yalandır olsa da boş kīsesi

5 Hiç olur mı ‘ālemiñ ser-gerdesi
Az zamānda maṭba‘anıñ dedesi

6 Evvelā ben saña bir şey söyleyim
Ḳalacaḳmış ḫāṭırıñ ben neyleyim

7 Bir senedir dikmişim göz yoluña
Besli gönder bir tane ben ḳuluña

286 BK158a-159a; - MÜ.

8 Kim ki dirse istemez ‘Aşrī Baba
İsterim andan da tekrār baḳlava

9 Gelecek besli olursa ḳoşḳoca
Çoḳ du‘ā eyler saña Ḥüsnī Ḫˇoca

10 Her ki dirler bu du‘āda var ḳuṣūr
Ben gibi ḳalsun anıñ nāmı ‘Ubūr

11 Ger dilerseñ bulasın Rā’if maḳām
Bayrama besli yetişdir ve’s-selām

12 Bu benim yazdıḳlarım olsa edā
Eksik olmaz beynimizden merḥabā

13 Merḥabā ey ‘āli-himmet merḥabā
Merḥabā ey kān-ı şefḳat merḥabā

14 Merḥabā ey şā‘ir-i şirīn-edā
Merḥabā ey menba‘-ı cūd u seḫā

15 Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
İtmeli düşkünlere çoḳ iltifāt

287

BEYT

[mefʿūlü mefā‘īlün fe‘ūlün]
Arslanlar ölür bugün acından
Keklik etini yiyor köpekler

288

287 BK 159a; - MÜ.
288 BK 159a; - MÜ.

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]
Böyle mi kültüre baḳım ey oġul
Götürenler elinde ḳaldı oḳul
Rāḳımu'l-ḥurūf şāʿir Baba Ḥüsnī Ed-Dağıstanī
Sene 1344 [1925]

289

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]
1 Teʾehhül eylediñ artdı daha çoḳ şöhret ü şānıñ
Sezādır itse bayram biʾl-ʿumūm aḥbāb u yārāñıñ

2 Çıḳup tārīḫden Ḥüsnī Ḥudā'ya eyledi secde
Teʾehhül itdi ḥamd olsun Ḳılınççı-zāde Ḳāsım da
Sene 1942

290

KESİK BAŞ[237]

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]
1 Gel berü ey 'aşḳ odına yanıcı
Pek ḳolay bir fiʿli müşkil ṣanıcı

2 Dört kitābda s…mek ṣevāb
Eyleme bundan 'azīzim ictināb

3 Bu işe ben de teşebbüş eyledim
Kendine Fātiḥ'de gizli söyledim

4 Başımıñ üste didi Ḥüsnī Baba

289 BK 159b; - MÜ.
290 BK 160a-160b; - MÜ.
[237] *Dîvân*'ın BK nüshasında bu manzûme hem 153a'da hem de 160a-160b varağı arasında bulunmaktadır. 153a'da şiirin sadece başlığı bulunup, 160a-160b varağı arasında ise şiir metninin tamamı yer almaktadır.

Sen gibi bī-kārlara bir g… fedā

Ḥāṣılı gitdiñ ḳarañlıḳ bir yere
Ġāyıp itdim kendimi birden bire

Lā-yuʿḳal ḳalḳmaz oldı bir zamān[238]
Gözlerim oldı kederden ḫūn-feşān

Geldi bir aḳ ḳuş ḳanadıyla revān
Arḳamı ṣıġadı ḳuvvetle hemān

Mühudı ṭutdum elimde ṣalladım
Yatdığı yerde güzelce nalladım

Ol zamān Tevfīḳ ibne başladı
Baba'yı taʿẓīm ile alḳışladı

Böyle ibne gelmesin gelmez de hiç
Babası yoḳ annesinden ḳalma p…

Bizden aldı s… kirāsı üç manat
Bu işi vardır bilen birḳaç ẕevāt

Ṣoñradan düşdüñ naẓardan bilmediñ
Eski lüṭfı g…virenden görmediñ

Ger dilersiz bulasız bir g…veren
Şimdi mebʿūṯ bir müdīrdi eskiden

291

GÜMÜŞḪĀNE MEBʿŪṮI ẔEKĪ BEG'E MEKTŪB

[238] "Lā-yuʿḳal" kelimesi "lā-yuḳāl" şeklinde yanlış yazılmıştır.
291 BK.; MÜ 60a.

[feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün]

1 Ẕeki Beg mümkün olursa beni itdir ibḳā
Bī-sebep İzmir'e taḥvīlimi sen revā

2 O bizim bildigimiz sözde reʾis-i ʿirfān
Almadan reʾyimi taḥvīlime virdi fermān

3 Buradan başḳa yere gitmede ben maʿẕūrum
Acı aḥvālime vaʾllāhi begim maġdūrum

292

DER-VAṢF-I ÇUBUḲCI-ZĀDE ṢUBḤĪ BEG

[mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün]

1 Elā ey menbaʿ-ı cūd u fażīlet
Seniñle iftiḫār eyler bu millet

2 Saʿādetden ʿibāretdir vücūduñ
Bütün āfāḳı ṭutmuş ḥilm ü cūduñ

3 Kemāliñ ḳaplamış her bir diyārı
Żiyā nāmıñla bulmuş iştihārı

4 Yapılmış ʿāleme senden ṣadāḳat
Seḫā vü cūduña yoḳdur nihāyet

5 Kemāliñ 'İbn-i Sīnā'ya bedeldir
Ṣıfātıñ ʿādetā ḍarb-ı meṣeldir

6 Çubuḳcı-zāde ʿunvān-ı bülendiñ
Yazılmış herkesiñ ḳalbinde ceddiñ

7 Seni ṣubḥ bedā... tavṣīfe kāfī

292 BK.; MÜ 17b-18b.

Ḳuṣūrı ṣādıḳıñ eyler telāfī

8 Ḫ̆avāṣṣ-ı ber-güzīdeñ istikāmet
Seni taʿḳīb ider dāʾim şerāfet

9 Hümāveş ẓıll ṣaldıñ kāʾināta
Cihānı nāʾil itdiñ iltifāta

10 Vücūduñ şarḳ içün bir merḥametdir
Ser-ā-pā cism-i pākiñ maʿrifetdir

11 Belā-yı çāhda buldum necātı
İdindim Ḫıżrveş āb-ı ḥayātı

12 Ḫüseynī meşrebim yoḳdur günāhım
Feżā-yı Kerbelāʾda yoḳ penāhım

13 Çubuḳ tek āteş-i ẕilletde yandım
Cefā vü cevrden bıḳdım uṣandım

14 Tenimde ḳalmadı ṣabr u ḳarārım
Dayandı āsumāna āh u zārım

15 Zamāne hey zamāne hey zamāne
Gülünç itdiñ beni āḫir cihāna

16 Sefālet çāk çāk itdi vücūdum
Elimde ḳalmadı aṣlā nuḳūdum

17 Yaḳışmaz şāne Ḫüsnī zülf-i yāre
Meşeldir ʿārife ʿyekfīʾl-işāreʾ

293

293 BK.; MÜ 21a-22a.

DER-VAṢF-I MAʿĀRİF MÜDĪR-İ SĀBIḲI MUṢṬAFĀ ʿĀDİL BEG

[mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün]

1 Biñler yaşa ey ʿĀdil-i yektā-yı zamāne[239]
Dārū-yı şifādır ḳademiñ pīr ü civāna

2 Mevhūm idi ʿanḳā gibi evvelce maʿārif
Sönmüşdi mekātib yoḳ idi saʿy-ı veẓāʾif

3 Biʾl-cümle mekātib boş idi raġbet iden yoḳ
Evlād-ı vaṭan var idi on beş kişi çoḳ çoḳ

4 Almazdı dile ḳaryeleriñ nāmını kimse
Cāhil diye yād eyler idi köyliyi görse

5 Mesdūd idi bī-çārelere bāb-ı teʿallüm
Biñlerce müʾellim var idi yoḳdı muʿallim

6 Her buḳʿada bir ḫˇāce-i sālūs-ı riyākār
Eylerdi sebaḳḫˇāna ḫurāfātını tekrār

7 Işlāḥına bir çāre ararken nā-gāh[240]
Gönderdi seni Ṣamsunʾa Ḥażret-i Allāh[241]

8 Bir ḥamle-i ʿazmiñle ufūl itdi cehālet
Neşr oldı livāmızda ḳudūmuñla diyānet

9 Kālā-yı maʿārifde saña yoḳdı muʿādil
Bir ābide lāyıḳdı seniñ nāmıña ʿĀdil

10 Yektā-yı zamānsıñ seni tavṣīfe ne ḥācet
Erbābı yanında sen ile tevʾem ḥamiyyet[242]

[239] Beytin yanına kurşun kalemle "Nāḥiye müdirine yazılacaḳdır" notu düşülmüştür.
[240] Mısrada hece eksik çıkmaktadır.
[241] Mısrada hece eksik çıkmaktadır.
[242] Mısrada "tevʾem" kelimesinde vezin bozulmaktadır.

11 ʿUnvānıñı altunla seniñ ʿĀdil-i şāmiḫ
Bānī-i maʿārif diye ḳayd itmeli tārīḫ

12 Sāyeñde livā nūr-ı füyūżāt ile doldı
Bi’l-cümle mekātibde niẓāmāt ḳuruldı

13 Neşr oldı vürūduñla hemān fikr-i teceddüd
Tedbīr-i füsūnkārıñ ile ḳalḳdı teberrüd

14 Yoḳ yatdıġıñ hiç bir gice rāḥat yataġıñda[243]
Hep mekteb ü tedrīs ü muʿallim meraḳıñda

15 Bi’l-ḫaṣṣa ḳara nūr maʿārifle fürūzān
Oldı bu daḫı ġayretiñe ayrıca bürhān

16 Bir ḫāriḳasıñ yoḳ bugün ʿālemde miṣāliñ
Dillerde döner her güni fażlıñla kemāliñ

17 Millet seni taḳdīr idiyor itmeli zīrā
Ölmüşdi mekātib anı sen eylediñ iḥyā

18 Yaġdır ne ḳadar varsa füyūżātıñı yaġdır
Bilsün bütün ʿālem ki maʿārifde de vardır

294

FELEK-ZEDE ARḲADAŞIMIZ İCRĀCI FUʾĀD BEG ḪAŻRETLERİNE

[mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün]

1 Fuʾād bir ḳahramāndır yoḳ bugün dünyāda emṣāli
Cihānı ḥayrete ilḳā ider aḥvāl ü efʿāli

[243] İkinci tefʾilede vezin bozulmaktadır.
294 BK.; MÜ 28a-28b.

2 İder herkesle ülfet pek büyük bir ṭabʿa mālikdir
Muḳaddesdir muʿaẕẓamdır ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a sālikdir

3 Ḥaḳīḳat-bīn olan eyler Fu'ād'ıñ faẓlını taḳdīr
Cihānı ʿilminiñ bir cürʿa nūrı (?) eylemiş tenvīr

4 İderse nükteye āġāz Farābī ḳalır a begim
Müşaʿşaʿ rūyını gördükde ḳalmaz kimsede bir ġam

5 Faḳīriñ dest-gīri bī-kes ü bī-vāyeniñ pīri
Felāṭūn'ı unutdırdı ẕekāsı ʿaḳl u tedbīri

6 İderdi ser-fürū muṭlaḳ anı görseydi Cālīnūs
Anıñ ʿirfānına nisbet hemān bir ẕerredir ḳāmūs

7 Anıñ iḥsānını inkār iden ḫuffāş ile tev'em
Vücūdı bī-nevāya Ḥaḳ bilir kim ʿayn-ı raḥmetdir

8 Felek bir böyle şaḫṣıñ ḫānümānıñ tārumār itdi
Enīsi görmedi bir gün zavallı genç iken gitdi

9 Naṣıl ḳıydıñ felek bilmem ayırdıñ yāri yārından
Ne ẕevḳ aldıñ behey ḫā'in Fu'ād'ıñ āh u zārından

10 Cihānıñ ʿıyş ile nūş u ṣafāsıñ görmeden gitdi
Fu'ād'ı dār-ı ġurbetde buraḳdı terk-i dār itdi

11 Ḥayāli pür-hediyye mülci-i ḫāk-i ġubārıñdır
Emānet itdiginiñ Feṭḥī Fu'ād'a yādigārıñdır

12 Melāḥat bāġınıñ bir ġonçe-i zībāsıdır Feṭḥī
Mücessem bir ẕekā emṣāliniñ dānāsıdır Feṭḥī

13 Sevimli bir çocuḳdur şūḫ-meşrebdir güleş yüzdür
Fu'ād'ıñ bāġ-ı būstānı gül-i raʿnāsıdır Feṭḥī

14 Ṣanarsıñ nūr ile taḫmīr idilmiş cism ü endāmı
Fuʾād’ıñ ḳalbidir aḳrānınıñ aʿlāsıdır Fetḥī

15 Ḳoşar ḳurşun gibi baʿżen görürseñ ḳollarıñ açmış
Faḳaṭ baʿżen de bī-hude dolaşır cā-be-cā Fetḥī

SONUÇ

"Baba Hüsnî ve Divanı (İnceleme-Metin)" adlı tez çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Türk edebiyatında Hüsnî mahlasını kullanarak şiir söyleyen yirmi şair tespit edilmiştir. Bunlardan 18'i divan, 2'si de tekke sahasında yetişmiş şairlerdir. Bunlardan 1'i 16.yy, 4'ü 18.yy, 15'i 19.yy şairidir. Bu şairler sırasıyla şunlardır: 1. Abdullah Hüsnî (1688-1776), 2. Ahmed Hüsnî (?-?), 3. Çizmecizâde Hoca Hüseyin Hüsnî Efendi (1840-1909), 4. El-Hâc Hasan Efendi (?-?), 5. Enderunlu Kilârî Müezzin Hüsnî Ağa (?-?), 6. Hasan Hüsnî Efendi (öl. 1829), 7. Haseni/Hüsnî, Hasan Efendi (öl. 1827), 8. Hüseyin Hüsnî (öl. 1881), 9. Hüseyin Hüsnî Efendi (öl. 1890), 10. Hüseyin Hüsnî Efendi (?-?), 11. Hüseyin Hüsnî Paşa (öl. 1877), 12. Hüseyin Nâzım Efendi (1828-1881), 13. Hüseyin Paşa (öl. 1772), 14. Hüsnî (?-?), 15. Hüsnî (?-?), 16. Hüsnî Baba (Tekke) (öl. 1894), 17. Hüsniye Bacı (Tekke) (?-?), 18. Mehmed Hüsnî Efendi (1851-1888), 19. Sarıhatipzâde Hüseyin (?-?), 20. Süleyman Paşa (1838-1890). Bunlardan 19.yy şairi olan Hüsnî'nin Divançesi, doğum ve ölüm tarihi belli olmayan Hüseyin Hüsnî ile ölüm tarihi 1877 olan Hüseyin Hüsnî Paşa'nın Divan'ları bulunmaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Baba Hüsnî'nin asıl adı Hüseyin Hüsnü Ozanbay'dır. Doğum tarihi 1300/1882'dir. Babası Azeri şair ve bilginlerinden müderris Ömer Efendi'dir.

Kardeşi İstanbul vaizi Cemal Ozanbay'dır. Tuba, Süha ve Acar isminde üç çocuğunun olduğu bilinmektedir. Baba Hüsnî, şiirlerinde ailesinden ziyade yaşadığı dönemin esnaf kesiminin hayatından bahsetmiştir.

1942 yılında Konya'da kalp rahatsızlığından vefat eden şair, Konya'daki Üçler Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Baba Hüsnî'nin bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. Eserin tespit edilebilen iki nüshasından ilki, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda, diğeri de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bunların tam künyeleri şu şekildedir:

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.001414 (Kısaltması BK)
2. Marmara Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12923/Y044 (Kısaltması MÜ)

Tarafımızdan kısmen tenkitli metni hazırlanan *Baba Hüsnî Divanı*, 95 kısa mesnevi, 67 kıta, 55 gazel, 24 beyit, 23 musammat, 13 kaside, 11 rubai, 5 mani ve şekli belirsiz 1 manzumeden müteşekkildir. *Divan*'da farklı nazım şekilleri denenmesi ve özellikle anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekli olan mani ile yazılmış beş manzume bulunması *Divan*'ın dikkat çekici bir başka özelliğidir. Şiirlerinin ritim ve ahenk unsurları açısından başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Nazım şekillerinin sayısına göre *Baba Hüsnî Divanı* mesnevi ağırlıklı bir divandır (%32,3). *Divan*'daki oran açısından mesnevileri sırasıyla kıtalar (%22,7), gazeller (%18,7), beyitler (%8,1), musammatlar (%7,8), kasideler (%4,4), rubailer (%3,7), maniler (%1,7) takip etmektedir. Beyit sayısı olarak *Divan*'da yaklaşık 3300 beyit olduğu ortaya çıkmaktadır.

294 manzumenin 293'ünü Türkçe 1 manzumeyi de Farsça yazan şairin hem Türkçe hem de Farsça şiirler yazabildiği anlaşılmaktadır. Önceki yüzyıllara nispeten XX. yüzyılda Klasik Türk şiirinin gücünün azaldığı, şairin *Divan*'ından da anlaşılmaktadır. Baba Hüsnî'nin yazmış olduğu şiirler sade bir Türkçe ile yazılmıştır.
Mısra sayıları esas alınarak yapılan incelemede, *Divan*'da %99,5 Türkçe, %0,2 Arapça, %0,1 Farsça şiir bulunmaktadır.

Şair, Klasik Türk şiirinin temsilcilerinden Fuzûlî, Nedîm, Nev'î gibi şairlerin şiirlerine nazireler yazmıştır. Aynı zamanda şairin Nef'î'ye benzer söyleyişleri de olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde Hâtem-i Tâî, Sadî-i Şîrâzî ve XVIII. yüzyıl mevlit şairlerinden Eşrefzâde Abdülkadir Necîb'in de ismini zikreden şairin nazire yazdığı ve ilham aldığı şairlere bakıldığında, Klasik Türk şiirinin temel kaynaklarından da beslendiği anlaşılmaktadır.

270 manzumede aruz vezni (%91,8), 24 manzumede ise hece vezni (%8,1) kullanan şairin kullandığı vezinlerde kusurlar bulunmaktadır. Aruz vezniyle yazdığı şiirlerinde 13 farklı kalıp kullanan şair, bunlardan en fazla *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* ve *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıplarını kullanmıştır. Bahirler içinde de en fazla hezec bahrini tercih ettiği görülmektedir.

Şiirlerde en fazla mürdef kafiye kullanılmıştır. Ayrıca şiirlerin 130'unda (%70,2) redif kullanılmıştır. Rediflerin 83 tanesi (%64,3) harf veya ek(ler)den oluşmuştur. Baba Hüsnî, şiirde ahengi sağlamada vezin, kafiye ve redifle birlikte tekrarlardan da yararlanmıştır. Vezin ve kafiyede, ayrıca *Divan*'ın imlasında bazı hatalar bulunmaktadır. Bununla birlikte *Divan*'ın imlasında da bazı hatalar mevcuttur.

Baba Hüsnî Divanı'nda en fazla işlenen konu şikâyettir. *Divan*'daki 84 manzume şikâyet-hiciv-tenkit muhtevalıdır (%28,5). Kendisi de bir muallim olan Baba Hüsnî, eğitim kurumlarında eksik gördüğü şeyleri tenkit etmiş, aynı zamanda devlet dairesinde çalışanları, valileri, belediye başkanlarını da tenkit etmiştir. Bunlar haricinde özellikle felekten şikâyet ettiği görülmektedir. Şikâyet konusunu methiye, methiyeyi de aşk konusu takip etmektedir. Bu konulardan başka tarih düşürmek maksadıyla 19 manzume yazmış olan Baba Hüsnî'nin, Millî Mücadele'yi destekleyen ve hamasi nitelikli olan şiirleri de dikkati çekmektedir. Genel anlamda şiirlerinde sade bir dil kullanan Baba Hüsnî, zaman zaman Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların yoğunlaştığı ifadelere de yer vermiştir. Şairin kullandığı birçok halk söyleyişi ve deyimin, dilinin sadeleşmesinde büyük faydası olmuştur.

Divan, ana hatlarıyla incelendiğinde ön plana çıkan özellik, şiirlerin hem halk hem de divan şiirinin tesiriyle oluşturulması ve şairin dilinin yerel özellikler göstermesiyle birlikte müstehcen ifadelerin sıkça kullanılmış olmasıdır.

Tezimizle, Baba Hüsnî ve eseri hakkında ilk defa bu kadar geniş ve ayrıntılı bir çalışma yapılmış, ayrıca yine ilk defa *Baba Hüsnî Divanı*'nın tam metni bilim dünyasının istifadesine sunulmuş olmaktadır.

KAYNAKLAR

Adam, Baki (2012). Üzeyir, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.42: 401-402.

Ahmet Mithat Efendi (2013). *Voltaire* (Haz: Erdoğan Erbay, Ali Utku), Konya, Çizgi Kitapevi.

Ahundov, Ehlimon, Tehmasib Ferzeliyev, İsrafil Abbasov (1985). *Azerbaycan Âşıkları ve El Şâirleri* (Haz: Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esma Şimşek), İstanbul, Halk Kültürü Yayınları, C. 1: 109-110.

Aka, İsmail (2012). Timur, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.41: 173-177.

Akalın, Nazir (1998). Nizâmi-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri, *Bilig Dergisi,* S. 7: 67-91.

Akalın, Şükrü Halûk vd. (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akkuş, Metin (2007). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, Erzurum, Fenomen Yayınları.

Akkuş, Metin (2018). https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html/E.T:28.09.2019.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/huseyin-husni-efendi/E.T.: 14. 04. 2020.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-elhac-hasan-efendi/E.T.: 14.04.2020.

Aksoyak, İsmail Hakkı (2015), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-huseyin-husni-mdbir/E. T.: 14. 04. 2020.

Aksoy, Hasan (1994). Dursun Fakih, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.10: 7-8.

Aksoy, Ömer Asım, Dilçin, Dehri (Haz.) (1996). *Tarama Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.4: 2403.

Akün, Ömer Faruk (2015). *Divan Edebiyatı*, İstanbul, İSAM Yayınları.

Akyüz, Kenan vd. (1958). Fuzûlî Türkçe Divan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Anadolu Gazetesi (1938), 3 Mart 1938, 27. Yıl, No: 7447.

Arslan, Mehmet (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni/E.T.: 14.04.2020.

Arslan, Mehmet (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-enderunlu-kilari/E.T. : 14.04.2020.

Arslan, Mehmet (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-pasa-huseyin-husni-pasa/E. T.: 14. 04. 2020).

Arslan, Mehmet (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-suleyman-husni-pasa/E.T.: 14.04.2020.

Aycan, İrfan (2004). Mervân I, *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C.29: 225-227.

Aydemir, Yaşar (2002). Türk Edebiyatında Kasîde, *Bilig Dergisi*, S. 22: 133-163.

Batislam, Hanife Dilek (2003). Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü ve Ölüm, *Folklor/Edebiyat, IX*(XXXIV): 186-199.

Beysanoğlu, Şevket (1970). *Doğumunu 100. Yılında Süleyman Nazif*, Ankara, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Bozkurt, Nebi (2012). Ûc b. Unuk, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 42: 34-35.

Büyükarslan, Hülya (2015). Asrî Dîvânı (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Ceyhan, Semih (2004). Mesnevî, *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C. 29: 325-334.

Ceyhan, Semih (2009). Salâhî Efendi, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 36: 17-19.

Ceylan, Serdar, Kaya, S. Melik (2017). Vefatının 44. Yılında Konyalı Öğretmen Ali Rıza Nalçacı (1896-1973) Özel Sayısı, *Merhaba Akademik Sayfalar Dergisi*, C. 17, S. 13: 194-208.

Coşkun, Nilgün Çıblak (2014). Anadolu Alevilerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C. 20, S. 78: 9-28.

Çakır, Emine (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-baba/E.T.: 14.04.2020.

Çakır, Emine (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husniye-baci/E.T. : 14.04.2020.

Çalka, Mehmet Sait (2018). Divan Şiirinde "Gönül" Kavramının Redif Bağlamında Kazandığı Anlamlar Üzerine Bir Değerlendirme, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, s. 474-490.

Çaycı, Abdurrahman (2002). *Gazi Mustafa Kemal, Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Çılgın, Alev Sınar (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gürbüz Türk Çocuğu", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, S.6: 97-119.

Çiçekler, Mustafa (2008). Sa'dî-i Şîrâzî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 35: 405-407.

Çiftçi, Çiğdem (2014). Konya Lisesi Binası: Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür A.Ş. C.6: 82-84.

Çoruhlu, Tülin (1989). Ahmed Muhtar Paşa, Ferik, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.2: 106-108.

Demirel, Şener (2008). Antepli Aynî Divanı'ndaki Tarih Manzûmeleri Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, C.3: 372-398.

Demirkent, Işın (2002). Kılıcarslan I, *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C.25: 396-399.

Dığıroğlu, Filiz (2014). Samsun'da Sanayi, Ticaret ve Hizmet Sektörleri (1923-1950): Köse, Osman (Editör), *Gelenekten Moderniteye Samsun 1923-1950*, Samsun, Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

DİA (1996). Goethe, Johann Wolfgang, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 14: 99-101.

Dikmen, Aysel vd. (Haz.) (1975). *Derleme Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.VIII: 2727.

Dilçin, Cem (2003). Cumhuriyetin 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler. *Türkoloji Dergisi*, 16(2): 3-22.

Dilçin, Cem (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları.

Divançe-i Baba Hüsnî, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.001414.

Divan-ı Hüsnü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12923/Y044.

Duman, Önder (2014) Samsun'da Sağlık (1923-1950): Köse, Osman (Editör), *Gelenekten Moderniteye Samsun, Samsun 1923-1950*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Ebuzziya Tevfik (1299). *Napolyon*, Kostantiniye, Matbaa-i Ebuzziya.

Emecen, Feridun (2009). Selim I, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 36: 407-414.

Eminoğlu, Mehmet (2010). Ahmet Ziya Efendi (Şeyhzade): Birekul, Mehmet (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür A.Ş. C.1: 78-79.

Ender, Rita (2015). http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13756/her-olunun-uzerine-sarap-dokulur#:~:text=Meryem%20Ana'n%C4%B1n%20isimlerinden%20biri,ithafen%20'Despina'%20olarak%20ge%C3%A7iyor/E.T: 24.06.2020.

Eraydın, Selçuk (1993). Çile, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.8: 315-316.

Erdoğan, Mehtap (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-hasan-husni-efendi/E.T. :14.04.2020.

Erdoğan, Mehtap (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-huseyin-husni/E. T.: 14.04.2020.

Erdoğan, Mehtap (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazim-husni-huseyin-nazim-efendi/E. T.: 14. 04. 2020.

Erdoğan, Mustafa (2011). Gedizli Kabûlî ve Dîvânı, SBE, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1936). *Türk Şâirleri*, İstanbul, Bozkurt Basımevi, C. 2.

Eroğlu, Süleyman (2010). Edebî Bir Tür Olarak Mevlitler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 11, S. 18: 125-142.

Erzi, İhsan (1979). *Malta Geceleri, Fırâk-ı Irak ve Galiçya*, İstanbul, Kervan Kitapçılık.

Es, Selçuk (1975). Hattat Baba Hüsnü Ozanbay, *Büyük Konya Ansiklopedisi*, s. 1014 (makaleler hâlinde).

Evren, Afif (1954). Şâir, Muallim Baba Hüsnü, *Yeni Meram Gazetesi*, 18 Nisan 1954, s.2.

Fığlalı, Ethem Ruhi (2001). İsnâaşeriyye, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 23: 142-147.

Göçgün, Önder (1987). *Ziya Paşa*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 815, Büyük Türk Dizisi: 43, s. 102.

Göçmen, Muammer (2007). Okyar, Ali Fethi, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 33: 342-343.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1955). *Divan Şiiri XX. Yüzyıl*, İstanbul, Varlık Yayınları.

Gülsüm, Mehmet Akif (2019). Yahyâ Bin Bahşî'nin Maktel-i Hüseyn Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.

Gültekin, Hasan (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-huseyin-pasa/E. T.: 14. 04. 2020.

Gür, Muhammet (2010). Süleyman Nazif, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.38: 92-94.

Gürbüz, Mehmet (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/haseni-husni-hasan-efendi/E.T.: 14.04.2020.

Gürsoy, Şahin, Çapcıoğlu, İhsan (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2): 89-98.

Hanioğlu, M. Şükrü (1995). Enver Paşa, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.11: 261-264.

Hanioğlu, M. Şükrü (2010). Talat Paşa, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.39: 502-503.

Harman, Ömer Faruk. (1991). Arim, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.3: 373-374.

Harman, Ömer Faruk. (1993). Dânyâl, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.8: 480-481.

Harman, Ömer Faruk. (2006). Mûsâ, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.31: 207-213.

Harman, Ömer Faruk. (2007). Nûh, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.33: 224-227.

Hatiboğlu, İbrahim (2009). Selmân-ı Fârisî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.36: 441-443.

Hengirmen, Mehmet (2000). *2000 Yılında Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara, Engin Yayınevi.

Horata, Osman (1999). Mevlana ve Divan Şâirleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *Osmanlı'nın Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı*, C. 16: 43-56.

http://kabataserkeklisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/03/456448/icerikler/tarihce_1784484.html?CHK=c39e9dae870f583c3a091670183123a2/(E.T.: 27.01.2020).

http://www.bing.com/images/search?q=bond+sigara&FORM=HDRSC2/(E.T.:24.12.2019.

http://www.ceynak.com.tr/uploads/2017050207555613668.pdf /(E.T.: 23.08.2019).

http://www.fatih.gov.tr/istanbul-lisesi/(E.T.:27.01.2020).

http://www.lugatim.com/s/kefin/E.T.:02.05.2020)

http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/(E.T.:26.12.2019).

https://colnect.com/tr/cigarette_packs/cigarette_pack/8953-Burton_Blue-Yunanistan/(E.T.:23.12.2019).

https://osmanlicagazeteler.org/TarihCevir.php/(E.T.:26.12.2019).

https://www.biyografya.com/biyografi/9373/(E.T.:22.08.2019).

https://www.bursa.com/bursa-isgalden-nasil-kurtuldu-n307273/(E.T.:23.10.2019).

https://www.kapsamhaber.com/samsun/gecmisten-gunumuze-samsun-belediye-baskanlari-ve-isimleri-h50466.html/(E.T.:25.12.2019).

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/sureli_yayin_tum/tum_gazeteler/tum-gazete_A-Z.pdf/(E.T.:22.12.2019).

https://tr.sputniknews.com/foto/201507231016712553/(E.T.:8.9.2019).

https://yuzde.hesaplama.net/(E.T.:12.01.2020).

Hugo, Victor (2003). *Sefiller*, Çev. Kerim Çetinoğlu, İstanbul, Kum Saati Yayınları.

Hüseyin Remzi (1887). *Lugat-ı Remzi*, İstanbul, Hüseyin Remzi Matbaası.

Işık, Ali (2010). Ayaşlı Şakir Efendi: Birekul, Mehmet (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür A.Ş. C.1: 360-361.

Işık, Ali (2014). Muzaffer Hamit: Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C.7: 38-39.

Işık, Ali (2018). *Geçmişten Günümüze Konya'nın Gülleri, Deliler, Meczuplar*, Konya, Çizgi Kitabevi.

İbn Sa'd (1900). *Et-Tabakatü'l-kübra*, Beyrut, Dâru's-Sadır, C. 4: 83.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (1993). Dârülfünun, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 8: 521-525.

İmam Tirmizi (2004). *Sünen-i Tirmizi*, (Haz: Abdullah Parlıyan), Konya, Konya Kitapçılık.

İnalcık, Halil (2003). Mehmed II, *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C.28: 395-407.

İnalcık, Halil (2007). Orhan, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.33: 375-386.

İnalcık, Halil (2007). Osman I, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.33: 443-453.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şâirleri II*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

İpekten, Haluk (2017). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

İsen, Mustafa. Âşık Edebiyatının Kaynağı Olarak Dîvanlar. *Milli Folklor Dergisi*, s. 20-21 (tarihsiz, sayısız, ciltsiz).

İsen, Mustafa (1992). Beytülahzân, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 6: 88.

İslam, İbrahim (2012). Kurtuluş Şavaşı'nda Milletvekili, Vali, Milli Eğitim Bakanı Bir İttihatçı İsmail Safa (Özler) Bey (1885-1940), *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, S. 6: 263-285.

İspirli, Serhan Alkan (2000). Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 14: 79-88.

İz, Fahir (2011). *Eski Türk Edebiyatında Nazım 1*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Kanar, Mehmet (1996). Firdevsî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 13: 125-127.

Kanar, Mehmet (2010). Şâhnâme, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 38: 290-292.

Kara, Nilgün Nurhan (2017). İşgal Altındaki İstanbul Basınında İzmir'in Kurtuluşu, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35: 121-136.

Kaya, Doğan (2016). Türk Kültürü Dairesinde Köroğlu, *Alatoo Academic Studies*, No: 4, s. 89-96.

Kaya, Mahmut (1995). Fârâbî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 12: 145-162.

Kaya, Mahmut (2009). Sokrat, TDVİA, İstanbul, TDV Yayınları, C. 37: 352-354.

Kayıkçı, Ali (2013). *Dünden Bugüne Samsunlu Şâirler ve Yazarlar Ansiklopedisi*, Samsun, SAY-DER Yayını.

Kesik, Beyhan (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-cizmecizade-hoca-huseyin/E. T.: 14.04.2020.

Kılavuz, Ahmet Saim (2013). Zeynelâbidîn, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 44: 365-366.

Kılıç, Ünal (2013). Yezîd I, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 43: 513-514.

Kocaoğlu, Bünyamin (2014). Samsun Türk Ocağı ve Halkevi (1923-1950): Köse, Osman (Editör), *Gelenekten Moderniteye Samsun 1923-1950*, Samsun, Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Memur ve Muallimlere Mahsus Sicil Defteri, Dosya No: 611

Koylu, Zafer (2008). XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24 (71): 381-412.

Köksal, Fatih (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazîre*, 1. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.

Köksal, Fatih (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-abdullah/E.T.: 14.04.2020.

Kurnaz, Cemal, Çeltik, Halil (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara, Berikan Yayınları.

Kurtuluş, Rıza (2001). Kâânî-i Şîrâzî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 24: 1.

Kutlar, Fatma Sabiha (2000). Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi, *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları*, S.1: 102-157.

Kutluer, İlhan (1993). Câlînûs, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 7: 32-34.

Küçük, Abdurrahman (1992). Bünyâmin, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 6: 490-491.

Küçükaşçı Mustafa Sabri (2008). Safâ ve Merve, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 35: 441-442.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri (2012). Hacı Veyiszade Hacı Mustafa Sabri Efendi (Kurucu): Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi,* Konya, Konya Kültür, A.Ş. C.4: 99-102.

Küçük, Cevdet (1993). Damad Ferid Paşa, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 8: 436-439.

Küçük, Cevdet (2003). Mehmed VI, *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C. 28: 422-430.

Küçük, Cevdet (2005). Milli Mücâdele. *TDVİA,* İstanbul, TDV Yayınları, C. 30: 76-83.

Küçükdağ, Yusuf (2012). Dursun Fakih: Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C.3: 134-135.

Levend, Âgâh Sırrı (2015). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Macit, Muhsin (2017). *Nedîm Dîvânı*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Mengi, Mine (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Mermer, Ahmet, Lütfi Alıcı, Muvaffak Eflatun, Yavuz Bayram, Neslihan Koç Keskin (2009). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Montesqouieu (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Şevki Özibilen, Ankara, Seçkin Yayınları, C.1: 7, 9.

Muallim Naci (2000). *Osmanlı Şâirleri* (Haz: Cemâl Kurnaz), Ankara, Akçağ Yayınları.

Muallim Nâci (2012), *Lûgat-ı Nâci*, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Muammer Emir Oğlu (1932). Baba Hüsnü, *Konya Babalık Gazetesi,* S. 1 Ağustos 3919.

Muammer Emir Oğlu (1932). Baba Hüsnü, *Konya Babalık Gazetesi,* S. 5 Ağustos 3923.

Muammer Emir Oğlu (1932). Baba Hüsnü, *Konya Babalık Gazetesi,* S. 8 Ağustos 3925.

Muammer Emir Oğlu (1932). Baba Hüsnü, *Konya Babalık Gazetesi,* S. 10 Ağustos 3927.

Nazif, Süleyman (1924). *Malta Geceleri*, Abdüzaziz (nâşir), İstanbul, Yeni Matbaa.

Necîb (Eşref-zâde Abdülkâdir), *Mevlûdü'n-Nebi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 16 Or 622/18.

Oğuz, Öcal vd. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.

Onay, Ahmet Talat (2012). *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*, (Haz: Cemal Kurnaz), Ankara, Kurgan Edebiyat Yayınları.

Onay, Ahmet Talat (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz: Cemal Kurnaz), Ankara, Berik'an Yayınları.

Osmânzâde Hüseyin Vassaf (2006). *Sefine-i Evliya* (Haz: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul, Kitapevi Yayınları, C. 1: 287, 288, 290.

Öngören, Reşat (2000). İbrâhim b. Edhem, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 21: 295-296.

Özalp, Ömer Hakan (2013). Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 43: 498-499.

Özdeğer, Mehtap (2012). Uşak, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 42: 222-226.

Özkan, Ömer (2005). Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. yüzyıl), SBE, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Özönder, Hasan (2011). Babalık Matbaası: Birekul, Mehmet (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C. 2: 3.

Öztürk, Selahattin, Abdurrahman M. Hacıismailoğlu, Muhammed Hızarcı (2006). Açıksöz, *Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu Süreli Yayınlar*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü.

Öztürk, Yücel (2019). Bursa ve Civarının İşgal ve Kurtuluş Sürecinde Askerî Harekâtlar, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 65: 381-405.

Pala, İskender (2011). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Kapı Yayınevi.

Pekolcay, Ayşe Necla (2004). *TDVİA*, Ankara, TDV Yayınları, C. 29: 485-486.

Pınarcı, Süleyman (2006). Cemal Bey'in Konya Valilikleri Dönemi, SBE, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Saraç, Yekta (2018). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kâfiye*, İstanbul, Gökkubbe Yayınları.

Sarıçelik, Kerim (2012). Darülmuallimin: Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C.3: 16-17.

Savran, Ahmet (2000). İmruülkays b. Hucr, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.22: 237-238.

Savran, Ömer (2007). Âhengi Sağlayan Unsurların Kullanımı Yönüyle Neşâtî'nin Şiirleri, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17: 221-230.

Sayan, Mehmet (2015). *İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve "Bayrak" Şiiri*. http://www.aciksoz.com.tr/ismail-hakki-yilanlioglu-ve-bayrak-siiri-makale,389.html/E.T.: 20.04.2020 .

Sayılır, Burhan (2014). 30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı,* Y. 12, S. 16: 89-114.

Selçuk, Bahir, Beyhan Kesik, Özer Şenödeyici, Sercan Koşik, Fatma Kola (2015). *Söz ve Sihir Arasında Edebî Sanatlar*, İstanbul, Kesit Yayınları.

Semiz, Yaşar (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye'de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 27: 423-469.

Sinanoğlu, Mustafa (2009). Sînâ, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 37: 221-222.

Sural, Mahmut (1978). Hattat Baba Hüsnü Ozanbay, *Konya'nın Sesi Gazetesi*, 21 Ekim 1978.

Sural, Mahmut (1978). Hattat Baba Hüsnü Ozanbay, *Konya'nın Sesi Gazetesi*, 23 Ekim 1978.

Sural, Mahmut (1978). Hattat Baba Hüsnü Ozanbay, *Konya'nın Sesi Gazetesi*, 24 Ekim 1978.

Şahin, Bekir (2012). Gültekin, Galip: Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C. 4: 44.

Şahin, Mehmet (2020). Bir Savaş Edebiyatı Örneği: Orduya Arzuhal, *Turkish Studies Language and Literature*, 15 (2): 819-842.

Şemseddin Sami (2010). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Şentürk, Ahmet Atillâ, Kartal, Ahmet (2004). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Şimşek, Kamuran (2014). Tarih-i Cevdet'e Göre Napolyon, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergsi*, S. 17: 85-93.

Şirin, Halil (2016). Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat (Mevlid-i Şerif) Adlı Eserindeki Hadis Dayanakları ve Değerlendirilmesi, SBE, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Tarlan, Ali Nihat (2017). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Taş, Özlem Elif (2008). Kâzım (İNANÇ) Paşa; Hayatı, Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1880-1938), SBE, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Toptaş, Emine Sıdıka (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-sarihatipzade-huseyin/E. T.: 14. 04. 2020.

Tulum, Mertol, Tanyeri, M. Ali (1977). *Nev'î Dîvân (Tenkidli Basım),* İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tuman, Mehmet Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri I*, (Haz: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Ankara, Bizim Büro Yayınları.

Turan, Selami (2007). Aşkın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Gazel, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.5, S. 10: 155-196.

Tülücü, Süleyman (1997). Hâtim et-Tâî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.16: 472-473.

Uçman, Abdullah (2010). Şemseddin Sâmi, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 38: 519-523.

Uludağ, Süleyman (1997). Hallâc-ı Mansûr, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C.15: 377-381.

Uraler, Aynur (2013). Zeyneb, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 44: 355-356.

Ural, Orhan (1984). *Erzurumlu Emrah Yaşamı, Şiirleri*, İstanbul, Özgür Yayın-Dağıtım.

Uyar, Veli Sabri (1949). Hattat Baba Hüsnü Ozanbay, *Konya Halkevi Dergisi*, S. 122: 10-11.

Uygun, Mehmet Nuri (2007). Ney, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 33: 68-69.

Uz, Mehmet Ali (2011). Behçet Efendi: Birekul, Mehmet (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür A.Ş. C. 2: 70.

Uz, Mehmet Ali (2014). Mehmet Arif Bey (Topçuzade): Orak, Muhammet Ali (Editör), *Konya Ansiklopedisi*, Konya, Konya Kültür, A.Ş. C.6: 276.

Uz, Mehmet Ali (2015). *Konya Alimleri ve Velileri*, Konya, Meram Belediyesi Kültür Yayınları.

Uzun, Mustafa İsmet (1992). Boztepe, Halil Nihat, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 6: 322-323.

Üçer, Cenksu (2005). Geleneksel Alevîlikte İbadet Hayatı ve Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V*, S. 2: 161-189.

Ünver, İsmail (1988). XIX. Yüzyıl Divan Şiiri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 32, S.1-2: 131-140.

Ünver, İsmail (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, C.11, S.1: 51-90.

Vardarlı, Emel (Haz.) (1977). *Derleme Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.9: 3059.

Yağcıoğlı, Songül (2012). Klâsik Edebiyat Döneminde Kâfiye Bahsinin Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi, *Türkiyat Mecmuası*, C. 22: 127-170.

Yakar, Halil İbrahim (2014), http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/husni-husni-efendi/E.T.: 14.04.2020.

Yavuz, Yusuf Şevki (1995). Ferşad Efendi, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 12: 413-414.

Yazıcı, Tahsin (1997). Hâkânî-i Şirvânî, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 15: 168-170.

Yemişçi, Cihan (2011). Turgut Reis'in Kısa Özgeçmişi (Başlangıç Sunumu), I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, Bodrum, s. 17.

Yıldırım, Sema, Zeynel, B. Kemal (2010). *TBMM Albümü, 1920-2010,* C. 1: 282.

Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul, Kesit Yayınları.

Yurdabakan, Abdullah vd. (2017). *Tarihî 100 Lise*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yurtbaşı, Metin (2013). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul, Doğan Ofset Yayıncılık.

Yurtbaşı, Metin (2013). *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Doğan Ofset Yayıncılık.

Yüce, Nuri (1991). Besim Atalay, *TDVİA*, İstanbul, TDV Yayınları, C. 4: 43-44.

EKLER (DİVAN NÜSHALARINA VE BABA HÜSNÎ'NİN AİLESİNE AİT ÖRNEK FOTOĞRAFLAR)

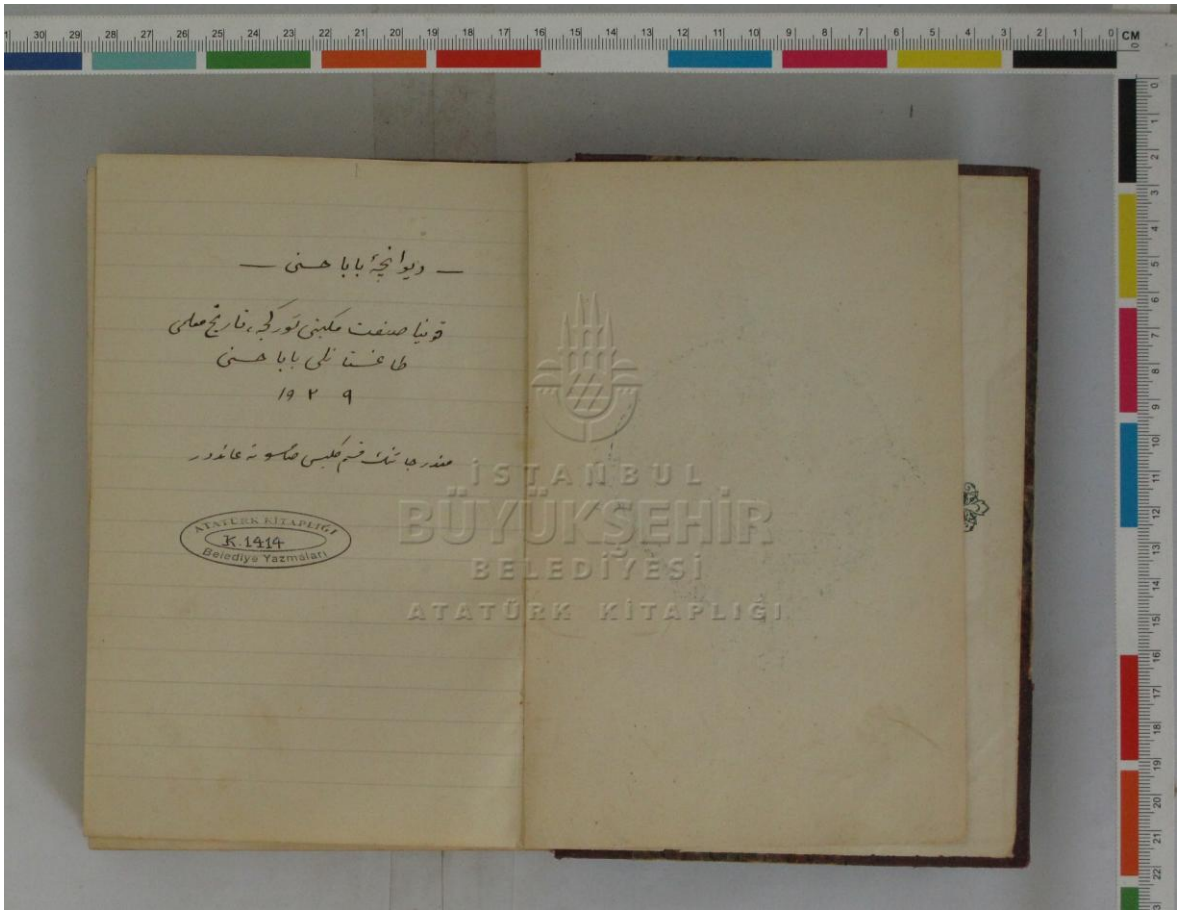

BK 1b-2a.

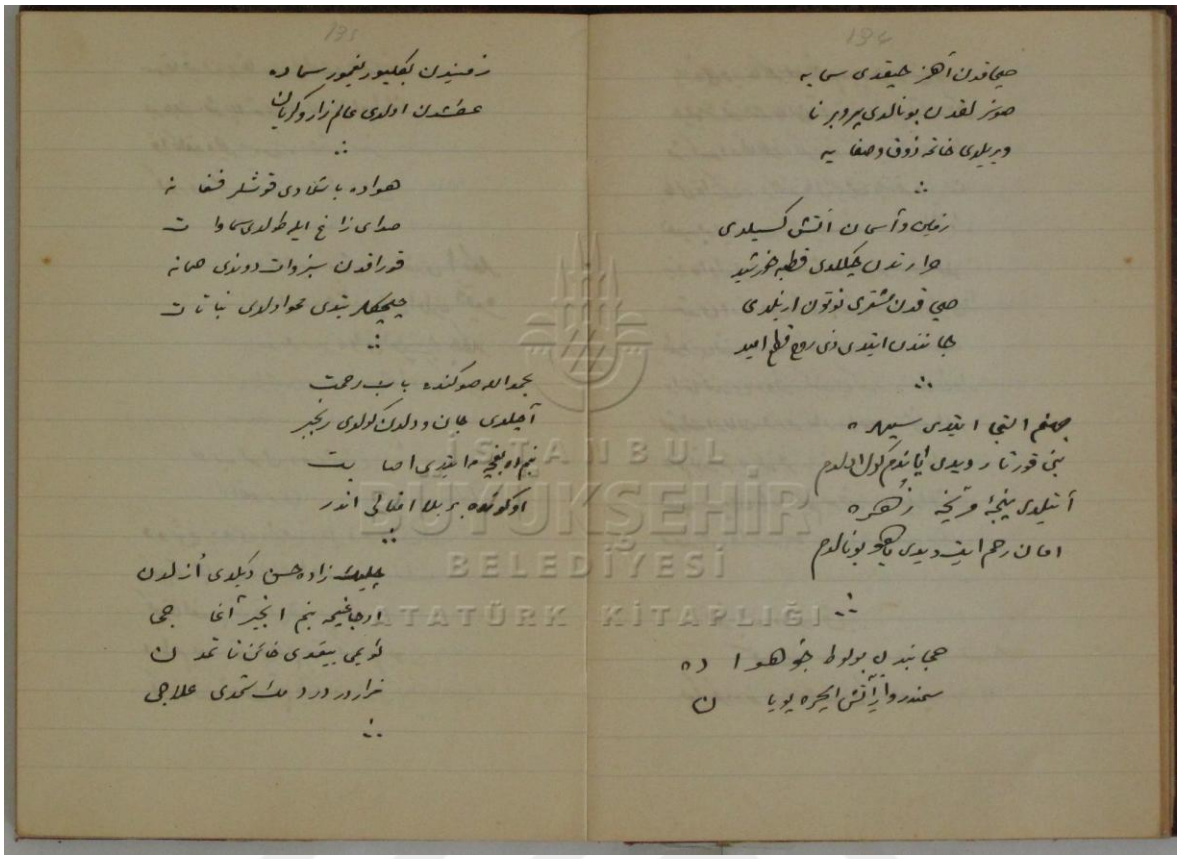

BK 68b-69a.

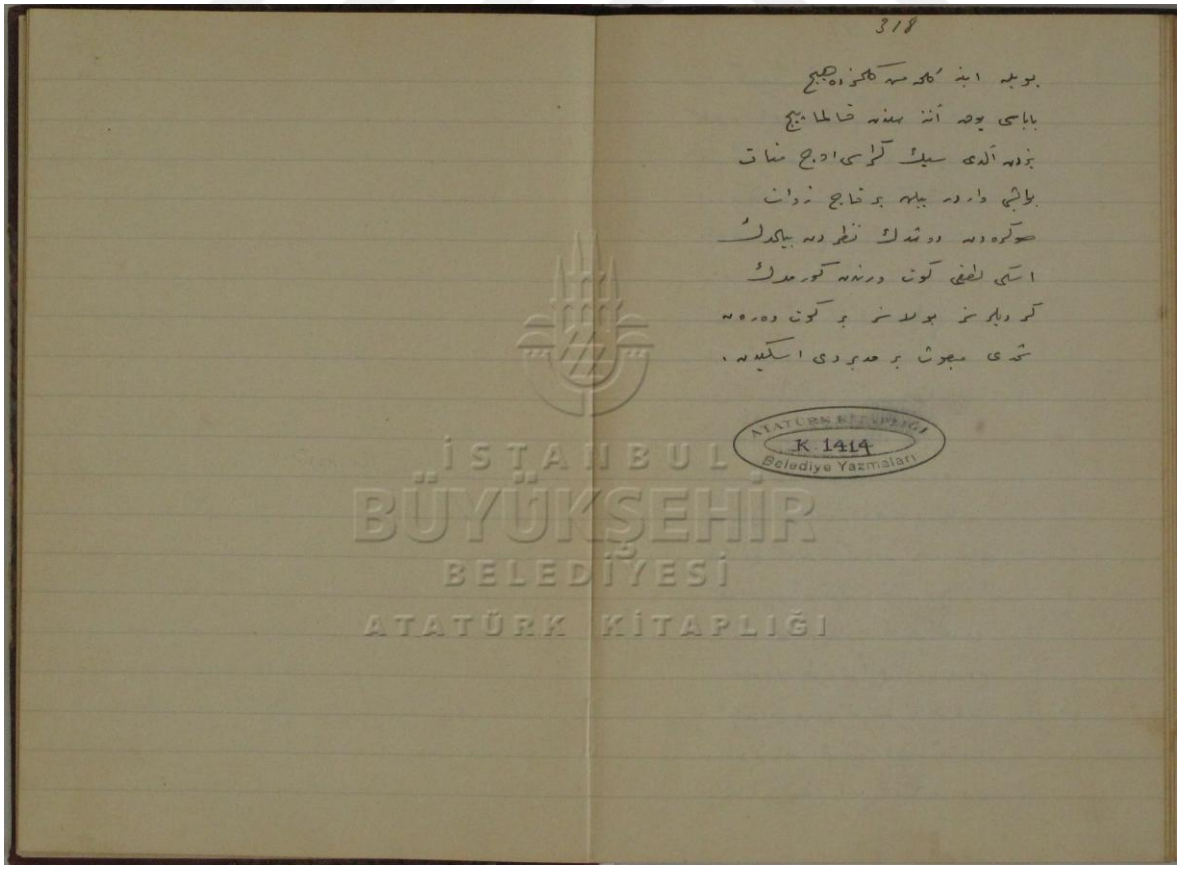

BK 160b-161a.

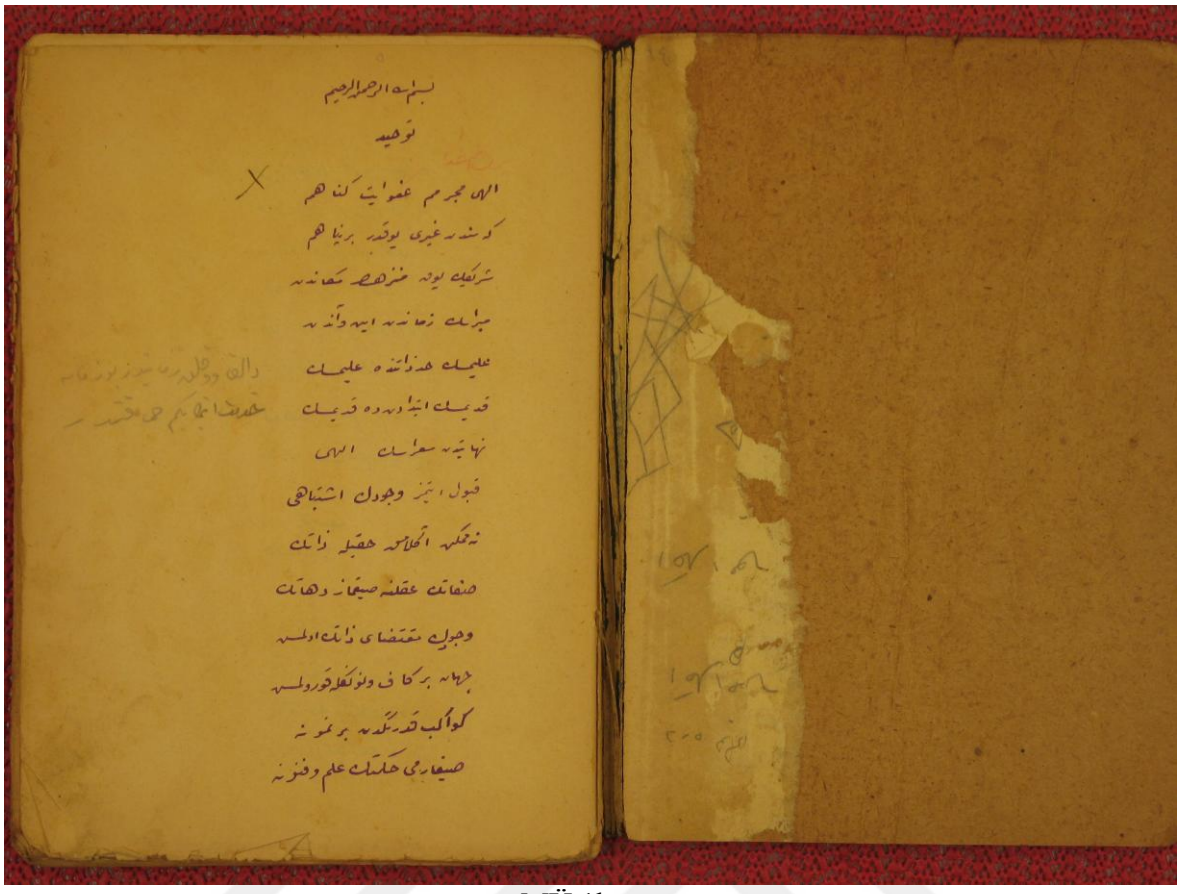

بسم الله الرحمن الرحیم

توحید

الهی مجرم عفوایت کن هم
کرشمه غیری یوقدر برنا هم
شرکیله یوقه منزهه مکانه
بزاله زمانه ایه وآنه
علیمله هم ذاتنه علیمله
قدیمله ابتدادن قدیمله
نهایته سزاسن الهی
قبول ایتمز وجودن اشتباهی
نه جمله انعامه حقیر ذاتک
صفاتک عقله صیغه دهاتک
وجودن مقتضای ذاتک اولمه
جهانه برکاف ونون کلمه قورولمه
کواکب قدرتکه برنمونه
صفحه دی حکمتک علم وفنونه

MÜ 1b-2a.

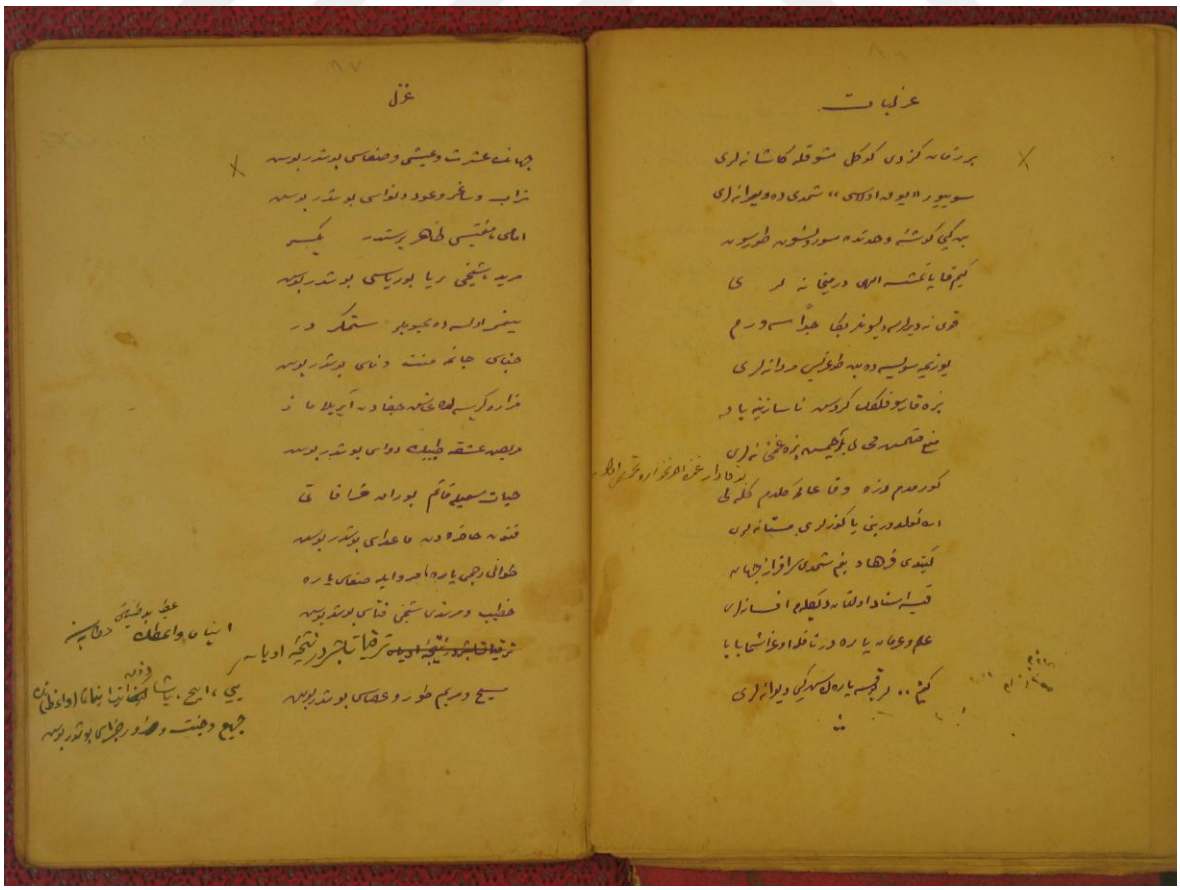

غزلیات

برزمانه کزدن کوکل متوقله کاشانه زاری
سویور «یوقدا وارلغی» شدی ده ویرانه زاری
بیکلی کورمشم وهدته سوردیکمه طوریمه
کیم قایا عشقه الهی درمیخانه لری
قوی نه ویرانه ویلونه زنجیر هیدا سودم
یوزیکه سویله دوبه طوغرلین دردانه لری
بزه قارشو فلکلر کردیکه نامردانه یاد
منم متصدی بکیمیه بزه خلقی یزلن
کورمدم وزه وفا عالمه کلدم کلمدی
اه قیلدوربی یاکوزلری مستانه لرن
کیندی فرهاد بنم شعدن کراوزاغ جهانه
قیلمیه سن دا ولنه دیکله م افسانه لری
علم وعرفانه یاره درنافه اوغلنه یا با
کیم .. ارقیمه یاره کسدیکن دیوانه لری

غزل

جهانه عشرت وعیشی وصفاسی بوشدر بوسه
شراب وساغر وعود ونواسی بوشدر بوسه
اماای پنجه سی طاهر بکر
مریدبشیخی ریا بوریاسی بوشدر بوسه
سینر اولسه ده عجوبه ستمکر دهر
جفای جانه منت دنای بوشدر بوسه
مزاروکیسه لطاخنه حفاده آیریلماز
وجیه عشقه طبیب دوای بوشدر بوسه
حیات سعیدقائم بوراده عمانی
قفسه حاجه ده ماعدای بوشدر بوسه
خطوانی رجمی یاره واجه واید حضای یاره
خطیب ومرشد ناشیخ فنای بوشدر بوسه
ترقیات بشریه ترقیاتبر درنجه ادیان
سیح ومریم طور وعصای بوشدر بوسه

MÜ 42b-43a

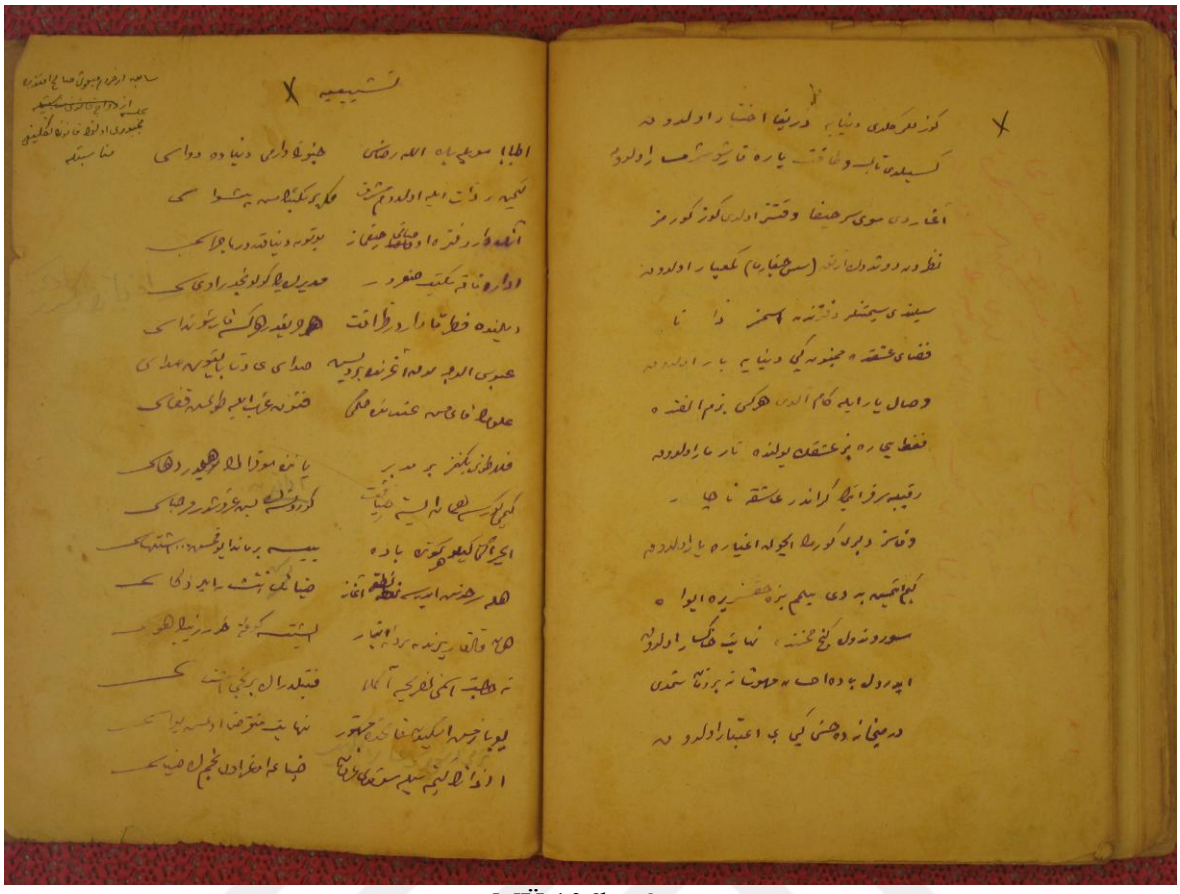

MÜ 106b-107a

Baba Hüsnî'nin Mezar Taşı

Baba Hüsnî'nin Mezar Taşı

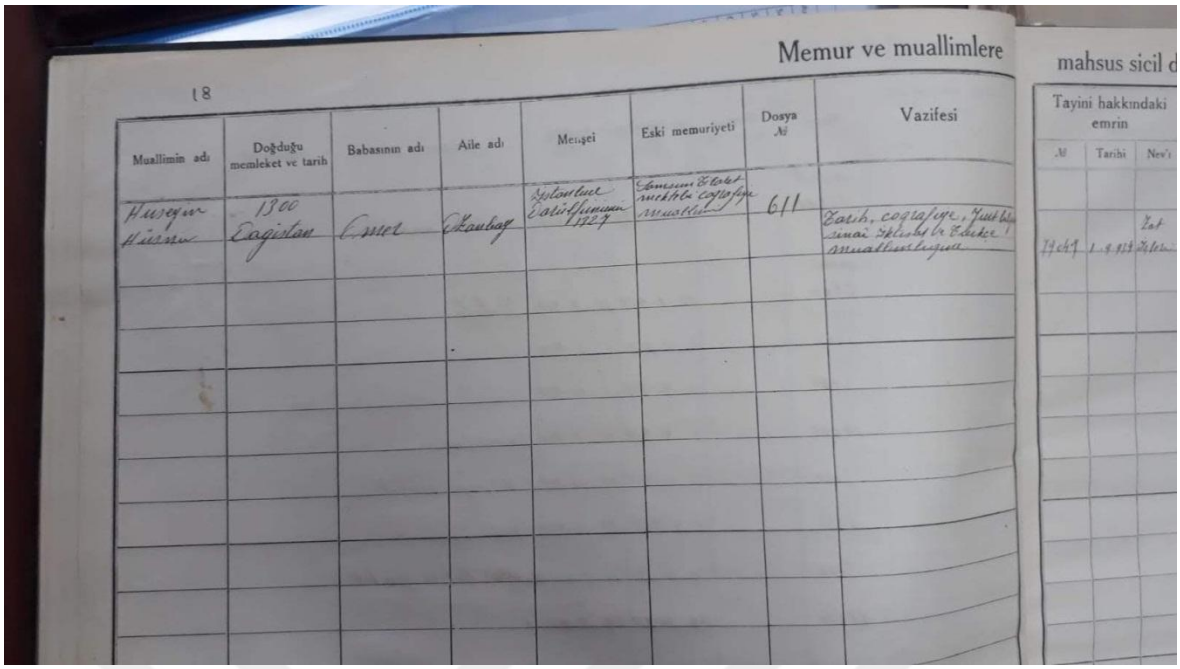

Memur ve muallimlere

18

Muallimin adı	Doğduğu memleket ve tarih	Babasının adı	Aile adı	Meşgalesi	Eski memuriyeti	Dosya No	Vazifesi
Hüseyin Hüsnü	1300 Dagistan	Ömer	Özbağ	Tahsilini 1329		611	Tarih, coğrafya, Türkçe, ... muallimliğine

mahsus sicil d

Tayini hakkındaki emrin		
No	Tarihi	Nev'i
14	1 . 9 . 13	Zat

Baba Hüsnî'nin Konya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ndeki Öğretmen Özlük Defteri

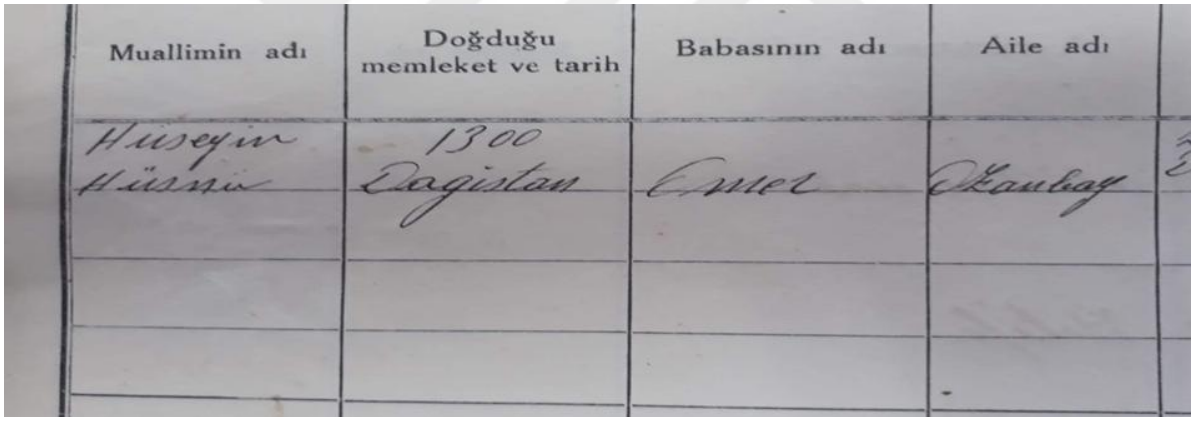

Muallimin adı	Doğduğu memleket ve tarih	Babasının adı	Aile adı
Hüseyin Hüsnü	1300 Dagistan	Ömer	Özbağ

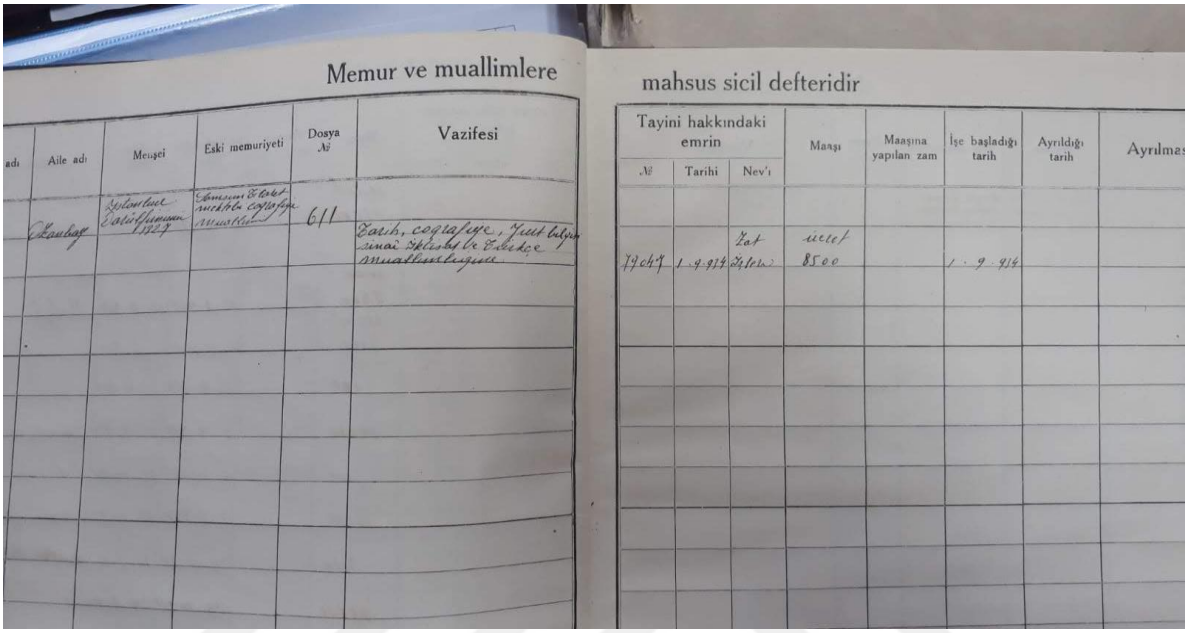

Memur ve muallimlere

mahsus sicil defteridir

adı	Aile adı	Mesleği	Eski memuriyeti	Dosya №	Vazifesi
	Karabaş	Öğretmenlik Tatil-i tahsilinden 1327	Emanet ve Ticaret müdüriyeti coğrafya muallimliği	611	Tarih, coğrafiye, Kütüb-i diniye ve Edebiye muallimliğine

Tayini hakkındaki emrin №	Tarihi	Nev'i	Maaşı	Maaşına yapılan zam	İşe başladığı tarih	Ayrıldığı tarih	Ayrılma
79047	1.9.934	Zat Ziyade	ücret 8500		1.9.914		

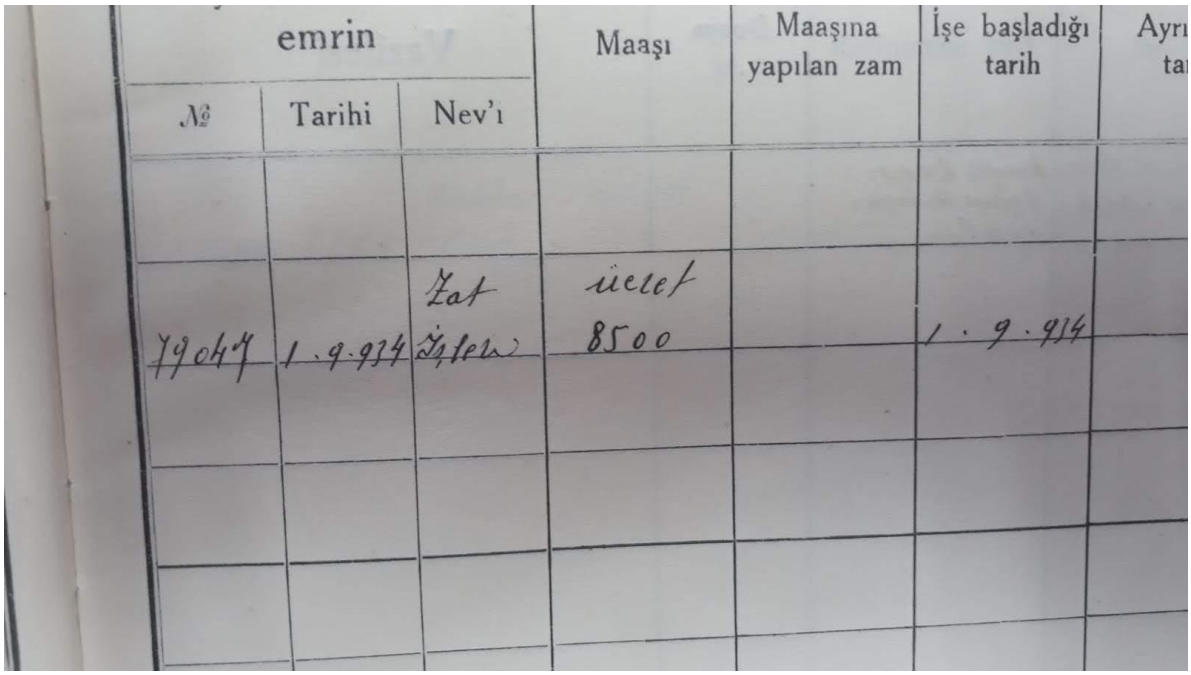

emrin №	emrin Tarihi	emrin Nev'i	Maaşı	Maaşına yapılan zam	İşe başladığı tarih	Ayrı ta
79047	1.9.934	Zat Ziyade	ücret 8500		1.9.914	

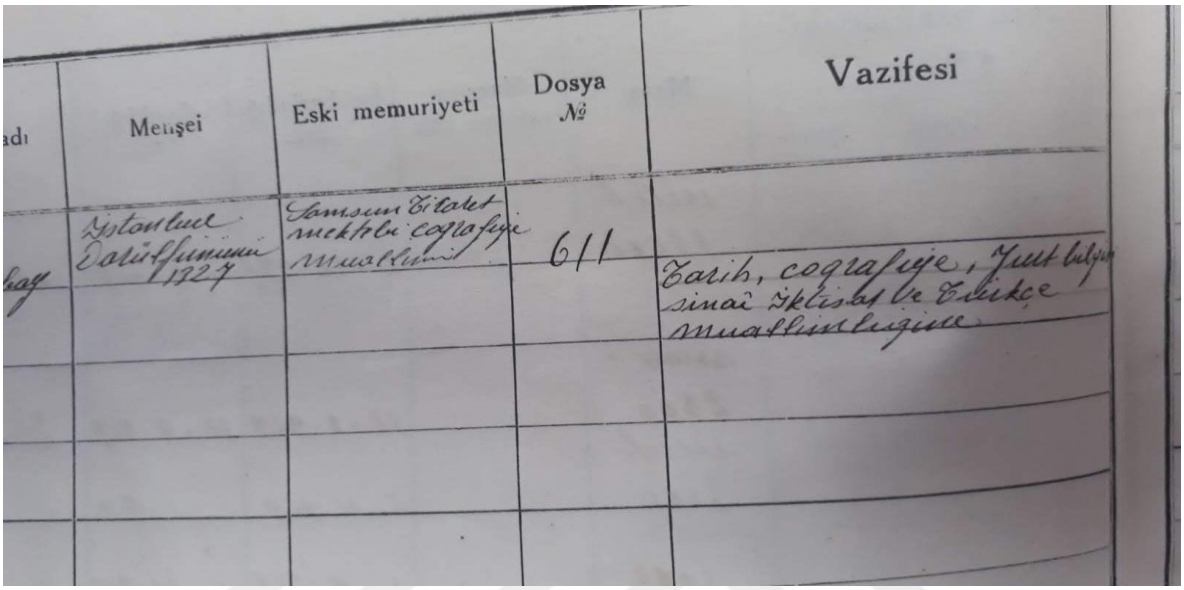

adı	Menşei	Eski memuriyeti	Dosya №	Vazifesi
	Istanbul Darülfünun 1327	Samsun Ticaret mektebi coğrafya muallimi	611	Tarih, coğrafiye, Fust bilgisi sınaî İktisat ve Türkçe muallimliğine

Baba Hüsnî (Hüseyin Hüsnü Ozanbay)

Dursun Ozanbay (Baba Hüsnî'nin Eşi)

Sol baştaki Süha Ozanbay, yanındaki Tuba Soylu Baba Hüsnî'nin torunu Hazer Soylu

Sol başta duran Baba Hüsnî'nin oğlu Acar Ozanbay, yanındaki büyük kızı Tuba Soylu, onun yanındaki ise küçük kızı Süha Ozanbay

Sağ başta duran Süha Ozanbay

Baba Hüsnî'nin Eşi Dursun Ozanbay, kızı Tuba Soylu, torunu Hazer Soylu

Tuba Soylu ve Acar Ozanbay

Tuba Ozanbay ve eşi Hamit Dündar Soylu (Kardeşi Cemal Ozanbay'ın mezarı başında çekilmiş bir fotoğraf)

Tuba Soylu’nun Sağlık Bakanlığı’nda çalıştığı sıralarda çekilmiş bir fotoğrafı

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	:Aydan UĞURLU
Doğum tarihi	:05.08.1990
Doğum yeri	:Merkez/Kars
Medeni hali	:Bekar
Uyruğu	:T.C.
Adres	:Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara
Tel	:
Faks	:
E-mail	:aydanugurlu2021@gmail.com
EĞİTİM	
Lise	: Etlik Lisesi
Lisans	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Yüksek lisans	:Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
YABANCI DİLLER:	
ÖDÜLLER:	
YAYINLAR:	
ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR:	